

TREDECIM
DISSERTATIONES
THEOLOGICÆ,

in

UNIVERSITATE ARGENTINENSI
HABITÆ,

AUTHORE

SEBASTIANO SCHMIDIO,
SS. Th. D. PP. Sen. & Conventus Eccles.
Præfide.



ARGENTORATI,

Excudebat JOH. FRIDERICUS SPOOR.

MDC LXXXII.

<36616431430013



<36616431430013

Bayer. Staatsbibliothek

33

Catalogus Dissertationum
super Tomi secundi.

D. Sebastian Schmidii. Tredecim Disser-
tiones Theologicae. materiam earum
invenies, pagina, titulus proxime
sequente. Ipse e. Autor. Argenti-
nae. 1682.

B. D. Joh: Gerhardi. Aphorismi Succincti
et selecti in. 23. Capitulis. totius Theol.
nucleum continentes, ad usum Disputati-
onum ~~theol.~~ Scholasticarum
accommod. et scripti. Opus posthumum
edidit filius. Joh: Frid. Gerhard. S. L. Th.
Jena. 1663.

D. Christiani Chemnitii. Collegium Theol.
supra Formulam Concordiae 13. Dissp.
includendum. Auctor. Jena. 1661.

M. Joh: Gerhardi. Johannis filii. Speculum
Religionis Pontificiae. seu brevis dis-
cussio Errorum praecipuorum, quos fovens
Secundum Decreta Concilii Tridenti.
Romano - ~~Catholici~~ Catholici. Jena. 1660.
ipse e. Auctor.

M. Christiani. Hoffmani Umbra in luce. sive
Consensus et Dissensus religionum profana-
rum; Judaismi, Samaritanismi, Muhameda-
nismi, Gengis-Chanismi, Atque Paganismi,
praecipui modernorum. cum Veritate Christiana.
Auctor. et Respondens. Praeside. D. Joh.
Ernst Gerharde.

D. Joh: Adam Oriandri Specimen Janse-
nismi, Dispp. aliquot exhibitum. Autor.
Tubinga. 1666.

D. Elie Veielii ~~An~~ Consideratio Ana-
paptismi Monachalis. à: L. Alla-
tio Monachis Graecis imputati
Ulmae. 1670.

Ejusdem D. Elie Veielii Causa Ecclesia
Evangelica in negotio Reforma-
tionis. Superiori saeculo feliciter à.
Luthero in p̄tuta; Ulmae. 1678.

D. Joh. Guilhelmi Baierii. Dissertatio de
Paulo Samosateno. Historico-Theologica.
H. / Iovinianorum Patriarcha. / sine
notatione loci et anni editionis

4^o Diff. 629.

16
TREDECIM
DISSERTATIONES
THEOLOGICÆ,

in

UNIVERSITATE ARGENTINENSI
HABITÆ,

AUTHORE

SEBASTIANO SCHMIDIO,

SS. Th. D. PP. Sen. & Conventus Eccles.
Præfide.



ARGENTORATI,

Excudebat JOH. FRIDERICUS SPOOR.

MDC LXXII.



ARGENTORATI

Excusavit JOH. FRIDERICUS STORCK

M DC LXXVI



*Series Disputationum,
quas hoc Volumen comprehendit.*

- I. De Instituto religioso Naamanis Syri profelyti. II. Reg. V.
vers. 17. 18. 19.
Resp. Georgio Friderico Steinlin/ Hohenloico-Neoli-
thano. *litera A. B. C. D. E.*
- II. De Epistola Eliæ ad Joramum Regem Judæ. II. Paralip.
XXI, 12.
Resp. M. Israële Dieterlin, Argent. *litera F. G. H.*
- III. De Relapsu erectorum. ex Matth. XII, 43. 44. 45.
Resp. Joh. Martino Michaëlis, Francof. *litera I. K. L.*
- IV. De Hirco Apopompxo. ex Levit. XVI.
Resp. M. Martino Reeb, Argent. *litera M. N. O. P. Q. R.*
- V. De Βασίλειῳ Regni Cœlorum. ex Matth. XI, 12.
Resp. Johanne Gambs, Argentin. *litera S. T. V. X.*
- VI. De Affectato à Koracho in Ecclesia Dei Dominio. ex Nu-
mer. XVI.
Resp. Johanne Schnell, Moeno-Francofurtens.
litera Y. Z. Aa. Bb.
- VII. De Βδελύγματι & Ερημώσεως, ex Matth. XXIV, 15. & Marc. XIII, 14.
Resp. Philippo Jacobo Harpf/ Pfraunheimensi.
litera Cc. Dd. Ee. Ff.
- IX. De Urim & Thummim. Exod. XXII, 30.
Resp. Joh. Philippo Schild, Moeno-Francofurtensi.
litera Gg. Hh. Ii. Kk. Ll.
IX. De

- IX.** De Verbis Salvatoris, Matth. XI, 19.
Resp. Andrea Welsch/ Argentin. *litera Ll.Mm.Nn.Oo.*
- X.** Consideratio Doctrinae Judaicae, de Poenitentia.
Resp. M. Joh. Henr. Meel/ Argent. *lit. Pp. Qq. Rr. Ss. Tt.*
- XI.** De Fide miraculosa, occasione Matth. XVII, 20. 21.
Resp. M. Joh. Philippo Salzmänn/ Argentinensi.
litera Tt. Vv. Xx. Yy. Zz. Aaa.
- XII.** De Certitudine perseverantiae & Salutis. ex verbis Apostoli
 Pauli, 2. Tim. I, 12.
Resp. Joh. Christophoro Huthio, Fridbergâ-Wetteravo.
litera Bbb. Ccc. Ddd. Eee. Fff.
- XIII.** De Ascensione Christi, ex verbis Joh. VI, 61. 62.
Resp. M. Joh. Jacobo Hezel, Argent. *litera Ggg. Hhh.*
iii. Kkk. Lll.

DISPU-



נב

DISPUTATIO THEOLOGICA

De

INSTITVTO RELIGIOSO NAAMANIS SYRI PROSELYTI.

II. Reg. V. v. 17. 18. 19.

§. I.



Erissimum sanè manet , tan-
quam in Spiritus Sancti infallibili motu
dictum, quod David scripsit Ps. CXLVII.
vers. 19, 20. *Annunciavit est (Jehovah)*
verba sua Jacobo, statuta sua & judicia sua
Israeli: Non fecit sic ulli genti, & judicia

Proœmiū
ex
Psalm.
CXLVII.
v. 19, 20.

non noverunt. De quo beneficio sibi gratulari potuit
Israëliticus , & cum gratiarum actione agnoscere,
DEUMque suum laudare debuit, cum Davide ipse di-
cens; *Halelujah.* Non tamen ita istud accipiendum
est, quasi reliquæ Gentes ab omni gratiâ divinâ sub Ve-
teri Testamento exclusæ fuerint, donec sub novo Te-
stamento hæc quoque ipsis in Christo Jesu prædicata
est, & in eodem per fidem donata. Habemus namq;
in ipso Veteri Testamento Proselytorum ex Gentilibus
non unum Exemplum. Nobile de illis est Naaman

Syrus, quem singulari etiam suâ providentiâ Deus ad seipsum ita adduxit, ut desertâ, in quâ natus, educatus &mersus erat, Idololatria, verum DEUM deinceps confiteretur & coleret. Petiit vir hic à Propheta Elisâ, qui lepram ipsius curaverat, res ejusmodi, (ut nimirum aliquid terræ Israëlitiçæ absportare in usum Altaris Jehovæ erigendi, & in domo Rimmonis incurvare sibi liceret;) de quibus & Theologi & Philologi atque Grammatici disputant. Dignum itaque nos etiam judicavimus locum, quem Academicâ Dissertatione consideraremus. Faveat, quod ardentè precamur, Proposito nostro DEUS Pater per & propter Dominum nostrum Jesum Christum, nosque in eo Spiritus sui gratia atque auxilio dirigat & adjuvet, Amen !

Proponi-
tur Locus
II. Reg. V.
in manus
sumemus.
v. 17, 18, 19.
in origine
Hebræâ.

§. 2. Non autem totam de Naamane Historiam, prout II. Reg. cap. V. recensetur, sed versus tantum capituli 17, 18. & 19. Quorum verba in origine ita habent;
וַיֹּאמֶר נַעֲמָן וְלֹא יֵתֵן נָא לַעֲבֹדךָ מִשְׁנֵי צִמְרִים אֲדָמָה כִּי לֹא יַעֲשֶׂה עוֹד עֲבֹדךָ עָלַי וְזָבַח לֵאלֹהִים אֲחֵרִים כִּי אִם לַיהוָה:
לְדַבֵּר הַזֶּה יִסְלַח יְהוָה לַעֲבֹדךָ בְּבֹא אֲדֹנִי בֵּית רַמֹּן לְהִשְׁתַּחֲוֹת שְׁמוֹ וְהוּא נִשְׁעָן עַל יָדָיו וְהִשְׁתַּחֲוִיתִי בֵּית רַמֹּן בְּהִשְׁתַּחֲוִיתִי בֵּית רַמֹּן יִסְלַח נָא יְהוָה לַעֲבֹדךָ בְּדַבֵּר הַזֶּה: וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ לְשָׁלוֹם:

cum
Targū Io-
nathanis.

Targum Jonathanis ita ad verbum ferè reddit: *Et dixit Naaman: Et non: dabitur nunc servo tuo onus paris mulorum de pulvere terre: quia non faciet amplius servus tuus holocaustum & sacrificium Idolis gentium, sed nomini Jehovæ: Verbum hoc condonabit Jehovah servo tuo, in ingredi Domini mei in domum Rimmon, ad incurvandum se ibi, & ille innitens super manu meâ, & incurvabo me in domo Rimmon, in incurvare meo, condonabit Jehovah servo tuo in verbo hoc: & dixit ei; Abi in pace.* LXX. Interpretes non per omnia benè; quorum tamen versionem non opus erit huc apponere. *Vulgatus* ita habet: *Dixitq; Naaman; ut vis; sed obsecro, concede mihi servo tuo, ut tollam onus duorum burdonum de terrâ, non enim faciet ultra servus tuus holocaustum aut victimam*

Vulgatâ.

Diis

Diis alienis, nisi Domino. Hoc autem est, de quo deprecaberis Dominum pro servo tuo: Quando ingreditur Dominus meus templum Remmon, ut adoret; Et illo innitente super manum meam, si adoravero in templo Remmon, adorante eo in eodem loco, ut ignoret mihi Dominus servo tuo pro hac re. Qui dixit ei: Vade in pace. B. Lutherus (cujus versio cum aliis in controversiam venit) ita transtulit: Da sprach Naeman: Möchte denn deinem Knecht nicht gegeben werden dieser Erden eine Last/soviel zwey Männer tragen? Denn dem Knecht will nicht mehr andern Göttern opfern/und Brand-Opffer thun/sondern dem HErrn / daß der Herr deinem Knecht darinnen wolt gnädig seyn/wa ich anbettete im Hause Rimmon/ wenn mein HErr ins Hause Rimmon gehet/daselbst anzubetten/ und er sich an meine Hand lehnet. Er sprach zu ihm; Zieh hin mit Frieden. Omittimus alias versiones: quæ verò, si placet, conferantur.

& B. Luth.
versione.

§. 3. Apparet hinc, quæ communis sit textus versio. Et à quibus quantum ad vers. 17. & 19. attinet, nullus fortè translationum alii quidē omnium notatu dignus dissensus est: Etsi sensus, ut infra patebit, non omnium Commentatorum idem est. Verùm v. 18. inprimis quoad v. 18. dissentiunt, nonnulli aliter vertunt, quorum versionem Belgæ in Notis referunt, nec improbant; his, si latine reddantur, verbis; *Versus apud decimus octavus ita etiam alias commodè juxta Hebræum Textum Belgas h.l. transferri potest: In hac re condonet Dominus servo tuo, quando Dominus meus ingressus fuit in domum Rimmonis ad incurvandum se illic, Et ille innixus super manu meâ, Et ego me in domo Rimmonis incurvavi: quum ego me (ita) incurvavi in domo Rimmonis, Dominus condonet, quaeso, servo tuo in hac re: ita loquens non de futuro, sed de præterito, cuius remissionem petit.* Hactenus Belgarum Annotation. Sequuntur Vinarienses.

§. 4. Si singulorum versuum sensum investigaverimus sed versus & textum Hebræum diligentius excusserimus; facile, quid de singuli cō- versionibus omnibus judicandum, statuendumve sit, constabit. siderantur. Quare singulas seorsum examinare nec volumus, nec opus esse existimamus: inprimis, quia nimis prolixis esse per Disputationis hujus institutum non licet.

& quidem

1.

versus 17.

ad quem

Quer. I.

Quid sit

Terra?

ubi t.

Hebraeorum

sententia,

eademque

commu-

nis Inter-

pretum.

2.

Aliorum,

de tropo,

relata à

Dn. Hack-

spanio.

§. 5. *Versum itaque decimum septimum sine dissensu, ut habuimus, vertunt, quod Naaman petierit à Propheta Elisæo, ut daretur de terra tantum, quantum duo muli portare poterant. Sed sensus non omnibus idem est. Quæritur namque I. de terra, quid sit? Hebræi Interpretes in hoc consentiunt, quod vox ארמה Terra, in propriâ suâ significatione accipienda & retinenda sit: Terra autem significetur illa, in quâ uterque, Propheta & Naaman, tum fuerit, hoc est, terra Israël. De hac itaq; terra petiisse Naamanem onus duorum mulorum in usum altaris extruendi, super quo sacrificia Jehovæ, DEO terræ Israelis, offerret. Subaudiendum itaque est in hac sententia למזבח יהוה, in altare Jehovæ, pro altari h. m. Detur, quæso, servotuo onus duorum mulorum terra, in altare Jehovæ. Quod supplementum illa sumit ex subsequentiis immediate verbis, in quibus holocausti & sacrificii Jehovæ offerendi expressa mentio fit: & simul indicatur ratio, quare terram petierit; nimirum propter ista holocausta & sacrificia Jehovæ offerenda. Quia, inquit, non faciet amplius servus tuus holocaustum & sacrificium diis aliis, sed Jehovæ. Et hæc quoque communis Interpretum sententia, conf. Abulens. in h. l. quæst. 22. Nonnulli tamen sunt, qui tropum hîc aliquem faciunt, quo terra pro re vili sumatur, & notet aurum & munera, quæ Naaman Prophetæ Elisæo obtulerat. Sensum hunc faciunt: Cum Propheta negasset, quicquam muneris à Naamane accepturum, hunc ursisse, ut acciperet, quantum saltem duo muli ferrent, & elevasse munus, tanquam exiguum, & exiguo pulveri terræ non æquiparandum; quod omni acceptare liceat. Paucis hanc expositionem complexus est Clariss. Dn. Hackspanius Not. Philolog. Part. I. pag. 477. Per ארמה vel terram intelligi thesauros, quos secum vehabat Naaman, & ministro Elisæi donare cupiebat: dici autem terram per Extenuationem vel contemptum. Fundamentum hujus interpretationis videtur esse, quod Naaman à peccato superstitionis omninò excusandus sit, quantum fieri potest: excusari autem non possit, si dicatur, quod terram propriè dictam è terrâ Israël pro extruendo altari petierit, quasi terra Israël aliis terris sanctior aut DEO gratior fuerit, & non è quavis terra altare Jehovæ extrui potuerit.*

§. 6. Pugnat

§. 6. Pugnat verò contra hanc, pro priori sententia Dn. & ab eodē Hackspanius, sequentibus argumentis, & verbis. 1. Si per con-temptum ita vocatur thesaurus ille, poteratne honore afficere Prophetam respicienda *Et nauci?* 2. Is intelligitur per servum, qui negat se ulterius colere velle Deos alienos. 3. Onus duorum mulorum non fuisset thesaurus aliquis vilis, qui in servos distribui deberet, sed fuisset donum quasi maximè insigne. 4. Repugnat particula causalis *וְ*. Quæ enim hac est cohesio: nolo amplius colere Deos alienos. E. concede, ut thesaurum hunc, quem respicis, dem famulo tuo? Adducatur §. locus, ubi *וְ* hoc sensu accipiat. Certè Kimchi in lib. Rad. aliq. Lexicographi nihil hujus suppeditant. Nescio igitur, quam exercitati sint illi Scripturarum Interpretes, qui hinc inde vocem eo significatu acceptam, tradunt. 6. Optimè autem textus coheret, si intelligas de terra, quæ servire debebat altari extruendo. Arbitrabatur enim Naaman, quum fluvij Syria ne digni quidem habiti sunt à Propheta, ut inferrent auferendæ lepræ, nec terrā idololatrarum dignā esse, quæ adhibeatur ad extructionē altaris. Itaq. ait: Concede mihi tantū terræ sanctæ, ut extruere possim altare. Haetenus Dn. Hackspanius.

(1.)

(2.)

(3.)

(4.)

(5.)

(6.)

§. 7. Cujus quidem argumenta non omnia ejusdem ponderis sunt; Ideoque quid valeant, non melius apparere potest, quàm si justo ordine succenturiantur. Quare I. argumentum urgentissimum sumitur à proprietate vocis *וְ*, terra: quam extra omnem tropum terram, quam Elementorum unum Phisici vocant, denotare in propriâ significatione, certissimum est. In propriâ autem significatione (si vel maximè nulla alia esset ratio) manendum est, quousque gravibus satis rationibus dimoveamur. Ratio verò tropi, quam supra indicavimus, ut Naaman à superstitionis peccato excusetur, non nulla quidem est (& aliter in hoc ipso negotio, ut infra videbimus, valebit, retentâ proprietate vocis, ex alio principio) sed vocem ex propriâ significatione suâ dimovere non potest. Neque enim impossibile aut absurdum fuisset, si eâ superstitione Naaman laborâset, quâ hodieque Judæi & multi quidem Christiani laborant. Nam Judæi hodieque de sanctitate terræ Hraël multa nugantur. Et Christiani olim non tantum pro Palæstina superstitionissimè, tanquam pro sancta terra, ut vocata est, pugnârunt: Sed & si peregrina-

Cujus rationes in meliorem ordinem rediguntur. (1.)

- peregrinatores ex eadem terra aliquid domum absportârunt, pro re sancta habitum est. Naamanis quoque tempore multos Judæos ejusmodi de terræ suæ sanctitate superstitionem fovisse, vix dubitare licet. Est ea etiam apud *Abulens.* h. l. qu. 23.
- (2.) *Abulensis.* Quid ergò mirum, si Naamani nuper superstitioso gentili, talis opinio adhæserit? Succedit II. Insolentia Τρόπι, quò ארמֶה Terra, pro thesauris, auro, argento, &c. sumitur. Quæ insolentia duplex est. Nam 1. in Scriptura talis vocis usus, ne quidem per contemptum invenitur. Sæpissimè Scriptura Idola aurea, argentea, &c. contemptui exponit; sed nunquam ita, ut terram vocet aurum vel argentum eorum. 2. In similibus circumstantiis rei nulla lingua aurum & similia pretiosa vocat terram. Verum quidem est, quod in aliis linguis aurum nonnunquam appelletur flava terra, gelbe Erden / vel simpliciter Erden: Sed ut is, qui muneris loco dare vult aurum, &c. per contemptum vel extenuationem vocet terram, id verò insolentissimum est. Ita namque munera extenuare licet, ut inter munera sint exigua: sed ut nulla sint, non licet; stultus namque esset, qui muneri dare vellet, quod muneris nomen non meretur. Particulam autem terræ inter munera neque locum neque nomen habere, quivis facilè deprehendet. Argumentum ita formatum stringet magis, quàm quomodo *Dn. Hackspanius* proponit; *Si per contemptum thesaurus vocatur terra à Naamane, poteratne honore afficere Prophetam re spernendâ עֶבְדִּי נָא נָא? III.* Tertio loco ponimus non tam solam vocem לְעַבְדְּךָ *servo tuo*, ut *Dn. Hackspanius* non omninò quidem malè facit, sed integram phrasin, יְתֵן נָא לְעַבְדְּךָ *Detur, quæso, servo tuo, &c.* Præterquam enim, quod, cum in contextu toties vox עֶבְדִּי *servi* à Naamane de se ipso usurpetur, durum sit, de servo alio Prophetæ accipere (quem à Naamane, qui dignum munere existimavit, servum vocari, civilitas fortè etiam non permisisset) videtur sanè durè phrasis exponi, *detur quæso, tuo servo*, hoc modo, permitte mihi, ut ego dem. Sensus omninò hic est; oro te, permitte, ut mihi oranti detur terra. Ut de hoc non dicam, quod prius aliquid servo obtulisset, antequam quæсивisset, an liceret dare. Qui quærit, non videtur libenter dare. IV. Reliqua autem *Hackspanij* argumenta
- (3.)
- (4.)

menta firmioribus istis subjungi debent, ut infirmiora : quia si per se stent, facile aliquid excipi possit. Nam (1.) verum quidem est, quod onus duorum mulorum non sit thesaurus vilis, sed donum maximè insigne. Sed Naaman non absolutè vocavit thesaurum vilem, quasi reverà talis esset; sed comparatè & per extenuationem, quod tantus nullo modo sit, quantum beneficium Prophetæ mereretur, ut respectu hujus nullius momenti sit. Quod etiam exigua pars esset de eo, quod Prophetæ prius donare voluerat, v. 15. (2.) Particula *quia*, itanectere posset; Accipiat donum in signum, quo me obligem tibi & DEO tuo: Nam non amplius colam, nisi Jehovah, Deum tuum. Quod (3.) dicitur, *optimè textum coherere, si intelligas de terrâ, quæ servire debebat altari extruendo: Arbitratum enim esse Naamanem, quum fluvij Syria ne digni quidem habiti sint à Prophetâ, ut inservirent auferenda lepræ, nec terram idololatrarum dignam esse, quæ adhibeatur ad extructionem altaris: non improbatur, quantum ad coherentiam: non probatur tamen, quantum ad opinionem, quæ Naamani tribuitur; ut infra videbitur.*

§. 7. Quæritur II. *Cur Naaman tam sollicitè petierit à Prophetâ, ut sibi aliquid terræ concedatur, secum absportare in usum altaris: cur non ipse in via secum sumserit?* neminem enim futurum fuisse, qui tantillum terræ de loco imprimis publico, auferre prohiberet. Mover hanc quæstionem David Kimchius in hunc locum, & ita solvit, ut dicat, Naamanem apud se cogitasse, non equum esse, ut altare ex raptò extrueret, sed peteret eam potius tum à Prophetâ, tum à Rege. Sed de Rege nihil in textu est. Vidit interim benè Kimchius, quod terra Prophetæ non fuerit, sed Regis: ut non tam à Prophetâ, quàm à Rege petenda fuerit, si raptum evitari debuit. Ad hoc namque evitandum, venia à possessore aut Domino petenda est. Vidit hoc, ni fallor, R. Levi fil. Gerschom, qui propterea dicit, *Naamanem petiisse terram è domo Prophetæ; cujus nimirum Prophetâ proprietarius & possessor fuerit.* Conjungi itaque hoc posset cum eo, quod Kimchius de raptò habet: noluisse Naamanem secum auferre terram, quam sine venia rapuisset; ideoque Prophetam rogasse, ut de terra ipsius propriâ aliquid concederetur. Nihilominus nec

Quærit. II.

Cur Naaman terrâ petierit?

Responsio

1.

D. Kimchii.

2.
R. Levi.

3.
Verior.

Abulensis.

Quer. III.

Quo ani-

mo & sine

Naaman

terram pe-

tierit?

R. Salomo

& alii He-

brzi.

Dn. Hack-

spanius.

Hoc sufficere videtur. Cum namque nihil muneris Propheta accipere voluerit, impudicitiae ferè fuisset nihil illi dare, & ab eo tamen aliquid & petere & accipere. Præsertim cum aliunde facilè habere potuisset. Procul namque dubio ubique locorum in terra Israëlita à proprietario aliquo tantillum terræ emere potuisset, si voluisset, sine veniâ Prophetæ & Regis. Quare subesse videtur causa, non civilis, ne furtum aut raptus contra invitum Dominum committeretur; sed religiosa, quæ ad Prophetam spectaret dijudicanda. Quod etiam verba sequentia Naamanis significare videntur, quibus petiti sui rationem reddit, dicens; *Quia non faciet servus tuus: amplius holocaustum & sacrificium diis aliis, sed Jehova.* Proposuit itaque Naaman, non tam gratis accipere, quam justo pretio emere, aut pro remuneratione non levi saltem acquirere sibi terræ onus, quantum duo muli ferre possent: sed ne videretur abuti, vel ad idololatriam Ethnicam, vel ad superstitionem vanam, mentis suæ religionem Prophetæ exposuit, & consensum illius requisivit. Hoc melius videtur, quam quæ habet *Abulens. q. 24.*

§. 8. Sed jam quæritur III. *Quanam mens Naamanis fuerit: & quo animo, quoque fine terram petierit?* In usum altaris petiisse, supra jam habuimus, quando ad quæstionem primam dictum est, petiisse eum veram terram, ex qua altare extrueret. Hic jam quæritur: *Cur hanc potius terram, quam aliam in Syria altari extruendo elegerit?* ubi R. Salomo & alii Hebræi putant, putasse Naamanem, quod terra Israël reliquis sanctior, & altare ex hoc constructum Deo gratius fuerit, adeò ut sacrificia in eo exhibita approbaret & acceptaret, quæ propter alia altaria improbaturus & averfaturus esset. Quod si verum esset, non magis, quam superstitiosi Judæi, ipse etiam Naaman de superstitione excusari posset. Nihilominus etiam Nostratium Interpretum plerique ferè istam mentem & opinionem Naamani attribuant, & ut superstitionem reprehendunt. Occasionem etiam supra jam ex *Dn. Hackspanio* habuimus, quâ deceptus in superstitionem istam opinionem devenerit: nimirum cum vidisset, fluvios Syria non habitos à Propheta dignos auferendæ lepræ, arbitratum esse, terram quoque Syria non dignam fore extruendo altari, sed terram Israëlitam.

liticam. In eundem sensum *Sanctius* Jesuita in hunc locum scribit; Cum impium putaret ac sordidum Syria pulverem, quem toties calcavisset Idololatriæ; Et in quo immania Idolorum monstra, iam pridem fuerant dominata, oravit ab Heliseo, sibi ut liceret ex terra Israëlitude, quam sacram putabat, Et electam à DEO quondam audierat, tantum secum in Syriam exportare, quantum duorum burdonum iustum esset pondus, ut sibi videretur esse non in execrando Syrorum solo, aut in eo sacrificare, sed in religioso Et sacro electi DEO populi. Errorem adscribit Dn. Hackspanius ignorantia Profelyti non-Hackspan. dum satis rectè instructi. Petierat, inquit, Naaman versu 17. portionem terre, qua satis esset extruendo in Syria altari, adeoq, extra terram sanctam. Arbitrabatur enim Profelytus non satis rectè instructus, ad verum DEI cultum neminem adspirare posse, nisi idem sacrificia offerat, quod ipsum sine altari non poterat fieri. Terram proinde sanctam postulat, ac profanam iudicabat eam, qua erat in Syria, certè profanatam, adeoq, ineptam ad altare vero DEO extruendum. Hactenus ille. Plures allegare nolumus.

§. 9. Quemadmodum libenter in hoc consentimus, quod *Nostre* Naaman aliquid terræ Israëliticæ petierit in usum altaris Jehovæ *sententia.* in Syria extruendi; cum hoc circumstantiæ textus, in quo de holocaustis & sacrificiis, non diis alienis, sed Jehovæ soli offerendis expressus sermo est, satis clarè indicent: ita superstitionis mentem atque opinionem de terræ Israëliticæ sanctitate tribuere non audemus Viro inter Profelytos Veteris Testamenti celebratissimo. Nec defunt rationes. Nam 1. quamdiu non cogimur, non debemus Viro bono pravam aut erroneam mentem adscribere. *ejusque rationes.* Charitas semper in dubiis meliora sperat. Quæ regula etiam bono Interpreti Scripturæ observanda venit. Jam verò non cogimur Naamani erroneam istam mentem attribuire: cum detur pia etiam ratio, quâ motus aliquid terræ Israëliticæ secum in Syriam exportare voluit. Quam quidem etiam rationem ipse complexus est in verbis immediatè sequentibus; *Quia non faciet amplius servus tuus holocaustum aut sacrificium diis alienis, sed Jehovæ.* Quia nimirum optimus vir non amplius volebat holocaustum aut sacrificium ullum offerre diis alienis, sed soli Jehovæ: ideò huius sui cultûs monumentum volebat ex-

tare in eo, quod altare ejusmodi haberet, in quo terræ illius, in
 qua Jehova cum populo suo habitabat, aliquid saltem depre-
 henderetur. Tale autem monumentum in altari piè & sine o-
 mni superstitione poni poterat. Si namque aliàs altaria in mo-
 numenta & testimonia Jehovæ erigi potuerunt, sicut Rubenitæ,
 Gaditæ, & dimidia tribus Manassès fecerunt: cur non in mate-
 riâ altaris Naamani aliquod monumentum & testimonium cul-
 tus, quem vero D E O exhibiturus erat, constituere licuerit?
 2. Jam verò 2. etiam Naaman ideò ab Elisæo Propheta veniam pe-
 tiit, ut se de superstitione purgaret. Hoc est, quod dicit: *Quia
 non faciet servus tuus amplius holocaustum aut sacrificium diis aliis,
 sed Jehovæ.* Vult namque dicere; Quæso te, sancte vir, consen-
 ti in hoc, ut concedas mihi auferre onus duorum mulorum ter-
 ræ Israëliticæ, quam redimere licito modo cogito, in usum alta-
 ris in Syria extruendi: non enim ex vana aliqua superstitione aut
 opinione gentili, quasi una terra sit alterâ sanctior & Deo gra-
 tior, hoc facere cogito, sed quia posthac Jehovæ, Deo terræ hu-
 jus, non autem diis aliis & falsis, holocausta & sacrificia offerre
 mea constitui, terra ista in altari meo, quod extructurus sum,
 perpetuum monumentum & testimonium mihi aliisque erit,
 quod reverà non alium Deum, quam Jehovam, in illo holocau-
 stis & sacrificiis colam; neminem, quàm eundem Jehovam, a-
 pud illud venerer & adorem. Urget hoc. 3. Quod Elisæus
 Propheta consentit, dicens; *Vade in pace.* Nam approbatio-
 nem & consensum in petitem Naamanis phrasi ista dici: infra
 suo loco ad vers. 19. manifestum faciemus: Et contra secus sen-
 tientes probabimus. Addi poterit 4. quod onus duorum mu-
 lorum de terrâ Israëliticâ, quod in Syriam absportarent, non
 probabile sit, fuisse sufficiens integro altari, holocausti imprimis
 comburendi capaci. Certè enim acervus terræ non exigu-
 us ad tantum altare requirebatur. Ut omninò videatur Naa-
 man terram istam secum absportare voluisse, quod, licet non
 integro altari extruendo; tamen monumento in altari ponendo
 sufficere posset. Quod si 5. Naaman tam superstitiosus fuit,
 ut terram Syriacam ineptam esse altari extruendo putaverit;
 Cur non fuit sollicitus de sacerdote, qui offerret? Ergone ex-
 stimavit,

firmavit, Syrum aliquem sacerdotem posse satis idoneum esse; terram autem non dignam esse Syriacam, ex qua altare construeretur? Num pecora Syriaca in sacrificia offerri posse existimavit: terram autem in altare adhiberi nequire? Quis crediderit, adeò simplicem fuisse tantum virum? Quare, cum probabile non sit, Naamanem magis superstitiosum fuisse circa materiam altaris extruendi, quàm sacrificii offerendi, & circa sacerdotem offerentē: meritò dicimus, onus terræ Israëliticæ illum tantum in finem secum sumere voluisse, ut signum, monumentum, & testimonium statueret fidei & religionis suæ erga Jehovam, Deum Israëlis. Et hanc *Abulensis* quæst. 23. post alias causas, quas ferè hæcenus rejecimus, vocat efficaciorē.

§. 10. Sed jam vers. 13. longè majorem disputationem Interpretibus gignit. Verba ejus ita habent: *Quantum ad rem hanc; Condonabit Jehovah servo tuo, quum ingressus fuerit Dominus meus in domum Rimmon, ad incurvandum se ibi, & ipse innixus fuerit super manu mea, & incurvavero ego me in domo Rimmon: quum (inquam) incurvavero me in domo Rimmon, condonet quæso, Jehovah servo tuo in re hac.* Ubi ad Grammaticam quædam pertinent: quæ breviter absolvi possunt. 1. Lamed in *לכך הזה*, *Quoad rem hanc*, facit quodammodo absolutum sermonem: sed commodè vertitur per, *Quoad*; *Quoad hanc rem*, vel, *Quantum ad hanc rem*, quod ad hanc rem attinet: nisi quod tempus simul connotat. Unde in fine versus dicitur, *לכך הזה* in re hac. Unde etiam hîc vertunt nonnulli, in re hac, h. e. quando hæc res fiet seu continget. Quæ autem hæc res sit, mox exponitur. 2. Verbis; *Quum ingressus fuerit Dominus meus, &c.* Unde commodè interponi potest, *Nimirum*, h. m. *Quoad hanc rem, condonabit Dominus servo tuo; nimirum, quando ingressus fuerit Dominus meus, &c.* Phrasîs 3. *Inniti super manu alicujus*, Majestatis alicujus est aut dignitatis, Regiæ maximè. Idem aut mos est, aut similis saltem illi, qui hodieque in aulis usitatus est, quando manus axillæ supponitur, ut quodammodo corpus illi inniti videatur. 4. Præfixum *Beth* significationis in loco, cum nomine *בית* *Domus*, ter omissum est: ut aliàs etiam ita omitti solet. *Domus* autem *Rimmon* templum vel delubrum ejus est. De *Rimmon*

II.
versus 19

ubi ad
Grammaticam
pertinentia
quædam
notantur.

1.

2.

3.

4.

^{5.}
D. Kim-
chius.

Chaldaeus.

Quæritur
autem I.
de tempo-
re.

II.
de Incur-
vatione.
Quod ad
prius :
Dn. Hack-
spanius.
pro versio-
ne Lutheri
stat.

ita ut
I.
Contrariæ
sententiæ
fundamē-
ta expēdat.

quis Deus fuerit Syris, *Sanctius* pluribus, sed ita agit, ut tandem fateatur incertum esse. 5. בהשתחוית D. Kimchius scribit esse Nomen, quod apud Talmudicos quoque usurpari exemplo probat. Idem dicit esse Millel cum gemino accentu Passtha. Sed aliis Infinitivus est cum He Paragogico; quod cum suffixo so-
leat in Tau mutari. Sic Chaldaeus; במסגרי in *Incurvare meo*. In re multum situm esse non potest, cum Infinitivus etiam in hoc casu stet pro Noraine; nisi quod per Infinitivum Tempus significantius notari videtur.

§. II. Sed de duobus præcipuè disputatur. 1. Num Naaman deprecetur futurum; an præteritum? adeoque utrum בבוֹא in ingrediendo, & quæ sequuntur, resolvenda & vertenda sint per Præterita; an per Futura? 2. Qualis sit incurvatio Naamanis, quam deprecatur? religiosane an civilis? Prolixè de utroque & ferè mixtim disputat Clar. Dn. Hackspanius loc. supr. alleg. contra præcipuè *Glossas Bibliorum Vinariensium*, pro Lutheri versione, quæ in Futuro reddit. Lutheri, inquit, tum versio, tum Expositio hodie multis non probatur, adeoq; hic nihil accipiunt de casu quodam aut officio Naamanis Politico, sed textum interpretari malunt de Præterito, ut hic describatur seria commissæ olim Idololatriæ confessio, & condonatio ejusdem facta ab Elisa per verba; *Vade in pace*, v. 19. Adeoq; in Bibliis Glossatis Vinariensibus substituta est Interpretatio contraria (Interpretationi Lutheri.) Colloquium deinde super hac re cum Dn. D. Glaszio, qui operi Vinariensi præfuit, recenset. Addit ex Epistola Dn. Buxtorffii sententiam & rationes pro Versione B. Lutheri & consentientium. Ad rem verò clariorem faciendam disputationem ipse ingreditur, cujus præcipua adducimus. Expendit primò fundamenta sententiæ contrariæ. Qui, inquit, de Præterito textum accipiunt, sic argumentantur: Gerundium debet accipi de Præterito, si sequitur Præteritum. Atqui 2. Reg. V. v. 18. sequitur Præteritum השתחוית & נשען Gerundium בבוֹא. E. accipi debet de Præterito. Majorem esse certissimam Regulam, & confirmari exemplis: Minorem patere vel ex solâ inspectione textûs. (In compendium contrahimus, quæ plura ibi habentur.) Respondere autem eos, qui textum de Futuro accipiunt, dupliciter ad Minorem 1. נשען habere Kamez, non itaq; esse Præteritum,

veritum, sed Participium. 2. Sequi Præteritum השתחווית, sed cum Vav conversivo. Excipi ad 1. Exemplaria variare, ut nihil certi haberi possit. Ad 2. Vav non esse conversivum, sed copulativum tantum, eo quod accentus non sit translatus à penultima ad ultimam. Regeri; verba Lamed He eximi à translatione Accentus. Excipi autem rursus in genere & in specie. Deinde suam promittit sententiam. 2.
Hæc, ait, ultro citroq; disputantur de Conjugationibus reli- Suam sen-
quis, & quidem rectissime. At de illo nulla fuit questio ex occasione tentiam
nostri loci controversi. Hoc enim disputari debebat; An in 1. & 2. promat.
Persona Præteriti verborum quiescentium tertiâ Radicali cum Vav conversivo accentus transferatur à penultima ad ultimam, & quia translatus hic non sit, inde evictum sit, Vav non esse conversivum? Hic sanè; qui de Futuro textum accipiunt, haud immerito exempla accentus in hoc casu uspiam translatis exposcunt. Kimchi enim, è quo Grammatici talia petiere, nihil memorat de Conjugatione Hithpaël Verborum quiescentium Lamed He. Respondent tamen ad Exempla superius adducta: sic se defunctos arbitrantur responso, & satisfecisse omnibus omnino exemplis in contrarium adductis. Verùm hæc nondum rem expediunt, nec animus sic acquiescit. Nullo negotio enim colligere licet; cuius Regule nullum est exemplum, illa urgeri non potest in Expositione loci 2. Reg V. At, quod accentus in Conjugatione Hithpaël verborum quiescentium Lamed He transferatur à penultima ad ultimam cum Vav conversivo, ejus Regule nullum est exemplum, neq; hætenus proferri potuit. Hæc & plura alia de accentus translatione disputat, quæ huc adscribere longum foret: ut tamen mox existimet, ex accentibus rem confici non posse. Quare, Tertiò, pergit; Interim tamen sciendum est, in Scripturis accentus procul dubio injuriâ temporis in Exemplaribus quibusvis non eodem modo se habere, ceu docet ipse Kimchi loc. cit. quod dissentiant inter se Ben Ascher & Ben Naphtali, ceu etiam videre est in alia dictione circa hunc ipsum locum, adeoq; arripiendum ejusmodi medium, è quo iudicium ferri possit, si maximè accentus removeantur. Accuratè notandum, quando Gerundium construitur 3.
cum Futuro, conditiones quasdam futurum spectantes poni in medio, si Eandem
ve sint præterita sine Vav conversivo, si ve etiam cum Vav conversivo confirmet.
Est enim mutua quædam dependentia inter conditionem & futurum,

rurum, atq, omninò Vav sumitur pro conditionalis ❧א, sive illud sit simplex, sive iteretur. v. g. Genes. VIII, 20, 21. Jud. VI, 16. Dent. XIV, 19. Malach. I, ult. Jam de Gerundio in specie notari debent 1. Reg. VIII. v. 33, 34. &c. Casus proinde Hebraeorum, quæ conditionem interdum in Præterito, interdum in Futuro explicantur, & si qua sunt Præterita, censentur quasi posita in parenthesi, gerundium autem construitur cum Futuro, non cum illis Præteritis. Eadem prorsus ratione præsentis loci gerundium בבא construitur cum Futuro חלל: Verba autem נשען & השתחוות' se habent, ac si ponerentur in parenthesi, & Vav præfixum ponitur pro ❧א, sive transferat accentum, sive nudè copulet.

Quoad po-
sterius, idē
Dn. Hack-
spanius
respondet.

§. 12. De naturâ Incurvationis tandem distinctiùs ita differit. Primò inquit, attendendum est ad ipsum Syrum, qui non considerandus est absolutè, sed relatè, quatenus erat minister Regis, adeoq, ea hîc obtinere debet interpretatio, per quam hic respectus non violatur. Id quod maximè contingit, si sermo sit de futuro. Attendendum verò ad nomina officij. De ministro Propheta hæc formula usurpatur 2. Reg. III. v. 11. וַיִּצֶק מַיִם עַל יָדָיו i. e. Fudit aquas super manus ejus. Quod officij genus aliàs generalius verbo שרת exprimitur. 1. Reg. XIX, 21. De Rege autem נשען על ידו, imò etiam de Regina, &c. Sunt quidem, qui putent, non notari ejusmodi servitium, quod incurvante Rege aut Regina minister aut ancilla quoq, se incurvare debuerit, sed notari alia quedam officia famulorum. At enim hæc oppositio concedi non potest. Sit enim fortè Synecdoche, hoc tamen officium principale erat, certè ejus pars non infima, ut minister ad nutum Domini corpus suum aptaret &c. Jam igitur considerare- mus Syrum illum instar servi, si petiisset dimissionem commissæ olim Idololatriæ, allegare debuisset suam ipsius impietatem, quam peregit, non tanquam servus Regis, sed ut sectarius, qui multò etiam antequam Regis servitio esset mancipatus, religioni vel superstitioni idololatriæ erat addictus, dubio procul ita edoctus à parentibus; quin imò eam allegare debuit idololatriam, in quâ educatus, quam non sine zelo extra officium Regis constitutus lubens minimeq, coactus exercuerat: nec illam solam, sed totam detestari vitam anteaactam debuit ex Idololatria commissâ. At vir prudens de solo officio Regis sollicitus est, itaq, de futuro intelligatur, necesse est, ut omnia aptè cohæreant.

Naaman

Naaman animum & religionem mutare, animum induxerat, & Regi suo post mutatam quoque religionem servitid, quæ posset, exhibere. Cum vero numero illorum non esset exempta incurvatio ministerialis in templo Rimmon, ea res hominem pium & idola jam detestantem, anxium atque sollicitum habuit. Exposcit itaque veniam ejusmodi casus, si quid forsitan præter opinionem in hoc officio præstando admiserit, eò quod id futurum sit non ex animi sententia, verum cum expressâ protestatione, quæ v. 17. iam præcesserat, & quod servus sit Domini sui. Adducit itaque veniam consecuturus coactam in templo Rimmon incurvationem, qualis non erat præterita illa, sed futura. Lubens enim antea cum Rege Idola adoraverat de religione aliter haud persuasus. Excipiunt incurvationem, de qua hic agitur, non spectare officium Politicum, sed cultum religiosum. Id enim observatum esse in Scripturis, quod verbum השתחוה, quando conjungitur cum voce, quæ idolum aut templum idololatricum notat, nunquam significet, nisi cultum religiosum. Hic verò disertè nominatur Beth Rimmon. E. non posse intelligi de ejusmodi incurvatione ministeriali. Verum hic quoque suppetit, quod respondeatur, &c. Incurvatio secundum se physicum quid est, determinatur tamen ratione personarum aut loci, ut vel politicum quid sonet, vel religiosum. Maxime autem si idoli fiat mentio, aut templi idololatrici, neque negare licet, hoc ipso in loco de Rege Syria verbum hoc ita accipi. At enim quò minus hoc fiat de ipso Naaman, obstat disertà protestatio, quod nolit amplius servire diis alienis, & quò adducit officium suum. Nam colere idola in templo Rimmon, & incurvare se illis idololatrice, erat commune Regi cum omnibus, qui ibi se incurvabant, nec erant protestati, neque ullus servorum regionum prætereundere poterat hunc respectum officij. Cogit proinde ipse textus, ut distinguamus incurvationem Regis voluntariam in domo Rimmon ab incurvatione servili & coacta Naamanis: illa religiosa erat, hæc autem nec propriè politica, sed talis, quæ decet ministrum Regium, cogente ita necessitate. Atque hæc ex Dno Hackspanio adducere voluimus, ut mens ipsius clario sit: plura tamen apud ipsum loc. cit. videre licet. Alios Autores, qui fortè nihil novi habent, allegare, charta & institutum nostrum non permittit.

Exponitur
nostra sen-
tentia

1.
in genere.

§. 13. Ut nostram exponamus mentem, sanè in summa rei cum *Dn. Hackspanio* & communi sententia Expositorum consentimus, quod Naaman veniam petat, non rei præteritæ, h. e. idololatriæ in Beth Rimmon olim, cum adhuc gentilis esset & inconversus, commissæ, sed futuræ, in se non idololatriæ aut illicitæ, sed politicæ potius & ministerialis: ut adeò incurvatio in domo Rimmon, cujus de se mentionem facit, potuerit quidem spectantibus videri idololatriæ, sed reverà non fuerit: unde Naaman externam speciem & circumstantiam loci deprecatur, cum aliàs in se & in aliis circumstantiis extra controversiam esset licita & non religiosa. Ut verò hoc tùm exponamus, tùm demonstremus, sequimur ordinem verborum textus.

2.
in specie.
(1.)

§. 14. Dicitur in hoc loco לדבר הוֹרֵי *Quoad rem hanc*, & in fine versus, בדבר הוֹרֵי *in re hac*. Ubi clarum atque perspicuum est, quod de una & certa aliqua re, quæ nimirum mox exponitur, sermo sit. Quod si verò Naaman crimina & peccata vitæ antea actæ deprecari, eorumque veniam petere voluit: cur unius hujus peccati idololatriæ in uno templo Rimmonis perpetrati meminit? Probabile ne est, hominem gentilem nusquam extra delubrum Rimmonis etiam idololatriam exercuisse? Num credi potest, quod alia peccata gravia in gentilismo homo potens & dives non perpetraverit? Cur ergo hæc quoque deprecatus non est? cur non omnium simul mentionem facit, sed solum incurvationis in domo Rimmon? Quare singularis aliquis Casus hîc habetur, de quo Naaman, veram Religionem verumque Deum jam confessus, sollicitus fuit: Casus nimirum futurus, non præteritus.

(2.)

§. 15. II. Nec prætereunda est cohærentia rei hujus cum antecedentibus: quæ sanè omnes futuræ erant, & quibus hæc quasi limitationis aut expositionis gratia subjicitur. Reversus Naaman ad Prophetam Elisam professionem fidei in Jehovam unum, & novæ in posterum religionis, ante omnia edit, dicens; *Ecoe, quæso, cognovi, quod non sit Deus in universâ terrâ, nisi in Israël: & nunc accipe, quæso, benedictionem à servo tuo.* Quis negaverit remissionem Idololatriæ & omnium peccatorum Naamanem jam consecutum esse, & se jam consecutum credidisse,

eum

cum munus gratitudinis Prophetæ jam obtulerit? Quando verò mox petit aliquid terræ in usum altaris Domino extruendi, & *expressè* addidit, non facturum amplius holocaustum aut sacrificium ullum diis aliis, sed soli Jehovah: certè loquitur, ut homo, qui remissionem peccatorum, etiamque idololatriæ, jam consecutus, & de ea certus est. Quis enim, Deum sibi propitium non esse credens, ausit DEO altare erigere, & holocausta atque sacrificia in eo offerre? Ista itaque omnia Naaman jam credebat, & facere constituerat in posterum: unum tantum de futuris restabat, de quo sollicitus Prophetæ consilium & consensum habere desiderabat: illud nimirum, quod ministrans Domino suo in domo Rimmon se incurvaturus erat.

§. 16. Verbum III. *חלד* *condonabit, propitius erit*, Futuri temporis est, & in Futuro omninò relinquendum est. Neq; etiam graves rationes sunt, quæ aliter accipere cogant. Qui deprecationem præteritæ idololatriæ hîc statuunt, Præsens potius faciunt: quod Latini per Præsens Subjunctivi, *condonet*, reddere possunt. Sicut etiam in isto casu Naaman, si ipsum Jehovahm allocutus fuisset, procul dubio in Præsenti Imperativi dicturus fuisset; *Con dona, quæso, Domine servo tuo, &c.* Verum enim verò Futurum hoc pro ejusmodi Præsenti Imperativi aut Subjunctivi stare, unde probabitur? Imprimis, quia Futurum extra omne dubium positum, *יעשה* *faciet*, præcessit in verbis Naamanis, dicentis; *Non faciet amplius servus tuus holocaustum, &c.* Et cum hoc Futuro nostra verba arctissimè cohærent, tanquam quædam exceptio & limitatio, quasi dicat, Non faciet amplius servus tuus holocaustum aut sacrificium diis aliis, sed Jehovah: tantummodò quoad hanc rem propitius erit Jehovah servo tuo. Quid sit condonare? infra dicetur.

§. 17. Hoc magis IV. retinendum est Futurum *חלד* *condonabit*, quia sequitur *בבוא* *quum ingressus fuerit Dominus meus &c.* Hic namque Infinitivus, vel, ut alii vocant, Gerundium per particulam præfixam *Beh* tempus connotat: & sua natura præsens est, nisi circumstantiæ textus in aliud tempus convertant, sicut alia tempora Hebræorum convertuntur. Simplicissimè vertitur: *Quoad hanc rem propitius erit Jehovah servo tuo, nimi-*

(3.)

(4.)

rum in ingredi, vel ingrediendo Domini mei. Hic namque Præfens Infinitivi conjungitur cum præcedenti Futuro *וְלֹד' condonabit*, dicitque rem, quæ cum ista condonatione futura sit præfens, adeoque nunc nondum præfens, minus præterita. Resolvitur autem Infinitivus rectissimè ita, *Quoad rem hanc condonabit Jehovah servo tuo; tum nimirum, quando ingressus fuerit Dominus meus in domum Rimmon..* Manemus itaque hîc iterum in lite-

Prov. I.

v. 26. 27.

Levit. XII.

v. 6.

Dn. Hackspanius.

1. Paral.

XII. v. 19,

20.

ra, dum Præfens Infinitivi, ut est, retinemus, nec pro tempore Præterito accipimus. Quemadmodum quidem aliàs quoq; in simili post Futurum constructione faciendum est: sicut exempla probant, quæ non immeritò ab Autoribus nostræ sententiæ urgentur, & ex parte allegantur, e. g. Proverb. I. vers. 26. 27.

בבא quum venerit timor vester: בבא quum venerit tanquam vastatio timor vester, & interitus vester sicut procella

advenerit: בבא quum venerit angustia & coarctatio. Lev. XII. v. 6.

במלאה cum impleti fuerint dies purificationis ejus, adducet agnum in

holocaustum. Hoc vult Regula, quam Dn. Hackspanius facit;

si præcedat aut sequatur Præteritum, sensu accipiantur (Gerun-

dia) præteriti: sin autem Futurum præcedat, aut sequatur,

tum gignunt sensum Futuri. Cujus Regulæ fundamentum,

juxta ea, quæ jam diximus, in natura Relatorum, quæ simul esse

oportet, positum est. Nam cum Præfens Infinitivi conjungi-

tur cum Futuro, vel Præterito etiam, ut tempus tum præfens

dicat: Relationem sanè temporis inter duo facit, communio-

nem & nexum, qui per particulas latinas, *Tum, cum, vel quum,*

evidentiæ majoris causa exprimi potest. Ut in exemplis allega-

tis; *Subsannabo tum, quum venerit timor vester, &c. Adducet a-*

gnum in holocaustum (hæc namq; ordinata constructio est) *tum,*

cum impleti fuerint dies purificationis ejus. Sic in nostris verbis;

Quoad hanc rem, propitius erit Jehovah servo tuo: tum nimirum,

quum Dominus meus ingressus fuerit. Et licet cum Præteritis ea-

dem Relatio observetur, & eadem versio locum habeat, ex gr.

1. Paralip. XII. v. 19, 20. *Et de Manasse וְנָסוּ ceciderunt ad Davi-*

dem בבא tum quum ille veniret cum Philistæis, &c. In senten-

tia tamen Autorum, qui nostrum versum de re præterita expo-

nunt, relatio ista prorsus tollitur. Quis enim in ea vertere pot-

erit;

erit; Quoad hanc rem (nunc) propitius erit vel sit Jehovah servo tuo, tum quum olim ingressus est Dominus meus? Speramus nervum argumenti, quod Autores nobiscum consentientes ex בוא *Quum ingressus fuerit*, sumunt, clariorem saltem a nobis factum esse. Adjuvat etiam quod sequitur בהשתחויתי: cujus, si pro Infinitivo sumatur, eadem prorsus est ratio: *quum incurvavero me in domo Rimmon, tum propitius erit Jehovah servo tuo in hac re.* Quod si cum Davide Kimchio pro Nomine habebimus, eodem res recidit: ut infra videbimus.

§. 18. Nec obstant V. nobis verba sequentia; השתחויתי, (5.) ויש, quæ in præterito verti volunt hoc modo: *Et ille innixus fuit super manu meâ, & ego incurvavi me in domo Rimmon.* Si enim maximè ita verterimus, non tamen Infinitivum בוא in Præteritum convertunt. Parenthetica namque erunt, quæ, quid hætenus tum à Rege, tum à Naamane factum, & procul dubio deinceps futurum sit, exponant. Quanquam enim Parenthesin Dn. Hackspanij, qui Vav in ווהו & ille, pro conditionali Dn. Hackspanius. Tremell. & Iun. ווהו & ille, pro conditionali sumit, & conditionem de futuro facit, non audemus sequi, minus verò alteram Tremell. & Junij, quibus Vav est pro, Nam: hoc tamen certum est nobis, quod vocula ווהו & ille, Parenthesibus faciendis apud Hebræos inserviat, quibus imprimis etiam status personarum & rerum describitur, in meliorem intellectum eorum, quæ vel ante vel post parenthesin ponuntur. Gen. XIV. Ex. gr. Genes. XIV. v. 18. Et Malci-zedek Rex Schalem eduxit panem & vinum: (והוהו Erat autem sacerdos DEI altissimi) & benedixit ei (Abramo) &c. Sic Genes. XII. v. 1. Et apparuit illi (Abrahamo) Jehovah in quercubus Mamre. (והוהו Erat autem sedens ante ostium tentorii sui, quum incaluisset dies,) & sustulit oculos suos, & vidit, & ecce tres viri: conf. 1. Sam. XVI. v. 12. Sic itaque etiam in nostro loco; nimirum, quum ingressus fuerit Dominus meus in domum Rimmon. (והוהו Solet autem ille inniti super manu meâ, & ego me incurvare, in domo Rimmon,) in incurvando meo, vel in incurvatione mea in domo Rimmon, propitius erit Jehovah servo tuo in re hac. Nec est, cur miretur quis, Præterita à nobis resolvi per verbum, solet; nam ita aliàs quoque ex Hebraismo Præterita resolvuntur. Exemplum habe ipsissimæ phraseos,

2 Reg. VII. י' לַי יָשַׁע *Inniti super manu alicujus.* 2. Reg. VII. v. 2. *Et re-*
 spondit Tertiarius (Princeps), qui Regi, cuius super manu nitebatur,
 h. e. niti solebat. Et ne quis causetur, Regem fortè actu hoc
 tempore nixum fuisse super manu huius Tertiarii; addatur v.
 17. *Rex autem constituit Tertiarium*, וְיָשַׁע עָלָיו *super cuius*
manu nixus fuit, h. e. niti solebat, *super portam*. Nam certum hîc
 est, quod quando Tertiarius iste super portam constitutus erat,
 Rex super manu ejus actu nixus non fuerit. Quid verò etiam
 tum? si quis fortè excipiat, in nostro textu quædam Exempla-
 ria habere præteritum Niphal יָשַׁע cum Pathach sub י; ibi
 autem יָשַׁע cum Kametz, quod sit Participium. Nam Parti-
 cipium istud cum subaudito verbo substantivo Præteritum quo-
 que facit. Atque ita quod textus noster dicit, de innixione
 Regis & incurvatione Naamanis, factâ parenthesi, sunt Præte-
 rita, quæ quid in Præterito jam factum huc usque, & procul du-
 bio deinceps etiam futurum, significant: nec quicquam ju-
 vant contrariam sententiam. Interposita autem hæc Paren-
 thesis facit, ut, quod mox sequitur, *in incurvando meo*, vel, *in-*
curvatione meâ in domo Rimmon, eò minus sit tautologicum, &
 qualem sibi velit incurvationem in domo Rimmon, melius in-
 telligatur.

§. 19. Imò, si concesserimus etiam, verba יָשַׁע & וַיִּשְׁתַּחוּי *esse*
Præterita, nec esse (quod tamen nondum probatum est)
 parenthesin: nihil tamen efficitur aut obtinetur à contraria sen-
 tentiâ, quasi de rebus præteritis loquerentur: nihilominus enim
 futura significant. Posita esse dicendum est pro Infinitivis vel
 Gerundiis cum בָּוֹא Infinitivo vel Gerundio copulandis: fa-
 cta duarum constructionum, Finitæ & Infinitivæ mixtura, qua-
 lis apud Hebræos frequens est, vid. Job. XXXVIII. v. 6. Ezech.
 XXIX. vers. 21, 25. Nam & per Finita verba dici potuisset;
 כַּאֲשֶׁר בָּא *quum venerit Dominus meus in domum Rimmon ad incur-*
vandum se ibi, וְהָיָא יָשַׁע *& ille innixus fuerit super manu meâ*, &
incurvavero me, וַיִּשְׁתַּחוּי, *in domo Rimmon*: & per Infinitiva,
in ingredi Domini mei, & *inniti illius super manu meâ* & *incurvari*
meo, &c. Sed ab initio incipitur ab Infinitivo, & pergitur per
 Præterita. Hæc verò Præterita stare solent pro Futuris Subjun-
 ctivi

ctivi futurum casum significantibus, quippe quæ partim præterita sunt, partim futura; sicut modo vertimus. conf. Jerem. XIV. vers. 18.

Genes. VI.
v. 28.

(6.)

Quint

D. Kim-
chius.

Quum ingressus fuerit Dominus meus in domum Rimmonis, & ille innixus fuerit super manu meâ, & incurvavero me in domo Rimmon; quum, inquam, incurvavero me in domo Rimmonis, propitius erit Jehovah servo tuo in hac re. Vel; In incurvatione meâ, inquam, in domo Rimmon, &c. Suprà autem jam diximus, quod vox *בהשתחוית* à quibusdam pro Nomine cum *D. Kimchio*, ab aliis verò pro Verbo accipiat: in quo nobis multum situm non sit. Interim Infinitivum magis placere non diffitemur: Litera namq; *Beth*, quæ casum & tempus futurum notat, magis & clariùs saltem cum Infinitivo facere id potest; *In incurvare meo*, h.e. si incurvavero me, quum scil. Dominus meus ingressus fuerit in domum Rimmonis. Quod si pro Nomine, nihilominus in eundem sensum intelligendum erit; *In incurvatione*, h.e. quum vel si tum incurvavero me, si fiet vel contigerit ista incurvatio.

(7.)
Quæ in-
curvatio?
Sententia
Abben-
Esra &
aliorum.

§. 22. Sed *quenam VII. hoc loco Incurvatio* intelligitur? *religiosa*, an *Politica*? Suprà aliquam multa ex *Clar. Dn. Hackspanio* attulimus: hîc plura, & quid nobis etiam videatur, dicendum est. *Abben-Esra* itaque & alii, etiam ex Nostratibus, interpretantur Incurvationem per totum versum de religiosâ & idololatricâ, idolo Rimmonis facta à Rege Syriæ, & à Naamane: quanquam non eodem modo & sensu. Nam *Abben-Esra* ad *Exod. XX.* quantum ad Naamanem attinet, intelligit incurvationem futuri temporis; quasi Naaman *Elisam* rogaverit, ut sibi liceret præter *Jehovam*, etiam aliquando, & in certo saltem casu, Idolum Rimmonis in templo ejus adorare. Sed alii, ut pridem significavimus, de olim factâ superstitiosâ adoratione, quam nunc Naaman deprecetur, promittatque, in posterum non

B. Lutheri
& aliorum
commu-
niter.

amplius commissurum. *B. Lutherus* & cum eo communis Nostratum, Pontificiorum & Calvinianorum de incurvatione coram Rege Syriæ Politicâ & ministri Regii debita, interpretantur. Cui sententiæ omninò subscribimus. Contraria sententia

Ad funda-
mentum
prioris
sententiæ.

pro certo supponere solet, quod incurvatio Regis Syriæ in domo Rimmonis fuerit idololatrîca: quod nos etiam pro certo agnoscimus. Nam Rex Syriæ in domo Rimmonis neminem habebat, coram quo se incurvaret, præter *DEUM*, quem putabat, Rimmonem: cùm superiorem nullum, præter *DEUM* suum

agnoverit:

agnoverit: Ingressus quoque est in domum Rimmonis non alio fine, quam ut se coram illo incurvaret, eumque adoraret. Itaq; isto pro certo utrinque posito, illi argumentantur: Qualis fuit incurvatio Regis Syriæ in domo Rimmonis, talis fuit etiam Naamanis in eadem domo. Atqui incurvatio Regis Syriæ in domo Rimmonis fuit idololatrica. Ergò talis etiam fuit incurvatio Naamanis in eadem domo. Minor ex dicta suppositione certa est. Major inde probatur, quia nimis incommodum sit, eandem vocem in eodem versu in diversis significationibus accipere. Verum enim verò nihilominus negatur Major Propositio. Ad rationem verò ejus respondetur, eandem vocem in eodem quidem versu haberi, sed non in iisdem circumstantiis, nec de eadem persona. Prior est Regis Syriæ: cujus in personam, ut modo habuimus, non alia, quam religiosa incurvatio seu adoratio cadebat. Posterior verò Naamanis, ministri Regii: in quem non tantum religiosa, sed & civilis seu politica adoratio seu incurvatio cadere poterat. Idem etiam in domo Rimmonis non tantum objectum religiosæ adorationis, Idolum Rimmonis, sed etiam objectum civilis seu politicæ, Regem suum, habebat. Quare non exiguum discrimen personarumprehenditur. Cumque in Naamanem duplex illa incurvatio, religiosa & politica, cadere potuerit: Ille restringit ad illam, quam præstiturus erat tum, quum Rex in domum Rimmonis ingrederetur. Jam verò politica in domo Rimmonis tum tantum in eum cadebat, quum Rex ingressus est: Cum religiosa in eura etiam cadere potuerit, quando Rex non ingressus fuit; quod certum est, nec Naaman omisurus fuisset, si Rimmonem adhuc colere & adorare voluisset. Unde non religiosa, sed politica intelligenda venit. Nec juvat, si excipiatur, Naaman ex timore coactum fuisse, tum temporis se incurvare Rimmoni, si Rex idem faceret; non alio tempore. Nam si Rex tam rigorosus fuisset, ut Naamanem ad unum aliquod temporis momentum adstringeret, in reliquis eum procul dubio non absolvisset, si fecius quid de eo comperisset. In phrasi insuper non contemnendum discrimen est. De Rege namque Syriæ dicitur, quod ingressus sit in domum Rimmonis ad incurvandum se ibi. Quæ

Respon-
detur.

Exceptio
solvitur.

vox: *וְיָבִי* *ibi*, certè multum emphaseos habet, & hoc indicat, quod eum in finem ingressus sit in domum Rimmonis, ut se ibi Rimmoni, qui ibi erat, incurvaret: quæ non potuit non esse incurvatio religiola & idololatrica. At de Naamane non ita loquitur textus, ut significetur, finem ejus hunc fuisse ingredientis, ut ibi se incurvaret; sed hoc tantum dicitur, quod incurvaverit se in domo Rimmonis; quomodo nudus actus in loco isto factus notatur, non autem connotatur. Finis autem ejus qui fuerit in ingrediendo cum Rege, significatur per verba; *Et ille innixus fuerit super manu mea*: nimirum finis ingredientis Naamanis, isque ex officio Ministerii debitus, hic erat, ut Rex super manu ejus inniteretur. Cujus finis accidens, ex ratione politica, erat, ut se coram Rege innitente incurvaret. Hinc etiam, quando primo loco incurvationis Naamanis mentio fit, non conjungitur illa cum ingressu, tanquam finis: sed cum innixione, *Et ille innixus fuit super manu mea, & incurvavero me*. Ut omninò repetendum sit objectum incurvationis ex verbo *Inniti*, quod proximum est h. m. *& incurvavero me innitenti*. Jam si, quod prætulimus, parenthesi includuntur verba, *& ille inniti solet, &c.* res adhuc clarior erit: cum verbum incurvationis non possit coherere cum eo, quod ante Parenthesin præcessit, sed ab eo separatum sit; positum autem sit in parenthesi ad declarandam incurvationem Naamanis, quæ parenthesin sequitur. Præsumtio etiam pro Naamane, viro ad Jehovaham converso candidè, tanta est, ut injuriam illi faciamus, si illi sine gravioribus rationibus ejusmodi impingamus idololatriam. Benè enim etiam Interpres Scripturæ sperare debet de unoquoque, nisi contrarium ex ipso textu clarum sit. Hic verò etiam accedit, quod Naaman præmisit, se soli Jehovahæ, non autem diis alienis holocaustum & sacrificium facturum. Quàm turpis verò hæc fuisset hypocrisis, si in animo simul habuisset Rimmonem adorare in gratiam Regis sui adorantis? Quæ quidem contra eos valent, qui cum *Abben-Esra* de futura quidem, sed idololatricâ incurvatione Naamanis textum exponunt. Cur, ergò, inquis, additum est bis, *in domo Rimmonis*? Respondemus, propterea additum esse, quia illa circumstantia, saltem ex lege Judæorum positiva, vel per casum scandali, incurvationem extra domum

Rimmo-

Objeſtio

ſolvitur

Rimmonis sine dubio licitam, illicitam reddere poterat. Pro-
munienda itaque & confirmanda partim suâ conscientiâ, par-
tim ad declarandum suum erga Elisam animum, non adorandi
causa Rimmonem, sed incurvandi se Regi suo, Naaman hæc de
incurvatione sua ad Prophetam locutus est, ut cum consensu &
approbatione hujus faceret, quod facturum erat, & facere ex of-
ficii ratione cogebatur.

§. 23. Quomodo autem se habuerit incurvatio ista po-
litica in domo Rimmonis, non omittendum est. Videntur In-
terpretes, & suprâ *Dn. Hackspanius* hoc velle, quod Rex Syriæ
etiam inter adorandum, & se coram Rimmone incurvandum,
innixus fuerit super manu Naamanis, ut sic Naaman necesse ha-
buerit se etiam incurvare coram Rimmone, non quidem ani-
mo, sed gestu tamen corporis. conf. *Abulens. h.l. quæst. 25.* Et
certè, si certum esset, quod Rex Syriæ innitens super manu Na-
amanis, etiam inter adorandum, ut erat, manere voluerit, &
toto tamen corpore se incurvare: necessario dicendum esset,
quod Naaman quoque se incurvare coactus & invitus fuerit.
Hinc Dn. Hackspanius physicam mavult, quàm politicam incur-
vationem vocare. Verum enim verò hoc non dicitur in textu,
quod Rex Syriæ inter adorandum innixus fuerit, sed in ingre-
diendo, & consequenter etiam in exeundo. Imò cum non im-
merito Regis Syriæ adorationem coram DEO ipsius intelliga-
mus de tali, qualis in Oriente passim, & in terra etiam Israëliti-
câ, in qua Naaman cum Elisa Propheta loquebatur, recepta e-
rat, quâ corpus in terram prosternitur; non potuit Rex inter
adorandum inniti super manu Naamanis. Reges etiam Israëlis
habebant ministros, quorum manui innitebantur; sed non appa-
ret, quomodo David aut Salomo inniti illis potuerint inter
adorandum. Quantum ex historia sacra constare potest, Re-
ges Israëlitici & Judæi ingressi sunt, adoraturi, in atrium usque
sacerdotum; in quo etiam juxta Rabbinos, thronum aliquem
habebant, in quo extra tempus actualis adorationis conside-
bant: sed ministris eorum non licebat ultra atrium populi pro-
gredi. Quando ergo Rex ingrediebatur in templum adoratu-
rus, is, cujus manui innitebatur, usque quidem in atrium popu-
li ministerium suum præstabat Regi; ibi autem constitit, &
Rex in atrium sacerdotum solus intravit. Ubi facile colligere
licet,

Quomo-
do se ha-
buerit po-
litica In-
curvatio?
*Dn. Hack-
spanius
Abulensis.*

*Dn. Hack-
spanius.*

licet, quod, quoties in atrio populi à Rege & ministerio discessit, & quoties eum rursus accessit ministerium præstiturus, toties etiam se incurvaverit politicè. Nemo enim vel ad Regem accedebat, vel ab eo discedebat, nisi incurvationis honore illi habito. Ponamus jam Regum Syriæ non eundem quidem adorandi morem fuisse, sed hos etiam templa ipsa Deorum suorum ingressos fuisse, sicut sacerdotes: vix tamen probabile erit, quod ministros Regios permiserint sacerdotes templa ingredi. Quomodo dicendum saltem erit, quod ante ostium templi Naaman finiverit ministerium suum, & cum incurvatione seu adoratione politicâ à Rege discesserit: quando verò Rex templum egressus est, eundem iterum ad præstandum ministerium cum adorationis honore accesserit. Nihilominus dicitur rectè se Naaman in templo Rimmonis incurvasse: sicut Hierosolymis omnia atria sub nomine templi veniebant. Et licet Naaman non esset intra ipsam ædem Rimmonis, stabat tamen in loco, ubi populus religiosè idolum adorabat. Quod si, quod probabile tamen non est, Naamanem cum Rege suo in ipsam ædem Rimmonis ingressum esse concedamus: non dubitamus, quin post Regem constiterit aliquo intervallo, & Rex propius ad Deum vel idolum potius progressus, religiosè se ibi prostraverit adorabundus. Habebimus ergò Naamanem iterum se Regi suo in domo Rimmonis discedenti & accedenti politicè incurvantem & adorantem. Hæc nobis de incurvatione vel adoratione Naamanis videntur.

(8.)

§. 24. Quam petit VIII. sibi condonari à Jehovah. *Propitius erit Jehovah*, inquit, *servo tuo in hac re*, h. e. quando hanc rem fecero. Verbum *כסול* condonavit, non significat hoc loco remissionem rei malæ seu peccati, sed non imputationem rei in se non malæ in peccatum, vel adstringendo ad legem aliquam positivam, vel rigorosè examinando. Fundamentum veniæ primariò in hoc situm est, quod ejusmodi incurvatio politica, etiam in loco religioso, non sit per se illicita. Idolum verò insuper & Idoleum, juxta Apostolum, nihil sunt. Jam quantum ad casum scandali, scandalum potius acceptum, quàm datum fuit, si quis offensus fuit ex eo, quod Naaman Regi suo ministerium

sterium suum cum consueto & debito honore exhibuit. Hoc minus autem quivis ex eo scandalizari debebat, etiam Judæus, qui idolæa non ingrediebatur, quia lex positiva, si qua Judæos prohibuit, hominem gentilem non obstrinxit. Hæc de versu 18.

§. 25. Habuimus hætenus petitem Naamanis. Quid verò Elisa Propheta? Consentitne, & approbat? an verò improbat aut declinat saltem? Id sumendum est ex initio vers. 19. quod ita habet; *Et dixit illi (Elisa scil. Naamani): Vade in pace.* Hæc verba ita accipit communis sententia, ut approbetur, quod Naaman petiit, tum quod ad ablationem terræ, tum quod ad incurvationem in domo Rimmon. Quomodo Elisa consentit, ut terrâ auferretur in usum altaris, & liceret Naamani incurvare se in domo Rimmonis. Contrarium verò volunt multi eorum, qui petitem Naamanis de futuris rebus conceptum concedunt. Sic Clariss. Dn. Hackspanius, etsi hætenus hoc, quod Naaman de futuris locutus sit, propugnaverit, negat tamen nunc, quod Elisa consenserit. Quemadmodum contra, qui de præteritis interpretati sunt, approbationem & consensum urgent: quem verò dari non potuisse existimant, nisi de præteritis Naaman locutus fuisset. Verum enim verò nobis probatur, quod Elisa consenserit in petita Naamanis, non super præteritis, sed futuris: eò quod nihil vel superstitionis vel idololatriæ petitem sit. Dn. Hackspanius circa hoc primò occupatus est, ut probet, quod phrasis, *Vade in pace*, nihil minus, quàm remissionem peccatorum denotet: de quo non est, ut solliciti simus, cum sententiam nostram non feriat. Quanquam si absolutè negetur, quod remissionem nullo modo & sub nullis circumstantiis dicere possit, falsum esse dicimus. Quando verò propugnare vult Dn. Hackspanius, quod nudam in nostro loco valedictionem dicat, quid præstet, breviter videbimus. Suppetit, inquit, è textu ratio, cur formula sit valedictoria, nihil adferens aut involvens aliud, nisi votum. Duo enim petierat Naaman l. versu 17. portionem terræ, quæ satis esset extruendo in Syria altari, adeoq; extra terram sanctam. Arbitrabatur enim Profelytus non satis rectè instructus, ad veri DEI cultum neminem adspirare posse, nisi idem

III.
vers. 19.
de Verbis.
Vade in pace,

1.
Communis sententia,

2.
Contraria Dn. Hackspanii & aliorum.

Dn. Hackspanii argumenta.

sacrificia offerat, quod ipsum sine altari non poterat fieri. Terram proinde sanctam postulat, ac profanam iudicat eam, quæ erat in Syria, saltem profanatam, adeoque ineptam ad altare vero DEO extruendum.

II. Petierat veniam incurvationis in Templo Rimmon, Propheta ad utrumque, petitum nihil regerit aliud, quàm לך לשלום. Vel itaque, verbis, vade in pace, utrumque concessit, vel ad utrumque, respondet Eliseus, vel ad neutrum. Non ad utrumque: neque enim Propheta concessum est, innovare aliquid in cultu, nisi לצורך שעה, ad necessitatem horæ, h. e. si summa necessitas ita postulet, quæ hic nulla est. Huic argumento adeò confidit, ut postea scribat; Denique sententia hæc mihi certa est, quod verba, Vade in pace, sint dimittentis abeuntem: non autem dimittentis peccata, aut concedentis postularum. Verum ad quæ respondetur

(1.) enim verò Respond. 1. utrumque concedi; tùm ut Naaman terram in usum altaris auferret, tùm ut incurvaret se Regi suo

(2.) in domo Rimmonis. Ad argumentum 2. Dn. Hackspanij dicimus, nullam à Propheta concessam esse innovationem in cultu veri DEI. Equidem sacrificia ne sub Veteri quidem Testamento absolutæ erant necessitatis, quasi Deo nemo placuerit sine sacrificiis, etiamsi sacrificandi potestatem non haberet: erant tamen de ordinario Veteris Testamenti cultu, non tantum apud populum Israëliticum, sed etiam apud fideles omnium gentium. Sacrificandi namque ritus ab Adamo posteris traditus, adeoque ad omnes gentium quarumcunque fideles pertinuit: non autem in populo demum Israëlitico cepit, & ab hoc gentibus traditus est. Sacrificia autem requirebant altaria. Quod verò populo Israëlitico non licuit altare extruere & sacrificare extra Hierosolymam, id peculiare particularis Ecclesiæ erat, nec fideles aliorum populorum obligabat. Itaque Naaman, ubi poterat, debebat holocausta & sacrificia offerre DEO super altari aliquo piè destinato, sicut Adamus, Abel, Noachus, Abrahamus & alii Patriarchæ fecerunt: opera tantùm danda, ut sine superstitione omnia fierent, & scandalo. Jam verò, quod sine superstitione terram Israëliticam in usum altaris absportare, & sine scandalo idololatriæ se coram Rege suo politicè incurvare potuerit, suprà jam planum fecimus: & probat consensus Elisæ amplius. Nam certè phrasis, Vade in pace, consensum approbantis

eis vel concedentis dicit. Non quidem per se simpliciter, & u- ^{phrasis}
 bicunque extrat: sed pro substratâ materiâ. Est nimirum hæc ^{Vade in}
 phrasis, *Vade in pace*, Relativa, & respicit dicta aut facta abeun- ^{pace,}
 tis, cui dicitur; *Vade in pace*. Ubi itaque est simplex valedictio ^{amplius}
 abeuntis: ibi etiam simplex est valedictio dimittentis per verba, ^{exponitur.}
Vade in pace. Et hætenus verum est, quod phrasis non per se;
 & necessariò, importet remissionem peccatorum. At ubi abi-
 turus non simpliciter valedicit, aut veniam abeundi petit, sed
 amplius aliquid abituro dari aut responderi desiderat, vel petit:
 ibi certè, si imprimis sola stet, & responsionem absolvat, deside-
 rio & petito abituri satisfacere debet phrasis, *Vade in pace*: ne
 vel desiderium vel petatum eludatur. Exempli gratia Luc. VIII. Luc. VIII.
 v. 48. Christus dicit Hæmorrhossæ; *Confide filia, fides tua te ser-* v. 48.
vavit: Vade cum pace. Mulier hæc dimitti sine dubio cupiebat,
 sed ita, ut valetudo ejus confirmaretur, & ipsa de hac certa esset.
 Christus dimittit eam verbo; *vade cum pace*. Finge tu, Chri-
 stum nihil amplius phrasi significare voluisse, quàm simplicem
 valedictionem; unde ergò illa de valetudinis constantia certa
 fuit? Ergone Christus desiderium ejus, sibi satis notum, elusit?
 absit per omnem modum: sed phrasi hæc mulierem absolvit &
 à peccatis & à morbo; ut clarum facit Marcus cap. V. vers. 34. Marc. V.
 ubi ita habent verba explicatoria; *Vade cum pace, & esto sana à* v. 34.
flagello tuo. Sic itaque etiam se habet res Naamanis in nostro
 textu. Discedere hic jam volebat ab Elisa, & valedicebat, sed
 abiturus benè à Propheta informatus & confirmatus de duo-
 bus; annon sibi liceret aliquid terræ secum absportare, & do-
 mi se in domo Rimmon coram Rege suo incurvare? Respon-
 det Propheta nihil aliud, quàm, *Vade in pace*. Si fingamus, nu-
 dam esse dimissionem valedictoriam: certè oportebit Elisam
 nihil quicquam ad Naamanis desideria & petita respondisse,
 eumque dubium utroque in petito dimisisse, ut suo abundaret
 sensu. Quod quis crediderit? Si quoque Naaman ita dimissus
 in superstitionem aut idololatriam relapsus esset: num Prophe-
 ta absolveretur? nonne saltem elusit desideria boni viri? Id verò
 Prophetam non decebat.

Doctrina.

I.

§. 26. Considerationi verborum immorari institutum non permittit : sed nec in doctrinis prolixos esse. Quare breviter aliquas addemus de rebus imprimis Adiaphoris. De quibus dicimus I. *Rebus in se adiaphoris & indifferentibus, licitum est in Ecclesia, tum Veteris tum Novi Testamenti, in ritibus, caeremoniis aut vasis etiam sacris, uti in memoriam beneficiorum divinorum, aut sanctorum hominum, aut mirabilium atq; singularium factorum, ut sint monumenta pietatis, & edificationi Ecclesiae inserviant: nisi lex aliqua positiva divina prohibeat vel in totum, vel in tantum.* Sic Naaman Syrus erigere constituit altare Jehovah, DEO vero, ex terra Israëlitica, saltem ex parte: ut monumentum esset sibi beneficii sanationis à lepra, per Elisam perpetratae, & semper mone- ret de Jehovah, Deo terrae Israëlis, qui solus verus Deus esset. Et Elisa Propheta in hoc Naamanis institutum, tanquam pium & laudabile, consensit; ut supra probatum est. Nec ulla lex positiva divina illum impedivit. Etsi namque Judæis non lice- bat post templum Hierosolymitanum, ejusque altare erectum, altaria ad sacrificandum nova erigere, per expressa verba legis Ceremonialis positivæ: hæc tamen lex positiva particulari Ec- clesiae data, Naamanem gentilem & inter gentiles extra terram Israël habitantem non obligabat. conf. *Liran. h. l. Abulens. h. l. quæst. 26. & quæst. 21.* Et si obligasset: licuisset ipsi saltem al- tare in monumentum beneficii divini & testimonium de vero DEO erigere: sicut licebat Rubenitis & sociis tribubus, Jos. XXII. Ita veteres Christiani altaria, templa, &c. erexerunt & formârunt ita, ut de DEO, Martyribus, aliisque Sanctis, aut divinis beneficiis atq; operibus utiliter fideles monere possent.

Liranus.

Abulensis.

II.

§. 27. *Sedula tamen II. in talibus monumentis danda est opera, ne superstitio aliqua cultus, meriti, aut cuiuscunq; falsæ opinio- nis de necessitate, &c. accedat: cum quibus res adiaphoræ jam non erunt adiaphoræ & licitæ, sed superstitiosæ & illicitæ, donec à supersti- tione purgentur.* Ideò diligenter in hoc laboravit Naaman pius Profelytus, (ut sic vocemus) ut se de omni superstitione excusa- ret, imprimis apud Prophetam Elisam: quippe apud quem a- pertè protestatus est, se non ex superstitione aliqua, quasi terra Israëlitica sanctior esset Syriâ, aut quâvis aliâ, petere aliquid terræ Israëli-

Israëliticæ, sed in monumentum & testimonium, quod in illo altari, quod ex terra Israëlitica extructum esset, non nisi vero DEO Israëlis & terræ ejus, Jehovæ, holocausta & sacrificia offerret.

§. 28. *Licet III. fidelibus interesse cultui falso, etiam idololatrico: non tamen temerè, sed ex iusta sive Ecclesiastica sive civili & politica causa; & sine superstitionis communicatione.* Ita Naaman post sui conversionem interesse potuit sacris idololatricis Regis sui in domo Idoli Rimmonis: non ut simularet eundem cultum, aut quocunque modo participaret cum idololatrico Rege, sed ut servitium illi præstaret, quod officium requirebat, Politicum. Cavit idem hætenus scandalum, ut Prophetæ Elisæ consensum requireret, & in templo Rimmonis sic gereret sese, ut appareret, non incurvare se idolo, sed Regi suo super manu sua innitenti. conf. *Liran.* in h.l.

III.

§. 29. *Scandalum IV. ex usu rerum adiaphorarum iusto, h. e. qui ratione officij, aut simili nititur, natum, non datum est, sed acceptum: Unde ob illud partes officij necessaria deferenda non sunt.* Equidem scandalum pati poterat e. g. ancilla Naamanis Judæa, quæ, quantus vir Elisa Prophetæ esset, aperuit, ex eo, quod cognovit, herum suum interesse cultui idololattico, & in idoleo se incurvare coram Rege suo. Verùm ob hoc scandalum Naaman non coactus est partes officii sui deferere; eò quòd scandalum esset acceptum, non datum: quanquam si timendum putavit, præcavere, quantum potuit, debuit, ut muliercula etiam infirma non periculosè scandalizaretur. Potuit enim re, ut erat, diligentius exposita, meliùs eam informare.

IV.

§. 30. *V. Sacrificia V. T. & altaria ritus quidem erant religiosi Veteris Testamenti: non tamen simpliciter legis Mosaicæ positiva: sed legis positiva Adamo post lapsum, & per Adamum toti ejus posteritati usq; ad Christum data.* Hinc obstringebat Naamanem: licet cum non obstrinxerint Leges Mosaicæ speciales circa sacrificia & altaria. Non itaque superstitiosus fuit Naaman, ut quibusdam videtur, quando de altari Jehovæ in Syria erigendo, & sacrificiis super eo offerendis cogitavit. Unde ne quidem dispensatione Elisæi opus fuit, juxta *Liranum* in h.l. scribentem; *Litatus.*

V.

E

Non

Non videtur bene dictum (à quibusdam,) quod ei (Naamani) dispensaverit (Elisæus) de altari construendo, & ibidem offerendo, non solum extra Hierusalem, sed etiam extra Judæam: quia illud solum fuit prohibitum Judæis post templi adificationem, & quando arca Domini habuit stabilem mansionem, prout dictum fuit Deut. 11. 1. Reg. 7. Naaman. verò non tenebatur ad Legem Mosaicam, &c.

VI.

*§. 31. Imò, VI. si utiq; Naaman ad Leges positivas de loco altaris & sacrificiorum cum Judæis obligatus fuisset: potuisset tamen casus necessitatis dispensare, hoc principio nixus, quod magis necessarium esset sacrificare, quam certus locus. Locus enim propter sacrificia erat, non sacrificia propter locum. Quod quando nonne-
mo ad nostrum locum non observavit, malè conclusit contra Naamanem, quòd falsà opinione deceptus sit, de necessitate sacrificiorum, cum casus necessitatis non fuerit.*

VII.

§. 32. In rebus adiaphoris VII. non valet Regula; Quicquid ante Legem Mosaicam receptum fuit, id fuit Morale simpliciter, vel saltem Morale positivum: nec hæc; Quicquid fuit ante lapsum, illud est Morale, saltem positivum. Nam sacrificia & altaria erant ante Legem Mosaicam, & nihilominus adiaphora in se, & legis positivæ aliquando abrogandæ. Et in Ecclesia ante lapsum debuerunt etiam esse ritus & ceremoniæ adiaphoræ, ad bonum ordinem pertinentes.

VIII.

§. 33. Infirmi VIII. in rebus adiaphoris aliquando & aliquousq; tolerandi: non tamen in rebus non adiaphoris, seu moralibus. Malè ergò in h. l. scribit Piscator, quod Elisæus imperfectionem & defectus Naamanis, tum quod ad mentem, tum quod ad voluntatem attinet, toleraverit.

Hic finimus.

SOLI DEO GLORIA.



ב"ב

מכתב אליהו

hoc est,

Disputatio Theologica

De

Epistola Eliæ ad Joramum

Regem Judæ,

2. Paralip. XXI. vers. 12.

§. I.



Libri Chronicorum Veteris Testamen-
ti, Hebræis דברי הימים *Verba dierum*,
Græcis τὰ τῶν ἀγλειπομένων βιβλία dicti, ^à Libris
supplementum quoddam Librorum Samue-
lis & Regum ipsis sunt Veteribus. Non eo
sensu, quasi nihil eorum, quæ in his Samue-
lis & Regum libris annotata sunt, habeant:

Sed quod referendo ea ferè, quæ in his comprehenduntur, ad-
dant simul, quæ in iisdem prætermissa sunt. Quemadmodum
in Novo Testamento quoque Evangelium S. Johannis Evan-
gelistæ reliquorum quoddam supplementum à Veteribus Ec-
clesiæ Christianæ Doctoribus appellari consuevit: non quod
nihil eorum, quæ apud reliquos Evangelistas habentur, repetat;
sed quod, etiamsi eadem referat, auctiora tamen circumstanti-
is, concionibus & miraculis repetat. Sapientissimum namque
Spiritus Sancti consilium in scribendis quoque Scripturæ Sacræ
libris fuit, ut pro suâ libertate unicuique scriptorum tantum,
quantum vellent, inspiraret: quemadmodum in publicis quoq;

Conventibus Ecclesiarum Novi Testamenti nonnunquam aliquibus prophetarum post alios revelavit, quæ prioribus, inter prophetandum etiam, non suggessit. 1. Cor. XIV. v. 30.

in
Quibus et-
iam Episto-
la Eliæ Pro-
phetæ ha-
betur.

§. 2. Ex ejusmodi ἀλειπομένοις sive aliquandiu præ-
termiſſis, est יהוה אלהיך *scriptura seu Epistola Eliæ*, quæ ad Re-
gem Joramum, filium impiissimum Regis piissimi Jehoscha-
phati, venit: quæ turpissimam illi à Jehovah, D E O vivo &
uno Israël, ad vanissima falsorum Deorum idola, defectionem
exprobravit, & gravissimas ab hostibus calamitates, nec non in-
solitos corporis morbos comminatus est, & prædixit verissimè:
siquidem de omnibus, quæ sanctissimus propheta comminatus
est & prædixit, non cecidit super terram ullum verbum, ut scri-
ptura loqui solet, quod non impletum sit. De hac Eliæ pro-
phetæ epistola breviter aliqua pro Disputatione Academica in
chartam hanc conjiciemus. Quæ, qualiacunque etiam fue-
rint, ut in DEI Eliæ, hoc est, D E I veri & unius, Jehovah,
qui se Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum revelavit, gloriam
succedant, humiliter oramus, Amen.

Cujus
Inscriptio-
nem confi-
derabim⁹;
quæ pro-
ponitur:
cum Versi-
onibus.
Vulgat.
LXX.

§. 3. Non verò animus est ipsa epistolæ propheticæ con-
tenta, quæ multa nimis & proluxa, quam pro instituto nostro,
extant, expendere, sed inscriptionem tantum Historici θεοπνεύ-
ου brevem breviter considerare. Ea sic habet; יהוה אלהיך
: *scriptura ab Eliâ Prophetâ*. Ita ad verbum habet, quod
Vulgatus ita transtulit; *Allatae sunt autem ei literæ ab Elia prophe-*
tâ, LXX. Interpretes; καὶ ἦλθεν αὐτῷ ἐν γραφῇ ἀπὸ ἡλίου τὰ προ-
φήτε. h. e. *Et venit illi cum scriptura ab Eliâ prophetâ*, ubi sup-
plendus ὁ δεινός, *Aliquis*, qui cum Epistola seu scripturâ venerit.
Observandum namque, interpretes non velle, quod epistola
ipsa per se venerit, sed à nuncio quodam, quicumque fuerit, al-
lata sit. unde verterunt, quasi scriptum esset; *Et venit ad ipsum*
(aliquis) vel, ut *Theodoretus* supplet, ἀνθρώπου, Homo scilicet
D E I, ut *Rivetus* accipit, בכתב *cum scriptura seu epistola*. Eum
mox dicunt, λέγοντα, *dicentem. Et venit ad Eum cum scriptura ab*

B. Luther.
Genevens.

Eliâ prophetâ λέγων, dicens. B. Lutherus. Es kam aber Schrift zu ihm von dem Propheten Elia. Genevenses; Dont lettres luy fu-
rent

rent envoyes d'Elie le Prophete. h. e. Tunc literæ illi fuerunt missæ ab Elia Prophetâ. Quam versionem minus probamus, quam *Deodati* Italicam; Allhora gli venno uno scritto de parte *Deodati* del profeta Elia i. e. Tunc venit ipsi scriptum aliquod nomine prophetæ Eliæ. Nam fortè *Genevenses* putarunt, hunc prophetam Eliam alium fuisse ab Elia Thisbite: quod probandum non esse, infra dicemus. Neque tamen etiam satis accuratum videtur, quod *Deodatus* habet, nomine Eliæ Prophetæ. Dubium enim redditur, Elias ne ipse scripserit, an alius Eliæ nomine, cui Elias verba aut summam verborum mandaverit,

§. 4. Sed ad rem ipsam veniendum est. Ubi quæritur i. Et circa cā
Quis hic Elias fuerit, cujus scriptum seu Epistola foramo allata est? Qu. I. Quis
 Paulo antè indicatum est, esse quosdam, qui Elias duos fuisse *Elias?*
 existiment: quorum unus extiterit nobilissimus ille propheta *Eum*
 Zelotes, Thisbita dictus; alter verò, Propheta, sed minus no- *Aliqui pu-*
 bilis, cujus hoc loco fiat mentio. Ex Calvinianis Interpretibus *tant, esse a-*
 sunt, qui in hanc inclinant sententiam, vel saltem dubitant. De *liū ab Elia*
Genevensibus conjecturam supra posuimus. Dubitative vero *Thisbite.*
 loquitur *Deodatus*, ut videatur tamen, quod alius à Thisbite *vel*
 fuerit, magis probare. Ita namque Annotatio illius Italica la- *obscurius:*
 timè sonabit; *Magnus Propheta Elias erat jam raptus in cælum hoc* *Genevens-*
tempore, quemadmodum apparet ex 2. Reg. II. v. II. unde probabile *Deodati.*
est, quod hic Elias fuerit aliquis alius: aut quod magnus ille Elias in
vita sua scripserit hanc prophetiam & ordinaverit, ut suo tempore da-
retur in manum forami. *Belgarum* quoque glossa ita habet in *Belg.*
 latinum conversa; Scriptura scripta à Propheta Eliâ, cum *Josaphat*
 adhuc viveret, ante cujus mortem Elias in cælum susceptus est, sicut
 colligitur ex 2. Reg. III. vers. II. Hic Elias prophetavit de statu regni
 Judæ sub Ioramo: sicut vir ille D E I, qui Bethalem veniebat, ante
 longum tempus de Rege Josia prophetavit. 1. Reg. XIII. v. 2. & *Jesa-*
ias de Cyro capp. XLIV. & XLV. & Daniel de Monarchiis atq; re-
gnis terræ. Dan. II. VII. &c. Nisi quid cause sit, quare existimetur,
alium fuisse hunc Eliam quam Thisbiten. *Cajetani* autem apertè *vel*
 hæc est sententia: quam etiam in Scholiis magis probat *Ma-* *Apertè,*
riana & alij. Fundamentum hujus sententiæ, ut ex allegatis *Cajetan.*
 haud obscurè apparet, hoc est, quod Elias Thisbites diu ante *Mariana*
 F 3 tempo- *Eorum*
 tum. *Fundamē-*

tempora Jorami Regis Judæ, imo vivente adhuc Josaphato, patre ejus, in cœlum raptus sit.

2. **Communi** seu epistola hæc fuerit Eliæ Thisbitæ, prophetae illius magni, ter pro Elia non tantum in regno Israël celeberrimi, sed & in regno Judæ Thisbite non ignoti. Pro quâ sententiâ ita disputat Dn. Hakspanius accipiunt. Not. Philologico-Theolog: ad II. Paralip. Cap. XXI. v. 12. De Pro quâ sententia disputat D. Hakspanius, *Epistola Elia duæ in universum sunt sententia. Alij (ut Cajetanus) negant, intelligi Thisbitem. Sed id sine ullâ prorsus ratione, cum in textu expresse dicatur cum הַנְּבִיאִים notificativo Propheta, nempe Thisbites, ut vocatur à patria. I. Reg. XVII. 1. Ille scilicet tot clarus miraculis, ipsoq; habitu notabilis, pilosus & cingulo pelliceo accinctus. Nec in libris Paralipomenon aut uspiam alterius Elia ex stat mentio, nedum quod Propheta fuerit huic nostro suppar: quæ causa movit LXX, ut Malach. IV. 5. voci Elia Thisbitem superadderent. Et in Talmud. Elias absolute de Thisbite sapissimè occurrit, ex usu nempe omnium Judæorum, ipsius quoq; Christi ætate, ceu videre est Matth. XVII, 3. Luc I, 17. Joh. I, 21. Jac. V, 17. Quin si Propheta alius fuisset ejusdem nominis, citra dubium patria ejus designaretur, quo à Thisbite posset distingui, uti ipse Thisbites hoc cognomen gerit, quo ab aliis distinguatur, qui Propheta cum non essent, Elia tamen nomine vulgo innotuerunt. Hæc Dn. Hakspanius. Conferri hic potest D. Waltherus Harm. Scrip. S. ad hunc loc. qui iisdem fundamentis Cajetani sententiam refutat, & communem confirmat.*

3. **Quidam** Elias h. l. sit Elisa Propheta. Quâ de ita D. Waltherus l. c. suspi- Prophetâ cari forsitan quis posset, Eliam positum esse pro Eliseo, aut per scriba- Elisam in- rum incuriam, aut de industria, nimirum propter unum eundemq; telligunt. Spiritum Sanctum, quo uterq; illorum impulsus vaticinatus est, sicut vid. D. Waltherus. in historiâ passionis apud Matthæum c. XXVII, v. 9. pro Zacharia adducitur Jeremias, pari de causâ &c. Refutat tamen statim utrumque interpretandi sententiam modum. Sed neutra, inquit, opinio rem acu tangit: non prior, quia omnia exemplaria in universum legunt וְיִשָּׁע, nec ex Masorah colligitur, lectionem antehac fuisse diversam. hinc & LXX. habent, Ἐλίας ἡλίας. Non posterior, quam ex superabundanti ipsemet excogitavi, quia inusitata est in sacris

sacris ejusmodi nominum permutatio, quæ nihil roboris accipit ex Mattheo, cujus allegatio æquè est dubia. &c, Meminit etiam hujus sententiæ Dn. Hakspanius, & Calvisio tribuit. Calvisius, inquit, & Dn. Hakspanius censet, textum esse corruptum, & pro Elisa positum Eliam. Sed sine ratione. Latinis quidem literâ transpositâ Elias & Elisa idem sunt, sed alia ratio est apud Hebræos. Neq; vel indicium est in textu factæ corruptionis, nec causa, quæ herere deberet in Judæis, qui tamen malunt centies mori, quam vel unicam mutare literam,

§. 7. Non prolixi erimus in examinandis sententiis: nec Harum sen-
 fortè opuserit. Nam ultimam quod attinet, nimis violentum remedium est, dicere, quod scriptura corrupta sit: præsertim ubi nullum usquam corruptionis indicium est. Unde nihil aliud facit sententia, quam quod nodum Gordium, cum solve-
 re nequeat, secat. Jam quod D. Waltherus ex superabundanti, ut loquitur, addit, ipse etiam abundè refutat. Cajetani sententia de alio Elia mera conjectura est, fundamentis scripturæ non nixa. Quæ tam facilè repudiatur, quam asseritur. Et rectè contra eam disputant D. Waltherus & Dn. Hakspanius, supra citati. Quare nos libenter communem sequimur: cum qua dicimus, Eliam Prophetam in nostris verbis esse Eliam Thisbitem, in scripturâ nobilissimam: cum alius Eliæ Prophetæ scriptura non meminerit usquam, quod tamen discriminis causa facere eò magis debuisset, quia circa idem tempus vixissent.

§. 8. Sed jam II. quæritur, ubi hoc tempore, quo Epistola venit, fuerit Elias? Sententiæ duæ leguntur: quarum altera in cælum eum jam raptum, dicit: altera verò, in terris eum adhuc versatum fuisse, statuit. Posterior B. Lutheri etiam est. De quâ ita scribit D. Waltherus; Non est temerè negligenda & rejicienda B. Lutheri sententia, qui in suâ Chron. Millen. 4. Tom. IV. Jen. Lat. pag. mibi 722. sentit, Eliam forami ætatem attigisse, literasq; illas ante sublationem deproperasse. Cum quo consentire videtur Philippus Melanchthon in Chron. Car. 1. 2. mibi p. 58. ubi scribit; Tempore Josaphati Eliam fuisse, & NB. aliquandiu deinceps. Nec obstat, quod cap. 2. lib. 2. Reg. assumptio propheta describatur ante obitum Josaphati, cujus sit mentio in c. 3. factum enim id putabimus per usages frequentissimam. Sicuti nec illud quicquam impedit, quo minus

(1.)

ultima.

D. Waltherus.

Et (2.)

prima.

D. Hakspanius.

Sed (3.)

Eligitur secunda.

Qu. II. Vbi

Elias tum fuerit?

sententia

1.

in terris ad huc versa-

tum dicitur apud

D. Waltherum.

minus hanc sententiam defensum eamus, quod cap. 3. iam dicto, Josaphat, Joram & Rex Edomæorum Eliseo comparent, consulentes eum; Elias enim interim haud dubiè aliolocorum egit, quod Lutherus pie conjicit. Prior tamen sententia, Pergit idem, communior esse videtur. Est illa namq; Judæorum Veterum in seder Olam. Rabb. cap. 17. ubi dicunt; Allatae sunt ipsi Joram literæ ab Eliâ Prophetâ, in quibus res ipsæ eventurae scribebantur, nimirum de cælo: nam iam septem erant anni, ex quo Elias reconditus disparuerat. Recentiores quoq; Judæi statuunt, quod Elias quintum in cælum sublatus fuerit. Sic R. Salomo; Et venit ad ipsum scriptura ab Eliâ, &c. Postquam ascendisset in Cælum (Elias,) venit ipsi (Joram) scriptura hæc prophetiæ hujus. Sic & D. Kimchius; Factum hoc est, postquam ascenderat Elias. Plura habet idem Kimchius ad h. l. allegatus à Dn. Hakspanio: qui sententiam defendit, & ad argumenta sententiæ B. Luheri à Dn. D. Walthero allata prolixius respondet: tandemque ita concludit; Pugnandum igitur hic non ordine solo, sed argumentis, quæ mihi hanc gignunt probabilitatem, Eliam ascendisse vivo Josaphato, neq; hanc sententiam indignè ferent, quibus aliud placet, cum fateantur, cuivis hic esse integrum amplecti, quamcumq; velit partem, dum ne ab analogiâ fidei recedat: illi vero sententia nostra non adversatur. Eandem hanc sententiam plerique Pontificii amplectuntur, ut ex abusum tenent. eâ quoque tanquam certâ, argumenta pro invocatione sanctorum, & aliis suis ineptiis depromere audeant.

§. 9. Cæterum sententiæ utriusque Autores, ut ex disputationibus & verbis eorum satis patere videtur, hoc, pro certo, supponunt, quod Epistola Eliæ ad Joramum venerit post mortem Josaphati Regis, Patris Jorami. Hinc namque nascitur quæstio & disputatio de tempore ascensionis Eliæ in cælum; præcesseritne, an secuta sit mortem Regis Josaphati? Atqui istud non supponendum, sed disputandum est. Quæritur, inquam, hoc ipsum ante omnia, veneritne epistola Eliæ Prophetæ ad Joramum, vivo, an mortuo jam patre ejus Josaphato? Ubi cum probatum fuerit, quod venerit mortuo jam Patre Josaphato: quæritur demum; Num isto post mortem Josaphati tempore Elias in terris adhuc, an cælis fuerit? Antequam vero prius istud non confectum fuerit: posteriori non datur locus.

Neque

2.
Altera, è
terra trans-
latum.
eaque com-
munis;
apud
Eundem,

& D. Kim-
chium:
quam
Dn. Hak-
spanius de-
fendit,

& Pontifi-
cii usq; ad
abusum te-
nent.

Sed
3.
Vtraq; sen-
tentia sup-
ponit,
quod sup-
ponendū
non est,
sed pro-
bandum.

Neq; vero absurdum est quærere, Num epistola Eliæ Prophetæ vivo adhuc, an jam mortuo Josaphato ad Joramum filium ejus delata fuerit? Venerit namq; ad Joramum, cū jam Rex super Judam esset. Atqui Rex super Judam jam fuit Joramus aliquot aņos, antequam pater illius Josaphatus ē vivis excessisset, ascitus in societatem regni ab ipso Patre. Res patet ex 2. Reg. I. v. penult. quo dicitur; *Et regnavit Joram pro eo (Ahasia) in anno secundo Jorami filij Jehoschaphati Regis Juda.* Si namq; conferamus partim, quod 1. Reg. XXII. v. 42. habetur, Jehoschaphatum regnasse viginti quinque annos; partim quod 2. Reg. III. v. 1. dicitur, Joramum filium Achabi, Regem Israēlis, regnare incepisse anno decimo octavo Jehoschaphati; patebit, quod Joramus filius Jehoschaphati in nonum usque annum cum patre suo regnaverit. Fieri ergo potuit, ut Elias ante suum in cœlos ascensum, vivente adhuc Jehoschaphato ad Joramum epistolam suam miserit. Nec obstat, quod videri potest Joramus, vivente adhuc patre, non fecisse mala contra Jehovam; cum Jehoschaphatus non permissurus illi fuisset. Nam clam patre malus esse potuit, sicut Absalom clam patre pessimus homo fuit, adeo ut regnum etiam paternum subdolē ambiverit, patremque in exilium conjicere ceperit. Præterea certum non est, quod Jehoschaphatus non indulserit filio nimium in ista parte, quemadmodum in aliis nimium indulgit. Nam passus est, ut Achabi Regis Israelis & Isebelis, pessimorum parentum, filiam procul dubio non meliorem, quæ ipsum etiam turpissimum idololatram fecisse videtur, in uxorem duxerit. Ipse vero etiam Joramo, ut primogenito, regnum ita permisit, ut contra fratres quasi armaverit; quos postea etiam omnes occidit. Tandemque nimiam cum idololatriis affinitatem contraxit, & fœdera societatemque bellicam, non sine magno vitæ periculo, & ingentibus damnis iniiit. Objurgatus propterea est semel atque iterum 2. Chron. XVII. & XX. Illud fortē majoris momenti est quod Joramus in ipsa Eliæ epistolâ de cæde fratrum ipsius reprehenditur: quos nemo vivo adhuc patre occisos esse existimaverit. Ad quod vero responderi potest, quod hæc à Propheta futurorum ex revelatione divinâ conscio inserta sint, cum nōdum facta essent: quod

factum illi quoque dicere coguntur, qui statuunt, Epistolam ante abitum Eliæ scriptam esse, etsi post mortem ipsius demum missa & tradita sit. Imo vero dici potest, quod fratres suos, vivo parente, Joramus interfecerit, sicut Absalomus Amnonem fratrem suum, vivo patre Davide: postquam nimirum, vivo adhuc patre, in regno invalescere cepit; sive dolo illos, sive aperto parricidio sustulerit. Ordo historiæ si fortè objiciatur, quod Epistola Prophetæ Eliæ tum demum ad Joramum pervenerit, quum in regno suo omnia jam perpetrasset, quæ narrationi de epistola istâ præmittuntur: responderi potest, quod narratio de epistola non cohæreat cum antecedentibus, sed cum consequentibus. Descripturus namque Sanctus Historicus morbos & mala, quibus Joramus interiit, præposuit epistolam Prophetæ, in quâ prædicta pridem fuerint omnia, ut, quâ ratione eventus prædictioni responderit, manifestum redderetur. Si B. *Lutheri* sententia merito à Dn. D. *Walthero* laudatur, quod Pontificiis omnem abutendi nostro loco occasionem præscindat, multò magis expositio hæc ultima laudanda erit, cum non minus saltem istud præstet.

D. Waltherus.

Qu. III. in posteriori sententia; Vnde Epistola Eliæ venerit? Iudzi. Pontificii.

D. Kimchius.

§. 10. Iis, qui statuunt, quod epistola Eliæ, & post abitum Prophetæ, & post obitum Regis Jehoschaphati, ad Joramum venerit: nascitur quæstio; unde illa venerit? Hic Judæis tribuitur, quasi statuunt, missam è cælo esse ab ipso Elia. Quod & Pontificii apprehendunt, & pro fundamento suis nugis substernunt. Verum enim verò tam crassè sententia Hebræorum non videtur accipienda, quasi in cælo epistola scripta, & per Angelum aliquem in terram missa sit. Certè D. *Kimchius* sententiam istam Veterum suorum Doctorum videtur secutus, eamque exponere voluisse. Atqui longè aliter ille sentit: nimirum visum esse alicui Prophetarum aut filiorum Prophetarum in Spiritu Sancto Eliam, qui dictaverit scribendam epistolam. Ita namque ille scribit; *Res ita se habet, quod apparuerit Elias in spiritu Prophetia alicui prophetarum; & posuerit in os illius verba Epistolæ hujus, eidemq; dixerit, ut scriberet ea in epistola, & adferret epistolam Joramo, & diceret ipsi, quod hanc Epistolam mitteret ad ipsum Elias, ut cogitaret Joramus, quasi hæc epistola veni-*

ret ex ipso cœlo, & humiliaret cor suum, agnosceretq, quod malum maximum fecisset. saltem si veterum Judæorum mens ista fuisset, quod Elias post ascensum in cœlos Epistolam scripsisset & misisset; mirum foret, quare Syracides non hoc ipsum inter laudes Eliæ posuerit, quemadmodum laudibus Elisæ hoc inferuit, quod post mortem suam prophetaverit. Neque enim istud, quam hoc, minus esset.

§. 11. Sed plerorumque de istâ quæstione sententia est, quam D. Waltherus his complexus est verbis; *Communis est sententia Lyra, Helvici, Tremellij, Piscatoris & aliorum, Eliam Thesbitam, dum adhuc in terris existeret, Epistolam illam conscripsisse spiritu prophetico & vaticinio, eandemq, priusquam turbine in cœlum raptus transferebatur vivus, reliquisse vel Elisæo discipulo, vel alij cuiquam, simul cum mandato, ut postea iusto tempore Regi Joram exhiberetur, ad exprobrandum eidem scelera commissa, quæ vir DEI in spiritu longè ante præviderat: atq, sic oportuisset Regem impium reprehendi ab absentibus, qui præsentibus non fuisset passurus.* Qua de sententia D. Waltherus addit; *Maximam verisimilitudinis speciem hac opinio includit.* Eandem amplectitur & defendit Dn. Hakspanius. Et profectò sententia hæc satis stare potest adversus eos, qui Eliam è cœlis ipsis, vel paradiso incogniti loci Epistolam eo, quo venit ad Joramum, tempore, misisse nugantur. Cum namque rei ipsi hætenus satisfiat, ut non opus sit, miraculum statuere: cur ad miraculum decurrimus? Verissima namque regula est, non esse fingenda miracula, ubi sine miraculis res expediri & confici potest.

§. 12. Sed nugatores isti videntur sibi persuadere, quasi textus litera pro ipsis sit, quæ dicit, *Et venit scriptura ab Eliâ Propheta*: non enim potuisse ab Eliâ venire, nisi Elias miserit. Sed dici potest, venisse ab Eliâ prophetâ propter mandatum, non hoc tempore datum, sed pro hoc tempore. Insuper non opus est, ut *τὴν ab Eliâ Prophetâ*, jungamus cum verbo, *Et venit.* Imo vero ordo verborum simplicissimus istud cum voce *כתב* scriptura, vel epistola, conjungit; *scriptura ab Elia Prophetâ.* h. e. epistola scripta ab Eliâ Propheta, quodocunque etiam scripta est. Nec opus est, ut tempus scriptionis & missionis unum esse idemque dicamus. Mitti potuit post mortem Josaphati e-

Sententia
Plerorum-
que:
apud
D. Walthe-
rum.

quæ à Dn.
Hakspanio
defenditur,
& verior
est, suppo-
suo, quod
Elias trans-
latus jam
fuerit.
unde con-
trarium
sentientes
refutantur

cum Fun-
damento
suo:

& Pontifi-
ciorum au-
dacia nota-
tur.

quorum
argumen-
tum apud
D. Hakspa-
niuw.

tum
ex Hypo-
thesi Pon-
tificiorum
propria.

tum
autoritate
Sancti Sa-
nioris.

pistola, quæ diu ante ab Eliâ scripta fuit. Ruinosum itaque fundamentum est, si pro fundamento jaciatur; Venit Epistola post mortem Josaphati, cum jam Elias in cœlis esset, ergo venit è cœlis, ubi Elias erat. Probandum namque est, quod nunquam probabitur, eodem tempore & venisse & scriptam esse. Mirum est sanè, quod Pontificii tam audacter pro suis beatis defunctis, eorumque invocatione disputant. Pudeat homines, Nostratibus hunc locum objicere, & de eo quasi insolubili gloriari. Hoc imprimis modo; sanctos è consortio mortalium sive per mortem, sive aliâ quadam ratione exemptos, sigillatim nosse, quæ in hisce terris peragantur, adeoque ob ignorantiam inferiorum non esse negandam invocationem sanctorum, cum Eliæ de vitâ actisque Regis Jorami Regis Judæ ita constiterit, ut in cœlum sublatus Epistolam scripserit, redarguentem ejus impietatem. *Quod quidem argumentum, inquit Dn. Hakspanius, difficillimum judicatum à Cornelio Martini, & D. Hornejo, Bartholdus Nihusius Apostata ad ravim usq; inculcavit Ducibus Vinariensibus, ad defectionem eos sollicitans, edita quoq; postmodum seorsim de hoc eodem loco epistola Anno 1626 Colonia.* Neq; enim in hoc argumento difficultas ulla est, si Pontificiorum etiam de Eliâ sublato hypotheses attendamus. Juxta hos namque sanctus vir adhuc est inter viventes vitam temporalem, non minus quam Adam, quum in statu innocentiae paradysum adhuc incoleret. Est adhuc inter Prophetas: Sicut in nostro textu etiam appellatur. Quid mirum ergo, si Prophetæ revelata sunt partim non visa, partim futura? Aut num à revelatione Prophetica licet argumentari ad scientiam beatorum in cœlis? pudeat homines sanæ mentis ejusmodi ineptiarum.

§. 13. Ipsi saniores Pontificii quam longè absint à sociorum suorum sententia, & quam parum loco nostro confidant, vel ex Jesuitâ Sanctio constare potest, qui nihil asserere aut definire ausus est. Ita namque scribit ad 2. Reg. II. num. 25. *Sane Elias nō videtur ab hominum convicctu separatus, abjecisse curam cognati sibi populi, quando non longè à translatione sua literas dedit ad Joram, antiquos spiritus, id est, minaces & Zelotypos anhelantes, ut habes lib. 2. Paralipomenon cap. 21. vers. 12. Allata sunt autem ei (Joram)*

(Joram) litera ab Elia Propheta &c. Et licet multi de tempore, quo scripta sint haec atq; datae literae, dubitarint, tamen non est improbabile, in Paradiso scripsisse literas, easq; Angelorum ministerio ad regias manus esse translatas. Ita putat Malvenda lib. 9. cap. 2. & quidam ex hebraeorum magistris, ut dicitur aperte in *Seder olam* cap. 17. ubi Elias septennio, postquam esset translatus, misisse traditur è caelo literas ad Joram. Sed de tempore nihil hic definitio, tantum dico, id mihi videri non improbabile. En; Jesuita hic nihil audet definire. Quod dicit, ipsi tantum videtur: videtur, non tam probabile, quam non improbabile. Fortè, nisi in suorum hominum & doctrinae Pontificiae gratiam locutus fuisset, dixisset potius, improbabile quoque sibi videri. Sicut revera res prorsus improbabilis est. Quis namque credat nugis istis, quod Angeli literas Eliae in manus Jorami tradiderint: ut tamen historia ne gry quidem de circumstantia, non minus, quam ipsa literarum scriptio fuit, insigni meminerit? Et ubinam in Scriptura D E U S Angelos fecit tabellarios hominum? Multum fuit, quod raro eos nuncios fecit mandatorum & promissionum divinarum: nec literis illis unquam aut usquam opus fuit. Quis vero haec etiam non rideat? Angelos Eliae narrasse, quid in terris ageretur, & quid Joramus faceret (ut ipsi *Sanctio* videtur:) Eliam mox, ad illorum narrationem, literas exarasse, & per ipsos Joramo misisse.

tum absur-
ditate rei.

infringi-
tur.

§. 14. *Hugo Grotius* nisi in religione Insisset, sapientior procul dubio fuisset, quam ut pro invocatione sanctorum nostrum locum adduceret. Ex quo tamen nihil habuit, nisi quod circa versionem LXX. Interpretum subtilis esse voluit, ex qua praepositionem Graecam ita arripuit, quasi haec necessariò urgeret locum, unde Epistola Eliae venit. Multo, inquit, tempore, postquam è rebus humanis abierat Elias, allata sunt ejus literae ad Regem Joramum. 2. Paralipom. XXI. v. 12. In qua historia Josephus; κομίζεται παρ ἡλίας τῆ προφήτης ἐπιστολή. Adfertur ei epistola ab Elia Propheta, nimirum ex illis locis, in quibus erat Elias: sed & LXX. ἐξ ἡλίας τῆ προφήτης: nempe ne quis putaret, eam olim scriptam ab Elia adhuc in terris agente, quod effugium non ita pridem repertum est. Quasi vero i. vel nostra fides staret autoritate LXX. Interpretum, aut Josephi Judæi: si utique aliquid haberent, quod

Sed & Hu-
go Grotius

Papizans

Refutatur
1.

nostræ interpretationi adversaretur. Ipsi Pontificii, quorum dogma *Grotius* defendendum sumsit, neque ad LXX. Interpretes, neque ad Josephum Judæum nos obligant. Quoties vero etiam LXX. Interpretum versio à vero abludit? quoties ineptit Josephus Judæus in suis interpretamentis Antiquitatum, & à veritate Hebræi textus turpiter aberrat? quasi homo, cui Hebræo Hebræa lingua non satis cognita & intellecta fuerit. Jam 2. *Grotius* sive in LXX. Interpretum Translatione, sive in Josepho Historico, non argumentum invenit, sed effugium quærit. Quasi namque præpositio Græcorum *ἐξ* cum Genitivo, personæ imprimis, constructa, non nisi locum denoter? Quid ergo ad hæc dicet *Grotius*? ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος ἐκ θεῶν, ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννης. i. e., *Erat homo missus à DEO, nomen ipsi Joannes.* Joh. I. v. 6. Ergo ne Joannes è cælo descendit, & ante descensum suum apud DEUM in cœlis fuit? *Verbum Caro factum est, & habitavit in nobis, & vidimus gloriam ejus, δὲ ἑκ αὐτοῦ μονογενοῦς ἐκ πατρὸς, gloriam velut unigeniti à patre.* Ibid. v. 14. Num hic etiam locus est? sed manum de tabulâ.

§. 15. Nobis enim non propositum est, locum nostrum prolixius tractare: hoc potius agimus, ut materiam disputandi inde extrahamus. Itaque 1. discimus, quod *sancti DEI viri, Prophetae in Veteri, & Apostoli vel Evangelistæ in Novo Testamento habuerint officium docendi, non tantum voce & verbis, sed etiam scripto atq; literis.* Probat hoc exemplum Eliæ Prophetæ. Docuisse eum verbis & voce, abunde testatur historia sacra per Prophetiarum ad Achabum, totumq; Israëllem habitarum mentionem & commemorationem. Docuisse vero etiam scripto vel epistolâ, noster locus clarè testatur. Non enim scriptum seu Epistola ab Eliâ missa est, ab alio vero scripta: Sed scripta est ab Elia; ideo in nostro textu, *scriptum ab Elia Propheta*, appellatur. Ad scribendum autem impulsus esse Spiritu Sancto, quis dubitaverit; qui hoc credit modò, quod in Spiritu Sancto locutus sit? qui ad loquendum eum impulit, impulit eum etiam ad scribendum. Unde etiam non tantum quod locutus, sed & quod scripsit, prophetia fuit. Ineptum fuerit dicere cum Pontificiis, Eliam tantum occasionaliter scripsisse. Num enim aliter, quam occasio-

occasionaliter verbo prophetavit? Quanquam potius dicendum est, quod neque verbo neque scripto prophetaverit occasionaliter: siquidem non nisi ad impulsu Spiritus Sancti prophetavit; Spiritus Sanctus autem non ex occasione tantum, sed sapientissimo consilio liberè impulit. Ratio autem scripti hæc est, quod Spiritus Sanctus eos quoque vult doceri, qui præsentes verbis doceri non possunt. Ad quos etiam ii pertinent, qui nascendi adhuc & futuri sunt: sicut Elias suam scripsit Epistolam, ut post longum tempus in canonem veniret, vel post abitum etiam suum in cœlos ad Joramum mitteretur.

§. 16. Discimus II. *non omnem scripturam divinam statim esse Canonicam.* Patet res exemplo scripti hujus Eliani. Cer-
 tè enim, ut jam supra etiam dictum est, Epistola Eliæ, Scriptura divina fuit; fuit enim ab insigni Prophetâ in spiritu prophético infallibili scripta, ut suū in dubium eventum habuerint, quæ prædicta sunt: neque tamen illa statim fuit Canonica; cū non nisi post captivitatem Babylonicam in canonem Scripturæ Sacræ relata fuerit. Libros namque Chronicorum post captivitatem Babylonicam scriptos esse, sive ab Esrâ, sive ab alio Viro Prophético, finis eorum docet, quo dicitur; *Et in anno primo Cyri Regis Persarum, ut consummaretur verbum Jehovæ per os Jeremiæ, excitavit Jehovah spiritum Cyri Regis Persarum, ut transire faceret vocem per omne regnum suum, etiamq; per scripturam, dicendo, &c.* Sic Prophetia Enoch, ex quo edita fuit, semper verbum divinum fuit, & quidem, ut videtur, scripto etiam comprehensum: neque tamen prius scriptura Canonica fuit, quam in Novo demum Testamento in Canonem ab Apostolo Juda relata est. Qui idem Apostolus in Canonem à quibusdam existimatur retulisse, quod de certamine Michaëlis Archangeli & diaboli super Moïse corpore in suâ Epistolâ commemorat.

Doctr. II.
 Probat.

2. Chron.
 ult.

§. 17. Quemadmodum itaque III. *scriptum aliquod aut verbum divinum, etsi verè talè, potuit per longum tempus extra Canonem scripturæ esse: sic etiam fieri potuit, ut scriptum aliquod verè divinum nunquam in canonem veniret, imo prorsus etiam periret.* Certa profectò consequentia est: quia quod per plures annos potuit fieri, poterit etiam per longius tempus, imo per omne tempus,

Doctr. III.

Probat.

tempus fieri. Prophetia Enochii potuit per ter mille annos extra Canonem Scripturæ Sacræ esse: quis ergo negaverit, Evangelium Matthæi potuisse esse extra canonem per ter mille annos; Atqui si per tot annos debuisset esse extra canonem, procul dubio in Canonem nunquam venisset, quia mundus tam diu non consistet. Inde vero consequitur, quod ineptè concludat, quisquis concludit, quod quia liber aliquis divinus interit, Canon Scripturæ Sacræ propterea diminutus sit, aut liber aliquis divinus ex Sacrosancto canone interire queat.

Doctr. IV. §. 18. *Quamquam autem IV. non omnis liber vel scriptum, imo & verbum divinum, est statim Canonicum, quia divinum est: nullo tamen modo dicendum est, quod autoritas Canonica ab auctoritate Ecclesiæ dependeat, tanquam quæ eum in canonem recipiat.* Nam
Probatur. falsum est, quod quævis & cujusvis temporis Ecclesiæ scriptum aliquod in Canonem scripturarum ita referre possit, ut illi auctoritatem Canonicam revera conferat, licet de hoc, quod in canonem receptum sit legitimè, testimonium Ecclesiasticum perhibere possit. Quod non quævis aut cujusvis temporis Ecclesiæ scriptum aliquod in canonem recipere ita possit, ut illi det auctoritatem Canonicam, ipsi Pontificii concedere coguntur: quippe qui soli Ecclesiæ Romanæ, & eo quidem tempore, quo Pontificem vivum & sanæ mentis habet, auctoritatem recipiendi in Canonem librum vel scriptum aliquod vindicant. Hanc dicunt, libros aliquot Veteris partim, partim Novi Testamenti in Canonem recepisse, cum per aliquot centenarios annorum prius in Canone non fuerint. Hanc esse ajunt, quæ Vulgatam Latinam Versionem, post mille & amplius annos extra canonem positam, Canonicam & authenticam reddere potuerit. Quare hoc inter nos & istos tantum quæritur; Quæ nam sit illa Ecclesiæ, quæ librum aliquem divinum, aut verbum aliquod divinum in Canonem scripturarum recipere queat? ubi quicquid illi de Romana Ecclesiæ ejusq; Pontifice nugentur: nos dicimus, quod sola Ecclesiæ primitiva, quamdiu Viros Propheticos & Apostolicos habuit, & cum his atque per hos, scriptum vel verbum aliquod in scripturarum Canonem collocare potuerit: ut adeo non per suam, abstrahendo à Viris Prophetis & Apostolicis, sed per horum

horum virorum auctoritatem, auctoritas Canonica collata sit; unde & unus aliquis Propheta vel Apostolus sufficiens fuit, ad conferendam auctoritatem Canonica. Exemplo Judæ Apostoli, qui in canonem retulit Concionem seu Prophetiam Enoch, quæ per tot annorum chiliades extra canonem fuerat: Apostoli item Pauli, à quo nomina Jannis & Jambris in canone habemus, & legimus. Post ergo tempora prophetarum & Apostolorum in Canonem recipere nulla Ecclesia, nullus Pontifex potest.

§. 19. Unde V. *receptio scripti vel verbi alicujus in Canonem* Doctr. V. est, quando scriptum, vel verbum prius, in scriptum postea redactum, ita commendatur, vel pluribus, vel omnibus, vel uni Ecclesie alicui à Viro Prophetico aut Apostolico aliquo, vel cum aliis, vel sine aliis, aut integræ Ecclesie, ut in absentia illius, vel quorumcunque ipsi parium, sit regula & norma doctrinae & morum, & quidem impulsu Spiritus Sancti, unde hanc curam divinam certo consequitur, ut e canone scripturarum nunquam intereat aut ejiciatur, saltem ab universâ Christi Ecclesia, usq; ad consummationem seculi. Diximus 1. scriptum, vel verbum prius, in scriptum postea redactum. Nam aliquod verbum divinum ab initio statim scriptum est in Spiritu Sancto, nec prius ore prædicatum; cujusmodi sunt Psalmi, libri Salomonis, & quos vocamus Hagiographos, qui fortè hinc etiam nomen suum sortiti: aliquod vero prius ore prædicatum est, & deinde in scripturam redactum, quales sunt Conciones Jeremiæ & aliorum Prophetarum ac Apostolorum, vel ab ipsis, qui ore prædicarunt, vel aliis Prophetis atque Apostolicis viris postea literis consignatæ. Diximus 2. *commendatur vel pluribus vel omnibus, vel uni ecclesie alicui.* Quæ verba per exempla scripturarum sacrarum facile probari possunt. Nam e. g. Epistola Pauli ad Romanos ab initio per Paulum Romanæ Ecclesie commendata est, donec postea cum aliis Paulinis ab Apostolo Petro omnibus, qui eandem æquè preciosam fidem sortiti sunt, commendata fuit. 2. Petr. I. v. 1. cap. 2. Ep. III. v. 15. 16. Petrus suam priorem epistolam commendavit pluribus per varias regiones, Ecclesiis nominatim I. Petr. I. v. 1. sicut posteriorem omnibus in universum Christianis, horumque Ecclesiis destinavit, Com-

I. Probatur
I.
2.
2. Petr. I. v.
1. cap. III.
v. 15. 16.
I. Petr. I. v. 1

H menda-

3.

mendatio autem 3. talis fieri debet à viro aliquo Prophetico vel Apostolico, sive cum aliis, sive sine aliis, aut integrâ Ecclesia.

Nam non cujusvis esse, scriptum aliquod in canonem referre, Pontificii etiam agnoscunt: qui propterea Pontifici Romano arrogant. Quibus hætenus contradicimus, ut non Pontifici Romano, sed viris Prophetis & Apostolicis, hoc est, divinitus & immediatè inspiratis tribuamus. Ita Epistola Eliæ Prophetæ, non quidem ab Elia ipso Canonî scripturæ Veteris Testamenti addita fuit: inserta tamen est à Viro illo Prophetico, qui Chronicorum libros scripsit. Sic Prophetia Enoch neque ab Enocho, neque ab ullo prophetico Viro Vet. Test. Canonica facta est: Canonica tamen facta est ab Apostolo Judâ in Novo Testamento. Et quia

4.

ita sese res habet, facilè 4. colligitur, quod Canonem utriusque Testamenti constitui oportuerit, dum in Vet. Test. viri Prophetici, in Novo Apostolici in vivis adhuc fuerunt. His Ecclesias Christianas, & quoscunq; Christianos tam in commendatione scripturarum Canoniarum credere oportuit, quàm cum ipsi verbum D E I prædicarunt, vel scripserunt. Quemadmodum enim suum verbum prædicarunt vel scripserunt impulsî à Spiritu Sancto, ita etiam aliorum verba aut scripta impulsu Spiritus Sancti commendaverunt. Eum 5. in finem,

5.

ut in absentia illorum norma essent & regula doctrinæ & morum. Sicut Apostolus Paulus e. g. absens scripsit Corinthiis, ordinaturus alia, si præsens fieret. 1. Cor. XI. v. 34. conf. 1. Tim. III. v. 14. 15. Effectus 6. talis commendationis fuit cura divina perpetua & provida, ut nullus liber Canonicus intereat, aut ab universa ecclesia rejiciatur, usque ad consummationem seculi. Commendatio namque ejusmodi simul fuit quædam promissio divina de ista D E I cura, quâ D E U S per scripturas Canonicas futurus esset se mper apud Ecclesiam usque ad consummationem seculi: non minus, quam prius per verbum à Prophetis & Apostolis prædicatum cum ecclesiâ suâ fuit, & per illud salutem hominum procuravit. Hinc licet factum sit, ut quibusdam libris Canonicis ab aliquibus in Ecclesia contradicendum sit: nullus tamen omnium unquam ab universa Ecclesiâ rejectus est,

1. Cor. IX.

v. 34.

1. Tim. III.

v. 14. 15.

§. 20. Hinc VI. testatur quidem Ecclesia de librorum Canon-
 icorum commendatione erga se factâ: *authoritas tamen librorum ho-*
rum Canonica, etiam quoad nos homines, non dependet ab illo Eccle-
sia testimonio ullo modo, sed à promissione & curâ divinâ, quæ non
tantum per media, etiam extra ecclesiam veram, e.g. Judeos, & hæ-
reticos, libros Canonicos conservat, sed etiam Ecclesia persuadet im-
primis, ut pro libris Canonicis agnoscat, & quod revera sint Canonici,
testatur. Contra Pontificios præcipuè hoc dicimus. qui ut eo
 minus de eo, quod dicimus, conquerantur, ex propriâ illorum
 quanquam falsâ hypothesi, rem declaramus. Pontifex Ro-
 manis Pius IV. superioris seculi anno 63. finivit Concilium Tri-
 dentinum: Cujus quoque editor & confirmator exstitit. Hic
 nimirum homo illa ecclesia est, cujus testimonium & commen-
 datio, ut narratur, auctoritatem Canonicam Scripturis Sacris
 dedit quod nos. Mortuus est Pius iste alio tero post anno: neq;
 hætenus ab ullo Romano Pontifice de valvis S. Petri ejusmodi
 commensatio facta est. Quare auctoritas librorum Canonico-
 rum quod Ecclesiam Pontificiam jam *ultra* integrum seculum
 dependet ab ista commendatione Pij IVti. Quod si per inte-
 grum seculum dependere potuit, potest etiam per duo, tria, et-
 jamque sedecim secula dependere. Si porro Ecclesia Pontificia
 dependere potest per sedecim secula à Pij IV. commendatione:
 cur non jam per sedecim secula auctoritas Canonorum libro-
 rum apud veram Ecclesiam à commendatione Apostolica, quæ
 promissio de curâ DEI providâ & perpetuâ fuit, dependere
 potuerit? Quid ergo opus est, ut ab hodiernæ ecclesiæ testimo-
 nio dependeat? Et an non commendatio Apostolica, etiam jux-
 ta Pontificios ipsos, præstantior est, quam Pij IVti, vel cujus-
 cunque Pontificis Romani? siquidem Apostolica commenda-
 tio immediatæ divinæ inspirationis fuit; cum Pontificis Roma-
 ni mediata sit, ex scriptis & traditionibus Apostolicis magno
 studio & sumtu eruta. Et, quid quæso causæ est, cur auctoritas
 Canonica epistolæ Eliæ Prophetæ minus mihi per commenda-
 tionem libri chronicorum, per quam canonici inserta est, probe-
 tur, quam Auctoritas Canonica libri Judith, qui cujusnam ho-
 minis fabula sit, non constat, per bullam Pij IVti, per quam in
 canonem relatus est, probatur?

6.

Do&r. VI

Declaratur

Doctr. VII

§. 21. *Scriptura VII. vel Verbum aliquod divinitus inspiratum divinam quidem habet efficaciam in movendis & persuadendis hominum animis, antequam Canon Scripturæ Sacrae inseratur, adeoque non simpliciter à receptione in Canonem dependet : interim per receptionem in Canonem hoc consequitur, ut autoritas eius sit major & firmitior, & novâ promissione de curâ perpetua & efficaci operatione divinâ auctior.* Discere hoc possumus ex epistolâ Eliæ Prophetae.

Probatur.

Scripta hæc est & missa ad Joramum Regem longo prius tempore, quam in canonem relata. Quis verò negaverit, habuisse efficaciam veri verbi divini in animo Jorami, quando lecta aut relecta fuit, etsi nondum esset canonica ? Per hoc tamen, quod per librum Chronicorum in canonem relata est, factum est singulari curâ divinâ, ut, quæ alioqui in authentico interiisset, hodiè adhuc supersit, & certiolem firmioremque auctoritatem habeat. Confirmatur : Apostoli Petri verbum seu concio de manifestatione Christi gloriosa in monte procul dubio semper efficaciam divini verbi habuit : atqui ipse Petrus Sermone Propheticum vocat *βεβαιότερον, Firmiorem.* Imò quando Apostolus jam canonicè scripsit manifestationem istam, & vocem cœlitus auditam, tamen Propheticus sermo adhuc meruit dici *βεβαιότερον, firmitior* : quantò ergò magis, quando Canonicam auctoritatem nondum habuit ! sed hic subsistere nos

institutæ disputationis mensura jubet. Sit

ergo hîc finis, &

Soli D E O gloria.



כב

DISPUTATIO THEOLOGICA,

De

Relapsu Erectorum,

Ex

Matth. XII. v. 43. 44. 45.

§. I.



E Relapsu Erectorum, cum

bono DEO, hæc aget Disputatio. Ubi, ne terminorum decipiamur diversâ acceptione, per *Erectos* non eos tantum intelligimus, qui nominaliter stant erecti, quales etiam esse possunt, qui nunquam lapsi sunt, cum negari

Termino-
rum, Rela-
psus, Ere-
ctorum

I.

Expositio
datur, quâ

I.

nequeat, primos quoque parentes in innocentia statu erectos fuisse & stetisse, quando de nullo adhuc lapsu, à se commisso, quicquam sciverunt: Sed *Erectos* dicimus *participialiter* maxime eos, qui olim lapsi in ruina suâ jacuerunt miserè, sed ex eadem erecti iterum sunt, ut inter stantes rursus steterint. His itaque non simpliciter attribuimus lapsum, qui de eo quoque, qui prius semper stetit, nec lapsus jacuit, dici potest; sed *relapsus*: propterea quod alium priorem lapsum præsupponit factum. Relapsus tamen non tam iterationem actus nudam, quam *statum* nobis denotat. Relabitur aliàs, hoc est, iterum iterumque labitur, qui ex priori lapsu nunquam erectus fuit, nec statum miserum, in quem delapsus est, mutavit unquam: sed in statu hoc manens actus lapsuum, vel in eodem peccati genere, vel in diversis, iterat & multiplicat. Tales illi sunt, de quibus Salvator dixit; *Malus homo ex malo thesauro depromit mala.* Matth.

equivoca-
tio tum
vocis Ere-
ctorum,

tum rela-
psus,

expeditur,

Matth. XII.

XII. v. v. 35.

2. Tim. III. XII. v. 35. Et de quibus Apostolus 2. Timoth. III. v. 13. *Mali homines & impostores proficient in pejus, dum & in errorem adducunt, & errant ipsi.* .13. v

Subjuncta
brevis No-
minis defi-
nitione.

Nobis verò ille relabitur, qui postquam semel lapsus in statu lapsorum & miseria aliquandiu jacuit; ex illo verò erectus & liberatus, inque statum stantium restitutus, denuò ex hoc stantium statu in priorem lapsorum statum recidit. Brevis itaque Nominis definitio hæc erit; relapsus Erectorum est eorum, qui semel lapsi & in statum lapsorum delapsi, sed ex eo tamen erecti & in statum stantium restituti fuerunt, in priorem miserum statum per novum aliquem lapsum ruinamque reversio.

2.
Propria u-
triusq; ac-
ceptio re-
sinetur.

§. 2. Et *proprie* sumimus vocabula, sine omni tropo & figura: ut in ingenuâ disputatione decet sumere. Erectus nimirum nobis est, non ille, qui hominibus visus est erectus esse & stare, cum reverâ nec erectus sit, nec denuò stet: neque etiam ille, cui caput qualitercunque de terrâ sublevatum, aut pedes in altum sublatis, aut corpus integrum supra terram levatum, in pedes tamen nunquam erectum est, ut consistere queat: sed ille, qui reverâ & totus è lapsu suo erectus rursus stat, sicut qui nunquam ceciderat, licet aliis viribus se sustentet. Sic relapsus non est, qui talis videtur, non autem est: sed qui reverâ talis est, & veram mutationem status importat; quâ qui prius in statu stantium fuit, inter lapsos & jacentes deprehendatur. Et cum in spiritualibus verfemur, in quibus stantes sunt, qui in gratiâ DEI sunt, lapsi autem & jacentes, qui extra DEI gratiam constituti, iræ illius subjacent; lapsus autem est, quo homo gratiâ DEI excidit, & miserrimo peccati atque diaboli dominio obnoxius est: *Erectus* est, qui per fidem in Christum Jesum veram è miserrimo peccati statu & diaboli potestate liberatus, ad gratiam DEI rediit, à peccatis justificatus, & per Spiritum Sanctum regeneratus atque renovatus est; cujus *relapsus* est actus malitiosus contra conscientiam commissus, quo fide & Spiritu Sancto excusso in veterem domini peccati & diaboli statum recidit, & gratiâ divinâ, quæ in Christo reddita fuit, denuò privatur. Facile hinc apparet, quod Erecti sint iidem cum Justificatis; & relapsus sit amissio fidei in Christo collatæ, excussio restitutæ gratiæ divinæ & Spiritus Sancti.

§. 3. Quan-

II.

Quæstio;

An sit pro-

ponitur.

quæ

I.

Affirmatur

cum Aug.

Confess.

Art. XII.

2.

Negatur

verò tum

ab Anaba-

ptistis,

apud Aug.

Conf. I. c.

tum

Zvvinglia-

nis seu Cal-

vinianis,

quorum

sententiam

exponunt

Acta Sym-

od. Dor-

drecht.

§. 3. Quando jam quæritur, *An detur ejusmodi verè ere-*
torum propriè dictus relapsus? vel, quod idem; *An fides in Chri-*
stum, gratiâ DEI & Spiritus Sanctus ab iis, qui reverà conversi &
fideles facti fuerant, amitti possit? Nos sine omni æquivocatione
aut tropo quæstionem affirmamus: ex sensu Augustanæ nostræ
Confessionis Artic. XII. De pœnitentia docent, quod lapsis post ba-
ptismum contingere possit remissio peccatorum quocunq; tempore, cum
convertuntur: & quòd Ecclesia talibus redeuntibus ad pœnitentiam
absolutionem impertiri debeat. Quorum verborum virtute da-
mnanantur quoque omnes, qui quæstionem negant, & opinantur
è contrario, quod erecti semel relabi non possint, & semel justi-
ficati amittere Spiritum Sanctum amplius nequeant.

§. 4. Cujusmodi *Anabaptista* sunt, quorum Articulus
expresse meminit; *Damnant*, inquit, *Anabaptistas*, qui negant se
mel justificados posse amittere Spiritum Sanctum; item, qui conten-
dunt, quibusdam tantam perfectionem in hac vitâ contingere, ut pec-
care non possint. Cujusmodi etiam sunt *Zvvingliani* vel *Calvi-*
niani, vel non magis quàm *Zvvinglius* & *Calvinus Reformati*.
Quorum sententiam *Acta Synodi Dordrechtanæ* Cap. V. de per-
severantia sanctorum pag. 312. his exprimunt verbis; *DEus*, qui
dives est misericordia, ex immutabili Electionis proposito, Spiritum
Sanctum, etiam in tristibus lapsibus, à suis non prorsus aufert, nec eò
usq; eos prolabi sinit, ut gratia adoptionis, ac justificationis statu exci-
dant, aut peccatum ad mortem, sive in Spiritum Sanctum commit-
tant, & ab eo penitus deserti, in exitium æternum sese præcipitent.
Primo enim in istis lapsibus conservat in illis semen illud suum immor-
tale, ex quo regeneriti sunt, ne illud pereat aut excutiat. Deinde
per verbum & spiritum suum eos certò & efficaciter renovat ad pœni-
tentiam, ut de admissis peccatis ex animo & secundum DEum dole-
ant, remissionem in sanguine Mediatoris, per fidem, contrito corde ex-
petant, & obtineant, gratiam DEI reconciliati iterùm sentiant, mi-
serationes per fidem ejus adorent, ac deinceps salutem suam cum timo-
re & tremore studiosius operentur. Ita non suis meritis, aut viribus;
sed ex gratuita DEI misericordia id obtinent, ut nec totaliter fide
& gratia excidant, nec finaliter in lapsibus maneat aut pereant. Ita
Patres Dordraceni: apud quos plura loco dicto videantur. Ex
allegatis satis constare potest, quantum ab orthodoxâ nostrâ

sententiâ, paulo antè proposita, absint : & quàm propè ad Anabaptistas accedant, ita ut in summâ quæstionis seu rei cum his contra nos conspirent, hoc est, ipsi Scripturæ Sacræ & Spiritui Sancto contradicant.

III.
Affirmati-
va nostra
probat
ex loco
Matth. XII
v. 43, 44, 45

§. 5 Non depromemus hâc vice plura ex Scripturis Sanctis pro Affirmativâ quæstionis superius expositæ, contra Negativam heterodoxam, fundamenta. Unum adducemus ex Matth. XII. v. 43. 44. 45. locum, ex quo planum faciemus, Erectos seu Justificatos seu fide & Spiritu Sancto semel præditos eò usque relabi posse, ut fide, gratiâ & Spiritu Sancto amisso, in ipsum Spiritum Sanctum peccent, remissionem peccati sui nec in hâc nec in futurâ vitâ consequantur, adeoque in exitium æternum sese præcipitent.

Cujus loci
I.
proponi-
tur Textus.

§. 6. Ita autem verba ipsius Salvatoris apud Evangelistam loc. cit. habent ; ὅταν δὲ τὸ ἀκαθάρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνύδρων τόπων, ζητῶν ἀνάπαυσιν, καὶ ἔχ' εὐρίσκει. Τότε λέγει, ὅπισθέν μου ὅθεν ἐξῆλθον. Καὶ ἐλθὼν εὐρίσκει χολάζοντα, τεταρωμένον καὶ κεκοσμημένον. Τότε πορεύεται, καὶ λαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα ἑαυτοῦ, καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ : καὶ γίνεται τὰ ἔχματα τοῦ ἀνθρώπου ἐκεῖνα χεῖρονα τῶν πρώτων. ὥτως ἔσται καὶ τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ πονηρᾷ. Dn.

cum Ver-
sione Dn. Er.
Schmidii.

Erasmus Schmidius ita vertit : *Quum autem immundus spiritus exierit ab homine, perambulat loca arentia, quærens requiem, & non invenit. Tunc dicit : Revertar in domum meam, unde exivi. & reversus invenit eam vacantem, scopis mundatam & ornatam. Tunc abit, & assumit sibi septem alios spiritus seipso nequiores ; & ingressi firmiter habitant illic : fiuntque ultima illius hominis, pejora primis. Sic erit etiam genti isti male.* Quâ versione, cum in aliis, Syriacâ, Arabicâ, Vulgatâ &c. insignia discrimina non occurrant, & ad rem ipsam festinemus, contenti erimus.

2.
In duo Mē-
bra dispe-
scitur :

(1.)
de scribis
& pharisæ-
is. (2.)
de Dæmo-
niaco im-
mundi Spi-
ritus.

§. 7. Duo in his verbis membra esse, certum est: unum, de scribis & Pharisæis, in Spiritum Sanctum peccantibus, de quibus dicitur ; *sic erit etiam generationi huic prave*, alterum, de homine, e quo diabolus seu spiritus immundus egressus, & in quem cur septem pejoribus spiritibus regressus est. Sed quem duo membra ista inter se respectum habeant, non æquè certum est. Plerisque Interpretum videtur esse *comparatio*, instituta inter

inter hominem corporaliter à diabolo obsessum, & inter hominem spiritualiter ab eodem occupatum. Aliis utrinque sunt homines *spiritualiter obsessi*; Sed in priori membro *generaliter* & *indefinitè* accepti, in posteriori verò *particulariter* & *definitè* sumti, ad quos in particulari applicetur, quod in genere dictum erat.

§. 8. Qui *comparationem*, quam diximus, inter corporaliter & spiritualiter obsessos institui existimant, non uno modo rem exponunt. *Johanni Lightfoot*, Anglo, *Hor. Hebraic. in Evang. Matth.* ad h. l. videtur parum probabile, quod Christus in priori membro loquatur de diabolo virtute divinâ & verè ex homine ejecto, sed potiùs per collusionem cum exorcistis fallacibus, à quibus se ejectum simulet, qui revera tamen manserit, sed verba ejus ponemus. *Omnia*, inquit, *in precedenti parabola ita aptare, ut quadrent inter se, est difficilius.* 1. *De spiritibus im-*
mundis à Christo ex hominibus expulsis eam vix intelligas, cum per
totam historiam Evangelicam, ne vel gry quidem sit probabilitatis,
ejectum ab eo aliquod demonium in eum rediisse, à quo fuerat eje-
ctum. 2. *Alludi ergò videtur à Salvatore ad expulsionem demo-*
num per exorcismos, quam artem prout optimè calluerunt Judæi, ita in
ea tractanda figmentis concinnis opus fuit & collusionibus. 3. *Cre-*
dibile enim vix est, re ipsâ diabolum in locis aridis minùs requiem in-
venire, quàm in locis irriguis: at credibile est, artifices istos diaboli-
cos istiusmodi figmenta invenisse in artis suæ honorem & famam.
Nam 4. *ridiculum esset opinari, potuisse eos per exorcismos suos demo-*
nium ex homine ejicere, in quem immissum fuerat à D E O. Po-
terant quidem ex pacto diaboli cum diabolo, lucida intervalla ali-
qua obsessio inducere, ita ut inhabitans demon in tempus aliquod mi-
tesceret, nec hominem turbaret: at redierunt tandem æstus demoniaci,
& ad pristinos furores est reversum. Hic ergò figmentis aptè compo-
 sitis opus erat, ut fama artis exorcisticæ consuleretur: demonia in loca
 arida & eremosa amandatum requiem illic invenire non posse ullam;
 non posse non velle hinc illinc semper circum vagari solitarium & irre-
 quietum, rediisse ergò in pristinam suam mansionem, quam aptam si-
 bi ac paratam jam olim fuerat expertus &c. Hac ergò dicta à serva-
 tore videntur magis secundum captum aut deceptionem potius vulgi,
 quam secundum rei ipsius realitatem & veritatem, à re vulgò credi-
 ta & recepta parabolam sumente, ut notius & familiarius rem expri-

quorum
membro-
rū respectu

3.
Constitui-
tur (1.)

à quibus-
dam Inter-
pretibus,
Compara-
torum pa-
rium:

(2.)
Ab aliis ve-
rò Genera-
lis & Speci-
alis.

4.
Quantum
ad mem-
brum de
Dæmonia-
co immu-
di spiritus,
produci-
tū sen-
tentia com-
parationē
facientiū,
Ioh. Light-
footi.

qui breviter repudiatur.

meret sibi propositam. Ita *Lightfootus*: qui quam tandem faciat applicationem, suo loco videbimus. Quanquam verò nova hæc interpretatio scenæ Calvinianæ de ejectione diaboli spiritali non verâ, sed apparente potius, vel ad speciem aliquo usq; deductæ nec absolutæ, inservire non ineptè possit, ut in utroque membro comparationis non nisi figmenta, collusiones aut simulationes habeas: non arbitror tamen, facilè ex Calvinianis etiam inventum iri, qui Anglum nostrum sequatur. Quin ipse ille non audet certialiquid asserere; ideoque subjicit. *Utcunq; autem serres habuerit, verane fuerint ista reipsa, an ita tantum credita & concepta &c.*

parci.

§. 9. Alij itaque de verâ spiritus immundi ejectione, veroque in hominem reditu accipiunt: sed per omnia tamen nondum consentiunt, nec difficultates eâdem ratione remouent. *Pareus* in h. l. videtur potiora ex aliis Commentatoribus in hæc verba contraxisse. *Hinc*, inquit, intelligitur sensus parabole sumpta à demoniaco, quem modo à damone liberaverat (Christus.) *Is*, inquit, (Christus,) miserum erat diaboli mancipium. *Ejectus ab eo est spiritus malus.* At ne existimet, se esse extra periculum, vel Satanam quiescere. Pererrat enim loca arida, quærens aliam sedem, instar exulis famelici, domo suâ ejecti: quam non inueniens, intentus est, in illam priorem, an pateat reditus. Quod si eam vacuum, comtam, versam, ornatam, deprehenderit, hoc est, hominem illum observaverit securum, timore *DE I vacuum*, voluptatibus diffluentem, rursus eum invadet, non solus quidem, sed assumptis septem, hoc est, plurimis diabolis ipso deterioribus, eruntq; hominis illius posteriora deteriora prioribus.

D. Polycarpi Lyseri.

§. 10. Non absimilia istis sunt, quæ Dn. D. Polycarpi Lyseri. *Lyserus* noster Harmon. Cap. 59. habet, quando scribit; *Loquitur* (Christus) de diabolo κατ' ἀνθρώπου τὰ θεία. Inter homines loca arida, deserta & squalida inepta sunt, quæ ab ipsis inhabitentur: domus verò vacua, purgata & ornata, apta est & parata ad excipiendo hos pites, quos & invitat ad sui inhabitationem. Hoc parabolicè jam accommodat Christus ad diabolum, & vult dicere: Videtis quidē miserum hunc hominem à tyrannide diaboli liberatum, jam videre, audire, loqui. Sed non putetis eum propterea securum esse debere, quasi nulla ratione ipsi diabolus amplius nocere possit. Nondum enim diabolus

abolus in abyssum est relegatus Luc. 8. v. 31. neq; missus in stagnum ignis & sulphuris Apoc. 20. v. 10. ex quo non possit rursus exire. Sed ita ejectus est, ut perambulet loca arentia, hoc est, querit, an ibi locum habeat, ubi semen verbi non spargitur, ubi non fluenta D E I, quæ lætificant ipsius civitatem Ps. 46. v. 5. Illa loca Satana non arident, sunt ei desertum, non invenit ibi requiem &c. Et si minus grassari ipsi datur in alios, vel saltem pristinum suum hospitium rursus attentat, sicubi illud recuperare queat. Quod si ergo hic ipse vir securus fuerit, non attentè audiverit verbum D E I, non attentè oraverit, non in studio bonorum operum diligenter se exercuerit, tum Satanas invenit domum scopis purgatam & ornatam, hoc est, animam ad excipiendo hospi- tes paratam &c. Hunc anima securæ statum si diabolus in hoc homine invenerit, sicq; eum ingratum erga D E I gratiam deprehen- derit, annon ipsi iudicatis, diabolum reversurum & assumtis complu- ribus aliis spiritibus se nequioribus, ita huius animum occupaturum: ut longè deteriori & magis exitiali cœcitate & surditate in posterum, quàm hactenus, sit laboraturus? Hactenus D. Lyserus.

§. 11. Rodolphus Gualtherus in Matth. Homil. 172. vide- Rodolphi
tur Dæmoniacum accipere Synecdochicè pro quovis homine Gualtheri.
cum gravi morbo conflictato. Ita enim scribit; Exemplum su-
mit, (Christus) à demoniaco, qui ex Satana potestate liberatus secu-
ritate & socordia sua illum rursus admittit, & illud per comparatio-
nem Judæis applicat. Verba per se clara sunt, nec multa interpretatione
indigent; sensus autem sive summa eorum, quæ dicuntur, hæc est.
Quemadmodum qui ex gravi morbo restituti in illum recidunt, gra-
vius & periculosius quàm antea laborant: ita qui ex diaboli servitio
liberati, huic rursus locum dant, postea pejus habent, quàm prius ha-
buerint, & vix sperari potest, ut in integrum restituantur.

§. 12. Omnes tamen isti Interpretes, quando ad speci-
aliorem verborum explicationem descendunt, non parum vi-
dentur inter sese confundere obsessionem spiritualem & corpo-
ralem, diaboli loca arentia, securitatem hominis sibi à diabolo
haud per fidem, preces & alia caventis, & si quæ aliæ sunt cir-
cumstantiæ. Quæ causa esse videtur, quare alii simpliciter ul-
timis verbis inhæreant, & reliqua ferè ornatus gratia, ut alias in
parabolis fieri soleat, addi putent. Hinc Jansenius Concord. Jansenius.
Evang.

Evang. cap. 49. existimat, optimè se extricare posse, si dicat, locutionem de imundo spiritu sumtam esse per Anthropopathiam ab hominibus. Hominibus loca arentia ingrata esse habitationem, amare loca ornata, purgata, præparata: sic diabolum amare corda hominum, tanquam sibi gratam habitationem, ut ex homine expulsus videatur sibi nullam posse habere requiem, nisi rursus in hominem intret.

Tum
Aliorum
à Genera-
li ad Spe-
ciale, de-
scendenti-
um.

Calvini.

§. 13. De spirituali autem obsessione diaboli si prius membrum nostrum acceperimus: nihil aliud dicet, quam generalem assertionem, quid illis fiat, qui à spirituali ista obsessione liberati in eam reciderint. Quomodo sensus hic erit; Quando immundus spiritus ab homine, quem spiritualiter obsederat. expulsus exit, hunc verò suæ obsessioni denuò patere observat, rursus cum septem pejoribus spiritibus in eum ingreditur, ut posteriora hominis ejusmodi pejora prioribus reddantur. Et hoc ego in particulari huic genti pravæ Pharisaicæ obventurum vobis affirmo. Si huic sententiæ *Calvinum* adscribere non liceat, non satis, quid sibi velit, assequor. Ita enim *Comment. in Harm. Evangel.* scribit; *Scribis & similibus hypocritis, qui spreta D E I gratia cum diabolo conspirant, pœnam denunciat, quam meretur ipsorum ingratitudo. Quò tamen latius pateat doctrinæ utilitas, generaliter admonet, quale sibi iudicium accersant, qui oblatam gratiam spernendo, januam diabolo rursus aperiunt.* Equidem mox parabolam vocat: Sed in fallor, in eo sensu, quo parabola dicitur, in quâ verba ab alia re mutuata ad aliam applicantur. Quomodo Christus phrasin quidem hîc, data ex sanatione dæmoniaci occasione, à corporalibus obsessionibus sumit, sed ut ea spirituales obsessiones vestiât: ubi circumstantiæ quædam e. gr. de locis aridis, eorumque pererratione, ad spirituales obsessiones & expulsionones, non ad corporales pertinent.

D. Aegid.
Hunnii.

§. 14. Vix fortè dici etiam poterit aliud, quam quod istoc modo locum nostrum intellexerit Dn. D. *Hunnii* noster. Sic enim ad nostra verba annotat; *Pergit Dominus Judæis incredulis, blasphemis & pertinacibus contemtoribus dictorum & factorum suorum comminari iudicium D E I, idq; sermone figurato, cujus summa huc tendit, quod cum ipse per annuntiationem doctrinæ Evangelicæ laboraret hætenus diabolum ex ipsorum cordibus ejicere, exiti-*
ales

ales illas incredulitatis tenebras virtute & fulgore Evangelij discutiendo, cumq; miraculis suis eò rem deduxerit, ut conscientia illorum vi veritatis constricta teneantur, & domus eorum aliquo modo purgari ceperit, atq; nihilominus pulso demoni rursus dent locum: idcirco futurum, ut res illorum subinde in deterius ruant, ipsiq; arctioribus vinculis & compedibus alligentur à Satana, à quibus aut nunquam aut certe quàm difficillimè expediri liberariq; possint, sumit autem similitudinem à presenti miraculo exturbati ac ejecti ex misero homine demonis, sermonem in describenda corporali ejectione demonum usitatum, ad spirituale beneficium notandum transferens ac dicens; Cum exierit spiritus immundus &c. Hæc Dn. D. Hunnius: qui mox ad singula textus membra pergit, & ad spirituales obsessionem & ejectionem diaboli applicat. Prolixius foret, si omnia illius huc adducere: si plures Interpretes, Chrysostomum, Theophylactum, Hieronymum, Bedam, aliosque addere.

§. 15. Instituti quidem nostri, de relapsu Erectorum, non multum interest, utro modo, hoc est, num de corporali, an spiritali dæmoniaco, membrum textus nostri prius exponatur: quia tamen I. illi etiam Interpretes, qui de spiritali dæmoniaco interpretantur, communiter fatentur, sermonem à corporali dæmoniaco translatum esse, adeoque phrasin propriè, juxta stylum scripturæ, de corporali dæmoniaco loqui: certè juxta regulas bonæ Interpretationis melius & justius est, in proprietate sermonis scripturæ manere, atque adeò de corporali dæmoniaco textum nostrum exponere. Constringimur itaque ad hoc ipsum, quamdiu rationes non datæ fuerint, quæ nos à simplicitate & proprietate sermonis dimoveant. Habebimus sanè in hoc Interpretes illos ipsos consentaneos: nisi quod existimant, esse in verbis ejusmodi circumstantias, quæ propriè in corporalem dæmoniacum & diabolum non quadrant, e. gr. quod diabolus ejectus loca arentia pererret; & si quid aliud est. Quas verò circumstantias si ostenderimus quadrare, fateri cogentur, melius de corporali dæmoniaco verba nostra accipi & exponi. Quæ cum ita se habeant; nos, & quidem meritò, astipulamur interpretationi, quæ de dæmoniaco corporali omnia sumit.

Tum
Nostra sententia
(1.)

§. 16. Interea II. licet occasione dæmoniaci à Christo
K sanati (2.)

sanati simile desumptum sit : non tamen existimamus, ut quidam suprà voluerunt, de illo ipso dæmoniacò, quem Christus sanavit in præsentì, sermonem esse. Quanquam enim non ineptum sit, istud dicere : sermo tamen Christi id ipsum respuit. Nam de præsentì & demonstrato dæmoniacò non dicturus fuisset Dominus ; *Et sunt posteriora τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, hominis illius, sed τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ, hominis huius.* Sed nec ab initio dixit ; *Quum autem immundus spiritus exierit ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, ab homine hoc, sed ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ab homine aliquo :* ita namque loqui solet scriptura, quando de subiecto vel re indefinita loqui solet. Neque etiam eadem verba sic vertere possumus commodè ; *Ὅταν, postquam autem immundus spiritus ἐξέλθῃ egressus est :* quomodo vertere debere mus, si de tùm præsentì dæmoniacò Dominus locutus fuisset ; quippe ex quo dæmonem jam exire fecerat.

(3.)

Lightfootus.

Eidem

respondetur.

Joh. V. v. 14

§. 17. Neque tamen etiam III. opus est, ut aliquid hîc fingamus rei, quæ revera facta non fuerit, sed per collusiones cum diabolicis & diabolorum inter se fieri apparuerit : ut suprà *Lightfootus* conjecturavit. Quid enim Christo cum ejusmodi collusionibus diabolicis, ut hunc illis habeat honorem, & ad spiritualia, ipsaque D E I judicia applicet ? ut de hoc non dicam, quod *Lightfootus* supponit (quod nimis incertum est) vulgo de istiusmodi collusionibus constitisse, plurimosque tùm in gente Judaica fuisse exorcistas nequam, qui dæmonia per collusiones Satanicas expulerint. Sed *Lightfooto* videtur non probabile, quod diabolus ullus à Christo ejectus in hominem semel sanatum redierit. Atqui aliis non videtur improbabile, comparantibus dæmoniacos cum aliis ægrotis à Christo sanatis. Num enim nemo ægrotorum, quos Christus sanavit, per omnem vitam suam propterea non amplius ægrotavit ? Certè Christus homini à se sanato expresse dixit ipse ; *Ecce, sanus factus es, ne post hac pecces, ne quid deterius tibi contingat.* Joh. V. v. 14. si maximè concesserimus, intra breve post sanationem tempus non in eundem morbum quenquam recidisse, ne miraculi à Christo perpetrati veritas in dubium vocaretur.

(4.)

§. 18. Quod si nihilominus istud *Lightfooto* durum videatur : nos quidem IV. in eas angustias redacti non sumus, ut dicere

dicere cogamur, Christum de aliquo dæmoniacò à se sanato lo-
qui : dicimus potiùs, Christum casum aliquem formare & po-
nere de eo, quod fieri possit, & aliquando etiam fiat, quando-
cunque etiam fiat, in dæmoniacis, ex quibus sive à se, sive ab ali-
is diabolus ejectus fuerit. Casum hunc Dominus tam clarum
ponit, ut justitia judicii divini omnibus sanæ mentis hominibus
per eum manifesta fiat. Ideo etiam eundem format de corpo-
rali dæmoniacò ; tanquam de quo, humanæ prudentiæ judica-
re, quàm de spiritali, longè facilius est. Sensus itaque verbo-
rum membri hujus hic est ; si quando fiat, divinâ gratiâ, bene-
ficio & virtute (quod fieri posse, & aliquando etiam fieri sole-
re, quis temerè negaverit ?) ut spiritus aliquis immundus ex ho-
mine corporaliter obsessò exeat, & homo prius obsessus ab illo
liberetur : spiritus autem iste pererret loca deserta, nec requiem
ejusmodi, cujusmodi in dæmoniacò prius habuit, usquam in-
veniat, tentetque ex permissione divinâ vetus hominis hospiti-
um, hoc sibi præparatum inveniat, ac assumtis septem pejoribus
spiritibus denuò ingrediatur, ibique habitet, ita ut posteriora
hominis istius reddantur longè prioribus pejora : si quando, in-
quam, hoc fiat, quis vestrùm est, qui in hoc casu non videat ju-
dicerque, justo & irreprehensibili DEI judicio id fieri, imò fi-
eri debere in homine erga prius beneficium sanationis divinæ
adeò ingrato, ut diabolo regressuro ostium patentissimum de-
derit, nec illud debito modo clauserit, & contra ingressum dia-
boli muniverit ? Certè nemo sanæ mentis hoc negaverit. Ne-
mo ergò etiam negaverit, justè agi à DEO, si ita in spiritali ob-
fessione diaboli contingere huic generationi pravæ permittat.

Subjecto
sensu toti-
us membri

§. 19. Huic sensui V. nullæ phrasés obstant ; sed eum ju-
vant potius. Nam 1. utique phrasis, *exire spiritum immundum*
ex homine, in scriptura de ejectione diabolorum ex corporaliter
obsessis usurpatur : quod certius est, quàm ut adductis, quæ ad-
duci possent, multis exemplis probemus. Quod 2. spiritus im-
mundus dicitur, *peragrarè loca arentia* h. e. deserta, ab hominibus
non habitata, sumtum est à Salvatore rerum alioqui obscura-
rum gnarissimo ex eo, quod ordinariæ divinæ dispositionis est,
cui nihil ex singulari DEI judicio & permissione intercedit.
Ordinariæ namque divinæ, jam post lapsum etiam, gubernatio-

quem
(5.)

omnes
phrasés ju-
vant

(1.)

(2.)

nis & dispositionis est, ut non permittat diabolis obsidere homines, si maximè infideles & impii sint, obsessione corporali, & in corporibus eorum istoc modo habitare; imò ne quidem permiffum ordinariè est diabolo, ut infidelium hominum fues ingrediatur & vexet, sine singulari & extraordinaria permissione divinâ. Cujus rei exempla in medio Ethnicismo, in quo homines turpissimis idololatriis dediti, & verissima diaboli mancipia, non tamen ordinariè à diabolis obsessi fuerunt, ut notum est: & in suis Gergesenorum Matth. VIII. ordinariè itaque, & extra casus divinæ permissionis, diaboli in aëre habitant, sub cælo sunt, in locis arentibus & desertis, ubi nocere hominibus & eis, quæ hominum sunt, non possunt in corporalibus. Atque hoc est, quod Christus in Casu suo dato dicit, diabolum ex homine ejectum, quem corporaliter obsederat ex extraordinariâ divinâ permissione, pererrare loca arentia seu deserta, quæ ordinaria ipsius sint, sicut & aër & si qua alia loca sunt, in quibus corporalia damna hominibus & bonis eorum inferre nequeunt, donec ex divinâ extraordinariâ permissione ipsi rursus concedatur tentare ad affligendum, homines. Et tum, hoc est, quando vel tentat, num quid D E U S permiffurus, vel ipsi de hoc jam aliquid constat, visitat priorem suam in homine domum, ut rursus in eam ingrediatur. In desertis 3. seu arentibus locis *non invenit* spiritus immundus *requiem*, h. e. *oikou*, domum, in quâ requiescat, & versetur, pro lubitu: sicut homo in certâ sede vel domo habitans, ubi suis negotiis invigilet, requiem habere dicitur. Hoc namq; cum diaboli negotium & desiderium sit, ut hominibus noceat, requies ipsius, in quâ isti negotio studeat, gratissima est, si ipsum hominem occupare possit. *Domus* 4. hominis *vacua, scopis purgata & ornata* dicitur, hoc est, patens diabolo, non clausa & munita contra illum, ut deberet; non repleta divina custodia, D E O & divinis vacua, contra verò per nequitiam & securitatem hominis ita prorsus comparata, ut nihil, quò minus diabolus liberiùs etiam, quam olim, ingrediatur, impediatur. Atque hinc est 5. quod diabolus, plus sibi videns divino judicio in domum adeò vacuum & purgatam jam, quàm olim, licere, septem assumit dæmonia pejora, & cum his in homine habitat. Arbitramur vel ex his paucis constare posse, quod literaliter de

corpo-

corporali dæmoniaco acceptioni nihil totius Phrasæologiæ ad-
verſetur. Hoc prius membrum eſt.

§. 20. Alterum membrum breve eſt: ſed applicatio ad
prius comparationis membrum non obiter aut ſuperficialiter
facienda eſt. Ita autem habent verba huius membri, ὅτως ἔσται
καὶ τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ πονηρᾷ, ſic erit (continget) & generationi
huius prave. Applicationem faciendam eſſe ex Antecedenti-
bus, manifeſtum faciunt particulæ, ὅτως καὶ ſic etiam q. d. Quem-
admodum contigit homini, à quo ſpiritus immundus egreſſus,
ſed regreſſus in eundem poſteriora prioribus peiora fecit; ſic et-
iam continget generationi huic prave. Interpretes, ut ſuprà
habuimus, partim comparationem parium, partim deſcenſum à
genere ad ſpeciem faciunt. Qui hæcenus conveniunt omnes,
quod paritatem in membris conſtituunt. Qui namque duos in-
ter ſe, dæmoniacum corporaliter, & alterum ſpiritualiter obſeſ-
ſum, comparari exiſtimant; ſtatuunt, utrumque in tertio com-
parationis parem eſſe. Qui verò à genere ad ſpeciem deſcen-
di putant, paritatem, imò identitatem in utroque membro face-
re coguntur: quia quod competit generi, idem etiam ſpeciei
competit.

§.
Quantum
ad alterius
membri
applicatio-
nem:

Paritate
membrorum

§. 21. Hoc itaque, quod de paritate dictum eſt, præ-
ſuppoſito, antequam applicatio fiat, videndum eſt, quid in
membro priori habeatur, à quo applicatio ad membrum po-
ſterius fieri debeat. Ubi invenimus. 1. hominem dæmonia-
cum verè à ſpiritu immundo obſeſſum. Nam ſpiritus immun-
dus ita in ipſo erat, ut in eo domum ſuam & requiem haberet;
atque poſſidebat, quod in eo uſque ad requiem & expletionem
deſideriorum ſuorum poſſidere cupiebat, & poterat. Intra-
rat in eum ſpiritus immundus, ut exeundum illi fuerit per expul-
ſionem violentam, nec ſpontè dimiſerit domum ſuam. 2. Spi-
ritus immundus quoque, quando eiectus eſt, reverà exire co-
actus eſt, ut in homine non amplius fuerit. Exiit ex homine, ut
in eo amplius non habitaret, ſed in loca diſſita, loca deſerti aren-
tia abiret, & ea pererraret. Exiit, quemadmodum exierunt
ſpiritus immundi, quos ipſe Chriſtus ex dæmoniacis eiecit.
Nam quæ phraſis uſurpatur de dæmonibus à Chriſto eiectis,
de quibus dicitur, quod ἐξῆλθον exiverunt: eadem in noſtro

Præſuppo-
ſita, par-
tim viden-
dum, in
quibus fie-
ri debeat
applicatio
nim.

(1.)

(2.)

Lightfootus.

(3.)

(4.)

partim,
quam inc-
ptā Calvi-
niani faci-
ant Appli-
cationem.

(1.)

Calvinus

& Pareus.

loco usurpatur. Non dubium autem est, quin verissimus exitus denotetur, quando Christus ejecisse dicitur. Quare proculabesse debent figmenta & collusiones diabolicæ, de quibus *Lightfootus* conjecturavit. Spiritus immundus 3. qui reverà egressus fuit, reverà etiam denuò ingressus est in hominem, è quo egressus fuerat, ubi locus ipsi rursus & amplior atque accommodatior datus est: nec ipse tantum ingressus est, sed septem etiam spiritus peiores secum sumsit, quibus locum fore apud hominem securum & negligentem observavit. Unde 4. res hunc sortita est eventum, ut hominis posteriora pejora prioribus facta sint. Nimirum, non tantum crudelius obsessus & afflictus est miser homo ab octo spiritibus immundis, cum prius unum tantum habuisset: sed spes etiam restitutionis amplius ulla non superfuit.

§. 22. Ad hæc verò quàm ineptam faciant applicationem Calviniani, videbimus. *Calvinus* loco suprâ citato ita commentatur; *Quum de exitu diaboli loquitur Christus, vim & effectum gratiæ D E I commendat, quoties ad nos accedit: præsertim verò quum D Eus nobis appropinquat in Filij sui persona, finis est, ut nos à diaboli tyrannide ereptos ad se recipiat: idq; palam testatus fuerat Christus recenti miraculo. Quum ergo proprium ejus officium sit malos spiritus fugare, ne amplius in hominibus regnent, meritò dicitur exire diabolus ab hominibus, quibus se Christus Redemptorem offert. Tamen si autem non omnibus efficax est Christi præsentia, quia increduli ipsam sibi irritam reddunt: notare tamen voluit, quorsum nos ipse visitet, quid per se valeat suus adventus, quid deniq; mali spiritus sentiant. Nunquam enim operatur in hominibus, quin diaboli in certamen tracti ejus virtuti succumbant. Tenendum ergo est, diabolum à nobis ejici, quoties nobis affulget Christus, suamq; erga nos gratiam aliquo documento exerit. Hæc ille: & plura, quæ huc transferre nolumus. Pareus eodem contendit, sed membra distinctiùs ordinat. Sic namque scribit: Ita etiam erit isti nationi malæ. Quomodo? Fuerunt sub lege. 1. hætenus misera Satanae mancipia, spiritualiter obsessi erroribus, & superstitionibus traditionum humanarum. 2. Meâ prædicatione & miraculis eos à Satanae laqueis liberavi, viam salutis eis monstrando, & ad resipiscentiam, quâ verè liberentur, eos invitando. 3. Hanc verò illi gratiam mali-*

tiosè

tiōse contemnunt, & pedibus conculcant, diabolo eam adscribendo. 4. Futurum igitur, ut spiritus ille prior eos ingratos, securos, diabolo corda sua malitiōse preparantes & ornantes rursus invadat, non solus, sed assumtis aliis peioribus: unde seipsis in dies peiores effecti, tandem precipitentur.

§. 23. Hoc unum rectē observant Calvinus, Pareus, & qui refutā-
 quotquot cum iis faciunt, quod vox γενεᾶς, cum dicitur, τῇ γε-
 νῇ ταύτῃ τῇ πονηρᾷ, Generationi huic male, accipienda sit de
 scribis & Phariseis nova signa petentibus, ut Benedictus Aretius
 in h. l. clarē eos vocat; & quidem distributivē, non collectivē;
 quod unicuique hominum existā pravā generatione ita futu-
 rum sit. Sed pessima est comparatio, quā ejectio diaboli ex ho-
 mine corporaliter obsesso comparatur cum merē externa prae-
 dicatione Christi & invitatione ad resipiscētiā, sine interna
 virtute & efficacīa, quā sola homines à spiritali obsessiōe libe-
 rantur. Et frivolum est, quod dicitur, quasi meritō dicatur
 homo spiritaliter à diabolo liberatus, quando Christus se Re-
 demtorem offert, in suā personā appropinquat, & qualitercun-
 que diaboli virtutem imminuit, non tamen expellit. Ut nugas
 istas clarius perspiciamus: comparisonem instituamus inter
 exorcismos; unum, quo diabolus ex corporaliter obsesso ho-
 mine expelli debet, aut expellitur; alterum, quo ex spiritaliter
 obsesso ejiciendus est, aut ejicitur. Exorcismum, quo Christus
 ipse in ejiciendo, ex homine corporaliter obsesso, diabolo usus
 est, legimus Marc. V. v. 8. Dicebat enim (Christus) illi (spiritui
 immundo) ἐξελθε τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἐκ τῆ ἀνθρώπου, Exi
 spiritus immunde ab homine. Appropinquavit Christus in pro-
 pria sua persona ad hominem obsessum, quo de Marcus ibi lo-
 quitur: obrulit se illi tanquam Redemtorem generis humani:
 ostendit proprium suum officium, malos spiritus fugare. Ve-
 rumenimverò, si Christus dixisset spiritui immundo; Exi im-
 munde spiritus ab homine; vel si etiam hoc verbo operationem
 & furorem Satanæ repressisset, non tamen prorsus ex homine
 expulisset: num, quæso, meritō dici potuisset, spiritum immun-
 dum ab homine exivisse, & hominem à spiritu immundo libe-
 ratum esse? Profectò ineptus & absurdus fuerit, qui hoc dixe-
 rit. Et quid non prætexitum & gloriationis habituri essent
 Exor-

Marc. V. v. 8.

Exorcistæ impostores & invalidi, si is dici posset à diabolis obsessoribus homines liberare, qui verbum Exorcismi pronunciat, nec re ipsa quicquam præstat? Eandem verò esse rationem Exorcistæ & exorcismi spiritualis, hoc est, quo spiritualis diaboli obsessio solvitur, & diabolus ex homine ejicitur, quis non videat? Certè si Christus exorcismo verbi prædicati vel ipse erga scribas & Phariseos usus sit, in quo se Redemptorem gentis Judaicæ vel totius generis humani stitit, officium suum de fugandis malis spiritibus proprium exposuit, ad pœnitentiam adhortatus est; non tamen quicquam virtutis aut efficaciac addiderit, ut diabolus spiritualiter obsidens expelleretur: non possum meritò dicere, quod diabolus expulerit ex scribis & Phariseis, quod diabolus ex illis exiverit, & quod hi à diabolo liberati fuerint. Quin hæc omnia falsissima esse, quis non videat? quis non observet, ignominia esse omnia tum Exorcistæ potentissimo, tum Exorcismo ejus efficacissimo? Dixisse Christum, Exi imunde spiritus: hunc nihilominus non exivisse, & triumphare.

(2.)
Lightfootus

§. 24. Videntur hæc probè observata ab aliis itidem Calvinianis: qui propterea abusi potius, quàm secuti, quorundam Patrum expositione, non distributivè de singulis, sed collectivè de totâ gente Judaica interpretantur applicationem. Ita namque majorem res obtinebit speciem, cum contraria de totâ gente simul prædicari possint. Sic de gente Judaica expulsus est diabolus respectu fidelium vel electorum: reversus est, respectu incredulorum & reproborum. Breviùs hanc applicationem comprehendit *Johannes Lightfootus* in hæc verba; *Aptissimâ apertissimâq; comparatione demonstratur, ejectum primo è gente Judaicâ diabolus per Evangelium, interq; gentes sedem & requiem sibi quarentem ac non invenientem, exagitante eum undiq; Evangelio, in gentem Judaicam rediisse, sedem fixisse, multoq; magis eam possedisse, quàm antea. Patet hujus rei veritas in horrenda istâ apostasiâ infinite multitudinis Judæorum, qui Evangelium amplexi ab eo nequissimè sunt relapsi, de quâ in infinitis ferè locis loquitur Novum Testamentum.* *Gualtherus* tamen aliter ad gentem Judaicam applicationem format, quando sensum ita *ἐξ ὧν αὐτὸς*; *Quemadmodum qui ex gravi morbo restituti in illum recidunt, gravis & periculosius quàm antea laborant: ita qui ex diaboli servitio liberati, huic*
rursus

& Gualtherus.

rursus locum dant, postea peius habent, quam prius habuerint, & vix sperari potest, ut in integrum restituantur. Atqui id vos facitis, in quibus liberandis D^Eus omnibus seculis laboravit. Nam ideo pater vester Abraham, cum inter idololatrias ageret, evocatus est ex Chaldaea, ut cum ipso foedus salutis instauraretur. Rursus cum in Aegypto patres vestri superstitionibus corrupti non Pharaoni solum, verum etiam diabolo servirent, inde etiam per Mosem illos eduxit D^Eus, & in peculium sibi adoptavit, & inter ipsos regnum suum sacerdotale & cultus sui sedem constituit, atq; illos multis modis sibi obstrinxit, ne ipso relicto in tristem illam servitutem relaberentur. Praeterea libertatis vestra vindices & custodes dedit Prophetas, qui suis monitis vos in officio retinerent. Interdum virgis quoq; usus est, quibus petulantia vestra coerceretur, ut ipsi in spiritus libertate serviretis. Et quia hucusq; saepius relapsi estis, nunc me Filium suum unigenitum misit, qui dies & noctes hoc ago, ut vos ex diaboli servitio vindicem, & ut me vestrum vindicem ipsi agnoscatis, quotidie ex multis obsessis demonia expello. Sed ne quicquam. Nam adeo non agnoscitis hoc beneficium, ut non modo securi rerum salutem vestram negligatis, sed insuper scelerata & malitiosa pervicacia diabolum vobis accersitis, & huius iugum praefertis libertati filiorum D^EI, quam ego vobis offero. Quia ergo perire lubet, age ita vos mulcabit Dominus, ut quemadmodum in impietate proficitis, ita quaecunq; vobis ante haec acciderunt, lusus & iocus dici possint pra illis, quae posthac passuri estis. Haecenus Gualtherus.

§. 25. Quasi vero Christus de tota gente Judaica collectivè sumpta loquatur, quando dicit; Sic erit etiam generationi huic prava! De scribis & Phariseis Christo sermo est: ut rectè Aretius dicit. Rectè observarunt Calvinus & Pareus, quod Dominus locutus sit de scribis & hypocritis similibus, qui spre-
ta D^EI gratia cum diabolo conspirabant. Et quid in contextu Evangelistae clarius est, quam quod scribae & Pharisei, & reliquus populus Judaeorum audientium ita invicem distinguantur, ut populus Judaeorum seu turbae fuerint, ad quos Christus locutus: scribae autem & Pharisei, de quibus ad eos locutus est? Tunc, inquit Evangelista v. 38. interrogaverunt eum (Christum) quidam e scribis & Phariseis, dicentes; Praceptor, volumus ex te signum videre. Subjicit v. 39. At ipse respondens dixit illis; Generatio

qui itidem
refutantur

Matth. XII
v. 38.

v. 39.

L

prava

prava & adultera signum querit &c. Dixit illis: quibus? non scribis & Pharisæis: sed populo seu turbis. Ita enim seipsum Evangelista exponit v. 46. Quum autem adhuc loqueretur turbis. Quomodo ergo totus populus seu gens Judaica esse poterit, de quâ Christus dicat; sic erit etiam generationi huic prava? Annon præterea satis in contextu exponitur, quænam hæc sit generatio prava? Generatio prava & adultera signum querit. vers. 39. Viri Ninivite surgent in iudicio cum generatione hac, & condemnabunt eam. v. 41. Regina Austri surget in iudicio cum generatione hac, & condemnabit eam. v. 42. Quid? num viri Ninivite & Regina Austri in iudicio surgent cum tota gente Judaicâ collectivè sumta, & condemnabunt eam? Annon cum singulis de gente, qui generatio prava erant, surgent, & condemnabunt singulos: quemadmodum DEus condemnationem eorum adversus singulos confirmabit? Certè hoc dicendum est. Ergo generatio prava, in verbis; Sic erit etiam generationi huic prava, de certis hominum individuis, de scribis, Pharisæisque & eorum similibus, accipienda est: de illis, qui postquam blasphemarunt Filium hominis & Spiritum Sanctum, signum etiam ausi sunt à Christo petere.

partim
quomodo
applicatio
facienda.

Vbi observ
(1.)
applicatio
nem ab Ev
ang. conci
sius indica
tam.

§. 26. Non prolixè occupati erimus in vindicandis, si pro dictis Calvinianorum interpretationibus citentur, sive Patribus sive Nostratibus. Notum namque satis est, quod quando duo eadem etiam loquuntur verba, non eadem tamen eorum mens sit. Quare, ad finem properantes nostram potius sententiam exponemus de verâ & genuinâ applicatione ex verbis Salvatoris, *sic erit etiam generationi huic prava*, faciendâ. Observamus autem 1. Applicationem Casus dæmoniaci corporaliter obsessi ab Evangelista concisius factam esse: quod vel inde patet, quia particula ἀποδοτική, ὅτως sic, non habet sibi respondentem in antecedentibus particulam, ὡς περ, *Quemadmodum*. Quare plenè ita habebit applicatio; Quemadmodum, in præmisso de dæmoniaci corporaliter obsessi Casu, homini dæmoniaci, ex quo spiritus immundus expulsus quidem est, sed ab eodem ultro in purgatam & ornatam domum admissus iterum, hoc contigit, ut posteriora ejus redderentur, & quidem iustissime, omnium iudicio, pejora prioribus: sic etiam huic generationi

oni

oni pravæ scribarum, Phariseorum eorumque similium, ex quibus quidem diabolus jam olim spiritualiter ejectus & exire coactus fuit, sed ab illis ultrò, & usque ad peccatum in Spiritum Sanctum perpetratum, rursus malitiosè admissus est, continget etiam justissimè, quod in simili casu nemo jure negabit, ut posteriora eorum reddantur prioribus pejora, hoc est, quemadmodum suprà dixi, peccatum eorum non remittatur illis, neque in hoc neq; in futuro seculo, & in judicio tam à Ninivitis quàm Regina Austri condemnentur.

§. 27. Ex quâ pleniori Applicatione jam I I. constat, quod Comparatio instituta sit à Christo duplex, vel, si mavis, in duabus rebus: in Subjecto, & in Prædicato. Quod ne quidem, quos suprà citavimus, & alij Calviniani negare possunt. In prædicato tertium comparisonis clarum est, ^(2.) *ἡ τὰς ἑσθλὰς καὶ τὰς κακὰς, sic erit etiam*, nimirum quemadmodū dictum est de dæmoniaco, quod posteriora ejus reddita sint pejora prioribus; sic etiam huic generationi pravæ continget, ut posteriora ejus reddantur prioribus pejora. Quæ autem sunt *τὰ ἑσθλὰ*, Posteriora? quæ *τὰ κακὰ*, Priora? Uno verbo; status sunt: Posteriora sunt posterior status; priora autem, prior status. Prior status dæmoniaci, corporaliter ab uno spiritu immundo obsessi, fuit miser ille status, fors, conditio, in quâ crudeliter à diabolo obsidente corpus ejus afflictum est, & tortum: posterior autem ejusdem status est ille, in quo à spiritu immundo priori & septem pejoribus spiritibus obsessus septuplo amplius, adeoque longè crudelissimè quoad corpus afflictus & tortus est, ut spes nulla futuræ liberationis esset homini, qui priorem liberationem non debitâ cum gratitudine agnovit, sed contempsit potius, posthac indignus, qui denuò liberetur. Verum prior status scribarum Phariseorumque in Spiritum Sanctum peccantium erat ille, quo à diabolo quidem spiritualiter erant obsessi, sed uno quasi solo, hoc est, obsessione longè tolerabiliore, & ex quâ liberatio expulso diabolo data est: posterior autem status, in quo à diabolo denuò seducti etiam in peccatum blasphemiae in Spiritum Sanctum relapsi sunt, per quod peccatum habitatio non unius prioris diaboli, sed septem simul pejorum facti, adeò ab iisdem obsessi & in servitutem redacti sunt, ut peccati sui non habeant remissionem.

missionem, neque in hoc neque in futuro seculo. Ubi quod uterque status posterior, & dæmoniaci corporaliter obsessi, & dæmoniaci spiritualiter inhabitati, priori suo longè peior sit, clarissimum est.

Pareus.

§. 28. Cæterum quod statum priorem spiritualiter à spiritu immundo obsessorum attinet, eum facere potest vel solus status hominum post lapsum naturalis in peccato originis, quod servituti diaboli & ipsi condemnationi æternæ, nisi remissio fiat, subjicit. Agnoscunt hoc ipsi Adversarii nostri. Ita namque *Pareus* in h. l. scribit; *Adumbratur hoc parabolico argumento, miserabilis conditio tum naturalis omnium, quod sumus in potestate regni tenebrarum, & misera Satanae mancipia, donec per Christum liberemur: tum verò eorum, qui gratiam Christi malitiosè contemnunt.* Et ipse *Calvinus*; *Interea nobis describitur misera totius humani generis conditio: sequitur enim, diabolum in hominibus domicilium habere, quia inde expellitur à Filio D E I.* Atqui non de uno aut altero sermo habetur, sed de tota progenie Adæ. *Hæc igitur naturæ nostræ gloria est, quod suam in nobis sedem habet drabolus, ut tam in corpore, quam in anima habitet. Quò etiam illustrius est misericordia D E I specimen, dum nos ex foetidis diaboli stabulis templa sibi facit, & ad spiritus sui habitationem consecrat.* Hæc sanè

Calvinus.

& *Calvinus* & *Pareus* rectissimè: ex quibus verò, quod paulò antè diximus, manifestum est, ad hoc, ut scribæ & Pharisei dicantur olim fuisse in statu hominis à spiritu quasi uno spiritualiter obsessi, sufficere, natos & conceptos fuisse in peccato originis, & in eo, quem peccatum originis secum importat, statu exitisse. Unde liberatio ex isto statu expulsio diaboli spiritualiter obsidentis rectissimè vocatur; neque expulsio hæc diaboli spiritualiter obsidentis necessariò amplius quid importat. Quanquam eodem nomine rectè etiam appellatur, & hîc non omninò excluditur illa liberatio, quâ homo jam olim è statu peccati originalis restitutus, sed in eundem aut peiorem, per peccata actualia, remissibilia tamen, relapsus, ex hoc quoque statu posteriori, nondum postremo, liberatur. Sicut quod de statu in Spiritum Sanctum peccantium, tanquam peiori, habemur, suo modo etiam applicari potest ad lapsus post pœnitenti-

am mortales, si hi cum statu peccati originalis simplici confes-
santur.

§. 29. In subjecto III. comparatio ita instituitur, ut ter-
tium Comparationis unum quidem totum sit, sed suis quasi par-
tibus constet. Nam, I. Quemadmodum dæmoniacus corpo-
raliter obsessus fuit à spiritu immundo, ut in hujus potestate es-
set, & hic membris corporis crudeliter abuteretur, eademque
torqueret: sic scribæ & Pharisei fuerunt olim spiritualiter à di-
abolo obsessi, ut hujus in potestate essent, & hic membris eo-
rum turpiter ad varia peccata & injustitias abuteretur, eadem-
que spiritualiter affligeret. 2. Quemadmodum dæmoniacus
corporaliter obsessus, expulso diabolo in loca arentia, è statu
suo misero servitutis & torturæ corporalis reverà liberatus est:
sic scribæ & Pharisei per divinam gratiam reverà & ita liberati
sunt, ut diabolus eos spiritualiter obsidens exire coactus, & ipsi
ex statu iræ divinæ in statum gratiæ translati, & à servitute dia-
boli spirituali liberati fuerint. 3. Quemadmodum dæmoni-
acus olim à spiritu immundo obsessus, sed ab eo & miserrimo
sub eo statu liberatus, domum suam vacuum reddidit, purgavit
& ornavit, ut diabolo priori reditus & grata habitationis requi-
es pateret, adeoque hic septem assumtis spiritibus pejoribus in
eum regressus est: ita etiam scribæ & Pharisei per incredulita-
tem cum blasphemia contra Spiritum Sanctum conjunctam
diabolo viam & domum præpararunt ad spirituales iterandam
obsessionem, ut non unus tantum prior, sed septem insuper pe-
jores spiritus eos occuparent, & in illis quietè habitarent. At-
que sic factum est, ut in Prædicato, de quo suprâ, pares etiam
redderentur; & quidem, omnium sanorum judicio, justissimè.

§. 30. Verum enim verò hîc *Calviniani & Anabaptistæ*
excipiunt, scribas & Phariseos non fuisse reverà à diabolo libe-
ratos, diabolum eos spiritualiter obsidentem non revera expul-
sum esse, & exivisse: sed diabolum dici meritò exivisse ex iis,
quia Christus præ se tulerit, ac si vellet eum expellere, seque Re-
demtorem hominibus istis exterius obtulerit: quemadmodum
suprà jam annotavimus. Quibus verò hîc breviter responde-
mus, turpiter lædi ab Adversariis Tertium Comparationis, in

(3.)
tum in sub-
jecto.

Exceptioni
Calvinia-
norum &
Anabapti-
starum

Occurritur

quo paritas ponitur, non imparitas. Hanc paritatem nos urgemus & confirmamus: quemadmodum paritas deprehenditur in hoc, quod sicut corporaliter obsessus reverà obsessus fuit, ita scribæ & Pharisei spiritualiter obsessi reverà etiam obsessi fuerunt; sic itidem paritas in eo est, quod sicut ex corporaliter obsessio diaboli reverà & plenè exivit, quantum ad obsessionem & dominium, sic etiam ex Phariseis & scribis spiritualiter obsessis diabolus, quantum ad obsessionem & dominium, exivit. Quæ eadem paritatis veritas ex cæteris quoque comparationis partibus amplius stabiliri potest.

**Ad aliam
eorum Ex-
ceptionem**

**Responde-
tur.**

§. 31. Reverà tamen, inquiunt, è scribis & Phariseis diabolus spiritualiter obsidens non dici potest exivisse meritò & plenè, cum nunquam fuerint per spiritum DEI regenerati aut renovati. Atqui, inquam, vos hoc temerè dicitis. Christus verò satis clarè in nostris verbis, ut ostendimus, affirmat, diabolum ex iis fuisse expulsum: Vobisne ergò, an Christo magis credam? Sat mihi est, quod Christus dicit: cui vos impiè & malitiosè contradicitis. Verbis sanè Christi & simplicissimo comparationis sensui firmiter & tamdiu mihi inhærendum est, donec, non vos, sed Scriptura Sacra tam clarè dicat, scribas & Phariseos hos in Spiritum Sanctum peccantes nunquam fuisse regeneratos & renovatos per spiritum, nec unquam diabolum spiritualiter eos obsidentem exivisse. Certè, inquiunt, per conciones Christi, quibus constanter contradixerunt, nec unquam crediderunt, non est efficaciter ex iis expulsus diabolus. Unde verò, inquam, istud satis vobis constat, quod hi scribæ & Pharisei nunquam concionibus Christi crediderint? Equidem semper ferè scribæ & Pharisei calumniati sunt Christum, verba & opera ejus: Sed unde probabitur, quod ubique iidem fuerint, qui in nostro loco? Sed quicquid sit: non adeò constricti sumus, ut dicere cogamur, ex scribis & Phariseis blasphemis diabolum per conciones Christi exivisse: habuerunt illi alia media in Ecclesia Judaica, in primis Sacramentum circumcisionis, per quod in fœdus DEI recepti sunt; educati postea sunt in fide & religione patriarchali, quæ licet valdè per traditiones corrupta, talis tamen fuit, ut fundamentum Fidei & salutis superesset etiam

iam ante conciones Christi: unde & Ecclesia vera, & sancti homines, Zacharias, Elisabetta, Simeon, Hanna, ipsa B. virgo Maria & alii, inter Judæos adhuc extiterunt. Regressus itaque est diabolus cum pluribus peioribus spiritibus in scribas & Phariseos, quando concionanti & miracula operanti Christo contradixerunt, qui prius, quam contradicerent & blasphemarent, ex illis exiverat. Manet itaque nobis, scribas & Phariseos olim revera ab obsidente spiritualiter diabolo fuisse liberatos, sed per peccatum incredulitatis cum blasphemia Spiritus Sancti conjunctum in potestatem ejus & longè peiorem priori statum relapsos.

§. 32. Unde tandem facilè orthodoxa nostra de *Relapsu Erectorum* doctrina demonstratur. Nam I. *Datur omninò relapsus Erectorum: & quidem in peccatum etiam irremissibile blasphemiae adversus Spiritum Sanctum, & ineluctabilem statum servitutis peccati & aeternae damnationis.* Probatur exemplo scribarum & Phariseorum; ex quibus, ut haecenus ostensum, Christus ipse dicit, spiritum immundum, qui spiritualiter eos obsederat, ejectum semel fuisse; qui tamen in atrocissimam contra Spiritum Sanctum blasphemiam relapsi, & in longè peiorem, quam unquam, statum servitutis diabolicæ & damnationis relapsi sunt. Conatur, sed invalidè, *Parens* se extricare in h. l. *Videtur inquit, hinc confici, aliquos verè à diabolo liberatos & conversos denuò relabi in potestatem Satanae. Maldonatus sic exponit, quosdam, qui aliquando boni fuerant, rursus malos fieri, & seipsis deteriores evadere. Quod verum est. 1. de multis apparenter bonis, hoc est, hypocritis. 2. de multis verè illuminatis cognitione veritatis. De his enim Petrus 2. Petr. 2. testatur, eos verè effugisse inquinamentamundi, & viam veritatis cognovisse: relabi tamen in sordes peccatorum instar canis vorantis vomitum, & porci post lotionem redeuntis ad volutabrum. Tales Apostatae fuerunt & sunt. Sed falsum est de verè fidelibus & regeneratis. De his enim testatur Christus, eos servari in fide virtute DEI, nec posse seduci: si cadant, non collidi, quia DEVS supponit manum: non tentari supra vires: nec deficere à timore DEI.* Verum 1. noster locus loquitur de iis, ex quibus diabolus exiit, adeoque verè boni fuerunt. 2. De ejusmodi illuminatis,

6.
Sententia
orthodoxa
de Relapsu
Erectorū
demonstra
tur,
Conclus. I.

Pareo sub-
terfugien-
ti

Respond.
(1.)
(2.)

(3.)
2. Petr. II.

minatis, in quibus nullæ ampliùs tenebræ, in quibus diabolus habitare potest, adeoque exire cogitur. 3. De qualibus etiam Petrus 2. Ep. 2. loquitur: quos propterea dicit, verè effugisse, non tantùm qualemcunq; ignorantiam, sed inquinamētā mundi, in quibus diabolus adhuc habitat. Unde Petrus pro nobis contra Pareum est. 4. Verè fideles & regenerati servantur virtute DEI, non tamen absoluta, sed ordinata: extra quam evagantur, qui diabolum denuò admittunt.

Concl. II

§. 33. *Ereçti II. ita relabi possunt, ut non tantum qualitercunq; DEum offendant, sed etiam ut spiritum blasphemant sanctum, eumq; in perpetuum cum fide excutiant, & gratiā DEI excidant.* Res iterum clara est exemplo scribarum & Phariseorum: hi namq; eò relapsi sunt, ut Spiritum Sanctum etiam blasphemaverint, cum fide excusserint, & gratia DEI in perpetuum exciderint. Si quidem ita gratiā DEI exciderunt, ut peccatum ipsorum illis neque in hoc, neque in altero seculo remitteretur.

Concl. III.

§. 34. Unde III. constat quoque, *Ereçtos ita relabi posse, ut in æternum pereant.* Ita namque Phariseis & scribis contigit, quorum posteriora prioribus pejora facta; & cùm peccatum remissum non sit sive in hoc sive in altero seculo, necessariò perendum fuit.

Concl. IV.

§. 35. *Ereçtis tamen IV. si relabuntur, nec eum Phariseis & scribis in Spiritum Sanctum peccant, concessa est lapsus venia per pœnitentiam.* Nam qui blasphemant Filium hominis, remissionem habere possunt.

Concl. V.

§. 36. *Ereçtis V. sedulo cavendus est relapsus: ne in eo forè pereant.* Sed finiendum est.

Soli DEO Gloria.



נב

Disputatio Theologica,
De
Hirco Apopompæo,
Ex
Levit. XVI. Cap.

§. I.



ies Expiationum inter Festa

Veteris Testamenti solennia quoad saltem insignes circumstantias omnium fuit maximum & præstantissimum. Nam in nullo reliquorum Festorum sacerdos magnus in Sancta Sanctorum intravit: in Festo autem Expiationum solenniter eò ingressus est. Quam circumstantiam Apostolus notatu putavit dignissimam, adeoque studio annotavit Hebr. IX. v. 6. 7. *In prius, inquit, tabernaculum semper ingrediuntur sacerdotes, qui sacrorum ritus peragant: in secundum autem semel quotannis solus Princeps sacerdos.* In quibusvis aliis Festis sacrificia mactata sunt ex ordinatione Legis Mosaicæ: nullorum tamen sacrificiorum sanguis in Sanctum Sanctorum illatus, sed omnis ad fundamenta Altaris in templi atrio effusus est. Festo verò Expiationum hoc peculiaris solennitatis fuit, ut sanguis certorum sacrificiorum in ipsa Sanctorum Sancta ante Arcam fœderis Domini à sacerdote Magno religiosè inferretur, & versus hanc spargeretur. Quam eandem ceremoniam notatu dignissimam esse monuit iterum D. Apostolus Hebr. IX. v. 7. *In secundum autem (tabernaculum) semel quotannis solus Princeps Pontifex (intravit,) ἵνα ἁγιάσῃ αἵματι, non sine sanguine q. d.*

Proœmiū
à Festo V.

T Expiationum:

quod fuit
maximum

1.
ob ingres-
sum Pont.
Max. in San-
ctum San-
ctorum.

Hebr. IX.
v. 6. 7.

2.
ob illatio-
nem san-
guinis sa-
crificialis
eodem.

Hebr. IX.
v. 7.

M

Et

3.
Ob sacrifici-
cia Pont:
Max. & pro
se, & pro
toto popu-
lo Israël.
Ibid.

4.
ob alias ec-
ceremonias

5.
In primis
sacrificium
duorum
hircorum:
Levit. XVI
v. 5. sqq.
alterius
mactati, al-
terius, in
desertum
dimissi.
de quorū
posteriori
præsens a-
get dispu-
tatio.

de Hirco
Apopom-
pæo obser-
vatur

I.
Acceptio
& separa-
tio.

Levit. XVI
v. 5.

Et quidem, quod observationem diligentem meretur, non sine sanguine. Nunquam per omnia anni Festa sacerdos magnus tam pro seipso suâque domo, quam pro universo simul populo sacrificare coactus est, seque & populum Domino expiare, nisi in Festo Expiationum. Ingressus est enim in secundum Tabernaculum cum sanguine, quem obtulit pro seipso, & pro populi ignorantibus: juxta Apostolum loco citato. Sed dignitates Festi Expiationum omnes & singulas hic recensere animus non est. Inter eas verò fuit ejusmodi quoque sacrificium, cujusmodi per totum annum nunquam factum, pro populo sistendum & offerendum: duo nimirum hirci de capris. Ita namque Lex habet Levit. XVI. vers. 5. sqq. *Et à congregatione filiorum Israël sumet* (sacerdos magnus) *דוֹשָׁן שְׁנֵי שְׁעִירֵי זָדֹנִים* *duos hircos caprarum in sacrificium pro peccato* &c. Horum duorum hircorum per sortes alter in sacrificium destinatus, sanguisque ejus effusus, & in Sanctum Sanctorum illatus post velum est: alter verò vivus in desertum dimissus est. Uterque Hircus quidem meditationem devotam & diligentem meretur: Sed uni Disputationi quia nimis locuples & ampla materia foret, eligimus nobis considerandum, si fieri quidem à nobis possit, accuratius alterum illum, quem ex LXX. Interpretibus *Αποπομπάιον* vocant. Quod hoc majori jure facimus, quia hircus mactatus omnia ferè cum aliis sacrificiis communia habet: Apopompæus autem noster prorsus singularia. Tu, DEUS DOCTOR noster, conatum adjuva, Amen!

§. 2. Ordinem verborum divinæ observabimus legis. In qua præcipitur I. *Hirci Apopompæi* *הִרְכֵּי אֲפֹמְפָאִי* *Acceptio* per Sacerdotem magnum, & *ad usum sacrum separatio*. Actio hæc erat Relativa: in quâ Hircum cum socio congregatio sive Ecclesia Israelitica sacerdoti magno sistere debuit; sacerdos autem magnus eundem, num sine defectu & idoneus esset, explorare, atque exploratum idoneumque inventum acceptare. Quâ de re verba divinæ legis & ordinationis Levit. XVI. v. 5. hæc sunt; *Et à cum congregatione filiorum Israël accipiet* (sacerdos magnus) *duos hircos caprarum in sacrificium pro peccato*. Si accipere sacerdos magnus à congregatione debuit; oportuit congregationem illi hircos sistere.

sistere. Coniunctim autem duo hirci, ex quibus unus Apompæus fieret, sisti & accipi debuerunt. Destinati sunt hi hirci, ex consuetudine Ecclesiæ, non ipso demum die Expiationum, sed ante illum. Destinati sunt simul : quanquam non simpliciter necessarium habebatur. Si unus eorum mortuus est, antequam sacra in eo peracta sunt ; alius substituebatur. Quade re Traditio est *Tractat. Joma* Cap. VI. Misch. 1. *De duobus hircis diei Expiationum præceptum habemus, ut sint ambo æquales aspectu, statura & pretio.* Acceptio autem eorum fit simul : quod si tamen sint inæquales, legitimi tamen erunt ; nec non si unum hodiè, alterum cras acceperint, legitimi sunt. Si unus eorum mortuus, nec fors iam iacta fuerit ; accipietur socius alteri. Quod si postquam sortitio facta est, mortuus fuerit : adducetur par aliud, & sortietur (Sacerdos magnus) super illis de novo, dicens, si is, qui Jehovah futurus erat, mortuus est, is, super quem fors pro Jehovah ascendit, substituitur illi : quod si is, qui Asafel, futurus, mortuus est, is super quem fors pro Asafele, substituitur illi. Alter autem pascatur, donec polluetur : tunc vendatur, & cedat pretium eius in sacrificium voluntarium ; quia sacrificium congregationis pro populo non mori debet. Non inepta est hæc constitutio Talmudica : in primis, quia modesta est, nec necessarium simpliciter facit, quod liberum in se, & dispositioni Ecclesiæ relictum est. Æquales non immerito, & colore (ut uterque vel albus, vel niger, vel diversi coloris esset ; sicut *Glossa* exponit) & statura & pretio. In rebus enim, super quibus fors jacienda est, quales duo hirci diei Expiationum fuerunt, debet, si fieri possit, tanta esse æqualitas, ut discrimen ægrè saltem inveniat iudicium humanum. Quia tamen lex divina nihil de æqualitate hircorum præcipit : pro præcepto Ecclesiastico habetur ita, ut si inæqualitas incideret, non propterea reprobarentur. Rectè etiam acceptio utriusque simul fiebat ; sicut etiam simul sacerdoti magno in die Expiationis sisti debebant. Sed & hinc tamen non simplex necessitas imposita est, quò minus, si unus hoc, alter altero die acciperetur, legitimi essent, & legi divinæ satisfacerent. Et quia separatio ante diem Expiationum fieriq; solebat, fieri potuit, ut intermedio tempore unus eorum moreretur : non imprudenter constitutio facta est,

Tract. Joma
ma Cap.
VI. Misch. 1.

Ibid. Cap.
III.

II.
Vfus, in sa-
crificium
pro pecca-
to.
Levit. XVI
v. 5.
Alphonfus
Tostatus,
Ep. Abul.

quid in casu istoc faciendum esset. Ac fortè nemo hic quoque improbaverit, quod, si post sortitionem mortuus unus est, alter retentus non est sine nova sorte: quia aliàs aliquis sine sortitione substituendus fuisset, aut ex duobus, super quos de novo fors jacta, alter frustrà in sortitione venisset, nisi tandem pretium ejus in sacrificium voluntarium cessasset. In *Gemara* autem deciditur res, inter Doctores controversa, quod alter de posteriori pari pascere debuerit, donec pollueretur. Cæterum duo hirci separati, in ipso die Expiationum, in templo sistebantur sacerdoti magno vestes sanctas jam induto. Quo de in citato Cap. III. hæc extat Traditio: *Venit sibi* (sacerdos magnus vestes sacras indutus) *versus ortum atrij à parte septentrionali altaris, ita ut Vicarius ejus sit à dextra illius, & Caput domus Patris à sinistra illius. Ibi esse debent duo hirci &c.*

§. 3. Adducti II. sunt hi duo hirci תאחל in peccatum h. e. in sacrificium pro peccato. Ita namque expresse habent verba Scripturæ; *Et à cum congregatione filiorum Israël sumet duos hircos תאחל in peccatum.* Quod quomodo intelligendum sit, disputatur. Ut compendium faciamus: adferimus tantum, quæ *Alphonfus Tostatus, Abulensis Episcopus* in Levit. XVI. quæst. 14. habet. *Quæres, inquit, quomodo dicitur hic, quod ille hircus, super quem caderet fors capri emissarij, offerretur pro peccato, quoniam ambo hirci offerebantur pro peccato supra, cum dicitur; suscipietq, ab universa multitudine filiorum Israël duos hircos pro peccato, & unum arietem in holocaustum: hic autem solum dicitur, quod ille hircus, super quem caderet fors DEI, pertineret ad DEum, & offerretur pro peccato; de alio dicit, quod mittebatur in caprum emissarium, (Ob-jectio formata est ex duobus textus verbis, qui sibi videntur contradicere. Nam v. 5. dicitur; Et à cum congregatione filiorum Israël accipiet duos hircos in sacrificium pro peccato: vers. 9. autem subjungitur; Et offeret Aharon hircum, super quem ascendit fors Jehova, & faciet eum sacrificium pro peccato. Ibi uterque dicitur sacrificium pro peccato: hic alter tantum. Respondet autem Abulensis, quando pergit:) Dicendum est, quod hoc procedit ex æquivocatione hujus, quod est offerri pro peccato. Nam aliquo modo isti duo hirci offerebantur pro peccato: & alio modo solum unus eorum.*

Ambo

Ambo namq³ offerebantur coram Domino; ambo etiam erant aliquo- modo pro peccato. Nam unus eorum offerebatur coram Domino, & immolabatur pro peccato, scilicet, quia in sanguine ejus expiabatur pro peccato in Sancta Sanctorum coram propitiatorio, & coram altari thymiama³ super cornua ejus, & complebantur omnes alie ceremo- nie sacrificij pro peccato. Alius autem hircus erat pro peccato eo, quod sacerdos confitebatur omnia peccata Israëuitarum super caput ejus, & ipse portabat omnes iniquitates eorum in desertum, ut patet infra. Cum autem hic dicitur, quod illi, super quem caderet sors Domini, offerebatur pro peccato, est sensus, quod iste specialiter pertinebat ad oblationem pro peccato, quia immolabatur coram Domino, & aspergebatur de sanguine ejus pro peccato: alius au- tem non pertinebat ad sacrificium pro peccato, quia non immolaba- tur, nec expiabatur in sanguine ejus, sed mittebatur in desertum. Pertinent ad hanc rem quoque, quæ quæstionem decimam quartam immediatè præcesserunt. Respondendum est, inquit, quod isti duo hirci offerebantur Domino, ut patet supra in litera, & infra. Et erant ambo pro Domino: non tamen equaliter. Sed ille, qui occidebatur coram Domino, erat specialiter pro Domino: ille autem, qui mittebatur in caprum emissarium, non erat pro D E O similiter specialiter. Cum autem dicitur suprâ, quod ambo isti arietes offere- bantur coram Domino, sive quod pertinebant ad Dominum, erat de generali pertinentia, in quantum ambo offerebantur Domino. Cum autem distinguitur de sortibus, scilicet, quod una sors pertineret Do- mino, & alia capro emissario: intelligitur de pertinentia ad D Eum in speciali, scilicet, quod ille hircus, super quem caderet sors D E I, per- tinebat specialiter ad D Eum, quia offerebatur & immolabatur co- ram Domino: alius autem, qui mittebatur in caprum emissarium, quanquam ad D Eum pertineret generaliter, tamen non immolaba- tur coram eo, nec specialiter pertinebat.

Idcm.

§. 4. Ex his de duobus constare puto. Quorum unum est, quod Abulensis verba vers. 5. Et à cum congregatione filiorum Israëel accipiet duos hircos capraram in sacrificium pro peccato, distri- butivè accipiat, in hunc sensum; accipiet duos hircos caprarum unumquemque in sacrificium pro peccato: ut uterque per se sacrificium pro peccato extiterit. Alterum; quod distinguat

Ex cuius
verbis con-
stat de duo-
bus

1.
2.

inter sacrificium pro peccato generaliter vel specialiter dictum : velitque, sacrificium pro peccato generaliter dictum fuisse, quod aliquo saltem modo ad ablationem peccatorum faceret, licet non immolaretur, nec sanguis ejus ad expiandum aspergeretur ; sacrificium verò pro peccato specialiter dictum, quod non tantum qualicunque modo ad ablationem peccatorum faceret, sed immolaretur, & sanguine suo expiaret. Priori itaque modo putat, utrumque hircum dici sacrificium pro peccato ; quomodo phrasis sumatur vers. 5. posteriori usurpari vers. 9. quando dicitur, quod hircus, super quem fors Domini ascendit, factus sit à sacerdote magno sacrificium pro peccato. juxta hanc expositionem stabit singularis vox *חטאת* in sacrificium pro peccato, pro plurali, *חטאות* in sacrificia pro peccatis : sicut quidem in scriptura ista loquendi ratio non est infrequens.

Alij Interpretes.

§. 5. In aliis, quos vidi, Interpretibus, etiam Hebræis, nihil peculiare quod huc pertineat, inveni. Fortè in eadem cum *Abulensi* sententiâ non tantum sunt : sed rem etiam putant tam certam atque claram, ut commentatione & disputatione opus non sit. Et certè si quilibet hircorum per se sumatur, nec cum altero quicquam commune habeat : vel dicendum est, quod *Abulensis* dixit, vel ita interpretanda erunt verba vers. 5. *Accipiet duos hircos caprarum*, ut ex eorum uno fiat sacrificium pro peccato. ubi posteriori modo hîc dicitur, quem in finem alter tantum sumendus sit : donec inferius, quando de emissario hirco plura dicuntur, quid ille sibi velit, etiam exponatur. Sed quicquid sit istorum : videtur hoc apud Interpretes pro certo haberi, quod quilibet hircorum per se steterit, & peculiarem Festi Expiationis Ceremoniam constituerit. Hinc enim est, quod diversissima quoque per hircos hos duos adumbrari faciunt. Aliquid rei ex *Pellicano* in h. l. adferemus. Ita autem ille: *Quidam* à populo donantur, ut aries à principibus, & hirci duo à populo. unus, qui dimittatur in eremum, qui & *Apopompæus* nominatur, emissarius scilicet caper : unus, qui Domino offeratur. Quibus significabantur juxta *Origenem* duo in Ecclesia hominum genera : unum eorum, qui Domini sunt, qui spem gerunt, non in presenti seculo, sed in futuro, quorum fors Domini est, quotidie moriuntur : alter, qui in sorte

Pellicanus.

sortem contrariam ceciderit, eos significat, qui mitti ad eremum debent, qui non sunt digni, ut moriantur, sed sunt de hoc mundo, quos mundus diligit, nec digni sunt jugulari ad altare Domini. Vel aliter, Hircorum unus, sorte destinatus sacrificio, iustum DEI iudicium signat, quo ob vituli peccatum omnes Israëlites rei mortis & maledictionis essent: alter autem, qui sorte servabatur in vitâ, & eremo destinabatur, dignam DEO clementiam notabat, qua propter patres & promissiones misereri quidem volebat, & non internecioni exponere, sed mundo vagabundos, & velut in solitudinem destinandum Israëliticum populum, in gloriam tam DEI ipsius, quam patrum, ut unius veri DEI cultum prædicarent in gentilitate, quæ veluti solitudo erat, à fide & veritate aliena: abusus est enim DEUS malitia ipsorum ad gloriam suam, ut dispersi passim per Apostolos converterentur ad Christum in toto orbe, ad quos Petrus & Paulus epistolas scripserunt. Per quos maximus gentiliū populus aggregatus est regno Christi, qui fecit utraq; unum, lapis angularis, constitutus in caput Ecclesiæ DEI. Cyrillus Alexandrinus Cyrillus Alexandrinus in Levit. lib. 9. sententiam Origenis, quem quidem non nominat, exponit. Verba ejus prolixè, cum summam eorum ex Pellicano habuerimus, adducere superfedemus. Pelargus. Pelargus. Aliam interpretationem Pelargus habet in h. l. Huc, inquit, pertinet etiam materia pro populi sacrificio, aries & hircus duplex: quibus indicatum, Christum non modò piorum, sed & impiorum, quos hædis aut hircis scriptura comparat, expiaturum peccata. Est enim propitiatio non pro nostris tantum, sed pro totius peccatis mundi. 1. Jo. bann. 2. vers. 2.

§. 6. Verum enim verò Allegorias istas esse permittimus, Nostra sententia. quatenus quidem cum analogia fidei & literali sensu stare possunt: longè tamen aliud literam scripturæ velle existimamus. Hæc namque i. duos hircos expressè unum facit sacrificium pro peccato. Et à congregatione, inquit, filiorum Israël accipiet duos hircos caprarum תאומין in peccatum seu sacrificium pro peccato. Ut Enallagen Numeri singularis pro plurali faciamus, non cogimur, aut distributivè exponere, quasi quilibet hircorum per se sacrificium pro peccato fuerit. Cur enim à litera scripturæ recedemus, ubi in eâ manere possumus? Videmus quoque ex Abulensi supra adducto, quod si à literâ recesserimus, cogamur
mox

mox scripturam æquivocationis accusare, quasi diversimodè phrasi *offerre pro peccato*, usa sit. Cogemur cum eodem ejusmodi distinctionem significationis in generalem & specialem fingere, quæ nusquam aliàs in scriptura fundata est. Imò delabemur cum *Origene* & aliis ad Allegoricas interpretationes, quas neglectâ literali amplectemur, aut magni faciemus. Ut

2. sacrificium aliquod pro peccato, hoc est, quo peccatum expiatur & auferatur, faciamus sine sanguine, prohibet nobis Apostolus Paulus Hebr. IX. vers. 22. scribens; *καὶ χωρὶς αἱμάτων χύσεως οὐ γίνεται ἄφεσις*, *Et absq̃ sanguinis effusione non fit remissio*. Atqui si per hircum Apopompæum facta est remissio & ablatio peccatorum sine sanguinis effusione, adeoque verum per se sacrificium per peccato fuit, quomodo consistere poterit dictum Apostoli; *Et absq̃ sanguinis effusione non fit remissio*? Nescio, an ejusmodi quid subodorati sint Veteres Hebræorum Doctores, adeoque instituerint (de quo infra plura) ut hircus Apopompæus de petra prærupta præcipitaretur, & in frustra dilaceratus interficeretur: quod procul dubio sine sanguinis effusione factum non est.

Hebr. IX.
v. 22.

§. 7. Statuimus ergò 3. quod duo Hirci Festi expiationis unum plenum sacrificium pro peccato fuerint typicum: cujus unius sacrificii singuli quasi partes extiterunt; uterque simul unicum sacrificium pro peccato Antypicum, quod solus Christus Jesus est, adumbrarunt. Duos nimirum voluit DEUS in Festo Expiationis adhiberi hircos in sacrificium pro peccato typicum, quia unus solus non sufficiens, sed inepta potius fuisset materia sacrificio Antypico Christi adumbrando, pro pœnitentibus inprimis. Sacrificium namque Christi Antypicum non consistere tantum debuit in sanguinis effusione & morte: sed in victoria quoque & triumpho de peccato & morte, sicut tam Veteris, quàm Novi Testamenti scriptura testatur. Moriens cum sanguinis effusione Christus portavit peccata nostra super lignum in corpore suo, ut Apostolus Petrus loquitur: sed resurgens ex mortuis in justificatione pœnitentium maxime peccata absportavit, & abjecit in desertum, vel, ut aliàs scriptura loquitur, in profundum maris, ut eorum non amplius fi-

at

at coram DEO recordatio : sicut etiam liber ab omni, quod portavit, peccato abiit in cœlum, nosque secum ab eo liberos reddidit. Hoc ipsum breviter complexus est Apostolus Paulus Roman. IV. vers. ult. *Qui (Christus) traditus est propter peccata nostra, & excitatus est propter justificationem nostri.* Hæc Rom. IV. v. ult. omnia unus hircus pro peccato oblatus præfigurare & adumbrare non potuit, aut ulla alia bestia : cum fieri nequiverit, ut bestia occisa revivisceret, nisi per singulare miraculum ; quod verò DEO non placuit. Itaque ut plenè sacrificium Antitypicum Christi pro peccatis totius mundi offerendi adumbraretur, in Festo Expiationis sollemnissimæ duos hircos adhiberi voluit ; quorum unus mactaretur & moreretur, alter vivus maneret. Ille Christum moriturum & sanguinem suum, ad nos expiandos & emundandos, effusurum repræsentare potuit & debuit cum sanguinis effusione mactatus & occisus : alter verò Christum ex mortuis redivivum vivus ipse adumbravit. Quod itaque in uno hirco totum præfigurari non potuit, in duobus repræsentatum fuit : sed ita, ut duo isti pro uno starent, & quod in uno factum alteri imputaretur. Sic prior mactatus & mortuus est cum effusione sanguinis : imputata verò illi est vita alterius in desertum libertatemque dimissi, quasi ipse ex mortuo redivivus, peccata populi in desertum absportasset, seque & populum ab illo liberum fecisset. Alter in vita relictus peccata populi in desertum absportavit : sed imputata illi est effusio sanguinis & mors prioris, quasi ipse, facta per sanguinem & mortem suam expiatione & reconciliatione coram Domino, jam absportaret & conjiceret peccata populi in desertum. Quare separandi non sunt à se invicem duo hi hirci, nec facienda duo sacrificia pro peccato : sed coalescere quasi debent in unum sacrificium, sicut partes in totum coalescunt. Atque sic integra materia unius sacrificii typici ambo hirci sunt, ut suprà dictum : cujus singuli partes tantum inveniuntur, & quantum quilibet potest, repræsentant.

§. 8. Neque mirum videri debet, unius sacrificii integralis typici duplicem partialem esse materiam adumbrantem unum sacrificium Antitypicum : cum simile quid in Scriptura

Objectioni

N

Sacra

occurritur
(1.)
Hebr. XI.
v. 17. sqq.

Sacra occurrat. Celeberrimus typus fuit Christi Filij DEI Isa-
acus Abrahami Filius: de quo Apostolus Hebr. XI. vers. 17. sqq.
*Per fidem obtulit Abraham, Isaacum, quum tentaretur, & unigeni-
tum obtulit, in quo promissiones acceperat (ad quem dictum fuerat:
in Isaac vocabitur tibi semen) quum illud secum perpendisset, DE-
um vel à mortuis excitare posse, unde illum etiam (resurrectionis)
typo reduxit. Typo reduxit, resurrectionis scilicet Christi. At-
qui nunquam à Patre mactatus aut mortuus fuit. Verum quia
morti eum Pater destinaverat, & Aries illi substitutus oblatus est
Domino, mors arietis imputata illi fuit, & quæ in uno plenè ad-
umbrari non potuerunt, in ambobus repræsentata sunt, mors
scilicet & resurrectio Christi. Typus fuit Isaacus in destinatione
à Patre suo facta, in portatione ligni, in ligatione, in impositio-
ne super altare & lignum: substitutus est in vices ejus aries in ef-
fusione sanguinis & mactatione: post quas ipse typum rursus
subiens vivus reductus domum est: atque sic in duobus, Isaaco
& Ariete, unum sacrificium integrum impletum fuit. Secus
namque non potuit plenè adumbrari sacrificium antitypicum
Christi: quippe à DEO Patre unus in sacrificium pro humano
genere destinatus, bajulavit crucem suam ipse, eidemque im-
positus & affixus, largè effuso sanguine verè mortuus est: Sed
ex morte redivivus factus ad Patrem in cœlos rediit. Hinc
Isaacus & Aries oblatus non duo sacrificia aut duo typi fuerunt,
sed uterque adumbravit, quod potuit, ut in duobus, quasi par-
tibus, unum sacrificium compleretur totum.*

(2.)
Levit. XIV
v. 3. sqq.

§. 9. Propius nostro est sacrificium duarum avium à le-
proso sanitati restituto ad sacerdotem allatum Levit. XIV. v. 3.
sqq. *Et precipiet, inquit scriptura, sacerdos, & accipiet pro mundan-
do (Leproso) duas aves vivas, mundas; & lignum cedri, & diba-
phum hyacinthi, & hyssopum. Et precipiet sacerdos, & mactabit a-
vem unam ad vas testaceum super aquas vivas. Avem vivam acci-
piet, & lignum cedri, & dibaphum hyacinthi, & hyssopum: & in-
tinget hac, & avem vivam in sanguinem avis mactate super aquas
vivas. Et sparget super mundandum à lepra septem vicibus, &
mundabit illum, & dimittet avem vivam super facies agri. Idem
ibidem vers. 49. sqq. circa domum lepra infectam, sed sanatam,
à DEO*

à DEO mandatum est, dicente; *Et accipiet (sacerdos) ad expiandum domum duas aves, & lignum cedri, & dibaphum hyacinthi, & hyssopum. Et mactabit avem unam ad vas testaceum super aquas vivas. Et accipiet lignum cedri, & hyssopum hyacinthi, & avem vivam: & intinget ea in sanguinem avis mactata, & in aquas vivas; & asperget versus domum septem vicibus. Et expiabit domum per sanguinem avis, & per aquas vivas, & per avem vivam, & per lignum cedri, & per hyssopum, & per dibaphum hyacinthi.* Arbitror sanè clarum hîc esse, quod utroque hoc loco sit sacrificium pro peccato. Hoc namque volunt verba. *Et accipiet* אֶת־אֵת *ad expiandum domum.* Item: אֶת־אֵת *Et expiabit domum.* Non minùs autem clarum videtur, quod præter lignum cedri, hyssopum & dibaphum hyacinthinum sacrificium istud pro peccato ex utraque, non unâ tantùm ave, constiterit. Hoc enim est, quod dicitur, *Et accipiet ad expiandum domum duas aves, & lignum cedri, & dibaphum hyacinthi, & hyssopum.* Et iterum: *Et expiabit domum per sanguinem avis, & per aquas vivas, & per avem vivam, & per lignum cedri, & per hyssopum, & per dibaphum hyacinthi.* Pulchrè etiam ostenditur, quomodo per duas aves unum sacrificium pro peccato coaluerit: quando mandatur, ut avis quoque viva in sanguinem mactatæ intingatur, atque sic in communionem sanguinis effusi & mortis veniat, & tam sanguinis effusio quàm mors ipsi imputetur, quorum virtute quasi peccata peccatorumque pœnam, lepram, in agrum absportet, & ipsa, cum leproso homine aut domo infectâ, libera fiat, vel hominem potius & domum secum liberam faciat.

§. 10. Sed in aliis, inquis, sacrificiis pro peccato non ita seres habet: sed una bestia sola sacrificium ejusmodi absolvit. ita est, inquam: sed inde plus non conficitur, quàm quod ex voluntate DEI legislatoris tantum quilibet typus Veteris Testamenti præfiguravit, quantum ipsi placuit. Inde verò aliud non sequitur, quàm quod unus typus altero fuerit plenior & perfectior. Unde distinctio quoque sacrificiorum pro peccato fieri potest, quâ quædam perfectiora, quædam verò minus perfecta dicantur. In die Expiationis, in quo sollemnissima omnium expiatio fieri debebat, quid convenientius fuit,

Ad Objec-
tionem
aliam
Responde-
tur,

quàm ut sacrificium Christi Redemptoris antitypicum, quàm fieri posset, perfectissimè adumbraretur? Inprimis, cum expiatio, non singularum aut paucarum personarum, sed totius populi fieri deberet. Populo pœniteni & veniam petenti, non tantum meritum veniæ, quod in satisfactione consistit, sed meriti quoque virtus per ablationem peccatorum, pœnitentibus promissam, adumbrari debuit. Quæ hætenus de uno duorum hircorum sacrificio pro peccato diximus, infrà nobis non parum proderunt, tum ad assequendam in reliquis scripturæ mentem, tum in evitandis superstitionibus, refutandisque erroribus & ineptiis.

III.
Sors sive
fortitio

Levit. XVI
v. 7. 8.

Tr. Ioma
Cap. 3.

Gemara i-
bid.

Eadem.

§. II. Pergendum jam nobis est in contextu nostro: in quo III. præcipitur גורל Sors sive fortitio, super duobus sacrificii pro peccato hircis; uter mactaretur, vel in desertum dimitteretur. De hac fortitione ita habet mandatum divinum vers. 7. 8. *Et accipiet (sacerdos magnus) duos hircos, & statuet eos coram Jehovah ad ostium tabernaculi Conventus: & dabit Aharon super duos hircos sortes: sortem unam pro Jehovah, & sortem alteram pro Asasele.* Quomodo fortitio hæc in Ecclesia Israëlitica peracta, & mandato huic satisfactum sit, tractatus Ioma Talmudicus tradit. De sortibus Cap. III. dicitur; *Arcula fuit ibi (in atrio Templi) in quâ fuerunt due sortes buxæ (olim,) quas (postea) fecit filius Gamla aureas: ideò (honoris causa) illud de ipso annotatum est.* In Gemara amplius res exponitur, quantum ad præceptum divinum, liberum fuisse, ex quacunque materia sortes istas facere. *Tradiderunt Doctores nostri; (Dicit Lex;) Et dabit Aharon super duos hircos sortes, nimirum ex quacunq; materia.* Obijcit deinde sibi, cur in plurali dicatur גורלות Sortes, cum tamen singulæ tantum super singulos hircos datæ fuerint? Respondetur; *quia debent esse æquales, ut non fiat ex auro una, altera ex argento: nec una magna, altera parva.* Sortes ex quacunq; materia esse potuisse, liquet: nec necessarium fuisset (monere;) nisi quod juxta Traditionem aliam obijci possit; *Quandoquidem invenimus de Ziz, super quo nomen Domini scriptum, quod ex auro esse debnerit, fortè hic etiam res sic se habere debet (ut sors, super qua nomen Jehovah scriptum, ex auro sit.)* Notanter itaq; dicitur; גורל, גורל, sors,

sors, sors, ut includat (quamcunque :) includat, inquam, eam, quæ ex oleâ; includat eam, quæ ex nuce; includat eam, quæ ex buxo. Ita Gemara. Quomodo ipsa sortisio peracta sit, traditur Cap. IV. Tr. Ioma. Arripuit, (Sacerdos) arculam (sortium,) & ascendere fecit (ex Cap. IV. illâ) duas sortes: unam, super quâ scriptum היהוה pro Jehovah; alteram vero super quâ scriptum, לאסאסל pro Asasele. Vicarius (Pontifex) à dextera eius & Caput domus Patris à sinistra eius (stabant.) Si sors Jehovah ascendit in dextra illius; Vicarius ad eum dixit; Domine mi, sacerdos magne, tolle in altum dextram tuam: quod si eadem sors Jehovah ascendit in sinistra eius, Caput domus Patris ad eum dixit; Domine mi, sacerdos magne, tolle in altum sinistram tuam. Tum imposuit illas (sortes) super hircos, & dixit; Jehovah sacrificium pro peccato: quanquam R. Ischmael dicit; Non necessarium fuit, ut diceret, sacrificium pro peccato, sed tantum, Jehovah. Illi vero subjiciunt; Benedictum sit nomen gloriæ regni illius in seculum & aternitatem. Hæc in Mischna habentur. Quæ verò in Gemara disputantur, ad nostrum institutum nihil aut parum faciunt.

§. 12. Videndum potius. IV. quæ sortibus inscripta fuerint; & quo sensu? Verba scripturæ v. 8. ita habent; Et dabit Aharon super duos hircos sortes: sortem unam, היהוה Jehovah, vel pro Jehovah; & sortem alteram לאסאסל pro Asasele, vel in Asaselem. Non quidem his verbis dicitur expressè, quod sortibus aliquid inscribi debuerit, aut quid illud esse debuerit: sensus tamen promptè suggerit utrumque. Clarum namque est, quod Aharon dare, & hircis imponere debuerit ejusmodi sortes, quibus notum fieret, uter hircus Jehovah offerri, vel in desertum mitti debuerit: quòd quomodo commodiùs fieri potuit, quàm si quid singulis sortibus inscriberetur? Nec video dubitare Interpretes. Traditio etiam Hebræorum habet, quod alteri sorti ליהוה Laivo- vah, alteri לאסאסל Laasasel, inscriptum fuerit. Quod certè noster textus si non vult & præcipit, subministrat tamen, aut saltem admittit. Traditionem autem istam Hebræorum in §. pr. allegavimus; cujus hæc verba huc pertinent: Arripuit (sacerdos magnus) arculam (sortium,) & ascendere fecit duas sortes: super quarum una scriptum erat, יהוה (ליהוה) pro Domino, & super alterâ scriptum erat לאסאסל Laasasel, pro Asasele.

IV.
Scriptura
in sortib⁹,
ejusq, sen-
sus.
Levit. XVI
v. 8.

Traditio
Hebr.

Vbi nascū
tur Quæ-
stiones
dux.

§. 13. Hoc verò quemamodum disputatione prolixā non indiget: ita de duobus, in quibus non parū momenti positum, dissensus incidit. Nam primò quæritur; *Quid vox אַסַּאֵל Asafel significet?* deinde; cum sine dubio unica vox forti inscripta totam constructionem sensumque facere nequeat: *quid supplendum ut verum sensum habere possimus?*

Quæst. I.
Quid Vox
אַסַּאֵל
significet?
circa quā
sententia.

I.
extat Tr. Io
ma fol. 67.
quam se-
quitur R.
Salomo &
exponit
R. Abben-
Esra

§. 14. Quod priorem questionem attinet; *Quid vox Asafel significet?* Hebræi ipsi non conveniunt inter se. In Talmudico tract. Joma f. 67. f. 2. tres extant sententia. Una est, quod אַסַּאֵל Asafel significet אַסַּאֵל יוֹ Forte & durum. Hoc vero interpretantur de durā rupe in deserto, in quam Hircus Apopompæus ducendus, & ex quā præcipitandus fuerit. Verba sunt; *Tradiderunt Doctores nostri; אַסַּאֵל Asafel (dicitur,) quia debet esse אַסַּאֵל יוֹ forte & durum. Num fortè in terra habitabili? Notanter dicitur: In desertum. Unde verò, quod locus in rupe esse debeat? Notanter dicitur; אַסַּאֵל hoc est, præruptum. Hanc sententiam suam etiam facit R. Salomo in Glossa ad nost. loc. Eam verò R. Abben-Esra ad h. l. ita accipit, quod aliqua rupes nomen hoc gesserit, propterea quod fortis, dura & prærupta fuerit. Dixit (ait) Gaon, quod Asafel sit nomen montis, & hic vocatus ita sit, propterea quod fortis fuerit. Quod mentio (in compositione ejus) sit nominis D E I (אֵל) ejus ratio est eadem, quæ est, quando dicitur, אֵל מֶלֶךְ מֹנִי Montes Domini, אֵל מֶלֶךְ מֹנִי Ickuthiel (hoc est, rem auget, & magnam facit.) Cæterum Gaon Levi id ita accepit, ut litera א Aleph in voce אַסַּאֵל Asafel interposita sit duobus sajin (pro אַסַּאֵל Asafel.) Ita Abben-Esra. Conf. Moses Gerundensis in h. l. Verum enim verò, quod dicitur, compositum esse nomen ex אַסַּאֵל fortis, robustus, & אֵל D Eus (hoc enim sibi volunt, quæ ex Abben-Esra de Game Levi attulimus) in R. Salomone non videtur fundamentum habere, neque ex mente ejus esse. Nam R. Salomo in Glossa ad Talm. loc. cit. ita annotat; אַסַּאֵל יוֹ אֵל אַסַּאֵל ut sit, fortis & durus: & אֵל significet, Durus. Nisi fortè Abben-Esra hic R. Salomonis verba ita accepit, ut sensum faciant, forte D E I, hoc est, forte valde, seu fortis & durus: de quo contendere nolumus. Rem ipsam quod attinet, quid de hâc sententia statuendum sit, infra dicetur.*

atque Mo-
ses Gerun-
densis.

§. 15. Altera sententia Talmudica exponit Nomen עזאזל Sentent. 20
Asafel non absimili sensu, quod significet Durissimum inter Tr. lom. l. c
montes. His illa refertur verbis; תניא אירך עזאזל הקשה שבהרים
Traditio alia; Asafel est durissimus, qui est inter montes. Pro hac
sententia adfertur mox locus Ezech. XVII. v. 13. ואת אילי הארץ
Et principes terra accepit: quasi in h. l. Nomen איל sumatur in ea
significatione, in qua sumendum in voce *Asafel*. Ubi fortè hoc
vult, quod איל Montes propriè, & tropicè Principes notet:
עזאזל *Et montes h. e. Principes terra accepit.* Quomodo
Asafel, erit, quasi עז באלים Fortis in montibus h. e. ut verba
Traditionis habent, durissimus, qui inter montes est. *R. Moses*
Gerundensis hanc sententiam ex libro *Thorath Kohanim* his addu- Moses Gerundensis.
cit verbis; *Et in Thorath Kohanim (Lege sacerdotum) habetur;*
לעזאזל *Laafafel h. e. in locum durissimum, qui est in montibus.* Hanc
tamen sententiam eandem cum præcedenti facere videtur: quo-
modo Thanja seu Traditio hæc altera non erit altera sententia,
sed de prior tantum altera traditio præmissam confirmans. Ver-
ba *R. Bechai* in h. l. ita habent: *juxta simplicem literam interpretatio* R. Bechai.
voci עזאזל *Asafel est קשה Durus, ex significatione עז Fortis.*
Fuit enim mons altus, rupes prædura: quia scriptum est, Terram
præcisam. Et sic invenimus in *Thorath Kohanim*, לעזאזל *Laafafel,*
in locum durissimum, qui in montibus est. Num fortè in terra ha-
bitabili? Notanter dicitur, in desertum. Unde autem habetur,
quod debeat esse Rupes? Notanter dicitur; ad terram גרה *præcisam*
seu præruptam.

§. 16. Sententia Tertia Talmudica vocem deduxit ex עזאזל Sentent. 3.
& ענה, nominibus propriis. Nam *R. Ischmaël* tradidit; עזאזל Tr. Ioma
dicitur, quia expiat factum ענה וועזאזל *Usa & Asaelis.* Quod quid l. cit.
sit, *R. Salomo* in Glossa ita exponit; *Usa & Asael Angeli corrupti-* Glossa R. Salomo-
onis sunt, qui descenderunt in terram in diebus Naamæ sororis Thu- nis. ibid.
bal-Kajini: & de iis dictum est, Et viderunt filij DEI filias ho-
minis: quasi dicat, quod expiet peccatum scortationis incestuosæ. Ex
quibus verò nominibus quomodo compositum sit nomen
עזאזל *Asafel*, divinabunt, quibus divinare datum est.

§. 17. Præter has verò tres Talmudicas sententias, *Quar-* Sententia
m & communior est apud Interpretes tum Hebræos tum Chri- 4. & Com-
munior.
stianos,

stianos, quod **אסאסל** *Asasel* sit vox composita ex **אסא** *Caper* vel *capra*, & **סל** *ivit, ambulavit*: ut *Asasel* sit *Caper* vel *hircus ambulans, abiens*. Sed quis hic sit *Hircus abiens* seu *ambulans*? cum quaeritur: non omnes consentiunt. Christiani Interpretes intelligunt de ipso hirco emittendo in desertum, ut ille fiat *hircus iens* seu *abiens*. Hebraei autem, qui compositionem istam agnoscunt, ferè de diabolo satyro, qui aliàs etiam in Hebræâ linguâ **סמאל** vocatur, interpretantur. Diabolum istum satyrum proprio nomine **סמאל** *Sammaël* appellant. Quo sensu hoc faciant: infra dicetur. Diximus autem sententiam hanc communem, etiam Christianorum Interpretum: nimirum non omnium. Nam ex his quoque sunt, qui, licet *Hircum emissarium* dici *Asaselem* existiment, voce tamen *Asasel* *Fortem* significare volunt. Ita *Abulensis* quæst. XV. scribit; *Iste hircus (emissarius) secundum literam Hebraicam dicitur, pro Azazel, id est, pro forti, scilicet pro Capro emissario: iste enim caper fortis dicitur, quia impetuosum animal est; & specialiter vocatur fortis iste caper emissarius, quia portabat super se iniquitates totius populi, quod aliquid valde magnum erat. Ita ille.*

§. 18. De sententiis istis Etymologicis iudicium ferre, haud videtur difficile. Nam circa nomen *Asasel* ex duobus alterutrum dicendum est: Vel factum est hoc Nomen irregulariter per transpositionem literarum, aut omissionem unius alteriusve, aut additionem novæ novarumve: vel regulariter, ut mutatio eorum, unde originem ducit, nulla sit facta. Si prius: iudicium ex Grammatica & regulis linguæ solis ferri non potest: neque etiam conjecturis res conficitur: Sed interpretatione scripturæ ita opus est, ut sine hac nihil certi haberi queat. e. g. Nomen **שמואל** *Samuelis*, desumptum est ex radice **שאל** *petiit, postulavit, vel mutuo dedit, commodato dedit*; interpositis literis *Mem* & *Vav*. Quis verò hîc tale quid auderet asserere, nisi ipsa mater ejus hanc nominis rationem dedisset; *Quia à Domino petii eum*? Quo quidam etiam referunt, quod postea dixit, *Dedit Jehovah mihi petitionem meam, quam petii ab eo: & etiam ego mutuo dedi eum Domino; omnibus diebus, quibus victurus, ille mutuò erit datus Domino.* Atqui de nomine *Asasel* nullam in scriptura habemus

in qua tamen non omnes cō-sentiunt.

Abulensis.

De sententiis istis Etymologicis iudicium exponitur.

1. Sam. 1.

vers. penult. &

bemus interpretationem, nullum vestigium, ex quo nobis constare possit, quod irregulariter factum sit, sive ex una Radice, *וַי* Fortis, robustus fuit, sive ex pluribus, *וַי* & *לֵא* vel *לֵא*, sive etiam per transpositionem, omissionem, additionem literarum. Unde tres sententias Talmudicas, supra positas, approbare non possumus, tanquam omni fundamento carentes: ut de hoc jam non dicam, quod vel fabulis de Usa & Asaele, malis dæmonibus, nitantur; vel falsam hypothesein de mandata à DEO hirci Emissarii præcipitatione substernant. Si itaque posterius relinquitur, ut regulariter Nomen factum, & ex Grammatica judicandum sit: sine dubio expedita responsio est juxta quartam sententiam, quod *לֵא וַי* Asafel, sit vox cōposita ex duabus, nimirum nomine *וַי* quod *caprum* vel *capram* denotat, & Radice *לֵא* *ivit*, *ambulavit* *abivit*. Quomodo *לֵא* Asel, erit nomen Participiale, *abiens*, *ambulans*, qualia plura in scriptura sunt: *וַי* autem sine dageesch, quod aliās in augmentis finalibus habet, punctatum est cum Hateph Pathach, quia proprie non habet in fine augmentum, sed tantum cum altera parte Compositionis in unum commodum & faciliorem sonum pronunciationemque coalescit: quemadmodum etiam euphoniae gratia factum est, ut litera Aleph suam vocalem Kamez præcedenti literæ sajin dederit.

§. 19. Est quidem, quod hîc objici potest. Nam vox *וַי* Capra, generis fœminini Grammatici semper est extra Nomen *Asafel*: licet ita usurpetur, ut sexum masculinum includat, vel de eo etiam dicatur. Cum eâ itaque *לֵא* *iens*, *abiens*, quod masculinum est, tanquam Adjectivum ejus conjungi non potest. Et quemadmodum separatim non possum dicere *לֵא וַי* Capra *abiens*: sic non videtur dici posse in Compositione *לֵא וַי* Asafel h. e. caper abiens. Num hæc causa sit, quod tot Hebræi Doctores à Radice *וַי* *roboravit*, *robustus fuit*, deducere voluerint, equidem non dixerim. Neque verò etiam conveniens est, ut faciamus duo substantiva invicem construi, quasi dicas, *לֵא וַי* Caper *euntis*, h. e. caper, qui mitti debet cum eunte in desertum. Nam hoc alienum est ab aliis versibus, in quibus nomen *Asafelis* reperitur. Quis enim sensus foret vers. 10. *Ad mittendum e-*

Responde-
tur.

um in caprum euntis in desertum. Item vers. 26. Et mittens hircum in caprum euntis &c? Quare verò etiam vir mittens hircum in desertum in hoc solo nomine diceretur *הֵיטֵן*, iens, cum aliàs vocetur *מִשְׁלֵחַ* Mittens, & per missionem officium ejus describatur? Verum enim verò removebitur, ni fallor, istæ difficultas, si observetur, quod in nominibus propriis, tam rerum quam personarum, siue derivativis siue compositis, terminatio frequentissimè non sequatur sexum aut genus Grammaticum, sed vel liberrima sit, vel ita formetur, ut origo magis clara sit, vel ad rem simul respiciatur, quæ hoc loco hircus est, sexus masculini animal. Hinc plurima Nomina fœmininorum terminationes masculinas habent: cum vicissim etiam non desint Nomina masculinorum, quæ, ut Fœminina, terminentur. Mysteria quidem si sectari luberet, dicere possemus, constructionem substantivi cum substantivo locum habere posse, ut Caper *אֵלֶּה* euntis, vel abire facientis, sit Caper, qui præfigurer illum Euntem, vel abire facientem, qui peccata hominum abire facit, hoc est, Christum, qui Antitypus hirci Emissarii est.

&
Origo vo-
cis *אֵלֶּה*
annotatur.

§. 20. Cæterum quia vox hæc *אֵלֶּה* *Asafel* nunquam & nusquam aliàs in scriptura usurpatur, nec ullo rei siue vivæ siue non vivæ attribuitur: Quia etiam in nulla linguarum Hebrææ affinium deprehenditur, ut illâ vel caper aut capra propriè dicta, siue domestica siue sylvestris, vel impropriè appellata, diabolus satyrus, & si quid ejusmodi aliud, nominetur: ideò non immeritò statuitur, quod Nomen sit à DEO ipso novatum, & rei noviter per Moysen ordinatæ, nec prius in Ecclesia DEI exercitæ, impositum. Cujusmodi Nomina nova in Lege Mosaiica plura inveniuntur. Ex. gr. *כַּפֹּרֶת* *Kapporeth*, Propitiatio vel propitiatorium. Certè vox hæc siue in Hebræa, siue in aliis linguis orientalibus, de nullâ unquam re, quàm de operculo arcæ fœderis, usurpatur: operculo autem Arcæ fœderis à DEO noviter etiam impositum est, ut officium hujus operculi, quod erat præfigurare Christum propitiatorium humani generis apud DEum Patrem, per illud significaretur. Nominum novorum significatio partim ex origine eorum sumenda est, quomodo *כַּפֹּרֶת* *Kapporeth*, ex *כָּפַר* *propitiavit*, *Expiavit*, derivatum, non potest,

potest, nisi propitiationem vel propitiatorium denotare: par-
tim ex ipsis circumstantiis contextus, in quibus res significata
exponitur, aut ratio nominis indicatur, depromenda est. Ita
quantum ad vocem *Asafel* attinet, Etymologia primò e-
jus Grammatica capram vel caprum abeuntem notare docet:
contextus autem agit de capro, qui in desertum dimittendus.
Unde quid aliud dicere licebit, nisi hoc, quod denotet caprum
vel hircum illum ipsum, qui in desertum dimitti debebat: quip-
pe qui modo in lege præscripto dimissus reverâ caper libere, quò
vellet, abiens factus est. Quod enim Judæi dicunt, non liberè
eum abivisse, sed de præruptâ rupe præcipitatum fuisse, de eo,
quod contra legem divinam sit, infra erit dicendi locus.

§. 21. De altera jam questione agendum, quæ suprà §. 13. *Quæst. III.*
proposita est, & hæc fuit; Cum sine dubio unica vox, vel *יהוה* vel *יהוה*, *sorti inscripta, totam constructionem sensumque facere neque-*
at, quid supplendum sit, ut verum sensum habere possimus? Commu-
nis videtur esse Hebræorum sententia, quod voces hæ *יהוה* & *יהוה* sint Dativi Casus, *Jehova, Asafeli.* Ita LXX. Interpre-
tes vers. 8 in Dativo verterunt; *Et imponet Aaron super duos hir-*
cos sortes: *καὶ ἔσονται ἐν αὐτῷ καὶ καὶ ἔσονται ἐν αὐτῷ καὶ ἀποπομπαίω, sor-*
tem unam Domino, & sortem unam Apopompæo. Ita B. Lutherus; *terpp.*
Ein Loß dem Herrn/und das ander dem ledigen Boß. Sic Vulga-
tus; unam Domino, & alteram capro Emissario. Verùm Tremel-
lio placent Genitivi; *Jehova, Asafelis:* ut præfixum Lamed Geni-
tivum formet, vel Casum Genitivo æquipollentem. Quam e-
andem particulam alij vertunt per, pro; *unam pro Domino, alte-*
ram pro Asafele. Ita Genevenses, Piscator, Deodatus, Belga & alij.
Tremellio videntur Genitivi placuisse, quia supplemento in tex-
tu scripturæ opus non habere visi sunt isti Genitivi; *unam Do-*
mini sortem, alteram sortem Asafelis. Sed Piscatori & consentientib;
post Tremellium res aliter visa est: quippe plus putarunt se con-
secuturos, si Lamed per, pro, verterent. Sunt, qui prius Lamed
per, pro, alterum per, In, vertunt h. m. *unam sortem pro Domino,*
& alteram sortem in caprum Emissarium. Confer. Abulens. h. l.

§. 22. Quomodo R. Salomo suos Dativos intelligi velit, *Sententia-*
ex hac ipsius glossa apparebit; *Et dabit eas (sortes) super illos (hir-*
cos)

Tr. Ioma
Cap. IV.

3.
Deodatus.
Piscator.

Genevenf.

4.

Sed primā
sententiā
Hebræi
multi im-
piè expo-
nunt de
Munere di-
abolo Sam-
maeli mis-
so.

Ita R. Ab-
ben-Efra

cos :) Is, super quò scriptum דָּוָם Domino, erit Domini; is autem
super quo scriptum Asafeli, mittetur Asafeli (vel in Asafelem :) Est
autem Asafel mons fortis & durus &c. Idem etiam supplet cum
יהוה Jehova, nomen זאת sacrificium pro peccato h. s. Domino sa-
crificium pro peccato scilicet esto hic hircus. Quod etiam sibi
volunt Talmudistæ tract. Joma c. IV. ab init. Dat. (sacerdos ma-
gnus) eas (sortes) super duos hircos, & dicit זאת ה' Domino sa-
crificium pro peccato. Eorum sententiam, qui Lamed per pro
vertunt, videtur Deodatus exponere in f. h. Pro Asafele, hoc est, ut
fiat hircus abiens in desertum. Piscator tamen explicat amplius;
Pro Hazazele, id est, pro hirco abeunte : hoc est pro loco, in quem hir-
cus ille abiturus est. Priorem verò sortem, quæ Domini est, Ge-
nevensium Glossa exponit; Hic offeretur Domino. Qui prius La-
med, per, pro, alterum per, In, vertunt, hunc faciunt sensum; u-
nam sortem pro Domino, ut hircus, super quem hæc hors cadet,
offeratur Domino, alteram sortem in Asafelem, hoc est, ut hic alter
hircus fiat caper emissarius. Nec diversa ab istis videntur vel-
le aliæ versiones & expositiones.

§. 23. Verumenimverò hîc longè aliud quid habent mul-
ti ex Hebræis. Illi nimirum, qui, ut suprà habuimus, Nomen
Asafelis de diabolo satyro accipiunt, quem Sammaëlem vocant.
Hi quemadmodum priorem sortem Domini de sacrificio acci-
piunt h. m. unam sortem Domino in sacrificium, vel in sacrifi-
cium pro peccato : ita alteram de parte seu dono Sammaëli dan-
do interpretantur h. m. alteram sortem Asafeli in partem seu
munus. Quasi diceret scriptura; unam sortem, cui inscriptum sit,
Domino scilicet in sacrificium erit hic hircus : alteram sortem,
cui inscriptum sit, Asafeli scilicet hic hircus erit munus. Hæc sen-
tentiam olim occultabant, nec unicuiq; aperiebant, sed iis, qui
annos habebant, & de quibus habebant silentii fiduciam : unde
Abben-Efra in h. loc. סוד Arcanum quid vocat. Ita enim scribit :
Quod si capax fueris ad intelligendum arcanum, quod post se trahit
vox Asafelis, cognosces arcanum ejus, & arcanum nominis ejus : habet
enim parallela loca in scriptura. Et ego quidem revelabo tibi aliquid
arcani hujus per indicium aliquod, quod si filius triginta trium anno-
rum factus fueris, cognosces. Sed audaciores mox facti in publi-

cum

cum prodere non erubuerunt. Audiamus R. Mosén Gerunden & Mosés
sem in h. l. Ita autem ille; R. Abraham (Abben Esra) vir fidelis Gerunden
spiritu, occultat quidem hanc rem: verum enim verò ego effutitor reve-
labo arcanum ejus: quandoquidem pridem revelarunt Doctores no-
stri in locis multis. Nam in Bereschith Rabba dixerunt; Et porta-
bit השעיר hircus super se: hic (hircus) est Esau, quia dictum est,
Ecce Esau frater meus est איש שעיר vir hirsutus. Omnes עונות
iniquitates eorum h. e. עונות תם Iniquitates integri (Jacobi,)
quia dictum est, Et Jacob erat איש תם Vir integer. Et explicatum
quid de hoc habetur in Capitulis R. Elieseris magni (his verbis;) Pro-
pterea dederunt (Israëlitis) illi, Sammaeli scilicet, munus in die ex-
piationum, ut non irritam redderet oblationem eorum. Dicitur e-
nim; sortem unam Domino, & sortem unam Asafeli. Sors D E I
sancti & benedicti pro oblatione ascendebat, & sors Asafelis erat hir-
cus sacrificij pro peccato, super quo omnes erant iniquitates Israëlitis; di-
citur namq; & portabit hircus super se. Vidit Sammael, quod non
inveniretur in illis ullum peccatum in die Expiationum: ideo dixit
coram D E O sancto & benedicto; Domine omnium seculorum, est
tibi populus unus in terra, qui similis est Angelis ministrantibus (tibi
sanctis,) qui in coelis sunt. Quales ergo sunt Angeli Ministerij?
Nudipedes. Sic Israëlita nudipedes sunt in die expiationum. Quales
(præterea) sunt Angeli ministerij? Non cadit in illos comestio & bi-
bitio. Sic in Israëlitas non cadit comestio & bibitio in die Expiatio-
num. Quales (porro) sunt Angeli ministerij? Non cadit in illos
saltatio. Sic Israëlita stant super pedibus suis in die expiationum.
Quales (amplius) sunt Angeli ministerij? Pax mediat inter illos: sic
inter Israëlitas pax mediat in die Expiationum. Quales (tandem)
sunt Angeli ministerij? Puri sunt ab omni peccato. Sic Israëlitas sunt
sine omni peccato in die Expiationum. Audivit Sanctus & benedictus
DEus testimonium Israelitarum ab adversario eorum (datum :) id-
eoq; expiavit altare, & sanctuarium, & sacerdotes, & universum po-
pulum congregationis: dictum enim est; Et expiavit à Sancto San-
ctorum &c. Hucusq; Aggadab ista. Hæc Ramban: qui mox
putat, convenientissimum esse, quod DEus præceperit, ut in die
Expiationum emitteretur hircus in desertum לשׂוֹן diabolo do-
minanti

minanti locis vastis, quorum dominus sit, ita ut ex influxu virtutis ejus veniat siccitas, & desolatio. Cum autem horrendum dictu sit, homines dona dare diabolo, adeoque eum colere, ut ipsis non noceat, aut bonum testimonium apud DEum perhibeat: culpam in DEum rejiciunt, qui ipsis hoc mandaverit: ut adeò ipsi non dent diabolo quicquam, sed DEus. Audiemus iterum Gerundensem. *Ceterum, inquit, non est intentio in hircu emissario, ut sit oblatio à nobis data illi (Sammaeli diabolo;) Absit: sed nostra intentio est, facere voluntatem creatoris nostri, qui tale quid nobis praecepit. Simile quid hac in re contingit, ac si quis convivium faciat Regi: Rex autem praecipiat viro facienti (convivium;) Da partem unam servo meo N. ubi qui facit convivium, non dat quicquam servo huic, neq; in honorem hujus quicquam cum eo agit, sed totum (convivium) instituit Regi: Rex autem dat partem servo suo; ille autem tantum facit praeceptum ejus, & facit in honorem ejus, quicquid ipsi praecipit: Rex item pro sua erga Dominum convivij benevolentia vult, ut omnes servi sui fruantur illo, meminerintq; illius in laudem, non in vituperium. Plures apud ipsum Gerundensem videntur nugae: & conferantur, quae multa etiam habet R. Bechaj in h. l.*

Conf. R.
Bechaj.

Quamquam
Judæi mi-
tigare eam
conantur:
ut ex Abu-
lenfi sum-
matim di-
sci potest.

§. 24. Horrenda sanè est sententia: unde mitigare eam variis interpretationibus etiam ipsi Judæi conantur. Refertur verbis *Alphonfi Tostati*, qui suam refutationem addere solet quæst. 15. in h. l. *Aliqui, inquit, existimant, hunc Fortem (Aselem) esse demonem, quia non est potestas sub cælo, quæ comparetur ei, juxta testimonium Job. Et secundum hoc offerretur unus hircus Domino, & alius diabolo, & hoc mandante DEO. Sed hoc valdè horribile est, quod DEus mandaret aliquem præter se adorari, & sacrificari sibi, cum DEus maximè zelaret adorationem, ne alicui alteri daretur. Etiam quia hoc DEO non iubente erat valdè absurdum fieri, unde sequenti cap. iussit DEus, ne colerent ultra demones, sicut ante coluerant. Alij autem dicunt, quod Azazel signet hic diabolum, & est sensus, quod offerebatur iste hircus Azazeli, id est, diabolo, non tamen offerebatur sibi propter se, sed offerebatur, ne noceret hominibus: sic enim Romani quondam fecerunt adorantes quosdam deos, ne nocerent, scilicet quartanam & tertianam febrem, & pal-*

pallorem, & timorem &c. Sed hoc non potest stare, quia quomodo-
 cunq; fieret, siue per timorem, siue alias, sacrificium tamen ipsi demoni
 impenderant, quod erat valde inconueniens, immò majus dedecus
 erat DEI Hebraeorum, quod non posset eripere suos cultores à demoni-
 bus, & propter hoc cogerentur colere demonem, ne noceret eis. Non
 igitur immolabatur hircus iste Azazel, id est, demoni, quia non dici-
 tur hic, quod fiebat aliqua immolatio, sed solum, quod mittebatur ille
 hircus in desertum. Alij autem dicunt, quod isti duo hirci offere-
 bantur Domino, & tamen per Fortem (Ataselem.) signatur hic
 diabolus, & est sensus, quod offerebatur iste hircus Azazel, id est, pro
 forti, scilicet pro diabolo, ita quod Hebraei offerrent istum hircum non
 diabolo, sed pro diabolo, id est, ut DEus liberaret eos à potestate diabo-
 li: & tunc offerebantur hi duo hirci DEO, unus pro peccato, ut re-
 mitteret eis peccata, & alius, ut liberaret illos à potestate diaboli, scilicet
 ne demone agente in vitia laberentur. Ista est expositio, quam dat
 Rabbi Abraham Francus exponendo secreta Rabbi Abraham Aben-
 Ezra, & conatur probare ex litera istam expositionem &c. Sed ista
 expositio non convenit literæ: nam secundum hanc non offerebantur
 isti hirci, nisi DEO, ideò non deberet poni sors una pro DEO, &
 alia pro forti. Sed uterq; hircus esset pro DEO, & ponerentur sor-
 tes aliter, scilicet una sors pro hirco pro peccato, & alia sors ad hircum
 pro diabolo. Non tamen sic fit, sed DEus ponitur hic, tanquam u-
 num extremum, pro quo fiebat sors, ergò non potest intelligi sic &c.
 Alia autem est expositio etiam istius Rabbi Abraham, qui vocatur
 Francus: dicit enim, quod intelligatur, per Fortem, Planeta Saturni,
 qui habet potestatem suam in desertis, & est valde nocivus planeta:
 dominatur autem in tempore, in quo fiebat festum Expiationis, quo-
 niam exaltatio Saturni est in libra, & Sol incipit in eà in mense Sep-
 tembris &c. Et tunc est sensus literæ secundum illum, quod DEus
 faciebat, quod offerrentur isti duo hirci, quorum unus erat in sortem
 Domini, scilicet pro remissione peccatorum, & alius erat pro forti, id
 est, pro illo Planeta, qui dicitur Saturnus, ut DEus liberaret Hebræ-
 os à potestate istius planetae nocivi. Sed adhuc ista expositio non potest
 stare: primò quia errat in fundamento &c. Alij autem Judæi in
 quodam libro, qui apud eos dicitur Defensorium, vel scutum fidei, ex-
 ponunt istā particulam dicentes, quod offerebatur isti duo hirci Domi-
 no,

Domino, sed unus offerebatur, pro peccato, hoc est, pro peccatis, quæ ex sola parte rationali, scilicet intellectu & voluntate, oriantur, quæ vocantur peccata per malitiam, & originantur per has solas duas potentias, & alius hircus offerebatur pro forti, hoc est, pro peccatis, quæ sensualitate commissimus, quæ fortis dicitur, quia fortiter viribus rationis repugnat. Sed adhuc ista positio non multum stat, quia erat hoc distinguere genera peccatorum, scilicet quæ erant pro malitia, & quæ pro passione. Sed hoc non multum cognitum erat apud Iudeos, quia ad maiorem hoc pertinet speculationem &c. Adhuc Iudei supradicti in libro, qui dicitur Defensorium fidei, ponunt aliam Expositionem, scilicet, quod isti duo hirci offerebantur Domino, & unus dabatur pro peccato, id est, pro remissione peccatorum, scilicet primus: alius autem dabatur pro forti, id est, pro mitigatione appetitus sensitivi, qui fortis dicitur, cum fortiter repugnet. Sed hoc non potest stare, quia ille hircus, qui daretur pro mitigatione appetitus sensitivi, non proprie dicebatur dari pro peccato, quia peccatum est, quando factum est: ante autem non est peccatum, sed in parte sensitiva non est consummatum peccatum, sed est quoddam incitamentum ad peccatum &c.

quos verò
Idem Abu-
lensis refu-
tat,
& suam
sententiam
opponit,

§. 25. Citare hæc ex Abulensi non incommodum visum est, unà cum potioribus ejus refutationibus; ideò quod propositum nostrum non est, prolixius omnia excutere, & Hebræorum imprimis impiam de Asafele diabolo sententiam refutare; quanquam, quod meritò addimus, non omnia Abulensis contra ejus expositiones argumenta pro satis validis agnoscimus. Ipsa Abulensis finalis, ut sic loquar, interpretatio hæc est: Concludendum est ergo, quod nulla expositio huic literæ convenire potest, nisi illa, quæ secundum literam nostram exprimitur, scilicet quod offerrentur duo hirci Domino, & ambo pro peccatis, sed unus cadebat in sortem Domini, & offerebatur pro peccato, id est, dicebatur specialiter offerri D E O, quia immolabatur intra sanctuarium secundum omnes ceremonias aliorum sacrificiorum, & iste pro peccato, scilicet, ut de sanguine ejus fieret expiatio pro peccato super altare thymiamatum, & coram propitiatorio. Secundus hircus erat, & etiam offerebatur Domino, sed sors hujus cadebat in caprum emissarium, id est, veniebat ei per sortem, quod mitteretur in desertum, portando super se iniquitates Israëlitarum, & iste hircus secundum literam Hebraicam dicitur esse pro

pro Azazel, id est, pro forti, scilicet pro capro emissario. Cum quibus consentire videtur D. Pelargus in h. l. quando scribit; *Peccatis illis (Israëlis) hircum superstitem sacerdos sistere coram Domino, & libertatis optatae professionem consummare iubetur: professio sic fiebat: nitens sacerdos utraq; manu super caput hirci, confitebatur totius populi peccata, eaq; in caput victimae quasi deponebat, ut fieret Chattha vel peccatum pro populo: & per hominem commodum, hircum illum dimittebat in desertum, ut exportaret peccata Israël, symbolumq; fieret impetratae libertatis.*

cum quâ
consentire
videtur Pe-
largus.

§. 26. Cæterum quæ Hebræorum de diabolo Sammaële locum nostrum exponentium fundamenta sint, videndum ante omnia, partim ut eos solidè refutare, partim ut veram loci nostri mentem penetrare possimus. Illi itaque i. in verbis Textus; *sortem unam יהוה vel pro Jehovah, & sortem unam, אסאלי Asafeli, urgent, quod sicut Jehovah sit is, cui hircorum unus per sortem cedere debuerit, ita Asafelem oporteat esse aliquem, cui alter hircus per sortem cedere debuerit, ita Asafelem oporteat esse aliquem, cui alter hircus per sortem attribuendus fuerit. q. d. sortem unam Domino, hoc est, quæ Domino det unum hircorum, & alteram sortem Asafeli, hoc est, quæ alterum hircum Asafeli assignet.* Hanc simplicissimam esse expositionem, quam oppositio inter Jehovah & Asafelem importet. Jam verò neminem hominum hîc esse, neque Angelorum bonorum, qui istoc modo Domino opponatur: Sed Sammaëlem seu diabolum. Urgent. 2. quòd si istoc modo accipiamus verba ista, deinceps in contextu, quoties vox אסאלי occurrit (occurrit autem ter) semper sit Dativi Casus, & Lamed eundem semper Casum denotet, nec opus sit diversas illi significationes seu usus attribuere. Sic vers. 10. *Et hircum, super quem ascendit fors אסאלי Asafeli (ut cederet Asafeli) statuet vivum ante Jehovah, ad expiandum super illum, ad mittendum illum אסאלי Asafeli in desertum.* vers. 26. *Et qui miserit hircum אסאלי Asafeli, lavabit vestes suas &c.* Hæc præcipua illorum argumenta sunt: quæ certè speciem non habent nullam.

Hebræorū
istorum
Fundamen-
ta duo sūt.
1.

2.

§. 27. Prius argumentum videtur probè observasse Abu-
lensis: ideoque occupare illud voluisse sub finem quæst. XII. ubi

P

Quorum
prius ob-
servasse vi-
detur Abu-
lensis,

nec malè
ad illud re
spondere.

sed non æ-
què ad po-
sterius :
Sicut nec
alii Inter-
pretes satis
faciunt u-
trique.

Idem Abu-
lenf.

Itaque ut
nos extri-
cemus,

præmissâ
verâ senten-
tiâ,

ita scribit : *Et alteram Capro Emissario : non quòd iste caper emissari-
us esset aliquis, cui daretur aliquid de ista divisione, sicut DEus erat, cui
dabatur unus de istis hircis : sed erat caper emissarius unus de his (hircus)
& non determinatus, ideo ponebatur sors una, ut sciretur, quis esset caper
emissarius. Iussit enim DEus hic poni sortes super istos hircos, ut diri-
meretur inter illos. Quæ responsio bona est : ex qua etiam ad al-
terum responderi posse videtur. Verum superest, quod illi ob-
jici potest, ita ut, dum alteri argumento satisfacere conatur, alte-
ri patens latus ad feriendum relinquat. Nam si *Lamed* in *למנוח*
versu octavo sumetur pro, pro h. m. *unam sortem pro Domino, &
alteram sortem pro Asafele* : poterit quidem in reliquis etiam tri-
bus locis vers. 10. & 26. (quod faciunt nonnulli Interpretes)
utcumque retineri eadem Præpositio ; sed manifesta erit ambi-
guitas, & ex eâ duplex usus. Nam quando dicitur ; *unam sortem
Domino*, vel *pro Domino*, sensus erit, unam sortem, quæ faciat hir-
cum esse Domini seu Domino offerendum : quando autem di-
citur, *Unam sortem pro Asafele*, sensus erit, unam sortem, quæ fa-
ciat hircum esse in Asafelem. Ita ferè etiam loquitur *Abulensis*,
sub finem Quæst. XV. *secundus hircus erat, & etiam offerebatur Do-
mino, sed sors hujus cadebat in Caprum emissarium, id est, veniebat ei per
sortem, quod mittebatur in desertum, portando super se iniquitates Is-
raëuitarum.* Nil juvat ergò Interpretes illos quicquam, qui ad
vitandum scopulum unum unâ præpositione, *pro*, ubiq; particu-
lam *Lamed* vertunt : cum ambiguitate significationis in alterum
impingant. Manifestius autem ab isto Hebræorum Ariete fe-
riuntur, qui *Lamed* in *למנוח* aliter, aliter autem in *למנוח* redde-
re solent : ut ex allegatis quæst. i. constare potest.*

§. 28. Videbimus, si nos ex difficultatibus extricare pos-
simus. Tenemus autem illam, quæ communiori saltem Chri-
stianorum Interpretum proximè accedit, sententiam, quod sors
una cesserit Jehovæ ita, ut hircus, super quem caderet, mactare-
tur Jehovæ in sacrificium pro peccato, vel potius juxta cere-
monias sacrificii pro peccato Levitici, ad præfigurandum de
Christo, vero pro peccatis hominum sacrificio, crucifixionem
& mortem satisfactoriam ; altera vero sors ceciderit super hir-
cum alterum, ut non mactaretur Jehovæ juxta ritus sacrificii

pro

pro peccato, sed liber dimitteretur in desertum portans iniquitates filiorum Israël, præfigurandæ causæ victoriæ Christi, veri nostri sacrificii, quâ victor per mortem suam peccati, hoc omne absportat in desertum, procul à nobis removet & extinguit, ipse verò gloriose de eo in cœlum ascendens triumphat. Hanc itaque tenentes & retinentes mentem, primò, contrariæ Judæorum sententiæ nefandæ de Sammaële diabolo meritò obijcimus, 1. quod impia sit, atque analogiæ scripturæ prorsus contraria. Adversatur namque scripturæ, quod diabolus, Ecclesiæ & fidelium calumniator, ita muneribus placari possit, ut fideles apud DEum ipsum laudet & commendet. Perpetuus ille manet & irreconciliabilis hominum fidelium hostis. Adversatur scripturæ, quod diabolus sit servus DEI: captivus potius DEI hostis est, qui catenis tenebrarum vinctus servatur judicio & supplicio extremo. Adversatur scripturæ, quod DEus huic hosti suo dari velit partem aliquam illi gratam: quod non nisi ex benevolentia erga illum facere posset. Adversatur scripturæ, rem DEO jam consecratam concedi ab ipso DEO diabolo hosti. Adversatur scripturæ, homines à DEO ipso ita scandalizari, ut facile in cultum diaboli prolabantur: imò DEum mandare hominibus, ut diabolum colant. Blasphemum est, hircum emissarium, qui Christi typus fuit, diabolo donari. Et si quid aliud. 2. Urgent Judæi oppositionem inter Dominum, cujus una fors, & Asaselem, cujus altera fors: ut utrobique præfixum *Lamed* eodem modo sumatur. Verum enim verò ejusmodi oppositiones non statim per omnia fieri debent, sed præ natura subjectorum & materia substratâ. Jehovah sive Dominus is est, cui sacrificia mactari & offerri potuerunt, & debuerunt: neque in materia in sacrificiis cum præfixo *Lamed* aliter considerari potuit. Sed alia ratio est vocis *Asasel*: quippe quam notare aliquod subjectum, cui aliquid dari & donari potuerit, sicut Domino, ex nulla scriptura & lingua probari potest, unde & ipsi Judæi ad diabolum decurrunt, qui tamen nusquam hoc nomine appellatur. Contrà, ut suprâ probatum, vox *Asasel* notat caprum abeuntem sive dimissum ad liberè abeundum: in quem profectò hoc cadere non potest, ut ipsi ali-

I. Judæorum
impia sen-
tentia obij-
cimus
(14)

(24)

quid, sicut Domino, donetur. Itaque impossibile est, ut voci huic לָמֶד prae fixum *Lamed* id praestet ministerium, quod nomini Jehovah praestare potest. Sufficit itaque, oppositionem in aliquo fieri, ut sicut Dominus, ita caper emissarius suam habeat sortem, quae ipsi aliquid, licet non ejusdem generis, aut eodem modo, conferat, libertatem nimirum abeundi. 3. Ipsi Judaei oppositionem non per omnia exaequare possunt. Nam cum sorte Jehovah subaudiunt vocem לָמֶד *sacrificium pro peccato* h. m. *sortem unam Domino*, scilicet sacrificium pro peccato, At cum sorte *Asafelis* suppleant tantum לָמֶד *partem* h. m. Et *nam sortem Asafeli* scilicet quae ejus pars esto. Cur enim non etiam Jehovah Asafelem aequalem faciunt in hoc, ut illi non minus, quam Jehovah, sacrificium pro peccato assignent? Nimirum, ipsi juxta proprias hypotheses diabolum D E O exaequare nequeunt. Et *Abulensis* in verbis supra allegatis aliquoties, obscurius licet, hoc videtur urfisse.

2. §. 29. Pro defensione autem verae nostrae sententiae *secundo*, denuò urgemus, nos 1. à natura & proprietate vocis לָמֶד *Asafel*, quae caprum vel hircum dimissum & abeuntem, denotat, non posse recedere: in primis, cum vocis hujus significationem nullus scripturae aut linguarum quarumcunque usus ambiguum aut metaphoricam faciat. Quin 2. noster contextus nobis manifestè sistit ejusmodi Caprum seu hircum, qui juxta literam & naturam vocis *Asafel*, hircus vel caper dimissus & abiens factus est. Habemus itaque ipsam scripturam Interpretem. Ipsi Hebraei hircum, in quem fors Asafelis cecidit, vocant הִרְעָר הַמְּשַׁלָּח *Hircum dimissum* seu *emissarium*: quo quid aliquid faciunt, quam quod vel inviti agnoscunt, Asafelem esse hircum dimissum? Observamus. 3. quod in nostro contextu, & speciatim textu de sortibus, comparatio, vel si mavis, oppositio non instituatur inter Jehovaham seu Dominum & Asafelem, si modò propriè, & ut res ipsa habet & requirit, procedere & loqui velimus: sed inter duos hircos, quid his fieri debeat? uter mactandus, uter dimittendus sit? Res minimè obscura est: nam sortes prolatae imponebantur hircis, ut inter hos discrimen fieret, mactareturque alter, alter in desertum mitteretur.

§. 30. His,

§. 30. His, Tertiò, suppositis, phrasis facilius intelligi & exponi poterit. Nam 1. sæpissimè phrasis scripturæ consideranda est, non tantum juxta verba, prout jacent, sed juxta sensum, quem facere debent: inprimis, cum res eadem diversis phrasibus explicari potest. Jam 2. in nostro textu & materia sortes promendæ propriè super hircis duobus fuerunt: quippe qui incerti erant, ut nesciretur, uter mactandus, uter dimittendus esset. Ex parte autem Jehovah, & secundi alicujus, nulla erat incertitudo, nullum dubium, utri aliquid dandum, vel nihil; utri hic vel iste hircus assignandus: sed rectissimum erat, quod uterque hircus Jehovah esset. & non alterius alicujus; sicut etiam ambo coram Jehovah sistebantur. Ergò hoc erat sortium officium, ut manifestum & certum facerent, uter hircus Jehovah sacrificandus, & uter Jehovah demittendus esset in desertum: adeoque propriè loquendo, sortes non tam Domini erant, quàm hircorum. Quare si scriptura juxta istam rei naturam & statum loqui voluisset, locuta fuisset in hunc aut similem modum: *Et dabit Aharon super duos hircos sortes: sortem unam hirco, qui Jehovah mactandus seu sacrificandus; & sortem unam hirco, qui in desertum abire Domino debet: vel, quod idem, sortem unam pro hirco Jehovah mactando, & sortem unam pro hirco dimittendo.* Sed scripturæ placuit variare phrasin, ut sensus tamen idem maneret: adeoq; pro eo, quod dicendum fuisset, *sortem unam hirco Jehovah actando*, dixit, *sortem unam Jehovah seu Domino* hoc est, sortem unam, quæ designet hircum Domino mactandum. Et hoc forte Spiritus Sanctus propterea fecit, ne opus esset novum etiam priori hirco nomen invenire, sicut posteriori hirco nomen Asafelis formandum fuit. Sensus autem phraseos observandus est; qui certe non inter Jehovah & Asafelem, sed inter Asafelem & hircum Domino offerendum oppositionem facit. Atque ita prorsus concidit argumentum Judæorum ex natura & requisitis oppositionis inter Jehovah & Asafelem factæ sumtum: cum hæc oppositio reverà nulla sit. 3. Cæterum, si oppositio debito modo ad sensum, ut diximus, fiat, usus particulæ *Lamed* nihil nobis obstare poterit. Patet enim, quòd, quemadmodum stylus ipse variat, sic etiam significatio particulæ vari-

3.
Phrasin exponimus.
(1.)

(2.)

(3.)

- are possit: quippe quæ variato stylo jam inservire debet. Interim rectissimè *Lamed* voci *Asafel* præponitur, ut usurpetur eventualiter, & denotet, quid hirco, in quem fors secunda casura erat, fieri deberet. Quis namque negaverit prudens, rectè dici posse; *Et dabit Aharon super duos hircos: sortem unam* לזבח יהוה *sacrificio Jehovæ*, vel לחטאת *sacrificio pro peccato*, vel, לעזוב *capro sacrificij*, hoc est, ut hircus, super quem ascenderit, fiat caper sacrificandus, fiat sacrificium Jehovæ, fiat sacrificium pro peccatis. Cur ergò non rectè dicatur; *Et sortem unam Asafeli*, hoc est, quæ faciat hircum, super quem ascendit, Asafelem. (4.)
- quam jam 4. non videtur nobis litigandum, quomodo vertamus: num, in Dativo, *Jehovæ, Asafeli*? an per, *pro, pro Domino, pro Asafele*? an per, *in*, partim, partim per, *pro*; *pro Domino, in Asafelem*? modò enim sensus, quem diximus, retineatur; licet diversis particulis uti, ubi scriptura ipsa stylum mutavit. Si maximè etiam 5. in sequentibus versibus 10, & 26. *Lamed* vertatur, ut vertendum est, per *In*, eventuale, in versu verò octavo serviat Dativo: nihil prorsus periculi aut incommodi inde nascetur. Nam constructio quoque mutatur: quid ergò mirum, si particula diversis constructionibus inserviens diversimodè significet, cum se ad naturam constructionum accommodare debeant particulae? Constructio hæc; *unam sortem* (dabit) *Jehovæ*, & *unam sortem* (dabit) *Asafeli*, requirit pro natura simplici verbi נתן *Dedit*, Dativum, cui inserviat particula *Lamed*. Sed phrasès, *Et hircum super quem ascendit fors* לזבח יהוה *in Asafelem*, item, *ad mittendum eum* לזבח יהוה *in Asafelem in desertum*, significant finem & eventum, ascendisse super hircum sortem, ut faceret eum Asafelem, dimittendum esse hircum, ut liberè sibi abeat: oportet ergò pro natura phrasium harum *Lamed* esse finale seu eventuale, non autem notam Dativi. Atque sic satis etiam soluta videtur difficultas altera ex diversâ significatione particulae *Lamed* sumpta. Et ita soluta est, ut habeamus etiam, quod in adversarios retorqueamus. Nam dum illi conantur eundem particulae *Lamed* usum ubiq; retinere, ut Dativum faciant ejus, cui aliquid dandum, orationem defectivam faciunt, in quâ nihil quicquam habeatur de fine & eventu. Nam si vertimus; *Et*

Et hircum, super quem ascendit sors Asafeli, quærendum restat, quem in finem ascendit Asafeli? Sic quando vertimus; *ad mittendum eum Asafeli in desertum*, meritò quæro; quem in finem? quo eventu? De hoc verò, tum nihil quicquam in toto contextu habemus. Num fortè viderunt hoc istorum Judæorum disputantium patres, adeoq; in gratiam diaboli præcipitarunt hircum emissarium de rupe, & occiderunt, ut sciretur, quo fine & eventu in desertum eductus fuerit, & diabolus lætaretur hanc miserâ victimâ?

§. 31. Sed satis diu apud sortes hircorum substitimus: V.
 pergendum tandem nobis est ad reliqua. Sequitur itaque V. Constitu-
constitutio capri emissarii coram Jehovah. Quâ de re ita vers. 10. tio coram
Hircum, super quem ascendit sors in Asafelem (hoc est, ut fiat Asa- Jehovah
 sel) Levit. XVI.
statuetur vivus coram Jehovah, ad expiandum super illum, v. 10.
ad mittendum eum in Asafelem (hoc est, ut sit Alâsel) *in*
desertum. Dicitur hîc, quod Aharon debuerit statuere
 coram Jehova hircum vivum. Quid hoc est? Ergone
 mortuus etiam statui coram Domino potuisset? Verùm
 non vult textus distinguere inter duplicem sistendi modum, sed
 finem: statuere Aharon debuit hunc hircum coram Domino,
 non, ut, quemadmodum aliâs fieri solebat, mox mactaretur, sed
 ut relinqueretur in vivis, & factis faciendis in desertum dimit-
 teretur; sicut statim additur; *ad mittendum eum in desertum.*
 Hoc autem est, quod fieri super eo debebat: Post expiationem
 sanctuarii, altaris & aliarum rerum per sanguinem sacrificio-
 rum, Aharon accedere debuit ad hircum vivum, & imponere
 ambas manus suas super caput hirci vivi, & confiteri super eum
 omnes iniquitates filiorum Israël, & omnes prævaricationes
 eorum, juxta omnia peccata eorum, & dare ea super caput hir-
 ci: sicut habetur vers. 20. 21. Quibus verbis Confessionem edi- Ibid. v. 20.
 derit, habetur *Tractat. Jom. Cap. VI.* his nimirum, *Ah, Domine,* 21.
peccaverunt, perversè egerunt, prævaricati sunt coram te populus tu- Tr. Iom.
us Israël: Ah, Domine, expia, quæso, peccata, & iniquitates, & præ Cap. VI.
varicationes, quibus peccaverunt, & quibus perversè egerunt, &
quibus prævaricati sunt coram te populus tuus, domus Israël: quem-
admodum scriptum est in lege Mosis servi tui, dicendo; quia in die hoc
 expia-

ubi quædā
expediun-
tur.

1.

Abulensis.

expiabit Dominus super vobis, ad mundandum vos: ab omnibus peccatis vestris coram Domino mundabimini. Quædam h. c. breviter expedienda cum Interpretibus. Et 1. quidem vers. 20. dicitur; *וְהִקְרִיב* *Et appropinquare faciet eum*: at vers. 7. & 10. jam dictum erat, quod hircus emissarius jam constitutus fuerit coram Jehovah: quomodo ergo hîc demum appropinquatus dicitur? Verum enim verò difficultate res caret, si modo distinguamus inter locum propiorem & remotiorem. Ab initio Aharon statuit hircum emissarium coram Domino in templo, sed in loco remotiori: quando verò in templo & extra templum in atrio peregit omnia, quæ ad expiationem spectabant, iussit propius ad se admoventi hircum vivum, ut confessionem suam super eum ederet, impositis super caput manibus. 2. vers. 10. dicitur, quod statutus sit hircus Asafel coram Domino, cum tamen jam v. 7. dictum sit, quod Aharon sumserit duos hircos, & statuerit coram Domino. Obiicit sibi hoc *Abulensis*, & solvit duplici modo. Respondendum est, inquit, quod isti hirci erant coram Domino, cum mittebantur sortes super eos, & cum dicitur hîc, quod iste hircus, super quem erat sors capri emissarij, coram Domino statuere-
tur, non est sensus, quod ante hoc non staret coram Domino, sed quia tunc, cum sorte separatus esset, debebat specialiter sacerdos præsentare coram Domino: quoniam accipiebat eum loquens ad aurem omnia peccata Israëlitarum, & ponens super caput ejus manus suas ad imperandum, quod venirent super eum peccata Israëlitarum. Vel alio modo dicitur hîc, quod sacerdos statueret coram Domino istum hircum ad tollendum dubium, quia sorte posita pro capro emissario debebant dici iniquitates Israëlitarum super eum, & hoc nesciret sacerdos, an facere deberet coram Domino, vel in aliqua alia parte, & dicitur, quod debebat fieri coram Domino, scilicet quod statuere-
tur iste hircus coram Domino, id est, sicut ante erat coram Domino, quando sors posita est, ita deberet esse postea, quando super eum dicebantur iniquitates Israëlitarum. Ita *Abulensis*: qui verò fortè melius respondisset, si aliam habuisset versionem, quàm Vulgatam, quæ hîc malè habet, *Et statuet*. Neutra ejus responsio valida est: tam quia non v. 10. sed inf. v. 20. demum de confessione peccatorum super hircum sermo est, tum quia eod. vers. 20. expresse dicitur,

dicitur, quod Aharon eum appropinquaverit ante Jehovam; ut adeò non manserit in loco, in quo prius steterat. Ex Textu originali melius respondebimus, quod dicatur *יָמַד* *statuetur*, vel potius, *stabit*, permanebit stans coram Domino, sicut nimirum prius v. 7. Aharon eum statuerat ad sortiendum coram Domino. Sensus hic est: Aharon statuet ambos hircos coram Domino, & dabit super eos sortes v. 7. 8. ubi sortes miserit, sumet hircum, super quem sors Domino ascendit, & faciet ex eo sacrificium pro peccato v. 9. interim hircus Afasel manebit stans coram Domino in loco sortitionis, donec Aharon peregerit expiationem omnem v. 10. Quam ubi absolverit, tum demum ex loco sortitionis, in quo hactenus stans manserat, appropinquabit propius ad Dominum hircum emissarium, ut confiteatur super eum peccata populi, & mox in desertum dimittat.

§. 32. Sed major difficultas. 3. in eo posita est, quod dicitur stare debuisse hircus Afasel coram Domino *לְכַפֵּר עָלָיו* *ad expiandum super eum*? Ergone ipse hircus Afasel expiatione opus habebat? & quem in finem opus habebat? Talmudistæ jam de hoc non consenserunt. Ita namque legimus *Tract. Jom. Cap. IV. fol. 40. fac. 2. Statuetur* *Tr. Ioma* *(stabit) vivus coram Domino לְכַפֵּר עָלָיו ad expiandum super eo. Cap. IV.* *Quousq; oportebit eum stare vivum? usq; ad tempus dationis sanguinis* *fol. 40.* *focij eius. Verba sunt R. Jehudæ R. Simeon dicit; usq; ad tempus confessionis per verba. In quo (hi duo) dissentiunt? id ex hac Barajethâ constare potest: לְכַפֵּר Ad expiandum: de Expiatione per sanguines scriptura loquitur. Ita enim ipsa se exponit, dicens; Et absolvet, ab expiando sanctuarium. De qua hic sermo est? de expiatione sanguinum. Ergo & ibi de Expiatione sanguinum sermo est. Verba sunt R. Judæ. At R. Schimeon dicit; לְכַפֵּר עָלָיו Ad expiandum super eo: de Expiatione verborum (per verba confessionis) scriptura loquitur. Hactenus Gemara loc. cit. Dissentiunt R. Jehuda & R. Schimeon, quod ad nostram rem attinet, ita ut R. Jehuda לְכַפֵּר *ad Expiandum*, accipiat propriè juxta stylum in primis Levit. XVI. in quo capite Verbum *כָּפַר Expiavit*, de expiatione per sanguinem usurpetur, sensumque hunc faciat; Stabit vivus hircus Afasel, usque dum Expiatio in Sancto Sancto-*

Q

rum

- rum & extra illud per sanguinem alterius hirci peracta fuerit :
R. verò Schimeon verbum *לכפר* *Ad expiandum*, sumit tropicè
de confessione peccatorum in h. f. stabit hircus Asafel vivus, us-
que dum sacerdos confessionem peccatorum super eo absolve-
rit. Nititurque R, Schimeon vocula *לכפר* *super eo* q. d. ad Ex-
piandum expiatione, quæ illi incumbit seu competis hoc est,
confessione peccatorum. Hoc, inquam, modo dissentiunt,
& uterque suam habet rationem : sicut patere potest ex Glossis
R. Salomo *R. Salomonis* ad hunc Gemaræ locum. *R. Salomo* ipse ad nostrum
Leviticæ locum sequitur R. Schimeonem. Ita enim glossa ejus
habet; *Ad expiandum super eo, scilicet ut confiteatur super eum :*
juxta id; quod (infra) scriptum est; Et confitebitur super eum &c.
R. Abben- *R. Abben-Efra* videtur in concisa & obscura sua Glossa *כפר*
Efra. *Expiare*, sumere pro, destinare ad aliquid : quam interpretatio-
nem ex eo sumit, quod sequitur; *ad mittendum eum in Asafalem,*
in desertum. Quomodo sensus erit; *ad expiandum*, hoc est, de-
stinandum & idoneum reddendum, ut dimittatur in desertum.
Christianorum versiones variant. B. Lutherus; daß er ihn ver-
B. Luther
Tremelli
Piscator. *sühne. Tremellius; Ad faciendum expiationem super eum. Piscator;*
ad faciendum expiationem pro eo. Et in glossa; *verto, per eum.*
Deodatus; cum illo. Conferantur alii. At Vulgatus: *Ut fundat*
Vulgatus
ab Abulen-
fi exposu. *preces super eo. Eum Abulensis ita exponit : Statuebat sacerdos*
hircum coram Domino, ut confiteretur super eum iniquitates filiorum
Israël, & tunc imprecabatur dicens; Domine Deus fac, ut iniquitates,
quas nos egimus, & pœna, quæ pro eis nobis infligenda erant, transfe-
rantur super hunc hircum. Nec enim aliquid alterum imprecaba-
tur : istæ autem magis vocantur imprecationes, quàm preces. Con-
cedit nimirum etiam in sententiam R. Schimeonis. Verum-
enimverò videre non possum, quomodo Verbum *כפר* *Expiavit,*
possit confessionem peccatorum significare? nisi fortè dixerimus,
hic loci ita dictum esse propterea, quia per confessionem pecca-
torum expiati fuerint Israëlita, translatis per eam super hircum
peccatis eorum. Quare nobis videtur hætenus præferenda
sententia R. Jehudæ, quod verbum *לכפר* *ad Expiandum, in pro-*
priâ suâ significatione sit accipiendum, ut sæpius in hoc capite,
de Expiatione per sanguinem : non quod Hircus Emissarius
expiat-

expiandus fuerit, siue à propriis immunditiis, sicut Aharon v. 11. siue ab immunditiis filiorum Israël, sicut templum & vasa ejus, v. 19. sed quod prius expiatio Aharonis, domus ejus, filiorum Israël, & aliarum rerum peragenda fuerit, quam hircus Asafel in desertum mitteretur. Particulam *וְעַל* *super eum*, R. Jehuda de temporis duratione accepit: sicut alias scriptura dicit, Tempus super aliquem transire, e. g. septem tempora transire super Nebucadnezarem Dan. IV. v. 20. Quasi dicatur in nostro loco; stabit coram Jehovah, ad expiandum super eum, hoc est, ut transeat, vel donec transiverit super eum tempus plenæ expiationis. Possumus verò addere, non nudum durationis tempus denotari, sed simul requisitum hirci emissarii, tanquam super quo expiatio præcedere debuit, non ut ille expiaretur ullo modo, sed quia dimissio ejus & absportatio peccatorum totius populi in expiatione per sanguinem factâ fundata fuit. Sicut in Antitypo etiam, Christo, sese res habet: qui aufert, & absportat, & abiicit peccata mundi, sed substrata expiatione, quam per sanguinem suum DEO Patri præstitit. Considerandum tamen damus, annon *וְעַל* *super ipso*, omnium optimè de Aharonem, non exclusis Israëlitis, accipiatur? Nam nomen Aharonis præcessit vers. præc. & expiatio ipsius vers. sq. immediatè sequitur. Quomodo hæc possit esse Versio: *Et appropinquabit Aharon hircum, super quem ascendit sors Domino, facietq; eum sacrificium pro peccato: sed hircus, super quem ascendit sors in Asafelem, statuetur vivus coram Domino, ad expiandum super seipso, ad mittendum eum in Asafelem in desertum: appropinquabitq; (dum ille ita stat) Aharon juvencum sacrificij pro peccato sui, qui erit ipsi, וְעַל expiabit pro se &c. Ad expiandum super seipso*, hoc est, statuetur ad hoc seu hunc in finem tamdiu, ut Aharon prius, quàm eum mittat in desertum, expiationem pro se & aliis debitam faciat, post hanc demum eum mittat in desertum. Nec video, quid duriæ in hoc sit, si *וְעַל* *super ipso*, ad Aharonem referamus. Nam certè *וְעַל* *ad expiandum*, ad eundem referendum, tanquam *מכפר* Expiatorem. Resolve Infinitivum, & ita sonabit; ut expietur (Aharon) super seipso, ad mittendum eum scilicet hircum. Sed judicent prudentiores.

VI.
Confessio
Sacerdotis
magni.
de qua no-
tantur que-
dam.
1.

§. 33. De Confessione VI. Sacerdotis magni super hircu emissario, quâ peccata populi Israëliti confessus est, supra jam aliquid dictum: ideoque hîc breviores erimus. *Tempus 1.* hujus Confessionis peccatorum est, post expiationem per sanguines sacrificiorum, quibus & se domumque suam, & templum, altare, aliaque ab immunditie populi, adeoque ipsam immunditiam populi expiavit sacerdos magnus. Inprimis autem Hebræi notant tempus, quo expiatio facta est per sanguines hirci locii, in quem sors Domini cecidit, antequam hic ipse combureretur. Quod notatu dignum existimamus, & dicimus, Hircum priorem, Domino oblatum, partes suas de sacrificio pro peccato absolvisse, quando expiationes per sanguinem illius factæ fuerunt: tumque mox reliquas partes sacrificii expiatorii subiisse hircum vivum, seu emissarium. Quod verò postea hircus prior combustus est, non tam factum est ad aliquid præcipuum aut peculiare de Christo Antitypo præfigurandum, quàm ex causis aliis: nam præfiguratio hirci prioris finita est in morte & expiatione per sanguines, quibus mors & effusio sanguinis ejus expiatoria repræsentata fuit; verum quia Christus in morte manere non debuit, sed redivivus peccata nostra auferre, & in solitudinem vel ipsam maris abyssum abjicere debuit, hircus vivus mox successit in locii locum, quasi redivivi, & peccata populi in desertum abstulit. 2. *Imponere* debuit Pontifex confessorus *utramque manum* super Caput hirci emittendi: ut textus expressè habet. Impositio manuum tum in Vet. tum in Nov. Testam. non infrequens est. Ejus hæc videtur fuisse ratio generalis quod dationem alicujus, vel aliquarum rerum designabat: quasi id, quod dandum, manibus acceptum, & ei, cui manus impositæ, datum esset. Id autem quod datum est, diversi generis est: modò bonum, modò malum. Bonum fuit in benedictionibus, & inaugurationibus, & sanationibus, & si quid simile. Sic Patriarchæ benedicturi filiis suis, manus suas illis imposuerunt. Sic Christus impositis manibus suis multos ægrotos sanavit. Clarissimus locus est Apostoli Pauli 1. Tim. IV. moth. IV. v. 14. *Ne neglexeris, quod in te est donum, quod datum est*

1. Tim. IV.
v. 14.

est tibi per Prophetiam cum impositione manuum Presbyterij. Et 2. 2. Tim. I. Tim. I. v. 6. Commonefacio te, ut suscites donum D E I, quod est in v. 6. te per impositionem manuum mearum. Id verò, quod in nostro loco hirco emissario per impositionem manuum Pontificis super caput ejus datum fuit, malum fuit; peccata totius populi Israëliti. Hæc Pontifex manibus quasi à populo Israëlitico abstulit, & in caput hirci transtulit. Peccata, inquam 3. totius populi Israëlitici. Ita namque habet vers. 21. Et confitebitur (Pontifex) super eum (hircum) omnes iniquitates filiorum Israël, & omnes prævaricationes eorum, juxta omnia peccata eorum. Quæstionem hinc movent Talmudici, num Pontifex se domumq. suam Sacerdotalem ita sub nomine filiorum Israël incluserit, ut hirco emissario sua quoq. peccata imponeret? Dissentiunt inter se R. Jehuda & R. Schimeon. R. Jehuda putat, includi etiam sacerdotes, quorum reliqua peccata fuerint etiam expiata per hircum emissarium. R. Schimeon autem putavit, expiationem per hircum emissarium prorsus ad Sacerdotes non pertinuisse. vid. Gemara & Thosephoth tract. Joma fol. 66. fac. 1. Idem dissensus habetur in ipsa Mischna Tractat. Schebuoth fol. 2. fac. 2. ubi dicitur; Hircus emissarius expiat tum Israëlitas, tum sacerdotes, tum sacerdotem unctum (magnum.) Quid discriminis est inter Israëlitas, & Sacerdotes, & Sacerdotem unctum? nisi hoc, quod Juvencus expiat Sacerdotes, immunditiam sanctuarij, & Sanctorum ejus. At R. Schimeon dicit; Quemadmodum sanguis hirci, qui interius factus est, expiat Israël: sic sanguis Juvenci expiat Sacerdotes. Quemadmodum confessio hirci emissarij expiat Israël: sic confessio Juvenci expiat Sacerdotes. Hactenus Mischnah. Neclis directa est: nisi dirimatur verbis R. Abaj Tract. Jom. l. c. Si utiq. dicas, R. Jehudam (dixisse, quod Sacerdotes non includantur) num propterea Sacerdotes non erunt cōprehensi verbis, Populus tuus Israël? Sunt autem verba, Populus tuus Israël, verba Confessionis apud Talmudicos ibidem in Mischna, quæ supra citavimus. Nobis certè videtur decidenda quæstio ita, ut Sacerdotes non excludantur, sive ab hirco oblato sive ab emissario. Nam Juvencus, quem Aharon pro se & dæmo suâ obtulit, expiavit potius vel consecravat officium Sacerdotale ab immunditie filiorum Israël, ne hæc isti impedimento foret: sicut sanguine

3.

Quæstio
Talmudicorum,dissentientium inter
se,Tr. Ioma
f. 66.& Tr. Sche-
buoth f. 2.quæ decidi
tur.

Hebr. VII.
v. 27.

4.
Pelargus.

Abulensis.

5.
Abulensis.

ne etiam asperfo expiatum est sanctuarium ipsum & vasa sacra
ejus. Ideò etiam Sacerdos magnus pro se & propriis peccatis pri⁹
victimas offerre debuit, deinde pro peccatis populi Hebr. VII.
v. 27. ut officium suum pro populo obire posset. In munditie
officii, Christi sanctitatem repræsentare debebat: in munditie
populi, ipse inclusus efficaciam Christi, sacrificii veri, percepit
& sensit. Sed non est litigatione opus. *Formulam 4. Confessio-*
nis suprà ex Talmude recensuimus: quæ eadem illa est, quam ex
Paulo Fagio refert in h. l. *Pelargus*. A quâ verò variat, quam
Abulensis habet. Formula certa Confessionis in scriptura non
habetur: adeoque dicendum, quod dispositioni Ecclesiæ reli-
ctum fuerit, concipere certam formulam, modò ad analogiam
scripturæ conciperetur. Non malè itaque Ecclesia Israëlita
fecit, quod certam composuit formulam, quâ Sacerdos ma-
gnus quotannis uteretur. Hanc Confessionem 5. *Vulgatus In-*
terpres vocat *preces*. Sed *Abulensis* mavult *imprecationes*. Per
modum precum conceptam esse confessionis Formulam, vel ex
his ejus verbis constat; *Ah, Domine, expia, quæso, peccata, & iniqui-*
tates, & prævaricationes, quibus peccarunt, quibus perversè egerunt,
quibus prævaricati sunt coram te domus Israël. Verū enim verò fuerunt
preces Sacerdotales, certò exauditæ; tanquam nixæ specialissimæ
de die expiationis promissione divinâ, quâ addidit etiam confes-
sionis Formulæ; *quemadmodum scriptum est in lege Moysis servi tui,*
dicendo; quia in die hoc expiabit vos, ad mundandum vos: ab omni-
bus peccatis vestris coram Domino mundabimini (Levit. XVI. v. 30.)
Vix verò bono sensu preces hæ poterunt Imprecationes dici re-
spectu hirci emissarii. Nam peccata omnia populi Israëliti
non fuerunt hirco hic imposita, ad repræsentandam portatio-
nem Christi super ligno, in quo maledictio factus est; quippe
quam repræsentavit alter hircus in sacrificium pro peccato ob-
latus; sed ad repræsentandam ablationem in desertum, hoc est,
in oblivionem, ut eorum coram DEO non amplius fieret men-
tio, quod est opus Christi viventis. Quilibet nimirum fidelis
hodieque peccata sua confitens imponit illa Christo, qui illa in
oblivionis divinæ abyssum conjicit, & suam contrâ justitiam
impu-

imputat. 6. *Abulensis* quæst. 24. putat confessionem factam fuisse hirco, in typo Christi, cui in N. T. fiat confessio. Sed nusquam, ne in Vulgata quidem Versione, dicitur confessio hirco, sed super hircum scilicet facta DEO, ad transferendum in hircum peccata.

6.

§. 34. Ideò etiam VII. Confessionem peccatorum super caput hirci emissarii secuta est *מִשְׁחָה* Missio, seu Emissio ejus in desertum. De hac ita Contextus noster vers. 10. *Ad mittendum illum in hircum Abeuntem in desertum.* Et vers. 21. 22. *Et mittet per manum viri destinati in desertum: Et portabit hircus super se omnes iniquitates eorum in terram excisionis, & dimittet hircum in desertum.* Tract. *Joma* fol. 66. fac. 1. de hac emissionem ita loquitur: *Tradidit (Pontifex) eum (hircum) illi, qui abducere eum debuit.* Quantum ad virum, qui abducere debuit, de eo ibidem *Mischnah* addit; *omnes fuerunt legitimi ad abducendum illum: nisi quod sacerdotes Magni fecerunt constitutionē fixam, quā non permiserunt, ut Israëlita Laicus eum abduceret.* Quanquam *R. Jose* historiam refert, quod abduxerit eum *Arsela* aliquis, qui Israëlita Laicus fuerit. In Hebræo textu est, *וְאִישׁ מִן־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל* Vir destinatus seu paratus. De quo ita *Gemara* loc. cit. Docuerunt Doctores nostri; *וְאִישׁ* Viri, ad legitimandum etiam alienigenam: *מִן־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל* destinatum seu paratum, ut esset paratus in tempore suo: paratus etiam in Sabbatho; paratus, etiam in immunditie. Casus deinde adduntur, quid faciendum, si vel hircus, vel Abductor ejus ægroti fierent: sed talibus non immoramur. Hoc non ineptè constitutum fuit à Sacerdotibus magnis, ut per sacerdotes, homines notos & fideles, emitterent hircum. Etsi enim scriptura nihil definivit, adeoque rectè *Mischna* dicit, quod omnes homines legitimi fuerint: bonas tamen constitutiones Ecclesiasticas facere, concessum Ecclesiæ est. Quomodo hircus emissus fuerit loc. cit. refertur in *Mischna*; *Fecerunt aggerem ipsi propter Babylonios, qui evellere soliti sunt crines ejus (abductoris) & dicere illi; Festina & exi.* Quæ verba *R. Salomonis Glossa* ita exponit; *Aggerem fecerunt illi instar viae elatæ, ut esset altior, & exiret viâ aggeris illius, ad usq; extra atrium (templi) & ipsam urbem: ut non possent ipsi Babylonij molesti esse, scilicet abductori: hi namque solebant illi evellere crines, illiq; dicere,*
perge

VII.

Missio in desertum.

Levit. XVI

v. 10. 21. 22

Tr. Iom. f. 66.

Gemara ibid.

Ibid.

R. Salomonis Gloss. ibid.

Gemara i.
bid.

R. Salom.
Gloss

Mischn. ib.
f. 66.

Sententia,
de missio-
ne, nostra

Exod. II. v. 20. &c.

perge, festina, & exi, nec morari fac iniquitates nostras apud nos am-
plius. Qui fuerint isti Babylonij, in Gemara ita exponitur, Dixit
Rabbaf. Bar Channa, non Babylonij fuerunt, sed Alexandrini fue-
runt: sed quia odio habuerunt Babylonios, appellarunt eos nomine
horum. Barajetha dicit; R. Jehuda dixit; Non Babylonij fue-
runt, sed Alexandrini fuerunt, dixit ei R. Jose; spiritus tuus
quiescat, quia quiescere fecisti spiritum meum. R. Salomo in
glossa rem clariorem facit; Quia odio habuerunt incolae terrae Is-
rael Babylonios, ideo quosvis homines leves, & rem, quae non decet, fa-
cientes, nomine eorum appellarunt. Comitatu verò sunt abducto-
rem viri ex primoribus, qui procul observarent, num ritè o-
mnia perficeret, quae deberet. De quo comitatu haec habet
Mischnah fol. 58. f. 2. Ex primatibus Hierosolymitanis aliquot comi-
tati sunt illum, usq; ad tentorium primum. Decem enim fuerunt
tentoria ab Hierosolymis usq; ad Zok (rupem praeceptam:) sta-
dia autem nonaginta, quorum septena cum dimidio unum milliare
faciebant. Apud singula tentoria dixerunt illi (Abducenti;) Ec-
ce cibus, & ecce aqua. Deinde comitati eum sunt à tentorio ad ten-
torium, excepto ultimo illorum. Non enim perrexerunt cum ipso
usq; ad Zok: sed steterunt procul, & spectarunt, quae faceret. Haec
ibi. Ex facto Babyloniorum vel potius Alexandrinorum, & Sa-
cerdotum Magnorum constitutione, apparet, quod mali mores
faciant sequi bonas leges. In eo autem, quod constitutum est,
ut viri fide digni, & honorati comitarentur Abductorem hirci,
eumque & opera ejus observarent, prudenter certè actum est.
Cæterum Verbum *מִלֵּךְ* mittere, dimittere, hoc loco quid signifi-
cet, probè considerandum & tenendum est. Verum utique
est, quod missiones seu dimissiones variae sint, verbumque tum
in bonam, tum in malam partem usurpetur: quando tamen
verbum de personis vel rebus simpliciter positum est, notat à se
mittere vel dimittere vel ablegare, ut persona abeat, quod velit,
vel res relinquatur, ut est. In primis autem istam significatio-
nem habet in Conjugatione Piel, in qua contextus noster eo u-
titur. Ita crebrò de Pharaone dicitur, quod non *מִלֵּךְ* dimise-
rit populum Israël. Exod. II. v. 28. Cap. IX. v. 7. Cap. X. v. 20.
Cap.

Cap. XI. v. 10. Sicut contrà DEus eidem Pharaoni mandavit, *וְשָׁלַח* ut dimitteret populum suum, filios Israël. Exod. IV. v. 23. Exod. IV. v. 23. &c. Cap. V. v. 1. Cap. VII. v. 6. &c. In quibus omnibus locis dimissio in libertatem significatur. Sic quoque de animalibus irrationalibus legitur, quando in suam dimittuntur libertatem, quam in agris aut sylvis habent, vel quâ ex manibus & potestate vinculisque eximuntur. Ita (quod exemplum huc maximè pertinet) Levit. XIV. v. 7. in mundatione hominis leprosi altera avium mundationi inservientium dimittenda fuit super facies agri, ubi liberrimum volatum & ipsam libertatem habebat. *וְשָׁלַח* Et dimittet, inquit scriptura, *avem viventem super facies agri*. Nonnunquam, majoris evidentiae causa additur nomen *חפשי* Liber. Quis *וְשָׁלַח* dimisit onagram *חפשי* liberum? Job. XXXIX. v. 5. *וְשָׁלַחְתוּ חַפְשֵׁי* Et dimittes eum liberum, Jerem. XXXIV. v. 14. Confirmatur verò eadem significatio aliquando per terminum dimissionis ad quem. Sic in exemplo Levit. XIV. v. 7. Avis vivens dimittenda fuit *עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה* super facies agri: ubi liberrimus avium volatus est, & in libertate suâ versantur maximâ. Hanc itaque significationem Verbum *וְשָׁלַח* dimisit, in nostro contextu habere existimamus: ut dimissio hæc sit ultimus actus circa hircum emissarium, quo in desertum locum deductus, ibidem in libertatem emissus est, quam animalia in deserto habent. Atque hæc est sententia aliorum quoque Christianorum Interpretum. Ratio itaque eadem hirci emissarii est, quæ avis leprosi mundandi, cujus modò mentionem fecimus: quippe quæ viva dimissa est super facies agri, ubi suâ frueretur libertate. Sic, inquam, hircus emissarius non occidi, sed in libertatem dimitti debuit, facto, quod ipsi impositum erat, & finito officio. Finitum enim omninò est in hac dimissione officium, cujus ultima pars fuit, ut peccata populi Israëliti in desertum portaret, & in ingressu deserti quasi dejiceret, relinqueretq; ipseque deinceps liberum esset animal in deserto: siquidem in desertum portare debuit peccata populi, non in deserto, & quamdiu in deserto esset.

§. 35. Hic quaeritur; Quomodo hircus emissarius portaverit peccata filiorum Israël in desertum usq;? Abulensis in h. l. Consideran-

Quaest. *derandum, scribit, cum dicitur hic, quod portabit hircus omnes ini-*
Quomodo *quitates, quod non potest hoc intelligi, nisi quantum ad poenam: nec*
hircus e- *tamen est intelligendum, quod poena omnium peccatorum essent trans-*
missarius *lata super caput hirci, quoniam non poterat hircus tot cruciamina sus-*
portaverit *tinere, quod poena debita pro istis peccatis totius populi. Nam pro*
peccata? *quolibet peccato debetur mors aeterna: Et quamquam aliquis confitea-*
Abulensis. *tur, tamen adhuc manet aliqua poena toleranda valde magna, Et cum*
ista peccata populi essent quasi innumerabilia, non poterat hircus susti-
nere poenas pro eis, etiamsi ille hircus decies milles laceraretur à feris.
Dicendum igitur, quod quantum ad veritatem, per istam ceremoni-
am non tollebatur poena debita pro peccatis, sed necessarium erat, quod
illi, qui peccaverunt, tolerarent eam in presenti seculo, vel in futuro
&c. Et postea; Non igitur poena debita pro peccato directe tolle-
bantur per istam ceremoniam, sed illi qui peccabant, tolerabant eas in-
tegraliter hic, vel in futurum. Sed solum ad hoc proficiebat ista ob-
servatio, ut illi, qui istam legem observarent, haberent vitam pacifi-
cam, quoniam non concuterentur ab hostibus, etiam haberent pleni-
tudinem bonorum temporalium, eodem modo haberent vitam ma-
gnam sine agitudine, quæ omnia sunt bona quædam temporalia. Et
tandem: Dicebatur tamen, quod hircus portabat omnes iniquitates
istorum, id est, poenas debitas pro iniquitatibus, scilicet, quod Deus
non inferret Judæis pestes, Et famem, Et gladium hostilem, Et alia in-
commoda, quando ista observarent: cum verò non observabant, veni-
ebant super eos hæc Et multa alia pejora. Verum enim verò proced-
unt ista ex duplici falso principio: uno, quasi post remissam
peccatorum culpam, remaneret poenæ saltem temporales, vel
in hoc seculo, vel in futuro, hoc est, purgatorio tolerandæ: alte-
ro, quasi in Veteri Testamento non fuerint promissiones, nisi
de bonis temporalibus. Quod utrumque certè principium
Scholasticorum & Pontificiorum falsissimum est, & pridem à
Nostratibus refutatum, ut nos refutatione hinc loci supercedere
possimus. Breviter ad quaestionem respondemus. i. quod
hircus emissarius, ut umbra Veteris Testamenti, non portave-
rit quidem in veritate, quæ umbræ opponitur; portaverit
tamen typicè, in respectu Antitypi, qui Christus est, veritas.
Typica autem portatio in hoc consistit, ut esset medium præfi-
gurandi

non proba-
tur.

Ad quaesti-
onem verò
Resp. i.

gurandi fidei, & ad apprehendendum, futuram Christi portationem; cui si fides inhærebat, reverà applicata est portatio Christi, ad confirmandam remissionem peccatorum, tam quoad culpam, quam quoad omnes pœnas. Distinguenda 2. est portatio peccatorum: quæ est satisfactoria, vel ablative. Per istam satisfit justitiæ divinæ meritorie pro culpis & pœnis, eamq; in veritate peregit Christus, quando, juxta Apostolum I. Petr. II. *peccata nostra tulit in corpore suo super ligno*, præfiguravitque hircus in sacrificium pro peccato oblatus Domino: hæc est, qua peccata omnia nostra auferuntur à credentibus, applicata satisfactione in judicio divino, & oblivioni æternæ à DEO traduntur; quomodo absportat peccata nostra Christus in justificatione, & in mari divinæ oblivionis submergit, & hanc portationem præfigurabat hircus emissarius. Non enim hircus hic portavit domi aut in templo usque ad mortem peccata, aut pœnas eorum sustinuit, sed absportavit in desertum. Unde fortè melius absportatio, quam portatio appellari in versione poterit. Portavit autem, non oppressus illis, sed fortiter ea sustinens, & in deserto ita abiciens, ut ipse liber & victor quasi esset. Peccata autem hæc rectè ab *Abulensi* dicuntur esse, non tantum universitatis, sed etiam singularum personarum. Quod nos ita accipimus, fuisse præfiguratum in hirco emissario ita, ut quilibet, qui crederet in præfiguratum Christum venturum, particeps fieret ablationis omnium suorum peccatorum per justificationem in Christo Jesu.

§. 36. Diximus, finitum fuisse officium umbratile seu repræsentativum hirci emissarii in dimissione ejus in desertum: portavit namque hircus hic peccata totius populi auferendo seu absportando à populo & templo Hierosolymitano, in quo populus fuit, usq; in desertum; in quod abductus, cum primum ab abductore dimissus abiit, officium suum finivit, & posthac liber vixit. Sed hic Judæi IIX. duas addunt Cæremonias. Nam 1. officio hirci addunt, ut moreretur; dicuntq; deductum in desertum, non liberum dimittendum, sed de rupe præruptâ præcipitandum fuisse, ut dilaceraretur & moreretur, vel si lapsu non moreretur, ab educeute interficeretur. Ita namq; Tract. *Joma* fol. 67. f. 1. habetur in *Mischna*: *Quid fecit* (qui hircum dimisit?) *Divisit linguam coc-*

2.

I. Petr. II.

IIX.

Duo Judæorum additamenta.

1. Interfectionem hirci.

Tr. Ioma f. 67.

R 2

cinei,

Gemara
fol. 66.

sinei, cuius dimidiam alligavit petra partem, dimidiam inter duo cornua eius; deinde detrusit eum retrorsum: ipse autem (hircus) devolutus est, & descendit, nec pertigit usque ad medium montis, cum membratim disruptus est. Haecenus Mischna. Gemara autem fol. 66. f. 2. haec addit; Interrogaverunt R. Elieserem, si egrotavit (hircus) quid tum faciendum? num absportare eum in humero suo debuit (dimittens?) Dixit illis; Potuerit eum absportare; quid verò hoc ad me & vos? quod si egrotavit dimittens eum: quid tum? dimittere ne eum debuit per alium aliquem? Quæso, estote pacati: quid enim hoc ad me & vos. si detrusit eum, nec mortuus est; Quid tum faciendum? num descendere debuit, eumque occidere? Dixit illis; sic pereant omnes hostes tui, Domine. Sed sapientes dixerunt; si egrotare cepit (hircus,) equitare fecit eum (leu absportavit eum) super humero suo. si egrotavit dimittens eum: dimittere debuit per alium aliquem. Si detrusit eum, nec mortuus est; descendit post illum, & interfecit eum.

& fol. 67. Quid membris disrupti factum sit, disputatur in Gemara fol. 67. f. 1. 2. ubi quando quæritur, num membra hirci in usum & commodum transferre licuerit? dissentiunt Rab. & Samuel, unus dicit; Fuerunt licita (ut scilicet offendens ea, comederet vel in alium suum usum adhiberet:) alter verò dicit; Fuerunt prohibita. Uterque quoque fundamentum scripturæ adfert, & ad alterius fundamentum respondere conatur. Rabba autem dicit, videri secundum eum, qui dicit, quod licita fuerint, scripturam non dixisse, dimittendum, ut in scandalum evaderet (nimirum ut R. Sal. exponit, ei qui invenisset, nec scivisset, quod membra hirci essent, eaque in usum suum converteret.) Præcipationis autem & occisionis fundamentum in contextu quæsierunt: quippe in quo dicatur vers. 22. Et portabit hircus super se omnes iniquitates eorum ad ארץ גזרה terram concisionis. Hanc enim terram concisionis interpretantur de petra præcisa seu prærupta, in quam hircus deducendus fuerit, utique non alium in finem, quam ut inde præcipitaretur. Hæc Judæorum sententia est.

Quam Iu-
dzorum
sententiā
sequuntur
etiam Chri-
stiani In-
scrpp.

§. 37. Eam non pauci ex Christianis Interpretibus sequuntur maximè recentioribus. Conferatur Piscator, & alii. Alii quidem istam sequuntur sententiam: existimant tamen, quòd hircus emissarius in desertum deductus fuerit, non ut ibi liber

liber esset: sed ut feris crudelibus expositus dilaceretur & more-
retur. Ita *Abulensis* Quæst. 27. *Emitte illum per hominem paratum* liet non
eodem mo
mo.
in desertum: id est; his factis sacerdos habebit quendam hominem
paratum ad hoc, ut portet illum hircum in desertum, ubi nulla pecora Abulensis.
sint, nec aliqui homines, ut sic à feris laceretur pro peccatis illorum.
Nam si relinqueretur in terra habitata, posset conjungi aliis pecoribus,
& non periret, hoc autem nolebat Deus, quoniam sic videretur, quod
non transferebantur in caput ejus peccata Israëlitarum. Ideò si ali-
quis homo reperiret illum hircum in deserto, cognoscens illum esse ca-
prum emissarium, non acciperet illum pro se, aut transferret in gregem
suum, sed relinqueret devorandum à feris. Sic etiam D. Brentius, D. Brenti-
in Levit. XVI. scribit; Pontifex imprecabatur confessione suâ capiti us
hujus capri omnia peccata Israëlitarum, & mittebat eum postea in
desertum, ut esset pro omnibus peccatis totius Israelitici populi expiatio.
Et post: sicut Aharon confitetur peccata, & rejicit ea in hircum: ita
Christus confitetur peccata, & rejicit ea in hircum &c. Ac ille rei-
cit quidem peccata in externum & carnalem hircum, quem amandat
in desertum, à feris dilaniandum. Hic autem suscepit peccata in se-
ipsum, & objecit se pro peccatis nostris trucidandum Judæis.

§. 38. Verum enim verò sententia 1. Hebræorum nul- Sed refuta-
tur
(1.)
præcipita-
tio hirci.
lum prorsus in scriptura habet fundamentum: contra verò po-
tius in simplicitatem literæ & phraseos, *Dimittere in desertum,*
impingit, juxta ea, quæ diximus. Et quis, quæso, quando an-
diderit dimissionem in desertum, de ullâ præcipitatione aut in-
terfectione cogitabit? si quid etiam aliud argumenti illi habu-
issent, ad *ארץ גזרה* *Terram excisionis, vel concisionis, vel decisionis*
non decurrissent. Nam vox *גזרה* nimis dubiæ significationis
est: quod nec *Gemara* diffiteri potuit, quando modò de terra Gemara.
præcisionis seu prærupta, modò de terra decreti interpretata est.
Onkelos Chaldæus transtulit *Terram non habitatam.* Absurdum Onkelos.
insuper est, montem vel rupem præruptam vocari *ארץ* *Terram.*
ubi enim usquam mons vel rupes in scriptura dicitur *ארץ* *Terra?*
B. Lutherus noster benè sensum exposuit, quando vertit, in eine
Wildnuß. Est nimirum *Terra abscissionis* vel *abscissa*: ut signifi-
catio *Rad. גזר* *abscidit*, importat. Facit autem discrimen inter
deserta: nam desertum, ut notum est, in scriptura aliquando est

terra minùs culta, non tamen vasta & inanis, nec abscissa ab habitationibus hominum; aliud verò desertum est vastum, ab habitationibus hominum remotum, in quo feræ suum habent domicilium. Ejus modi desertum etiam intellexit Onkelus, quando, ut dictum, *Terram non habitatam* vertit. Congruum hoc quoque est materiæ substratæ: nam hircus procul ab hominibus absportare debuit peccata filiorum Israël, ut toti terræ illorum non incumberent & nocerent, sed in locum, ubi nemini nocere poterant, nec de iis cogitaretur, abjicerentur. Si conjecturare licet, crediderim, populum Judaicum, cum terra illius in angustias redigeretur, nec tutum esset in desertum hircum emissarium dimittere, istud remedium invenisse, ut de rupe eum præcipitarent, atque sic extra conspectum hominum removerent. Qui necessitatis quidam Casus est, quem posterorum superstitio, quasi res præcepti & institutionis divinæ esset, excusare voluit aut commendare.

(2.)
Dilaceratio ejusdē.

D. Brenti⁹.

§. 39. Quantum 2. ad sententiam de dilaceratione hirci, probabile quidem est, quod animal tam infirmum in loco deserto à validioribus feris diu tutum esse non potuerit, quò minùs ab his dilaceraretur: typus quoque, qui in dilaceratione à feris in primis à *Dn. D. Brentio* nostro constituitur, pius & commodus: Sed deest verbum divinum, quod solum typos facere potest. Nihil sanè quicquam in toto nostro contextu de istà dilaceratione habetur. Et quis negaverit, hircum emissarium per tempus aliquod dierum in deserto supervivere, aut prorsus evadere, aut efferari potuisse, & aliis capris sylvestribus aggregari? Vix credibile quoque est, quod frequentius saltem in die Expiationis à feris discerptus fuerit. Quòd si post hunc Expiationis diem discerptus est, quid hoc ad diem Expiationis & ceremonias ejus pertinuit? Adde, quod ante dilacerationem aliò evadere, & alio mortis genere mori potuit.

II.
Alligatio
Coccinei
dibaphi.

§. 40. Alterum II. quod Judæi cæremoniis scripturæ asfuerunt, est *coccineum dibaphi*, quod inter cornua hirci emissarii alligarunt, & num dealbaretur, observarunt, in testimonium certæ remissionis peccatorum: quam nullam factam putarunt, si coc-

si coccineum istud non dealbaretur. De hoc Coccineo dibaphi, quod *לשון חזיר* linguam Coccinei vocant, non pauca in Talmude extant. Ita supra jam ex *Tract. Joma* fol. 67. f. 1. habuimus in *Mischnah*, inter opera ejus, qui hircum dimisit, quod fuerit dividens linguam Coccinei, partemque ejus alligaverit rupi, partem verò ligaverit inter duo cornua hirci, deinde impulit eum, & de rupe dejecerit. Rationem divisi coccinei in *Gemara* reddunt, & usum simul indicant ipsius coccinei: *Annon, inquit, alligare debuit totum (coccineum) rupi? quandoquidem res praecepti fuit (ut deturbaretur hircus) forte praevenisset & dealbatum fuisset, & mens ejus acquievisset (nec deturbasset.) Annon totum debuisset alligare inter cornua ejus? Aliquando factum est, ut incurvaretur illi caput illius (infra corpus jacens) ut non cognoscere posset, (an dealbatum esset.)* Determinant etiam pondus hujus coccinei, quantum esse debuerit: nisi quod omnes nugas adferre piget. Cæterum hoc coccineum fuisse superstitiosum inventum, haud difficulter probari potest. Nam 1. nihil vel praecepti de alligatione, vel promissionis de dealbatione, in totâ scripturâ invenitur. De iis verò sine dubio noster contextus saltem tacere non debuisset. Si 2. ipsos Judæos interrogemus, unde ritum istum sumserint? nihil habent, quod respondeant, nisi quod ad Jesa: 1. confugiunt, ubi DEus promiserit populo Israëlítico pœnitenti, si peccata eorum rubra fuerint, sicut coccineum dibaphi, fore nihilominus, ut dealberentur sicut nix. Ita namque in *Tract. Schabbath* Cap. II. fol. 86. f. 1. in *Mischna* legimus; unde habemus, quod alligare debuerint linguam Coccinei capiti hirci emissarii? Ex eo, quod dictum (Jesa 1.) si fuerint peccata vestra sicut dibapha, sicut nix dealbabuntur. 3. Novum inventum, nec divini praecepti rem esse, patet inde etiam, quod Judæi toties variarunt. Ita namque legimus *Tract. Joma* fol. 67. f. 1. in *Gemara*: Tradiderunt Doctores nostri; Ab initio alligare soliti sunt linguam Coccinei super januam porticus (templi) forinsecus: si dealbatum est, gavisi sunt; sin non dealbatum est, contristati & pudefacti sunt. Ordinarunt itaq; ut alligarent super januam porticus intus. Et testes fuerunt perspectantes, qui viderunt: si dealbatum est, gavisi sunt; sin, contristati, Ergò (tandem) ordinarunt, ut alligarent

Tr. Ioma
f. 67.

Gemara i-
bid.

quæ refuta-
tur.

(1.)

(2.)

Iesa. 1.

Tr. Schab-
bath. Cap.
II. f. 86.

(3.)

Tr. Ioma
f. 67.

(4.)
Tr. Ioma
Cap. IV.
fol. 39.

ligarent illud, partim rupi, partim cornibus eius. Dixit R. Nachum f. Papa, nomine R. Elieseris Hakephar dicti; Ab initio alligare soliti sunt linguam coccinei super ianuam porticus intus: § quando pervenit hircus in desertum, iam dealbatum erat, cognoveruntq, quod rite factum esset preceptum eius (Domini) quia dictum est; si fuerint peccata vestra sicut dibapha, sicut nix dealbabitur. 4. Neque effectus iste semper saltem secutus est. Quo de testantur Talmudistæ Tract. Ioma Cap. IV. fol. 39. pag. 1. in Gemara, Tradiderunt Doctores nostri; Quadraginta annis, quibus ministravit Sehimeon iustus, (semper) fors (Domini) ascendit in dextra: inde § deinceps aliquando ascendit in dextrâ, aliquando in sinistra ascendit. Dealbata etiam est (semper) lingua coccinei: sed inde § deinceps, aliquando dealbata est, aliquando non dealbata est. Manet itaque, inventum superstitionis humanæ fuisse: quod sub specie devotionis & prætextu scripturæ introductum, plus dubitationis, quam certitudinis de remissione peccatorum mentibus ingeneravit. Quod de dealbatione toties factâ garriunt, vel mendacium est, vel lusus diaboli partim superstitionem partim securitatem hominum fovendis.

Conclusio

§. 41. Ex hætenus disputatis constare existimamus, quod Hircus Asasel seu emissarius fuerit posterior pars ceremonialis § typica sacrificij populi Israëliti pro peccato, solenni Expiationum die peracti; quæ præfiguravit illam officij Christi, veri pro peccatis nostris sacrificij Antitypici, partem, quâ vi satisfactionis suæ in morte finitæ, ipse redivivus § victor in justificatione pœnitentium fidelium peccata horum omnia è medio tollit, § in terram oblivionis absportat abiicitq, ut eorum in æternum non amplius fiat coram DEO recordatio. Hic subsistimus.

Soli DEO & Christo omnis Gloria, Amen.

(I.)



נ"ב

DISPUTATIO THEOLOGICA

de

ΒΙΑΣΜΩ, REGNI
COELORUM.

ex

Matth. XI. v. 12.

Ἀπὸ δὲ ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ βαπτιστῆ ἕως ἄρτι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν
βιάζεται, καὶ βιάσεται ἄρπαξουσιν αὐτήν.

§. 1.



On caret fanè hic Evangelii- Proœmiũ.

Itæ Matthæi locus, quem, cum Bono DEO, prolixius, utinam & accuratiùs, considerare constituimus, suis difficultatibus; quas Interpretes quoque perspexerunt, nec dissimularunt; & quæ, meditantibus diligentius ultro se offerunt. Habet namque suas in verbis difficultates: habet in sensu, quem tropica verba obscurum reddunt, non minores. Quare ut nostra meditatio feliciter succedat, & ad verum sensum usque penetret; rogamus ardentibus precibus DEUM Patrem per Jesum Christum Dominum nostrum, ut Spiritus sui Sancti gratia auxilioque nos ducat, regat & doceat. Amen.

§. 2. Textus Originis habet, ut supra jam posuimus: Ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ βαπτιστῆ ἕως ἄρτι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ
Textus originalis
S
καὶ οἱ

Matth. XI. v. 12. *οἱ βίαιαι ἀρπάξεις αὐτὴν.* Cujus versiones non insigniter variant. Syrus juxta Tremellianam, quæ Boderiana quoque est, & à Trostio approbata, ita transtulit; *A diebus autem Johannis Baptista & usque nunc regnum Cælorum cum violentia accipitur, & violenti rapiunt illud.* In quâ vero Syriacæ Translationis in Latinam linguam traductione Ludovicus de Dieu aliquid desiderat & corrigit; Ita namque Commentar. in h. Matth. cap. xi. ad nostrum verbum annotat *מלכותא דשמאי בקטרא מתרברא* Tremell. & Bod. *Regnum Cælorum cum violentia accipitur.* non nego, quin *תרבר* interdum significet capere, sumere. Sed propriè significat ducere, regere. Unde *מתרבר* Ferrarius ductus, versatus, tractatus fuit. malim ergo vertere, *Regnum Cælorum cum violentia ducitur vel tractatur, id est, violentia in illud exercetur.* *βιάζεται* dixit Matthæus. Eandem phrasin habes Act. 7. 24. Videbat Moses unum ex contribulibus suis *מתרבר בקטרא* qui tractabatur in violentia, id est, cui vis fiebat, vim patientem, ut recte habent Reg. melius quam Tremell qui ducebatur coactè. Ita hic, *Regno Cælorum vis fit, Regnum Cælorum vim patitur.* Ita de Dieu: qui pro se allegat etiam Arabem; *Regnum Cælorum cogitur, vim patitur.* Et certe phrasim Syriacæ ab eo exponitur melius, quam à Tremellio & consentientibus. Sed debuillet tamen, nisi fallor, hoc simul observare de Dieu, quod phrasim Syriacæ eadem sit ambigua; siquidem non tantum passive, ut post alios etiam de Dieu facit, accipi potest, sed active etiam vel neutraliter, vel reciproce, ut denotet, quomodo quis seipsum gerat, seipsum regat vel gubernet, aut se erga alterum præstet. Ex.gr. Act. xxiii. v. 1. *Viri fratres mei* (inquit Paulus ad Confessum Summorum Sacerdotum & Principum Judæorum) *Ego in omni bonâ Conscientia versatus sum* (ut Tremellius vertit) *coram DEO usque in diem hunc.* Ad quem locum de Dieu ipse dicit, quod Syrus & Vulgatus habeant; *Conversatus sum coram DEO*, licet vocem græcam *πεπολίτευμαι* malit vertere, vixi. Sic Phil. i. v. 27. *Tantum quemadmodum dignum, conveniens est Evangelio Christi* (male Tremellius, *quemadmodum decet in Evangelio Christi.*) *עסתר מתרברין* gerentes vos, hoc est, gerite vos. Hæc itaq. ambiguitas cum occurrat: non tantum observare eam debuillet de Dieu: sed postea etiam docere, in qua significatione phrasim accipienda sit. Certe, si græca vox *βιάζεται* active vel neutraliter accipienda est (quo de infra plura)

plura) non dubium erit, quin Syriaca versio ita etiam accipi queat; *in violentia, violenter, cum vi agit, se gerit, se exhibet erga & apud homines.* Ita *Arabs* non punctatus, non minus in activa, quam passiva conjugatione legi potest; *cogit, vi adigit; vi utitur, omni vi nititur.*

2.
Arabica.

§. 3. *Vulgata* versio ita habet; *A diebus autem Johannis Baptistæ usque nunc Regnum Cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* B. *Lutherus* reddidit *Aber von den Tagen Johannis des Täufers bis hieher leidet das Himmelreich Gewalt / und die Gewalt thun / reißen es zu sich.* Qui nihil abit, nisi quod supplet zu sich / ad se: quod etiam Dn. *Erasmus Schmidius* fecit. Plures addere versiones non videtur vel opus vel consultum. Cum dissensus notatu dignus non inveniatur; nisi quod phrasæ variant, *vim patitur, vis illi affertur vel infertur, & si quid aliud.*

3.
Vulgata.
4.
Lutheri.

§. 4. Verba itaque ipsa considerabimus. In quibus I. dicitur ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ βαπτιστῆ ἕως ἄρτι, *a diebus Johannis Baptistæ usque nunc.* Quis *Johannes Baptista* fuerit, notius est, quam ut prolixiori expositione opus sit. *Dies autem Johannis Baptistæ* qui sint, ambigi potest: imprimis, num dies *nativitatis* ejus, an *prædicationis*, an *captivitatis*, an *mortis* intelligi debeant. Non tamen res difficultatem magnam habet. Nam intelligendos dies *prædicationis* *Johannis*, ex contextu facile discitur: quippe qui statim subjicit; *Omnes enim Prophetae & Lex usque ad Johannem προεφύρτευσαν prophetarunt.* quemadmodum *Prophetae* considerantur *ratione doctrinæ*: sic etiam *Johannes Baptista* *ratione doctrinæ* consideratur, atq; adeo dies ejus sunt dies *prædicationis* ejus, ex quo tempore illam exorsus est. Atque hic est *Terminus à Quo.* *Terminus ad quem* verbis ἕως ἄρτι usque nunc, significatus, sine dubio tempus notat, quo *Christus* de *Johanne Baptista*, tum captivo, ad populum *Judaicum* concionatus, ipsa nostra verba locutus est. Sed notandum, quod *inclusive*, non *exclusive* accipiendum hoc: non enim *vis Regni Cælorum* sive *activa* sive *passiva* isto ipso concionis *Christi* tempore finem suum consecuta est, sed deinceps quoque, imò ad finem usque mundi duratura erat. Quare sensus est, ac si diceretur; *A diebus Johannis Baptistæ usque nunc, & deinceps usque ad finem mundi.* Bene itaque se habet, quod *Barradius* *Commentar. in Concord. Ev-*

Verborū
Expositio
plenior.
I.
A diebus
Ioannis
&c.
ubi
I.
Terminus
à Quo.

2.
Terminus
ad Quem.

Barradius

notatur;

Et alii.

Iansenius
quoque.

II.
ἡ βασι-
λεία τῶν
ἐσθλῶν
Regnum
Cœlorum
Quodnam
sit
ubi
i.

Varia sen-
tentia
referuntur
à
Maldona-
to.

vang. lib. iix. c. 9. p. 129. scribit, loquitur de tempore, quod interfle-
xit inter principium prædicationis Baptista & legationem, quam ad
Christum misit. Nisi quod male adeo angustis terminis concluditur, ut
sequens tempus excludat, quando mox subicit; Hoc autem temporis
spatio, neque Regno Cœlorum vim gentes intulerunt, neq; illud Iudæis ra-
puerunt, ut compertum est. Ita ille: qui vero non solus hoc sentit;
cum aliorum quoque multorum interpretationes in easdem an-
gustias textum cogant. Neque vero melius faciunt illi, qui τὸ
ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἰωάννης τῆ βαπτιστῆς, A diebus Iohannis Baptista, ex-
clusive itidem, & in hunc sensum accipiunt; Ex quo desierunt dies
Iohannis Baptista, ratione prædicationis & baptismationis, atq; Ego (Chri-
stus) prædicare & baptizare cepi. Quod dicere coguntur illi, qui vim
Regni Cœlorum de advenientibus ad Conciones & baptismum
Christi exponunt Bene quoq; Iansenius Concord. Evang. cap. 47. p.
301. A diebus Iohannis baptista, id est, à tempore prædicationis ejus, qui
primus regnum Cœlorum prædicavit, usque ad istud tempus Regnum Cœlo-
rum vim patitur. Dicit autē usq; nunc, non quod post illud tempus regnum
cœlorum vim non esset passum, sed ut significaret, violentiam illam, quæ
cepit Ioanne prædicante. semper ab eo tempore perseverasse, nec per præ-
dicationem suam de fuisse &c. nisi quod cum Christi tamen ipsius
prædicatione finitum tempus statuit.

§. 5. Quod de Termini ad Quem extensione diximus, in-
fra clarius fiet: Sicut, quod Terminus à Quo, dies Joannis Bapti-
stæ, non excludat, sed includat, ex eo patet, quod sequitur: O-
mnes Præpheta & Lex usque ad Ioannem prophetarunt. Jam in ver-
bis pergimus, In quibus II. sequitur ἡ βασιλεία τῶν ἐσθλῶν, Regnum
Cœlorum. Etsi appellatio hæc in scripturis frequens, sit quid ta-
men hoc loco ea notetur, non parum dissentiunt Patres & Inter-
pretes. Quidam (verba sunt Maldonati in hunc locum) Christum
ipsam Regnum Cœlorum vocari putant; ut Ambrosius serm. 15. de natali
Domini. Alij vitam eternam, aut cœlum, ut Gregorius homilia 20. in
Evang. & Beda in hunc locum; Alij Fidem, ut Chrysostomus, Euthymius
& Theophylactus. Alij Ecclesiam, aut Evangelium, ut multis aliis locis.
His solis (pergit Maldonatus) assentior: jam enim superiori versu
docuimus, antithesi inter legem & Evangelium uti voluisse. Iansenius
tantum dicit Regnum Cœlorum hoc loco sic accipi debere, quo-
modo

modo accipiebatur in eo, quod Joannes auspicando prædicationem suam dixit; *Appropinquavit Regnum Cælorum.*

§. 6. *Barradius* Jesuita loco supra citato prolixius sententias expendit varias. Inprimis de sententia, quam *Maldonatus* unice probat, quasi Regnum Cælorum hoc loco sit Ecclesia, ita scribit; *Ambrosius Lac, 7. Rapitur, inquit, à Synagoga Regnum. Rapitur Regnum Cælorum, cum Christus à domesticis, id est, à Judæis denegatur, à gentibus adoratur. Rapitur cum ab illis repudiatur, à nobis colitur &c.* Et sermone 15. de Natali Domini: *Raptores non nisi aliena diripiunt, Christum Ecclesia rapuit synagoga, & aliena gentis regnum vim faciendo possedit. Nam Salvator, dum à Judæis negligitur, à gentibus occupatur. sic ille. Hanc interpretationem probat noster Maldonatus, propterea q̃ dici existimat regnum cælorum vim pati & à violentis rapi, quia non intra unum Iudeorum populum conclusum est, sed omnibus gentibus apertum. At Dominus non loquitur hoc loco de gentibus, sed de Judæis; Ergo non est sequenda interpretatio.* Hactenus *Barradius*: qui mox addit argumentum ex textu de tempore sumptum, & denuo subiicit; *Ergo non est probanda explanatio. Quæ vero Barradij de regno Cælorum h. l. sit sententia ex his illius verbis constare poterit; Dixerat Dominus, qui minor est in Regno Cælorum Angelus, major est Ioanne. Nunc de ipso Regno Cælorum agit, quod Ioannes prædicare cepit Matth. 3. dicens; pœnitentiam agite, appropinquavit enim Regnum Cælorum, hoc pacto, qui minor est in Regno Cælorum Angelus, & qui minor erit homo, maior est Ioanne in terris existente. Hoc autem Regnum cælorum, in quo tanta dignitate Angeli excellunt, excellentq̃ etiam homines, à diebus Ioannis vim patitur, viq̃ comparari debet magna. Certe haud obscurum est, quod per regnum cælorum intelligat gloriæ regnum, quod in cælis, non in terra sit, quo non tantum homines post hanc vitam & mundum, sed & Angeli Boni fruantur.*

§. 7. *Pareus* in hunc locum per regnum cælorum intelligit prædicationem Evangelii, & Ecclesiæ propagationem. Additur *Genevensibus* autem & *Deodato* regnum cælorum est gratia Dei in Evangelio. Quam sententiam ita plenius exponit *Benedictus Arctius* in h. l. *Regnum, inquit, Cælorum gratia DEI est, per quam nova Ecclesia in terris colligebatur, novis additis promissionibus.* Nec alia

2.
a dferitur
Iansenii.

3.
Probata
Maldonat;
refutatur
à Barradio.

4.
Barradius
suam ex-
ponit.

5.
Additur
Parei,
Genev,
Deodat.
Arctii.

Bullingeri
Gualtheri.

est sententia Bullingeri in Matth. xi. Rodolphus Gaalterus, quod hoc loco sit Regnum Cœlorum, his exponit verbis; in his autem primò observabis, Novi Testamenti tempus, adeoque totum illud negotium redemptionis nostræ, cuius ergò DEI Filius in mundum venit, & homo factus est, regnum DEI dici,

§. 8. Datur fortè haud difficilis sententiarum conciliatio: quod, quantum ad rem, non videantur procul in diversa abire. Certe de Nostratibus Theologis, etiamsi diversimode loquuntur, dum unus gratiam DEI in verbo Evangelii prædicatam & propositam, alter ipsam prædicationem verbi vel doctrinam Evangelii intelligit &c. non dubitamus, quin in re consensus haud difficulter perspicui queat. Si quid tamen phrasi scripturæ convenientius

6.
Quid phra-
si Scriptu-
ræ conve-
nientius
sit,

exponitur.
collat.

Luc. XVI.

(1)

(2)

(3)

(4)

(5)

Luc. XVII.

v. 20.

sit, inquirere placuerit: fortè non parum juvabit collatio cum Luc. xvi. 16. qui parallelus locus est. in hoc Christus ita loquitur; *Lex & Prophetæ usque ad Ioannem, ἀπὸ τότε ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐυαγγελίζεται ab eo tempore regnum Dei evangelizatur.* Ex his sane verbis haud obscurum est, quod aliud sit regnum Dei, quod evangelizatur; aliud vero ipsum Evangelium seu doctrina Novi Testamenti, quæ regnum Dei evangelizat. Sequitur inde etiam, quod Christus, saltem quatenus est Evangelizans, non sit regnum Dei: cum hoc respectu is sit, qui regnum Dei evangelizat. Sequitur & hoc, quod regnum Dei non sit fides: Nam regnum Dei iam est, quando Evangelizatur; fides autem tùm nondum est, sed ex Evangelizatione regni Dei oritur. Etsi vero etiam Ecclesia Christi regnum Dei vel Cœlorum appellatur, non tamen ipsa quoque fuit, quando à diebus Joannis Baptistæ regnum Cœlorum evangelizatum est: sed per evangelizationem hanc collecta demum est. Itaque si accuratius loqui velimus; Regnum Cœlorum in nostro loco nil aliud est, quam regnum illud Dei, de quo Luc. xvii. v. 20. quæsierunt, sed quod non intellexerunt Pharisæi; quando venturum illud esset? Quibus respondit Dominus dixitque! *Non venit regnum DEI cum observatione: neque dicent, Ecce hic, aut ecce illic; id est ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς ὑμῶν ἐστίν, ecce enim regnum Dei intra vos est.* Est nimirum Regnum Cœlorum, vi verborum istorum, Regnum Dei, quo intra homines regnat, adeoque regnum, non terrenum, sed cœleste, non externum, sed

inter-

internum: quo de Paulus Rom. xiv. 17. scribit; *non est regnum Dei* Rom. XIV. *cibus ac potus, sed iustitia, pax & gaudium in Spiritu Sancto.* Est hoc v. 17.
Regnum Cœlorum seu Dei, quod in hac vita intra homines per fidem esse incipit, sed complebitur tamen demum in altera vita, quando DEUS erit omnia in omnibus. Hoc regnum cœlorum (6)
sive Dei multa comprehendit, ipsum imprimis Deum, cuius hoc regnum est; Christum qui rex ipse est, & per quem atque in quo Deus Pater hoc regnum erigit, auget, perficit; Ecclesiam, si quæ erecta est, tanquam in qua DEUS & Christus regnat; Evangelium seu doctrinam Evangelii cum sacramentis, quibus tanquam mediis DEUS in hoc regno erigendo conservandoque his in terris utitur; homines partim fideles, qui huius regni cives, partim infideles, qui ad civitatem huius regni vocandi sunt; bona atque privilegia regni; & si quid aliud. Juxta hæc diversa contenta res etiam diversæ de hoc regno prædicantur, vel propter DEUM, vel Christum, vel Ecclesiam, vel Doctrinam Evangelii &c. Ex. gr. apud Lucam Capite xvi. dicitur, *Regnum DEI evangelizatur*: ubi universa materia prædicationis significatur per regnum Dei. Quando vero dicitur; *ὅτι ὅτις βιάζεται εἰς αὐτὸ, summo studio atque contentione laborat ingredi in illud*; denotat bona, privilegia atque communionem huius regni, quorum omnium cupit fieri particeps. Itaque in nostro quoque loco videndum est, secundum quod contentum, vel quæ contenta, quodlibet prædicatum de illo enunciatur: quod deinceps nobis observandum & exponendum erit.

§. 9. Duo autem de hoc Regno Cœlorum in nostris verbis enuntiantur: *Unum*, quod βιάζεται; *Alterum*, quod ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τῶν βλασφῶν. Quæ quid sibi velint, præcipuus labor est. Prius itaque prædicatum est; *Regnum Cœlorum βιάζεται*. Quid vero est βιάζεται? Certum est, quod hoc verbum non tantum in passiva Forma passivè significare possit, ut notet, *vim patitur*; sed etiam in media Forma activè, *vim facit, vim infert*, vel neutraliter, *summo studio nititur*, denotet. De hoc Verbo D. Lyserus Harm. Evang. c. 56. ita scribit in genere; *Quarendam igitur est vera significatio verbi βιάζεται.* Et sæpe in superioribus ostensum est, sermonem Novi Testamenti ex phrasi septuaginta interpretum ad collationem Hebraismi in genere.

III.

Prædicatum
duo de Regno cœlorum.

Prius.

βιάζεται

Quod Verbum

I.

Exponit

D. Lyserus.

(1)

in genere.

braismi omnium rectissime posse explicari Exempla quaedam hic annotari possunt. Genes. 33, v. 11. Iacob ἐβιάσατο Esau, ut acciperet munera. Ibi respondet hebraico וצד quod significat, non semel, non obiter, non frigide Iacobum fratri obtulisse munera, sed tali instantia, ut quasi injecta manu & apprehensa veste urserit non desistens, donec acciperet. Ita Genes. 19. v. 3. Cum Angeli sub personâ Peregrinorum in platea vellent pernoctare Loth καλεβιάσατο αὐτούς, valde urgebat illos, ut ad se diverterent. Iudicum 19, 7. Socer abiturum generum ἐβιάσατο, ut maneret. Ita & 4. Reg. 2, v. 16, & 5, 16. Verbum istud ἐβιάζειν usurpatur, sicut Germanis Nötigen, quod non verbis semper fit, sed saepe iniecta manu, apprehensione vestium, ut ipso gestu ostendatur verum, serium, & ardens studium. Exod. 12, v. 33. Aegyptii καλεβιάζοντο populum Israël, ut celeriter exirent, ibi respondet hebraico פית, quod significat quasi apprehendendo instare & urgere, ita ut prevaleat. Exod. 19, 24. ubi praecipitur, ne populus per septum in radice montis factum impetu quodam perumpat, & irruat ad montem, Graeci dicunt, μὴ βιάζέτωσαν (quanquam quaedam exemplaria legant βαδιζέτωσαν, sed corruptè) Hebraeus habet פית, quod significat impetu quodam per obstacula, iis dirutis irrumpere. Luc. cap. 16. v. 16. plane hoc modo loquitur, πᾶς ἐἰς αὐτὴν βιάζεται, omnis in illud vim facit vel irruit. Prov. 16, v. 26. Graeci ita reddiderunt, vir laborans laborat sibi, καὶ ἐκβιάζεται τὴν ἀπώλειαν ἐαυτοῦ. Sententia est; homines saepe ardentissimis animi & omnium virium contentionibus & indefessis laboribus in ea incumbere, quæ ipsis exitio sunt, ita, ut quasi vi & contentione quadam videantur exitium sectari, das heist zu seinem eigenen ver derben rennen.

(2)
in specie.

§. 10. Quantum verò ad nostrum attinet locum, idem D. Lyserus postea scribit; Porro quod Matthæus dicit Regnum cælorum βιάζεσθαι, à quibusdam Activè explicatur, quod Parabola Luc. 14, v. 25. vocat, compelle intrare. Nam & Luc. 16, v. 16. βιάζεσθαι activè usurpatur. Sed simplicius est, si passivè accipiatur apud Matthæum. Ejus enim explicatio est, quod sequitur, Violenti rapiunt illud. Et Luc. 16, v. 16. quis quasi per vim irrumpit in illud. Explicatio ergo verbi βιάζεσθαι ab ipso Christo monstrata & tradita est.

(3)
contra Ma-
nichæos
vindicat.

§. 11 Qui sint, quibus verbum βιάζεσθαι in hoc Matthæi loco activè significat, non exponit. Prius autem annotavit, quod Manichæi significatione ista abusi fuerint. Mitur autem, inquit;

hic

his vocabulis βιάζεσθαι, & βιάσθαι ἀπανάσθαι. βιάζεσθαι vulgo significat vi adigere aut necessitate cogere invitum. Hanc significationem Manichæorum furores hoc loco amplexi sunt, quasi conversio & salvatio hominis fiat per violentos raptus, seu per modum coactionis, sine spontanea applicatione voluntatis, quæ Spiritu Sancto operante efficiatur ad apprehensionem gratiæ; sed hæc sententia phanatica & falsa est. Deus enim operatur, ut velimus Phil. 2, 13.

§. 12. Communis vero sine dubio est sententia, quæ passivè accipit, ita, ut utroque membro idem dicatur; regnum cælorum vim patitur, id est, violenti rapiunt illud: sensum tamen non eundem faciunt Auctores. Quorundam expositiones adducemus. Orthodoxa sine dubio est Explicatio D. Lyseri, & fidei prorsus Analoga. Ex Exemplorum, inquit, collatione, intelligi potest, Christum verbo βιάζεσθαι voluisse se describere naturam & proprietatem fidei justificantis, quod scilicet non sit otiosa notitia, nec frigida cogitatio, sed ardentissimus cordis affectus, qui ferventi desiderio, lucta & conatu per omnia obstacula, gemitu, petitione & fiducia eò feratur, ut regnum cælorum, quod verbo offertur, ita quærat, amplectatur & retinere cogitet, sicut illi, qui violentiâ aliquid invadere & occupare conantur, nullis laboribus parcant, nullis periculis absterrentur. Ambrosius inquit; Omnis qui vim facit, vehementi studio prope- rat, non torpenti lentescit affectu; Illa autem Salutaris & Deo grata violentia excitata fuit à Spiritu Sancto per ministerium Baptistæ, prædicantis pœnitentiam & remissionem peccatorum. Seria enim agnitio peccatorum, metus & terror iræ Dei & iudicii divini sunt flabella Spiritus Sancti, per quæ cor inflammatur, ut regnum cælorum h. e. gratiam Dei, quæ verbo proponitur & offertur, non contemnat, non negligat, non frigide de eo vel cogitet vel loquatur sed serio & ardendi cordis affectu desideret, exoptet, petat, quærat amplectatur & retineat. Vera igitur fides hæc est, cuius objectum est regnum cælorum, & forma talis est, qualis verbo βιάζεσθαι describitur. Hactenus D. Lyserus. Summam quasi quandam horum præmisit D. Hunnius in cap. XI Matth: quando scripsit, ex eo tempore, quo Iohannes Baptista prædicaverit, factum esse, ut homines, emissis Pharisaicis corruptelis atq; erroribus veritatem doctrinæ cælestis avidissime amplecterentur, ita, ut præ contentione animorum quodammodo regnum Dei vim pateretur, dum certatim illud ingredi laborarent. Non absimilia sunt, quæ Pareus in hunc locum habet; vim patitur, βιάζεται,

2.
Communis
h. l. passivè
accipit:
sed
sub diversis
sensibus.
(1.)
orthodo-
xum ali-
quem ha-
bet D. Ly-
serus.

pro futuro βιάσται, violenter quasi arripietur & propagabitur: quia virtute Spiritus Sancti per omnia obstacula invictis tyrannis perrumpet ejus predicatio.

**Cui
(2)
repudiato.**

**Maldona-
tus Iesuita
alium sur-
rogat.**

§. 13. Taxat verò has interpretationes Maldonatus Iesuita, quando in hunc locum scribit; *vim patitur, magno ad illud impetu curritur, quam interpretationem hereticorum interpretes, & sine auctore (nec enim cujusquam meminerunt) & sine judicio secuti sunt.* Putat enim ad rem non esse: quod tamen ille quidem male demonstrat. Recenset mox aliorum interpretationem his verbis; *pleriq; sic exponunt, vim patitur, id est, mortificatione, pœnitentia, ignominia, paupertate obtinetur, & ea ad illud itur via, quam Iohannes & verbus & factis demonstravit, Basilii in Oratione de abdicatione rerum, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus lib. 2. qq. Evang. quest. 37 Gregorius homil. 20. in Evang. Theophylactus, Euthymius, & Beda in comment. & Bernardus in sentent. c. 5.* Verùm quid magis probet, explicat; Ego vehementer Hilar. can. 11. & Ambrosii libr. in Lucam 6. & serm. 15. de Natali Domini probo sententiam, propterea dici vim pati regnum cœlorum & rapi à violentis, quia non intra unum populum, ut in veteri lege, conclusum est, & quasi certis finibus custoditum: Sed omnibus apertum, omnibus expositum, ut quicunq; velit in illud irruat: & quia non jam hereditati, ut Iudeis, sed virtuti detur. Addit deinde; hanc interpretationem eò magis probabit Lector, si animadverterit verba hoc loco esse transposita. Nam hæc verba debuerunt versiculo decimo tertio, & ea, quæ versu decimo tertio sunt, hoc loco poni, & quia id sententiarum series & consequentia videtur omnino postulare &c.

**quem verò
(3)
Barradius
Iesuita re-
futat.**

§. 14. Verum enim vero Maldonatus suæ tamen societatis homini, Barradio, non potuit persuadere, ut ex his Barradij verbis constare potest. Divus, inquit, Hilarius interpretatur de gentibus; vim, inquit, regnum cœlorum patitur, inferentesq; diripiunt illud, quia gloria Israël Patribus debita, à prophetis nunciata, à Christo oblata, fide gentium occupatur & rapitur &c. Et Ambrosius Luc. 7. Rapuit, inquit, Ecclesia Synagoga regnum. Rapitur Regnum Cœlorum, cum Christus à Domesticis, id est, Iudeis denegatur, à gentibus adoratur. Rapitur, cum ab illis repudiatur, à nobis colitur &c. & Sermone 15. de Natali Domini. Raptores non nisi aliena diripiunt, Christum Ecclesia rapuit synagoga, & aliena gentis regnum vim faciendo possedit. Nam salvator, dum

dum à Iudæis negligitur, à gentibus occupatur. Sic ille. Hanc interpretationem probat noster Maldonatus, propterea q³ dici existimat, regnum cœlorum vim pati & à violentis rapi, quia non intra unum Iudæorum populum conclusum est, sed omnibus gentibus apertum. At Dominus non loquitur hoc loco de gentibus, sed de Iudæis: ergò non est sequenda interpretatio &c. Suam deinde Barradius sententiam his exponit; Græcè sic ^{suamq; sub-} habetur; ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιάσαι ἀρπάσσουσιν αὐτήν. ^{stituit.} Verbum Græcum βιάζω significat vim inferre, βιάσῃς, eum, qui vim infert. Est ergo sensus, Regno Cœlorum infertur vis, vel, ut ita dicam, regnum cœlorum violentatur, & violenti illud rapiunt, id est, qui vim illi inferunt, rapiunt illud per vim illatam. Metaphoricè loquitur Dominus, quasi de arce vel regno terrestri, cui vis à multis infertur, quodq; per vim oppugnatur & rapitur: quasi dicat; Olim Israelitæ terræ promissionis intulerant vim, & per vim illam rapuerunt: à diebus vero Ioannis Baptiste, qui cœpit cœlorum regnum prædicare, promisso Cœlorum Regno vim inferunt, & per vim illud consequuntur. Dicuntur autem vim intulisse Iudæi, & oppugnasse atq; rapuisse regnum cœlorum, quia multi per pœnitentiam illud oppugnarunt & promeriti sunt. Et postea; Aliter locus sic explicari potest; A Diebus Iohannis Baptiste usq; nunc Regnum Cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud &c. Hoc est; à diebus Iohannis, qui regnum cœlorum appropinquare docuit, usq; ad hoc tempus, quo ego de eodem regno ago, regnum cœlorum jam prædicatum, patitur vim, id est, non sine vi comparari potest, & violenti, qui illi vim inferunt, rapiunt illud. Hoc sensu non ait Dominus multos Iudæos vim regno intulisse, sed, quid fieri debeat, docet. Ita Barradius Maldonatum refutat, suamque contrà sententiam exponit.

§. 15. Sententiam communem, quam hætenus diversi (4) authores diverso sensu tradiderunt; Alexander Morus in notis ad quædam loca Novi fœderis p. 45. seq. novis coloribus pingit. Notanda, inquit, sunt illa verba, ἔως ἀρτι. Tempore Ioannis Baptiste proprie non fuit regnum cœlorum, sed adventabat ἡ ἡμέρα & proxime venturum evangelizabatur Luc. 16, 16. Cum ergo dixisset Dominus, Lex & Prophetæ usq; ad Iohannem; quid Iohannes! non propheta quidem, sed plus quam Propheta, inquit; non Evangelista quidem præsentis & jam constituti per Spiritum Dei & Apostolos Christi regni Cœlorum, sed jamjam adventuri. Quod interea non impedit, quominus à diebus Ioannis, ἔως ἀρτι, adhuc,

(4)
Commune
nem con-
trà novis
coloribus
pingit
Alexander
Morus.

adhuc, quicumque trahunt aliquid de fortiore illo Spiritu Eliæ, in hoc regnum, licet nondum tempestivo tempore, irruunt impetu zeli ferventioris velut igneo curru abrepti, non expectant illud, sed veniunt, occurrunt & eunt obviam; occupant & ante tempus auferunt. Conf. Matth. 12. 29. Hæc loci mens. Locutioni autem locum dedit, quod non pharisei, non sapientes Seculi Christo nomen dabant; sed populus, meretrices, milites, ac imprimis publicani *ἡγεμονιστῶν βίον* professi, qui, auctore Philosopho βίαιος τις εἶναι. Eo certe potissimum nomine infames erant, quod violenti essent exactores, ut maiores eorum, qui neceiebant *σεξγαλιάς βιάων συναλλαγμάτων* Esa. 8. suffocationes impotentium commerciorum; sicut vertit Antiquissimus interpres in Epistola Barnabæ; proprie violentorum. Nimirum hi sunt alio sensu nunc βιάσται, rapaces regni Cælorum. Qui? Matthæus ipse, qui scribit, *Levis, Zachæus, ἀρχιτελώναι, τελῶναι*, qui dicti omnes βιάται, βαρῆς, φοβητικοί. nunc aliter ἀσπάζονται. Nam & publicanorum propria fuit non modo βία sed etiam ἀρπαγή, quippe apud Suidam ijs tribuitur *πεπαρρησιασμένη βία & ἀνεπίμνη & ἀρπαγή*, quod imprimis ad propositum facit. ita ille.

sed
(5)
melius ex-
ponit B. D.
Dorischæus.

§. 16. Novit communem sententiam etiam acute interpretari B. D. Dorisch. in Coll. super Matthæum in hunc sensum; Laborasse valde interpretes circa hunc locum, omnes tamen eò contendere, ut sensus sit, quod à diebus Ioannis in regnum Cælorum tanta fiat irruptio & tam numerosa congregatio, tanquam ad prædam opulentissimam advocarentur. Christum tacite prædicere Iudaismi everstonem, in quo hætenus fuerunt Thesauri scientiæ; quo everso omnes ad volaturi sint, arrepturiq; prædam illam sanctam, thesauros hætenus Iudæis commissos. Ita fere supra c. IX. Filij regni ejicientur &c. multi enim venient ab ortu &c. Huc etiam respicere Paulum Rom. XI. 12. casum Iudæorum factum divitias orbis terrarum. Si terreat verbum βιάζεσθαι, quod violentiam notet. Notare interpretes verbum complecti duo, cupiditatem & iniquitatem. De priore hic sermonem esse, ut nec alias semper iniquitas connotetur. Ita enim in Veteri Testamento sollicite petentibus tribui. Ideoq; magno ardore aliquid petentem posse dici βιάζομενον. Et ita salvari posse veterum interpretationem.

ut tamen
alium sen-
sum præse-
nat.

§. 17. Sed idem tamen B. Dorischæus noster, pro singulari, quo pollebat, Iudicii acumine, in communi ista invenit, quod eo obellet. Ideo verbum βιάζεσθαι quidem cum eà in passiva significatione

catione reliquit: longe tamen alium sensum tradidit, imò plane contrarium. Conqueri Christum de contemptoribus regni cœlorum violentas illi manus inferentibus, qui aliis præripere conentur regnum cœlorum, & regni cursum impedian; Quales Pharisei, Sacerdotes, scriba &c. Haberi patrociniū ex verbis propius hunc sensum generantibus: Ante Ioannem jacuisse regnum cœlorum, ipso predicante fremuisse Phariseos, & præripere aliis ipsius usum voluisse, cum tamen ipsi uti nollent. Ita idem fere esse cum Luc. XI. v. 52. congruere etiam hunc sensum statuit temporis illius magis, quam priorem sensum. Non enim fuisse tempus concursus: plures impediētes, quam recipientes: Vnde Christus suos vocaverit parvum gregem Luc. XII. v. 32. Tertio non videri adventum ad regnum cœlorum esse secundum βίαιον, sed apertam voluntatem Dei, neq; Christum se gessisse nolentem. Quarto, querelam esse, patere ex Luc. 16. v. 16. ubi dicatur; Regnum quidem Cœlorum predicatur: sed quotus quotus est, qui non violentus sit in id? Quinto, in priori sensu difficilem esse nexum cum versu sequenti: in posteriori vero tale argumentum; In quo desierunt omnes prophetae, id non est impediendum, sed publicè predicandum, ne regno cœlorum vis inferatur, inhibitis ejus progressibus. Tales enim βίαιοι verè sunt raptores viam salutis infestantes. Atqui circa tempora Ioannis desierunt omnes Prophetae. Ergo &c. hæc ex mente D. Dorscheri nostri.

§. 18. Contra quam Præceptoris expositionem & ratio. Quò laudantes nos sane nullo modo disputabimus: Si quis tamen ad communem propius accedere voluerit, subministrabimus quæ juvare forte poterunt. Et verbum quidem βιάζεσθαι quod attinet, de re ad commune cœlorum predicatum: Verbum hoc i. videtur commode hinc activè vel, si mavis, neutraliter usurpari. Ita namque non tantum apud LXX interpretes, sed & apud Ecclesiasticos & profanos scriptores, frequentius usurpatur, ut summum studium, omnem con-
 tentionem & conatum, vim, impetum significet. Apud Luc. c. 16. v. 16. activè vel neutraliter usurpari, interpretes consentiunt. Ex LXX interpretibus huc pertinent omnia exempla, quæ supra ex D.D. Lysero annotata sunt. Isidorus Pelusiota lib. 1. Epist. 23. ζώσας εἰς φρεσίν αὐτῶν τὸ Θεοῦ μυστήριον ἀναγκρῶς βιάζεσθαι, Zosimus impudenter seipsum ac per vim in Dei mysteria immittere conatur. Cyril-
 l. Hierosolymitanus Catech. IV. τὸ ζιζάνιον βιάζεσθαι εἰς τὸ νομιθῆναι, Cyrill. Hierosol.

- Plutarchus.** *zizanium pro frumento conatur haberi.* Plutarchus; βιάζομαι ὅρχειν, *omni contentione eo nitor, ut imperem.* Hanc significationem si attendamus; Regnum Cælorum βιάζεται, scil. ἐρχεσθαι plena sua vi *advenit, omni contentione hominibus se insinuare nititur.* Convenit 2.
- (2) *optime cum eo, quod Luc. XVI, 16. dicitur. Regnum Cælorum ἐυαγγελίζεται evangelizatur* scil. plena voce evangelii, non figuris, typis, prædictionibus, sicut in Veteri Testamento factum est. βιάζεται, plena vi advenit & insinuat se regnum cælorum ἐν τῷ ἐυαγγελίῳ dum plena revelatione evangelizatur. Unde ἡ βία vis, qua regnum cælorum utitur, nil aliud est, quam Evangelium & virtus hujus.
- (3) *Cum antecedentibus 3. & consequentibus egregius & facillimus nexus erit. Dixit vers. præcedenti Christus; Amen dico vobis, non excitatus est inter natos mulierum Major Iohanne Baptista:* ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν ἑσθλῶν, *Qui autem minor est in regno cælorum, major ipso est:* & nunc subjicitur v. 12. *A diebus autem Iohannis Baptiste usque nunc ἡ βασιλεία τῶν ἑσθλῶν βιάζεται, regnum cælorum omni vi sua ingruit.* Videri poterant invicem opponi Iohannes Baptista & ὁ μικρότερος, qui minor in regno cælorum, quia hic major illo est dictus; Christus scil. Joanne. Quod ne fiat, Dominus conjungit, & subordinat. Debebat, qui minor erat Iohanne in regno cælorum, fieri major, juxta confessionem ipsius Baptiste; ἐκεῖνον δεῖ ἀυξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλατῶσαι, *illum oportet crescere, me verò minui:* In eodem tamen regno Cælorum, secundum initia & incrementa ejus; ut verum nihilominus maneret, à diebus Joannis Baptiste usque nunc (ad Christi prædicationem) regnum cælorum omni sua vi magis magisque ingruere; Cui rei ratio & explicatio in seq. vers. 13. subjungitur; *quia lex & propheta usque ad Ioannem περιέφθηνον, prophetarunt,* sed inde à diebus Joannis usque nunc ἡ προφητεία prophetia seu concio de regno cælorum per typos & prædictiones desit, ipsumque adeo regnum cælorum βιάζεται aperta vi & verbo evangelizatur & ingruit.
- (4) *Notatu hic dignum est, 4. quod τὸ βιάζεσθαι aperta vi ingruere, opponatur τῷ περιφθέναι, obscurius prænuntiare & prædicere venturum. Unde comparatio est, Veteris & Novi Testamenti: Sub Veteri Testamento non erat βία seu vis tota Evangelii,*

līi, sed promissio venturi, in novo autem Testamento omnis ejus *βία* venit & complementum ejus, quod olim promissum erat.

§. 19. Patebit ex his 5. quod in hac Verbi *βιάζεται*, vi ingruit, (5)
 omni contentione sua venit &c. significatione, *ἡ βία*, vis, non tam
 consideretur respectu hominum seu auditorum, quam respectu
 ipsius regni cœlorū. Regnum namq; cœlorum diversimode venit;
 uno modo sine *βία* seu vi sua, alio autem modo cum *βία* seu vi
 suā. idem est, ac si dicas, Regnum Cœlorum diversimodè prædi-
 catum esse; Prædicabatur namque obscurius, cum nondum ad-
 ellet, sed prædicaretur venturus Christus cum Beneficiis suis; Præ-
 dicatus autem ita est, ut clarius prædicandus non esset, quando
 jam in carne comparuit, à Johanne Baptista monstratus digito est,
 & ipse, se Christum & Filium Dei esse, falsus est. Unde 6. de (6)
 nulla hominum coactione hīc cogitandum est, ut Manichæi deli-
 rarunt. Neque etiam ulla irresistibilis Evangelici verbi seu con-
 cionis virtus cum aliis somnianda; quasi ita se virtus ejus apud
 delectos quosdam insinuet, ut non possint non verbo credere.
 Quemadmodum enim hætenus indicavimus, *ἡ βία* seu vis nihil
 aliud, quam summum rei gradum, complementum, plenitudi-
 nem, copiam, abundantiam, perfectionem, ἀκμὴν, aut si quod si-
 gnificantius vocabulum detur, significat. Neque hoc tantum
 græca Lingua in suo verbo *βιάζεται* habet, sed aliæ quoque Linguae
 similes phrasæ frequentant. Ita in Germanica nostra lingua quid
 frequentius hic locutionibus; Der Feind komt mit aller Macht/
 der Tag komt mit Gewalt/ der Bot laufft auß aller Macht/ der
 Sommer oder Winter komt mit gewalt &c. hoc quidem simul
 verum est, quod ex isthoc ipso etiam recte inferatur magna verbi
 evangelici virtus & potentia. Ubi enim regnum Cœlorum o-
 mni vi sua & plenitudine venit ad homines, quis non intelligat
 aut dixerit, quod serio & omnibus viribus suis, intra corda ho-
 minum intrare & insinuare se conetur, ut Christus in iis regnet?
 Sed hæc vis verbo congrua est, hoc est, efficax cordium persuasio,
 non coactio.

§. 20. Atque ita habemus prius de Regno Cœlorum præ-
 dicatum, si quantum ad rem ipsam, non vocis *βιάζεται* expositionem
 attinet, non procul à communi loci nostri interpretatione abire pla-
 cuerit.

(7) cuerit. Quod eò magis se nobis per hoc commendabit, quod distincta in verbis Christi membra facit: quod longe sane melius est, quam si ex duobus membris, sensu unum tantum constituatur. Id facere alias communem versionem, quæ τὸ βιάζεται vertit *vim patitur*, supra jam indicatum est: Si quidem vim illam patitur, quando violenti illud rapiunt. Verum sine dubio melius est, si modo possimus, quemadmodum verbis, sic etiam re & sensu, duo membra constituere. Quod in datâ τὸ βιάζεται, versione & interpretatione omnino obtinetur. Nam aliud est adventus Regni Cœlorum cum vi seu virtute; aliud vero regni ejusdem advenientis arreptio, quæ ab ijs fit, qui omni vi & contentione sua in illud ingredi nituntur.

Marc. IIX.
v. ult.

(8) §. 21. Non absimilis usus est vocabulorum Synonymorum, aut saltem affinium, δύναμις & κράτος. Nam hæc quoque ἀκμὴν rerum excellentem vel summum status gradum denotant. De δυνάμει virtute, exemplum habemus, Marc. IIX. vers. ult. quando enim Christus quibusdam discipulorum suorum conspectum excellentissimæ & cœlestis suæ gloriæ promittit in monte Galilææ exhibendum, his utitur verbis; *Amen dico vobis, sunt quidam inter eos, qui hic stant, qui non gustabant mortem ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθῆσαν ἐν δυνάμει, donec viderint regnum cœlorum venisse cum virtute. B. Lutherus in trasse kommen. Annon prius viderant regnum Dei venire in Christo; quando viderunt τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενὲς παρὰ πατρός, gloriam eius, gloriam velut unigeniti à Patre? Utiq; viderunt: Sed non viderunt ἐν δυνάμει in virtute gloriæ, in excellentissimo splendore illo, in quo postea in monte conspexerunt. In Apocalypseos libro Sol quoq; suam habet δύναμιν seu virtutem, quando in summa lucis Serenitate splendet. Cum quo splendore lucidissima Christi apparentis Majestaticè facies comparatur; καὶ ὡς ὁ ἥλιος αὐτῷ (Χριστῷ) inquit Johannes cap. I. v. 16. ὡς ὁ ἥλιος φαίνει ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ, Et facies eius (Christi) sicut Sol lucet in virtute sua. Erasmus Schmidius; Et facies eius erat, sicuti Sol lucet in virtute sua. Beza. Et facies eius qualis sol in vigore suo lucet. B. Lutherus wie die helle Sonne. Nec immerito huc, quantum ad vocem κράτος, robur, attinet, referimus, quod Acta Apostolica habent cap. XIX. vers. 20. ἔγω καὶ κράτος ὁ λόγος τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ ἰσχύει. Ita secundum robur (Erasm.*

Apoc. I. v. 16

(Erasm. Roterod.) fortiter Sermo Domini crescebat, & confirmabatur. B. Luth. Also mächtig wuchs das Wort.

§. 22. Non tantum 9. optime membra textus quoad rem quoque atque sensum, ut paulo ante diximus, distinguuntur, sed & elegantissima est in iis, tum regni cælorum, tum ingredientium in illud, mutua relatio, si imprimis Evangelistam alterum Luc. XVI. v. 16. contulerimus. Quemadmodum namque ἡ βασιλεία τῶν ὑεγνῶν βιάζεται scil. ἐρχεσθι πᾶσι καὶ εἰς πάντας ἀνθρώπους, Regnum cælorum vim suam adhibet in veniendo ad omnes & in omnes homines: Ita πᾶς (ἄνθρωπος) βιάζεται εἰς αὐτὴν (εἰσέρχεσθι scil.) omnis (homo) omnes vires adhibet ad ingrediendum in illud. Quemadmodum etiam ἡ βασιλεία τῶν ὑεγνῶν βιάζομένη εἰς ἀνθρώπους ἐρχεσθι, regnum Dei, quod omni vi sua fertur ad veniendum in homines, ἀρπάζει αὐτοὺς πρὸς ἑαυτὴν, rapit illos ad se: ita ἡ βία αὐ, Homines omni desiderio & studio in illud se inferentes, ἀπέρχονται αὐτὴν πρὸς ἑαυτοὺς, rapiunt illud à se. Quo mutuo raptu vel arreptione, quam amicè se invicem amplectuntur, & in mutuum amplexum quasi ruunt? Sicut contrà, quando regnum cælorum βιάζεται, omni vi sua advenit ad homines, nec βιάσας violentos arreptores, qui illud detineant, & apud se retineant, invenit, se proripit & prætervehitur. Hæc mutua vis atque arreptio amplius docet, quod vis regni Cælorum nullo modo coactiva sit, sed ultro præterlabatur & elabatur, nisi vicissim arripiatur & detineatur, sicut nec vis & raptus hominum retinentium invitum ad se trahit regnum; sed ultro adveniens præterlabi non patitur.

§. 23. II. tempus jam est, ut alterum ad prædicatum quoque, de regno cælorum enunciatur, progrediamur. Id hoc est, quod regnum cælorum πρὸ βιαστῶν ἀποβιάσας (ut vertunt) rapitur. καὶ, inquit Christus, βιάσας ἀρπάξουσιν αὐτὴν, violenti rapiunt illud. De quibus verbis, quid interpretes sentiant, ex dictis de priori membro constare potest: Nisi quod ad singula & specialiora perveniendum etiam est. Particula 1. καὶ, &, in Communi & omni sententia, quæ πᾶς βιάζεται passivè accipit, regnum cælorum βιάζεται vim patitur, Explicativum potius, quam copulativum est, ut verti possit per, id est, regnum cælorum vim patitur, hoc est, violenti rapiunt illud. Supra namque annotatum est, quod utrumq; membrum re & sensu apud

(9)

Posterius;
Et Violenti rapiunt illud.

ubi

1.

Copula

καὶ, Et.

2.
Qui βιάσαι?
Luc XVI.
v. 16.

tum
juxta Pon-
tificios.

Barradium
h. l.

Maldona-
rum h. l.

Interpretes idem sit, unumquæ per alterum tantum exponatur. Qui prius βιάσµος dictus est, nunc ἀρπαγή τῶν βιασῶν appellatur, si-
ve in bonam siue in malam partem res accipiat. Verum enim-
vero, si eo, quem indicavimus, modo, verbum βιάζεσθαι active vel
neutraliter potius sumitur pro pleno regni cœlorum adventu, Ev-
angelizatione, oblatione & apertione, vocula καί manet simplici-
ter copulativa, & conjungit correlata, quæ vi respectus sui Re-
lativi inter se arctissime coherent, & coherere debent, Regni Cœ-
lorum oblationem & obviationem ultroneam, & hominum seri-
um erga illud desiderium atque apprehensionem. Quis 2. sit
βιάσῃς, violentus, vel, vim inferens, non melius, quàm ex Luc. XVI,
v. 16. discitur, ubi objectam τῆς βίας seu violentiæ saltem clarius,
nec non modus agendi plenius habetur, quando dicitur; πῶς βιάζε-
ται εἰς αὐτὴν, Quivis vim illi infert, vel potius, omni vi contendit in il-
lud. Sunt itaque βιάσαι τῆς βασιλείας ἐργῶν, vel εἰς τὴν βασιλείαν
τῶν ἐργῶν, οἱ βιάζοντο εἰς αὐτὴν. Hanc vim, ut supra jam vidi-
mus, in communi, hoc est, in ea expositione, quæ eam in bonam
partem accipit, ad diversas hypotheses fidei applicant. Ita Pon-
tificij fere suis de meritis bonorum operum, (quæ tanta, ut regnum
etiam cœlorum seu vitam æternam promereantur, faciunt,) falsis
hypothesibus accommodantes, vim moralem, hoc est, merito-
rum Deum quodammodo cogentium, somniant, q. d. & ij qui per
bonorum operum suorum merita vim illi moralem, ob quam da-
ri illis oporteat, inferunt, rapiunt illud. Sic supra audivimus
Barradium scribentem; Dicuntur autem vim intulisse Iudæi & oppu-
gnasse atque rapuisse regnum Cœlorum, quia multi per pœnitentiam illud op-
pugnarunt & promeriti sunt. Qui idem potro dicit; respondeo, dixisse
Dominum, Rapiunt, quia tunc regnum promerebantur. Quemadmo-
dum si proponatur præmium donandum post annum, qui illud hodie prome-
ritus fuerit, jam rapuisse recte dicetur. Ita Maldonatus annotavit; ple-
riq; sic exponunt, vim patitur, id est, mortificatione, pœnitentia, ignomi-
nia, paupertate obtinetur & ea ad illud iter via, quam Ioannes & verbis &
factis demonstravit. Quanquam Maldonatus alteram magis pro-
bavit expositionem, qua vim pati dicitur Regnum Cœlorum &
rapi à violentis, quia non intra unum populum, ut in veteri lege,
conclusum est, & quasi certis finibus custoditum, sed omnibus
apertum,

apertum, omnibus expositum, ut quicumque velit, in illud irruat. Qui tamen nihilominus Pontificiis suis meritorum hypothefibus militat, ideoq; addit; *Et quia jam non hereditati, ut Judæis, sed virtuti datur.* Underaptum mox ita describit; *Hoc est rapere regnū Dei, h.e. violentum esse non genere & hereditate, sed virtute & Perseverantia, quasi bello & armis obtinere, & legitimos heredes, quia Ignavi sunt, ab eo deturbare.* Quibus verbis hoc indicat discrimen, quod βίαιος regnum Cælorum respiciat; ἀρπαγμός autem Judæos. Quomodo βίαιος Violentus est, qui non hereditate, sed virtute obtinet & meretur: Idem verò est ἀρπαγμός, Rapiens, quia Judæis Ignavis præripit, & è manibus quasi eorum extorquet, eosque ab illo deturbat. Sed res ista ex nostro textu non sumitur: nisi falsæ Pontificiorum hypothefes eam inferrent, atque vim textui facerent. Intolerabilis etiam est in universa Scriptura expositio, quasi Regnum Cælorum non hereditate, sed virtute obtineatur. Quid ergo est, quod Judex Univerforum omnibus electis dicturus est, κληρονομήσατε, in hereditatem accipite, possidete regnum, quod paratum vobis est, ex quo fundamenta mundi jacta sunt? Matth. XXV. Ergo ne nulli infantes in regnum cælorum ingressi sunt? qui certe hereditate, non virtute illud obtinuerunt. Cur vero etiam Fideles Novi Testamenti deteriores conditionis, quam Judæi Veteris Testamenti? Hi namque juxta Maldonatū hereditate regnum cælorum obtinuerunt: illi vero virtute sibi comparare coguntur; ut de hoc jam non plura addamus, quod pœnitentia turpissime pervertitur, quasi hæc res seu actio sit regnum cælorum promerens. Absint procul à nobis ejusmodi deliria.

qui
refutantur.

Matth.
XXV.

§. 24. Quanto vero melius nostrates, βίαιος, interpretantur fideles? tanquam quorum fides, βία, vis quædam sancta sit, quâ juxta No-
regnum Cælorum βιάζεσθαι h.e. vim illi inferre dicantur? Ita D. Lystrates.
serus ait, Christum verbo βιάζεσθαι voluisse describere naturam & proprietatem fidei Iustificantis, quod scilicet non sit otiosa actio, nec frigida cogitatio, sed ardentissimus cordis affectus, qui ferventi desiderio, lucta & conatu per omnia obstacula, gemitu, petitione & fiducia eò feratur ut regnum cælorum, quod verbo offertur, ita querat, amplectatur & retinere cogitet, sicut illi, qui violentia aliquid invadere & occupare conantur, nullis laboribus parcant, nullis periculis absterrentur. Qui postea non immeritò rem

D. Lyser h.l.

totam invertendo Pontificiis contradicit. *Phariseis*, inquit, *Legis- peritis & reliquis sanctulis existimabatur propter virtutes, dignitatem & merita, peculiari prerogativa regnum cælorum deberi. Illis vero exclusis, publicani & peccatores, quibus nullo iure aut merito regnum cælorum debebatur, agentes poenitentiam, quibus Gehenna, non regnum cælorum debebatur, illud sine propria dignitate & meritis, fide in Christum ita occu- pant & amplectuntur, ut firma fiducia de gratia Dei & spe gloria Dei glo- rientur. Ille enim vim facit, qui id, quod sibi non debetur, rapit. Ita D. Lyserus.*

tum
Ex Scriptu-
ra ductu.
(1)

§. 25. Sed quam interpretationem ipsa Scriptura nobis subministret, paulo diligentius videamus. Est (1) in nostro textu *βιασμός*, vis ipsius Regni Cælorum. Ipsum regnum cælorum omni vi sua venit, appropinquat, ingruit, se, ad ingrediendum, omnesque partes suas, ut sic loquamur, pandit: Verbo, ultro se of- fert. Vicissim homines *βιάζονται* vi atque contentione omni uti debent, ut *βιάται* quidam sint. Certe inepte hic de meritis cogi- tabimus. Meritis namque, quod Pontificii ipsi fateri coguntur, non in apertum & ultro se offerens Regnum Cælorum intratur; sed clausum aperitur. *βιασμός* itaque, qui correlatum est τῷ *βιασμῷ*, quo regnum cælorum advenit, similis huic esse debet; ita ut, quemadmodum se offert hominibus regnum cælorum, hi vicis- sim in illud ingredi omni desiderio desiderent, & avidè oblatam gratiam apprehendant. Annon (2) satis etiam solidè, quis *βιασμός* in nostro loco sit, ex Luc. XVI. v. 16. discitur? Quando hic dicitur; *ὅτι πᾶς εἰς αὐτὴν βιάζεται, & quilibet in eam vi se infert, datur nobis Etymologia τῷ βιάσει, qui in nostro textu habetur. βιασμός* namq; dicitur ἀπὸ τῷ βιάζονται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν ἁγίων, ab eo, quod vi quadam se regno cælorum infert, & in illud pervenire contendit. Unde verò *βιασμός* hic oriundus est? Ex prædicatione Evangelii: *Lex & Prophetæ usq; ad Ioannem: ab eo tempore ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐυαγ- γελίζεται Regnum Dei evangelizatur. Quare hic βιασμός* hominis, in regnum Dei ingredientis, vi omni sua fertur in illud, tanquam *ἐυαγγελιζόμενον*, Evangelizatum h. e. gratis promissum & obla- tum. Unde certe hic *βιασμός* aliud esse non potest, quam fides avidissime promissum regnum Dei apprehendens, & omni affectus desideriorumque impetu in illud decurrens. Hæc non aliunde

(2)
Luc. XVI.
v. 16.

in

in textum allata sunt, sed ab ipso textu suggeruntur, nec errare nos
finunt. Opponitur (3) etiam ὁ τῶν βιασῶν βιασμός statui Veteris
Testamenti: ut non simpliciter ipsa fides, sed fidei quædam con-
ditio sit. Erat in Veteri Testamento sub Prophetiis Legum &
Prophetarum fides, qua in regnum cælorum aliquis ingressus da-
batur: Sed non erat fides illa ejus conditionis, ut esset βιαζομένη
vim inferens & fideles βιάσας faceret: Sicut in Novo Testamento
βιάζεται in regnum cælorum, ut homines βιάσας constituat. Hoc
sane vult oppositio; *Adiebus Ioannis, usq; nunc, regnum cælorum βιάζε-
ται, omni vi sua appropinquat, & βιάσαι qui omni vi vicissim ad illud
contendunt, rapiunt illud: nam Lex & Propheta usq; ad Ioannem ἐπε-
φύκει, prophetarunt.* Fides itaque credentium sub Veteri Te-
stamento ita in prædictum & venturum adhuc regnum cælorum
prospiciebat, ut illud expectaret, non in præsens pro omni deside-
rio irrumperet, aut obviam raperet. Conclufi ideo etiam erant
fideles sub Veteri Testamento, sub lege, tanquam sub custodia,
donec veniret regnum Dei in Christo. Jam vero in Novo Testa-
mento Fides credentium non amplius expectat regnum cælorum
venturum, procul in illud prospiciens, sed præsens, obvium, &
apertum coram se habet, & pro omni desiderio suo in illud pene-
trare potest, ut omne suum desiderium abunde impleatur. Ne-
que amplius Fideles sub N. Testamento sub pædagogia Legis con-
clufi detinentur: sed destructa omni macerie, omnibusque re-
pagulis revulsis, libere ad regnū cælorum & Christum decurrunt,
& ambabus quasi manibus ad se rapiunt. Quin imò, gentiles quo-
que, quos Deus sub Veteri Testamento sub peccatis concluserat, do-
nec tempus Novi Testamenti, quo Deus ipsorum miseretur, ad-
veniret, jam postquam tempus misericordiæ per appropinquatio-
nem regni cælorum in Christo advenit, solutis peccatorum, qui-
bus inclusi erant vinculis, βιάζονται, omni & libera contentione
ad regnum cælorum accurrunt, & in illud cum gaudio recipiun-
tur. Ita sane nobis βιάσας τῶν βιασῶν, vis violentorum in ipso
nostro contextu & parallelo Lucæ loco, ni totus fallor, sufficienter
exponitur.

§. 26. Neque jam 3. quis ἀρπαγμός, raptus vel rapina sit,
quo fideles regnum cælorum ἀρπάζουσιν, Rapiunt, proluxa expositione

3.
Quis ἀρ-
παγμός?

1. Theff. IV,
v. 17.

indigebit. Quid enim hic ἀρπαγμός, raptus vel rapina aliud est, quam βιασμός? Certè si, quod Matthæus noster habet, καὶ βιάται ἀρπαζουσιν αὐτήν, Et violenti rapiunt illud, & quod alter Evangelista, Lucas, dicit, καὶ πᾶς εἰς αὐτὴν βιάζεται, & omnis vi omni sua in illud irrumptit, in harmoniam conjunxerimus, ita habebunt. καὶ πᾶς, βιάσῃς, εἰς αὐτὴν βιάζεται, τῷτ' ἔστιν, ἀρπαζει αὐτήν, & omnis, violentus, in illud omni vi sua fertur, hoc est, rapit illud sibi vel ad se. Nam quemadmodum βιασμός, irruptio, qua fideles in regnum cælorum irruerunt, omni desiderio & contentione, unionis est & communionis per ingressū in illud: ita ἀρπαγμός raptus seu rapina nihil aliud est, quam unio & communio, qua regnum cælorum possidetur, fructusq; eius & bona percipiuntur. ἀρπαγμός raptus seu rapina regni cælorum est non absimilis illi, quo ab adventante cum gloria Cælorum regno, fideles in occursum eius rapiuntur. Quo de Apostolus, 1. Theff. IV, 17. scribit; Ipse Dominus, in celestimate, in voce Archangeli & in tuba Dei descendet de cælo, & mortui in Christo resurgent primū: Deinde nos, qui vivimus, qui reliqui erimus ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς αὐάντην τοῦ κυρίου εἰς ἔξογον, rapiemur una cum illis in nubibus in occursum Domini in aera, & ita semper cum Domino erimus. Non absimilis, inquam, ἀρπαγμός seu raptus est, ratione termini, qui unio est atq; communio: licet in hoc glorioso regni cælorum adventu raptus per motum etiam verum corporum in aërem fiat. In adventu autem ejusdem regni glorioso spiritualiter & Mysticè omnia perficiuntur. Interim sicut in adventu glorioso fideles non inviti, sed summo cum affectu desiderioque, cumque extensis manibus & brachiis in occursum Domini, sibi eos unientis, rapiuntur, ut semper cum Domino sint: ita in adventu gratioso fideles regnum cælorum non invitum, nec aliis invitis, sed ultro ipsis occurrens, ad se rapiunt, unionem cum eo quærentes & obtinentes. Sed in adventu glorioso ἀρπαζονται, Rapiuntur in regnum cælorum, qui in adventu gratioso, ἀρπαζουσιν, rapiunt regnum cælorum: quia ibi non habent fideles agere, quod suarum partium sit, sed totum glorificationis illorum opus, Domini advenientis est; hîc autem habent, quod suarum partium sit, agantque, ut adveniens regnum cælorum ipsiusque regem ejus Christum, ad se intraturum, recipiant. Hîc illi recipiunt, adeoque ad se ἀρπαζουσιν, rapiunt: Ibi autem à Domino reci-

recipiuntur, adeoque in occursum adventantis ἀρπαζονται, rapiuntur. Utrobique autem raptus fit ad unionem & communionem: In adventu quidem regni cœlorum gratioſo, quando Dominus βιαζόμενος, vi omni Evangelii ostium cordis pulsans, à βιασταῖς, omni fidei conatu aperientibus, ipsumque arripientibus, introrsum rapitur celerrime in corde habitaturus & regnaturus.

§. 27. Ita non opus est cum Pontificiis oppugnationem (ut *Barradius* vocat) fingere regni cœlorum per pœnitentiam & merita bonorum operum, quasi per hæc vi quasi quadam rapiatur DEO regnum cœlorum. Imo ineptum est dicere, præmeritum rapi: Quis namque nesciat, id, quod promeritum est, jure accipi? Contra potius, qui, quod quis promeruit, dare illi negat aut repugnat, rapere illi dicendus est. Sane, qui promeruit, si utique legitime promeruerit, rapere præmeritum dici non potest, nisi quatenus præ summo desiderio arripere & ad se recipere festinat; quomodo quanti illud æstimet, & quantopere eo letetur, testatur. Nec huc pertinet, quod *Maldonatus* habet, de præreptione, qua Gentiles regnum Cœlorum Judæis præripuerint. Neque enim hoc cum Scriptura congruit: quippe quæ expresse dicit, quod regnum cœlorum, primum Judæis, deinde gentilibus prædicari debuerit, quodque ipse Dominus sic mandaverit Act. 13, 46, 47. Ipse etiam Dominus Judæos Gentilibus prætulit, non est honestum, inquit, sumere panem filiorum & objicere catellis, Matth. XV. v. 26. Vidit hic etiam nonnihil *Iansenius* concord: Evang. cap. 47. quando scripsit; Quod dicitur: Regnum Cœlorum vim patitur, sic intelligunt; Regnum Cœlorum per violentiam quandam acquiritur, & qui sibi ipsis violentiam inferunt, hi rapiunt illud. Verum, quoniam impropria est locutio, ut dicatur Regnum cœlorum vim pati, quia vi quadam acquiritur, nec convenit hic sensus cum eo, quod *Lucas* capite decimo sexto dicit, Et omnis in illud vim facit, cum vis, de qua isti intelligunt, non regno inferatur, sed ipsis, qui regnum cœlorum quærunt obtinere. Rectius secundum alios intelligitur Christus hic metapharica locutione significare voluisse, quod plerique audita prædicatione regni cœlorum avide cupiebant & contendebant prædicatum regnum cœlorum obtinere, imò rapere. Ita *Iansenius*: Qui, quod de vi quam homines sibi ipsis, non regno cœlorum inferant, ponit, ita dicit, ut bona opera, quæ cum labore & difficultate fiunt, includat. Et si non opera horumque merita includere putetur: à pari tamen ex verbis illius facile concluditur.

Barradius.

&
Maldonatus,
refutatur.

Act. XII.
v. 46, 47.
Matth. XV.
v. 26
Iansenius,

4.
Quid sibi
velit
πᾶς omnis?

Barradius.

Verior ex-
positio.

§. 28. Unum 4. restat, quod meritò non præterimus: Matthæus dicit; καὶ βίᾱται, & violenti rapiunt illud. Plures quidem facit βίᾱται, violentos, sed magnus an parvus eorum numerus sit, non addit. Lucas vero ita annotavit verba; καὶ πᾶς & omnis in illud contendit vi omni suâ. Quomodo universalem facit, quod omnes istud faciant. Sed si historiam ipsam Evangelicam consulamus, certissimum est, quod major Judæorum pars regnum cœlorum neglexerit, vel hypocriticè ad illud accurrerit, Evangeliumque de eo audiverit. Aliquid difficultatis rem habere, observavit etiam Barradius: Ei vero ita mederi coactus est, quod Lucas imprimis de eo loquatur, quod fieri debeat, non quod actu fiat. Aliter, inquit, hic locus explicari potest. A diebus Ioannis Baptistæ usque, nunc regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud: Hoc est, a diebus Ioannis, qui regnum cœlorum appropinquare docuit, usque ad hoc tempus, quo ego de eodem regno ago, regnum cœlorum jam predicatum patitur vim, id est, non sine vi comparari potest, & violenti, qui illi vim inferunt, rapiunt illud. Hoc sensum non ait Dominus, multos Iudæos vim regno intulisse, sed quid fieri debeat, docet. Similiter Luc. 16. Regnum, inquit, Dei evangelizatur, & omnis in illud vim facit &c. id est, omnis, qui in illud ingredi vult, vim faciat necesse est. Vera quoque res erit, & saltem in virtute verborum fundata est, si dixeris, καὶ πᾶς, βίᾱται, & omnis, violentus, vim in illud facit. Sed hæc quoque nondum Emphasi Lucæ; καὶ πᾶς βιάζεται, & omnis vi contendit in illud, satisfacere videtur. Quare malumus dicere, Matthæum, quando dixit, καὶ βίᾱται & violenti rapiunt illud; subiectum à conditione, qualitate, modo describere voluisse, ut constaret, qualis esse debeat, qui rapere regnum cœlorum voluerit, qualisve sit, qui actu rapiat: Lucam vero, universalem regni cœlorum gratiam docere, suscepisse, per quam omnis qui venerit, non excludatur, & actu fiat, ut omnis qui venit, pro desiderii sui omni vi ingrediatur. Ita namque etiam homines universalissima beneficia & elemosynas describere solent: quo modo nos germani dicere ex. gr. solemus, Es holt jedermann das Almosen/man gibt's jedermann. Non quod actu omnes veniant, cum non omnes indigeant hominum Elemosynis, sed quod omnibus venire atque accipere liceat, & omnibus venientibus ex hac causa detur, quia omnibus commune beneficium factum est. Hæc universalitas non brevis tantum illius spatii fuit, quod à diebus Ioannis usque ad tempus concionantis Christi intercessit: Sed omne tempus Novi Testamenti usque ad extremum mundi diem complectitur & includit, ut suo loco jam indicavimus.

§. 29. Locum Doctrinae Christianae aliquem cum Formula Concordiae breviter ex loco nostro considerare, constitutum ferè fuit. Sed quia ipsa textus explicatio nonnihil excrevit, aliqua tantum Porismata subjiciemus. Itaque I. *Regnum quidem DEI non immerito alias distinguitur; præcipue in Regnum Potentiae, Gratiae & Gloriam*: Ipsa tamen appellatio ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἡ βασιλεία τῶν ὁρατῶν, *Regnum DEI, Regnum caelorum, non unumquodque istorum seorsim sumptum denotat; sed eam, & totam quidem, Regni Caelorum pro hominibus dispositionem & dispensationem, quæ in Christo Jesu facta est à DEO Patre*. Pertinet huc, quod Salvator ad discipulos dixit, Luc. XXII. v. 29. *καὶ ἐγὼ διατίθεμαι ὑμῖν, καθὼς διέθετό μοι ὁ πατήρ μου, βασιλείαν, & Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus, regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam, ἐν τῇ βασιλείᾳ μου, in regno meo, & sedecatis super thronos, judicantes duodecim tribus Israël*. Nam clarè Salvator, Regni & Regni sui, mentionem facit; sed sub certa διαθέσει seu dispositione, sub qua hominibus peccatoribus dispensatur.

Porisma
I.

Luc. XXII.
v. 29. 30.

§. 30. Διαθέσις seu Dispositio II. huius Regni DEI seu Caelorum, una eademq; semper fuit: οἰκονομία tamen, seu dispensatio inter homines, non semper eadem fuit, sed iuxta temporum discrimina, quæ Sapientia & Voluntas DEI constituit, variavit. Juxta διαθέσιν seu Dispositionis unitatem, dictum est ab Apostolo; *Nunc ergò quid tentatis DEUM, imponendo iugum super cervicem Discipulorum, quod neque οἱ πατέρες ἡμῶν, Patres nostri, neque ἡμεῖς, nos, valuimus portare. ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ πιστεύομεν σωθῆναι, καθ' ὃν τρόπον κακεῖνοι, sed per gratiam Domini nostri JESU CHRISTI, credimus nos salvari, quemadmodum & illi*. Act. XV. vers. 10. 11. Juxta verò Dispensationis diversitatem Salvator ad discipulos dixit seorsim; *Beati oculi qui vident, quæ vos videtis. Dico enim vobis, ὅτι πολλοὶ προφῆται καὶ βασιλεῖς ἠθέλησαν ἰδεῖν, ἃ ἡμεῖς βλέπομεν, καὶ ἐκ εἶδον, καὶ ἀκούσαι, ἃ ἀκούετε, καὶ ἐκ ἤκουσαν, quod multi Prophetae & Reges voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt, & audire, quæ auditis, & non audiverunt*. Luc. X, vers. 23. 24. Juxta eandem

II.

Act. XV.
v. 10. 11.

Luc. X.
v. 23. 24.

X

regni

regni cœlorum dispensationem non erat ante Johannem Baptistam, *ἡ αἰὼν*, regni cœlorum, eorumque, qui illud ingrediebantur : Sed à diebus Johannis Baptistæ demum cepit.

III.

§. 31. *Dispensatio tamen III. seu Oeconomia Regni DEI vel Cœlorum duplex tantum est, non triplex. Una ante Dies Johannis Baptistæ; altera inde à diebus Johannis Baptistæ: Vel, quod idem est, una Veteris, altera Novi Testamenti: adeoque malè tertia quedam, in ipsis Diebus Johannis Baptistæ, constituitur. Contra Papistas imprimis hoc dicimus, tanquam qui Johannem Baptistam neque ad vetus Testamentum neque ad novum referunt, sed medium statum fingunt, illique tribuunt. Atqui textus noster cum suo contextu duo tantum temporum discrimina expresse facit; unum temporis ante Johannem vel dies Johannis; alterum, inde à diebus Johannis. A diebus Johannis Baptistæ, inquit Matthæus noster, usque ad hunc diem (& deinceps) regnum cœlorum in vi sua venit, & qui sua vi omni eò contendunt, rapiunt (ad se) illud: Nam omnes Prophetæ & Lex usque ad Johannem prophetarunt. Et clarius etiam Evangelista Lucas cap. XVI. vers. 16. Lex & Prophetæ usque ad Johannem: ab eo tempore Regnum DEI evangelizatur, & qui vis in illud vi omni sua irrumpit. Quid manifestius esse potest? Lex & Prophetæ usque ad Johannem: non inclusivè, sed exclusivè. Ergò Johannes finis eorum fuit ita, ut à fine eorum Novum quid inciperet. Quid hoc verò? ἀπὸ τότε, ex tunc, ex eo tempore, quo Lex & Prophetæ finem suum fortiti sunt, Regnum DEI evangelizatur, initio per Joannem Baptistam facto prædicantem; pœnitentiam agite, quia appropinquavit Regnum Cœlorum.*

Luc. XVI.
v. 16.

IV.

§. 32. *Dispositio IV. Regni Cœlorum omni tempore hæc fuit, ut non per merita bonorum operum vel priorum laborum, sed per fidem solam, sine operum meritis, in communionem Regni cœlorum homines reciperentur: licet sub œconomia seu dispensatione Novi Testamenti dispositio ista manifestior facta sit, quam sub œconomia*

nomia veteris Testamenti fuit. Etiam sub veteri Testamento impossibile erat, sine fide placere DEO. Hebr. XI. v. 6. Etiam sub œconomia veteris Testamenti fide Habel melius sacrificium, quam Cainus, obtulit. ibid. vers. 4. Etiam sub œconomia veteris Testamenti Abrahamus credidit DEO, & imputatum est illi in iustitiam, vel imputavit illi (DEUS) hoc (credere) in iustitiam. Genes. XV. vers. 6. Rom. IV. vers. 3. Sed antequam venisset fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem, qua erat revelanda. Gal. III. vers. 23. At postquam venit fides, non amplius sub Pedagogo sumus, ibid. vers. 25. Omnes enim filij Dei estis per fidem in Christo Jesu. vers. 26. Omnes nos resecta facie Gloriam Domini in speculo representantes in eandem imaginem transformamur à gloria in gloriam, tanquam à Domini spiritu. 2. Cor. III. vers. ult. Omni conatu & contentione fidei, revulsis Veteris dispensationis repagulis, διαζωγῶν, irrumpunt in regnum cœlorum, & hoc ad nos venire διαζήτω, pleno Evangelii cursu laborat.

Hebr. XI.

v. 6.

Ibid. v. 4.

Gen. XV.

v. 6.

Rom. IV.

v. 3.

Gal. III.

v. 23.

Ibid. v. 25.

v. 26.

2. Cor. III.

v. ult.

§. 33. Neque verò V. διαδεξις, seu Dispositio Regni Cœlorum ratione dispensationis hoc discrimen admittit, quasi vel vocatio ad illud vel facultas ingrediendi in veteri Testamento particularis & absoluta gratia fuerit; in novo verò demum universalis fieri & esse ceperit. Multo verò etiam minus in Novo Testamento omnia particularia & absoluta voluntatis divina & decreti esse dicenda sunt. Etsi enim à diebus Johannis Baptistæ demum Evangelizatio regni cœlorum διαζωμὲν, ceperit; & quilibet in illud διαζήτω: Fuit tamen sub Veteri Testamento œconomia, Evangelizatio προφητικὴ, neque unquam ante dies Johannis Baptistæ cessavit planè. Nam Lex & Propheta usque ad Johannem prophetarunt.

V.

§. 34. Quanquam etiam VI. sub œconomia novi Testamenti hæc ratione hominum discrimen, sub extremos mundi dies, manifestum sit, quod actualis βίασμός in regnum cœlorum, qui ab initio ingens & ardentissimus, iam appropinquante fine, prope expiraverit: βίασμός tamen Evangelij ex parte DEI & Regni Cœlorum non minus clarus & potens est, quam olim fuit. Impletur

VI.

Luc. XII.

v. 8.

Matth.

XXIV.

v. 12.

Ibid. 14.

omninò quod ipse Salvator prædixit; *Filius hominis cum venerit, an reperturus est fidem in terra?* Luc. XII. vers. 8. *Quoniam etiam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum.* Matth. XXIV. vers. 12. *Nihilominus Evangelium Regni (cœlorum) prædicatur in universo orbe in testimonium omnibus gentibus, antequam veniat finis.* ibid. vers. 14. *Et quisquis perseveraverit ad finem, hic salvabitur.*

ibid. v. 14. *Ita fiat, ita fiet!*

Amen.

SOLI DEO GLORIA.



... (I.) ...



כ"ר

KORACHVS,

hoc est,

Dissertatio Theologica

DE

AFFECTATO A KORA-
CHO IN ECCLESIA DEI
DOMINIO.

ex

Numer. Cap. XVI.

§. I.



Ambitio quantum malum sit,

vel ex damnis, quæ tum in Ecclesia Dei, tum
in Rebus publicis, omnibus seculis peperit,
unicuique constare potest. Relinquimus igitur
iis, ad quos magis pertinent, quæcunque
in profanis historiis hac de re occurrunt ex-
empla plurima. Neque verò etiam ex Sacris

Procemium.

Scripturis allegari quæ possent, adferre animus est. *Korachum*
tantum, filium Jizhar, hominem ex Levitica tribu, cuius historia

de

Y

Numer.

schismate Korachi, Num. XVI	Numer. Cap. XVI. prolixius describitur, in exemplum sistere brevi Dissertatione Academicâ constitutum nobis est. Meditationem, quam suscipimus, nostram moderetur DEUS optimus maximus, quem humilimè id rogamus, Spiritus sui Sancti gratiâ & auxilio, per Jesum Christum, Dominum nostrum, Amen.
Cujuscon- siderantur I. Nomina.	§. 2. Quæ I. inter <i>Mosen & Aharonem</i> ex una, & inter <i>Korachum</i> Sectamque <i>Complicum</i> ejus gesta sunt, Scriptura vocat דבר קרה <i>Verbum</i>, hoc est, negotium seu causam, <i>Korachi</i>. <i>Onkelus</i> reddidit, פלוגתא <i>Dissidium Korachi</i>. Num. XVII. v. 15. Appellatur etiam תלונה <i>murmuratio, obmurmuratio</i>. Ibid. v. 21, 26. Eadem dicitur, מרי <i>Exacerbatio, rebellio</i>. v. 26. Omnia namque nomina ista in dissidium & contentionem inobedientiamque in rebus sacris & apud Hebræos quadrant. Juxta hodiernum Ecclesiasticum stylum <i>schisma</i> satis convenienter nominari potest.
II. Præcipuus Autor, Korachus	§. 3. Ex eo II. quod, ut modo indicatum est, appellatur hoc schisma seu rebellio דבר קרה <i>Negotium seu causa Korachi</i>, haud obscurum est, quod <i>Korachus præcipuus Autor schismatis</i> extiterit, qui in consortium reliquos, quotquot rebellionis participes facti sunt, traxerit. Socios sceleris ille sibi adjunxit ex principibus tribuum Viris <i>Dathanem, Abiramum & Onum</i>, Rubenitas: moxque horum auxilio <i>ducentos quinquaginta</i> præcipuos ex Israëlitis tribubus viros. Idem verò etiam contra <i>Mosen & Aharonem</i> totam congregationem populi Israëliti concitavit. Quod namque I. <i>Korachus</i> fuerit, qui universos Israëlitas contra <i>Mosen & Aharonem</i> non tantum concitaverit, sed etiam adversus illos secum ad tentorium conventus abripuerit, clarè habetur vers. 19. quando dicitur; <i>Et congregavit adversus illos (Mosen & Aharonem) Korachus universam congregationem ad ostium tentorii Conventus</i>. Manserunt namque <i>Dathan & Abiram</i> in tentoriis suis, licet & ipsi ad tentorium Conventus citati fuissent: ut adeò ista totius populi concitatio non istis, sed soli <i>Koracho</i>, tanquam Duci & Autori adscribi queat.
Exponitur I.	Quod 2. primo loco <i>Dathanem, Abiramum & Onum</i>, viros principes de tribu Rubenis, in societatem consiliorum & rebellionis
vers. 19.	
a.	

lionis seduxerit, cumque his & per hos ducentos atque quinquaginta viros ad se abstraxerit, versus primus & secundus haud vers. 1. 2.
obscure docent his verbis: *Et sumsit Korachus filius Jizharis, filii Kohathi, filii Levi, & Dathan & Abiram, filii Eliab, & On, filius Pelet, filii Rubenis: & steterunt coram Mose, & viri de filiis Israël quinquaginta, & ducenti Principes congregationis, vocati Conventus, viri nominis.* 3. Quod nihilominus Korachus primus & 3.
præcipuus motor & autor schismatis atque rebellionis extiterit, præter id, quod ante ex appellatione facti, quo causa & negotium Korachi appellatur, sumtum est fundamentum, ex ipso etiam historiae contextu manifestum redditur.

§. 4. Nam (1.) ex eo, quod vers. 19. Korachus dicitur, congregasse contra Mosen & Aharonem totam congregationem filiorum Israël, nonne merito colligitur, quod idem fuerit & probatur (1.)
præcipuus totius negotii rebellionis autor; non autem Dathan, Abiram & On? Certè enim, quum Dathan & Abiram ad tentorium conventus, quo congregatio Israëlita congregata fuit, nunquam ascenderint, saltem huius congregationis, in quam nunquam consentire voluerunt, autores & suasores appellari nequeunt. Sed &, nisi primus omnium & præcipuus Autor rebellionis Korachus fuisset, congregatio filiorum Israël potius Dathani & Abiramo, tanquam primis mali Authoribus, quàm Koracho adhæsisset, & cum his ad tentoria propria manere, quàm Korachum ad tentorium conventus sequi maluissent. Legimus (2.) vers. 20. & 21. quod, quum Jehovah ad Mosen & (2.)
Aharonem dixisset; *Separate vos è medio congregationis hujus, ut* vers. 20. 21.
consumam eos subito, Moyses & Aharon prociderint super facies suas, dixerintque ad Jehovah; *DEUS, DEUS Spirituum, qui omni carni sunt, Vir unus peccat, & contra universam congregationem excandescet?* Ubi profectò dicere non potuerunt, quod unus vir peccaverit, nisi comparatè, quod unus vir præ reliquis omnibus peccaverit, dum sponte suâ proprioque motu peccavit, & omnibus reliquis autor suasorque peccati extitit, eosque in societatem facinoris abstraxit. Si namque simpliciter verbum, peccare, accipiamus: clarum est, quod non unus tantum vir peccaverit, sed tota quoque congregatio in communionem

peccati pervenerit; unde & justè Jehovah ipsi toti congregationi succensuit, totamq; delere voluit. Argumentum itaq; deprecantium Moſis & Aharonis, deſumptum eſt ab eo, quod venia à miſericordiſſimo DEO plebi imprudenti & miſerè ſeductæ dari poſſit, imò danda ſit: vindicta autem potius de uno illo viro, qui eam ſeduxerit, ſumenda. Hic autem unus vir procul dubio Korachus fuit: ut ex antecedentibus hiſtoriæ verbis haud obſcurum eſt.

(3.)

Aliqua
de verbo
קָחַ
Et ſumſit
v. i.

de quo
R. Moſes
Gerun-
denſis
multa h. l.

§. 5. Idem verò etiam (3.) per initialia hiſtoriæ verba indicatur, quibus dicitur; *Et ſumſit Korachus filius Jizhar, filii Kohath, filii Levi, & Dathan & Abiram, filii Eliabi, & On, filius Pelet, filii Rubenis: & ſteterunt coram Moſe, & viri de filiis Iſraël quinquaginta & ducenti, principes congregationis, vocati conventus, viri nominis.* Equidem circa verbum קָחַ *Et ſumſit*, etiam Hebræorum Interpretes, quem caſum hîc requirat, quemve ſenſum faciat, non conſentiunt: ut videri poteſt apud R. Salomonem, Abben-Eſram, & apud hunc R. Jonam, R. Bechai, & alios in h. l. Nobis ſufficiat allegare R. Moſis Gerundeniſis commentationem. Ita autem ille; *Et ſumſit Korachus, h. e. ſumſit ſeipſum in partem unam, ut eſſet diviſus è medio congregationis ad contendendum diſ-*
ſidium. Et ſic (Job. 15. v. 12.) Quare ſumit te cor tuum, h. e. ſu-
mit te ad extollendum te ſuper filios hominis. Verba ſunt R. Salo-
monis. Sed mens allegorica expoſitionis (libri Tanchuma à R. Sa-
lomone citati) non eadem eſt, quæ interpretationis Rabbi (Salo-
monis). Hoc verò eſt, quod ibi dicunt (Rabbini noſtri) verbum
קָחַ nil aliud hîc, quàm diviſionem notat, quod cor illius (Korachi)
ipſum ſumſerit: juxta quem ſenſum dictum eſt; Quare ſumit te cor
tuum? Quod non hoc vult dicere, quod ſumſerit ſeipſum in partem
unam. Sicut etiam תּוֹ quare ſumſit te cor tuum, non hoc vult, quod
ſumat te in partem unam ad extollendum teipſum ſuper reliquos filios
hominum. Sed intentio allegorica expoſitionis, Et ſumſit Korachus,
eſt, quod ſumſerit (inierit) חָצָו conſilium in corde ſuo faciendi id,
quod narratur hîc. Nam verbum קָחַ dicitur de conſilio & cogi-
tatione. Ita תּוֹ Quare accipit te cor tuum, de cogitatione dicitur.
(q. d.) Sumit te cor tuum, ut cogites in occulto. Non eſt iudicium,
neque index, eſt, non tamen hoc revelas, niſi quantum innuunt oculi

tui:

tui: Siquidem ex nutibus tuis cognoscitur, quod tu abneges iudicium DEI; licet non clarè hoc exponas, sed litiges tantum, tanquam qui seipsum occultat. Dixit namque hoc Eliphasus ad Hiobum; antequam revelaret Hiobus cogitationem suam sermone clarò, quasi Creatori non sit providentia circa individua creaturarum inferiorum. Unde dicere voluit illi; Et dicis, Quid scit DEUS? num per caliginem iudicabit? Hinc namque sensus est responsi illius, ut intelligens facile deprehendet. Cæterum ita etiam vox לקח usurpatur de cogitatione, in קחו מוסרי, sumite (accipite) disciplinam meam (Proverb. II X. v. 10.) Et ad non קחת sumendum (accipiendum) disciplinam) (Jerem. XVII. v. 23.) Præterea dicunt in allegoricâ expositione; Non dictum est, ויחלוק Et divisit (divisionem excitavit) vel וידבר Et locutus est, vel ויצו Et præcepit Korachus, sed ויקח, Et sumsit? Non sumsit quicquam; sed cor illius abstulit ipsum; iuxta id, quod dixit Scriptura; Quare sumit te cor tuum. Hoc ipsum est, quod modò exposui. Onkelus autem, qui transtulit, Et divisus est, interpretatus est sensum, non vocem: ut multis locis in more habet. Sic enim etiam (infra) על דבר קרה דו Propter verbum (negotium) Korachi, transtulit, propter פלוגתא divisionem Korachi. Item דו בר In verbo (negotio) Bileami, transtulit, בעצת In consilio Bileami. Solet namque rem commemorare iuxta linguam suam Chaldaicam. Cæterum R. Abraham exponit, Et sumsit Korachus scil. viros, per ellipsin concisi sermonis: Sicut quando (ellipticè) dicitur, המור להם Asinum onustum pane, (1. Sam. XVI. v. 20.) Alii autem dicunt, quod (vav abundet in) ודית Et Dathan, sicut in, Et filii Zibeon Ajah & Anah: ut ita ordinandum sit, Et sumsit Korachus Dathanem & Abiramum. Verum enim verò iuxta meam sententiam, istis opus non est. Satis namque congruum est linguæ Hebraeæ, ut dicatur; ויקח Et sumsit Korachus & Dathan, & steterunt, & congregati sunt contra Mosén & Aharonem. Nam in omne principium negotii quadrat verbum לקח Sumsit, accepit: ut sit vox excitationis ad negotium illud. Sic (dicitur 2. Sam. XII X. v. 18.) Et Absalom לקח sumsit, & statuit sibi in vita sua statuam. Si namq. maximè malueris exponere, quod דו sumere referatur ad rem, cuius postea meminit h. m. Et sumsit Absalom statuam, & statuit eam in vita sua: Poteris tamen hîc etiam exponere (simili modo) Et

sumsit Korachus viros de filiis Israël quinquaginta & ducentos. & steterunt coram Mose, & congregati sunt contra Mosén, & contra Aharonem. Haftenus R. Moses.

Nostre
sententia.

§. 6. Sed quicquid fiat tandem de verbo, *סָמַח* *Et sum-*
sit, præpositum id est nomini Korachi; quod ipsum etiam re-
liquis virorum nominibus præmittitur. Unde promptum est
colligere, quod Korachus omnium istorum virorum caput fue-
rit, quodque omnium primus sumserit, quod sumtum est, reli-
quosque ad idem faciendum induxerit. Si quid tamen de phrasi
etiam dicendum sit, crediderim verbum *סָמַח* *sumsit*, apud He-
bræos, quemadmodum in aliis quoque linguis verba signifi-
catione illi respondentia, usurpari quidem, quod *R. Moses Gerun-*
densis vult, de initio & susceptione negotii alicujus; ita tamen,
ut semper suum casum post se requirat, siue expressum siue con-
venienter rei, de qua agitur, subaudiendum. Loca, quibus
cum casu suo expresso ponitur, passim occurrunt. De omisso,
sed subintelligendo, Accusativo casu exemplum damus. 1. Sam.
VI. v. 7. ubi Sacerdotes & divinatores Philistæorum principibus
Philistæis ita consulunt; *Et nunc סָמְכוּ sumite, & facite plaustrum*
novum unum, & (sumite) duas juvencas lactantes &c. Sensus
namque existimamus hunc esse, sumite materiam seu ligna, &
facite ex iis plaustrum novum unum. Certè verbum *סָמְכוּ* *su-*
mite, non Neutrum, sed Activum hîc esse, vel inde patet, quod
mox activè cum Accusativo casu repetendum est, *Et scil. sumite*
duas juvencas lactantes. Neque enim trajectio admittenda est
Tremell. *Tremellii & Piscatoris*, vertentium; *nunc itaque facite plaustrum*
& Piscator. *novum, & accipite duas vaccas lactantes.* Sic 2. Sam. XII. v. 18.
2. Sam. (quem locum *Ramban* citavit;) *Et Abschalom sumpsit, & statuit*
XII. v. 18. *sibi in vitâ suâ statuam.* h. e. Et Abschalom sumpsit materiam, &
statuit (ex illâ) sibi in vitâ suâ statuam. Ita in nostro quoque
loco; *Et sumpsit Korachus*, h. e. Et sumpsit, quæ sumenda visâ sunt
ad rem facientia, abituro & constituro coram Mose & Aharone.
Sumenda autem erant imprimis verba, quibus agendum cum
Mose & Aharone erat: quorum summa refertur vers. 3. *Et di-*
xerunt ad illos: nimum vobis est, &c. Nam apud Hebræos quod
verba quoque sumi dicantur, ex Hos. XIV. v. 3, constare potest:
quippe

quippe quo loco dicitur; *וּמִן סַמִּיתֶם עִי וְכִי* *Sumite vobiscum* *וְכִי* *verba*, *¶ Hos. XIV.*
revertimini ad Jehovah, dicite ad eum *¶* Qui locus vel ideo *¶ v. 3.*
 maximè pro nobis valet, quia phrasès & membra sermonis, licet
 in contrariis materiis, invicem exactè respondent, utrobique
 namque de accessu & allocutione alicujus sermo est, & quâ ra-
 tione præparatio ad illa fieri debeat, exponitur. Accessit Ko-
 rachus cum complicibus ad Moysen & Aharonem, congregatiq;
 locuti sunt ad illos: quemadmodum Propheta Israëlitis pœni-
 tentiam prædicat, suadetque illis, ut accedentes revertantur ad
 Jehovah, huncq; alloquantur. Præparatio itaq; utrobique eadem
 quoque est: ut, quemadmodum Israëlita apud Prophetam ver-
 ba sumere debebant secum, quibus reversis ad Jehovah alloqui
 eum conveniebat, sic Korachus & complices secum sumserint
 verba, quibus coram Moysen & Aharone stantes congregatique
 eos alloquerentur præmeditati. Nimirum, non cæco impetu
 & inconsultò adversus Moysen & Aharonem insurrexerunt, &
 quicquid in buccam venit, temerè elocuti sunt: Sed inito prius
 de ratione totius negotii aggrediendi & gerendi consilio, rebus
 omnibus probè, sed impiè, deliberatis, verba tandem etiam præ-
 meditati sunt, & elegerunt, quibus coram Moysen & Aharone, &
 universo populo Israëlítico uterentur.

§. 7. Sed pergendum nobis est, dicendumque *III. contra* *III.*
quos schisma à Koracho & complicibus excitatum motumque *Contra*
 fuerit. Hic 1. Schismatici, Korachus cum secta sua, omninò vi- *quos Schi-*
 deri volebant, nihil quicquam adversus Jehovah moliri vel age- *sma exci-*
 re, pro jure potius divino observando pugnare, illudque vindi- *tatum?*
 care contra Moysen & Aharonem. Atque hoc est, quod vers. 3. *nimir.*
 dicunt; *Nimum vobis est, quia omnis congregatio, omnes sancti* *I.*
sunt, & in medio eorum Jehovah est: quare ergò effertis vos super *contra*
cætum Jehovah? Ita causam suam malam pingebant & colora- *DEVM.*
 bant coram plebe Israëlitarum imperitâ inprimis, ipsosque tot *quicquid*
 viros præcipuos magni nominis dementarunt, ut in suas partes *in contra-*
 concederent, vel causæ saltem suæ faverent. Sed nequam ho- *rium præ-*
 mines sat sciverunt, vel scire certè potuissent, si voluissent, quod *texuerint*
 contra ipsum Jehovah, à quo Moyses missus, & Aharon ad sum- *Schismati-*
 mum Pontificatum vocatus est, rebellarent. Discere saltem ex *ci*
 his *vers. 3.*
Probatur.

ex
vers. 11.

Cap. XVII.
v. 21.

vers. 11.

2.
contra
Mosen &
Aharonē.
vers. 2. 3.

vers. 3.

3.
sed contra
Aharonē
magis.

iis potuissent debuisseque verbis, quibus Moses à schismate & rebellionem eos dehortatus est, vers. 11. dicens ad Korachum; *Propterea Tu & universa congregatio tua congregati estis adversus Jehovah: Aharon namque quid est, quod murmuratis adversus illum?* Sed & ipse Jehovah manifestum reddidit, quod contra ipsum Korachus, complices & universus populus murmurassent, quando ita Cap. XVII. v. 21. ad Mosen locutus est; *Et erit, viri, quem electurus sum, baculus florebit: ut cessare faciam, ut non contra me sint murmuraciones filiorum Israël, quibus murmurant adversus me.* Adeò verum est, quod Jehovah Korachus cum complicibus suis se opposuerit, & adversus ipsum rebellaverit, ut contra ipsum præcipuè peccaverint, atque, si comparationem instituamus, non tam contra Mosen & Aaronem, quàm contra Jehovah rebellionem moliti sint. Hoc namque vult, quod, ut suprà allegavimus, Moses dixit; *Aharon namque quid est, quod contra ipsum murmuratis?* Primariò itaque contra Jehovah insurrexerunt. Sed 2. secundariò adversus Mosen & Aaronem. Quod posterius textus clarè dicit v. 2. 3. *Et steterunt coram Mose, &c. & congregati sunt adversus Mosen, & adversus Aaronem.* Et postea v. 18. 19. *Et steterunt ad ostium tentorii conventus, & Moses & Aharon: & congregavit contra hos Korachus totam congregationem ad ostium tabernaculi conventus.* Sed nec ipsi Schismatici clam habent, quo minus apertè fateantur, dicentes ad Mosen & Aharonem, v. 3. *Nimum vobis &c. & quare effertis vos super congregationem seu cœtum Jehovah?* Non tamen eodem prorsus modo eademque de causa pugnârunt contra Mosen & Aharonem. Contra Aharonem namque surrexerunt, tanquam Sacerdotem summum constitutum, quem, ut infra dicemus, voluerunt de dignitate dejectum, quasi ambitione & fraudibus eam obtinuisset: contra Mosen verò, tanquam constituentem, quasi hic, DEO vel inconsulto, vel non eligente atque jubente, ex proprio arbitrio ausuque Aharonem fratrem, cui nimium favisset, in tantam dignitatem extulisset. Suo itaq; modo 3. magis Aharonem, quàm Mosen, & Mosen propter Aharonem schismatici impugnabant. Quæ causa est, quare Moses non sui, sed solius Aharonis mentionem facit, dicens; *Aharon*

Aharon enim quid est, quod contra eum murmuratis? vers. II. Ob-
 servarunt hoc quoque Hebræorum Interpretes. Ita *R. Abben-*
Esra; Putarunt Israëlita, quod *Moses* proprio arbitrio hoc fecisset, ut
 daret dignitatem (summi sacerdotii) fratri suo (*Aharoni*.) Quam
 sententiam sequitur, & amplius probat *R. Bechaj* in h. l. quan- R. Bechaj.
 do commentatur; *Emulatio hæc Korachi, omniumq;*, qui viam h. l.
 illius ingressi sunt, atque ipsi obtemperarunt, extitit super distributione
 officiorum & dignitatum: putarunt enim, quasi *Moses* fecisset eum
 ex suo arbitrio. Ex eo namque, quod *Moses* illis dixit; *Quia non*
ex corde meo &c. discere possumus sensa eorum pessima, quod cogi-
 taverint quasi ex suo corde fecisset. Verum enim verò injuriam fe-
 cerunt homines impii sanctissimo viro *Mosi*, qui in totâ domo
 DEI fidelis fuit: prætextum verò tantum quæsiiverunt, quem
 suæ ambitioni & nequitia obtenderent; quod DEUS ipse
 postea manifestum fecit, & infra amplius patebit.

§. 8. *Causa & res litis* IV. super qua Schismatici conten- I V.
 derunt, & propter quam contra *Mosen* & *Aharonem* insurre- Causa &
 xerunt, est summum sacerdotium in populo Israëlítico: atque res litis.
 adeò Res Ecclesiastica ad ordinem in Ecclesiâ DEI pertinens; scil.
 unde rebellibus meritò nomen Schismaticorum tribuitur. Hanc Sacerdo-
 Pontificis maximi dignitatem cum *Moses* fratri suo *Aharoni* to- tium sum-
 tique posteritati illius contulisset, schismatici litem tum *Mosi* mum Aha-
 tum *Aharoni* propterea moverunt, quasi *Aharon* non legitimè ronis.
 constitutus esset sacerdos magnus, adeoque dignitas hæc alii po-
 tius alicui conferenda, & *Aharon* deturbandus esset. Unde sta- Status
 tus quæstionis hic emergebat; *Essetne ritè atq; legitimè Aharon in* quæstio-
gradum Pontificis maximi evectus, adeoq; in ea relinquendus dignita- nis.
te: an verò illegitimè promotus, ideoq; ex dignitate, quam sine DEO
& contra ius invasisset, deiciendus, & alius aliquis legitimè consti-
tuendus, & quidem ex voluntate atque electione Domini? Hic sta-
 tus quæstionis est, quem Schismatici manifestè prodebant. Non quem
 enim ab initio statim intentionem suam revelabant ambitio- i.
 nemque, quod *Korachum* in dignitatem sacerdotalem evehere non bene
 conarentur; prodituri eam tum demum, si *Aharonem* dejecis- formant
 sent, & alius Pontifex eligendus esset: quo de paulo post plura. Veteres
 Veteres Rabbinoꝝ Magistri putârunt, quod *Korachus* litem Rabbiai.
 Z movisset

ap. Ram-
banem h. l.

&
R. Salo-
mon h. l.

Ramban.

Nec
2.
Alii ex
Rabbinis,

movisset Elizaphani, cognato suo, qui, cum ætatis & generati-
onis ordine & jure postponendus esset, ipsi prælatus fuisset.
Cujus sententiæ mentionem hîc facit *Ramban* his verbis; *Fir-
mius est, quod in allegorica expositione habetur, quod indignatus fu-
erit Korachus propter præfecturam seu primatum Elizaphani colla-
tum, juxta dictum Rabbinorum nostrorum.* Plenius eandem sen-
tentiam habet *R. Salomo* in h. l. *Quid verò, inquit, vidit Kora-
chus, cur contendit cum Mose? Amulatus est contra primatum Eli-
zaphanis, filii Uzielis, quem Moses præfecerat principem super filios
Kathath juxta os Domini. Dixit enim Korachus: Fratres patris
mei fuerunt quatuor, (Scriptum enim est; Et filii Kathath &c.
I. Chron. V. v. 28.) Amrami, primogeniti duo filii abstulerunt di-
gnitatem summam: unus enim (Moses) Rex est, alter (Aharon)
verò Sacerdos magnus. Quis ergò dignus erat, ut secundam (à pri-
ma) dignitatem ferret? nonne ego? Ego enim sum filius fizharis, qui
secundus est ab Amramo. Atqui ille (Moses) principem constituit
filium fratris ejus minimi natu omnium (Elizaphanem filium Uzi-
elis.) Opponam itaque me illi, & verba eius irrita reddam. Ha-
ctenus *R. Salomo*. Verum enim verò in toto historiæ contextu nul-
la prorsus invenitur Elizaphanis & præfecturæ ejus mentio: cum
contrà clarè habeatur, quod contra Aharonem & Mosén insur-
rexerint & murmuraverint. Unde *Ramban* non ausus est sim-
pliciter sententiam istam approbare; sed illi addit, quod etiam
de Sacerdotio Aharonis contenderit Korachus cum suis compli-
cibus. *Contendit ramen, inquit, (scilicet Korachus) etiam cum Aha-
rone; quemadmodum dicitur: Et quasi vultis etiam Sacerdotium
(vos, filii Levi v. 10.) Alii ex Rabbinis statuunt, litem motam esse
non tantum Aharoni de Sacerdotio summo, sed universæ etiam
tribui Levi de ministerio in Tabernaculo Domini: quasi nimi-
rum ministerium istud, non tribui Levi, sed tribui Rubeniticæ,
idque jure primogenituræ inter filios Jacobi Patriarchæ, com-
peteret. Ratio hujus sententiæ est, quia aliàs non appareat, cur
Rubenitæ, Dathan, Abiram, & On, sese Koracho adjunxerint,
cum his nihil cum sacerdotio magno, tanquam Rubenitis, fuerit,
nisi dicatur, quod jure primogenituræ ministerium in Taber-
naculo Domini vel saltem regnum quæsierint sibi suæque tribui.*
Habet*

Habet hanc sententiam *R. Abben-Esra* in h. l. qui scribit: *Res* hac contigit in deserto Sinai, quando permutati sunt primogeniti, & separati sunt Levitæ (ut loco illorum ministrarent.) Putârunt enim Israëlita, quod *Moses Dominus noster* hoc fecisset ex suo arbitrio, ut daret dignitatem summam fratri suo, etiamq, aliquam filiis *Kathath*, qui proximi cognati ipsius erant; nec non omnibus filiis, qui de tribu ipsius fuerunt. Levitæ itaque conspirarunt adversus illum, ideò quod dati essent *Aharoni* & filiis eius. Sed *Dathan* & *Abiram* conjurarunt propterea, quòd primogenituræ jus transtulisset à *Rubene* patre ipsorum, eamque dedisset *Iosepho*. Fortè in suspitionem traxerunt eum propter *Iosua*, Ministrum eius (qui scilicet de tribu *Ephraim*, ex *Iosepho* oriunda, fuit, quasi hujus favori aliquid dedisset.) Quin *Korachus* etiam primogenitus fuit aliquis &c. Hucusque namque etiam *Ramban* verba *Abben-Esra* citat. *R. Bechaj* tres istas Rabbinicas sententias conciliat, & conjungit. Verba ejus hæc sunt: Objecerunt (*Korachus* & complices) illi (*Mosi*), quod, quando permutavit Levitas cum primogenitis, non fecisset hoc (alio fine), quàm ut daret dignitatem & excellentiam filiis *Levi*, qui essent de tribu ipsius. Quòd etiam filios *Kathath* evexisset super omnes reliquos Levitas, ut portarent res sacratas, (ideò fecisse), quia ipsi etiam cognatione propinquiore: fuit namq, *Kathath* patruus ipsius. Quod autem conspirârunt adversus eum Levitæ, (ideò factum est,) quia dati erant *Aharoni* & filiis eius: cogitârunt enim dissidentes, fecisse eum hoc, ut daret summam dignitatem *Aharoni* & filiis eius. Sed & *Elizaphanem*, filium *Uzielis*, præfecerat (*Moses*) principem. Quia ergò *Uziel* unus fuit quidem de fratribus patris ejus, scil. *Mosis*, sed inter omnes minimus: ideò durum visum est *Koracho*, quantum ad principatum *Elizaphanis*, filii illius (*Uzielis*), & emulatus est super hoc. Atq, hoc est, quod interpretati sunt *Rabbi nostri* (veteres) p. m. Quid vidit *Korachus*, cur dissideret à *Mose*? emulatione tactus est super principatu *Elizaphanis*, filii *Uzielis* &c. Reliqua namque verba supra ex *R. Salomone* adduximus.

inter quos
Abben-Esra h. l.

Nec
3.
R. Bechaj
h. l.

Et si
4.
secundam
sententiã
multi
Christiani
Interpp.
dam sequuntur,

§. 9. *R. Abben-Esra* sententiam, quâ jus primogenituræ summo Sacerdotio additur, Christianis saltem multis etiam Interpretibus placet: Cum hoc quidem discrimine, quòd qui-

eum discrimine tamen. dam existimant, Dathanem, Abiramum & Onem, Rubenitas, manifestè ambivisse Regnum vel Principatum politicum, cum *Abben- Esra*; quidam verò, quod principatum Ecclesiasticum; quidam tandem, quod utrumque, sed hunc manifestè, istum occultè. Sufficiet allegare *Alphonsum Tostatum*, Episcopum

Alph. Tostatus h. l.

Abulensem, qui postremam amplexus opinionem, ita scribit in h. l. quæst. 3. *Quare surrexerunt contra Moysen? Et, quod Dathan & Abiron expressè movebantur pro summo Sacerdotio, sed tacitè pro principatu. Volentes ipsi principari super populum, sicut Moyses, ut aliqui dicunt, sed ut patet ex responsione Moysi, nullus appetebat, vel appetere audebat principatum Moysi super totum populum, sed magis appetebant Sacerdotium, quod primogenitis debebatur, & apud quos ab antiquo fuerat, ut patet Exod. 24. c. ex dictis ibi. Isti autem quia primogeniti erant, sacerdotium principaliter petebant, tanquam sibi manifestè debitum, & non solum erant primogeniti in tribu sua, sed etiam in toto populo. Isti tamen intrinsecè intendebant principatum pertinentem ad primogenituram accipere, non tamen audebant palam petere, quia Jacob abstulerat principatum à Ruben, tradendo illum Judæ. De Sacerdotio autem non patebat, & ob hæc Moyses respondit, quod assumerent thuribula, & thurificarent, quod sacerdotibus congruebat: Si autem ipsi manifestè populi principatum ambirent, non respondisset eis Moyses, quod sumerent thuribula, quia impertinens erat, sed dedisset aliquem alium modum ad acquirendum, quem Deus elegisset in principem totius populi, sicut dedit modum ad inquirendum, quem elegisset in Sacerdotem summum.* Hæc Tostatus.

**Sed
sententia
istæ remo-
ventur.**

§. 10. Verum enim verò quemadmodum merum purum putum figmentum est, quod Korachus propter prælatam sibi in principatu Elizaphanem, filium Uzielis, schisma & rebellionem suscepit moveritque, cum, (ut suprà jam observatum est) ne quidem de Elizaphane ejusque principatu occurrat; quæ etiam procul dubio ratio est, quare *R. Abben- Esra* istam veterum Rabbiorum sententiam planè præterit, & ne verbo quidem hîc allegat: ita opinionem de primogenitura Ramban repudiat & refutat. Ita namque scribit; *Abstracti quidem sunt cum illo (Koracho) Dathan & Abiram: Sed non propter primogenituram. Nam Jacob pater eorum est, qui abstulit eam à Rubene, & Josepho*

R. Abben- Esra h. l.

*Et Josepho dedit. Sed ipsi quoque hanc potius proferunt accusationem; ut occideres nos in deserto, neque ad terram fluentem lacte & melle deduxisti nos. Quanquam ex eo, quod omnes contra Moſen & Aharonem congregati juſſi ſint thuribula ſua ſumere, non ſatis ſe extricare potuit Ramban: unde tandem probabile putat, quod omnes iſti fuerint primogeniti, & Sacerdotium ambiverint. Probabile tamen, inquit, eſt, quod iſti congregati omnes (non ſoli Dathan & Abiram, Rubenitæ, ut alii volunt) fuerint primogeniti: quandoquidem indignationem conceperunt propter Sacerdotium; unde etiam Moſes illis dixit, ut ſumerent thuribula ſua pro priori conſuetudine ſua, ut manifeſta fieret res, num Dominus electurus eſſet ipſos, an Sacerdotes (Aharonicos?) Toſtatus, Episcopus Abulenſis (ut ex verbis ejus ſupra citatis apparere poteſt,) hoc effugium quærit, ut dicat, Dathanem & Abiramum non auſos eſſe apertè affectare principatum ſuper populum, eò quod Patriarcha Jacob eum à tribu Rubenis ad tribum Judæ tranſtulſſet: ambiviſſe autem Sacerdotium, de quo non ita manifeſtè, an tranſlatum eſſet, patuerit. Verum enim verò non minus conſtituiſſe de Sacerdotio ad tribum Levi tranſlato à Jacobo Patriarcha, quam de principatu Judæ aſſignato, ex interpretibus ad benedictionem Jacobi Genes. 49. comprehenſam, haud obſcurum eſt. Jus namque primogenituræ, quod Rubeni compete-
bat, ſicut triplex extitit, hæreditatis duarum partium, Principatus & Sacerdotii: Ita placuit Jacobo à Rubene in tres tribus filiorum ſuorum diſtribuere, & Joſepho duplicem hæreditatem in terra Canaan, Judæ principatum, Levi Sacerdotium conferre.*

Ramban.
h. l.

Toſtatus
h. l.

§. II. Quare, ut quid nobis hac de re videatur, breviter exponamus, exiſtimamus 1. rem omnium optimè ex hiſtoria hujus Capit. XVI. & ſequentis XVII. erui. Quod quidem etiam *Abben-Eſra* & *Ramban* obſervaiſſe videntur: licet non per omnia conatus illorum feliciter ſucceſſerit, Invenimus autem 2. quod, primò, quando Jehovah cauſam murmuris è medio totius populi tollere per miraculum voluit, Cap. XVII. baculum à ſingulis tribubus petierit in tabernaculum Conventus depor-
tandum, demonſtraturus per miraculoſam effloreſcentiam, cui-

Et

6.

noſtra ſen-
tentia ex-
ponitur.

1.

2.

& proba-
tus

- (1.) nam tribui Sacerdotium competeret. Oportet itaque statum quæstionis fuisse, num Sacerdotium ad omnes tribus promiscuè, an verò ad unam aliquam, certamque hujus familiam, nominatim Aharonicam, pertineret? Quomodo namque res aliàs per baculos istos, de solo Sacerdotio testaturos (ut circumstantiæ textus probant) decidi potuisset? Huc pertinet, ut suo loco jam dictum, quod Moses Cap. XVI. clarè dicit, contra Aharonem murmurasse. *Deinde*, circa hanc quæstionem Korachus cum complicibus statuebat & urgebat, quod Sacerdotium neque ad certam tribum, neque ad certam alicujus tribus familiam, sed omnes promiscuè tribus & familias pertineret, omnibusque in universum Israëlitis commune esset, ita ut ex iis ad summum & inferiorem illius gradum dignissimus quisque eligeretur saltem candidatus. Unde sibi quoque petere eum, suisque tribubus & familiis vindicare, licitum esset. Hanc ipsarum mentem fuisse, ex adductis versu tertio rationibus constare potest. Ita autem ibi loquuntur ad Mosen & Aharonem: *Nimum vobis est, (vel sumitis,) quia tota congregatio, omnes Sancti sunt, & in medio eorum Jehovah est.* Certè quando hîc dicunt, *tota congregatio omnes Sancti sunt*, manifestum est, quod contendant pro re ad totam congregationem omnesque Israëlitas pertinente. Quando autem à sanctitate rationem depromunt, indicant, quod res illa officium personarum sacrum sit, ad quod sanctitas singularis apud DEUM, cum quo agendum in eo sit, valens requiratur, hoc est, sacerdotium. Eum in finem addunt, Jehovah in medio omnium habitare, atque adeò omnibus ad ipsum accedere licere; non autem certæ tantùm tribui vel familiæ. Hinc, *tertiò*, etiam factum est, ut non Korachus tantùm, homo Levita, sed viri quoque reliqui de filiis Israël cum Dathane, Abiramo & One, Rubenitis, jussi sunt thuribula sua cum igne suo ad tentorium Conventus adferre, & suffire: ut appareret, num ministerium eorum & suffimenta, non minùs, quàm Aharonis, Jehovah placeret; atque adeò omnes in universum Israëlitæ de quibuscunque tribubus & familiis satis ad Sacerdotium coram Domino sanctificati essent, non autem solus Aharon cum sua familia. Certè nisi cum Dathane, Abiramo, & One, Rubenitis, reliqui quoque

vers. 3.

quoque ducenti & quinquaginta principes de filiis Israël Sacerdotium in Tabernaculo Conventus sibi arrogassent, sed principatum tantum politicum, thuribula sua ad se non pertinere, excipere statim potuissent.

§. 12. Atque hoc est, *quarto*, quod apertè professi sunt (4.) *Schismatici*, ut Aharonem de Summo Sacerdotio dejicerent. Quod si obtinuissent à Mose & Aharone, perterrefactis & ultro cedentibus, tùm verò animus erat, Korachum constituere Pontificem maximum, extra omnem controversiam. Quod Moses probè observavit. Ideò, quando jussit Korachum & Sectam ejus sua thuribula & suffimenta sumere, clarè invicem opponit Korachum & Aharonem, dicens v. 17. ad Korachum: *Et sumite quilibet thuribulum, & date super ea suffimentum, & offerite coram* *Jehovah;* *quilibet thuribulum suum, quinquaginta & ducenta thuribula, & tu atque Aharon quilibet thuribulum suum.* *vers. 17.* Cur enim hîc Korachum è turba ducentorum quinquaginta virorum emisisset, nisi iste se opposuisset, non reliquis tantum sacerdotibus de familia Aharonis, sed ipsi inprimis Aharoni, tanquam Sacerdoti summo? Hunc itaq; summi sacerdotii honorem ut Dathan, Abiram & reliqui omnes complices ipsi impetrare contèderent, vel ipse illis persuaferat, vel dona ejus mereri videbàtur, ut libenter illi eundè deferrent. Vicissim verò 3. videtur Korach. hoc Dathani & Abiramo promisisse, quod non tantum in aliquam Sacerdotii communionem, ut reliqui ducenti & quinquaginta complices, venturi essent, sed ipse inprimis eos ad principatum super universum populum auxilio complicum, dejecto Mose, e-
3. nov
 vecturus: ut, quemadmodum ipse Korachus, in locum Aharonis summi Sacerdotis successurus, ita illi in locum Mosis, cui non tantum, ut sacerdoti sacrificare liceret, sed principatus etiam concessus esset, surrogandi essent. Quod enim ejusmodi quid de Mose postea etiam de principatu submovendo cogitaverint, & Dathan atque Abiram spem, in locum ejus succedendi, haberint, ex verbis & facto horum colligere licebit. Vocanti namq; eos Mose non paruerunt, tanquam cujus auctoritatem non amplius agnoscant, & cui se ipsos pares faciant. Venienti etiam ad tentoria eorum Mose obviam egressi ex his sunt, & ex opposito steterunt,

steterunt, tanquam illi nullo modo cessuri. Insolentissimè etiam Mosi responderunt, & de malè atque fraudulenter gesto principatu accusarunt, quasi qui meliores populo longè futuri essent duces & principes. *Non ascendemus*, inquiunt, *num parum est, quod ascendere fecisti nos è terra fluente lacte & melle* (sc. Ægypto,) *ad interficiendum nos in deserto, quod etiam dominando super nos dominaris? Etiamq; non ad terram fluentem lacte & melle deduxisti nos, & dedisti nobis hereditatem agri & vineæ. Num oculos virorum istorum evelles? non ascendemus.* Quis non videat, imperium Mosi hîc accusari, tanquam tyrannicum, eique per rebellionem negari omnem obedientiam? Et quos principatu dignos iudicant, nisi seipsos, qui tyrannum de ponte deicere audeant? Prætereà vix credi poterit, quod Dathan & Abiram, suæ tribus hætenus principes, principatui suo simpliciter renunciaturi fuerint, & nihil, nisi inferioris sub Koracho ordinis sacerdotes esse, ambiverint.

V. §. 13. Sed jam V. videamus, *quomodo questio hac seu lis de*
Quomodo *Sacerdotio tractata fuerit?* Ubi observamus 1. quod Moses, vir
Questio *tractata sit?* mitissimus, cum Aharone, schismaticos, quum contra ipsos in-
ubi observ. surrexerunt, & contra ipsos steterunt, suamque querelam propo-
 1. fuerunt, à pessimo conatu dehortatus sit, gestibus etiam lamen-
vers. 4. tabundis eos deprecans. Hoc est, quod historia dicit *vers. 4. Et*
audivit Moses, & cecidit super facies suas; gestus lamentabundi
 est, & cum lachrymis deprecantis scelus rebellium. Neque exi-
 stimandum est, quod mutus Moses, quum super faciem suam ce-
 cidit, fuerit: Sed verbis etiam dehortatus est homines mansue-
vers. 8. 9. tis. Ex quibus ea fuisse existimamus, quæ *vers. 8. & 9.* annotata
 legimus; *Et dixit Moses ad Korachum* (caput schismatis & rebel-
 lionis,) *Audite quæso filii Levi; Num parùm vobis videtur, quod*
separavit vos Deus Israël ex congregatione Israël, ad appropinquan-
dum vos ad se, ad ministrandum ministerium tabernaculi Domini, &
standum coram congregatione, ad ministrandum pro iis: & appro-
pinquavit te & omnes fratres tuos, filios Levi, tecum; & queritis et-
iam sacerdotium? Propterea tu & omnis congregatio tua congregati
estis adversus Jehovam? Aharon enim quid est, quod murmurastis
adversus illum? Sive bis eadem verba Mosen locutum esse dixeris:
 Sive

Sive futurum conversum in Plusquamperfecto verteris ; *Dixerat autem Moses* (scil. quum super faciem suam caderet,) *ad Korachum ; Audite, quæso, filii Levi &c.*

§. 14. Aequissimum sane 2. fuisset, ut dehortationi adeò paternæ & mansuetæ ejusque rationibus (quas hîc distinctè resolvere non licet) obtemperarent schismatici, inprimis Korachus, & quotquot Levitarum eum sequebantur : Sed frustra fuit vir optimus. Provocarunt Schismatici ad judicium totius populi, quo, sicut ipsi stare vellent, ita Moses quoque & Aharon stare deberent. Hoc post dehortationem Mosis adhuc procul dubio urserunt : quod vel inde colligitur, quia postquam jam à Koracho in judicium Jehovæ consensus est, nihilominus Korachus congregavit contra Mosen & Aharonem universam congregationem filiorum Israël ad ostium tabernaculi conventus ; horum, ut videtur, saltem tanquam interpretum legitimorum sententiæ & verborum, quæ Jehovah locuturus esset, judicio staturus, & contra Mosis atque Aharonis fraudes se defensurus.

v. 19. Cæterum adeò certi fuisse videntur Korachus cum Se-
tariis suis de judicio totius populi pro se suisque partibus, ut
in eventum jam indubiè præsumptum sua sibi fecerint, & sum-
serint thuribula & suffimenta : de quibus Moses dixit ; *Sumite*
vobis thuribula, & ponite in iis ignem, & ponite super ea suffimen-
tum, v. 6. & 7. Et vers. 17. *Et sumite quilibet thuribulum suum.*
Ut non opus sit cum interpretibus disputare, unde ista thuribu-
la sumserint. Cùm itaque Moses videret, fidelem suam dehorta-
tionem à Koracho & complicibus contemni, simulque per-
spiceret, populum jam in partes abstractum, eidemque, si utique
extra partes foret, judicium non competere ; non sine divino
tamen instinctu ad judicium Jehovæ appellavit, sententiæ Ko-
rachi & complicum, de sacerdotio toti populo communi, cona-
tisque eorundem apertè contradicens. Verba, quibus contra-
dicit, & litem, ut sic dicam, contestatur, hæc sunt : *Nimium vo-*
bis, ô filii Levi. v. 7. Appellatio autem ad judicium Jehovæ
his verbis concepta est ; *Et locutus est* (Moses) *ad Korachum,*
& ad totam congregationem ejus, dicendo ; Manè notum faciet Jeho-
vah eum, qui suus sit, & sanctum, & appropinquabit ad se ; & quem

electurus est, appropinquabit. Hoc facite: Sumite vobis thuribula, Korachus & omnis congregatio eius, & date in iis ignem, & ponite super ea suffimentum coram Jehovah cras: & erit vir, quem elegerit Jehovah, is sanctus erit. *vers. 5. 6. 7.* Quæ appellationis verba re-
vers. 16. 17. petuntur *vers. 16. 17.* Et dixit Moses ad Korachum; tu & omnis congregatio tua estote coram Jehovah, tu, & isti, & Aharon cras: & sumite quilibet thuribulum suum, ducenti & quinquaginta: & tu & Aharon, quilibet thuribulum suum.

3. §. 15. Sed quid 3. Korachus, Dathan & Abiramus cum sectariis? Quid ad appellationem Mosis ad iudicium Jehovah responderunt, aut quomodo se gesserunt? Non eadem hîc omnium complicitas mens fuit. Dathan & Abiram repudiarunt appellationem Mosis, & iudicium Jehovah. Cùm enim primò Moses appellationis mentionem fecisset, postquam cum Koracho & reliquis ipsi quoque coram Mose & Aharone stetissent: indignabundi domos suas concesserunt, nec appellationem admiserunt. Cumque Moses ultrò ad eos mitteret, eosque vocaret: illi præfractè & pertinaciter renuerunt venire, & de appellatione Mosis & Iudicio Jehovah amplius agere. *Non ascen-*
vers. 12. 14. *demus,* inquiunt *vers. 12. & 14.* Quin Mosen gravissimè calumniantur, & tyrannicæ violentiæ accusant. Ratio, quam suæ malitiæ prætexuerunt, hæc est, quod res esset omnibus manifesta, nec opus ullâ à populo ad Jehovah appellatione: ut adeò nulla hujus appellationis Mosis ratio & intentio sit, quàm ut populum apud tabernaculum suis fraudibus dementet, & videntibus quasi oculos eruat & excæcet. *Num,* ajunt, *viris his oculos erues?*
vers. 14. In hac suâ pertinacia Dathan & Abiram ita perstiterunt, ut ne quidem postero die cum Koracho & reliquis complicitibus ad tabernaculum conventus venerint, & thuribula sua sumserint, iudicium Jehovah subituri. Vehementer tam pertinaci malitia Moses ad indignationem motus est: ut, licet vir alioqui mitissimus esset, DEum tamen deprecatus se, ne ullum pro peccato eorum munus acceptaret remittendo; quod sperabat fieri posse per suam & Aharonis intercessionem, si vel tandem à rebellionē cessarent, adque meliorem mentem redirent. Neque enim de munere, quod ipsi super suis thuribulis alieno igne & suffimento oblaturi

oblaturi essent, accipimus verba vers. 15. *Et excanduit Moses val-* vers. 15.
dè, & dixit ad Jehovah; ne respice ad munus eorum? non asinum
ullius de illis accepi, neque mali quicquam feci ulli ex illis, (& ho-
mines pessimi mihi tyrannicum dominium objiciunt.) Ita Mo-
ses justè suam pro iis intercessionem in posterum illis denegavit
apud Dominum. Sunt nimirum homines sagaces suæ causæ pes-
simæ diffisi, prævideruntque facilè, quod eam in judicio DEI
justissimo neutiquam obtenturi essent: ideoque illud calumni-
ati sunt, quasi nihil aliud futurum esset, quàm excæcatio oculo-
rum videntium.

§. 16. Sed sive audaciores sive imprudentiores, certè
parùm meliores fuerunt Korachus & reliqui complices ducenti
& quinquaginta viri. Hi namque tùm appellationem Mosis,
tùm propositas in medium conditiones, de tempore crastino,
de sumendis thuribus, igne & suffimentis, receperunt, & ad
ostium Tabernaculi Conventus comparuerunt: quanquam non
per omnia candidè, cùm Korachus simul contra Mosen & Aha-
ronem totam congregationem populi Israël congregaverit. Hoc
est, quod historia dicit vers. 18. & 19. *Et acceperunt quilibet thu-* vers. 18. 19.
ribulum suum, & dederunt super ea ignem, & posuerunt super ea
suffimentum, & steterunt ad ostium tabernaculi conventus: Et Mo-
ses & Aharon. Et congregavit adversus hos Korachus totam con-
gregationem ad ostium tabernaculi conventus. Hactenus gesta
utrinque in motâ controversiâ: neque enim omnia fusiùs tra-
ctare licet.

§. 17. Superest, ut de Eventu VI. etiam agamus. Mo-
ses 1. sine dubio, quando ad judicium Jehovah provocavit appel-
lando, & conditiones certas præscripsit, non hoc, quantum sal-
tem ad eos, qui appellationem conditionesque admiserunt, in-
tendebat, ut sive schismatici sive quisquam de universo populo
à Domino occideretur: Sed fore sperabat, ut Jehovah vel sur-
sum ad se admittendo suffimenti fumum approbaret, quem in
sacerdotem eligeret, vel deprimendo eundem demonstraret,
quem à sacerdotio ejiceret; deinde verò pro rejectis, si judicio
divino acquiescerent, intercessionem & munus pro peccato ad-
mitteret, iisque peccatum remitteret. Quis enim crediderit,

VI.
Eventus.
Et quidem
1.
A Mose
speratus.

2.
A DEO
datus.

(1.)
populo
toti.

vers. 19.

vers. 20. 21.
per
intercessi-
onem Mo-
sis & Aha-
ronis.

vers. 21.

(2.)
Tentoriis
Korachi,
Dathanis
& Abirami
primò

virum mitissimum de tot principibus populi occidendis unquam cogitasse? Et verba, quæ supra allegavimus; *Ne respice ad munus eorum*, (Dathanis & Abirami,) hoc innuere videntur, quod Moses jam tum cogitaverit, pro iis, qui cum thuribulis & suffimentis suis à Domino repudiandi essent, intercedere, & munus offerre pro remissione peccati & pœnæ; licet pertinacibus istis, & judicium divinum repudiantibus non tantum intercessionem & muneris acceptionem denegaverit, sed & contra eos oraverit. Verum enim verò 2. indignitate rei & gravitate peccati magis magisque crescente, cum imprimis Korachus contra Mosen & Aaronem totam congregationem filiorum Israël concitasset, & ad ipsum ostium tabernaculi conventus congregasset, motus Jehovah executionem consilii & conditionum à Mose propositarum sua pœnâ maturatâ occupare cogitavit. Itaque (1.) cum primum ventum est ad tabernaculum Conventus Domini, antequam sive Aharon sive Korachus cum complicibus suffimenta sua super thuribulis accenderent, apparuit gloria Domini erga universam congregationem, vers. 19. *Et locutus est Dominus ad Mosen, & ad Aharonem, dicendo; Separate vos è medio congregationis hujus, & consumam eos in momento.* vers. 20. 21. Hic tanta fuit Mosis & Aharonis pietas & mansuetudo, ut pro populo apud Dominum intercesserint, ne universum in justa indignatione suâ perderet. Ita namque textus habet vers. 21. *Et ceciderunt (Moses & Aharon) super facies suas, & dixerunt; DEUS, DEUS Spirituum, qui omni carni (homini) sunt, unus vir peccat, & contra universam congregationem exardesces?* Neque sine efficacia atque fructu preces intercedentium fuerunt. Avertit namque Dominus ab universo populo iram suam, nec de illo puniendo atque perdendo verbum addidit. Quod autem Moses & Aharon dicunt, virum unum peccasse: de hoc supra jam dictum est, quod sit Korachus, primus schismatis autor; qui populum etiam congregavit. conf. *Ramb.* & alii h. l.

§. 18. Aversus itaque (2.) Dominus à populo, ut parceret, pro quibus Moses & Aharon intercesserant, modo à schismaticis discederent, convertit se contra schismatis & rebellionis autores & complices. Omnium autem primò contra Korachum,

rachum, Dathanem & Abiramum, & tentoria eorum. *Et lo-* mandatis
cutus est Jehovah, inquit historia, ad Mosén, dicendo; Loquere ad Mosi.
congregationem, dicendo, ascendite à circum tentorium Korachi, & vers. 24. 25.
Dathanis, & Abirami. Voluit discedere, à tentoriis impiorum
 istorum circumcirca, populum, ut pœnitentiam & obedientiam
 eorum, pro quibus Moses & Aharon intercesserunt, probaret:
 qui si non discessissent, sed in societate eorum perstitissent, sine
 dubio in communionem pœnæ pervenissent. Verùm non fu-
 erunt inobedientes, adeoque fructum pœnitentiæ suæ, per obe-
 dientiæ opus testatæ, tulerunt hunc, ut cum pereuntibus non
 perirent. Surrexit namque Mosés (ad mandatum Domini istud)
 & abiit ad Dathanem & Abiramum, & secuti eum sunt Seniores
 Israël (bono sanè exemplo!) Et locutus est ad congregationem,
 dicendo; Discedite, quæso, à juxta tentoria virorum impiorum ho-
 rum, neque attingite quicquam, quod illis (quia scil. omnia interi-
 tui devota sunt), ne consumamini in omni peccato eorum (ob com-
 munionem cum illis.) Et ascenderunt à juxta habitaculum Kora-
 chi, & Dathanis, & Abirami. v. 25. 26. 27. Trajectione, quam in v. 25. 26. 27.
 his verbis Ramban facit, non video quid opus sit.

§. 19. Sed quid Dathan & Abiramus? R. Salomo putat, Secundò
 propterea surrexisse Mosén, & ad tentoria eorum se contulisse, Accelera-
 quod putaverit fore, ut præsentiam ipsius revererentur, pœni- tus à Da-
 tentiæque ducti deprecarentur facinora sua, atque conservaren- thane & A-
 tur. Quod suo loco relinquimus: neque enim prius pro his ho- biramo.
 minibus Mosés, sicut pro populo universo, deprecatus est, neque
 de spe ejus quicquam in textu occurrit: hoc potius suprâ indi-
 catum, quod Dominum rogaverit, ut pro viris his munus eorum
 non acceptaret. Et ex sequentibus Mosés verbis haud obscu-
 rum est, quod, quum ad tentoria impiorum veniret, jam, quid
 facturus esset Dominus, sciverit. Certum autem est, quod Da-
 than & Abiramus in pertinaci sua rebellione perstiterint. Hoc
 namque est, quod vers. 27. dicitur; *Et Dathan & Abiram exi-* vers. 27.
verunt, steteruntq, ad ostium tenteriorum suorum, & uxores eorum,
& filii eorum, & infantes eorum. Bene namque R. Salomo h. l. R. Salomo
 annotat, quod egressi sint *בְּקוֹמָהּ עֹמְדָה* erectâ statura, h. e. su- h. l.
 perbè & contumaciter, ut calumniarentur, & convitiis proscin-
 derent;

R. Abra-
ham. h. l.

tertiò,
prædictus
à Mose
populo.

v. 28. 29. 30

vers. 13.

Aliqua
de phrasi,
creationē
creabit.

derent. In communionem criminis abstraxerunt secum uxores suas, & filios suos (nati majores, ut R. Abraham exponit) & infantes suos (h. e. liberos nati minores, ut idem habet.) Ita homines impii magis irritarunt Jehovam & Mosē, suumque & suorum interitum accelerarunt. Quem populo prædixit Mosēs, & in argumentum certum suæ à DEO factæ vocationis & legationis (quam homines rebelles agnoscere noluerunt, & apud universum populum calumniati sunt) dedit, dicens; *Per hoc cognoscetis, quod Jehovah miserit me ad patrandum omnia opera hæc; quandoquidem (reverà) non ex corde meo (seu proprio arbitrio meo) sunt: Si juxta mori hominum morientur isti, & visitatione omnium hominum visitabitur super illos, Jehovah non misit me: Sed si creationem creavit Jehovah, & aperuerit terra os suum, & absorpserit illos, & omnes, qui illis sunt, & descenderint vivi in infernum, tum verò cognoscetis, quod provocaverint viri hi Jehovah.* Quando dicit Mosēs, *ad patrandum omnia opera hæc*, quidam interpretum accipiunt de permutatione primogenitorum cum Levitis, & Sacerdotio Aharonis. Contra quos ita disputat Ramban, ut dicat, intelligenda esse omnia in universum opera, quæ Mosēs coram oculis totius Israël, tum in Ægypto, tum in deserto, fecerit: contempsisse namque Dathanem & Abiramum tam gloriam Magistri sui Mosi, quam omnia opera Jehovæ, quæ fecerit. Et certè verum est, quod homines rebelles eò usque tandem progressi sint, ut vocationem etiam Mosi abnegaverint, & promissionem, in Ægypto populo de introductione in terram Canaan factam, calumniati sint, dicentes; *Num parum est, quod ascendere fecisti nos à terra fluente lacte & melle ad interficiendum nos in deserto? Etiam non introduxisti nos in terram fluentem lacte & melle, & dedisti nobis agrum & vineam hereditatem.* Quid hoc aliud est, quam si uno verbo dixissent; Non misit te Dominus? Ideò Mosēs probare debuit, quod Dominus ipsum misisset ad faciendum omnia opera, quæ rebelles isti abnegarunt & calumniati sunt. De phrasi *בריאה יבא* *creationem creabit*, non disputabimus multa cum interpretibus: breviter dicimus, quod *בריאה* sit opus supernaturale, h. e. non tantum præter consuetum naturæ ordinem, sed etiam supra omnes naturæ vires, ad quod propterea

propterea divina omnipotentia opus sit : unde significatio verbi *ברא creavit*, intelligitur, pro quâ optimè contra Abben-Esram Ramban disputat h. l. *R. Abraham*, inquit, *scripsit; Sunt, qui dicunt, quod ברא doceat de productione Entis ex nihilo: Sed pridem diruptæ sunt urbes, & descenderunt in infernum, qui in illis habitaverunt: quare interpretandum est in significatione decreti, ex usu loci; וברא Et succidendo eos. Sed verius est, quod dicat productionem rei ex nihilo: nam in lingua sancta non est nobis vox, quæ istud doceat, nisi vox hæc.* Quanquam non satisfacit idem Ramban, cum addit, scissuram terræ hoc loco non esse creationem novam, sed apertionem terræ ad deglutendum esse rem novam, quæ nunquam facta sit. Dicimus potius, ipsam apertionem & scissuram terræ in ordine naturæ optimè constitutæ, nullâ præsentē aut operante causâ naturali, esse creationis opus, tanquam sine omni causâ naturali supernaturaliter & divinâ potentiâ perpetratum.

R. Abraham, & Ramban.

§. 20. Dictum factum. Nam vix Moses elocutus est: quum statim à DEO dirupta est terra, & absorpti sunt rebelles cum omnibus suis. *Et factum est*, inquit textus, *quum absolvisset* (Moses) *loqui omnia verba ista: tum verò dirupta est terra, quæ sub illis erat; & aperuit terra os suum, & deglutivit eos, & domos eorum, & omnes homines, qui erant Koracho, & omnem substantiam; & descenderunt illi, & omnes, qui illis erant, vivi in infernum, & operuit eos terra, & perierunt è medio congregationis: Et universus Israël, qui in circuitibus eorum erant, (non tamen propè, cum ad mandatum Moſis disceſſerint; Sed qui remotius, ex nimia consternatione) fugerunt ad vocem eorum; quia dixerunt, ne fortè deglutiat nos terra.* Quantum verò ad reliquos Schismaticos & rebelles, (3.) qui sumserunt sua thuribula & suffimenta cum igne, pœna & hos, sed alia occupavit etiam, antequam suffimenta sua accendissent. Nam ignis, ut pergit historia, *exivit à cum Jehovah, & consumpsit quinquaginta & ducentos viros, offerentes suffimentum*, h. e. qui voluerunt offerre, vel potius, qui appropinquaverunt seu attulerunt ad adolendum. Horum thuribula quomodo extensa, & in anathemata circa altare Domini suspensa sint: quomodo etiam renovatum populi murmur tandem per baculum Aharonis efflorescentē sedatum planè fuerit, copiosè Cap. XVII. recensetur:

quartò
A Deo per
Mosen
immissis.
vers. 31, 32.
33. 34.

(3.)
reliquis
schismaticis.
vers. ult.

recensetur: nobis nimis longum foret, hîc distinctius expendere.

ubi tamen
excipiendi
filii Korachi:

&
duo præ-
terea quæ-
runtur,

1.
Quâ pœnâ
Korachus
affectus?
Abulensis.

§. 21. Atque hic etiam exitus est, quem rebelles sortiti sunt: unde quidem Scriptura clarè filios Korachi excipit, quando Num. XXVI. vers. 11. dicit; *Et filii Korachi non sunt mortui.* Nimirum, non conspirârunt cum patre suo: ideò quemadmodum in malitia & peccato non participârunt, ita in communione pœnæ non venerunt. Fabulosa, quomodo servati, quæ alii habent, præterimus. Duo autem sunt, quæ hîc præcipuè quærentur: 1. *Quâ pœnâ ipse Korachus perierit?* terrane eum deglutiverit cum Dathane & Abiramo; an cum ducentis quinquaginta viris combustus sit? 2. *Quis sit descensus inferni;* cum dicitur; *Et descenderunt vivi in infernum?* Quantum ad priorè quæstionem; *Quâ Korachus pœnâ affectus sit?* Dissentiunt interpretes Hebræi & Christiani. Quâ de re ita Abulensis qu. 15. *Aliqui dicunt, quod Korachus combustus fuit, & à terra devoratus. quod autem fuerit devoratus, patet infra 26. Cap. ubi dicitur, quod moriente Chore fuit grande miraculum, filios eos non periisse. Quod verò fuerit combustus, sic probant, quia dicitur infra, quod thuribula affixa sunt altari, ut quilibet de extraneis recordetur, & non audeat præsumere officium sacerdotum, ne accidat ei, ut Chore & congregationi ejus: sed congregatio Chore passa est incendium. Suam sententiam Abulensis his subjungit verbis; Dicendum tamen, quod Chore solum fuit devoratus à terra in tabernaculo suo: & ob hoc mandavit DEUS, quod recederet populus à tabernaculo Chore, sicut à tabernaculo Dathan & Abiron, qui soli absorpti sunt. Item, quia si Chore fuisset incensus cum aliis viris thurificando, inventum fuisset thuribulum ejus cum thuribulis aliorum, sed non est inventum, cum solum fuerint 250. thuribula: ergò non obtulit Chore. Item, solum fuerunt combusti 250. viri, ut patet infra, cum dicitur, sed & ignis egressus à Domino interfecit 250. viros, qui offerebant incensum. Ergò non fuit combustus Chore. Item, non stat, quod fuerit combustus; quia qui existimant, eum fuisse combustum, arbitrantur, quod cum 250. viris fuerit combustus offerendo thymiama. Sed constat, quod ipse absorptus est à terra in domo sua, ut colligitur infra 26. Cap. Ergò Chore non fuit combustus. Si autem aliquis dicat, quod*
Chore

Chore in domo suâ primò combustus est, deinde absorptus à terra, non est aliquo modo rationabile, &c. Hæc & plura Abulensis. Quod dicitur de duplici pœna, combustionis & absorptionis, figmentum est veterum Rabbinorum apud *Abben-Esram* h. l. qui eo deserto mavult combustionem Korachi. Sed *R. Bechaj* absorptionem ejus defendit, maximè ex Num. XXVI. Plures allegare Autores non opus erit. Malumus cum *D. Brentio* nostro aliisque dicere, quod Korachus non minus, quàm Dathan & Abiram, à terra absorptus sit. Urget namque simplex litera & accentuatio. Num. XXVI. v. 10. cui neque *Abben-Esra*, neq; *Tremellius* & *Piscator*, neque *Deodatus* aut alii suis nexibus & versionibus satisfaciunt. Textum autem hujus Cap XVI. in quo dicitur, Korachum congregasse totam congregationem populi ad ostium tabernaculi, ideoque ipsum etiam ibi fuisse, manentibus in tentoriis suis Dathane & Abiramo, in hunc sensum accipimus, quod Korachus quidem ab initio cum populo concitato ad tabernaculum conventus venerit, sed mox, cum DEUS populum totum perdere vellet, populus verò, Mose pro illo intercedente, ipsum (Korachum scil.) deseruisset, & Mosen ad tentoria Dathanis & Abirami sequeretur, ad tentorium suum & ipse redierit fugâ, & in eo non minus, quàm Dathan & Abiram à terra cum omnibus suis, qui in eo erant, absorptus sit.

§. 22. Circa posteriorem quæstionem, *Quis sit descensus inferni*, cum dicitur, *Et descenderunt vivi in infernum?* non tantum Pontificii communiter, sed multi etiam nostratium, alique, infernum damnatorum intelligunt: quidam verò Nostratium, & plerique Calvinianorum, *חאש* pro sepulchro seu hiato terræ sepulchro simili accipiunt. Et hanc sententiam *Dn. Hackspanius* sequutus his probat rationibus. 1. Quòd tota seditiosorum familia & omnia bona eorum descenderunt, ibi etiam est illud *חאש*, cujus hîc fit mentio. At absurdum est, in infernum descendisse omnia bona eorum. Ergò 2. Quòd descenderunt liberi Dathan & Abiram, famuli & famulæ eorum, ibi est *חאש*, de quo loquitur Moses. Atqui non in infernum omnes illi descenderunt. Ergò: & per consequens, descensus hic non in infernum, sed certam terræ portionem factus est. 3. non est verisimile,

Abben-Esra.
R. Bechaj.
sed sententia Brentii subscribitur.
Numer. XXVI.
v. 10.

II.
Quis descensus inferni?
ubi
I.
sententia prior de sepulchro.
quam
probat
Dn. Hackspanius.
(1.)
(2.)
(3.)

2.
Sententia
posterior
de
Inferno
damna-
torum,
quæ præ-
fertur,
&
ad ratio-
nes con-
trarias
Resp. (1.)

Exod.
XXXII.
v. 26.
Ios. V. 13.
(3.)

jam aliquos in inferno constitutos esse, quorum anima juncta sit corpori: Sic enim judicium extremum quoad illos jam perfectum esset atque consummatum. Quod *D. Gerhard.* & *D. Eck.* distinguunt inter absorptionem à terra, & descensionem vivam in infernum, *Hakspanio* non placet. Verum enim verò præferimus sententiam, quæ שאלה de inferno damnatorum accipit. Nam nullo idoneo satis Scripturæ loco probari potest, quod שאלה usquam vel unquam sepulchrum vel hiatum terræ denotet. Sed neque apud Rabbinos, ni totus fallor, istud denotat: nisi quod in nonnullis Scripturæ locis quidam ita exponunt. Ratio- nibus *Dn. Hakspanii*, quas apud alios etiam invenias, haud diffi- culter satisfacit. Nam ad 1. falsa est major; Quò tota seditiofo- rum familia & omnia bona eorum descenderunt, ibi est שאלה, cujus hîc fit mentio. Etsi namque omnia bona seditiosorum à terra absorpta sunt, non tamen inter eos referri possunt, qui vivi in infernum descenderunt, cum vita destituta fuerint. Sic 2. in altero quoque argumento Major negatur. Nam textus non dicit, quod liberi Dathanis & Abirami quicunque, famuli & famulæ, vivi descenderint in infernum: Sed illi tantum de hominibus eorum, ut & Korachi, qui cum iis fecerunt per æta- tem & malitiam. Ita namque v. 33. vertendum est; *Et descen- derunt ipsi & omnes qui illis erant*, h. e. qui cum illis faciebant. Sicut Moses Exod. XXXII. v. 26. dicit; מי ליהוה, *Quis Jehovah est*, h. e. cum Jehovah facit? Et Josua Jos. Cap. V. vers. 13. חלנו אתה אם לצריקו. *Num nobis tu es, an hostibus nostris?* h. e. num nobiscum facis, an cum hostibus nostris? Ad 3. autem respondemus, tam absurdum non esse, esse aliquos in inferno da- mnatorum cum corporibus, quàm non absurdum est, esse He- nochum, Eliam, & alios Sanctos cum Christo resuscitados, in cælo cum corporibus suis. Casus extraordinarii regulam non infringunt. Sed nimium, inquis, conceditur Pontificiis de in- ferno, quod in medio terræ sit. Resp. Quemadmodum non sequitur, Christus ascendit in cælum visibile visibiliter, Ergò mansit in cælo visibili; cum suprà omnes cælos ascenderit: ita non sequitur, quidam à terra absorpti descenderunt in infer- num, Ergò manserunt in terra, cum infra omnem terram de- scende-

scenderint, in abyssum, in qua mali sunt spiritus, & in quam Diaboli descendere timent. Matth. IIX. v. 29. Luc. IIX. v. 31. Et tantum de Korachi historia agere licuit.

Matth.
IIX. v. 29.
Luc. IIX.
v. 31.
Porismata
I.

§. 23. *Res pessima I. sunt* (ut brevia porismata subjiciamus) *in Ecclesia schismata.* Testatur hoc abunde exemplum Korachi, quod eò usque grassatum est, ut tandem universum populum Israëliticum in partes abstraxerit. Ita pessimum schisma est, quod inter Græcam & Latinam Ecclesias pridem ortum est, nec adhuc sopitum. Reprehendit itaque meritò Apostolus Paulus, schismata in Ecclesia recenti Corinthiaca in absentia ipsius orta, & ad contrarium Christianæ unitatis studium adhortatus est, quando scripsit I. Corinth. I. v. 10. & II. *Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut idem loquamini omnes,* καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν χισμάτα, *& non sint inter vos dissidia, sed sitis κατηρησμένοι ἐν τῷ αὐτοῦ νοῦ, καὶ ἐν αὐτῇ γνώμῃ, perfecti (compacti) in eadem mente, & in eadem sententiâ; significatum enim mihi est de vobis, fratres mei, à familiaribus Chloæ, ὅτι ἐπίδες ἐν ὑμῖν εἶσι, quod contentiones sint inter vos.* Ubi B. Johannes Chrysostomus commentatur Homil. 3. in I. Corinth. *Quid obsecras, Paule? ut idem dicatis omnes, & non sint in vobis schismata.* Schismatis Emphasis satis eos arguit, vel potius satis est ejus appellatio, qua vehementer eos tangat. Non enim plures integræ partes factæ sunt, sed una periit. Siquidem integris Ecclesiis, multas eas constitueret. Per schisma autem & dissensiones id etiam unum aboletur. Integrum enim si in multa dividatur, non modo non multa fiunt, sed unum absimitur. Hujusmodi est schismatum natura. II. *Ejusmodi schismata ferè ab ambitiosis & arrogantibus hominibus in Ecclesia excitantur & foveantur, qui suâ sorte contenti non sunt.* Ejusmodi Korachus fuit: cui meritò turpem ambitionem objecit Moses, dicens: *Num parum vobis est, quod separavit DEUS Israël vos de congregatione Israël, ad appropinquandum vòs ad se, ad ministrandum ministerium Tabernaculi Jehovæ, & queritis etiam Sacerdotium?* Ita quæ schismatis inter Græcam & Latinam Ecclesias causa fuit, nisi ambitio? quâ Patriarcha Constantinopolitanus supra Episcopum Romanum, & hic supra illum evehere se conatus est?

II.

- Exempla alia passim historia Pontificum imprimis Romanorum suppeditat. III. *Schismatici in Ecclesia omnem bonum ordinem turbare solent, ut, quod ambiunt, obtineant.* Ita Korachus totum ordinem Ecclesiasticum Sacerdotum & Levitarum, à Deo optime constitutum, convellere, & sacerdotium omnibus tribubus commune facere conatus est, ut ipse summum locum obtineret. Nec in principibus populi principatum & sacerdotium conjungere abhorruit, ut in suas eas partes traheret. IV. *Schismata in Ecclesia plerunque cum seditionibus populi contra Magistratus conjuncta sunt, & has generant.* Ita Korachus, Dathan & Abiram totum populum Israëliticum contra Mosen quoq; Ducem & Magistratum suum concitârunt, & ipsi rebelles Mosi facti turpissimè eum calumniati sunt actionesque ejus. V. *Schismata & seditiones gravissimè DEUM, cujus bonum ordinem in Ecclesia & politia turbant vel evertunt, offendunt.* Quantoperè namque exarsit DEUS contra Korachum, & complices ejus, imò totum populum? VI. *Idem DEUS est, qui schismata & seditiones gravissimè punit non tantum temporalibus, sed & eternis pœnis.* Quod pœnæ Korachi & complicum testantur. VII. *Schismatici licet VII. & seditiosi causas justas, & ipsum etiam DEUM prætendere soleant.* Quod & Korachus fecit. Sed hîc subsistimus.

SOLI DEO GLORIA.

... (1.) ...



נ"ב

Dissertatio Theologica.

De

ΒΔΕΛΥΓΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΡΗΜΩΣΕΩΣ.

ex

Matth. XXIV. vers. 15. &

Marc. XIII. vers. 14.

§. I.



Undum universum hodie- Procemiū.

num, ipsumque adeò, proh dolor, orbem
Christianum omnis generis βδελύγματιν, ab-
ominationibus repletum esse, res ipsa & ex-
perientia loquuntur: pii autem quique suspi-
riis & lachrymis deplorant. Per τὸ βδελύγμα,

scribit Dn. D. Gerhardus noster Harmon. Evang. Cap. 160. in- D. Ger-
telligitur res abominabilis ac detestanda, quam propter sorditatem ne- hard.

mo non avertatur & execratur. Luc. 16, v. 15. Quod hominibus al-
tum, dicitur esse βδελύγμα coram DEO, quia superbia est DEO ab-
ominabilis. Apoc. 17. v. 4. & 5. per βδελύγματα intelliguntur cor-
rupte doctrine, ut apparet ex vocula πορνείας spiritualis fornicatio-
nis, ἐξυγητικῶς addita. Apoc. 21. v. 27. per βδελύγμα intelliguntur

Cc

omnis

generis atrocita peccata, quæ itidem DEO sunt abominationi. Deuter. 28. vers. 16. Abominatio Domini DEI tui omnis faciens iniquitatem. Ita Dn. D. Gerhardus. Quid vero horum βδελύματων seu abominationum nostro seculo deest? Grassatur superbia, & omnis generis atrocita peccata. Grassantur, imò dominantur, qui omnem iniquitatem coram DEO faciunt. Grassantur variæ doctrinæ etiam Christianæ corruptelæ; ut vix regio vel locus, qui si non falsis doctrinis occupetur & scateat, tentetur tamen atque turbetur. Quod si βδελύματα quoque seu abominationes devastationum terrarum, urbium, oppidorum, arcium, pagorum recensitis istis addiderimus: quæ terra, quis locus ab abominandis bellorum & latrociniorum desolationibus atque periculis liber est? Redeunt Christianis ultima Judaicæ gentis, terræ urbisque tempora, & excidia: quibus monemur tristissimum calamitosissimumque, quem olim sera DEI vindicta post primum Christi adventum incredulo populo Judaico dedit, finem nostro quoque seculo impiissimo per ultimum Salvatoris adventum instare. καὶ τί θέλομεν εἰ ἢ ἡ πάρεσις; Et quid malleamus, quam si

Luc. XII.
v. 49.

iam adesset? ut imitemur verba Salvatoris, Luc. XII. v. 49. Temporibus itaque tristibus non inconueniens erit, si triste etiam

Propositio
de

βδελύ-
ματι τῆς
ἐρημώσε-
ως, Ab-
ominatione
desolatio-
nis.

quid ex prædictione excidii populi & urbis Judaicæ, hac brevī dissertatione Academica meditandum sumamus, hoc est, περὶ τῆς βδελύματι τῆς ἐρημώσεως, de abominatione desolationis agamus. Faxit ipse prædictionis infallibilis Autor, Jesus Christus, Dominus ac Doctor noster unicus, per Spiritus sui sancti gratiam, ut propositum nostrum in gloriam DEI, Patris ipsius, feliciter luc- cedat, Amen.

Exponitur
autem I.
Vnde ap-
pellatio
sumta sit?

§. 2. In consideratione Nominum non occupabimur, cum partim de appellationis βδελύματι significationibus ex Dn. D. Gerhardo nostro jam aliqua attulerimus, partim iis, quæ de re ipsa & sensu dicenda erunt, charta angusta destinanda. Rem per nomina significatam extra omnem controversiam Christi Salvatoris Sapientiæ & ad Apostolos concioni tribuere debe- mus. Neque enim Sancti Evangelistæ, Matthæus Cap. XXIV. vers. 15. & Marcus Cap. XIII. vers. 14. quicquam vel minimum rei, quam Dominus concionatus est, addidisse præsumendi sunt.

Ipsam

Ipsam tamen appellationem τῷ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, quā rem & sensum Salvatoris exprimerent, Evangelistæ, Spiritu sancto suggerente & eligente, sibi elegerunt. Quamquam enim in Commentariis animadvertere licet, quod Interpretes in iis ita loquantur, quasi Græca quoque appellatio Domini JEsu sit: id tamen non de ipsa appellatione, sed de re appellata illos accipere velle, planè existimamus. Neque enim viris doctissimis hoc obscurum aut ignotum fuit, quod Christus Judæis & discipulis suis non Græcè, sed Hebraicè concionari solitus sit; Evangelistæ autem quæ Dominus Hebraicè elocutus est, in Græcam Novi Testamenti linguam transtulerint. Interea abunde nobis sufficit, quod certissimum, rem à Salvatore prædictam à Spiritu Sancto per verba Evangelistis suggesta exactissimè expressam esse. Quemadmodum autem Salvator rem ipsam prædictionis suæ ex Veteri Testamento Hebræo depromsit: ita Evangelistis appellatio, quam apud septuaginta Hebræi Codicis Interpretes invenerunt, non prorsus displicuit, ut vix literas paucas variaverint.

nim.
Evangelistis à Sp. S.
inspirata;

non autem
ab ipso
Christo usurpata.

§. 3. Diximus, Salvatorem rem prædictionis suæ ex Veteri Testamento Hebræo depromsisse: id quod ex verbis Evangelistarum, librum etiam prophetiæ Danielicæ nominantium, clarissimum est. Ita namque Matth. Cap. XXIV. vers. 15. verba Domini refert; ἔταν ἐν ἰδῆτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν διὰ Δανιὴλ τῷ προφῆτῃ, ἕως ἐν τῷ πρῶτῳ ἀγίῳ: *Quum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele Propheta, stantem in loco sancto.* Marcus etiam Cap. XIII. vers. 14. ἔταν δὲ ἰδῆτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Δανιὴλ τῷ προφῆτῃ, ἕως ὅπου εἰδῆι: *Quum autem videritis abominationem desolationis, de qua dictum est à Daniele Propheta, stantem ubi non oportet.* Quis enim hinc non videat discatque ipsum Salvatorem remittere ad Danielelem Prophetam, à quo id ipsum, cujus mentionem faciat, βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, *Abominatio desolationis*, prædictum sit. Imò verò ita Salvator ad Prophetam remittit, ut sua ipsius, & Prophetæ verba conferri & probè considerari jubeat, cum addit; ὁ ἀναγινώσκων νοεῖτω, *qui legerit, intelligat.* Quamquam itaque etiam L. Maccab. I. v. 54. dicitur, ὅτι ἐκοδόμησαν βδέλυγμα ἐρημώσεως

II.

Vnde Res ipsa de prompta? nim.

Ex Daniele Propheta: Matth. XXIV. v. 15 Marc. XIII. v. 14.

ibid.

non autem ex Maccab. I. v. 54.

D. Ger-
hard.

ὅτι τὸ θυσιάζειν, extruxerunt abominationem desolationis super al-
tare: rectè tamen scribit Dn. D. Gerhardus loc. cita. p. 438. sanè
manifestum est, Christum hic non remittere nos ad locum. i. Macc. I.
v. 54. tum quia describitur ibi historia jam dudum per Antiochum
completa, non autem vaticinium aliquod adhuc complendum, tum
quia Christus disertis verbis ad Danielelem nos remittit, atq; in eo vati-
cinium hoc quarendum esse docet.

III.

Ex quo Da-
nielis loco
depromta?

§. 4. Quandoquidem vero apud Prophetam Danielelem,
ad quem Dominus remittit, non semel videtur βδελύματα τῆς
ἐρημώσεως, Abominationis desolationis mentio fieri; non certum
est, ad quem ejus locum recurrendum sit. Tria apud Prophe-
tam loca sunt, quæ huc pertinere existimari potest. Primus

An
Cap. IX.
v. 27.

est Cap. IX. v. 27. qui ex Hebræo ita habet; *Et super alam abomi-
nationum desolatum* (alii, *desolans*.) Septuaginta Interpretes red-
diderunt: καὶ ὅτι τὸ ἱερόν βδελύματα τῶν ἐρημώσεων, *Et super san-
ctuario abominatio desolationum.*

vel
Cap. XI.
v. 31.

Alter Cap. XI. v. 31. *Et dabunt
abominationem, desolatum* (alii, *desolantem*) juxta textum He-
bræum: juxta septuaginta verò Interpretes, καὶ δώσουσι βδελύματα
ἠφανισμένον, *Et dabunt abominationem non apparentem* (evanescen-
tem.)

vel
Cap. XII.
v. 11?

Tertius Cap. XII. v. 11. *Et ad dandum abominationem, de-
solatum.* Quia verò Cap. XI. v. 31. de Antiocho Epiphane ser-
mo sit, ideò D. Gerhard. dicit; *Id unum adhuc in questione est, an*

Resp.
D. Ger-
hard.

ad 9. an verò ad 12. cap. Danielis hic remittamur? Qui, post-
quam Calvinum ad Cap. XII. referentem redarguit, subjicit;

pro
Cap IX.
v. 27.

*Certum igitur est, non ad Cap. 12. sed ad Cap. 9. Danielis Apostolos
à Christo remitti, quando hoc loco dicit; Cum videritis abominatio-
nem desolationis, de qua dictum est, à Daniele Propheta, stantem ubi*

cui
subscribi-
tur.

non oportet, in loco sancto. Equidem si nudum verborum sonum
respexeris, Caput duodecimum magis cum verbis Evangelista-
rum convenit, cum appellatio, βδελύματα τῆς ἐρημώσεως, utro-
que loco in literis habeatur, cum Cap. IX. extet, βδελύματα τῶν
ἐρημώσεων: sed sensus Capitis Noni cum sensu Christi de ultimo
Hierosolymæ excidio vaticinantis exactius concordat. Neque
etiam in hoc multum situm est, quòd Cap. IX. pluralis extat,
τῶν ἐρημώσεων, desolationum, cum in Hebræo singularis ha-
beat; nam infrequens scriptoribus Novi Testamenti non
est,

est, septuaginta Interpretum versionem ad originem corrigere.

§. 5. Majoris momenti est, quod in Hebræo est, *לְעַלְיוֹת אֲבֹמִינוֹת* *Et super alam* (ut vertunt ferè) *abominationum*. Nam Evangelistæ prorsus omiserunt, τὸ *Et super Alam*; & pluralem Genitivum *Abominationum*, reddiderunt per singularem Accusativum, βδέλυγμα, *abominationem*. Hic verò quantum ad verba attingit, dici potest, septuaginta Interpretibus, in Ecclesia Dei ferè receptis, aliquid indultum esse; ut sine detrimento indulgeri potuerit. Quid enim momenti in hoc situm est, siue in plurali, Abominationes, siue in singulari Abominatio, dicamus? cum pluralis partes in toto, singularis totum in omnibus partibus dicat. Desolationes terræ Judaicæ & urbis Hierosolymitanæ plures fuerunt, si diversa vel singula loca spectaveris numeraverisque: quas tamen plures plurium locorum desolationes singularis Numerus collectivè sub universa terra vel urbe unâ complecti potest. Quod verò septuaginta Interpretes, non bene quidem, τὸ *לְעַלְיוֹת אֲבֹמִינוֹת* *Et super alam*, transtulerunt, εἰς τὸ ἱερόν, *Et super sanctuarium*, Evangelistæ omittere maluerunt, tanquam cum origine Hebræa malè conveniens: non putarunt tamen in locum ejus restituendum τὸ *לְעַלְיוֹת אֲבֹמִינוֹת*, *Et super alam*, cum ad rem simplicem abominabilem sc. desolationem exprimendam non necessarium esset.

IV.
Quid in
istoc loco
sit Ala Ab-
ominatio-
num?

§. 6. Interim ejusmodi saltem conciliatione locorum opus est, quâ ostendatur, quod, quantum ad summam rei, non sit à Propheta Daniele discessum, & *Abominatio desolationis*, quæ apud Evangelistas extat, eundem faciat sensum cum eo, quem Propheta Daniel per verba, *Et super alam abominationum desolationum*, vel *desolatio*. Verum hanc conciliationem dare conabimur inferius, si prius Interpretum Expositiones sententiasque varias de βδέλυγματι τῆς ἐρημώσεως, Abominatione desolationis breviter indicaverimus, & quid de eo nobis videatur, plenius explicaverimus.

Et quæ Da-
nielis atq;
Evangelis-
tarū con-
ciliatio?

§. 7. Ut compendium adducendarum variarum expositionum faciamus, nec omnē ferè chartam verbis prolixis Commentatorum maximè impleamus: enumerabimus eas ex Dn. D. Gerbardo nostro Harm, Evang. Cap. 160. Quid verò, inquit, per ab-

ubi Primò
Variæ sen-
tentiæ apud
D. Gerhar-
dū extant.

Quarum,
seposita Ex-
plicatione
mystica &
typica,

est
1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

ominationem desolationis tūm apud Danielelem, tūm in Christi concio-
ne intelligatur, de eo plurimum variant Interpretum sententia, unde
August. Epist. 80. scribit; ipsa desolationis abominatio propter obscu-
ritatem dicti non uno modo ab hominibus potuit intelligi. Removet
mox Expositionem mysticam de Antichristo, his verbis: Ire-
neus libro 5. adv. haeres. cap. 21. Hilarius Cap. 25. in Matth. Hierony-
mus ad Algasiam, & in cap. 24. Matt. Ambrosius lib. 10. in Lucam,
Autor imperfecti operis homil. 49. in Matt. &c. Gregor. libr. 32. Mo-
ral. cap. 12. intelligunt de Antichristo, argumento procul dubio permo-
ti eo, quod Daniel cap. 12. v. 11. in vaticinio de Antichristo abominatio-
nem desolationis ponat &c. Distinguendum igitur inter Expositio-
nem huius oraculi literalem, quā ad signum excidij Hierosolymitani
proximum verba Christi referri debent, & inter accommodationem
ejus mysticam ac typicam, quā ad Regnum Antichristi non injuria
eadē applicantur. Postea pergit: Qui de signo excidij Hierosolymitani
proximo hac verba accipiunt, itidem in diversas abeunt partes I. Chry-
sostomus homil. 2. Contra Iudeos, existimat, abominationem à Christo
appellari statuam Titi Vespasiani, qui Urbem expugnavit; quam de-
solata urbe atq; subverso Templo intus statuit, unde etiam abominatio
desolationis vocetur. Chrysostomum, ut in aliis, ita quoq; hac in re
sequuntur Theophylactus & Euthymius in cap. 24. Matt. II. Hie-
ronymus in Cap. 24. existimat, posse intelligi de statua equestri Adriani
Imperatoris, quae in sancto sanctorum fuit collocata. Ita quoq; Suidas,
βδέλυγμα ἐρημώσεως τὴν ἀδριανῆ βασιλέως ἀνδριάντα interpreta-
tur. Lyranus Glossa ordinaria in caput 24. Matt. III. Idem
Hieronymus d. l. ac Theodoretus in cap. 9. Daniel. accipiunt de ima-
gine Tiberij Caesaris à Pilato Praefide in Templi sacrarium illata.
IV. Quidam intelligunt de Aquila aurea, quam Herodes supra ma-
ximam templi portam collocaverat. V. Clemens Alexandrinus
libr. 1. Stromatum cap. 12. p. 359. exponit de statua quadam à Nerone
posita. VI. Quidam de idolo ab Antiocho Epiphane in Templum
illato accipiunt, quando sc. regio edicto prophanatum fuit Templum
collocatā Jovis olympij statuā in sacratissima Templi sede, quod Iudeis
planè erat abominabile. 1. Maccab. 1. v. 54. Joseph. lib. 12. Antiquit.
cap. 7. VII. Multi ex recentioribus Interpretibus accipiunt de sta-
tua Caligulae, qui fuit Tiberij, sub quo Christus passus est, successor,
templum

templo illatâ. (Sed) cùm omnes illæ expositiones, quæ de statua idololatri-
ca templo illata hoc vaticinium accipiunt, magnas habeant difficul-
tates, cumq; iam olim per Antiochum Jovis olympij statua sanctuario
fuerit illata. 1. Macc. 1. v. 54. hîc verò de novo quodam & insolito signo
sermo haberi videatur, inde aliij alias quærun Interpretationes. Qui-
dam enim II. X. abominatione desolationis per Hebraismum pro abomi-
nabili desolatione positam statuunt, ut sit sensus, quod ex ipsa desolatione
intelligere debeant, Prophetiam Danielis esse impletam, atq; actum esse
de populo Judaico, nec sperandâ esse urbis ac templi reparationem: Quæ
sententia maximè probatur Maldonato. IX. Ambrosius lib. 10. in Luc.
cap. 21. memorat, Judæos putasse, tunc factam abominationem deso-
lationis, quando Romani caput porci in templum jecerunt, illudentes
Judaicæ ritum observantiæ. X. Autor Historiæ Scholasticæ in cap.
10. Daniel. accipit de sacrificiis, quæ post Christi mortem, utpote uni-
cum N. T. sacrificium fuerunt abominanda ac desolanda: cui exposi-
tioni favet Dionysius Carthusianus. XI. Quidam per abominatio-
nem desolationis putant significari atrocia peccata Sacerdotum, qui
fuerunt pleni avaritiâ, superbia & crudelitate, blasphemis in Chri-
stum & ejus Evangelium, & tamen voluerunt peccata sua sacrificiis
expiare. Paulo ante obsessam à Romanis urbem Pontificatum ges-
sit Ananias, homo nefarius ac Saduceus, abominatio ac desolatio Pon-
tificatus. Huic interpretationi accommodari posset, quod scripturæ
usitatum est, cujusvis generis atrocia peccata vocare abominationes.
Lev. 18. v. 26. Dent. 7, 25. cap. 18. v. 9. Prov. 11. v. 1. Jerem. 11. v. 13.
Eidem interpretationi affine est, quod quidam per alam abominatio-
nis intelligunt ipsum sanctum sanctorum, quod DEUS propter parri-
cidium in Messia perpetratum tanquam pollutum abominabatur.
Es. 66. v. 3. unde dicatur super alam illam fore vastatorem, per quem
templi profanationem per cultus idololatricos intelligunt. XII. Abu-
lensis, Baronius, Hesselius, Jansenius & Barradius per abominatio-
nem intelligunt seditiosos in urbe zelotas, qui paulò antè obsidionem &
in ipsa obsidione templum ipsum abominandis polluerunt sceleribus,
sanguine innocentum effuso ipsum foedantes, quibus utrumq; competere
videtur, quod fuerint & signum & causa desolationis, quodque stete-
rint in loco sancto videl: templo, Templum enim DEI castellum ac
profugium

8.

9.

10.

11.

12.

- profugium sibi fecerunt, quod pro domicilio tyrannidis habebant, prohibuerunt etiam, ne Judaei Romanis urbem obsidentibus sese dederent, ac proinde causa everisionis templi & urbis extiterunt. XIII. Quidam ad Cometam gladii specie per annum integrum ante excidium fulgentem hoc accommodant, cum ille fuerit exitii praeannuncijs. XIV. Quidam per abominationem intelligunt sanguinarium decretum Pharisaeorum, ut statim fiat ἀποσυνάγωγος, qui Christum velit confiteri Joh. 9. v. 22. quod decretum valvis templi affixum Suidas memorat.
- §. 8. Omnes has quatuordecim expositiones Dn. D. Gerhardus (cujus verba retinuimus studio) non tantum recenset, sed certis etiam ex rationibus removet vel refutat. Verum rationes & refutationes adducere nimis longum foret; unde malumus apud ipsum illas videri. Suam verò & consentientium sententiam (quæ decimam quintam facit) his porro verbis subjungit: Statuimus igitur cum Origene tract. 29. in Matt. Chrysostomo homil. 77. in Matt. Augustino Epist. 80. ad Hesych. &c. Autore imperf. operis homil. 49. per abominationem desolationis stantem in loco sancto intelligendum esse Exercitum Romanum Hierosolymam obsidione cingentem, qui extremam desolationem & interitum tam templi quam urbis secum traxit. Hanc interpretationem (pergit) probamus. 1. ex collatione cum Luca, qui verba Matthaei & Marci ita interpretatur: Cum videritis circumdatam ab exercitibus Hierosolymam, tunc scitote, quod immineat desolatio ejus. Certum est, Lucam scripsisse post Matthaeum & Marcum, ac eo quidem tempore, quo Hierosolymitanum excidium magis in propinquo erat. Dubitari ergo nequit, quin verba Matthaei & Marci obscuriora explicare voluerit, quod ipsum quoque collatio ostendit. 2. ex ipsa appellatione. Romanus enim exercitus verè fuit abominatio desolationis. Primò, quia constabat ex Ethnicis idololatrijs, jam verò idololatrae erant Judaeis abominatio. Act. 10. v. 28. cumque βδέλυγμα phrasi scripturae sit idolum, inde per Metonymiam homines idololatriam polluti dicuntur βδέλυγματα &c. Secundo, quia copia illa Romanorum idola quam plurima secum attulerant, si non in statujs, quod tamen perquam verisimile, tamen insignis militaribus, quorum alia Jovis, alia Martis, alia Minervae, alia Lunae alia Aquilae effigiem gerebant &c. Tertiò, quia adventus Romani Exercitus fuit signum imminantis desolationis atque
- extremam

—§§(9.)§§—

extremam devastationem templo & urbi induxit. 3. ex prædicatione. *Matthæus & Marcus dicunt ; Cùm videritis abominationem desolationis , tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes. Lucas dicit ; Cùm videritis Hierosolymam ab exercitibus circumdatam. Utrobique idem prædicatum habetur, videlicet præcipitis fuge consilium præscribitur, ergo etiam idem est utrobique subiectum, ac per consequens nomine abominationis exercitus Romanus intelligitur &c.* (3)

4. Ex Prophetiæ Danielis explicatione. *Christus hic remittit nos ad Danielem , & ex eo vult inquiri genuinum huius vaticinijs sensum. Jam verò Daniel abominationem desolationis explicat per adventum Romani Exercitus Cap. 9. v. 26. Civitatem & sanctuarium dissipabit, populus ducis venturi, & finis ejus cum inundatione erit, & usq; ad finem belli decreta est desolatio.* (4)

5. Ex aliarum interpretationum remotione. *Cum enim reliquæ interpretationes omnes magnis urgeantur difficultatibus : ideo merito amplectimur eam, quam ipse Spiritus S. per Lucam nobis suppeditavit.* (5)

6. Ex Iosephi testificatione. *Is enim ex mandato Titi gentem Iudaicam templo inclusam ejusmodi sermone ad deditionem exhortatus est, sed mirum &c. ibi Iosephus satis disertè abominationem desolationis in adventu Romani exercitus constituit.* (6)

7. Si Autori imperfecti operis hom. 69. in Matthæum fidem habere volumus, eandem expositionem Petrus Apostolus tradidit. *Fuit, inquit, abominatio desolationis exercitus alienigenarum & Romani Imperatoris stans circa Ierusalem, quæ usq; tunc fuerat sancta. Hoc & Petrus apud Clementem dicit. Hæc B. Gerhardi sententia est cum rationibus.* (7)

§. 9. Quod B. Gerhardus Expositionem hanc reliquis præfert, improbare non possumus. Fatemur etiam, si rem ipsam spectemus, extra periculum esse, cùm nihil aliud dicat, quàm quod Lucas habet; qui quando dicentem facit Dominum Jesum ; *Quum autem videritis κυκλιμένην ὑπὸ στραπέδων τὴν ἱερουσαλήμ, circumdatam ab exercitibus Hierosolymam, utique de Romani Imperatoris exercitibus loquitur. Interim rem hanc, quæ indubia in se & per Evangelistam Lucam est, cum appellatione βδελύγματ' & τῆς ἐρημώσεως, Abominationis desolationis convenire, non assequimur. Neque rationes sententiæ Gerhardianæ evincere quicquam videntur. Nam I. rectè quidem* (1)

Quæ v.
1.
sententia
expendi-
tur.

2.
Ejus ratio-
nes.
(1)

D d confer-

(2) confertur Lucas cum Matthæo & Marco : concedi etiam potest, quod Lucas Matthæum & Marcum exponat, quocumque etiam tempore scripserit. Sapientia namque Spiritus S. hunc morem habet, ut, quando per duos vel plures Amanuenses suos easdem res vel historias describit, subinde uni suggerat, ex quo alter magis intelligatur. Sed non statim ad expositionem verborum vel phrasium argumentari licet : cum sæpius res, quam Phrasis, explicetur. Ita certum est, quando Matthæus & Marcus dicunt; *Cum videritis βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, Abominationem desolationis*, Lucas verò, *cum videritis circumdatam ab exercitibus Hierosolymam*, quod illi de ea abominatione desolationis loquantur, quæ per exercitus hostiles Hierosolymæ illata est. Sed quod abominatio desolationis sint ipsi exercitus hostiles, hoc verò non necessariò sequitur ; cum ad consensum Evangelistarum sufficiat convenientia rerum. Equidem H. Dn. D. *Gerhardus* secundum suum argumentum ab ipsa appellatione sumit : sed nos retorquemus, & ex usu phrasique Scripturæ appellationem in Exercitum Romanum non quadrare dicimus. Nam Hierosolyma non semel ab exercitibus infidelium seu idololatrarum vel obsessa, vel expugnata : num verò exercitus isti hostiles alienigenarum & idololatrarum unquam vel usquam dicti βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, *Abominatio desolationis* ? Ita scriptura Vet. Test. tum in historiis tum in concionibus Prophetis frequenter loquitur de everfione terræ Judaicæ & Hierosolymitanæ urbis : num verò usquam in tot locis exercitus Babylonius, ex variis gentibus idololatricis collectus, abominatio, vel abominatio desolationis dicitur ? Antiochus Epiphanes Hierosolymam quoque occupavit, & Templum Domini turpissimè fecedavit, homo idololatricus cum exercitu idololatrato, ita ut βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, ut LXX. vertunt, in loco sancto datum sit, & steterit : num verò usquam scriptura vel historici Judaici ipsum exercitum Epiphanis vocant βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, *abominationem desolationis* ? aut num ullus interpretes illud βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, *Abominationem desolationis* de exercitu Antiochi interpretatus est ? Mihi sanè nullus Interpretum, qui hoc fecerit, notus est. Atqui omnia quæ Dn. D. *Gerhardus* pro Exerci-

Romanorum adducit, quadrant etiam in Exercitus Babylo-
 niorum & Græcorum. Nam primò exercitus Babyloniorum &
 Græcorum, non minus quàm Romanorum, constabant ex Eth-
 nicis idololatricis, quos DEus sub Veteri Test. magis, quàm sub
 Novo, quo ad ipsum etiam Christum vocati sunt, averſatus &
 abominatus est. Ita secundò vix credi potest, quod Exercitus
 Romanorum plura secum idola attulerit, quam exercitus Baby-
 loniorum & Græcorum. Quàm enim superstitiosa fuerit gens
 Græcorum, ex profanis ſcriptoribus abundè constat. Babylon
 autem quantopere idolis ſcatuerit, prophetici ſcripturæ libri te-
 ſtantur. Annon verò, Tertiò, adventus etiam Babyloniorum
 toties à Prophetis prædictus; annon adventus Antiochi Epi-
 phanis à Daniele prænunciatus, ſignum fuit devaſtationis Hie-
 roſolymitanæ in ſecutæ? ut non minus reſpectu devaſtationum
 per ipſos factarum, quàm Romanus Exercitus reſpectu ultimi
 excidii, abominatio deſolationis appellari potuerint. Quod III.
 Dn. D. *Gerhard.* prædicatum conſideravit, bene quidem ſe habet:
 ſed ut idem prædicatum competat abominationi deſolationis,
 & Romano exercitui, non opus eſt, ut exercitus Romanus ſit ipſa
 abominatio deſolationis, ſed ut tã abominatio deſolationis quàm
 Romanus exercitus tempus fugæ ſignificet; poſſunt autem æqua-
 liter deſignare, ſi in unũ tempus ſivè præciſè ſivè præter propter
 incidant. Ita ſi interpretes, qui abominationẽ deſolationis de Co-
 meta excidium Hieroſolymitanum præcedente exponunt, ſuam
 ſententiã probare poſſent: quis negaverit, prædicari de eo poſſe,
 cùm videritis Cometam iſtum, tunc qui in Judæa ſunt, fugiant
 in montes &c? ubi namque plura unius ſignatæ rei ſigna ſunt:
 non dubium eſt, quin de ſignis ſingulis reſignata, in conſtru-
 ctione competente, enuntiari queat, ut non opus ſit propter
 identitatem prædicati ex omnibus ſignis unum tantum facere.
 Quod IV. ad Propheticam Danielis explicationem attinet; re-
 vera Danielis verba Cap. IX. ſententiæ Gerhardianæ adverſan-
 tur. Eſſi namque Propheta meminit populi ducis venturi, qui
 populus non alius, quam Romanus Exercitus, eſt: non tamen
 ille populum ducis venturi vocat abominationem deſolationis;
 imò appellationem Abominationis deſolationis iſto capite pror-
 ſus

(3)

(4)

- sis non habet , licet septuaginta Interpretes ibi βδέλυμα τῶν ἐρημώσεων posuerint. Imò id quoque, quod LXX. βδέλυμα τῶν ἐρημώσεων reddiderunt , propheta ab exercitu seu populo ducis venturi distinguit. Si V. reliquæ interpretationes suis urgentur difficultatibus : hoc tantum sequitur , quod alia quærenda sit, quæ difficultatibus non urgeatur. Et porro cum Gerhardiana suas etiam patiatur difficultates , vi ejusdem consequentiæ cogimur meliorem quærere. Josephus VI. non testificatur , quod abominatio desolationis sit exercitus Romanus Idololatricus , imò testificari hoc inter Romanos fortè ausus non fuisset : sed quod Judæi obsessi ex ipsa obsessione urbis & prægressa terræ devastatione colligere debuerint, ex Danielis imprimis vaticinio, ipsam Hierosolimam devastatum mox iri, nisi pacem admiserint. Quod de Petro Apostolo VII. habet Autor imperfecti op. in Matth. apud Clementem aliter legitur, prout ipse *Gerhardus* citat : & si utique Clemens idem diceret, esset nihilominus Apocryphum, nec probaret quicquam. Nolumus de hoc plura dicere, quod quibusdam Interpretibus Dux, in verbis Danielis , populus Ducis venturi , est ipse Christus : quomodo verò populus seu exercitus, qui Christo tribuitur, erit abominatio desolationis ?
- (5)
- (6)
- (7)

3. §. 10. Non ignotum fuit Dn. D. *Gerhardo*, ei quoque, cui subscripsit , Interpretationi quædam objici : unde solvere conatus est. Nos, ut communem nobis cum aliis facimus præcipuam, quæ ex Daniele sumitur, dicente, אֲבֹמִינַתִּים עֵרִית אֶל־הַיְּדֵי וְהָיָה הַמִּקְדָּשׁ חֲרָבָה Et super alam respondet, *abominationum erit desolans vel desolatio* (diversimodè namq; verunt) ita quid ad hanc respondeatur, tantum videbimus. Respondemus igitur, inquit B. Vir, *nomine ala non intelligi ipsum templum, sed juxta Christi interpretationem Locum sanctum, hoc est, urbem Hierosolymitanam, quæ vocatur sancta civitas Matt. 4. v. 5. propter sanctum DEI cultum, cui primaria hujus urbis pars, videl: templum erat dedicatum, & propter sanctas quasdam reliquias, quas DEUS in illa sibi servaverat, quia Christiani in ipso templo, usq; ad finale excidium, cultum divinum in illo exercebant. Ala enim nomen Hebrais pro quavis extremitate usurpatur. Job. 37, v. 2. Esa. 11. v. 12. Matt. 4. v. 5. Inde LXX, alibi verterunt per τὸ ἄκρον Hagg. 2. v. 13.*

Vt & , quæ ad præcipuam objectionem respondet.

v.13. sensus igitur est, quod exercitus Romanus extremas sanctæ urbis partes sit obsidione circumdaturus, unde Christus noluit LXX. Interpr. versionem *ἵνα τὸ Ἱερόν* retinere, sed generaliori quâdam circumscriptione usus, abominationem desolationis in loco sancto positam fore prædixit, ut cum templo civitatem simul comprehenderet, respiciens dubio procul ad illud ipsum cap. 9. Daniel. in quo urbs Hierosolyma vers. 16. vocatur mons sanctitatis, & vers. 24. civitas sanctitatis h. e. sancta. Addidit enim participium *ἵσταται* stantem, quod præcipue exercitui competit. Hæc D. Gerhardus.

§. 11. Verum enim verò ad hæc respondemus. 1. verum Sed minùs
quidem est, quod vox *אֵלָא*, Ala, pro aliqua extremitate accipia- valida.
tur apud Hebræos: sed pro quavis extremitate usurpari, non (1)
putamus, probari posse. Illam nim. extremitatem denotare
potest, quæ instar alæ est, h. e. in quam se res aliqua per expansio-
nem seu extensionem terminat, quemadmodum avis alis expan-
sis se diffundit. Ita ala vestis dicitur, non quævis extremitas, nec
cujusvis vestis, sed vestis latæ, cujus extremitates expanduntur &
volitant, quemadmodum ala avis expanditur, quando avis volitat.
Talis est vestis, pallii aut tunicæ latæ & fluentis: qualis illa ipsa ve-
stis est, cujus Haggæus meminit, & tam lata est, ut aliquid eâ excipi
& portari possit. Arbitror oppido absurdum fore, qui caligas cor-
pori adhærentes, aut tibialia cruribus aptata dixerit habere alas.
Sic Job. XXXVII. v. 2. Esa. XI. v. 12. sunt *כַּנְפוֹת* Ala terra, illæ extre-
mitates terræ, quæ instar alarum meditullio adhærent. Ala au-
tem Aurora sunt extremitates cœli, in quas se aurora expandit,
& sibi quasi alas adaptat. Fortè si urbis alicujus quædam quasi
appendices forent, in quas sese illa explicaret, sicut avis alas suas
explicat: appendices ejusmodi dici alæ possint: sed quascunque
urbis vel rerum aliarum extremitates alas dici posse, non conce-
di potest. Jam urbi Hierosolymæ ejusmodi alatas, ut sic loquar,
extremitates nusquam scriptura tribuit. 2. Si utique probari (2)
posset, quòd urbi Hierosolymitanæ ejusmodi alæ extremitatum
fuerint; non tamen significatio ista propria foret, sed metapho-
rica; cujus ratio esset, quam diximus, dilatatio seu diffusio atque
expansio per modum alarum, quæ avibus sunt. Ad eam verò
deveniendum non foret, quandiu propriæ significationi locus

(3)

relinqueretur, aut tropus propriæ significationi vicinior, in avibus terminatus, obtinere posset. 3. Propheta Daniel אלמ *Alam*, non urbi Hierosolymitanæ, nec Templo, tribuit, sed τοῖς *Abominationibus*. Ita namque scriptum habet; *Et super alam abominationum erit desolatio*. Jam quomodo hoc conveniat urbi Hierosolymitanæ, quam à Christo dici *locum sanctum* Matt.24. & Marc.13. *sanctam urbem* Matt.4. v.5. ipse *Gerhardus* affirmat, & ex rationibus, quod cultui sacro dedicata, sanctasque reliquias Christianorum usque ad extremum excidium habuerit, nos certè non videmus. Adde, quod idem D. *Gerhardus* ait, Christum respexisse procul dubio ad ipsum cap.9. Danielis, in quo urbs Hierosolyma v.16. vocetur *mons sanctitatis*, *civitas sanctitatis* h.e. sancta. Ergone *mons sanctitatis*, *civitas sanctitatis* h.e. sancta, dici potest *Ala Abominationum*? Non crediderim sanè.

4.
Nec non,
quæ Alii
ad eandem
dicunt.

§. 12. Non magis se nobis probant, qui Templum Hierosolymitanum intelligunt, cui ala tribuatur, ut alibi Matt. 4. v.5. si maximè *ἡ*, pro, *juxta*, sumatur. Nam licet sacrificia Judæorum infidelium in templo abominationi fuerint DEO; non ipsum tamen templum & quæcunque sacrificia. Siquidem, ut supra etiam D. *Gerhardus* annotavit, Christiani usque ad excidium Hierosolymitanum DEUM in templo coluerunt, & sacrificia quoque obtulerunt: quod ipse etiam Apostolus Paulus paucis ante excidium annis fecit Act. XXI. Nec facile apparet, quomodo Templum Hierosolymitanum extremitas instar Alæ se habens, dici queat. Ipsum quidem habuit πτέρυγας, pinnas suas, quæ quasi alæ corpori illius adhærebant: sed præterquam, quod Græca lingua vix aliam vocem, quâ ejusmodi templorum aut murorum pinnae nominentur, præter nomen πτέρυγας habet, non juxta istas pinnas sive templum sive urbs obsessa commodè dici potest. Neque etiam legitur usquam hæc phrasis, urbem aliquam juxta extremitates suas circumdatam esse.

Secundò
Propria
sententia

§. 13. Cum itaque hætenus nulla data sit interpretatio, βδελύματα & τὸν ἐρημώτερον, *Abominationis desolationis*, quæ tam Evangelistarum phrasi, quàm Prophetiæ Danielis satis conveniens sit: Tentare licebit, si fortè commodiorem invenire queamus. Quid etenim non tentare licet? Exponemus igitur,
quid

quid nobis in re tam obscura videatur, illæ sâ fidei analogiâ. traditur
 Supponimus autem I. quod scriptura sacra terrarum urbiumque I.
 atrocissimas & totales ruinas & everfiones ita describere soleat,
 ut ad aves etiam cæli; h. e. non tantum domesticas & mansuetas,
 sed feras quoque & in agris, sylvis, petris habitantes, & in aëre
 liberrimè volitantes, extendat; adeoque desolationes non in
 hominibus, non in ædificiis, non in bestiis mansuetis & dome-
 sticis subsistant; sed ad feras agri quoque & aves cæli perveniant.
 sic Jerem. IV. v. 25. *Vidi, & ecce non erat homo, & omnes aves cæli* Jerem. IV.
avolarunt. v. 25.
Ezech. XXXIIIX. v. 20. Et tremore concutientur coram Ezech.
me pisces maris, & avis cæli, & bestia agri, & omne reptile reptans su- XXXIIIX.
per terra, & omnis homo, qui est super faciebus terræ: & devasta- v. 20.
buntur montes, & concident precipitia, & omnis murus in terram de-
cidet. Zeph. I.
 Zephan. I. v. 2. 3. colligendo colligam (mori faciam) omnia, ut v. 2. 3.
 non sint amplius super faciebus terræ, inquit Jéhova: colligam (enim)
 hominem, & bestiam, colligam avem cæli & pisces maris, & offendi-
 cula cum impiis; & exscindam hominem, ut non sit amplius super fa-
 ciebus terræ, inquit Jéhovah. Jerem. XII. v. 4.
 Jerem. XII. v. 4. *Quousq; lugebit ter-* Jer. XII. v. 4.
ra, & herba omnis agri arefiet? præ malitia habitantium in ea con-
sumta est bestia & avis; quia dixerunt, non videbit posterioritatem
nostram. Hof. IV. v. 3.
 Hof. IV. v. 3. *Propterea lugebit terra, & contabescet lan-* Hof. IV.
guore omne habitans in ea, quoad bestiam agri, & quoad avem cælo- v. 3.
rum: & etiam pisces maris colligentur. Jerem. IX. v. 9.
 Jerem. IX. v. 9. *super mon-* Jer. IX. v. 9.
tes tollam fletum & planctum, & super caulas deserti luctum: quia
eversa sunt, ut non sit vir transiens, neq; audiant vocem pecoris: ab ave
cælorum usq; ad bestiam vagantur, abeunt. Ex quibus locis, quod
 diximus, manifestum esse putamus, quod nimirum, licet liberæ
 cælorum aves desolationi aliter, quàm quod in locis omnino
 desertis commorandi & nidificandi locus non conceditur com-
 modus, obnoxia non sunt, horrenda tamen maximè terrarum
 devastatio per ipsarum vagationem vel interitum describatur.

§. 14. Supponimus II. Quod scriptura sacra aves distin- 2.
 guat in lege & juxta legem Mosaicam, in mundas & imundas. Im-
 mundæ vocantur *יִפְּוּ* vel *יִפְּוּ* Abominatio vel res abominabilis.
 Vocem *יִפְּוּ* cum duplici Sægol & sine Dagesch, habemus in pri-
 mis Levitici cap. XI, ita namque v. 13. *Et hac pro abominationibus* Levit. XI
habeti- v. 13.

habebitis (תשקצו) de avibus: non comedetis: שקץ Abominabilia illa sunt. Item v. 20, omne reptile avis, ambulans super quatuor (pedibus), שקץ abominatio illud vobis esto. Quod verl. 23. repetitur. Commune quidem id Nomen est cum aliis inmundis animalibus & rebus; ut ex eodem capite constare potest. Construitur autem Nomen istud שקץ Abominatio (quod notasse fortè nobis infra proderit) per Appositionem cum animalium immundorum Nominibus. Exemplum extat Ezech. II X. v. 10. Et veni & vidi, & ecce omnis generis effigies, reptile שקץ ובהמה Et bestia abominatio. Ad cujus similitudinem etiam dicere possis שקץ Avis Abominatio. Nomen שקץ Dageschatum cum Hirek & Schurek in eadem de rebus vel animalibus immundis significatione invenitur Nachum III. v. 6. Et projiciam super te שקצות Abominations h.e. (ut D. Kimchius exponit) דברי תיעוב res abominationis. Sach. IX. v. 7. Et removebo sanguines ejus ab ore ejus, & abominations ejus ab inter dentes ejus. Quod Jonath. Chaldeus transtulit: Et consumam comedentes sanguinem & abominationem. A rebus verò & animalibus abominabilibus translata est vox ad idola abominabilia.

3. §. 15. Tanquam certum III. supponimus, quod scriptura de avibus in desertis & desolatis locis habitantibus mentionem aliquoties faciat, easque omnium avium immundarum immundissimas & maximè abominabiles constituat. Ita Jes. XIII, v. 21, 22. Et cubabunt ibi Zijim, & plena erunt domus eorum Ochim, & habitabunt ibi filia Jaanah, & Seirim saltabunt ibi: & respondebit Ijim in palatiis ejus, & Thannim in templis ejus delectabilibus. Cap. XXXIV. v. 13, 14. Et erit habitatio Thannim, atrium (locus) filiarum Jaanah; & occurrunt Ijim תֹּיִם Ijim, & Seir ad socium suum clamabit: profectò ibi quiescet Lilith, & inveniet sibi requiem. Et si namque in singulorum nominum interpretationem ne hebræi quidem inter se prorsus consentiunt, aut cum Jonathane Chaldo: hoc tamen omnibus certum est, quod nominibus animalium immundorum, inque desertis vel desolatis locis habitantium, misceantur nomina immundarum & abominabilium avium, quæ non minus, quàm animalia ipsa illa, sint שקצות Abominations seu res abominabiles.

§. 16. His jam suppositis, dicimus IV. apud Danielem
 Prophetam כנף שקוצים *Alam abominationum* esse aves immun-
 das in locis desertis inque urbibus, arcibus, palatiis, domibus de-
 vastatis habitare solitas, quemadmodum hoc pridem agnovit
Iachiades ad nostr. loc. Ubi si vocem שקוצים pro avibus immu-
 dis seu abominabilibus acceperimus: nomen כנף *Ala*, in propria
 sua significatione pro illis avium partibus, quibus volant, ma-
 nebit, nec ullus tropus nobis erit necessarius. Sed nec durum
 erit, vocem שקוצים hic loci significare aves abominabiles. Cum
 namque vox significationem habeat hanc, ut non actum abomi-
 nationis, sed rem abominabilem denotet; hoc verò loco nomen
 כנף *Ala*, appositum sit: certè facile colligi potest, quod vox
 שקוצים, quæ alias generatim quamcunque rem, avem & be-
 stias alias abominabiles significare solet, hîc speciatim pro avi-
 bus abominabilibus, quibus alæ propriè competunt, accipien-
 da sit. Nostra tamen non refert, si quis maluerit, ut nomen כנף
 in significatione, *Avis*, accipiatur & ita vertatur; *Et super avem*
abominationum: quomodo abstractum pro Concreto, *Ala* pro
Alato, usurpatum fuerit, vel synecdochicè pars pro Toto sumpta.
 Certè Chaldaei Interpretes, *Onkelus* & *Jonathan*, כל כנף *omnis*
ala, vertere solent, כל דפרח *omne quod volat*. Vid. Genes. VII. 14.
 Ezech. XXXIX. v. 4. 17. Rabbi autem *David Kimchius* ad Ezech.
 XXXIX. v. 4. idem כל כנף exponit per כל בעלי כנף *Omne alatum*.
 Hoc magis autem aves, quæ in locis desolatis habitant, immundæ
 & abominabiles sunt, quia non tantum per se ex lege Mosaica
 Ceremoniali immundæ sunt, sed in locis quoque imundis, qua-
 lia sunt loca & rudera desolata, commorantur.

§. 17. Super hanc alam abominabilium avium, vel alata
 seu aves abominationum, dicit V. Propheta fore משומם: quæ
 vox formæ participialis est, sed ab aliis activè, *Desolans*, ab aliis
 passivè, *Desolatus*, *Desolatum*, ab aliis substantivè, *Desolatio*, trans-
 fertur. In nostro Danielis loco *R. Saadias* passivè exponit, *desola-*
tus erit Israhel. Sed *R. Abben Esra* activè exponit: משומם inquit, *R. Abb Esr.*
est verbum activum, in hunc sensum, quod משומם obstupescere faciat
(tanta desolatio) omnem videntem illam, & omnem audientem illam
de Israhel. *Abarbaneli* est חרבן *Desolatio*. *Iachiades* exponit; *Et red-*
det

4.

*Iachiades.**Onkelus
& Jonath.
Chald.
Dav. Kim-
chius.*

5.

*R. Saadias.**R. Abb Esr.**Iachiades.*

det illud (templum) *desolatum*. Vox licet aliquoties in scriptura usurpetur: nullus tamen locus clarus est de significatione Activa. Sed nec sensus, quem *Abben-Esra* facit, postulat, ut activè accipiat: potius verò facit Nomen substantivum, *desolatio*, & rationem Nominis hanc reddit, quod *desolatio* dicatur *דמיון* q.d. obstupefaciens, quia horrendum quid sit, quod videntes & audientes quosvis obstupefcere faciat. Quia itaque vox permutat cum *דמיון* in nostro ipso Propheta, quod verò melius, quàm substantivè, *desolatum*, *desolatio*, vix accipi & transferri potest: malumus iis subscribere, qui substantivè seu abstractivè accipiunt; ut hæc sit Versio; *Et super aves abominationum*, vel *super alam avium abominabilium erit desolatio*. Et sic LXX, etiam translulerunt, *ἐρημωσιν*, *devastationem*.

LXX. 6. §. 8. Sed quis VI. hujus Versionis erit sensus? Fortè videbitur commodus ejus sensus dari non posse: cum non avibus Propheta *desolationem* minitetur, sed urbi & templo Hierosolymitano. Supra observavimus, quod *Jachiades* ad nostrum Danielis locum, *Alam abominationum* etiam de avibus immundis, quæ in locis desertis & desolatis habitant, interpretetur. Hic autem Rabbi, fateor, sensum facit, qui nobis non placet. Ita repudiatur namque exponit; *Posteaquam comburet sanctuarium, & reddet desolatum atq; detectum; ad quod transeat ala detestationum, id est, aves immundæ, quæ eò se conferent, ibiq; nidulabuntur*: quemadmodum *Constantinus L' Empereur* vertit. Sanè non video, quomodo sensus hic *Jachiade* ad verba Prophetæ accommodari possit: quippe in quibus nec de transitu, neque de motu ad locum, neque de nidulatione quicquam extat vel indicatur. Si *hy* pro verbo ex Chaldaismi usu haberetur, in quo, *intrare, ingredi*, denotat, ita verti posset; *Et ingredietur ala abominationum* h.e. aves immundæ, *desolatum*. Sed vox *hy* Hebræo Codici in ista significatione nunquam usurpatur: & aliam fortè etiam requireret constructionem. Si Trajectionem quis faciat particulæ *hy* *super*, ita habere possit; *Et ala abominationum* (h.e. aves immundæ) *erit hy* *דמיון* *super desolato* vel *desolatione*. Sed nimis profectò dura foret ista Trajectio. Fortè itaque *Jachiades* ita accepit; *Et super alam abominationum* h.e. aves immundas, *erit desolatum*, nim. tanquam

tanquam tectum vel domus, ubi habitent & nidulentur. Verum
 hoc quoque durum nimis est: nec cum verbis *fachiada* ipsis *וְיָ*
Ad quod transeat, eò se conferent, convenire satis videtur. *fachiada*
 itaque sensum verbis textus accommodet, & vindicet, qui pote-
 rit & voluerit: nos quidem mittere eum cogimur. Existimamus
 autem, verbis his Prophetam, *Et super alam abominationum erit*
desolatio, exaggerare magnitudinem Hierosolymitanæ, Urbis &
 Templi, devastationis: non simpliciter ipsam devastationem præ-
 dicere. Nam ipsa urbis & Templi devastatio jam prædicta &
 graviter descripta est. v. 26. cum dictum est; *Et urbem & sanctua-*
rium perdet populus ducis venturi, & finis ejus in inundatione, & us-
que ad finem belli decise sunt desolationes. Hic certè plenè desolatio
 prædicta & præscripta est, ut magnam etiam futuram fuisse inde
 colligere facile possimus, etsi non satis; Quanta futura esset seu
 quàm magna. Hoc itaque jam (post factam de ultima Hebdo-
 made parenthesin per modum occupationis) dicitur verbis no-
 stris; *Et super alam abominationum erit devastatio*, additis verbis se-
 quentibus. Ut hic sit ordo & nexus verborum; *Et urbem & san-*
ctuarium perdet populus Ducis venturi, & finis ejus in inundatione,
& ad finem belli erunt decise desolationes: (confirmabit tamen (prius
 Messias) *fœdus* (suum) *multis hebdomade una*, & in medio hebdo-
 madis cessare faciet sacrificium & munus) & super alam abominatio-
 num (etiam) erit desolatio, & ad consumptionem & excisionem de-
 finet (ira DEI) super desolationem. Hoc est: Et tantæ quidem erunt
 prædictæ desolationes excisæ urbis & templi seu sanctuarii, ut
 etiam super rudera eorum avesque immundas in iis habitantes
 veniat tandem devastatio, nec in ruderibus supersit locus, ubi
 aves imundæ habitare & nidulari queant. Voluit nimirum Pro-
 pheta prædicere, vel Angelus potius Prophetæ loquens, quod
 futurum esset, ut urbs & sanctuarium Hierosolymitanum in uni-
 versum desolarentur, nec quicquam de iis superesset amplius:
 id verò successivè, & ita, ut primò quidem destruerentur, nec
 amplius habitarentur, rudera tamen murorum & domorum su-
 peressent, in quibus aves imundæ vel bestię simul etiam im-
 mundæ, in ruderibus locorum desolatorum habitare solitæ, com-
 morari & nidulari possent; deinde verò post tempus non adeo
 longum

longum rudera quoque illa corruerent, & devastarentur, ut super aves immundas quoque veniret & esset desolatio, partim ut inter rudera corruentia interirent, partim ut diffugere inde co-
gerentur, nec de ruderibus tantum restaret, in quo denuò habi-
tare & nidulari possent: atque hanc tantam tamque horrendam
atq; abominandam desolationem perpetuam fore, ita ut ira Dei
defluat etiam super desolationem usque ad consummationem &
excisum.

7.

Matth.
XXIV. v.
1. 2.

Luc. XIX.
v. 41.

§. 19. Atque hic sensus VII. egregiè nobis consentire
videtur cum prædictione Salvatoris: imò verba prædictionis
ejusdem quodammodo explicare. Prædictionem Salvatoris
Matthæus Evangelista ita consignavit Cap. XXIV. v. 1. 2. *Et egres-
sus Iesus discedebat à templo: & accesserunt discipuli ejus, ut ostenderent
ei structuras templi: Iesus autem dixit illis; Nonne videtis hæc omnia?
Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non de-
struetur.* Quod hîc de templo, idem de urbe simul Hierosoly-
mitana prædixit Salvator, narrante Evangelistâ Lucâ Cap. XIX.
v. 41. seqq. *Et ut appropinquavit (Iesus Hierosolymæ) videns civi-
tatem, flevit super illa, dicens: si cognovisses & tu, & quidem in isto die
tuo, quæ ad pacem tuam pertinent: nunc autem abscondita sunt ab ocu-
lis tuis: quia venient dies super te, & circumdabunt te inimici tui vallo,
& cingent te, & coangustabunt te undiq;: & solo equabunt te, & filios
tuos, qui in te sunt, & non relinquent in te lapidem super lapidem: eò
quod non cognoveris tempus visitationis tue.* Quod in his prædictio-
nibus Salvator dixit de templo; *non relinquetur hic lapis super lapi-
dem, qui non destruetur;* & ad urbem Hierosolymitanam, *Et non
relinquent in te lapidem super lapidem:* quid aliud est, quàm quod
Daniel prophetavit; *Et super aves abominationum erit desolatio?*
Certè si non relictus est lapis super lapidem, qui non destructus
sit, rudera quoque urbis & templi ita corruerunt & desolata sunt,
ut vel cum iis aves immundæ inhabitatrices interierint, vel diffu-
gere saltem inde coactæ sint, nec commorari amplius ibi potue-
rint, adeoque sicut ruderibus, ita avibus immundis ibi commo-
rantibus desolatio tribui queat; sicut etiam Salvator ipse filiis
Hierosolymæ cum urbe æquationem ad solum usque tribuit, di-
cens, *Et equabunt te solo, & filios tuos, qui in te sunt, eò quod filii vel*
cives

cives urbis partim cum urbe interierunt, partim inde captivi abducti, partim diffugere coacti sunt. Jam si verò prædictiones Salvatoris cum Prophetia Danielis porro contulerimus, clarius apparebit, quod totum complementum prædictionum non semel & eodem temporis articulo insecutum sit, sed cum latiori temporum successione: quod dicendum esse, historiæ testantur. Ex his namque satis constat, quod in devastatione templi & urbis Hierosolymitanæ per Titum facta, hoc non impletum sit, quod Christus prædixit fore, ut lapis super lapidem non relinqueretur. Non ignotum est, quod *Iosephus* de bello Jud. Lib. 7. c. 18. scribat, *Ioseph. B. iussisse Casarem* (Titum) *totam funditus diruere civitatem* (Hierosolymam) & *templum*; *relictis tamen turribus, quæ præter alias eminebant, Phaselo & Hippico & Mariamne, muriq; tanto, quanto civitatem ab occidente cingebant: id quidem* (muri) *ut esset castrum iis, custodia causa relinquendis; turres autem, ut posteris indicarent, qualem civitatem, quamve munitissimam Romanorum virtus obtinisset: licet alium totum ambitum civitatis ita complanaverint diruentes, ut qui ad eam accessissent, habitata aliquando vix crederent*. Insecuto autem tempore quicquid supererat, vel per se corruit, vel ab hominibus dirutum est ita, ut prædictioni Salvatoris res ipsa responderet & eventus. Sed ne ex historicis profanis tantum haberemus, quibus verba Salvatoris exponeremus vel intelligeremus: Propheta Daniel pridem prænunciavit, urbem templumque ita primò dirutum iri, ut in ruderibus eorum aves & bestiae immundæ habitarent; tandem verò etiam super rudera & aves bestiasque desolatio veniret, nec lapis super lapide remaneret, qui non dirueretur.

§. 20. Non multum, quantum ad rem ipsam attinet, abiturus esset VIII. Si quis *Alam abominationum*, non cum *Zachiae* & præmissâ Expositione, de avibus immundis interpretaretur, sed de ipsis urbis Hierosolymitanæ reliquiis. Cum enim, ut paulò antè ex *Iosepho* habuimus, Titus Imperator Romani Exercitus jussit, præter turres præcipuas, Phaselum, Hippicum & Mariamnen, etiam tantum muri relinquere, quantum civitatem ab occidente seu plaga occidentali cingebat: hæ reliquiae à plaga una relictæ id erant de tota urbe, quod ala aliqua de toto avis

8.

corpore confumto vel devorato; ut non immeritò jam Ala urbis dici potuerit, quam, ut suprà suo dictum loco, non comòdè de quavis urbis extremitate prædicare licuisset. Dicta verò fuisset Ala abominationum h.e. reliquiæ totius urbis ad abominationes usq; devastatæ seu abominandum in modum desolatæ, ut homines non minus abominarentur ingredi & rudera transcendere, quam rem aliquam immundam & abominabilem tangere. In reliquis non opus fuerit mutare quicquam. Nam Propheta Daniel non minus distinguit, quàm antea, in primâ ipsius urbis per Romanos factam devastationem, in qua tota urbs, exceptis exiguis reliquiis, Ala abominationū dictis, combusta cum templo est, & interiit; & inter insecutam desolationem, quâ ala quoque abominationum h.e. reliquiæ excidii tanti funditus everstæ sunt, donec lapis super lapidem, juxta verba Salvatoris, non relictus est. Sed diutius Danielis loco non immoramur: hoc breviter tantum Lectori suggerere, & ulteriori accuratiorique ipsius meditationi committere voluimus.

9.

§. 21. Pergendum jam IX. est, videndumque, *quomodo cum Daniele Phrasis, βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, quæ apud Evangelistas est, conveniat?* Supra jam diximus, & ex hæcenus præmissâ verborū consideratione patere potest, quod verba Evangelistarum verbis Danielis non respondeant, sed res rei potius. Quibus verbis Salvator in sua ad discipulos concione usus sit, non constat: nisi quod hebræum, vel si mavis Syriacum sermonem ipsi popularem & familiarem fuisse, ex phrasibus quibusdam ab Evangelistis retentis & Græcè translatis manifestum est. Ipsis tamen Prophetæ verbis, quæ vocant, formalibus Salvatorem usum esse, stylus Evangelistarum non suadet credere. Non enim Evangelistæ dicunt; ὅταν ἴδῃτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, ὡς δαυὶδ ὁ προφήτης λέγει vel καλεῖ, *quum videritis abominationem desolationis, sicut ut Daniel Propheta dicit vel vocat:* sed, ὅταν ἴδῃτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν διὰ δαυὶδ τῆς προφητείας, *Quum videritis abominationem desolationis, de quâ dictum est per Danielelem Prophetam.* Addunt præterea Evangelistæ verba, quæ apud Danielelem non ita habentur, ἐς ὅς vel (ut alii) ἐς ὡς ἐν τόπῳ ἁγίῳ, *stantem in loco sancto;* Et si in sensu Danielis res his verbis significata contineatur.

Equidem

Equidem hæc ultima verba ferè construunt, ut Christo compe-
 tant, non Danielis sensui citato, ut hæc sit constructio; *Quum vi-*
deritis abominationem desolationis stantem in loco sancto, quæ abomi-
natio prædicta est per Danielelem Prophetam. Quomodo Christus de
 tempore loqueretur, quo abominatio desolationis statuta esset
 in loco sancto, & ibi jam videri posset. Sed nobis certè aliud vide-
 tur; nim. Salvatorem verba addidisse, ad exponendum, quid Da-
 niel Propheta de abominatione desolationis prædixisset, quod
 sc. statuta esset etiam in loco sancto. Quomodo participium *ἐσὶς*
 vel *ἐσῶς*, ita resolvendum erit; *Quum videritis abominationem de-*
solationis prædictam à Daniele Propheta, quod statuta sit h. e. quod
futurum sit, ut stet in loco sancto. Hoc observasse paulò post nobis
 proderit. Non itaque, ut ad prius redeamus, Christus in suâ
 Concione verbis Danielis formalibus usus est, sed summam rei
 in pauca verba contraxit. Et cum Propheta partim v. 26. partim
 v. 27. Desolationem tam urbis quàm Templi Hierosolymitani,
 tanquam abominabilem & horrendam, in quâ ipsæ etiam exiguæ
 reliquæ & rudera penitus abolenda sint, descripserit; sensum
 ejus Salvator concisè verbis Hebræis, proximè ad sensum & ver-
 ba Evangelistarum accedentibus, expressit, Spiritui sancto verò,
 qui, quod verba Septuaginta Interpretum Græca vicissim ad ver-
 ba Salvatoris Hebræa proximè accederent, sensumque ejus satis
 exprimerent; optimè novit, placuit sapientissimè, ut Evangelistæ
 illis uterentur, ideoque illis eadem inspiravit potius, quàm ut
 nova prorsus suggereret. Et eò magis sapienter hoc spiritus San-
 ctus fecit, quia verba *βδέλυγμα ἐρημώσεως*, *Abominatio desolationis*,
 etsi Daniel. IX. in verbis suprà expositis in Septuaginta Interpre-
 tibus tantum exstant, ad verbum tamen, nisi quod ratione synta-
 xeos in appositione stant, inveniuntur etiam Daniel XI. & XII.
 ita ut devastatio per Romanos Cap. IX. prædicta longè abomi-
 nabilior & horribilior fuerit, quàm quæ Cap. XI. prænunciata &
 per Antiochum Epiphanem perpetrata; atque sic illi, quàm huic,
 majori jure nomen *βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως*, *Abominationis*
desolationis, competat. Quasi concionem Christi ita referrent
 Evangelistæ, dixisse eum ad Discipulos; *ὅταν ἴδῃτε τὸ βδέλυγμα τῆς*
ἐρημώσεως, Quum videritis Abominationem desolationis (ita namq;
 verbis

verbis LXX. Interpretum verba & sensus Salvatoris optime exprimi possunt,) de qua predictum est à Daniele Propheta &c. Cæterum licet Evangelistæ appellationem ex septuaginta Interpretibus sumere non dubitarint: quia tamen ad mentem Salvatoris potius respexerunt, ad eamque verba proximius etiam applicarunt, non in plurali τῶν ἐρμῶσεων, cum septuaginta; sed in singulari τῆς ἐρμῶσεως, locuti sunt; quomodo simul errorem τῶν septuaginta correxerunt, qui per pluralem suum ad pluralem Hebræum respexerunt, מִפְּקוּשׁ, qui tamen cum sequenti voce non construitur, sed cum præcedenti.

10.
Proponi-
tur Quæ-
stio; Quo-
modo Ab-
ominatio
desolatio-
nis fuerit si-
gnum Ex-
cidii Hie-
rosol.
Ad quam
1.
D. Gerhar-
di solutio
adfertur.

§. 22. Verum hic X. quæritur, si βδέλυγμα τῆς ἐρμῶσεως, *Abominatio desolationis*, ipsam desolationem urbis templique Hierosolymitani denotat, *quomodo præcedens fuga signum esse potuit*; in primis, ut nemo in urbem ingrederetur? quis namque post desolationem urbem ingredi potuit? Hæc verò difficultas, non propria nostræ sententiæ est, sed illi cum aliis Expositionibus communis. Dn. D. Gerhardus sententiæ, quæ ipsi potior visa est, objici eandem facit, & ad eam respondet. Christus, inquit, de ejusmodi desolationis signo agit, quod debeat esse fuga indicium: *At postquam Hierosolyma à Romanis obsessa, non amplius fuga patuit locus.* Resp. *Quidam respondent, Christum loqui de prima obsessione per Cæstium Præsidem factâ: Sed paulò antè ostendimus, hoc non convenire verbis Lucae.* *Quidam verba illa: Tunc qui in Judæa sunt, fugiant, referenda esse dicunt, non ad proximè præcedens vaticinium de abominatione desolationis, sed ad omina præcedentia; Cùm audieritis prælia, & videritis prodigia è cælo. Sed nec hoc congruit textui, quia huic proximo & adequato excidij signo consilium precipitis fuga à Christo subjungi, res ipsa ostendit.* *Quidam putant, Christum non loqui de his, & cum his, qui in urbe Hierosolyma, sed qui in Judæa sint futuri, prioribus non patuisse fuga locum, sed posterioribus.* *Simplicissime respondeatur, primo obsidionis à Tito susceptæ tempore, Judæis adhuc potestatem fugiendi concessam fuisse sic enim Titus ipse loquitur, postquam expugnata jam urbe signa militaria in templo reposuerat, apud Josephum lib. 7. de bello Judaico cap. 13.* Arbitramur, non obscurum esse, quàm facile responsio ista B. Gerhardi ad nostram de extremo Hierosolymæ Excidio mentem applicari possit, Nimirum sicut istic obsidio.

2.
Applicatur

dio, ita hîc desolatio seu excidium non præcisè sumendum de ultimo momento pleni excidii, sed initio potius ejus, quod factum est, quando excidium à Romanis susceptum est, ut apparuerit intentio excindendi urbem & templum, nisi pacem facerent. Quinimò, ut rem amplius declaremus, & quàm pulchrè nostra sententia cum mente Danielis Prophetæ conveniat, ostendamus, observandum monemus, quod Daniel non præcisè de urbis solius Hierosolymitanæ Templiq; excidio prophetaverit, sed totius terræ & populi Judaici: sicut etiam expressè loquutus est Angelus v. 24. *Hebdomades septuaginta decise sunt super populum tuum & super urbem sanctam tuam.* Excidium itaque urbis & Templi Hierosolymitani dicitur, nō exclusivè, sed inclusivè: & βδ' ελυσμα τῆς ἐρημώσεως, *Abominatio desolationis*, non in excidio urbis & Hierosolymitani templi incepit demum, sed finit. Excidium itaque hoc quando terram, urbes, arcesque circa Hierosolymā consumsisset, & ipsi urbi temploq; appropinquare cepisset, indicio esse debebat omnibus in Judæa & Hierosolymis superstitibus, quod mox etiam urbi temploque eadem fata obventura essent. Sensus itaque est; Cum videritis abominationem desolationis passim in Judæa & urbibus locisque circa Hierosolymam, tum verò qui in Judæa sunt (super sunt) fugiant. Eadem ratio est ejus, quod Lucas habet: *Cum videritis circumdatam ab exercitibus Hierosolymam.* Non enim tā circumdatio Hierosolymæ ad muros oppugnandos proximè, quàm circumdatio per occupationem omnium urbium omnisque terræ circa Hierosolymam, ut hæc sola superesset, intelligenda venit. Tum verò temporis etiam, qui in ipsa urbe Hierosolymitana erant, & vicinis agris, fugere potuerunt. Ista urbium locorumque circa Hierosolymam devastatio etiam incredulis, prudentibus tamen Judæis argumento erat, unde conjecturando urbis Hierosolymitanæ excidium præsumere poterant. Ita namque Josephus prævidisse, post Giscalorum excidium, Hierosolymitanos scribit lib. VII. de Bel. Jud. Cap. 5. *Auditis autem, quæ capiti v. pertulere, non mediocris populum perturbatio tenuit, magnumque id esse argumentum proprii reputabant excidii.* Et mox; *Prudentiorum autem atq; singulorum nemo erat, qui non futura prospiciens, velut jam perditam civitatem lugeret.* Quod si ex Giscalorum excidio,

3.
amplius
declaratur.

Joseph. B.
I. VII. 5.

Id.

Ff

dio.

Obiectio
aliqua

Solvitur.

dio, cum pleraque saltem Hierosolymæ vicinia, ut ex eodem *Josepho* patet, salva esset, prudentes & saniores tantum pro futuro urbis Hierosolymæ excidio argumentum sumere potuerunt: cur non Dominus devastationem proximioris quoque circa Hierosolymam viciniae in indicium & argumentum instantis urbi & templo desolationis proponere potuerit, idque non conjecturali tantum probabilitate humanae prudentiae, sed infallibili certitudine prædicentis omniscientiae Filii Dei suffultum, ex quo certò scirent, fugiendi tempus sibi jam adesse? Si quis obijciat, Christum non loqui de desolatione reliquæ terræ Judaicæ, maxime viciniae, sed ipsius loci sancti, urbis sanctæ Hierosolymitanæ & Templi, cum dicat: *Cum videritis abominationem desolationis, quæ à Daniele Propheta dicta est, stantem in loco sancto*: Suprà jam diximus, ita potius verba Evangelistarum accipienda esse; *Cum videritis abominationem desolationis, prædictam à Daniele Propheta, fore, ut stet in loco sancto*. Non igitur argumentum sumendum ex abominatione desolationis jam stantis in loco sancto; sed ex abominatione desolationis in Judæa & circa Hierosolymam incipientis, pro eo, quod, juxta Danielis vaticinium, mox futurum esset, ut illa etiam in loco sancto staret. Ut hoc non addamus, dubium esse, quis *τόπος ἁγίος*, locus sanctus, apud Matthæum sit? annon ipsa terra Judææ, quæ terra sancta aliàs dicta, esse possit? præsertim cum Marcus simpliciter dicat: *ὅπου ἔστι, ubi non oportet*: quod de terra sancta etiam verum est.

II.

§. 23. Tandem XI. Hinc arbitramur facilimam esse Evangelistarum trium conciliationem. Etsi namque, quod suprà jam indicavimus, verba ipsa non æquipollent, ut *βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως*, Abominatio desolationis, sint ipsi Exercitus Romanus Hierosolymam circumdantes; res tamen eodem redit, & unum idemque apud omnes tres Evangelistas excidii Hierosolymitani signum habetur, diversis verbis & circumstantiis expositum. Manifestum namque est, quod quo tempore terra Judaica, & imprimis vicinia Hierosolymæ, abominationem desolationis passa est, eo etiam ab exercitibus Romanis abominationem desolationis inferentibus Hierosolyma magis magisque circumdata fuerit. Quum exercitus distincti, qui in diversis terræ & circa Hieroso-

lymanæ

Iymam locis, urbibus agrisque abominationem desolationis induxerunt, postea in unum coiverunt, & cominus Hierosolymam templumque impugnarunt, donec tandem, & hoc & istâ expugnatis, ultimum populo & religioni Judaicæ excidium intulerunt. Atque sic salva est omnium trium Evangelistarum veritas historica; Christi etiam prædictio, sapientia & autoritas. Hactenus itaque de *βδελύματι τῆς ἐρημώσεως*, *Abominatione desolationis*.

§. 24. Subjiciemus nunc breves quasdam Conclusiones. Tandem
I. Manere debet, sicut in Novo Testam. Græcus, ita in Veteri Codice Hebraeus Textus Authenticus: cuius solius autoritas nobis certa sit & infallibilis, omnibusq; versionibus præferendus. Ita E.g. Textus Hebraeus Prophetæ Danielis Authenticus esse solus debet, non ulla ejus Versio. Salvator noster, quando ad Danielis Prophetæ prædictionem discipulos suos remisit: profectò ad Textum Hebræum eos remisit, cum ipse non Græcè, sed Hebraicè locutus sit, & ad Hebræos; quos Græcè nullo modo, sed Hebraicè locutos etiam esse ex variis Evangeliorum locis manifestissimè patet. Quàm absurdè autem Hebræos ad Græcam scripturæ versionem ablegasset: oportet autem profectò divinam & infallibilem fuisse Textus Hebræi autoritatem: ad quam, ut sua confirmaret verba, ablegavit is, qui ipse Filius Dei unigenitus, Deus cum Patre, & ipse divinâ autoritate præditus erat.

V.
Porismata
adduntur
I.

§. 25. *Stultum II. & ineptum est, dicere, ullam versionem, sive Septuaginta Veteris Testamenti Interpretum, sive Vulgatam aut quamcunque Novi instrumenti Versionem, ita esse Authenticam atq; infallibilem, ut Veteri Hebræo & Novo Græco Codici præferenda sit, tanquam minus certo & infallibili.* Si namque, ut alia omittamus argumenta, utique aliquis scriptorum sacrorum Textus in sua integritate, certitudine & infallibilitate conservandus fuit, (sicut in hoc ab omnibus, exceptis scripturæ sacre contemtoribus, conspiratur) cur quæso, divinæ sapientiæ placuisset, vel Hebræo Codici per tot antea secula, antequam Septuaginta Interpretum Versio concepta & nata est, vel Græco Novi Testamenti Textui, ab ipsis Dei viris divinitus inspiratis, Prophetis & Apostolis, singulari spiritus sancti instinctu & inspiratione scriptis,

II.

Versiones à nescio quibus viris adornatas surrogare? Cur versiones potius, quàm Textus originales, factas rectasque conservare constituisset divina sapientia, quæ vel hunc vel illas conservare voluit? Cur etiam Christus ad Danielelem potius, quàm septuaginta Interpretes, ablegasset, si horum Versio facta fuisset jam infallibilis, nec jam Daniel ipse infallibilis esset?

III.

§. 26. *Non tamen III. propterea Versiones contemnenda sunt, quatenus de veritate Linguarum Authenticarum participant, quin excusanda potius sunt, quousq; excusari possunt, & in commodum usum adhibenda.* Ita Evangelistæ Septuaginta Interpretum phrasin non contemserunt ibi etiam loci, ubi rem acu non tetigerunt, sed commodè & prudenter usurparunt. Idem aut simile quid etiam alii N. Test. Scriptores fecerunt.

IV.

§. 27. *Urbium, IV. Regionum, populorumq; fata divinitus disposita sunt.* Illustre in populo Judaico Exemplum habemus. Hujus namque populi, cum in Babylone adhuc captivus esset, urbisque Hierosolymæ & Templi, cum in cineribus adhuc jacerent, DEo cura fuit, antequam restituerentur. Præfinivit etiam certas h.e. septuaginta annorum hebdomadas. quibus post restitutionem superessent, & postea ad ultimum sui excidium properarent.

V.

§. 28. *Non tamen V. urbium, regionum populorumq; fata absoluti divini decreti sunt, sed ex justis prævisionis & iustitiæ divinæ causis oriunda.* Insigne hic rursus in populo Judaico & Christo, prædicente interitum & minitante, documentum in Evangeliiis habemus.

VI.

§. 29. *Jesum, VI. Salvatorem nostrum, esse DEum omniscium & futurorum omnium præscium, ex prædictione excidij Hierosolymitani aliisque similibus, firmiter concludimus.*

Huic sit Laus, honor & Gloria,
Amen.

— (1.) —



נב

Dissertatio Theologica,
De
URIM & THUMMIM,
ex
Exod. XXII. vers. 30.

§. 1.



Uid in Veteri Testamento *Prooemiu.*

אורי וּתְמִיִּם *Urim & Thummim*, quorum aliquoties in Scripturâ, præcipuè tamen Exod. XXII. vers. 30. mentio fit, fuerint, adeò obscurum & difficile tam Hebræis, quàm Christianis Doctoribus, ex quo desierunt, semper extitit, ut nonnulli prorsus desperaverint, alii varia sen-

ferint, nec certi tamen quid invenerint. Quid ergo? nihilne hic amplius conandum faciendum ve, sed res suæ obscuritati & silentio involvenda? Non ita statuunt prudentes. Multa namque etiam in Scripturis sunt *δυσνόητα*, intellectu difficilia & obscura, quibus nihilominus investigandis occupamur. Hinc tantum abest, ut viri docti difficultate rei deterriti omninò sint, ut eadem potius illos ad inquirendum invitaverit & pertraxerit.

Quid per Urim & Thummim intelligatur, scribit Rivetus ad Exod. Rivetus, XXII. vers. 30. tot sunt sententiae, quot capita. Quamvis enim Iudeorum doctissimi fateantur, rem esse suis incognitam, aut saltem

G g

incertam

incertam valde, vix tamen unus est, qui non conatus fuerit arcanum illud referare. Cum itaque pro hac dissertatione Theologica materia ista h.e. *Urim & Thummim*, electa sit, & ut eam breviter tractarem, petitem, abnuere, tot Virorum clarorum exemplis invitatus, nolui. Non promitto tamen temerè, quod certissimum sit: Sed meam ingenuè exponam sententiam, doctorumque subjiciam iudicio. Adsit conatibus nostris is, cujus solius est mysteria revelare, DEUS O. M. Amen.

Locus
Exod.
XXIIIX.
v.30.
proponi-
tur, I.

cum Ver-
sionibus
Onkeli

LXX. In-
terpp. ad
quos
quædam
annotan-
tur.

&
Paraphrasi
Jonathanis
Chaldaei.

§. 2. Primus & præcipuus nobis locus Scripturæ, in quo de *Urim & Thummim* expressa fit mentio, est, quem in titulo indicavimus, Exod. XXIIIX. v. 30. circa quem omnis ferè disputa- tio incipit. Verba ejus in origine ita habent:

ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התמים והיו על לב אהרן בבאו לפני יהוה ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו לפני יהוה תמיד:

Chaldeus Interpres Onkelus, ut solet, ad verbum reddit, ut sufficiat latinè tantum interpretari; *Et dabis in pectorale judicij Urim & Thummim, & erunt super corde Aharonis, quum ingreditur ante Jehovam: & portabit Aharon iudicium filiorum Israel super corde suo coram Domino iugiter.* LXX. Interpretes transtulerunt; καὶ ἐπιθήσεις ἐπὶ τὸ λογιῶν τῆς κρίσεως τὴν δύλωσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν. καὶ ἔσται ἐπὶ τῆς εὐθείας ἐναντὶ κυρίου διαπαντός. hoc est: *Et pones super rationa- le judicij revelationem & veritatem: Et erunt super pectore Aharonis, quando ingreditur in sanctum ante Dominum. Et portabit Aharon iudicia filiorum Israel super pectore coram Domino iugiter.* Quod reddunt *Urim & Thummim* per δύλωσιν καὶ ἀλήθειαν, revelationem & veritatem, de eo mox aliquid dicemus. εἰς τὸ ἅγιον, in sanctum, in origine quidem non extat: Sensum tamen magis juvat, quàm turbat, & ex versu præcedenti repetitum est. τὰς κρίσεις, iudicia, posteriori loco pluraliter reddunt. Fortè inde factum est, quod saltem aliquo modo à priori τῆς κρίσεως distinguere voluerunt. Ab initio autem statim τὸ ἵψα verterunt per λογείον, quod *Ratio- nale* Vulgatus Latinus transtulit. Fundamentum in linguâ He- bræâ non videmus: nisi ex sensu posuerunt & usu pectoralis.

§. 3. Plures adducere versiones non existimamus operæ pretium. *Jonathanis Chaldaei* paraphrasin, quæ instar commen- tarii Rabbinici esse potest, addemus tantum latinè versam. Ita illa habet; *Et dabis in pectorale judicij Urim, quæ illuminant verba*

eorum

eorum, & manifestant arcana domus Israelis, & Thummim, quæ perfecta reddunt opera illorum, Sacerdoti magno, qui requirit doctrinam à coram Domino per illa, in quibus sculptum & expositum est nomen magnum & sanctum, per quod creati sunt trecenti & tredecim mundi; & insculptum atq; expositum est in lapide fundamenti, per quem Dominus mundi obsignavit os abyssi magnæ ab initis, & quisquis meminit huius nominis magni tempore angustia, eripitur, & occulta revelantur: & erunt super corde Aharonis tempore, quo ingreditur ante Dominum, & portabit Aharon iudicium filiorum Israelis super corde suo coram Domino iugiter.

§. 4. Antequam nostram exponamus sententiam tum de loco nostro Mosaico, tum in primis de Urim & Thummim, producemus varias Interpretum expositiones: quas verò cum varias compendio quodam complexus sit Rivetus, huius ante omnia proponemus verbis. Sic autem Rivetus in Exod. 28. v. 30. scribit; *Ad duas sententias reduci possunt, quæcunq; tam à Judæis, quam à Christianis afferuntur. Prima erit eorum, qui Urim & Thummim aliud esse nolunt, præter ipsos lapides duodecim ita dispositos in pectorali, qui Urim dicantur propter splendorem, & Thummim, propter perfectionem. Quam sententiam ex quodam huius temporis Scriptore non malo, ut loquitur, ita refert Fagius in hunc locum; Urim & Thummim, nec fuisse figuram nominis Tetragrammati: nec fuisse alios lapides duodecim illis gemmis super additos, sed fuisse illas ipsas duodecim gemmas, quæ commemoratæ sunt, & appellate lapides plenitudinum, quod ipsis impleatur pectorale. Vocari autem Urim, propterea, quod velut ignis, in pectore summi Sacerdotis, ut est natura tot simul conjunctarum gemmarum, splenduerint, ac perspicuam lucem de se projecerint. Vocari Thummim, propterea quod fuerint perfecti & integri, nec ullo vitio notati. Rationes huius Auctoris subjicit: quas hic addere necesse non est. Pergit deinde; Qui aliud quid intellectum fuisse per Urim & Thummim sentiunt, in varias abeunt sententias. Ebraeorum opiniones plures ibidem recenset Fagius. Pleriq; nomen Tetragrammaton inclusum fuisse à Mose, in duplicatura pectoralis, per cuius nominis Scripturam, sacerdos interrogatus, sua verba illustrabat: Quæ sententia est Rabbi Salomonis in hunc locum; & Nechmanidis. Aliud quid operâ artificis elaboratum, ut reliqua vasa Tabernaculi fuisse, vult Aben-Ezra. Quo-*

II.
Expositio-
nes Inter-
pretum ad-
ducuntur.
I.
Variæ,
ex
Riveto in
h. l.
(1.)

(2.)

- (3.) modo autem interrogationes facta fuerint, & quâ ratione responderit DEUS, quæ iudei comminiscuntur, ibidem fusè apud Eragium legi possunt. Christiani Interpretes, qui aliud quid à duodecim gemmis fuisse censent, etiam varie sentiunt. Augustinus in Exod. quæst. 117. lib. 2. postquam rem inventu difficilem esse agnovit, addit tamen, quanquam possit intelligi demonstrationem & veritatem literis impositam, super λόγιον, quod simpliciter ita intelligo, duo illa nomina fuisse addita nominibus filiorum Israël, & inscripta, vel lapidi, vel alteri materiae in
- (4.) Rationali. Arias Montanus in Apparatu censet, rem fuisse, non hominum artificio factam aut comparatam, sed Mosi divinitus datam, vel in monte cum lege, & Tabulis; vel cum perfectum esset opus, eamque, cujuscunque naturæ fuerit, multiplici figura fuisse distinctam, claram, lucidam, instarq; speculiter sam, quæ inter utramq; partem rationalis per latus apertum inferebatur; ibiq; servata, sacerdotis hærebat pectori: Inde verò proferebatur, quoties divinum responsum proferendum erat. Augustini sententiam amplectitur & multis probare conatur Corn. à Lapide, præter lapides inscriptos nomina filiorum Israël, has duas voces, Urim & Thummim, fuisse inscriptas rationali, quemadmodum Tiara Pontificis קדש ליהוה sanctitas Domino. Calvinus etiam existimat, duas fuisse notas in pectorali, quæ nominibus istis convenirent. Christophorus à Castro lib. 3. de verâ futurâ cognitione cap. 3. novam & planè insolentem affert opinionem de Urim & Thummim, atq; ratione, quâ oracula fundebantur, ubi quid esset à DEO petendum. Supponit apud Hoseam cap. 3. vers. 4 In his verbis, sine Ephod, & sine Theraphim, agide rationali, & de aliqua re ad eum pertinente. Cum autem Septuaginta, ubi habemus Theraphim, transtulerunt θῆρες, nomen illud commode referri ad Urim & Thummim, per quæ de futuris interrogabatur. Vult ergo Theraphim fuisse imagunculas, seu idola, quæ interrogata, responsa dabunt Voce manifesta. Deum enim populo Israëlitis, modos illos admirandos, quibus demones se hominibus admirabiles ostendebant prædicendi futura, & occulta revelandi, conservasse Israëlitis, sed per Deum ipsum; Itaq; pro Theraphim, imagunculis, quibus ope demonis futura prædicebant Ethnici Deum substituisse duo parva simulachra, affabre facta, vel Dei manu, vel artificum ornamentorum, quæ ferebat Sacerdos inter plicas rationalis, & quoties aliquid erat interrogandum, efferebat; Et per illa DEUS, vel Angelus, nomine DEI, clare & perspicuè, quid agendum

dum, quidve non agendum respondebat: Et propter sermonis perspicuitatem, quò manifestabantur responsa, & propter veritatem dicti, aut sermonis complendi, unum dicebatur *Urim* illuminationes, perspicuitates; alterum *Thummim*, consummationes, completiones & veritates; quo de responso complendo, certiores irent interrogantes. Dum autem Sacerdos idolula ostendebat, verisimile est ea emicare, aut coruscare solita, ad captandam populi attentionem, & ad ingenerandam admirationem &c. Hæc Rivetus de variis opinionibus & Interpretationibus *Urim* & *Thummim*.

§. 5. Quam verò ipse præferat sententiam, ita porrò exponit, omnibus expensis, probabilius mihi videtur sensus, in quo nominibus hisce designantur lapides illi duodecim in rationali collocandi, qui nominibus hisce duobus insigniuntur, ratione usus singularis, ad quem destinabantur. Itaq; postquam eorum descriptio facta fuisset, secundum materiam, secundum formam & sculpturam, item numerum; recte additur, ponet in rationali *Urim* & *Thummim* de iisdem lapidibus, id est, ut sint illuminationes & consummationes, seu impletiones, ut nempe ita dispositi, & rationali impositi, ex instituto divino, sint *Urim*, id est, in earum usu, ut ad earum reverentem inspectionem inspiretur sacerdos, de futuris inquirens, certusq; fiat, & alios certos efficere possit de eventu & impletione eorum, quæ ipsi patefiunt. Pergit deinde post aliquam multa; Sed inde oritur questio, quomodo illa lapidum dispositio fuerit *Urim* & *Thummim*, id est, quomodo Deus per illos responderit ad interrogata de futuris eventibus? Putarunt nonnulli, id factum fuisse per extraordinariam aliquam gemmarum coruscationem; alij per eminentiam, aut scintillationem literarum in sculptorum nominum, quarum ea quæ verba componebant, quibus responsum contineretur, fulgerent super reliquas. Sed hæc omnia satis otiose dicuntur, nec solvunt nodum de literarum illarum dispositione ad efformandas dictiones. Quid ergò? Certe nihil temerè definiendum est, adeo res nobis est incognita & incerta: Si quid tamen etiam post alios audeamus proloqui, non absurdum nobis videtur, si dicamus, ex pacto & promissione institutoris, Deum invocatum à Sacerdote certo ritu gemmas illas gestante, respondisse non articulata aliqua voce, sed per illuminationem intellectus illius, & certam persuasionem inditam menti ipsius de veritate responsi. Itaq; nullam vim fuisse in lapidibus,

eademque
Saliani,
Delrionis,
Serarii,
Riberæ.

nisi tanquam in morali causâ à DEO fuisse effectum, qui ad illius præsentiam operabatur occulto quodam modo, ut diximus. Quæ responsio nullis subjacet incommodis, & non malè convenit cum aliis modis, quibus DEUS extra ordinem occulta revelavit. Nec existimandum est, responsum illud fuisse auditum ab omnibus, aut ab interrogantibus, nisi ex ore sacerdotis, quem par est credere, solum ingressum fuisse in adytum Tabernaculi, & ibi cum DEO egisse, ut intellecta eius voluntate, eam postea communicaret iis, quorum intererat. Hæc mihi simplicissima videtur Interpretatio, donec firmis rationibus alia mihi suggeratur, quæ magis ad rem faciat. Postquam hæc scripsissem, incidi in Annales Saliani, Tom. 2. ad Ann. 2544. sect. 550. & 551. ubi eandem sententiam amplectitur, laudatq; ex suis idem sentientes Delrionem, Serarium & Riberam. Optime autem doctissimus Interpretes, reiectis inutilibus allegoriis, notat duodecim illis lapidibus pretiosis, duodecim tribus representantibus in pectorali sacerdotis, significatum fuisse totum pretium, quo fideles apud DEUM censentur, à Sacerdotii dignitate pendere. Discendumq; nobis ex hac figurâ, quantum vis simus in nobis ipsis abiecti, & viles, quatenus tamen nos voluit summus Sacerdos noster Christus, corpori suo inserere, in ipso esse lapides pretiosos. Huc respexisse Esaiam cap. 54. vers. 11. ubi postquam dixisset DEUS se Ecclesiâ, quam in Christo instaurare volebat, lapides super carbunculum collocaturum, & eam fundaturum in Sapphiris, positurumq; fenestras illius crystallum &c. illud mox ita exposuit, se daturum filios omnes eius divinitus edoctos. Quod igitur in Christo implendum erat, externo signo fuisse significatum, nos peregrinantes in mundo, Christo conjunctos esse per fidem, perinde ac si unum cum ipso essemus; eum etiam salutis nostræ curam agere, ac si nos corde inclusos gereret, patrem deniq; in eo nos respicientem, pluris facere totâ mundi opulentia & splendore. In Urim præterea notatam fuisse doctrinæ lucem, quâ verus sacerdos Christus fideles omnes irradiat, id est, quia unica est lux mundi, extra quam omnes in tenebris manent; & quia in ipso reconditi sunt omnes sapientiæ & scientiæ thesauri Coloss. cap. 2. v. 3. Thummim autem, id est, perfectiones, symbola fuisse integre solidæq; puritatis, quæ non nisi in Christo querenda est. Hæc ex Riveto produxisse sufficiat nobis: Etsi namque magno numero Interpretes adduci possent, haud tamen difficile erit, eorum sententias ad ea, quæ Rivetus habet, reducere posse.

§. 6. Hebræorum tamen expositiones, ex quorum nugistam multa in Christianorum interpretationes derivata sunt, ^{3.} Hebræorum. amplius nonnihil ipsorum verbis referemus translatis. Præcipua sunt, quæ Ramban habet, communio-rem Rabbinorum opinionem defendens, & aliorum sensum impugnans. Ita ergo ille in nostrum locum scribit: *Voluit R. Abraham subtilis esse in materia de Urim & Thummim, dixitq, quod opus artificis fuerint ex argento & auro; & prolixus est in hac re. Existimavit namq, quod se se habuerint iuxta modum figurarum, quas faciunt Astrologi ad cognoscendam cogitationem interrogantis. Sed non dixit quicquam* ^(1.) Rambanis in h. l. *Contrà namq, potius comparatum est, quemadmodum habent verba Raschi, quod scriptura Schem Hamphorasch h.e. Nominis divini explicati posita fuerit inter duplicaturas pectoralis. Ideò etiam fuit illud duplicatum. Demonstratio (huius sententiæ) est; quia non commemorata sunt Urim & Thummim unquam inter opera artificum. eademque R. Salom. larch. cum Rationibus.* *Non enim commemorata sunt sive in mandato sive in executione ullo modo. Distinctè quidem enim expositum est de vestibus; Et fecit Ephodum, & fecit pectorale: sed non dixit, & fecit Urim & Thummim. Jam verò si fuissent opus artificis aut sapientis, prolixior esse debuisset in iis, quàm in reliquis omnibus. Quod si utiq, voluisset brevitate uti in iis propter profunditatem (mysterii) eorum, fuisset saltem dicturus, Et facies Urim & Thummim, quemadmodum ostendi tibi in monte (Sinai,) ex auro puro facies ea, aut ex argento purificato. Prætereà veni & vidi, quod non meminerit cum He Demonstrativo ullum ex omnibus vasis, quorum non jam mentionem fecit: Sed (sine eo) dicere solet, & facient ארון Arcam, Et facies שולחן mensam, Et facies מנורה Candelabrum, & sic de omnibus (reliquis) De Tabernaculo autem dicit, ואת המשכן Et Tabernaculum facies; Propterea quod prius ejus meminerat (dicens;) Et facient mihi sanctuarium. En igitur! de Urim & Thummim dixit; Et dabis super pectorale iudicij את האורים ואת התמים Urim & Thummim. Non præceperat illi de iis faciendis: nihilominus scriptura cum He demonstrativo eorum meminit. Insuper non meminit eorum scriptura, nisi de Mose solo, dum dixit in mandato; Et dabis super pectorale Urim & Thummim. Ideò nimirum, quia non fuerunt opus artificis, nec fuit in iis artificibus vel filiis Israël quicquam omnino opera vel muneris*

2.

3.

muneris spontanei. Quare fuerunt mysterium traditum Mosi ex ore DEI omnipotentis : quia ea etiam scripsit in sanctitate , ita ut fuerunt opus cœlorum (DEI) Hinc ergo meminit eorum simpliciter, & tamen cum He demonstrativo : sicut (Genel. III. vers. ult.) Et habitare fecit ab oriente horti Edenis את הכרובים Cherubim. Moses itaq; accepit scripturam Urim & Thummim, & posuit ea ibi super pectorali iudicii, postquam induerat Aharonem Ephodum & pectorale : sicut dixit; Et dedit super illum Ephodum, & cinxit illum cingulo Ephodi, & posuit super illum pectorale, & dedit super pectorale Urim & Thummim. Nimirum postea dedit ea inter duplicaturas pectoralis. Rem ipsam quod attinet, fuerunt nomina sancta (DEI,) quæ sua virtute illuminarunt literas ex lapidibus pectoralis ad oculos sacerdotis interrogantis de iudicio eorum (filiorum Israël) Exempli gratia : quando interrogaverunt, quis ascendet in principio nobis adversus Cananeos ad pugnandum, intentus fuit (oculis) sacerdos in nomina, quæ erant Urim : hæc autem illuminarunt oculis eius literas (nominis) jehudah : Item, jod ex (nomine) Levi, & Ajin ex (nomine) Schimeon, & Lamed ex (nomine) Levi, & He ex (nomine) Abraham scripto ibi, juxta sententiam Rabbiorum nostrorum (veterum :) ex quibus quatuor literis fit vox יהודה ascendet; conjunctim verò יהודה jehudah ascendet. Aut illuminavit altera vice e regione oculorum ejus (literam) He ex (nomine) jehudah. Caterum quando lumen suum ingesserunt oculis sacerdotis : nondum tamen scilicet ordinationem earum : nam ex literis, ex quibus constituuntur (voces) יהודה הי על יהודה jehudah ascendet, poterant etiam fieri (hæ voces;) יהודה vel יהודה הי הוה nec non alia voces multe valdes. Itaq; fuerunt ibi nomina sancta alia, vocata Thummim: quarum virtute factum est cor sacerdotis certum in notitia compositionis literarum, quæ illuminarunt oculis ejus. Nimirum, quando attendit ad Nomina Urim, & hæc illuminarunt (literas) statim iteravit, & attendit ad nomina Thummim, quæ adhuc literæ illuminarunt oculos ejus; tum verò venit in cor ipsius, quod ita coniungenda essent יהודה jehudah ascendet. Hæc verò gradus aliquis fuit de gradibus Spiritus sancti (seu revelationis, quæ dicitur, רוח הקדש Spiritus sanctus) qui inferior est Prophetia, præstantior tamen (illâ quæ dicitur) בת קור Filia vocis, quæ fruebantur in domo secunda (templo secundo) postquam cessavit Prophetia,

...§§(9.)§§...

Prophetia, & cessavit Urim & Thummim: quemadmodum referunt Rabbinii nostri. Ceterum forte postquam dedit Moses in pectorale Nomina sancta πδ Urim & Thummim, innotuerunt deinde per traditionem illius Magnatibus & sapientibus Israël: quibus tradidit illa cum ἐναυλοῖσθαι αὐτῶν legis. Inde fuit in manu Davidis Ephod, factum in similitudine Ephodi Moses; in quo pectorale etiam fuit in similitudine pectoralis sancti: nisi quod videtur fuisse linteum; quemadmodum de Samuele dicitur, Puer erat cinctus Ephodo linteo; nec non de Nob civitate Sacerdotum; octoginta & quinque viri portantes Ephodum linteum. Induerunt ergo tali Sacerdotem, qui de filiis (discipulis) prophetarum fuit, & interrogarunt (DEUM) per eum, ac nonnunquam exauditi sunt: quemadmodum existimavit de hoc R. Abraham. Haftenus Ramban.

§. 7. Talmudistæ pauca satis de Urim & Thummim habent; sed in quibus, quæ recentiores Rabbinii habent, suum quærere fundamentum videntur. In tractatu joma Cap. VII. fol. 71. fac. 2. Hæc legitur Mischna; Sacerdos magnus ministrat in octo vestibus; Sacerdos autem vulgaris in quatuor, his nimirum, tunica, & femoralibus, & cidari, & balteo: quibus addit sacerdos magnus, pectorale, & Ephodum, & amiculum, & bracteā auream. In his interrogantur per Urim & Thummim; non tamen interrogantur nisi Regis causā, & Patris Syne drū, & ejus, quo congregatio (totius populi) opus habet. Quomodo autem interrogaverint per Urim & Thummim Gemara exponit fol. 73. fac. I. & 2. Tradiderunt Magistri nostri; quomodo interrogabant (per Urim & Thummim?) Ejus, qui interrogabat, facies obversa erant interrogato (Sacerdoti:) facies autem interrogati obverse erant Majestati (DEO: Raschi vult, πδ Urim & Thummim.) Interrogans dicebat; persequarne turmam (hostilem) hanc: Interrogatus autem dicebat; Sic dixit Dominus, Ascende & age prosperè. Rabbi Jehudah dicit; Non opus erat dicere, sic dixit Dominus; sed tantum, ascende & age prosperè. Non interrogabant (clarā) voce: quia dicitur; Et interrogavit יי ל sibi (soli) Neq; tamen etiam in corde suo tantum cogitavit (rem: sed labiis quoque suis protulit:) quia dicitur; Et interrogavit sibi יהוה לפני coram Domino. Quare (interrogavit) per modum, quo locuta est Channah in precibus suis; de quā dicitur (I. Sam. I.) Et ecce illa loquebatur super cor suum. Non interrogant

(2.)

Talmudistarum:
Talmudistarum
Tractat. Ioma
Cap. III.
Mischn.
fol. 71. f. 2.

&
Gemara. f.
73. f. I. & 2.

Hh

duas

ibidem.

ibidem.

*duas res simul : quod si interrogaverit quis (duas res simul) non respondent Urim & Thummim, nisi ad unam (illarum) & quidem non respondent nisi ad priorem : Quemadmodum dictum est ; Num claudent me cives Keila in manum ejus (Saulis) ? Num descendet Saul ? &c. Et respondit Jehovah ; descendet. Descendet ? Atqui dixisti ; Non respondent, nisi ad priorem. Verum enim verò (respondetur ;) David interrogavit prius contra ordinem : Dominus autem respondit juxta ordinem. Quum verò ille intellexisset, quod contra ordinem interrogasset, iteratò interrogavit juxta ordinem ; quia dictum est : Num claudent me cives Keila, me & viros meos, in manum Saulis ? Et dixit Jehovah ; claudent. Quod si tamen necessitas rei postulet duo (simul interrogare), respondent ipsi etiam ad duo : quia dicitur ; Et interrogavit David Jehovah, dicendo ; Num persequar post turmam hanc ? num affecuturus sum illam ? Et dixit Jehovah ad illum ; Persequere, quia assequendo assequeris, & eripiendo eripies. Ceterum responsum decretum Propheta revocabile est : responsum autem decretorium Urim & Thummim non est revocabile ; quia dictum est ; in iudicio Urim. Quare dicta sint Urim & Thummim, statim subjicitur his verbis : Quare vocatum est nomen eorum Urim & Thummim ? (Resp.) Urim (h.e. illuminantia,) quia illuminabant verba illorum : Thummim (h.e. consummantia,) quia consummabant verba eorum. Ubi si objeceris : Quare ergò in Gibeā Benjaminis non consummarunt (illa) ? (Resp.) ipsi Israelitae non explorabant, num victuri essent, an vincendi (ideò Urim & Thummim etiam non expresse-
runt : hac etiam responderunt : quia dictum est ; Et Pinchas filius Eleazaris, filij Aharonis, stabat coram ipso (Domino) in diebus illis, dicendo ; Num addam amplius exire in bellum cum filiis Benjaminis, fratribus meis ; an verò cessabo ? Et dixit Jehovah ; Ascendite, quia cras dabo illum in manum tuam. Quomodo responsum datum sit, etiam additur : Quomodo res gesta est ? R. iuchanan dicit ; (literæ lapidum pectoralis) prominuerunt. Resch-Lallisch addit ; Etiam conjunctæ sunt. Atqui non scripta erat (inter illas literas nominum duodecim tribuum) Zade (litera) Respondit Rab Schemuel, filius fizchaki : (nomina) Abraham, fizchak & Jacob erant etiam ibi, (in lapidibus) scripta. Sed ne sic quidem scripta erat (litera)*

tera) *Teth.* Respondit Acha, filius Jacobi; Erat ibidem etiam scriptum *טו שורין שבו* h.e. tribus Israël. Si quæras, per quem Sacerdotem interrogaverint in Urim & Thummim? Disputant ibid. fol. *Gemaristæ* prolixius fol. 72. f. 2. & 73. f. 1. tandemque pro eo, quod 72. & 73. non tantum Sacerdos magnus in tabernaculo seu templo ministrans, sed etiam sacerdos unctus in bellum, interrogatus sit, concluditur; in quibus vestibus sacerdos magnus ministrat; In illis etiam unctus belli sacerdos interrogabatur. Hic verò fol. 73. f. 2. ibid. f. 73. addunt; quisquis sacerdos non loquebatur in Spiritu sancto, nec Sche- f. 2. chinah i.e. divina revelatio veniebat super eum, per illum non interrogabant (in Urim & Thummim.) Ad hoc per modum objectionis allatum, respondetur; *Adjuvando adjuvabat* (sacerdos) illa (Urim & Thummim) ubi R. Salomo commentatur; si sacerdos iustus fuit & dignus, super quem veniret schechinah h.e. divina revelatio, Spiritus sancti, literæ (pectoralis) prominebant vel conjungebantur, quando consulebantur per eum (Urim & Thummim:) sin, neq. prominebant, neq. conjungebantur. Quod tandem in *Mischna* ibidem. dictum est; *Non consuli Urim & Thummim, nisi pro Rege, & Præsidente Synedrij, & pro eo, quo congregatio opus habet, probant ex Num. XXVII.* Ita namque habent: *Non nisi Regis causâ &c.* Unde res hæ nobis constant? Respondit Rabbi Abhu; quia dixit scriptura; *Et coram Eleasare sacerdote stabit, & interrogabit eum in iudicio Urim &c.* (interrogabit scil. Josua) *hie est Rex; & omnis Israël cum ipso, hic est unctus belli, & omnis congregatio, hoc est Synedrium.* Conferri hîc potest *Masmonides* in Expositione *Mischnæ* supra citatæ.

§. 8. Quæ hætenus habuimus, extractatu *Joma* sunt. In tractatu porrò *Sotah*, propè finem extant hæc in *Mischna*; *Ex quo mortui sunt Prophetæ priores; cessarunt Urim & Thummim.* In *Gemara* exponitur, quinam intelligendi sint Prophetæ priores, concluditurque post recensitas diversas sententias, quod intelligendi omnes sint, exceptis, Chaggai, Sacharia, & Malachia, (& locis horum, Ramb.) Et additur alia traditio, rem confirmans; *Ex quo vastata est domus Sanctuarij prima, cessarunt urbes suburbanae, & cessarunt Urim & Thummim, & cessavit Rex de domo Davidis.* Quomodo verò intelligendum sit, quod dicitur;

Rambam.

Cessasse post Prophetas priores, vel, quod idem, post devastatum templum primum, ex Rambamo discere possumus. Ita autem ille Hilch. Beth. Habbech cap. 4. §. 1. Urim & Thummim quæ fuerunt in templo secundo, non responsa dederunt in Spiritu sancto, neque fuerunt interrogati per illa: quia dictum est; Usque ad surgere sacerdotem τοῖς Urim & Thummim. Neque fecerunt illa, nisi ad complendum octo vestes sacerdotis magni, ut non deficeret illi aliquid vestium; Conf. R. Sal. in nostr. loc. Et in Hilch. Kele Hammik c. 10. §. 10.

Idem.

Fecerunt (quidem) in domo secunda Urim & Thummim, sed ad complendum tantum octo vestes (sacerdotis magni) licet per illa non interrogarentur. Quare verò non per illa interrogarunt? propterea quod non amplius ibi demitteretur Spiritus Sanctus. Jam verò quisquis sacerdos non loquebatur in Spiritu sancto, nec Schechinah seu divina revelatio super eum veniebat: per eum non interrogabantur (Urim & Thummim.) Hæc ex Talmude & Rabbinis.

III.
Sententia
propria
exponitur.

§. 9. Adduximus hucusque varias sententias de Urim & Thummim, tum Christianorum Doctorum, tum Talmudicorum & aliorum Hebræorum Rabbiorum: & iis, quæ à nobis dicenda erunt, præmisimus. Si quis plura verba fortè potius, quam res, desideraverit, ex aliorum scriptis petere poterit: nobis namque hæc, quæ attulimus, plus chartæ impleverunt, quam dissertatio Academica ferè patitur. Exposituri nunc, quid nobis de Urim & Thummim videatur; Videmur nobis I. non immerito mirari, qui factum sit, ut tam Hebræi quam Christiani Interpretes & autores τὰ Urim & Thummim unice, ut divinum oraculum, per quod res futura revelata sint, consideraverint, & non magis solliciti de hoc fuerint, quem præterea, eumque præcipuum & perpetuum, dum quidem Vetus Testamentum duravit, finem usumque habuerint; quasi propter oraculum istud solum Urim & Thummim data & præcepta fuerint: Cum tamen finis iste ususque revera accidentalis & temporarius, alius autem in Sanctuario DEI præcipuus & perpetuus existerit. Quid namque aliud ex allegatis omnibus Autorum Hebræorum & Christianorum scriptis habere possumus, quam quod Urim & Thummim oracula ediderint, & propterea nomina sua sortita sint? Quibus oracula interrogantibus edita fuerint? Per quos edita? quomodo edita? quamdiu edita? & si

quid

quid aliud. Atqui longe aliud noster locus, & aliæ scripturæ tradunt; etsi suum etiam oraculum locum obtineat. Noster textus I. Exodi XXII. v. 30. haud obscurè indicat, finem τὸν probatur
Urim & Thummim in prima DEI per Mosen institutione spe- I.
ctasse sanctuarium Domini, & ingressum Sacerdotis magni in ex Exod.
illud. Ita namque verba habent; *Et dabis super pectorale iudicii XXII. v. 30.*
τὰ Urim & Thummim, & erunt super corde Aharonis, quando ille
ingredietur ante Jehovah (in Sanctuarium;) *Et portabit Aharon*
iudicium filiorum Israël super corde suo coram Jehovah jugiter. Quan-
do, inquit, ingredietur ille (Aharon) in sanctuarium. Ergò por-
tare debuit sacerdos magnus τὰ Urim & Thummim, quando in-
grediebatur ante Jehovah (in Sanctuarium.) Quando autem
ingredi debuit in Sanctuarium, ante Jehovah? Certè in die inpr.
Kippurim seu Expiationum quotannis. Hic ingressus erat or-
dinarius sacerdotis magni in Sanctuarium. Si quis ingressus
alius in Sanctuarium h. e. sanctum sanctorum dari & probari
possit, extraordinarium fuisse oporteret. In Novo Testamen-
to clarissima sunt Apostoli Pauli verba Hebr. IX. vers. 6. & 7. Hebr. IX.
In prius quidem Tabernaculum semper ingrediuntur Sacerdotes, qui v. 6. 7.
sacrorum ritus peragunt: in secundum autem semel quotannis solus
Pontifex maximus, non sine sanguine, quem offert pro se ipso & pro po-
puli ignorantibus. Clara verò etiam sunt verba Veteris Testamen-
ti Levit. XVI. v. 1. seqq. *Et dixit Jehovah ad Mosen post mortem duo-* Lev. XVI.
rum filiorum Aharonis, quum accessissent ante Jehovah, & mortui es- v. 1. seqq.
sent. Et dixit Jehovah ad Mosen; loquere ad Aharonem fratrem
tuum, ut non ingrediatur omni tempore ad sanctuarium intra velum,
versus propitiatorium, quod est super Arcâ, ne moriatur: quia in nu-
be apparebo super propitiatorio. Cum hoc ingreditur in Sanctuari-
um Aharon: cum iuvenco in sacrificium pro peccato, & ariete in holo-
caustum. Notanda hîc est identitas phraseos, *ingredietur in san-*
ctuarium: Sicut namque hoc loco dicitur; *Cum hoc ingreditur*
in Sanctuarium: Ita in nostro loco habetur; *Quum ingreditur*
ante Jehovah scil. in Sanctuarium. Nam τὸ ἱερόν in sanctua-
rium, ex vers. præcedenti 29. quo dicitur; *& portabit Aharon no-*
mina filiorum Israël in pectorali iudicii super corde suo, quando ingre-
dietur ἱερόν in Sanctuarium in memoriam coram Jehovah jugiter,

repetendum esse, negari nullo modo potest. Non enim tantum consequentia & nexus verborum hoc postulant, sed & mandatum divinum Exod. XXIX. quod lapides pretiosi seu gemmæ, quibus nomina filiorum Israël inscripta erant, & cum quibus vel Urim & Thummim conjuncta, vel eadem erant, (de quo infra) à pectorali judicii inseparabiles esse deberent, utget. Ubi namque lapides pretiosi nomina filiorum Israël inscripti fuerunt, ibi etiam fuerunt Urim & Thummim. Et, quocunque sacerdos magnus ingressus est portans super corde suo nomina filiorum Israël: Eodem etiam ingressus est ita, ut Urim & Thummim essent super corde ipsius. Unde necessario sequitur, quod, cum Sacerdos magnus *והקדש אל* in Sanctuarium ante Jehovah portaverit super corde suo nomina filiorum Israël, etiam ingressus sit *והקדש אל* in sanctuarium ante Jehovah habens super corde suo Urim & Thummim.

Exceptio
Rabbino-
rum,

cum fun-
damento
ejus ex
Lev. XVI.
v. 4.

R. Salom.

& ridicula
ratione.

§. 10. Equidem *Rabbini* excogitarunt hinc distinctio-
nem; ut aliud sit, *ingredi in Sanctuarium ante Dominum*, quomo-
do noster textus habet; Aliud verò, *ingredi in Sanctuarium intra
velum ante propitiatorium*, quem ingressum dies Kippurim seu
expiationum requisiverit. Posteriores ingressum fuisse in San-
ctum Sanctorum; Non priorem. In isto sacerdotem magnam
non indutum fuisse octo vestibus, sed quatuor tantum, iisque
lineis, similis hinc in parte vulgaribus sacerdotibus; adeoque in
eodem non portasse pectorale judicii, nec habuisse super corde
suo Urim & Thummim: In hoc verò octo vestibus semper fuisse
usum atque habuisse super corde suo etiam Urim & Thummim.
Fundamentum suum, quantum ad quæstionem, *An sit*, attinet,
quærent in Levit. XVI. vers. 4. ubi legitur, *Tunicam lini sanctitatis
induet* (sacerdos magnus in die Expiationum,) *& caligæ lini erunt
super carne illius, & cingulo lini cinget se, & cidari lini teget se: Sancti-
tatis vestes hæ sunt, & lavabit aquis carnem suam, & induet eas.* Ad
quæ verba R. Salomo hæc annotat: *Indicat* (hic scripturæ locus,) *quod ille* (sacerdos magnus) *non ministret intus* (intra velum in
Sancto Sanctorum) *vestibus indutus octo illis, quibus* (indutus)
ministrabat foris (extra velum & Sanctum Sanctorum;) *sed qua-
tuor tantum, sicut sacerdos vulgaris, ita tamen, ut omnes* (quatuor ve-
stes)

tes) essent ex bysso (lino præstantissimo.) In quæstione verò,
 quare non ingressus sit indutus octo vestibus; ridiculam respon-
 sionem dant; factum nimirum id esse, quia in quatuor reliquis ve-
 stibus, Amiculo, Ephodo, pectorali iudicii & Ziz fuerit aurum;
 periculum itaque fuisse, ne fortè vestes quæ excusare Israëlẽm &
 placare DEUM debuerunt, Israëlẽm accusarent, & DEUM ad
 iram provocarent, revocando ipsi in memoriam peccatum gra-
 vissimum in auro h.e. in Vitulo Aharonis aureo, olim commis-
 sum. Plura in hanc rem adduci possent ex *Rambane*, *Bechai*,
Chaskuni aliisque Rabbini, Tractatu in primis *Joma*, & glossis
 ejus. Sed ut opus esse non putamus, ita institutum etiam no-
 strum non permittit. Ut paucis ad istæc respondeamus (1.) sa-
 nè ratio, cur Sacerdos magnus in die Expiationum, non cum
 octo, sed quatuor tantum vestibus in Sanctuarium ingressus sit,
 ridicula, ut supra diximus, est, & nullius momenti. Ipsi nam-
 que Rabbini sibi objiciunt, cur ergò sacerdos magnus non etiam
 foris h.e. extra velum, à vestibus, in quibus aurum fuit, abstinue-
 rit, & solis lineis contentus fuerit? Majusne periculum fuerit,
 ne DEUS aurei vituli recordaretur intra velum? quàm extra
 illud? Ubi certe præter futile discrimen nihil solidi habent. Un-
 de alii addunt, factum esse humilitatis causa, ut nimirum sacer-
 dos magnus vestes eminentiæ omitteret, fieretque humilis in li-
 neis vestibus, sicut qui vis vulgaris sacerdos. Sed idem redit dif-
 ficultatis; cum vulgares sacerdotes semper humiles fuerint, lineis
 tantum usi vestibus: cur non etiam sacerdos magnus semper
 humilis fuit? Nos addimus: si periculum fuit, ne DEUS aspe-
 ctu auri in vestibus sacerdotalibus, quod exiguum tamen fuit, &
 vix sexta pars illarum, recordaretur aurei vituli & peccati in eo
 commissi: quid factum est, ut DEUS aspectu puri & magni pon-
 deris auri, quo Templum Domini obductum, vel vasa quædam
 deaurata, vel ex quo tota confecta fuerunt, non recordatus fue-
 rit vituli aurei, & peccati in eo commissi? Quare meræ nugæ
 omnia ista sunt? (2.) fundamentum quod ex Levitico Rabbini
 sumunt, non solidum, nec sufficiens est. Neque enim bona Funda-
 consequentia est; Levit. XVI. v. 4. fit quatuor vestium linea-
 rum expressa mentio: Ergò reliquæ quatuor, in quibus aurum
 fuit,

cujus refu-
tatur.

(1.)
Ratio.

(2.)

Funda-
mentum.

fuit, planè excluduntur, ut ne quidem subintelligendæ sint. Unius enim, ut dici solet positio, non est alterius exclusio. Cumque constet etiam apud Rabbinos certumque sit, quod extra velum sancti sanctorum sacerdos magnus semper octo vestibus indutus ministraverit in Templo: non possumus hîc ullam vestem excludere, nisi scriptura ipsa expressè excludat, quod verò nec dicto Levitici loco, nec ullo alio facit. Confirmatur hoc ex ipso loco nostro, in quo expressè dicitur; *Et dabis super pectorale iudicii Urim & Thummim, & erunt super corde Aharonis, quum ingreditur ante Dominum, & portabit Aharon iudicium filiorum Israël super corde suo coram Domino וְנָחַיָּהוּ יוֹמָיו*. Cùm hîc expressè dicatur, וְנָחַיָּהוּ יוֹמָיו; mira est audacia, quæ vel unicum tantum excipit, ubi ipsa scriptura nullum expressè excipit. Communiter itaque ferè Christiani Interpretes faciunt Synecdochen, quâ cum tunica linea comprehendantur simul reliquæ vestes ipsi imponendæ, inter quas etiam pectorale iudicii fuit. vid. Tremell. & Jun. h. l. Deodat. h. l. Piscator h. l. & alii. R. Abraham Abben-Esra agnoscit, fundamentum istud nullum esse, etiamsi quatuor, in quibus aurum erat, vestes non exprimantur. Cur autem non exprimantur, hanc reddit rationem; quia ante earum mentionem Exodus fecerit. Non, inquit, meminit Ephodi, & pectoralis, & amiculi Ephodi, quia pridem eorum meminerat, cum dixit Exod. XXIX. vers. 28. *Et audietur sonus ejus (amiculi,) quando ingreditur (sacerdos magnus) in Sanctuarium ante Jehovam, & quando egredietur, ne moriatur.* Mihi hoc videtur, quod vestium linearum solarum fiat mentio ob permutationem earum, & præmittendam lotionem. Habebat sacerdos magnus ordinariè suas lineas vestes quatuor: quas quum induebat, non opus habebat lotionem. In die verò Expiationum habebat, si Rabbinis credimus, quotannis novas, & eodem die reponendas: quas antequam induebat, lavare carnem suam debebat, quod ordinariis lineis ob diei solennitatem, sanctiores & puriores essent. Quando autem post lotionem illas induerat, imponebat illis quatuor, in quibus aurum fuit. Atque hoc est, quod Levit. XVI. vers. 4. dicitur: *Tunicam lini וְכִתְּמֵי סָנְכִיתִים induet; & caligæ lini erunt super carne ejus; & cingulo lini cinget se; & cidari lini teget se: vestes וְכִתְּמֵי סָנְכִיתִים*

Tremelli-
us & alii.
R. Abben-
Esra.

Lev. XVI.
v. 4.

77p sanctitatis hæ sunt, ideò lavabit aquis carnem suam, quum eas in-
 duet: Ut scil. mox vestes auri superimponat: q. d. Quas vestes
 octo Sacerdos magnus induere debeat, nostis: nisi quod hoc ob
 sanctitatem diei Expiationis moneo, quantum ad quatuor line-
 as attinet, non veteres, quas usus hæctenus minus puras reddidit,
 non tamen immundas, sed novas, Tunicam scil. &c. induendas
 esse, & antequam eas induat, carnem lavandam esse. His novis
 lineis vestibus utendum fuit, quamdiu sacerdos magnus aliquid
 negotii intra velum habebat in Sancto sanctorum (in quod hæ-
 ctenus Rabbini consentiunt:) sed quando extra velum versan-
 dum fuit, cum veteribus permutavit iterum, & tandem repo-
 suit; adhibita rursus carnis lotione. Hoc est, quod vers. 23. 24. Ibid. v. 23.
24.
 dicitur; *Et veniet Aharon ad Tabernaculum Conventus, & exuet
 vestes lineas, quas induerat, quum ingrederetur in sanctuarium, & re-
 linquet eas ibi: Et lavabit carnem suam aquis in loco sancto, & induet
 vestes suas &c.* Vestes suas scil. lineas, quas prius indutus fuerat
 in anno. Arbitror satis manifestum hinc esse, quare vestium li-
 nearum solarum in Levitico mentio facta sit. Jam verò (3.)
 etsi communis sit Rabbiorum sententia, quod sacerdos ma- (3.)
ipsa sen-
tentia.
 gnus in die Expiationum solis vestibus lineis quatuor, non autem
 octo indutus fuerit, quando intra velum & intra sanctum san-
 ctorum aliquid ipsi ministerii peragendum fuit: communi ta-
 men isti non omnes Hebræi subscribunt, si maximè concedant, Dissensus
Rabbino-
rum.
 quod in templo secundo, sub quo oraculum Urim & Thum-
 mim cessaverit, usus quatuor linearum vestium, sine quatuor, in
 quibus aurum fuit, reliquis receptus fuerit. Certè R. Abben- R. Abben-
Esra.
 Esra in hac sententia fuit: putat namque quidem, quod sub
 Templo secundo sacerdos magnus quatuor vestibus lineis seu al-
 bistantum usus sit; non tamen, quasi ab initio statim DEUS
 per Mosen id præceperit, sed tantum Levit. XVI. v. 4. id sufficere
 indicatum sit, vel fortè à Prophetis sufficere edocti sint. Ita
 namque ad loc. cit. scribit; *Ex hoc scriptura loco didicerunt viri
 Templi secundi hoc, quod ministrare ipsis liceret sine Urim & Thum-
 mim; sed & Propheta ibi fuerunt,* (qui nimirum illos istud edocu-
 erunt.) (4.) Posito, non concesso, quod de jure & ex institutio- (4.)
Infirmitas.
 ne divinà (quicquid etiam de facto sub Templo secundo conti-
 gerit)

gerit.) in die expiationum sacerdos magnus intra velum seu in sancto sanctorum, quatuor tantum albis vestibus usus fuerit in partibus officii sui præstandis, nobis tamen non accedit inde incommodi quid: cum omnes in universum Rabbinii concedere cogantur, ordinariè aliàs, & excepto isto solennitatis diei Kippurim casu, sacerdotem magnum octo vestibus semper & in omnibus ministerii sui partibus atque negotiis indutum fuisse: & ad eò quidem, ut ipso Kippurim seu Expiationum die, albis vestibus solis non usus sit, nisi quando intra velum ingrediendum fuit; cum tamen non tantum jure sacrificium matutinum & vespertinum, sed etiam alia per totum diem ministeria in octo vestibus peregerit. Sed & tùm R. *Salomo* tùm *Rambam* atque alii fatentur, octo vestes etiam sub Templo secundo, saltem ad complendum numerum vestium divinitus præscriptum usurpatas fuisse. Satis namque constat, quod non tantum propter oraculum Urim & Thummim pectorale judicii à sacerdote magno gestatum, & Urim atque Thummim super corde illius fuerint; Sed præceptum divinum id requisiverit, si maximè oraculum abesset. Atqui præceptum divinum, absente etiam oraculo, procul dubio, non sine ulla ratione, nihilominus gestari voluit.

Prob. 2.
ab
Absurdo.

§. II. Atque hoc ipsum 2. nobis novam præbet rationem, cur dicamus statuamusque, Urim & Thummim alium etiam, quàm oraculi usum, & quidem primarium, habuisse ex institutione divina sub toto Veteris Testamenti tempore in cultu Mosaico. Ea hæc est, quòd si Urim & Thummim tantum propter oraculum instituta fuissent, hoc absurdum sequeretur, quod per quadraginta propè annos, quibus Aharon in deserto sacerdos magnus fuit, nec non per tot, quibus Templum secundum stetit secula; quin & toto ferè intermedio tempore sub Templo primo, quippe sub quo rarissime saltem DEus per Urim & Thummim interrogatus est, super pectore Aharonis & aliorum familiæ ejus sacerdotum magnorum frustra fuerint à Urim & Thummim, nec quicquam, nisi ornamentum aliquod extiterint. Quis verò, quæso, prudens unquam hoc crediderit, Aharoni, maximo post Christum sacerdotum magnorum, non nisi ornatus gratia tam operosè mandatum, & per quadraginta annos

annos observandum fuisse, ut Urim & Thummim super pectore suo semper gestaret, quoties coram Domino in Sanctuario ministraret; & quidem sub pœna mortis? sicut dicitur Exod. XXIIIX. vers. ult. *Et erunt (vestes mandatae) super Aharone, & super filiis illius, quum ingredientur in tabernaculum Conventus, aut quum accedent ad altare ad ministrandum in sancto, & non portabunt iniquitatem, ut moriantur: statutum æternum erit hoc illi, & semini illius post illum.* Quis enim crediderit, tot seculis sub Templo secundo, & omni ferè etiam intermedio tempore nullum usum sive sacerdotibus sive universo populo Israëlitico τὰ Urim & Thummim præstitisse, nisi ut Sacerdotem magnum ornarent? Nos Apostolus Paulus docet, omnia sub V.T. καὶ μὲν & singulatim suam habuisse rationem. Hebr. IX, 5.

Exod.
XXIIIX.
v. ult.

§. 12. Dicimus itaque II. *Ufus ille, quem, præter oraculum, τὰ Urim & Thummim sub toto Veteri Testamento in cultu Mosaico ex primâ institutione divinâ, habuerunt, & habere debuerunt, est hic, ut essent inter media typica, quibus DEUS filiis Israël placaretur, acceptato Christi promissi merito Antitypico intercessioneq; sacerdotali, & remissis propterea omnibus peccatis & iniquitatibus.* Hunc usum τὸν Urim & Thummim omninò agnoscendum, &tribuendum illis esse, velex nostro Exod. Cap. XXIIIX. discere poterimus. Conferimus autem τὰ Urim & Thummim cum aliis vestibus & ornamentis sacerdotalibus. Si namque hæc non nuda ornamenta fuerunt, sed suum alium, & quidem sublimiorem usum habuerunt: procul dubio τὰ Urim & Thummim, quæ, ut meritò arbitramur, nulli ornamentorum sacerdotalium cesserunt, non minus, nec inferiorem usum habuerunt. Videamus ergò, quem alia ornamenta sacerdotalia, in quibus non minus, quàm in pectorali iudicii aurum vel pretiosi lapides extiterunt, in cultu Mosaico usum habuerint. De Ziz itaque (1.) seu *Lamina aurea* in fronte sacerdotis magni posita dicitur Exod. XXIIIX. v. 38. *Et erit super fronte Aharonis, & portabit Aharon iniquitatem sanctificatorum, quæ sanctificaverint filij Israël, quoad omnia munera sanctificatorum eorum: Et erit (Ziz) super fronte eius iugiter יהוה לפניו להם לרצון in beneplacitum ipsis coram Jehovah.* Ex contextu ejusdem capituli constat, quod in Ziz seu lamina aurea

Posit. II.

Probat
collatione
aliarum
vestium,
ornatuūq;
Exod.
XXIIIX.

(1.)
Ziz, seu la-
mina au-
rea.
Exod.
XXIIIX.
v. 38.

rea frontis sacerdotalis sculpendum fuerit קדש ליהוה *Sanctitas, qua Domino est*, vel, ut vulgo non malè vertunt, *Sanctitas Domini*. Mutuus itaque respectus est inter קדש sanctitatem hanc Domini, & קדש בני ישראל sanctitates seu sanctificata filiorum Israël. In sanctificatis omnium munerum filiorum Israël Dominus invenit עון iniquitatem : sicut dicitur ; *Et portabit Aharon את עון קדש iniquitatem sanctificatorum, qua sanctificaverint filij Israël.* Ea, quæ à filiis Israël sanctificata DEO & oblata sunt, in se nullam habebant iniquitatem : erant enim res naturales, de bobus, vitulis, hircis, ovibus, frugibus &c. In quæ iniquitas nulla cadit. Quando itaque iniquitas illi tribuitur, non est ipsorum propria, sed aliena : non ex parte sanctificatarum rerum, sed ex parte sanctificantium quærenda, h.e. filiorum Israël. Hæc sanctificantium iniquitas causa esse potuisset, quare quæ sanctificabantur, DEO grata non essent : sicut etiam hoc in mundo vir justus & pius dona hominis injusti & impii non acceptat. Et profectò ipsa etiam Scriptura docet, quod sacrificia & dona impiorum Domino sint abominationi. Hanc itaque iniquitatem sanctificatorum, à filiis Israël sanctificantib⁹ oriundam, Aharon, sacerdos magnus, portare debuit : Ut verò portare posset, datum est illi frontale, lamina aurea, Ziz, cui קדש ליהוה *sanctitas Domini*, inscriptum erat. Hæc autem sanctitas Domini est sanctitas Messiae promissi : cujus intuitu iniquitas sanctificatorum munerum quorumcunque tecta & ablata est ; ita ut sanctificata filiorum Israël munera essent לרצון *in beneplacitum illis coram Jehovah.* Quæ phrasis quid in libris Mosaicis significet, haud ignotum est : nimirum, quod res DEO sanctificata & oblata, tum ad consequendam remissionem peccatorum tum ad impetranda quævis bona, placeat, accepteturque gratiòse ad obtinendum finem intentum.

(2.)
Amiculi.
Exod.
XXIIII.
v. 35.

§. 13. De חיצון, *Amiculo* (2.) quod itidem inter vestes sacerdotes, in quibus aurum, fuit, dicitur vers. 35. *Et erit super Aharone ad ministrandum, Et audietur sonus ejus, quum ingredietur, in Sanctuarium ante Jehovah, Et quum egredietur, ut non moriatur.* Ex hoc, quod dicitur, ולא ימות *Et non morietur*, videmus, quod amiculum non ornatus tantum gratia vestibus sacerdotalibus

bus additum fuerit, sed sono tintinabulorum suorum & malorum granatorum hunc insignem coram Jehovah, non coram hominibus, usum habuerit, ut sacerdos magnus ingrediens & egrediens sanctuario, non moreretur. Quod proprio ipsius merito adscribere non possumus; sed procul dubio sonus tintinabulorum & malorum punicorum typus fuit ejus soni, cujus virtute factum est, ut Aharon & quivis sacerdos magnus Vet. Test. non moreretur. Quod Antitypicum quid aliud dicemus; quam sonum precum promissi Messiae: qui pro vitâ & salute ut omnium hominum, ita etiam pro vita sacerdotis magni Vet. Test. intercedere debebat. Inscripta sunt (3.) duodecim gemmis pectoralis sacerdotalis duodecim nomina filiorum Israël. (3.) Inscriptorum nominum in gemmis.

Num ornatus tantum gratia, aut ut edendis oraculis inservirent? Non certè: Sed alius nobis finis significatur vers. 29. cum dicitur; *Et portabit Aharon nomina filiorum Israël in pectorali judicij, super corde suo, quando ingreditur in Sanctuarium לזכר in memoriam coram Jehovah jugiter.* Hæc memoria sine dubio sumenda est de memoria bona benevolentiae & gratiae divinae in bonum seu commodum duodecim tribuum. Cumque dicitur, *Coram Jehovah,* indicatur aliquid, cujus virtute Jehovah duodecim tribuum in bonum recordatus sit. Ejus nimirum typus fuerunt duodecim pretiosi lapides, quibus nomina tribuum inscripta fuerunt; tanquam Antitypi. Qui verò Antitypus, quid aliud est, quam pretium redemptionis per promissum Messiam præstandæ? Cujus quotquot vera fide participes facti, & Messiae inscripti in bona apud DEUM recordatione fuerunt. Idque non tantum, quando oraculum petebatur, sed תמיד *jugiter*, quotiescunque Aharon in sanctuarium ingressus est ante Jehovah. Neque enim hic ingressus Aharonis de ingressu ad interrogandum oraculum accipi potest; Cum certum sit, quod Aharon per quadraginta sacerdotii sui annos nunquam ingressus sit oraculi causâ in sanctuarium, nullumque per illum oraculum תשוב Urim & Thummim editum fuerit.

§. 14. Ut (4.) ad חושן משפט *Pectorale judicij*, progrediamur, videmus equidem, quod communiter tam Hebræi quam Pectoralis Christiani Interpretes de judicio h. e. rebus scitu per oraculum judicii.

necessariis, ut interrogantes justè, ritè & feliciter peragerè possent, quod peragendum erat, exponant; speciatim etiam, in foro judicii. Sicut *R. Salomo* in h.l. scribit; *וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל* *judicij, quod clarè exponeret verba ipsius & promissionem ipsius verissimam.* *Judicium enim comprehendit tres voces, verba exprobrationum iudicum, consummationem judicij, & pœnam judicij, sive fuerit pœna mortis, sive pœna plagarum, sive pœna pecuniaria: hic verò usurpatur de declaratione verborum, quod explicaret & declararet verba sua.* *Tremellius & Junius* vertunt, *sacrum pectorale iuris*, apud *Rivetum*: *quia eo induebatur sacerdos summus, consulentibus DEUM de jure responsurus: quæ mihi videtur simplicissima & verissima sententia.* *Nec aliter visum est Oleastrio &c.* Ita *Rivetus*, Verum enim verò nobis profecto istæc parum placent. Quod namque *R. Salomo* habet de declaratione vel clarâ expositione verborum, sine exemplo est: Nusquam in universâ Scripturâ vox *וַיִּשְׁמַע יְהוָה* *judicium*, refutantur, istam significationem habet. Jam *Tremellij & Junij* sententia, quam *Rivetus* pro simplicissima & verissima habet, propterea non consistit, quia de quibus interrogabatur sacerdos magnus per Urim & Thummim, saltem rarissimè quæstiones juris, sed potius quæstiones facti erant e.g. *Persequarne turmam hanc? Num affecuturus eam? Veniet ne Saul? Tradent ne me cives Keila in manus ejus?* Ordinariè autem quæstiones juris ad Synedrium magnum, cujus magna etiam pars Sacerdos summus erat, deferendæ erant: juxta Deut. XVII. Hinc *R. Salomo* aliam habet, quam priori etiam loco ponit, sententiam, quod pectorale judicii appellatum sit, quia *וַיִּשְׁמַע יְהוָה* *expiaverit perversionem judicij.* *Jonathan Chaldeus* in Paraphrasi conjungit tria. Ita namque habet; *Et facies pectorale judicij, per quod nota facit judicia Israelis, quæ occulta sunt iudicibus, & ordinem victoriarum bellicarum, & quod expiat iudices.* Ubi omninò apprehendimus hoc, quod de expiatione habent: hunc namque usum habere potuit pectorale etiam in ministerio Aharonis, etiamsi nullum *וַיִּשְׁמַע יְהוָה* Urim & Thummim oraculum per illum ederetur. Expiatio autem typica, qualis in Veteri Testamento fuit, intelligenda venit. *וַיִּשְׁמַע יְהוָה* *judicium*, non est iudicium expiandum, sed expians. Verum nimirum iudicium expians Antitypicum est iudicium promissi

Messiæ,

Messiae, Domini nostri Jesu Christi, qui judicium pro populo Israëlítico & universo humano genere sustinere debebat, ut juxta meritum judicii ipsius homines apud DEUM judicentur, expienturque: Vi cujus etiam expiationis Sacerdos Veteris Testamenti ingressus est cum pectorali Judicii in Sanctum sanctorum Die expiationum, & populum Israëliticum expiavit. Atque hoc est, quod in nostro versu trigesimo dicitur; *Et portabit Aharon* תפדין תא *judicium filiorum Israël super corde suo coram Jehovah jugiter. Judicium filiorum Israël* h.e. juxta quod filii Israël coram Jehovah judicantur, expiantur & absolvuntur.

Exod.
XXIIX.
v. 30.

§. 15. Quemadmodum istæ, *Ziz, Amiculum, Inscriptio* unde Con-
nominum in gemmas, pectorale judicij, omnia fuerunt typica, de sequentia
Christo, merito ejus, intercessione, sanctitate sanctificante ali- nectitur,
quid præfigurantia in judicio divino, pro expiatione hominum & confir-
& placatione DEI: Ita Urim & Thummim eundem Christum matur.
Salvatorem concernunt, & quæ ipsius sunt, in judicio autem di-
vino pro hominibus stant, dicunt & docent. Quæ ratio eo fir-
mius concludit, quia noster versus Urim & Thummim cum ju-
dicio filiorum Israël arctissimè connectit; ita ut quando Urim
& Thummim super corde Aharonis sunt, Aharon portet ante
Jehovam judicium filiorum Israël. Sic namque noster versus
habet; *Et pones super pectorale judicij Urim & Thummim, & erunt*
super corde Aharonis, quum ingreditur ante Jehovah: Et portabit
Aharon judicium filiorum Israël super corde suo coram Jehovah jugiter.
Quemadmodum etiam istæ, quæ diximus, ex primâ sui per Mo-
sen institutione, typica fuerunt media, quibus DEUS populo
Israëlítico placaretur; Ita, quod Urim & Thummim ad media
typica pertinent, primæ institutioni per Moysen tribuendum est.
Utque eorundem istorum usus typicus sine dubio, si non unus
& solus, primus tamen & præcipuus extitit: Ita usum typicum,
quem Urim & Thummim habuerunt, meritò primum & præci-
puum facimus. Atque hoc est, quod probandum erat, usum,
quem Urim & Thummim, præter oraculum sub toto Veteri Te-
stamento in cultu Mosaico habuerunt ex primâ institutione, &
habere debuerunt, hunc esse, ut inter media essent typica, quibus
DEUS filiis Israël placaretur, acceptato Christi promissi merito
Antitypi;

Antitypico intercessioneque sacerdotali, & remissis propterea omnibus peccatis & iniquitatibus. Apud Christianos quidem urgere meritò possumus insuper, quod omnes ritus cultus Veteris Testamenti Mosaici, tanquam typi, Christum, & quæ Christi sunt, respexerunt, atque ideò in omnibus ejusmodi ritibus Mosaicis Christus quærendus. Cur ergò non etiam in Urim & Thummim quæramus, non postremâ sanè cultuum seu rituum Mosaicorum parte?

Posit. III.

explicatur.

Nomina
Urim &
Thum-
mim con-
siderantur
i.
ratione
originis
& signifi-
cationis.

§. 16. Quando verò speciatim quæritur; *Quidnam de Christo in Urim & Thummim quærere debeamus?* Dicimus III. *Id, quod Nomina ipsa significant, Lumina seu illuminationes, & perfectiones Christi* h. e. quod sapientia Christi cum omnibus luminibus & illuminationibus sit coram DEO nostra sapientia, & quod omnes perfectiones ejus sint nostræ coram Deo perfectiones; per quæ nos DEO grati simus, & remissis omnibus peccatis perfruamur omnibus bonis à Christo partis: Ut, si compendio ipsius Scripturæ rem totam eloqui velimus, verissimè de Christo prædictum sit; *Ecce sapienter faciet servus meus, in scientia sui justificabit justus servus meus multos.* Quomodo duas voces has, Urim & Thummim, in alias linguas transferant interpretes, suo jam loco ex Riveto adduximus. Ubi etiam apparuit, quod potior sententia exponat per *illuminationes & perfectiones.* Quomodo etiam B. Lutherus noster. Et de voce תומ Thummim, quin juxta formam suam Grammaticam perfectiones significet, dubitare non fuit declinandi ratio, si singularem תום Thom, *perfectio, integritas*, in pluralem moveamus: quia tamen pluralis Thummim ex istoc singulari תום Thom, appellativè, ita ut perfectiones denotet plures, nusquam in scriptura occurrit; insuperque singularis quasi collectivè, ut omne, quod ad perfectionem alicujus pertinet, comprehendat, usurpatur, non imèritò dubitatur, num pluralis hic Thummim, appellativè sumi debeat, & non potius pro nomine proprio habendus sit. Non enim in Scripturâ infrequens est, ut nomina propria tam rerum quam personarum in plurali forma usurpentur. Amplius nos in hoc confirmat alterum nomen אור Urim. Hoc namque pro appellativo si acceperimus, habebit singularem אור Ur: qui singularis verò nunquam significationem

tionem luminis vel illuminationis in Scriptura habet : Sed ignem vel focum semper Interpretibus denotat. Quomodo ergò in plurali significabit lumina vel illuminationes? Cholem enim singularis **אור** *Or, Lux*, in plurali mutari in Schurek, ut fiat **אורים** *Urim*, *Lumina*, hoc minus credere licet, quia cum Pluralis masculinae formae alibi in Scriptura occurrat, Cholem suum retinet. Nec absurdum est dicere, *Urim & Thummim* esse nomina propria; cum in cultu Mosaico rebus novis inventis seu constitutis etiam nova nomina inventa & imposita sint e.g. **כפרת** *propitiatorium*, **חיר** *Hircus dimissus* &c. Quare in hoc sententia nostra propendet, quod *Urim & Thummim* nomina propria sint, formata ex radicibus **אור** *Luxit*, & **תמים** *perfectus, integer fuit*: etsi, si cui hoc non placeat, sed pro Appellativis habere malit, nostra non multum intererit. Cæterum in nominibus propriis ad formam respiciendum aut attendendum multum non est; cum pronuntiatio & punctatio in iis libera sit: Origo autem spectanda diligenter est, ut inde significationem habeamus. jam cum constet per omnem Grammaticam, quod **אורים** *Urim* ex radice **אור** *luxit*, descendat: Extra dubium esse debet, quod propter lucem res, quæ per *Urim* significaretur, ita appellata sit. Sic cum non minus certum sit, quod **תמים** *Thummim*, ex verbo **תמים** *perfectus fuit*, deductum sit; omninò id, quod *Thummim* dicitur, propter perfectionem vel perfectiones nomen suum geret. Simul hoc observandum venit, quod nomina propria pluralia, si maximè rem unam significant, in una tamen re plura denotent, ad perfectionem vel plurium completum designandum. Ita *Urim & Thummim*, non simplicem tantum lucem & perfectionem, sed lumen luminum & perfectionem perfectionum, ut sic loquar, significabunt. Hanc autem perfectionem perfectionum & lumen luminum verè, non tantum typicè, in Christo inveniri, Christianorum sanè nemo orthodoxus negaverit. Ille enim est, in quo omnes Thesauri sapientiæ, quæ verum lumen est, absconditi sunt, in quo tota Deitatis plenitudo habitat. Coloss. II. Estque ille non tantum pro se perfectus & sapiens; sed pro nobis etiam, factus à Deo Patre suo nobis sapientia justitiaque, & sanctificatio & redemptio 1. Corinth. I. v. 30. Quare non videmus melius, quam ut dicamus, Aharonem, & filios successores,

nec non;
sintne Ap-
pellativa,
an propria.

Coloss. II.

1. Corinth.
I. v. 30.

2.
ratione rei
significatæ
tum
absolutè,

tum
compara-
tè ad
ששנ
Judicium.

Sacerdotes magnos Veteris Testamenti, posita habuisse super corde suo *טא* Urim & Thummim, hoc est perfectissimum lumen, quod illuminat omnem hominem, & perfectionem plenissimam, in quâ perfecti sunt apud DEUM omnes homines credentes; quoties Ephodo & pectorali Judicii induti ante Jehovam in sanctuarium ingressi sunt. Si comparisonem instituerimus inter *ששנ* *judicium*, de quo dicitur; *Et portabit Aharon judicium filiorum Israël super corde suo*, & inter Urim & Thummim super corde itidem illius posita; illud erit totum, hæc verò suo loquendi modo partes. Judicium namque, quod Christus justissimus pro nobis peccatoribus sustinuit, & juxta cuius meritum peccatores credentes judicamur absolvimurque, comprehendit sub se vel consistit in sapientia luminum & perfectionum plenitudine. Atque hoc etiam vult nexus verborum hujus textus nostri; *Et dabis super pectorale judicij Urim & Thummim, & erunt super corde Aharonis jugiter, quando ingredietur ante Jehovam; & sic portabit Aharon judicium filiorum Israël, tanquam quod in Urim & Thummim consistit, super corde Aharonis jugiter.*

Posit. IV.
cujus po-
nendæ ne-
cessitas ab
emergente
quæstione
imponitur

Ea verò,

Refutato
prius Ram-
bane,
Ejusque
ratio i-

§. 17. Hic verò porro IV. quæritur; *Cum Urim & Thummim dicant perfectissimam sapientiam illuminantem, & perfectionem plenissimam nos apud DEUM perficientem; fuerintq; posita, & portata super pectore Aharonis, quomodo posita, & fuerint super corde illius? typicene tantum, an verè? Vel; fuerintne ipsa sapientia & perfectio Messiae promissi, an verò aliquis tantum ipsarum typus?* Huc jam pertinet illa, quæ supra apud Interpretes ex præcipuis saltem fuit, quæstio; *Num Urim & Thummim fuerint aliquid præter pectorale judicij, in textu non nominatum, vel à Mose etiam non factum, sed ipsi à DEO datum; an verò fuerint gemmæ pectoralis duodecim?* Ubi habuimus communem Judæorum sententiam; existimantium, quod Urim & Thummim fuerint Schem hamme phorasch, nomen DEI per alia divina, partim Urim, partim Thummim dicta, explicatum, & intra duplicitatem pectoralis positum &c. Argumentis pro ista sententia pugnavit Ramban: Sed quæ nullius momenti sunt, si dixeris, quod Urim & Thummim fuerint gemmæ pectoralis duodecim. Nam (1.) primum ejus argumentum est; quia non commemorata sunt Urim & Thummim unquam inter oper.

Opera artificum, sive in mandato sive in executione. Si excipia-
tur, brevitatis causa id factum esse : respondet, dicturum saltem
fuisse DEUM ; Et facies Urim & Thummim. Sed hac exceptio-
ne, quæ quidem non prorsus nulla, non opus tamen nobis est.
Nam si dixeris, quod nunquam his ipsis vocibus, Urim & Thum-
mim, inter opera artificum commemorentur, verum quidem di-
xeris; nihilominus res, quæ illis terminis significata est, comme-
moratur. Si namque statuamus, Urim & Thummim fuisse duo-
decim pectoralis gemmas : certum est, quod operosè de illis, etiam
Exod. XXIIII. agatur. Alterum (2.) *Rambanis* argumentum est, (2.)
quod Hebrææ voces אורִים & תִּמְמִים cum *He* Demonstrativo po-
sitæ sint : Id autem hoc urgere, ut vel prius nominata fuerint, vel
singulare mysterium Mosis à DEO traditum, & emphasi demon-
strationis indicatum. At non prius nominata fuisse. Ergò. Ve-
rùm eadem redit responsio ; in antecedentibus etsi non nominata
fuerunt nominibus his Urim & Thummim, rem tamen prius fuis-
se operosè descriptam, & nominibus gemmarum significatam : ut
de hoc non dicamus, quod *He* præfixum non semper demonstret
vel referatur ad id, quod prius nominatum : ut exempla Gen. 22.
& alibi probant. Tertium (3.) argumentum est, quia soli Mosis, (3.)
non artifici, attribuantur. Sed idem paralogismus est : de Mose
dicitur, quod ille dederit Urim & Thummim super pectorale :
quod si Urim & Thummim fuerunt gemmæ, omnino artificum
opus dicuntur.

§. 18. Hinc potior Christianorum sententia, quam *Rive-* & proposi-
tus amplectitur, est, quod Urim & Thummim nihil aliud fuerint, to modo,
quàm gemmæ pectoralis duodecim. Reliquas enim, ex eodem
Riveto supra adductas sententias, quibus Urim & Thummim aliud qui Chri-
quid à gemmis fuisse statuitur, prolixè expendere non putamus stianis ne-
operæ pretium. Habet tamen istæc potior non nihil difficultatis : gotium fa-
In primis, cur hic demum gemmæ dicantur Urim & Thummim? cessit.
Et quomodo noster versus cum præcedentibus cohæreat, cum
quibus cohærere facit *He* Demonstrativum? Nodum ita solvit
Rivetus; *Nominibus hisce* (Urim & Thummim) *designantur lapi-*
des illi duodecim in rationali collocandi, qui nominibus hisce duobus in-
signiuntur, ratione usus singularis, ad quem destinabantur. Itaque
postquam eorum descriptio facta fuisset, secundum materiam, secun-

juxta par-
tes expo-
nitur.

1.

2.

3.

dum formam & sculpturam, item numerum; recte additur, pones in
rationali Urim & Thummim de iisdem lapidibus, id est, ut sint illu-
minationes & consummationes & impletiones. Non dicemus, quod
nihil dixerit *Rivet*: Utinam tamen clarius saltem dixisset, quæ di-
xit, ne videri posset sumere, quod in quæstione est. Hæc enim vis
quæstionis esse videtur; Postquam Moyses lapides pretiosos secun-
dam materiam, formam, sculpturam, numerum descripsit, cur non
dixerit, Et dabis seu pones lapides istos pretiosos (quod clarum fu-
isset,) sed potius subjecerit; Et dabis hæc Urim & Thummim
(quod nimis obscurum saltem, cum prius horum nominum nulla
facta fuerit mentio) Cur non addiderit materiæ, formæ &c. etiam
usum lapidum pretiosorum? Exponimus itaque nostram senten-
tiam. Et 1. quidem existimamus, Deum inde à vers. 15. Cap. XXIIIX
mandatum dedisse, de conficiendo pectorali judicii, & distinctè ex-
posuisse, ex qua materia faciendum, quidve in eo ponendum esset;
Inprimis latè egisse de ordinibus lapidum & insculptione nomi-
num duodecim tribuum. Quæ omnia manifesta sunt. Mandato 2.
istos absoluto, rationem subjungit quorundam, quæ nimirum de
gemmis & inscribendis nominibus dixerat: In qua ratione simul
eorundem usum explicat. Sed 3. cum in mandato distinctè Domi-
nus locutus sit de gemmis in ordines suos disponendis & inscul-
pendis nominibus, hic etiam distinctè loquitur de nominibus &
gemmis: primò quidem de nominibus; deinde de gemmis. De no-
minibus filiorum Israël insculpendis loquitur his verbis v. 29. *Et
portabit Aharon nomina filiorum Israël &c.* Cohærentia cum ante-
cedentibus hæc est; Mandavi, ô Moyses, ut tres ordines gemmarum
faceres in pectorali judicii, iisque Nomina filiorum Israël inscri-
beres: ratio mandati hujus, idemque finis & usus hic est, ut portet
Aharon nomina filiorum Israël in pectorali judicii super corde suo,
quando ingreditur in sanctum *וּלְזֵכְרִי* in memoriam coram Jehovah
jugiter h. e. ut per nomina recorder ipsorum in bonum, quod ipsi
sint, pro quibus ministerium expiationis & intercessionis Aharon
coram me præstet: quantum verò ad gemmas earumque ordines
attinet, idèò dabis eos super pectorale judicii, ut sint super corde
Aharonis, quando ille ingreditur ante Jehovah, portetque in illis,
tanquam typis, Aharon judicium Messia, juxta quod judicem gra-
tiosè filios Israël, causasque eorum, super corde coram me Jehovah
jugiter

jugiter; ob quod iudicium Messiae, tanquam quod perfectissimum sapientiae lumen, & plenissima satisfactionis perfectio hominibus est, gemmas istas voco & vocatas volo Urim & Thummim. Ex quibus 4. etiam habere possumus integrum utriusque versus, in primis nostri trigesimi, sensum: Ut proluxiori ejus expositione opus non sit, ad finem hujus meditationis jam properantibus. Patet verò 5. simul, quod Urim & Thummim nihil sint aliud, quam ipsae gemmae, vel si mavis, ordines gemmarum consideratarum, quatenus in pectorali iudicii jam dispositi sunt. Quibus 6. jam nomina Urim & Thummim imponuntur à typico usu, quem in significando iudicio Messiae, seu luminibus sapientiae, & perfectionibus satisfactionis meritoriae habere debebant. q.d. *Et dabis super pectorali iudicii tui Urim & Thummim*, (ita enim gemmas seu ordines gemmarum, de quibus mandatum dedi, à significatione sua typica jam voco, & deinceps vocari volo) *ut sint super corde Aaronis &c.* Ipsa ergò 7. vera illuminatrix sapientia & satisfactoria perfectio, quibus olim filii Israël & adhuc dum homines credentes coram DEO expiantur & acceptantur, in Christo sunt: per Urim autem & Thummim, tanquam typum, non nudè tantum representabantur, sed vi promissionum quoque divinarum ita in memoriam Jehovae revocabantur, ut in iudicio ipsius pro remissione peccatorum & impetratione quorumvis bonorum valida essent, tanquam Antitypa, donec Christus ipse veniret, & impleret promissiones ipsas omnes. Considerandum 8. damus, annon, ut nobis quidem videtur, recte dicamus, quod ipsum pectorale iudicii typus promissi Messiae, Christi, fuerit; cujus duplum (de quo Rabbi nimeras nugae, alii nihil solidi habent) duas in Christo naturas, unam existente personam, adumbraverit: iudicium, Urim & Thummim, ea quae supra posuimus, praefiguraverint: Inscripta filiorum Israël nomina, fideles & electos, quorum propter Christum Deus gratiosè memor sit, significaverint. Quid huic meditationi obstat, nos equidem nondum videmus.

4.
5.
6.
7.
8.

§. 19. Habuimus haecenus primum & praecipuum *לִוְיָ* Urim Posit. V. & Thummim usum, quidve fuerint, exposuimus, quantum potuimus. Accedimus V. ad alterum, quem unice nobis commendant Interpretes, nos autem jam supra accidentalem diximus. Hic est, quo Oraculo de rebus occultis per Sacerdotem magnum edendo sub Vo-

Exponitur

I.

**Num.
XXVII.
v. 17.**

teri Testamento inservierunt. Inserviisse autem 1. oraculis edendis, nemo forte in dubium vocaverit. Certè Christiani & Hebræi Interpretes in id consentiunt. Et sunt hac de re manifestæ scripturæ. Primarius locus exstat Numeror. XXVII. vers. 17. seqq. *Et dixit Jehovah ad Moysen, sume tibi Josuam, filium Nun, virum, in quo Spiritus est, & impones manum tuam super ipsum: Et constitues eum coram Eleasare Sacerdote, & coram tota congregatione, & precipies ipsi coram oculis eorum. Et dabis de gloria tua super ipsum, ut audiant omnis congregatio filiorum Israel. Et coram Eleasare Sacerdote stabit, & interrogabit eum in iudicio Urim coram Jehovah; juxta os ipsius egredientur, & juxta os ipsius ingredientur, ipse & omnes filij Israelis cum ipso, & omnis congregatio.* In locis aliis facta ferè habentur:

2.

Iohan. XI.

quæ omnia allegare opus non erit, cum institutio, quæ citato Numerorum loco habetur, sufficiat, & facta justa esse probet. Monemus autem denuò, quod institutio hæc oraculi quadraginta annos secuta sit mandatum & confectionem τῶν Urim & Thummim: quo toto tempore ab Aharone gestata sunt. Unde 2. primum argumentum sumimus pro hoc, quod finis tantum fuerit & usus secundarius. Præterquam enim, quod probabile nullo modo sit, τὰ Urim & Thummim tot annis & ab initio statim ornatus tantum gratia à sacerdote summo gestata fuisse: non apparet ulla ratio, quare oraculorum editio illis potius, quam alii alicui rei annexa fuerit. Isti verò argumento accedit alterum, quod ex Scriptura non obscure patet, quod nimirum editio oraculorum per Pontificem maximum non alligata fuerit τοῖς Urim & Thummim, sed officio potius sacerdotali: In cujus etiam respectu, non propter Urim & Thummim, eidem contigerit. Hoc urget locus Novi Testamenti Joh. XI. Ubi postquam à sancto Evangelista añotata est vox Caiphæ ad Synedrium; *Expedi nobis, ut unus homo moriatur pro populo, ac non tota gens pereat:* mox subjicitur; *Hoc autem à semetipso non dixit, sed quum esset Pontifex anni illius, vaticinatus est, quod Jesus moriturus esset pro gente &c.* Hic clarè dicitur, quod Caiphas vaticinatus sit. Procul autem dubio τὰ Urim & Thummim, quorum in sanctuario usus erat, indutus non fuit. Et si maximè indutus fuisset, quod non conceditur: Attamen ratio vaticinii non sumitur ab Urim & Thummim; sed à sacerdotio illius anni. Et per hunc ipsum locum probabile nobis redditur dictum

Rabbino-

Rabbinorum suo loco jam adductum, quod nullus Pontifex oracula per Urim & Thummim ediderit, nisi qui habuerit Spiritum Sanctum h.e. donum propheticum. Quo ipso fatentur, quod oraculum ab Urim & Thummim non suspensum fuerit, sed potius usus τὸν Urim & Thummim, in edendis quidem oraculis, à dono Prophetiæ, sacerdoti summo concessio. Quare usus τὸν Urim & Thummim in edendis oraculis non fuit simpliciter necessarius, sed accidentalis; ut plane abfuerit, ubi donum prophetiæ abfuit.

§. 20. *Non inservierunt autem VI. τὰ Urim & Thummim oraculis edendis eo, quem Rabbinus habent traduntq., modo, quasi literæ certæ in gemmis pectoralis prominuerint, vel etiam in voces coiverint, quod mirum figmentum est ineptorum hominum; sed hoc, ut quando Pontifex maximus illis indutus fuit, divina oracula per os ipsius, ut alias per os Prophetarum vaticinia, edita sint.* Probat hoc ipsius institutionis phrasis, quâ juxta os ipsius egredientur, & juxta os ipsius ingredientur dicitur. Utiq. Phrasis hæc vult, quod verbum oraculi, quo vel egredi vel ingredi jubebantur, per os sacerdotis editum fuerit. Sed nec Rabbinus negare hoc possunt, quod vel tandem sacerdos magnus oraculi verba revelata ore suo protulerit. Unde ergo illis prominentia literarum & compositio? Profectò in universa Scriptura tale quid phrasis ista non dicit. Effugium hîc nonnulli Rabbinus apud Abben-Esram quærunt, & dicunt, Relativum in *τὸ os eius*, non ad Eleasarum, sed ad Urim & Thummim refertur, q. d. juxta os ipsius scil. Urim egredientur, & juxta os ipsius scil. Urim, ingredientur. Sed istis meritò opponuntur R. Salomo, Abben-Esra & alii. Jonathan Chaldeus quoque ita ἐπαΐζει; *juxta verbum Eleasarum sacerdotis erunt egredientes ad iudicandum in iudicium.* Sed in hoc prætereà consentientes habemus plerosque saltem & potiores ex Christianis Interpretibus.

§. 21. *Quomodo ergo VII. in Urim & Thummim oracula edita sunt? aut quis illorum in editione horum usus fuit?* Audivimus supra, quod pro nuda & ejusmodi morali causa Rivetus habuerit, ut ad illius præsentiam Deus operaretur occulto quodam modo sacerdotis oraculum. Hoc verò nimis nobis videtur vile; nec phrasibus Scripturæ emphaticis sufficiens. Num enim propter nudam præsentiam τὸν Urim & Thummim dicentur homines interrogasse in Urim & Thummim? Num ipse Deus dicetur respondisse per Urim

Probat.

Posit. VII.

Urim & Thummim, vel propter Urim & Thummim? Ejusmodi enim phrasēs in scripturis notę sunt. Et num causa vel ratio est, quare Num. XXVII. mandatur, ut Josua interroget Eleasarum Sacerdotem in judicio Urim? Nostram sententiam ut breviter exponamus 1. præsupponimus, quod paulo ante dictum est, donum Prophetiæ sacerdotibus magnis Veteris Testamenti concessum quoque à Deo fuisse; Idq; in honorem tanti muneris, adq; auctoritatem conciliandā ampliorem. Aharon certè jam ab initio exitus ex Ægypto dono Prophetiæ præditus fuit, illudque tempore sacerdotii retinuit, licet per Urim & Thummim, cū præsentē Mose opus non esset, nunquam interrogatus sit. Donum Prophetiæ ex eo clarum est, quod extat Num. XII. ab Aharone & Mirjam dictum; *Num tantummodo per Moysen locutus est Jehovah? annon etiam per nos locutus est?* neque enim Dominus contradixit, licet Prophetiæ gradus constituerit. Quod de Caipha diximus, qui, ut anni sui Sacerdos magnus, prophetavit, non repetimus. Invenimus autem 2. in scriptura discrimen non negligendum: tempus nempe fuit, quo Deus Prophetarum ministerio ultrò usus; fuit verò etiam tempus, quo homines Deum prophetiam petierunt. Quo tempore Deus Prophetarū ministerio ultro usus est; nullis unquam mediis opus erat: Sed Deus ita illos impulit Spiritu suo, ut tacere etiam non possent, si vellent, ut Jeremiæ exemplum probat Jerem. XX. Sic Caiphas Sacerdos magnus, non interrogatus, sine Urim & Thummim, de Christi morte prophetavit, ejusque utilitate Joh. XI. Sed quando petendum à Deo fuit oraculum, mediis, quibus impetraretur Spiritus sanctus, utendum fuit. Hoc medium ordinarium, ut sic vocemus, preces fuerunt; precibus autem adjungebantur etiam ritus alii. Sic Elisa usus est Citharæ cantu 2. Reg. 3. Alii sacrificia adhibuerunt: quod imitatus est malè Bileam. Numer. XXIII. Quando itaque 3. sacerdotes magni petiti sunt oracula, medium impetrandi Spiritus sancti revelationem Deus constituit Pectorale judicii, imprimis propter τὰ Urim & Thummim, quæ in illo erant: certè non sine precibus. Sistere nimirum se coram Domino debuit sacerdos magnus, ut typus sacerdotis cælestis, promissi Messiae, quem Dominus in ipso respiceret: orare debuit Dominum, ut placatus populo suo, & in bonum hujus, oraculum ederet; ut placatum se populo exhiberet propter Antitypum pectoralis judicii, ut juxta

ut juxta hujus merita judicaret populum suum; & in specie in animum induceret, quæ per Urim & Thummim præfigurarentur, perfectissimam illuminationem & plenissimam perfectionem satisfactionis Messia, atque propter ista populi placatus preces exaudiret, & oraculum petitem ederet. Quamquam itaque Dominus seipsum ad pectorale judicii, & Urim atque Thummim non obligavit simpliciter: ad ordinem tamen istum cum Eleasaro Pontifices successores populumque Israël obligavit, ut eum in petitione oraculi, saltem quantum fieri posset, observarent.

§. 22. Hæc si IIX. observaverimus, *hand difficulter ex omnibus* Posit. IIX
difficultatibus nos expediemus, sive phrasas, sive res spectaverimus, Difficulta-
 facile videtur expeditu 1. cur oraculum Urim & Thummim sub Tem- tes expe-
 plo secundo cessaverit? Ratio ferè nulla videtur dari posse. Sed ex diuntur.
 dictis facilè dabimus. Cum enim interrogatio per Urim & Thum- I.
 mim non novum constituerit Prophetiæ donum vel gradum, sed 2.
 tantum modum & ordinem impetrandi iis, qui donum prophetiæ 3.
 aliàs habuerunt, prophetiam: non mirum est, quod, quando sub 4.
 Templo secundo ipsum prophetiæ donum cessavit, modus & ordo 2. Reg. III.
 iste cessavit. Difficultas 2. est, quid factum, ut non semper Dominus V. 14.
 per Urim & Thummim oracula ediderit. Sicut Sauli contigit. Nam 3.
 cum petendi tantum modus mediumve Urim & Thummim fuerint 4.
 oraculi, preces petentium adjuvans: quid mirum est, si impiorum
 preces Deus repudiavit, sive Regum, sive sacerdotum, sive populi
 fuerint. Non ignotum est, quid Elisæus Propheta Joram Regi Isra-
 ëlis prophetiam petenti responderit; *Vivit Dominus, nisi facies Jeho-*
schaphati Regis Iudæ susciperem, si respicerem te, & si respicerem ad te.
 2. Reg. III. v. 14. Difficultas 3. est, quid sibi velit, quod Nehemias &
 Esdras distulerunt eos, qui genus suum probare non potuerunt,
 donec surgeret sacerdos 3.
 לְאוּרִים וּתְמִימִים Urim & Thummim? 4.
 Prudenter enim fecerunt viri, qui, ut de dono prophetiæ restituen-
 do non prorsus dubitarunt, ita nec de modo & ordine Urim &
 Thummim plane desperarunt. Et forte si meliores homines sub
 Templo secundo fuissent, dono prophetiæ & Urim Thummimq;
 non tam diu destituti fuissent. Sub initia N. Test. prophetavit Si-
 meon & Hanna: quin & Caiphas prophetavit, ut Pontifex. Diffi-
 cultatem 4. habet phrasis, interrogare per Urim & Thummim, re-
 spondere per Urim & Thummim? Sed in Hebræo constanter est

אִרְיָא in Urim &c. ubi quemadmodum sacerdos interrogans in Urim & Thummim non locutus est per Urim & Thummim: Ita in-
eptum est dicere, quod Deus per Urim & Thummim locutus sit.
Cur non potius *Beth* Hebræorum pro causa impulsiva accipimus?
Interrogavit sacerdos, Deum per & propter Urim & Thummim,
h. e. illuminationes & perfectiones Messiae significatas rogans, ut
Deum ad respondendum moveret. Respondit Deus per & propter
Urim & Thummim, h. e. motus per illuminationes & perfectiones
Messiae significatas. Possis etiam dicere, interrogasse sacerdotem per
Urim & Thummim, esse, mediantibus Urim & Thummim, iis indu-
tum: respondere per Urim & Thummim, esse, respondere per Urim
& Thummim indutum Sacerdotem, ut tribuatur *lois* Urim & Thum-
mim, quod sacerdotis est, quia sacerdoti mediantibus Urim &
Thummim datum.

Porismata.

I.

§. 23. Ad finem properandum verò est, quem per unū alterum-
ve Porisma faciemus. Porisma I. *Ex precipuis errandi in Scriptura
interpretanda principiis iudeorum est, quod verū Messiae Officium & re-
posita in eo mysteria, in primis satisfactionis pro hominibus intercessionis-
que apud Deum, nesciunt prorsus, vel si sciant, non credunt.* In hac nam-
que quamdiu ignorantia atque incredulitate manent, typos Vet.
Test. intelligere nequeunt, sed velamen ignorantiae manet jacens
super cordibus ipsorum, ut ne quidem Moysen, quem quotidie le-
gunt, & de quo sese jactant, assequantur, sed detorqueant.

II.

§. 24. Porisma II. *Indignum autem est, quod ex Christianis non-
nulli, Grotius, Grotiiq. similes, tanto opere iudeorum nugis delectantur,
ut eas etiam in pretio habeant, & sectentur.* e. g. nugas de Urim &
Thummim.

III.

§. 25. Porisma III. *Hoc potius pios Christianos deceat, ut in omni-
bus ceremoniis & typis Veteris Testamenti Christum, & quae ad Chri-
stum pertinent, quæramus; maxime ubi scriptura nobis viam stravit &
ostendit.* Sic cum Paulus Hebr. IX. & X. & alibi, Sacerdotem Vet.
Test. ejusque expiationem Typum Christi fecerit: cur non pergami,
ut etiam in vestibus ejus typos quæram eorum, quæ Christi sunt?

IV.

§. 26. Porisma IV. *Non mirum est, quod donum Prophetiae in N.T. non per-
petuum est, sed pridem cessavit, Ecclesiam jam jam plantatam.* Nam & in Veteri
Testamento prophetia, etiam *tan* Urim & Thummim, cessavit, pr. cipue pro
Ecclesia in Canaan plantanda & ordinanda data Num. XXVII.

Sed finiendum est. Pro eo, quod bene dictum scriptumve,

SOLI DEO GLORIA.

— (3.) —



ב

Dissertatio Theologica, De Verbis Salvatoris,

Matth. XI, v. 19.

καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ πάντων τέκνων αὐτῆς.

§. I.



Um hæc ipsa , quæ in hoc Proœmiū.

frontispicio posuimus verba, prolixius con-
siderasset Dn. D. Polycarpus Lyserus p. m. ex
Dn. D. Ly-
ser. Harm.
Evang.
c. 56.
Harmon. Evang. Cap. LVI. his verbis su-
am expositionem clausit: *Hæc de interpre-
tatione huius sententiæ annotare visum est;*
*utile enim est, & dignum eruditis, phrasēs il-
las, quæ Scripturæ propriæ & peculiare sunt,*

*ex fontibus diligenter considerare: utrumq; autem requirit explicatio-
nem, & quid significet vocabulum iustificare, & qui sint filij Sapientiæ.*
Optimè hæc & verissimè dicta esse, arbitror omnes iudicatu-
ros esse. Eò ergò confidentius hoc, quicquid est, laboris in nos
suscipimus, ut circa laudata aliquid etiam meditemur verba, si
fortè quod operæ pretium sit, assequi valeamus. Id verò faxit
DEUS Pater clementissimus per Filium suum unigenitum, Je-
sum Christum, in virtute & lumine Spiritus Sancti, Amen.

§. 2. Textus Authenticus Græcus jam in frontispicio positus ita habet; $\kappa\epsilon\iota\delta\iota\kappa\alpha\iota\omega\theta\eta\eta\ \eta\ \sigma\omega\phi\iota\alpha\ \alpha\pi\omicron\ \tau\omicron\varsigma\ \tau\epsilon\kappa\upsilon\omega\nu\ \alpha\upsilon\tau\eta\varsigma$. Syrus transtulit $\text{ואדקת חכמתא מן עבדיה}$ Quæ ejus verba Trostius & Tremellius vertunt; $\text{Et justificata est sapientia à cultoribus suis}$. Boder. in Reg. à servis suis: sed in Parisiensi etiam, à cultoribus suis. De quibus versionibus mox ex Ludovico de Dieu plura. Arabs habet; *Et justificata est sapientia à filiis ipsius*. Aliter namque exponi non posse putat idem de Dieu. Et certè infra Matth. XII, v. 37. Verbum Arab. برر pro Græco δικαίνω , usurpari, satis clarum est. Vulgatus & Erasmi Schmid. *Et justificata est sapientia à filiis suis*. Beza: *Sed justificata est sapientia à filiis suis*. Cum quo faciunt Genevensis Gallica, & Deodati Italica. B. Lutherus; und die Weisheit muß sich rechtfertigen lassen von ihren Kindern.

§. 3. Indicavimus, quod de Syriacâ Translatione plura habeat Ludovicus de Dieu in h.l. Ita autem ille: *Et justificata est sapientia מן עבדיה* Tremellius à cultoribus suis. quod Syri dicerent, מן עבדיה . Videtur legisse מן עבדיה à facientibus eam. quod Benoni Kal est, à singul. עבד Boder. in Reg. à servis suis, id est מן עבדיה quod quum displiceret deinde, in Parisiens. vertit cum Tremellio, à cultoribus suis. At quod in Syro est, consentientibus editionibus, pro singulari habet substantivum עבדא opus. Et sensus verborum est, *justificata est sapientia ex operibus suis*. Non est, quod hanc versionem quisquam miretur. tradit enim Hieronymus in quibusdam Evangeliiis legi, *ab operibus suis*. Sapientia enim non petit vocis testimonium, sed operum. Hæc ille. Arabs Græcum textum ad verbum exprimit Εκ . Hactenus de Dieu. Quod de versionibus, 1. à Cultoribus suis, à servis suis, dicit, benè habet: certè enim neque nos approbare possumus: & Tremellianam ne quidem, si maximè מן עבדיה supponatur scriptum; quippe quod longè alium sensum redditurum esset. Quod 2. ait, non mirandum esse, si מן עבדיה opera significet Syro Interpreti, cum Hieronymus tradat, etiam in quibusdam Evangeliiis, Latinis nimirum, lectum fuisse, *Ab operibus suis*: eò minus quidem nos miramur, quod non vanam putamus conjecturam, Syrum Latinam potius aliquam Editionem, quàm Græcum textum, transtulisse, vel Latinum saltem aliquod Exemplar contulisse, illudque non rarò secutum fuisse, quod ex

Proponitur I, Textus. cum Versionibus quibusdā: Syriaca. Arabica.

Erasmi Schmid. Beza, B. Lutheri.

Vbi, quæ ad Syriacâ Versionē Ludovici de Dieu habet, annotatur,

& consideratur 1.

2.

iis forte fuit, in quibus legebatur, *ab operibus suis*. Non tamen
 3. valdè nobis placet versio; *Ex operibus suis*. Nam sapientia
 non rectè à Judæis justificata est ex operibus suis, ut debebat; sed
 condemnata potius est ob opera sua, quæ Judæis non placebant,
 sed culpabantur. Crediderim igitur 4. melius retineri, quod
Hieronimus in quibusdam Latinis Exemplaribus invenit, & Sy-
 rus ex iis sumsisse videtur, vertique rectius; *Et justificata est sa-
 tentia ab operibus suis*. Ut indignitas rei doceatur, & sensus sit;
 Atque ita fit, ut infinita illa sapientia, quæ omnes res ab initio,
 atque adeò omnes quoque homines fecit, ab operibus suis, quæ
 fecit, justificetur, quasi sapientioribus. Ubi quemadmodum
 satis commodus est sensus; ita Syrus cum quibusdam, non in-
 eptè hoc loco τὰ τέκνα, *filios*, accepit, de filiis excreationis bene-
 ficio & jure sic dictis, juxta illud; *Annon Pater unus omnibus no-
 bis? annon DEUS unus creavit nos?* Malach. II. v. 10.

Mal. II.

v. 10.

II.

Variæ Ex-

positiones

adferun-

tur

I.

ex Dn. D.

Lyser.

Harm. in

h. l.

§. 4. Sed ad rem ipsam à Versionibus progredientes, vi-
 deamus Interpretum Expositiones. Præcipuas saltem commu-
 niores, habet Dn. D. Polycarpus Lyserus Harm. Evang. loc. cit.
Concluditur, inquit, *hac sententia; Et justificata est sapientia à filiis
 suis omnibus*. Cumq; sensus videatur manifestus esse, phrasis facit
 obscuritatem. Verbum enim *justificare* nostris linguis quasi insolens
 est juxta Hebraismi usum. Lutheri sententia videtur simplicissima
 esse. πῶς enim significat inter cetera etiam in genere, in judicio cum
 aliquo de jure disceptare, vel litem decidere. Iesa. 43, v. 9. *producant
 testes suos & justificentur*. 2. Reg. 15, v. 4. *Omnem virum, cui causa
 erit & iudicium, justificabo eum*. Lutherus ita reddidit: Die
 Weißheit muß sich rechtfertigen lassen. Hoc est, sicut filij Prophe-
 tarum, doctrinam eorum, quam sciunt divinitus comprobata esse,
 sine tergiversatione & inquisitione amplectuntur: ita debebant omnes
 homines, præcipuè verò Judæi, quibus DEUS iudicia sua, præ reliquis
 gentibus patefecit Psalm. 147, v. 19. ut filij, hoc est, discipuli divina sa-
 pientia, sine tergiversatione & censoria inquisitione, doctrine divinitus
 patefactæ se subicere, & ei acquiescere. Jam verò divina sapientia à
 filiis suis justificatur, hoc est, quasi in iudicium pertrahitur, discepta-
 tur cum ea, de jure accusatur, taxatur, reprehenditur, in quâ nunc hoc
 nunc illud desideratur. Et qui debebant esse filij divina sapientia,

hoc est, obediētes discipuli, illi sumunt sibi, quasi pro tribunali sedentes, ius vocis decisivæ, ut pro lubitu suo vel pro, vel contra sapientiam divinam possint pronuntiare. Germanicè propriè diceretur: *Muß sich meistern und richten lassen.* Hæc Explicatio & sententiæ & contextui & phrasi Iesa. 43, v. 9. 2. Reg. 15. v. 4. congruit. Bucerus sumit interpretationem inde, sicut in hoc ipso loco verbum iustificare usurpatur; Publicani iustificaverunt DEUM. Ut sensus sit: Licet magna pars contemserit & repudiaverit Evangelium, fuisse tamen sapientiam divinam iustificatam, hoc est, ut iustam comprobatam, celebratam, & susceptam ab omnibus filiis suis, qui scilicet à DEO electi & præordinati erant. Chrysostomus ita interpretatur: Sapientia divina omnia tentavit, & nihil eorum omisit, quæ ad conversionem & salutem filiorum suorum pertinent. Iustificata igitur, hoc est, absoluta & excusata est, ita ut culpa perditionis sit penes ipsos, non penes sapientiam DEI. Significatio enim verbi iustificare pro absolvere usitata & nota est. Alij ita interpretantur. Illi, qui debebant filij esse sapientie, licet eam nolint accipere: tamen in conscientia convicti, non poterunt eam solidis argumentis improbare & refutare, & ita sapientia divina, etiam à filiis suis, qui eam rejecerunt, iustificata est. sicut enim vocantur filij regni. Matth. 8, v. 12. ita intelligi possunt filij sapientie, quibus tradita erant oracula DEI, Rom. 3, v. 2. & quibus primum annuntiari oportebat regnum DEI Act. 13, v. 46. Castalion expendit præpositionem ἀπὸ, quæ apud Græcos regulariter non solet referre personam agentem Rom. 6, v. 7. Qui mortuus est, iustificatus est ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας à peccato, hoc est, liberatus est à iure sive obligatione peccati. Ita Act. 13, v. 38. ab omnibus, à quibus in lege Moysis non potuisses iustificari, in Christo omnis, qui credit, iustificatur. Ibi, iustificari ἀπὸ, non monstrat id, quod efficit nostram iustificationem: sed significat absolutionem, seu liberationem à iure & obligatione peccati. Eodem modo & hoc loco explicat præpositionem ἀπὸ. Sapientia enim ex promissione Patribus factâ, quasi iure quodam obligata erit Iudeis, qui ratione promissionis filij erant sapientie, ut illis primum annuntiaretur. Sed quia filij eam repudiant, absoluta est ab illo iure seu obligatione, & libera est, ut prædicatione transferatur ad gentes. Sententia vera est, & à phrasi scripturæ non abhorret: simpliciores tamen sunt reliquæ interpretationes. Nam in sermone Evangelistarum ἀπὸ sæpè pro

pro ὅτῃ personam agentem refert, ut Luc. 17, v. 25. oportet filium homi-
nis multa pati, & reprobari ἀπὸ γεγεῆς τὰ υἱοῦ. Hæc Lyserus. Cal-
vinus harmon. dicit; quosdam ironice sumere; scilicet ita sapi-
entia justificata est à (vobis) filiis ejus. Item alios; Sapiencia ju-
stificata h. e. aliena facta est à filiis suis.

2.
Ex Ca. vi.
no. h. l.

§. 5. Novam planè Joannis Coch recenset Ludovicus de quibus ad-
Dieu h. l. Non possumus autem, inquit, quin addamus, quod doctiss. ditur
Joannes Coch submonet in tractatibus Talmud. p. 240. annon sensus
esse queat, justificata, i. e. victa est sapientia à filiis suis. Occasio præ-
buit, quod ibi in Gemara dicatur, דוכא למלכא, qui vincit Regem. ad
verbum, inquit, justificat. Nescio, an in Kal דוכא unquam significet Ludov. de
justificare. In Piel. fateor. at, ibi, quod sciam, non significat vincere. Dicu.
in Kal propriè intransitivè significat justum esse, vel haberi. quia au-
tem qui in iudicio justus habetur, vincit adversarium, eiq; os obturat,
hinc & vincere significat. efficere ut alius sileat, eiq; os obturetur. Sic
quod Psal. 51. v. 6. dicitur למען תוכה בשפתך ad Rom. 3, 4. vertitur, ὅτι
victor ē πρὸς καὶ νικῶν δαίμονα, ut vincas, quum iudicaris, id est, ut tu iustus
deprehensus silentium imponas omni contradicenti. Considerent eru-
diti, an is sensus hic locum habere queat: Videte Judæi vestram per-
vicaciam. Sapientissimè DEUS vobiscum egit, primò Joannem mi-
sit, qui austerè & duriter vixit. vos eum demonio possessum calumni-
ati estis. misit deinde filium hominis, qui familiariter vobiscum versa-
tur, hunc edacem & vini potorem dicitis. atq; ita à vobis, qui sapien-
tia filij esse debebatis, ipsa sapientia victa est, i. e. pudefacta, & quasi si-
lentio coercita. Eam quidem, quam verbulo tantum innuit, doctiss.
vir mentem esse coniecto. Vel potius, quia, ut diximus, non qui in-
stificat, sed qui instificatur, vincit, sensus erit, instificata est sapientia à
filiis suis, i. e. vicit filios suos, eosq; pudefecit, & silere coëgit. DEUS
tam sapienter omnia salutis media erga filios suos adhibuit, ut ipsimet
cogantur sapientiam eius instificare, eiq; victoriam tribuere, ac silere
coram eâ. quod certè non displicet. Solummodo scrupulum movet,
quod δικάζειν vincendi significatione alibi non extet, nec mirum, quia
non respondet τὸ δικάζειν, sed τὸ νικᾶν, quod nunquam vincere significat.
Hæc de Dieu.

Iohann.
Cochii
ex
Ludov. de
Dieu.

§. 6. Heinsius in Exercit. sacr. ad nostrum locum ita suam
sententiam exponit; Paulò post sequitur, καὶ ἐδικαζώθη ἡ σοφία ἀπὸ
Heinsii.

4.
Heinsii.

ἡ δὲ τέχνη αὐτῆς. Hoc autem, quod alias Hebraei eleganter dicunt, Pro sapientia eius respondebunt eius filij. Ut parallelus, & quasi ad interpretationem huius loci scriptus videatur ille Genes. 30. 33. ubi Jacobus יצדקת בי צדקה Quod rectè eruditi vertunt, & testificabitur de me iustitia mea. ad verbum; Pro me respondebit iustitia mea: si-ve ab aliorum iudiciis iustitia me vindicabit mea. Mirificè Hellenista, quibus placuit, καὶ ἐπαχύσεται με ἡ δικαιοσύνη μου. Inprimis verò optimè Chaldaeus voce ܬܕܩܐ usus est. ut sit, testificabitur mihi iustitia mea. Nec abludit, quod B. Hieronymus ad Esaia quinquagesimum tertium, de eternâ quoq; sapientiâ rectè id dici notat. Non iustificari quippe ut esse incipiat, quod non est, sed, ut, quod est, omnibus appareat.

§.
Maldonati
Iesuitæ.

§. 7. Maldonatus Jesuita, postquam varias sententias retulit, subjicit suam, his verbis; Ego sapientiam, ut Chrys. Hieron. Beda & Euthym. divinam providentiam vocari arbitror, filios autem sapientia omnes Iudeos, & eos, qui sapientiam receperunt, & eos, qui reiecerunt, non quod sapientes aut essent, aut esse deberent, aut esse sibi viderentur, sed quod essent quasi pueri & discipuli divinæ providentiæ, quæ Iudeos peculiariter, tanquam proprios filios, gubernabat: propterea in pueris, non in viris similitudinem proposuit: Iustificatam autem esse ab utrisq; & bonis & malis, i.e. iustam declaratam, dum canente Christo, & lamentante Joanne, alij saltaverunt, id est Christum, alij planxerunt, i.e. Joannem secuti sunt, alij autem neq; plangere neq; saltare voluerunt: ij enim, qui saltarunt, Christi exemplum secuti dicere possunt Scribis & Phariseis, cecinimus vobis, & non saltastis: & illi canere dicuntur, qui canentem Christum imitati sunt, & aliis Iudeis, ut saltarent, exemplum præbuerunt. Qui verò secuti sunt Joannem, lamentati cum eo sunt, & scribas, & Phariseos exemplo, ut idem facerent, provocarunt: sed plangere noluerunt. Solus autem Christus, & Joannes nominantur, quia ambo, ille canentium, hic lamentantium duces erant. & qui crediderunt, & qui non crediderunt, divinam sapientiam iustificarunt: illi eam amplectendo; hi quia illis eam amplectentibus repudiaverunt: nam dum nec Christi cantui, nec Joannis lamentationi credere voluerunt, satis ostenderunt, se nullo modo velle credere, & per se, & non per divinam stare sapientiam, quominus converterentur.

§. 8. Plures

§. 8. Plures Autores, eorumque verba adducere angustiae chartae nimium foret: ideo his contenti erimus, suis quoque infra locis annotaturi, si quid observatu dignum in aliis putaverimus. Cum verò, quæ hæcenus adduximus, generaliora sint ferè, & sensum, quem quisque Interpretum esse putat, potius, quàm verba singula exponant: distinctius de verbis singulis agemus, ut nostrum tandem etiam sensum subjiciamus. Non malè autem *Maldonatus* allegatus in h. l. scribit; *Difficilis locus! consistit autem tribus in rebus difficultas, primum, quid vocetur sapientia: deinde qui filij sapientiae appellentur: postremo, quid sit iustificari.*

Maldonat.
h. l.

§. 9. Quæritur itaque I. quæ sit σοφία, Sapientia? Ad hanc quæstionem respondet *Maldonatus* h. l. *Alij Christum ipsum, alij divinam providentiam Sapientiam vocari dicunt.* Posteriores autem sententiam Jesuita, ut ex supra allegatis ejus verbis constat, approbat. Sed Christum esse σοφίαν sapientiam hanc communior saltem Nostratibus est sententia. Cui nos malumus subscribere. Equidem tertia etiam addi potest Expositio, de sapientiâ divinâ in communi; quatenus omnibus tribus divinitatis personis communis vel eadem potius est: Ubi facilis dabitur hujus & alterius, de providentiâ divinâ, acceptionis conciliatio; si modo providentiâ divinâ, non generalem super omnes creaturas, sed specialem sapientissimè saluti hominum, mediisque ejus providentem, intellexerimus. Nihil enim tum divinâ ista providentiâ aliud erit, quàm ipsa sapientia, quâ mysterium salutis nostræ plenissimum est. Sed & quarta σοφίας, sapientiæ acceptio constituetur, si generale faciamus ex verbis Christi proverbium, Judæis vulgò usurpatum, à Christo verò ad suum, de quo locutus est, negotium, applicatum. Sic σοφία Sapientia, generalissimè erit quævis Sapientia, sive divinâ, sive humanâ fuerit, quam discipuli ipsius docere & corrigere voluerint. Quasi dicat Christus; Et sic etiam hic verissimum est, quod vulgari & trito jactatur pro verbio, *Justificata est sapientia à filiis suis.* Verum enim verò. I. cum nullo hic Proverbii à Christo citati indicium, neque etiam ille aliàs vulgi dictoria citare soleat, imprimis quando, quod in capite undecimo Matthæi facit, de sublimibus mysteriis loquitur: ideo, juxta quartam expositionem, licet hanc non absurdam esse ultrò largiamur, humanum hic proverbium à Christo usurpari non existimamus.

III.
Locus ipse
expenditur.

Circa quæ
Qu. I.

Quæ
σοφία,
Sapientia?
sentent. 1.

2.
3.

4.

Quæstio-
nis decisio.
(I.)

mus. Interim hoc verissimum agnoscimus, quod Christus in concionibus (sicut ex Evangeliiis facile est observare) sapientissimis sententiis gravissimisque frequenter usus sit, instar proverbiorum, ut iis etiam, si saltem latiore sensum verbis dare voluerimus, loco proverbiorum uti possimus. Ita quis negaverit, si verba & sententias Scripturæ tum ad Ecclesiasticas tum ad profanas res accommodare liceat, dici posse de quocunque sapientiæ singularis Doctore, quem inepti ejus discipuli corrigere & docere, quid ipsi faciendum sit, præsumunt, Justificari sapientiam à filiis suis? Est 2. sine dubio, quod nos quidem suspensos reddat, verum, quod Salvator in nostris verbis loquatur de σοφία seu sapientia docente. Ideò namque tribuuntur illi filii, quos docere suscepit: ubi verò discipuli sunt, ibi etiam vi relationis doctor est. jam verò, quanquam non ineptum est, de sapientiâ divinâ in communi sumta enuntiare, quod doceat homines, quod suos filios, suosque discipulos habeat: cum tamen ex Scripturâ constet, dari in divinis sapientiam personalem, convenientius sanè est, hanc personalem sapientiam per sapientiam docentem intelligere. Sapientia porrò personalis in divinis Filius DEI est, seu Christus, sapientia DEI Patris personalis. Hinc supra indicavimus, quod sententiæ, quæ Christum esse dicit sapientiam, malimus subscribere. Unde, quando Dominus dicit, *Justificata est sapientia à filiis suis*, idem est, ac si diceret, Justificatus est Doctor sapientissimus, qui ego ipse sum, seu Filius hominis (ut se vocavit) est, à filiis, seu discipulis suis: quod & iniquissimum & absurdissimum est, ut infra videbimus. Nec refert, quod Christus non tantum sui ipsius, sed & Johannis Baptistæ meminit, in quo reprehenso à Judæis sapientia non minus justificata sit, quam quum ipse Salvator ab iisdem reprehenderetur. Non enim propterea Johannes sapientia ipsa est, aut in pari cum Christo gradu collocatur: sed Christus, Filius hominis, ipsa sapientia est, quæ ad Judæos venit incarnata, & quæ Johannem ad eosdem misit, & in utroque justificata à discipulis suis est. Porrò 3. Cum in hoc conveniant Interpretum sententiæ, quod σοφία, sapientia, in hoc salutis humanæ negotio sit sapientia divina; in divinis autem à sapientiâ Filius DEI, Christus, excludi non possit: non video, cur, qui à nemine hic

ex-

excludi potest, & ipse in propriâ personâ coram hominibus visibiliter stat; non meritò ipsa sit divina sapientia loquens & docens, ut tamen DEUS Pater ipsius, & Spiritus Sanctus non excludantur. Nec dubitamus 4. quin Articulus Græcus, cum dicitur, *ἡ σοφία*, emphasin magnam habeat, & singularissimam sapientiam, quæ in Filio hominis docebat; atque cum hominibus versabatur, & quæ per Johannem rigorosam vitam agentem prædicabat baptismum poenitentiae, denotet. Atque hac de *σοφία* Sapientia.

(4.)

§. 10. Hæc Sapientia II. *ἐδικαιώθη*, *Justificata est*. Quas huic verbo Interpretes dent significationes, ex supra adductis tum Versionibus, tum Expositionibus colligere est. Nimirum. 1. Quibusdam hoc *ἐδικαιώθη*, *instificari*, est idem ac, *agnosci & haberi pro iusta & sapienti*; ideoque approbari, fide apprehendi, laudari, celebrari, sive hoc ex animo & verbis, sive factis & interpretatione fiat. Quod ultimum, propter *Maldonatum* Jesuitam addimus, Maldonat. qui putat, sapientiam etiam ab iis, qui eam inter Judæos rejecerunt, justificatam, laudatam, celebratam esse, dum isti factis suis ostenderint, per se, non per divinam stare sapientiam, quò minus converterentur. Quam sententiam sumsisse videtur ex Chrysostomo, & ad suum sensum applicasse. Nam 2. *Chrysostomus* (ut ipse Maldonatus citat) justificare ita interpretatur; ut idem sit, ac *absolvere*, *excusare*, ut sapientia justificata, h. e. absoluta & justificata sit, tanquam penes quam culpa perditionis Judæorum non sit, sed penes ipsos Judæos, ex hoc argumento, quod sapientia divina nihil eorum omisit, quæ ad salutem & conversionem filiorum suorum pertinent. Non procul 3. abeunt illi, qui apud Dn. D. *Lyserum*, justificatam ajunt Sapientiam, dum ita convicerit Judæorum conscientias, ut solidis argumentis improbare & refutare eam non potuerint, etiamsi malitiosè eam rejecerint. 4. Contendit eodem, apud eundem Dn. D. *Lyserum*, *Castalio*, cui *instificari est liberari à iure & obligatione peccati*, hoc sensu, quod sapientia divina, quæ ob promissiones Patribus factas, Judæis quasi jure quodam obligata fuit, ab hoc jure & obligatione absoluta sit, dum, quod suum erat, fideliter præstitit, licet à Judæis repudiata sit. 5. est sententia *Cochi* seu *Cocceii*, cui justificari est vinci: quam quomodo in bonum sensum exponere laboraverit

Qu. II.
Quid sit
ἐδικαιώθη,
justificata
est?
Sent. I.

2.

3.

4.

5.

- boraverit *Ludovicus de Dieu*, supra habuimus, nec hic reperimus.
6. Expositioni Heinſianæ τὸ δικαιῶν *instificari*, est *vindicari ab aliorum iniquis iudiciis*. Quomodo in bonam partem sumetur de filiis sapientiæ bonis & electis, degenerum filiorum iudiciis se opponentibus, sapientiamque defendentibus. Quæ fortè sententia ad primam facilè revocari poterit. Tandem 7. alii, δικαιῶν *instificari* in malam partem sumunt pro *condemnari, accusari, reprehendere*: In quem sensum *B. Lutheri* versionem, muß sich rechtfertigen lassen/interpretatur *Dn.D. Lyserus*. Nec pauci huic expositioni subscribunt.

Quæ ex-
pendun-
tur.
Equidem
I.
Sent. I. II.
III. IV. VI.
in genere
I.
refutatur
(I.)

§. II. Expendemus paulisper has sententias. Et I. quidem illas sententias, quæ in bonam partem accipiunt Verbum δικαιῶν, *instificari*, ut sunt, prima, secunda, tertia, quarta, sexta, hætenus cum usu scripturæ convenire, quod Scriptura etiam idem verbum in bonam partem sumere solet, nimirum pro *absolvere, iustum vel liberum pronuntiare, comprobare, iustum habere, laudare & celebrare tanquam iustum*, negari non potest. Sed non apparet, quomodo ad contextum Concionis Christi, res, quomodocunque etiam torqueamus, commodè applicari possit. Nam (I.) in proximè præcedentibus verbis, cum quibus nostra cohærent, non laudatur, non approbatur, non absolvitur, non iusta pronuntiatur, sed accusatur, reprehenditur, iniquè tractatur sapientia, dum nihil in laudem sui apud Judæos, sed in vituperium potius proficit, quicquid etiam variis modis tentet & agat. Hoc namque est, quod Christus dicit; *Sed cui assimilabo generationem hanc? similis est pueris, qui sedent in foris, & acclamant sodalibus suis, ac dicunt; Tibi æcecinimus vobis, & non saltastis, lugubria cecinimus vobis, & non planxistis. Venit enim Johannes nec edens, nec bibens; & ajunt, demonium habet. Venit Filius hominis edens ac bibens: & dicunt; En hominem comedonem & vini potorem, publicanorum amicum & peccatorum.* Quibus statim subjungit; *Et justificata est sapientia à liberis suis.* Haud obscurum sanè est, quod Salvator verbis istis Generationem Judæorum redarguat, quod pessimè se erga σοφίαν, sapientiam gesserit. Cui, inquit, *assimilabo generationem hanc* in universo, quod illi cum Sapientiâ intercedit, negotio? Non enim cum generatione Judæorum Salvator com-

paratio-

parationem instituere voluit, sed cum toto negotio, ad demon-
strandum tandem aliquid de generatione eadem. Qui stylus et-
iam aliàs in Parabolis usurpari solet: hic verò ex verbis statim sub-
junctis satis apparet. Pergit namque Christus; *Similis est pue-
ris, qui sedent, & acclamant sodalibus suis.* Certè non omnes hi
pueri generationi Judæorum respondent, sed pars illa tantum, cui
à sodalibus acclamatum est: qui autem istis acclamarunt, Chri-
stum præcipuè & Johannem Baptistam, vel in utroque potius sa-
pientiam cœlestem repræsentant. Sapientia namque hæc stetit
in foris & plateis, vocavitque ad se stultos Judæos. Res itaque
totius negotiij inter Sapientiam divinam, Filium DEI, & inter ge-
nerationem Judæorum ita gesta est, ut Sapientia cœlestis, sicut
pueri sodales suos acclamantes, conqueri de Judæis potuerit;
*Tibiâ cecinimus vobis, & non saltastis: lugubria vobis cecinimus, &
non planxistis.* Vel; *Tibiâ cecini vobis*, nim. in Filio hominis, qui
ipse sum, *lugubria cecini vobis*, scil. per Johannem Baptistam, ser-
vum meum &c. Quæ verba quidam saltem Interpretes pro
vulgi apud Judæos proverbio habent, quod Christus in suum u-
sum transtulerit. Et *Ludovicus* quidem *de Dieu* in h.l. illud ipsum *Obiter de*
esse putat, quod in libro Talmudico Sanhedrin Cap. XI. fol. 103. questione,
col. i. extat, & ille ita citat; *אמר רב פפא היינו דאמרי אנשי בכ"י ליה* *An Verba*
למר ולא ידע אחוהי למר ולא ידע וי ליה למר דלא ידע בין טוב לביש *Christi, Ti-*
& ita vertit: Flevi viro, & non agnovit. risi viro, & non agnovit. *biâ cecini-*
Pe viro, qui non discernit inter bonum & malum. Sed quod ad *mus &c.*
lectionem attinet, Editiones Talmudis, Veneta, Basiliensis, Am- *idem dicat*
stelodamensis, omnes ter habent *דלא, nunquam, ולא: item הייבי* *cum pro-*
non אחוהי: quare, undenam Ludovicus de Dieu ista habeat, nobis *verbio Tal-*
non constat. forte putavit, sensum lectionem istam requirere, & *mudico?*
corrigeret ausus est. & certè הייבי ד per ב vitiosum est: non tamen *Ludov. de*
cum de Dieu faciendum est אחוהי sed הייבי per כ legendum est; ut *Dieu.*
benè legit Lexicon Talmudico-Rabbinicum Buxtorfianum in
voce מר Mar. Si verò constaret de Editionibus, in quibus pro
דלא duobus prioribus locis extaret *ולא*, lectio hæc faciliorem sen-
sum redditura videtur, & magis approbanda. Quantum verò
ad Versionem, *Drusius* in Adagijs Hebraicis sub finem, vertit; *Drusius.*
Fletus viri &c. Malè certè: nec sensum, ut Dn. *Buxtorfius* benè *Buxtorfius*

annotat, affecutus est, & ipse *Drusus*, se nondum intelligere proverbium, fatetur : ut mirum non sit, quod in versione erravit. Sed nec *Ludovici de Dieu* versio, *Flevi viro, risi viro*, benè habet : cum voces ך״י & ך״י Participia Chaldaica formæ constructæ, quâ pro absolutâ Talmudistæ utuntur, revera sint. Quare Dn. *Buxtorfius* loc. cit. ita transtulit; *Dicunt homines; sive flectant ei Domino, qui nescit, sive rideant ei Domino, qui nescit, vae ei Domino, qui nescit discernere inter bonum & malum.* Sensus, pergit, est; cum homine stolido nihil profici, sed perinde esse, sive quis mitius cum eo agat, & ei quasi rideat, sive asperius in ipsum animadvertat. Sensem hunc tradit Glossa *R. Salomonis*; *Quando* (Sapiens, h. e. DEUS) *vult causam suam agere & disceptare cum illis, sive rideat cum ipsis, sive irascatur illis, non tamen timent illum, neq; conterantur, ut ad meliora revertantur.* In quâ etiam se fundare videtur Versio : de quâ dicere plura, huius loci non est. Fortè tamen, sicut rectè conditionalis subauditur, ita ך Daleth in duobus prioribus locis sumendum est pro ך״י, (in usu Græcorum, qui invenitur in conditionalibus propositionibus, ut inserviat tantum ἀποδόσει, e. g. εἰ ἂν καταγινώσκῃ, si condemnet nos cor nostrum, ἵτι μὲν ζῶν ἐστὶν ὁ Θεός, quia major est DEUS corde nostro) hoc modo; *si flectant Domino* (h. e. stulto, καὶ ἐυφημίαν : nam, ut *R. Salomo* in Glossâ habet, non propriè accipitur τὸ ך Dominus) *quia non* (tamen non) *intelligens sit : si rideant cum Domino* (stulto) *quia non* (tamen non) *intelligens sit : vae igitur Domino* (stulto) *quia nescit discernere inter bonum & malum* (qui enim non fit intelligens si ve per fletum si ve per risum, certe nō discernere potest inter bonum & malum.) Sed quò devenimus? Hoc dicere institueramus, Verba Christi; *Tibiâ cecinimus vobis, & non saltastis, lugubria cecinimus vobis, & non planxistis*, h. e. Tibiâ cecinimus, quod signum est, saltandum esse, & tamen non intellexistis stulti, quod vobis saltandum esset; threnos cecinimus vobis, more præficarum, quod signum planctus est, & tamen non intellexistis, ut plangeretis, sed redarguistis potius nos, quasi canere non possimus, (quomodo sensus quidem idem est, qui proverbii Talmudici : Non tamen hoc ante Christum fuisse, & à Christo accommodatum fuisse credimus) redarguere malitiosam Judæorum incredulorum in spiritualibus stultitiam, in quâ tamen sibi

fibi ipsâ sapientiâ sapientiores visi sunt : unde in verbis, *Et justificata est sapientia* &c. non possit dici laudari sapientia.

§. 12. Certe hoc argumentum (2.) non parum stringit. (2.)
Adigit enim Autores, qui τὸ δικαιῶν, *justificari*, in bonam partem accipiunt, eò usque, ut copulam καί, adversativè accipiant pro, *et sed, tamen*; *Sed justificata est tamen sapientia à filiis suis.* De quo *Maldonati* hoc est judicium; *Et si scio, aliquando καί pro ἀλλὰ, ut Maldonatus.* ubi omnia nos verba in naturalem ducunt significationem. Et certè nullum adversationis seu oppositionis indicium est; nisi quod Autoribus istis videtur τὸ δικαιῶν, *justificari*, commodè exponi non posse, nisi aliqua fiat oppositio. Sed secus se res habet: ut infra videbimus. Quare invertimus; Particula καί, *Et*, similia conjungit, & in hac suâ significatione retinenda est, quamdiu retineri potest. Potest autem retineri, ut infra apparebit. Ergò. Procul dubio etiam B. *Lutherus*, retinendum hoc loco esse, probè vidit: ideoque vertit; und die Weisheit muß sich rechtfertigen lassen. B. *Lutherus*.

§. 13. Accedit (3.) quod quæ in contextu sequuntur, vehementer etiam objurgant Judæos, & divinæ iræ judicium prædicunt. (3.)
Tunc, inquit Evangelista, *incepit* (Jesús) *exprobrare civitatibus, in quibus editæ fuerunt plures virtutes ipsius, quod penitentiam non egissent: Væ tibi Chorazin, væ tibi Bethsaida &c. Et tu Capernaum &c.* Haud obscurum videtur, quod à generali totius generationis seu gentis Judaicæ objurgatione Dominus ad specialem quarundam civitatum reprehensionem progressus sit. Quomodo ergo potest commodè sententia in laudem electorum filiorum sapientiæ interponi? Equidem hæc pars concionis apud Lucam non subjungitur, sed alibi ponitur. Interim juvat etiam nostram causam contra Autores, contra quos hic agimus, Evangelista Lucas: qui, si oppositionem aliquam statuisset, procul omni dubio verba nostra Cap. VII. non postposuisset expostulationi cum prava generatione, sed annexuisset versui vigesimo nono, ubi optimum invenissent locum. Quàm enim commodè in isto versu ita locutus fuisset; *Et omnis populus audiens, & publicani justificaverunt DEUM, baptizati baptismo Johannis; & justificata est sapientia*

piencia à filiis suis omnibus: Pharisei autem & legisperiti consilium Dei spreverunt &c. Quem, quæso, commodiorem locum Evangelista verbis nostris dare potuisset? *Calvinus* in harmonia dicit, sententiam nostram respondere superiori (Lucæ) membro, ubi dictum fuit, justificatum à plebe fuisse DEUM. Quod si verum est, cur ergo non isti membro statim etiam subjuncta est?

2.
In specie
(1.)
Calvini.

(2.)
Maldonati

§. 14. Hæc, & si quæ sunt alia in genere, acceptioni vocis, *justificari*, in bonam partem sumtæ, meritò opponuntur. Nec video profecto, quæ fundamenta illa ex textu habere possit. In specie ut ad singulos, quos faciunt sensus, progrediamur, non operæ existimamus pretium. Certè ironica, quæ apud *Calvinum* est, sententia, adeò probabilitatis nihil habet, ut communiter deferatur. *Maldonatus* sibi videtur egregiam habere rationem. ut, inquit, *ita exponam, monet me primum sententia, qua hoc modo plenior, grandior, & Christi majestate dignior, ut ipsimet filij sapientiæ eam justificarent, sive recipiant.* Verum istud *Maldonato* videtur. Et Scripturæ quidem sensus non malè ampliatur, extenditurque: sed ubi ipse se ampliat, & extendit, nobisque ut ampliemus & extendamus, permittit. Deinde, pergit *Maldonatus*; *Conjunctio* *κ, &*, (me monet) quæ hanc videtur habere vim, ut significet, ipsosmet filios sapientiæ, id est, discipulos magistrum, alios discendo, alios non discendo, justificasse. Certè illam interpretationem quorundam admittere hæc particula non potest, qui exponunt, sapientiam à filiis suis, id est, ab iis tantum, qui eam receperunt, justificatam. Mirum est, quod hic *Maldonatus* non recordatus est, apud Lucam extare, *ab omnibus filiis suis..* Sed videtur *Maldonato* *Conjunctio* *κ, &*, hic loci tantam habere vim: revera autem non habet. De voce autem *πάντων*, omnibus, infra erit commodior dicendi locus.

II.
Sententia
Cocceji

§. 15. Sententiam 2. *Johannis Cochiseu Cocceij* Ludovicus de Dieu, quem supra adduximus, laborat in bonum sensum interpretari: Sed tandem tamen ipse fateri cogitur, quod *כֹּחַ* nusquam transferatur per *סִיחָא וִו*; nec hoc, per illud. Quid ergò frustra neâ subtilitate opus est? Et miror profecto, quod *Coccejus*, qui in Gemara *כֹּחַ לְכָל דְּזָכִי לְמַלְכָּא* vertit, *omnis qui Regem verbis vincit*, postea in notis scribere ausus sit, Ad verbum esse, *justificat*. Quid enim, quæso est, *omnis qui Regem justificat*? aut ubi *כֹּחַ* est *justificare*?

Justificare? Generalis potius ibi sententia est, *omnis qui Regem vin-*
ci, scil. quocunque modo, sive verbis sive armis : eo quod debi-
tum honorem non exhibet Regi, cui saltem honoris causa cedere
debet.

§. 16. Superfunt 3. Sententiæ, quibus *דִּינָא* in nostro loco videtur in malam partem usurpatum. Ubi non malè à Cal-
vino rejecta est illa Expositio, in quâ Justificari est *alienum ab ali-*
quo fieri. Hujus namque significationis nullum unquam in Scri-
pturâ exemplum vidimus. Illa verò communior Interpretatio,
justificata est h. e. accusata, taxata, reprehensa, condemnata est,
Sapientia à filiis suis, reliquis præferenda est. Non malè etiam à
Dn. D. *Lysero* scriptum est; *Hæc Explicatio & sententiæ & contex-*
tui congruit. Sed quod ab eodem additur, congruere phrasi Jesa. Ad Ies.
XLIII. v. 9. & 2. Reg. XV. v. 4. hoc nondum videre possumus. Si XLIII. v. 9
namque concederemus, quod *דִּינָא* significet, ut D. *Lyserus* loqui-
tur, inter cætera etiam in genere, in judicio cum aliquo de jure
disceptare, vel litem decidere: non tamen rectè diceretur, quod
notet immediatè, litem decidere condemnando, disceptare accu-
sando, reprehendendo &c. sed hoc foret immediatè, disceptare
cum aliquo in judicio de jure seu justitia suâ, seu ad justificandum
se, ad obtinendum, quod sua causa justa sit; litem decidere, adju-
dicando justitiam ei, qui justam causam habet. Unde quidem
bona consequentia sequitur adversarii accusatio & condemnatio;
cum non possit uterque justam habere causam, & justificari. Sed
nec vidi sive ex Hebraicis, sive ex Christianis Interpretibus, cui
apud Prophetam *וַיִּצְדָּקוּ*, & *justi erunt*, idem sit ac, disceptare in
judicio de jure. B. *Lutherus* quidem vertit, *Beweisen* / sed sensus
est, & probent sc. per testes suos, quod justam causam habeant,
& justi sint. Commodè Germanicè vertere poterimus; *So*
sollen sie recht haben. D. *Brentius* in Comment. h. l. exponit; re- D. Bren-
portabunt victoriam, *absolventur ab accusatione*. Sic juxta com- tius.
munem Interpretum & versionem & expositionem, quando Ab-
salomus 2. Sam. XV. v. 4. dixit; *Et ad me veniret omnis vir, cui so-* nec non
ret lis aut judicium, *וְהִצְדַּקְתִּי* & *justificarem illum*, non in genere, ad 2. Sam.
de decisione litis sive in bonam sive in malam partem loquitur, XV. v. 4.
sed blanditur Israelitis nequam filius, & promittit illis, se omni-
bus,

B. Luth-
rus.

Eraf.
Schmid.

bus, qui justam causam, sed in Patre suo Davide, non justum judicem habeant, justitiam adjudicaturum, ut sententiam pro se obtineant, & justipronuntientur. Optimè transtulit B. Lutherus, das ich ihm zum rechten hülffe. Sed nec in Novo Testamento ullus dari poterit locus, in quo *justificare* idem sit ac, *condemnare*, *accusare*. Nec usquam Dn. Erasmi Schmidius in h. l. illam significationem invenit, nisi quod hunc nostrum locum citat: ex quo hanc ponit Verbi notationem, quod sit judicare immaturè, & iniqua curiositate ex αὐθαδεία. unde vertit; *Premature in judicium vocatur sapientia à filiis suis*. Tandem etiam non videmus, qui fieri possit, ut δικαιώσθαι, *justificari*, pro *condemnari*, *accusari* usurpari possit: cum in Scripturis expressè condemnationi, accusationi opponatur. Quomodo verò etiam Apostolus toties dicere potuisset, Ex lege vel ex legis operibus nullum hominem δικαιώσθαι justificari? Si namque δικαιώσθαι, *justificari*, etiam significat, *accusari*, *condemnari*: lex vel maximè justificat, cum proprium ejus opus sit accusare, convincere, condemnare. Conf. B. D. Dorsch. Annot. ad h. l.

Sententia
propria ex-
ponitur.

(1.)

(2.)

§. 17. Quid ergò tandem dicendum erit de δικαιώσαι seu Justificatione, quâ Sapientia à filiis suis justificatur? Non quaestio nobis erit cum Interpretibus in malam partem sumentibus: sed de voce tantum ejusque significatione. Nec in hoc laborabimus, ut sensum eorum evertamus; sed ut commodiori Vocis expositione eundem obtineamus. Supra namque, ni fallor, satis dictum probatumque est, quod justificatio hæc neque in laudem Sapientiæ, neque filiorum ejus, sed in vituperium cedat. Dicimus ergò (1.) certum hoc poni, & tanquam omnibus notum & confessum, quod δικαιώσθαι sit vocabulum forense, noverque *justificare* h. e. justum pronuntiare, sive quod in se justus sit & condemnationi non obnoxius; sive quod, licet in se injustus sit, iudicio tamen ita satisfactum sit, ut condemnari amplius non possit propter injustitiam, sed ab eâ absolvatur, pœnæque eximatur. Ex istâ (2.) significatione fluit altera, quâ δικαιώσθαι, *justificare* aliquem dicitur is, qui istum docet, quid sit justum, quid facere, & quomodo quid facere debeat, ut justum sit, vel, ut ipse justus sit. Qui ita Justificat, is, quid justum sit, accuratè novit, intelligit, & sapiens

piens est : aut saltem plus sapit , quàm is , qui justificatur. Qui autem justificatur , non sapit aut intelligit de justo tantum , quantum deberet. Vix autem unquam hac ratione quisquam justificatur , ut non simul accusetur ignorantiae ejus , quod justum est , & reprehendatur , condemneturque ob id , quod prius in ignorantia ista fecerit. Unde licet hoc δικαιῶν , justificari , non immediate accusationem , reprehensionem , condemnationem significet ; hæc tamen omnia cum eo conjuncta esse solent , & consequenter ex eo inferri rectè possunt. Ita קִדְּשָׁהוּ , δικαιῶν , *justificare* , usurpatur Daniel. XII. v. 3. *Et intelligentes splendebunt, sicut splendor firmamenti, ומצדיקי הרבים* & *justificantes multos sicut stellæ in seculum* & *aternitatem.* Ubi benè B. Lutherus noster ; und die so viel zur Gerechtigkeit weisen. Cum hic (scribit Dn. D. Geierus in h. l.) non sit sermo de justificatione hominis peccatoris coram DEO , verum de isto pietatis officio , quo homo ignorans , errans , aut in justitia dans operam , promovetur ad vera DEOq. placentis justitiæ adeptionem , tum doctrinâ , tum intercessionem , tum Evangelij applicatione , factâ per Doctores bonos &c. Quomodo etiam absolutio à peccatis non excluditur in hoc Danielis loco , quâ Evangelii solatium applicatur in justitiam homini , qui de justitiâ omni rectè informatus est. Huc etiam meritò refertur , quod Luc. X. v. 29. de Legisperito dicitur ; *ille autem volens δικαιῶν ἑαυτὸν , justificare seipsum , dixit ad Iesum ; Et quis est meus proximus ?* Voluit homo disputare , docere & probare se justum esse. Hypocrita , inquit D. Winkelmannus , opinione propriæ justitiæ inflatus , se aliis etiam justum cupit statuere & commendare. Applicemus (3.) quæ diximus , ad nostra verba. Justificare itaque in iis nihil aliud est , quam docere , quid justum sit , quomodo res facienda sit , ut juste & rectè , atque sapienter fiat ; ex eo quidem fundamento , quasi non rectè factum sit justeque , quod hætenus factum est , ut adeò simul hoc accusetur , reprehendatur , condemnetur. Ita justificata est sapientia à filiis suis. h. e. erudita , edocta , ut melius & justius faceret ; quod eò usque fecisset minus benè & justè. Conjuncta ista duo sunt , unumque ex altero sequitur. Quid fecisset eò usque sapientia , Christus his verbis exposuit ; *Venit Ioannes nec edens nec bibens* (sicut eum misit & facere voluit sapientia :) *Venit filius hominis edens ac bibens*

Dan. XII.
v. 3.

B. Lutherus
Dn. D.
Geierus.

D. Winkelmannus.

(3.)

(sicut ipsi, tanquam æternæ Patris sapientiæ venire & facere visum est bonum & justum.) Quomodo, justificata sit in istoc sapientia, additum est: nimirum de Johanne Baptista dixerunt, *demonium habet*; de Christo vero, *Ecce hominem comedonem & vini potorem, publicanorum amicum & peccatorum*. In quibus verbis unum oppositorum alterum includit; quemadmodum in concisis locutionibus, Scripturæ imprimis, usitatum est. Quid enim e. gr. notius est, quam quod præcepta negativa includant præcepta contraria: & contra? Dicunt itaque filii sapientiæ, qui sibi sapere plus videbantur, quid in sapientia reprehendant, ut subtilius & modestius scilicet indicent, quid facere illa deberet; nimirum Christus non debuisset cum publicanis & peccatoribus edere & bibere, eorumque amicus esse, sed Phariseorum, Legisperitorum, & aliorum sanctorum amicus esse, cum his conversari, cum his frugaliter comedere & bibere: neque Johannes se magiæ suspectum reddere, suaque nimiam abstinence alios condemnare, lugere contra & jejunare more Phariseorum, Legisperitorum, & aliorum, traditionesque Majorum observare, qui satis rigorosam vitam in luctibus & jejuniis præscripserint. Hæc & ejusmodi alia si tam Johannes quam ipse Christus fecissent, tum demum justii & sapientes futuri fuissent juxta istos Censores. Atque sic eos justificare, h. e. justitiam docere voluerunt. Tantopere namque hominibus istis sua hypoerisis & imaginaria sapientia placebat, ut nihil justum, nihil sapienter factum, videretur, nisi quod ad præscripta ipsorum fieret: nemo justus sapiensque esset, nisi qui ad regulas sapientiæ ipsorum viveret. Hoc nobis videtur hic loci esse Justificare.

(4.)

§. 18. Egregiè 4. videtur hæc Expositio convenire cum ipsis sententiæ verbis; cum contextu ejus; & ipso, quem optimi Interpretes observarunt pridem, Christi scopo. Nam (1.) in ipsâ sententiâ, quâ Christus dicit, *Justificata est sapientia à filiis suis*, est elegantissima oppositio, qualis matris usu & annis sapientis & filiorum ex infantia & defectu usus insipientium. Nemo nescit, quod filii per ætatem & usum insipientes à matre sapiente discere debeant: adeò ut absurdum sit, si matri sapienti, facienti aliquid, filii insipientes dicant, Non ita, Mater, facere debes; age, nos tibi monstra-

monstrabimus, quomodo facere debeas, ut rectè, justè, sapienterque factum sit. Quo casu si dixeris, Matrem à filiis suis justificari, facilè quivis intelliget, nihil te aliud velle, quam hoc absurdum & ridiculum, quod filii Matrem docere velint, quid justum sit, & quomodo hoc faciendum; quasi illa neutrum horum intelligat, & in utroque peccet, meritoque culpetur. Eodem itaque sensu Christus dicit, *Et justificata est sapientia à filiis suis.* Et eò quidem efficacius Dominus loquitur, quod pro matre filiorum ipsam sistit sapientiam. Per hoc namque ipsum augetur ridicula absurditas, quod justificare, hoc est justitiam docere volunt insipientissimi filii, ipsissimam sapientiam, sine quâ tamen nihil quicquam sapiunt, aut sapere possunt. Optima (2.) cum antecedentibus est connexio. Posuit namque Salvator iniquissima Judæorum, Phariseorum imprimis, de se & Johanne Baptistâ judicia: Johannem Baptistam, qui nec comederet, nec biberet, habere dæmonium; Christum, Filium hominis, qui comederet & biberet, esse comedonem & vini potorem, publicanorum & peccatorum amicum. Subjicit; *Et justificata est sapientia à filiis suis.* Quod se facere nunquam Pharisei & Judæi concessissent. Sed Christus conclusivè & interpretativè loquitur, q. d. Dicit generatio istæ prava, Johannem dæmonium habere, Filium hominis esse comedonem & vini potorem, publicanorum & peccatorum amicum: quod profectò nihil aliud est, quàm ipsam Sapientiam justificari à filiis suis, h. e. doceri ab iis, quid facere, quid non facere debeat, ut justum rectumque sit; id verò quàm absurdum ridiculumque sit, quivis intelligere potest, qui non desipit. Convenit etiam Expositio cum eleganti puerorum simili. Dicunt hi sociis suis; *Tibiâ cecinimus vobis, & non saltastis, threnos cecinimus vobis, & non planxistis.* Conqueruntur namque hi pueri cantantes de sociis suis, quod nihil boni rectique ipsis facere possent, etiamsi omnia, etiam prorsus contraria tentent: nihil illis bonum rectumque esse, sive lætum sive triste sit, nisi ad ipsorum palatum placitumque sit; nolle doceri sive saltationem, sive planctum, sed docere eos plus ipsis sciant & faciant. Sic Christus de Judæis & Phariseis conqueritur, quod sapientia circa eos omnia, omnia contraria, in Johanne Baptistâ & Filio hominis

tentaverit, neque tamen ipsis justum sit : velle nimirum illos erudire, quid justum sit, & facere debeat ; eò quod nihil bonum justumque illis sit, nisi ad palatum placitumque sapientiæ vel stulti-
tiae potius illorum sit. Non dubitamus (1.) quin scopus Christi sit, dicere, quod Judæi & Pharisei, tam Johanne Baptistâ, quam ipso Filio hominis sapientiores esse velint, & apud simplices passim garriant, quid facere deberent, si facere, quod justum pruden-
terque factum esset, vellent ; quid in utroque desiderent, ad justitiam requisitum, sed ab utroque neglectum. Et hunc scopum esse, non prorsus fugit Interpretes. Optimè sanè hic loci Dn. D. *Lyserus* noster citavit Germanorum dictærum, das Ey-
will die Herrn lehren / Et quadrat etiam, quod idem habet, die Weisheit muß sich reformiren lassen. Hoc enim nihil aliud est, quàm doceri & emendari ab eo, qui sapientior & justior esse vult. Sed pergendum tandem nobis est.

Qu. III.
Qui Filii
sapientiæ?
Sentent. I.
Vallæ.

quæ pridē
refutata.

Maldon.
b. l.

Eras.
Schmid.
Bezæ.
Sent. II.
Castalio-
nis,

itidem re-
jecta,

§. 19. Superest enim III. ut videamus etiam, quinam sint *Filij Sapientiæ*. In Græco quidem Textu extat ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτοῦ; quod quidam non reciprocè, à filiis suis ; sed relativè accipiunt, à filiis ejus. Relativum autem, αὐτοῦ, *Ejus*, referunt ad vocem γενεᾶς, quâ in vers. 16. Christus usus est, dicens ; τίμι δὲ ὁμοιωσάτω τὴν γενεάν ταύτην ; Cui assimilabo generationem hanc? ut hic sit sensus; Et justificata est sapientia à filiis ipsius sc. generationis. Verum enim verò sententia ista pridem refutata & reprobata. Ju-
diciū de eâ Jesuitæ *Maldonati* hoc est : Alij filios sapientiæ vocari negant, dicentes, Relativum αὐτοῦ, non ad sapientiam, sed ad γενεάν, generationem referendum, ut sit sensus ; Justificata est sapientia à filiis ejus, id est, generationis hujus. Sed isti, ut apparet, Græca sciebant, Hebraica nesciebant : intellexissent enim, Hebraismum esse, quo sa-
pientes filij sapientiæ vocantur. Ita ille. Dn. *Erasm. Schmidius* ex *Beza* annotat, esse istam sententiam! *Vallæ* : quam verò hoc loco ἀδόκιμον dicit. Et certè non multum in eâ refutanda laborabi-
mus : cum vel hoc unicum sufficere possit, quod ultra non unum versiculum saltus fiat. De sententia quoque *Castalionis*, cui ἀπὸ, à, ab, non causam agentem, sed patientem potius, à qua sapientia libe-
rata sit, ejusque obligatione, notat, sufficiant, quæ supra habuimus, & hic D. *Lyserus*, *Calvinus*, *Maldonatus* & alii habent. Itaque de hoc

❧ (23.) ❧

hoc tantum dispiciendum est, qui nam sint filii sapientiae, τὰ τέκνα τῆς σοφίας? *Maldonati* itaque sententia est, per Hebraismum filios sapientiae esse sapientes. Quod nimium est. Quasi enim non possit esse filius sapientiae, nisi qui jam sapiens est. Ipse *Maldonatus* sibi adversari videtur, qui per filios sapientiae, ut prolixè in Commentario exponit, omnes Judaeos intelligit, tam eos, qui Christum receperunt, quam qui eum non receperunt: qui certè non omnes sapientes fuerunt. Sed esto, quod se postea magis exposuerit, quando scripsit; *Ego sapientiam, ut Chrys. Hieron. Beda, & Euthym.* divinam providentiam vocari arbitror, filios autem sapientiae omnes Judaeos, & eos qui sapientiam non receperunt, & eos qui rejecerunt, non quod sapientes aut essent, aut esse deberent, aut esse sibi viderentur, sed quod essent quasi pueri & discipuli divinae providentiae, quae Judaeos peculiariter, tanquam proprios filios gubernabat. *Bucero* nostro filii sapientiae sunt, quos sapientia sibi in filios elegit & praedestinavit. Alii filii sapientiae sunt, qui debebant esse filii sapientiae, licet eam noluerint accipere: hoc est, qui debebant esse obediens discipuli. Ita etiam *Dn. D. Hunnius h. l.* qui debebant & poterant esse filij, & à Christo discere. Quod certè ineptum non est. Adhuc tamen melius apud *Dn. D. Lyserum* exponitur his verbis; *sicut vocantur filij regni Matth. 8. v. 12. ita intelligi possunt filij sapientiae, quibus tradita erant oracula DEI Rom. 3. v. 2. & quibus primum annuntiari oportebat regnum DEI Act. 13. v. 46.* Juxta hæc filii sapientiae erunt, quibus sapientia h. e. Christus mittendus erat, ut eos erudiret, & doctos sapientesque redderet; idque ex divina gratuita Patribus facta promissione: quemadmodum filii regni cælorum illi sunt, ad quos regnum cælorum venturum ex gratuita DEI promissione pertinebat. Cum hoc verò conjungimus, quod suo jam loco indicavimus, sapientiam hoc loco sistere sese, ut matrem, & Judaeos cum omnibus Phariseis suis, qui sibi videbantur quidem valdè sapientes, facere filios suos infantilis intellectus & insipientes, sicut natura & ex nativitate infantes etiam in humanis (quantò verò magis in divinis?) non sapiunt, nec intelligunt quicquam. Hic respectus Matris sapientis, & filiorum insipientium eò magis hic locum habet, quia Christus seu sapientia DEI Patris ita Judæis promissa fuit, ut esset materno

Sent. III.

Maldonati
refutatur.

Sent. IV.

Ejusdem.

Sent. V.

Buceri.

Sent. VI.

D. Hunn.

h. l.

D. Lyser.

h. l.

Quæ pro-
batur,

& amplius

explicatur.

(I.)

erga

- (2.) erga eos affectu, & materna eosdem fide erudiret ad regnum cœ-
lorum. Eundem porro respectum sapientia retinet, non tantum
apud eos ex Judæis, qui informationem & doctrinam admittunt,
sed etiam erga eos, qui eandem non admittunt; imò erga nequissi-
mos, cujusmodi pharisæi & legisperiti fuerunt. Abstrahit nam-
que à receptione & rejectione, fundaturque in promissione: adeò
ut, ad quos promissio adhuc pertinet, & quatenus adhuc ad eos
(3.) pertinet, illi filiorum nomine veniant. Quin imò adeò generalis
ille respectus est, ut suo ordine etiam ad gentiles, qui de populo
Judaico non sunt, se extendat: quemadmodum etiam Christus
ad gentiles pertinebat, licet secundo post Judæos loco demum il-
lis annuntiandus esset. Atque sic filii sapientiæ omnes homines
sunt, natura sua in divinis insipientes; sed primò istoc nomine,
sicut in nostro loco fit, Judæi significantur. Quod ipsum & Dn.
(4.) D. *Lyserus* indicat. Ridicula hinc apparet, & quæ nostro loco
maximè convenit, absurditas Judæorum; qui cum reverà sua na-
tura infantes & stulti essent, & ex promissione insuper Patribus
gratis facta obligati ad hoc, ut à sapientia discerent, juxta illud;
Deut. XII. *Hunc audietis* Deuter. XII, nihilominus, quasi ipsa sapientia
sapientiores erudire eam voluerunt, & docere, quid justum esset,
& quomodo, quod faceret, justè facere deberet. Addendum
tamen etiam hoc est, quod non simplex in filiis sapientiæ ignoran-
tia & stultitia, sed cum malitia conjuncta veniat intelligenda. Cer-
tè in Pharisæis & Legisperitis, de quibus Christus præcipuè con-
queritur, insignis malitia in Justificando sapientiam extitit, quæ in
peccatum quoque in Spiritum sanctum excrevit. Ejusmodi fuit
malitia, cui illi per gratiam ipsis concessam resistere potuissent: ut
nullo modo fuerint excusabiles. Hinc tantæ comminationes
Christi justissimæ fuerunt, quando dixit; *Vatibi Chorazin, vati-
bi Bethsaida, & tu Capernaum in infernum detruderis.* Malitiæ
istius quidem semina cum ipsa stultitia, quæ spiritualia percipere
non potest, sed pro stultitia habet, in peccato originis ex nativita-
te connato latuerunt, sed in dominum proruperunt plenum,
quando divinæ sapientiæ doctrina contempta & rejecta, ipsa verò
sapientia justificata est.

§. 20. Sed quid sibi vult, quod apud Evangelistam Lucam additur, τὸ πᾶντων, omnibus? *Et justificata*, inquit, *est Sapientia à τῷ τέκνῳ αὐτῆς πᾶντων, à filiis suis omnibus.* Luc. VII. v. 35. Hoc Syncategorema *Maldonatus*, ut ex verbis ejus supra allegatis apparere potest, latissimè & universalissimè accipit pro omnibus & singulis sapientiæ filiis. Huic postea superstruit fundamento sententiam suam, quod filii sapientiæ tam boni, quam mali; tam qui eam receperunt, quam qui eam rejecerunt, comprehendantur. *Bucero* verò & aliis, qui filios sapientiæ de electis tantum, seu prædestinatis interpretantur, Universalitas videtur nullum facere negotium: cum si de electis & prædestinatis Justificatio in bonam, ut volunt, partem sumatur, verissimum sit, quod omnes isti electi sapientiam justificent, h. e. amplectantur, laudent, celebrent. Sed & non exiguum sententiæ suæ fulcrum hic se invenire existimant. Eos namque filios sapientiæ hoc loco intelligendos esse, de quibus omnibus justificatio sapientiæ verissimè enuntiari queat. Enuntiari autem non posse commodè & simpliciter de omnibus filiis sapientiæ; nisi accipiantur pro electis seu justificatis. Quando verò filii Sapientiæ sumuntur pro degeneribus, & justificatio illorum in malam partem, aut pro non competenti, sed arrogata: repugnare videtur signum universalitatis, πᾶντων, omnibus. Etsi namque de omnibus filiis sapientiæ degeneribus concedatur, quod Sapientiam malè Justificaverint, eamque erudire conati sint: non tamen propter istos simul sumtos simpliciter dici potest, quod sapientia Justificata sit ab omnibus filiis suis. Certè quantum ad Judæos, apud Evangelistam manifestum inter eos constituitur discrimen. *Et omnis populus*, inquit Evangelista, *audiens & publicanū justificaverunt DEUM baptizati baptismo Iohannis: Pharisei autem & Legispetiti consilium DEI spreverunt, adversus semet ipsos, non baptizati ab eo.* Ait autem Dominus; *Cui ergò similes dicam homines generationis hujus? & cui similes sunt?* &c. Cap. VII. v. 29, 30, 31. Certè hic non omnis Judæorum populus; sed Pharisei & Legispetiti, ac qui de populo cum illis sentiebant, spreverunt consilium DEI. Idem etiam, non universus populus, sunt generatio prava, de qua Christus conqueritur; *Et justificata est sapientia à filiis suis*

Oo omni-

Sed hæc τὸ πᾶντων Luc. VII. videtur favere tum Maldonato

tum inprimis Buccero.

repugnare autem sententiæ paulò antè approbatæ, non levi specie

Ad quam
objectio-
nem Resp.
1.

omnibus. Nondum vidi ex Autoribus, quibus Justificatio in malam partem accipitur, quid de Universalitatis nota hac, πάντων, *omnibus*, sentiant. Videntur quidem hoc velle, quod omnes pro plerisque sumant: cum sine dubio major Judæorum pars cum Pharisæis & scribis fecerit. Cum namque in Chora- zin, Bethsaida, Capernaum, civitatibus, in quibus Christus tam longo sæpè tempore totiesque docuit, & tot tantaque miracula sua perpetravit, tot nihilominus fuerint manserintque increduli, ut Christus eis exprobrare tam severè coactus fuerit: quid in reliquis Judææ partibus & civitatibus contigisse existimabimus? Jam in Scripturis sæpius hoc fieri, ut omnibus tribuatur, quod plerorumque est, atque adeò τὸ πᾶς vel πάντες, *omnis*, vel *omnes*, itet pro plerisque. In subsidium hujus Interpretationis advocari posse, quod in omnibus linguis & negotiis hominum, regulæ generales & Uuiversales aut sententiæ formari solent, etiamsi pauca quædam excipienda sint, quæ deinde vel exprrelsè excipiuntur, vel de quibus notum est, quod excipienda sint. Posses etiam dicere, quod signum universale, πάντων, *omnibus*, non ita afficiat subjectum agens, ut omnes velit inclusos, qui sub eo comprehendi possunt; sed pertineat potius ad descriptionem subjecti aliquam, in sensum hunc; *Et justificata est sapientia à filiis suis omnibus*; hoc est, ab iis, qui tamen omnes sunt filii ipsius, adeoque non docere eam, sed discere ab eâ deberent. Fortè propterea τὸ πάντων *omnibus*, non positum est priori loco, ἀπὸ πάντων τῶν υἱῶν αὐτοῦ, à filiis suis omnibus, h. e. ab iis, qui filii ipsius sunt omnes. Quomodo omnes quidem sunt filii Sapientiae: sed non omnes filii sapientiae sunt justificantes scil. malè & perversè. Quod si omninò præferendum videatur, quod universalitatis nota subjectum afficiat: respici potest ad diversa Justificantium subjecta, quorum quidam justificabant Joannem Baptistam in eo, quod non comedebat, nec bibebat; quidam Christum in eo, quod comedebat & bibebat: alii utrumque in aliis rebus. De his omnibus dicetur; *Et justificata est Sapientia à filiis suis omnibus*, h. e. in omnibus, quæ suscipit & agit, filii Sapientiae ipsam Justificant, ut nihil suscipere aut facere possit, quod non justificent: ab omnibus filiis, tum audientibus Joan-

nem,

nem, tūm audientibus Filium hominis &c. Nisi simplicissimum putaveris, τὸ πάντων, omnibus, respicere ad antecedentia apud Lucam, apud quem Christus Phariseos cum sectariis ipsorum ita allocutus est: *Et dicitis, Ecce homo edax &c. Et justificata est sapientia à filiis suis omnibus*, h. e. & justificatus sum Ego, Sapientia, à vobis, qui talia dicitis, filiis meis, omnibus. Atque hæc de Explicatione Textus nobis sufficiant.

4.

§. 21. Ponamus jam ex verbis hæctenus consideratis Porismata quædam. Esto itaque Porisma I. *Sapientia absolute dicta, non est conceptus tantum quidam & imaginatio intellectus creati, angelici vel humani: neq. tantum aliquod rebus seu subjectis accidens: sed essentia summa, quæ ita sapiens est, ut sit ipsissima sapientia.* Certè in nostris verbis, ἡ σοφία, Sapientia, absolutissimè & ita ponitur, ut non dependeat ab ullo, in quo esse eam oporteat, subjecto. Dependere autem, si vel in intellectu conceptus, vel in subjecto Accidens foret. Quod si à nullo subjecto dependet, essentia est. Essentia nimirum summa, quæ simplicissima est, & nullam ingreditur compositionem. Prædicantur autem de illâ in nostris verbis, quæ propriè non de accidente aliquo, sed essentia prædicantur. Nam ἐδικαιώθη, justificata est: habet suos filios: non quidem hos propriè sic dictos, qui tamen respectum ad illam habeant, tanquam ad essentiam. Nec obstat, quod ejusmodi etiam impropriè de Accidentibus enuntiantur. Nam de his Accidentibus cum aliunde & certis argumentis constet, quod Accidentia sint, oportet quæ de iis enunciantur, tanquam de substantiis vel personis, impropriè enuntiari. At in nostris verbis aliter se res habet. Ita namque evehitur ἡ σοφία, Sapientia, ut facilè appareat, ultra omnem sapientiam creatam, quæ accidens est, ex tolli: Ubi non præsumere licet, quod sapientia increata sit accidens: sed probandum est firmissimis argumentis, quod fieri nequit. Et quamdiu hoc fieri nequit, statuendum ex prædicatis & attributis ejus, esse illam essentiam, tanquam de quâ ea enuntiantur, quæ propriè non nisi de essentiis seu personis enuntiantur.

Tandem
Porismata
adduntur.
Porism. I.

Probat.

vindica-
turque.

§. 22. Porisma. II. *Cum verò in summa Essentiâ, quæ ipsissima est sapientia, Persona sit, quæ vi Relationis ad aliam priorem ἡ σοφία,*

Pot. II.

Sapientia dicitur: merito hæc in nostris verbis, non absolute, sed de persona istâ accipitur. Esse in summâ seu divinâ Essentia personam,

quæ in Relatione ad aliam σοφία seu sapientia dicitur, ex Scripturâ Christianis in primis notum esse debet, vel ex verbis Apostoli

1. Cor. I. v. 23. 24. *I. Corinth. I. v. 23. 24. Nos prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem offendiculum, Græcis vero stultitiam: ipsis autem vocatis,*

Indæis pariter & Græcis, Christum DEI potentiam & Θεὸν σοφίαν, & DEI sapientiam. Jam prædicata, Justificari, habere filios, de essentia quidem enuntiari, seu substantia possunt, sed in persona

vel personis subsistente. Sicut, quando Luc. VII. v. 29. dicitur;

Et omnis populus audiens & publicani justificaverunt DEUM.

Por. III.

§. 23. Porisma. III. *Sapientia hæc summa Personalis est ille Filius hominis, de quo in Textu nostro dicitur; Venit Filius hominis.*

Unde, quemadmodum ex loco cit. Apostoli 1. Cor. I. habemus hanc propositionem, *Christus est sapientia DEI:* ita ex nostris verbis habemus hanc;

Filius hominis est Sapientia summa Personalis Equidem videri possunt, imò videntur multis verba nostra

Obiectio

Filium hominis à sapientiâ distinguere, non minùs, quàm Johannem Baptistam ab eâ distinguunt. Quemadmodum enim

dicitur; *Venit Iohannes neq; edens neq; bibens, & dicunt, demonium habet &c. & sapientia justificata est à filiis suis,* certumque est,

quod Iohannes non fuerit sapientia à filiis suis Justificata: ita etiam, quando dicitur,

Venit Filius hominis edens & bibens, & dicunt, En homo comedo & vini potor &c. Et justificata est sapientia à filiis suis, videtur Sapientia à Filio hominis distinguui. Sed con-

Solvitur.

sequentia ista falsa est; Nam cui stylus Christi in concionibus notus est, ut notus esse debet: eidem hoc quoque non ignotum est,

quod quoties Christus in iis, de Filio hominis in tertiâ personâ, ut semper ferè, loqui solet, de seipso loquatur. Et quemadmodum in istoc stylo incipit, dicens,

Venit Filius hominis &c. ita in eodem pergit, *Et justificata est sapientia.* Certè enim aliam sapientiam non indicat, quàm seipsum. Sensus nimirum, quem in

Expositione quoque verborum jam indicavimus, hic est, Venit Joannes, à me sapientiâ missus (juxta illud; *Ecce mitto coram me*

angelum meum, Malach. III. v. 1.) Venit Filius hominis, Ego ipsa sapientia; Et justificata est sapientia, ego ipse Filius homi-

Mal. III.

v. 1.

nis,

nis , à filiis suis. Hæc verò omnia ex aliis scripturis facile confirmantur.

§. 24. Porisma. IV. *Filius hominis & sapientia summa* Por. IV.
Personalis una quidem Persona sunt, naturæ tamen distinctæ, divina & humana. Unam tantum esse personam, ex dictis apparere potest. Si namque, ut hoc addamus, duæ distinctæ forent personæ, Judæi negassent, quod Filium hominis perverso animo justificantes, ipsam summam Dei sapientiam justificarent: sicut aliàs negarunt, se DEUM Patrem ignominia afficere, quando Filium hominis ignominia affecerunt. In unâ tamen hac persona duas distinctas naturas esse, vel hinc demonstratur, quia appellatio Filii hominis formaliter divinam naturam & increatam dicere nequit; sed humanam & creatam. Jam verò sapientia summa non potest formaliter dicere naturam humanam & creatam, sed necessario notat naturam divinam & increatam. Hæ autem duæ naturæ, divina & humana, copulantur in una personâ, quando dicitur; Filius hominis est Sapientia summa personalis.

§. 25. Porisma. V. *Sapientia summa increata fons est & causa* Poris. V.
omnis sapientiæ, quæ in creaturis rationalibus est, nominatim omnibus hominibus. Ratio est, quia omnes homines omnisq; creatura rationalis τέχνη filii illius sunt. Τὰ τέχνη quidem seu filii sapientiæ in nostris verbis primò Pharisei & Legisperiti Judæorum sunt, horumq; æcclæ. Sed rationes pro omnibus hominibus imò omnibus creaturis rationalibus militant. Filii namque sapientiæ sunt, qui habent, & habere debent omnem suam sapientiam à sapientia summa originatam oriundamque, quemadmodum filius à matre suâ, ex quâ nascitur, originem suam nanciscitur. Tales autem omnes homines, imò omnes creaturæ rationales sunt, non tantum Judæi, licet Judæi præ aliis hominibus ejusmodi habuerunt promissiones, per quas communicatio sapientiæ olim amissæ singulariter illis promissa est.

§. 26. Porisma. VI. *Unde absurdissimum est, sapientiam* Por. VI.
summam & increatam justificari & doceri Iustitiam perfectionemque
à sapientia creaturæ rationalis, etiam perfectissimæ. Non enim effectus causa sua nobilior esse potest. At omnis sapientia creata, etiam perfectissima, est effectus sapientiæ summæ & increatæ:

ut paulò ante dictum est. Nullus filius matre suâ sapientior est aut esse potest, quatenus à matre sua est, & ab ea habet, quod habet. Valetque hic illud Salvatoris sapientissimi; *Non est discipulus supra Magistrum suum.*

Por. VII.

§. 27. Porisma. VII. *Illi filij sapientiæ, qui eam justificare seu iustitiam in divinis docere conantur, ostendunt, se in divinis stultos esse, nec intelligere quicquam, ita ut malè & malitiosè de divinis judicent.*

Probatur

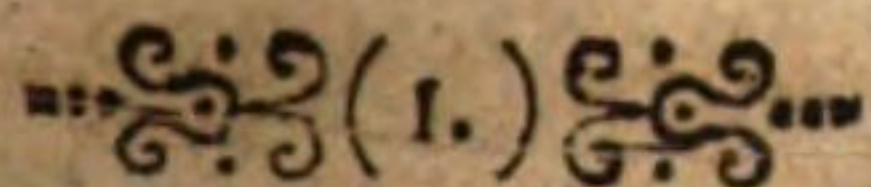
Ratio non obscura est: quia iudicium hoc non potest ex solâ voluntatis malitiâ esse, sed ex defectu sapientiæ in intellectu. Nam si ex sola voluntatis malitiâ esset, aut esse posset, non absurdum foret, filios sapientiæ justificare velle ipsam sapientiam. Potest namque sapientissimus homo ex malitia voluntatis hoc facere, ut verbis absurdissimum iudicium de rebus præferat: quia contradicente & repugnante sapientiâ, mala voluntas facultatem & instrumenta sermonis cogere potest, ut loquantur contra proprium mentis iudicium, conscientiamque.

Por. IIX.

§. 28. Porisma. VIII. *Cum autem tam absurdum sit, sapientiam summam esse Autorem ejusmodi stultitiæ in divinis, quam absurdum est, filios sapientiæ docere sapientiam: oportet istam stultitiæ non à DEO, sed à Diabolo & hominibus esse.*

Ratio in Thesi. Finimus itaque,
dicimusque

SOLI DEO GLORIA.



ב"ב

CONSIDERATIO
DOCTRINÆ JUDAICÆ,
De
POENITENTIA.

§. I.

A large, ornate initial letter 'S' in a Gothic script, decorated with intricate floral and foliate patterns. The letter is filled with a dark, textured pattern, possibly representing a landscape or a dense forest. The background is a light, aged parchment color.

Tudium Philologicum, in pri-

Procœmi-
um.

S mis Linguarum Orientalium, Patrum nostrorum memoria restitutum feliciter, nostris adhuc temporibus, multis saltem locis, egregiè floret: eos tamen, quos posset & deberet, fructus, ad maturitatem certè usque nondum protulit. Ego, qui ab adolescentia hoc studium amavi, eoque non raro senium etiam meum delecto, eos qui præcipui esse videntur, vel inter præcipuos, adhuc desidero. Cur enim hæremus semper in Grammatica, & in subtilitatibus Grammaticis? Cur in verbis perpetuo occupamur? Verba sane propter res sunt. Cur igitur non ex verbis potius eruimus res, & bonæ hæ vel malæ sint, discutimus? Quantum hic Theologiæ, quantum Jurisprudentiæ prodesse possemus? Facere hoc, ni fallor, omnium optime possent viri Theologi, Solidi, Orthodoxi, qui ad analogiam fidei sinceræ exactè omnia examinare, & juxta Scripturam sacram (in quâ etiam jus Hebræorum omne sua fundamenta, suamque normam habet) vel probare vel reprobare valerent. Mihi ejusmodi quid, ne conari quidem, nedum

P p præstare

præstare licuit : cum id , quod aliquot Tractatum Talmudicorum , partim editorum , partim non editorum versione intenderam , in prima quasi herba exaruerit. Hæc disputatione , quid optemus , indicare volumus : si post nos in talibus alii feliciores sint. Tempora nostra , quibus non meditanda tantum , sed & agenda est pœnitentia , nos admonuerunt , ut quid ex Judæis *R. Jonas* , apud gentem suam clarissimus , de pœnitentia scripserit , dispicere in animum induxerimus , probaturi , quod bonum , & rejecturi , quod malum. Adjuvet nos DEUS Pater , per Jesum Christum , Spiritus Sancti gratia , Amen.

Prælimi-
naria
R. Iona
de Pœni-
tentia.

I.

Quantum
illa bene-
ficiū?

§. 2. Quantum autem I. Pœnitentia bonum sit humano generi concessum , *R. Jonas* statim ab initio libri sui de Pœnitentia , quem inscripsit שְׁעַר תְּשׁוּבָה *Portas Conversionis* (seu *Reversionis* h. e. Pœnitentiæ , part. I. f. 2. col. II. his verbis laudavit ; מִן הַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר הָטִיב ה' עִם בְּרוּאָיו כִּי הָכִין לָהֶם הַדֶּרֶךְ לַעֲלוֹת מִתּוֹךְ בְּחֵרַת מַעֲשֵׂיהֶם וּלְנוֹס מִפֶּחַ פְּשָׁעֵיהֶם לְחֶשֶׁן נֶפֶשׁ מִנִּי שְׁחָרָה וּלְהַשִּׁיב מֵעֲלֵיהֶם אִפּוֹ וּלְמַדּוֹם וְהוֹדִירָם לְשׁוּבָה אֵלָיו כִּי יִחַטְאוּ לוֹ hoc est : *Ex beneficiis , quibus benefecit Benedictus DEUS creaturis suis (hominibus) est , quod preparavit ipsis viam ad ascendendum è medio foveæ operum ipsarum , & ad effugiendum è laqueo pravaricationum ipsarum , ad prohibendum animam ipsarum à fovea perditionis , & ad avertendum ab ipsis iram suam : & (quod) docuit ipsos & admonuit eos , ut revertantur ad se , quando sibi peccaverint.* Rectissimè hoc dictum est : tantum namque beneficium DEI Optimi Maximi pœnitentia est , ut nulla hominum lingua satis effari , nec ulla Angelica verba dignè celebrare queant. Perditum esset universum hominum genus , si peccatoribus pœnitentia instituta non fuisset : quemadmodum diabolis omnibus æternum pereundum est , quod tanto beneficio , ex merito quidem suo , destituuntur. Non profecto ullus sanæ mens homo inficias ibit , summum mundo antediluviano beneficium à DEO concessum fuisse , quando illi centum & viginti annos ad agendam pœnitentiam indulgit. sed quid opus est prolixius istud vel probare , vel illustrare ? Potius cum *R. Iona* nostro ad alia pergemus.

§. 3. Hic II. institutionem Pœnitentiæ, divinæ bonitati & misericordiæ adscribit. *Docuit*, inquit, (DEUS) eos (craturas suas seu homines) & admonuit eos, ut revertantur ad se, quando sibi peccaverint, *וַיְבָרֶךְ לָרֹב טוֹבוֹ וַיִּשְׂרֹר* ex magnitudine bonitatis & rectitudinis suæ, quoniam novit figmentum eorum. sicut dictum est; Bonus & rectus est Dominus, ideò docet peccatores in viâ. (Pl. XXV. v. 8.) Hebræis literis & verbis omnia ex Authore describere, paginas citius, quam vellemus, impleret. Optima hæc quoque sunt: modo cum verbis sensum quoque scripturæ retinuerimus: juxta quem *יֹשֶׁר* *Joscher*, Rectitudo, latius sumitur, & rectissimam h. e. perfectissimam, cui nihil desit, bonitatem seu misericordiam denotat. Sicut alias quoque *צְדָקָה* *Justitia*, justissimam h. e. perfectissimam misericordiam & beneficentiam designat Hebræis. Cæterum res extra quoque Scripturam certa est: quis enim nesciat, opus amoris & misericordiæ esse, si quis contra se peccanti condonet?

II.
Quod à
divina bo-
nitate in-
stituta.

§. 4. Longe III. melius, quàm *Novatiani* hæretici & alii istis affines, loquitur noster R. *Jonas*, quando pergit, *וְאִם הָרַבוּ* si etiam multiplicaverint pravaricari, (homines,) & rebellare, & perfidiam perfidi commiserint, *לֹא סָנַר בְּעֵדוֹם דַּלְתֵי תְּשׁוּבָה* non claudit tamen ante eos januas pœnitentiæ (DEUS.) Eò melius autem hoc dictum est, quia scripturâ nititur: ex quâ etiam quædam R. *Jonas* allegat. Scriptum enim, inquit, est; Revertimini, ad eum, adversus quem profundam reddiderunt rebellionem. (Jesa. XXXI. v. 6.) Itemque scriptum est; Revertimini filij aversantes; sanabo aversiones vestras. Et mirum profecto foret, si Judæi, quorum Patres toties DEO rebelles facti, per pœnitentiam tamen remissionem peccatorum nacti, negarent, semel lapsis pœnitentiam non concedi, aut graviter saltem lapsis. Emphatica etiam dicta allegata Scripturæ sunt: in quibus non tantum peccatum exaggeratur *סָרָה* *sarah*, rebellio, apostasia dictum, sed & dum peccantes *שׂוֹנְאִים* *Aversantes*, refractarii, appellantur. Alioqui tamen aliquid etiam *Novatianismi* apud Judæos, jam olim tempore Christi, inventum fuisse, docet Evangelica historia: quod nec hodie inter eos plane extinctum est.

III.
Quod li-
beret à
multis
etiam pec-
catis.

IV. Quod de-
tur aliqua. §. 5. Dari IV. Pœnitentiam, ipsumque DEUM ad pœ-
nitentiam vocare, clarum esse in Scriptura, bene observavit
R. *Jonas* noster. Unde scribit : והוזהרנו על התשובה בכמה : מקומות בתורה : *Et moniti sumus de agenda pœnitentia tot locis.* Nec
nos prolixa probatione opus esse putamus.

V. Quod et-
iam ex af-
flictioni-
bus oria-
tur. §. 6. Hoc V. cum grano salis accipiendum est, quod
porro scribit Rabbi; *Perspicuum etiam factum est, quod pœniten-
tia acceptetur (à DEO) etiam, si maxime revertatur peccator ob ma-
gnitudinem afflictionum suarum : quanto autem magis, si reverta-
tur ex timore Domini, & amore ejus: quia dictum est; Quum an-
gustia fuerit tibi, & obvenerint tibi omnes res istæ, in extremitate die-
rum (fiet,) ut revertaris usque ad Jehovam DEUM tuum, & ob-
temperes voci ejus. (Deuteron. IV. v. 30.)* Si namque hoc vult,
quod illa etiam pœnitentia, ad quam afflictiones quoddammo-
do compulerunt, nihilominus DEO accepta sit, modo vera sit
& seria, bene habet: cum afflictiones, quod locus Scripturæ al-
legatus, & alii multi probant, inter media quoque sint, quibus
DEUS utitur, ad monendum de pœnitentia, & invitandum ad
illam. At pœnitentia, quæ ex solo afflictionum motivo sine
serio cordis affectu & mutatione proficiscitur, hypocritica est.
Cujusmodi nonnulli etiam Christiani Interpretes faciunt Acha-
bi Regis Israël: cui quoque plus non tribuunt, quam ablatio-
nem vel mitigationem pœnarum temporalium.

VI. Quod
Deus eam
adjuvet. §. 7. Hoc verò VI. Pelagianum, vel saltem Semi-Pelagia-
num est, quod Rabbi subjungit; *Clare etiam exponitur in Lege,
quod adjuvet Dominus pœnitentiam agentes, quum manus (vires)
naturæ ipsorum non suffecerit: & innovet in iis Spiritum mundum ad
conscendendos gradus amoris ejus: quia dictum est; Et reverte-
ris usque ad Jehovam DEUM tuum, & obtemperabis voci ejus,
juxta omne, quod ego precipio tibi hodie, tu & filij, in toto corde tuo,
& in tota anima tua; iterumque dicitur in eadem materia (& con-
textu,) Et circumcidet Jehovah DEUS tuus cor tuum, & cor semi-
nis tui, scil. ad assequendum amorem ejus. (Deut. XXX. v. 2. & 6.)*
*Sed & Propheta, & libri Hagiographi passim loquuntur de negotio pœ-
nitentia: adeo omnia fundamenta (partesque) pœnitentia veniunt ex-
posita in verbis eorum.* Manifestum est, quod Rabbi tribuat
נַטְרָה *Natura eorum* (hominum) ו' *Manum*, hoc est, potesta-
tem

tem viresque ad agendum pœnitentiam : quod de iis, quæ veram Deoque gratam faciunt pœnitentiam, falsissimum est. Etiam si enim aliqualis peccatorum agnitio ex revelatione legis naturalis detur, ut Paulus Rom. I. docet : Fides tamen, per quam ad Deum revertimur, nullo modo in viribus naturæ est ; ut Scriptura Sacra passim testatur. Illi verò etiam ipsi loci, quos Rabbi allegat, plus probant, quam quod ille vult. Hactenus igitur Rabbi saltem Semi-Pelagianismum fovet. Hoc verò porro prorsus Pelagianum est, quod auxilium Dei putat conferre, ad conscendendos omnes amoris erga DEUM gradus. Cum namque duplicem fecerit pœnitentiam ; unam ex solo afflictionum motivo, alteram ex amoris & timoris DEI impulsu ; hicque tantum ejus pœnitentiæ, quæ ex amore DEI oriunda est, meminerit, quam DEUS adjuvet : sequitur, quod priori putet solas naturæ vires sufficere ; quod profecto Pelagianum est, sicut aliàs etiam Judæi crassè Pelagianizant.

§. 8. Non esse VII. procrastinandam pœnitentiam, prolixè docet noster R. Jonas. Scito, inquit, quod quando tardat peccator agere pœnitentiam de peccato suo, aggravet super se valde pœnam suam omnibus diebus. Ideo quod scit, exivisse iram super se, esse sibi refugium, quo confugiat, id verò refugium esse pœnitentiam, persistit tamen in rebellionem. Nam ecce in malitia sua ille constitutus est, estque in potestate illius exire e medio everfionis, & nihilominus non timet sibi ab ira & indignatione : malitia itaque ejus maxima est. Cæterum scripserunt Rabbini nostri b. m. super hac re in Medrasch. Koheleth parabolam de turba latronum, quos inclusit Rex quidam domo vincitorum. Hi scilicet effoderunt foramen, vique eruperunt, & evaserunt, remanente uno ex illis. Venit præfectus carceris, viditque foramen effossum : quumque vir ille adhuc adesset clausus, percussit eum baculo suo, dixitque illi ; Infelix homo, nonne foramen effossum fuit coram te, quare ergò non festinasti eripere animam tuam ? Magnitudinem malitiæ differentis pœnitentiam amplius exaggerat prolixis, quæ longum foret huc transferre, verbis. Summa huc redit ; Quum homo differat pœnitentiam agere, tum si obvenit ipsi peccandi occasio, incidet in laqueum ejus, sicut prius inciderat : atq; ita crescet ipsius peccatum posterius valde, & ascendet malitia ipsius ante Deum. Nam ab initio (cùm primum

VII.
Quod nomen
sit procrastinanda.

peccaret) non putaverat, quod tam subito figmentum malum invadens ipsum esset devicturum: sed postquam (post primum peccatum) vidit (expertus est) infirmitatem virium suarum, & quod prevaluerit ipsi potestas figmenti mali, fortiusque ipso factum esset, incubuisset ipsi, agnoscere nuditatem suam, & inire consilium apud animum suum de addendo illi timore DEI, & injiciendo timorem Ejus illi, seque eripiendo ab insidiis figmenti sui, & cavendo ab iniquitate illius. Porro: quum quis iterat peccatum suum, difficilior illi redditur poenitentia ejus: eo quod peccatum illi sit, quasi res indifferens; quo ipso peccatum illius valde aggravatur. Quam verò grave & periculosum sit, si quis aliqua saltem peccata, imo unicum pro re indifferenti habeat, & continuet, pluribus exponit verbis, & dictis etiam veterum Rabbino-
 rum confirmat. Præsumtuosè tamen loquitur, quando populum terræ, h. e. homines indoctos de dilatione poenitentiae damnat, doctos vero laudat, quod eam non procrastinent. Cæ-
 terum, inquit, non invenitur procrastinatio poenitentiae, nisi in populis terræ, qui dormiunt & cubant, nec in animum suum inducunt hoc ipsum, neque vel scientia vel intelligentia ipsis, ad festinandum, ad eripiendum animam suam; quia inter illos sunt, qui à DEO benedicto rejecti sunt, dum ne quidem aliquam peccati poenam credunt: contra dixerunt Rabbini nostri b. m. si videris discipulum sapientum, qui noctu aliquam transgressionem commisit, ne inhereas rei interdum; revera enim jam egit poenitentiam. En supercilium Pharisaicum illorum, qui dixerunt: Turba hæc, quæ non novit Legem, maledicti sunt. Joh. VII. v. 49.

VIII.
 Quem ef-
 fectum
 habeat?

§. 9. Addimus VIII. ex Præliminatis R. Jonæ, (præliminaria enim seu proœminalia illi sunt, quæ hæctenus habuimus) quæ de effectu poenitentiae tandem tradit, juxta gradus ejus, quos facit. Ecce verò, scribit col. 4. f. 2. Gradus multos habet poenitentia, & juxta (diversos) gradus (diversimodè) appropinquat homo ad benedictum Deum. Interea omnis poenitentia quidem habet condonationem peccatorum: veruntamen non mundatur anima munditie perfectâ, ut iniquitates sint, quasi non fuissent; excepto, quando mundat homo cor suum, & preparat spiritum suum: & sic scriptum est: Beatus homo, cui non imputat Dominus iniquitatem, & in cujus spiritu non est dolus (Ps. XXXII.) & habet se res, sicut in veste, quæ lotionem indiget. Nam exigua lotio e. usque prodest, ut eluatur abominabile

minabile ex illa : sed per assiduam lotionem dealbatur. Atque ita scriptum est : Multiplica, lava me, ab iniquitate mea. (Ps. LI.) Nimirum lavatur anima ab iniquitate, prout illa lavat cor suum : dictum enim est ; lava à malitia cor tuum ô Jerusalem (Jerem. IV. v. 14.) Rabbini autem nostri b. m. dixerunt : Beatus vir est, qui timet Dominum, dum adhuc vir est, h. e. pœnitentia præstantissima illa est, cum quis in diebus Juventutis suæ est, quum adhuc vires ipsius in ipso sunt, ut vincat figmentum (malum) suum. Itaque omnis pœnitentia prodest : quemadmodum dictum est ; Reducis mortalem eò usque, ut sit contritus, & dicis, revertimini filii hominis (Pl. XC. v. 3.) Hæc R. Jonas. Videntur verba in se continere, quæ ex sana veteris Testamenti Theologia supersunt. Orthodoxa sanè nostra Theologia in bonum sensum accipere potest. Est pœnitentia, ut loquuntur, alia lapsorum, alia stantium. Utraque remissionem peccatorum consequitur, si vera fuerit : sed illa gravium, quæ mortalia vocantur, hæc venialium seu quotidianorum peccatorum. Utraque enim renovat hominem : sed illa primitias quasdam renovationis confert ; hæc propius ad perfectionem, quam tamen plenam consequi in hac vita non datur, quotidie deducit. Remissio quidem peccatorum gradus suos non habet, cum vel omnia simul, vel nulla remittantur, quæ pœnitens habet, peccata. Non inepta quoque est lotionis & vestis similitudo, quæ ex Psal. LI. desumpta est. Quemadmodum namque prima vestis lotionem macula abominabilis eluitur, iterarà verò assiduè lotionem, ipsa vestis dealbatur magis magisque : ita per remissionem peccatorum omnis reatus eluitur, per renovationem autem rectitudo & sanctitas sua quotidie nanciscitur incrementa, si pœnitentia constanter continuatur, nec novis gratiam DEI ejicientibus vitiis & criminibus locus datur. Hæc, ut bona sunt, & ex sanæ Vet. Test. Theologiæ sensu hausta videntur : sic veremur tamen, ne recentiores Judæi aliquid Pelagianismi sub iis occultaverint, quod homo pœnitens per gradus, quos faciunt, ad plenam perfectionem puritatis seu sanctitatis ascendere queat, & totus per omnia dealbari. Quod R. Jonas ex veteribus post Christum natum Rabbini citat, illam esse præstantissimam pœnitentiam, quam homo in sua agit juventute : cum eo comparari potest, quod Christi-
 stiani

stiani dicere solemus, hanc demum veram pœnitentiam esse, quando homo deserit vitia, non viria hominem.

Post quæ
agitur, de
Radicibus
seu parti-
bus pœni-
tentia
constitu-
tivis, quas
Rabbi fa-
cit.

Earum
I.
Contri-
tio.

§. 10. Versati sumus in Proœmialibus seu Præliminari-
bus, quæ R. *Jonas* fecit, & hæc eo ordine, quo ille posuit, relin-
quere volumus, licet artificiosiori methodo disponi potuissent:
cum sicut illi, ita & nobis de עקרי radicibus, h. e. partibus pœni-
tentia constitutivis, quæ vocantur, præcipuè saltem agere consti-
tutum sit; ad quas propterea nunc progredimur. Ita ergo
Jonas noster exorditur; עתה נבאר עקרי התשובה Nunc expone-
mus partes pœnitentia. Quæ itaque illæ sunt? העקר הראשון Pars
constitutiva, inquit, prima est החרטה Contritio. De hac porro
Rabbi noster disserit: Intelligere faciet pœnitens cor suum, quod ma-
lum & amarum sit, deseruisse ipsum Deum, & revocabit ad animam
suam, quod sit (revera expectanda) aliqua pœna, & vindicta, & re-
tributio pro iniquitate: quem in sensum dictum sit; mihi est vindicta
& retributio (Deuteron. XXXII. v. 35.) Item; Timete vobis à gla-
dio, quia ira (obveniet) iniquitatibus gladij. Conteretur itaque
(homo) super operibus suis malis, & dicet in corde suo: Quid feci?
Quomodo timor DEI non fuit coram oculis; nec exhorruì propter casti-
gationes ab iniquitate, & propter judicia mala? Quoniam dolores mul-
ti sunt impio. Non peperci corpori meo, neque peperci oculus meus illi,
quò minus perderet illud, ob commodum unius momenti. Similis itaque
factus sum viro, qui rapit, & vi aufert, & devorat, & saturat se: cum
tamen sciat, quod postquam devoraverit & biberit, confracturus sit iudex
dentes ipsius: juxta illud, quod dictum est; Dulcis est viro panis mendacij,
sed postea implebit os ejus lapillo. Pejus tamen istud est, quod erga
animam meam pretiosissimam crudelis fui: ut polluta sit stercorebus
figmenti mei (mali.) Quid commodi habebit ex omnibus possessioni-
bus suis, si ipsa mala fuerit in oculis Domini sui? Quomodo permutavi
cum mundo transeunte, mundum stantem in perpetuum & in æternum?
quomodo assimilatus sum bestiis, excisusque sum: & ivi post figmentum
meum sicut equus, sicut mulus, qui non intelligit (quicquam) & ab-
erravi à via intellectus? cum tamen inspiraverit Creator naso meo ani-
mam vitarum sapientem corde, & pulchram intellectu, ad cognoscen-
dum ipsum, & ad timendum coram ipso, & ad dominandum in corpus &
omnes proprietates ejus: sicut etiam dominari eam fecit super omnia
animalia

animalia irrationalia, eo quod pretiosa erat in oculis eius, & magni habita. Cum itaq; propter hoc creatus sim, contrarium autem isti à me perpetratum sit: ad quid mihi vita? Juxta illud, quod dictum est; Homo qui aberrat à via intellectus, in cœtu mortuorum quiescet (Proverb. XXI. vers. 26.) Quinimo juxta consuetudinem bestiae etiam non feci: sed infra eam dejectus sum. Nam agnoscit bos possessorem suum, & asinus praesepe Domini sui. Ergone non sapui, nec intelligens fui, quod divisi animam meam liberam à Domino ipsius? Gustavi favum meum: Sed oblitus sum finis mei. Sapui, & vi abstuli, & super pauperem calcavi: Sed non recordatus sum diei morbis, qui non relinquit coram anima meâ, nisi cadaver meum, & pulverem meum. Cæterum res hæc, quam exposuimus, illud ipsum est, quod dixit Jeremias, super quo sit pax; Non est vir, quem poeniteat malitia sua, dicatque; Quid feci? (Jerem. IIX. v. 6.) Haftenus Rabbi noster. **Examen.** Vocabulum החרטה Rabbini quidem aliàs pro totâ poenitentia sumunt: prout etiam in Lexicis invenire est. Nos verò hîc per contritionem vertimus: quomodo etiam omnium optimè, quando in primis de partibus Poenitentiae sermo est, verti debere existimamus. Etsi namque aliquando in scriptura quoque, juxta ferè communem (de quâ hoc loco disputare nolumus) Theologorum Nostratium sententiam, Vox μετάνοιας poenitentiae usurpatur μετάνοιας, partialiter, hoc est, pro priori poenitentiae parte: potior tamen ejus significatio est, quâ ἐλπίς, totaliter, sumitur, pro totâ poenitentiae naturâ & essentiâ, quam partes ejus constituunt. Priorem præterea Poenitentiae partem clarius sane in Nostrati Theologia exprimit nomen contritionis. Ipsi Judæi, quod noster quoque R. Jonas facit, sine dubio vocabulum החרטה non tam pro tota poenitentia, quam parte ejus usurpant. Distinguunt enim החרטה Conversione seu Reversione: ut apud Jonam nostrum clarum est. Jam cum תשובה Conversio, nostræ Theologiae sit tota Poenitentia: oportet, applicando itidem ad nostram Theologiam vocabulum, החרטה, quæ pars tantum ejus est, esse Contritionem, cum fides esse nequeat, prout à Judæis describitur. Contritionem autem R. Jonas nobis describit, prout illa habet sese, abstrahendo à fide. Omnia namque, quæ de illa prædicat, in eam quoque competunt contritionem, quæ cum fide conjuncta non est, vel nondum est: quinimò in eam quoque, quæ nisi fides accesserit,

cesserit, in desperationem abit & desinit; qualis Judæ proditoris Contritio fuit. Hic namque non tantum dixit; *Quid feci?* sed rotundè confessus est coram principibus sacerdotum & senioribus Judæorum; *Peccavi, prodens sanguinem innoxium.* Nec dubitavit scriptura hanc ipsius Contritionem appellare *μελαμέλαια*, quæ non minus quid notat, quam vocabulum *החרטה* Contritionis. Quantum itaque ad rem ipsam attinet, abstrahendo tam à fide, quam à desperatione incredulitatis, primam hanc partem pœnitentiae, *החרטה* Contritionem admittere possumus, ut significet agnitionem peccati, magnitudinis & turpitudinis ejus ex Lege DEI, terroresque conscientiae ex meditatione iræ DEI & pœnæ promeritæ. Interim bonum opus ex hac contritione faciendum non est: quomodo Judæi facere, imo non posse aliter facere, videntur, cum de fide vera nihil sciant, ut mox videbimus. Et hanc quidem in parte Judæi papizant, & Papistæ Judaizant. Non adeo obscurum hoc est in *R. Jona* nostro, qui scribit; *יבין לבבו* *Intelligere faciet cor suum, quod malum & amarum sit, deseruisse se DEUM, וישב אל לבו* *Et revocabit ad animum suum, quod sit aliqua vindicta, & pœna, & retributio.* Ex Pelagianismo suo, quo vires ad agendum pœnitentiam, saltem non exiguas, homini adscribit, requirit hinc ab homine pœnitente, ut ipse cor suum intelligere faciat, & cor suum instruat. Quid vero hoc aliud est, quam opus hominis voluntarium? quod si non meretur (strictè loquendo) remissionem peccatorum, ad eam tamen præparat, disponit, ordinatumque est. Hactenus prima Pœnitentiae pars, quam *R. Jona* facit.

II. **Derelictio peccati.** §. II. *Alteram porro his proponit verbis; Secunda (pars Constitutiva) est עזבת הרשע* *Derelictio peccati, quando derelinquit (pœnitens) vias suas malas, & proponit sibi firmiter in toto corde suo, quod non amplius rediturus sit in viam istam (malam,) & si iniquitatem fecerit, non perrecturus sit. Juxta id, quod dictum est; Revertimini, revertimini à viis vestris malis &c. (Ezech. XXXIII. v. 11.) Item; derelinquat impius viam suam (Esa. LIX. v. 7.)* Ratione quidem ordinis Rabbi discrimen facit: ut i. in eo, qui במקרה per accidens, h. e. ex inadvertentia & infirmitate, non autem ex proposito peccat, Contritio præcedat, & derelictio peccati sequatur: in

eo vero 2. qui ex proposito peccat, & in mala via persistit, peccatumque amat, pœnitentia incipere debeat à derelictione viæ malæ, sequente postea contritione de peccatis commissis. Similitudine posterius illustrat. *Similis, inquit, res hæc est homini, qui animal immundum tenet in manu suâ, & venit ad lavandum, & ad purificandum se. Nam hic primo dimittere debet animal immundum; postea autem lavare & se purificare: quamdiu enim animal immundum in manu ejus manserit, durabit immundities ejus, nec lotio quicquam illi proderit.* En! Derelictio peccati est projectio animalis immundi: contritio autem de eo, quod peccavit, & confessio, & preces, sunt instar lotionis. Addit etiam isti similitudini alteram ex verbis scripturæ; *Audiendo audiivi Ephraimum lamentantem; castigasti me, & castigatus sum, sicut vitulus non edoctus &c. nam posteaquam reversus fuero, pœnitentiam acturus sum.* (Jerem. XXXI. v. 18. 19.) Quasi hic scripturæ sensus sit; *Postquam castigaveris me, & castigatus fuero, & reversus à via mea mala, pœnitentiam deinde acturus sum, & conterar super eo, quod transgressus sum, quoad res transgressionum mearum.* Hæc noster ille. Quantum **Examen.** ad discrimen illius attinet, de derelictione peccati antecedaneâ, & consequente Contritionem, haud obscurum esse existimamus, quod Rabbi vel partes pœnitentiæ non intelligat confundatque, vel de externis operibus pessimè accipiat. Juxta namque externum processum, qui in Ecclesia in primis locum habet, pro statu & conditione temporum aut personarum istoc modo variari potest, præsertim ubi indicia & testimonia veræ pœnitentiæ desiderantur: sed natura ipsius rei tale quid non postulat. Derelictio namq; viæ malæ vel peccati sequitur plenam pœnitentiam, (quæ juxta rei veritatem in contritione & fide consistit) & pars est novæ obedientiæ, quæ fructus pœnitentiæ est. Sicut namque facere bona ad novam obedientiam pertinet: ita devitare mala opera eodem referendum est. Locus Jeremiæ à Jona nostro adductus non probat, quod probandum est: neque enim vel ipsi Judæorum Interpretes in id consentiunt. Sensem simpliciorum faciunt; *Revertar ita, ut me pœniteat, vel pœnitentiam agam.* De DEO ipso eadem locutio usurpatur apud Joëlem Cap. II. v. 14. *Quis scit? revertetur, & pœnitebit eum, & relinquet post se benedictionem.*

Ubi quis, quaeso, de derelictione peccati, quod in DEUM nullo modo cadit, cogitaverit? Porius *וְחָזַר* *Reverti*, in ejusmodi locutionibus aggressionem novi operis vel actionis, vel mutationem mentis atque propositi significat: quomodo DEUS animum puniendi & maledicendi habens & aliquandiu retinens, postea reverti dicitur, quando poenitentia ducitur, h. e. animum mutat ad benefaciendum & benedicendum:

§. 12. Cum itaque derelinquere peccatum & malam viam sit consequens & fructus verae poenitentiae, male à *Rabbi Jona* factum est altera Poenitentiae pars Constitutiva. Loco autem illius poni debuisset Fides in misericordiam DEI & meritum Messiae. Hanc namque revera esse alteram Poenitentiae partem, Nostras Theologia prolixè & pridem docuit. Eandem Vetus Testamentum quoque haud obscurè tradit. Nota sunt Ps. CIII. v. 9. sqq. verba *Misericors & misers* *Jehova est, longanimis & magnus beniguitate: non in aeternum contendet, & non in aeternum servabit* (iram:) *non secundum peccata nostra facit nobis, & non secundum iniquitates nostras retribuit nobis.* Et ejusmodi poenitentes sunt, quibus Dominus prius irascebatur, & cum iis contendebat. Hoc namque vult, quod dicitur; *Non in aeternum contendet, & non in aeternum servabit* (iram.) Hi autem poenitentes quid credere debent? Hoc certe credere debent, quod Dominus sit misericors & miserator, longanimis & multus beniguitate &c. vel quod eodem redit, credere debent, Dominum remissurum esse iram & peccata, nec acturum cum iis secundum peccata & iniquitates eorum; ex hoc fundamento, quod Dominus sit misericors & miserator. Ita ipse Dominus Ezechiel. XXXIII. v. 11. dicit; *Vivo ego, si volo mortem peccatoris, sed ut revertatur impius à via sua & vivat: revertimini, revertimini à viis vestris malis; & quare moriemini, domus Israelis? Revertimini, inquit, revertimini.* Quà fide, quà spe? *quia non volo mortem peccatoris, sed ut vivat.*

§. 13. Cæterum quanquam Judæi fidei expressam mentionem non faciunt (quid enim hi homines de vera in Messiam fide noverint, qui de ipso vero Messia nihil noverunt, & à passionis ejus mortisque merito abhorrent?) fidem tamen in virtute verborum confessionisque suae comprehendere coguntur. Ipse | *R. Jo-*

nas noster ad pœnitentiam etiam refert preces. *Contritio*, inquit, ex eo quod peccavit, & *Confessio*, הַלְלָהּ & preces sunt loco lotionis. Si preces pertinent ad lotionem, pertinent ad naturam pœnitentia; saltem in radice sua considerata. Quod si preces saltem in radice suâ considerata, pertinent ad naturam pœnitentia: fides etiam pertinet ad naturam pœnitentia. Ratio est: quia fides est radix precum, ex qua nisi proveniant preces, preces DEO gratæ non sunt: imo preces ipsæ nihil aliud sunt, quam fides, quæ remissionem peccatorum à DEO petit, impetrat & apprehendit in promissionibus. Clarius vero etiam idem R. *Jonas* noster preces inter פְּרָפָר partes seu requisita pœnitentia refert, simulque quales esse debeant, exponit fol. 7. col. 2. Ita namque ibi scribit; *Quinta decima* (pars constitutiva vel requisitum) sunt preces. Precabitur nim. (pœnitens) ad DEUM, & queret misericordias ad expiandum omnes iniquitates ipsius. Sicut dictum est: Sumite vobiscum verba, & revertimini ad Dominum, & dicite ad eum; omnem remitte iniquitatem, & accipe bonum, & retribuemus juvencos labiorum nostrorum. Quod ultimum nihil aliud est, quàm confessio: quod autem dicere debent ad illum (Deum); omnem remitte iniquitatem, & accipe bonum, nihil aliud est, quàm preces. Tū & sume bonum, sensus est, & accipe bonum, quod fecimus. Dixerunt enim Rabbini b. m. Transgressio extinguit preceptum; sed tempore pœnitentia expiantur iniquitates, & resuscitatur meritum precepti, & lucebit lucerna ejus, posteaquam non splenduit lux ejus ante pœnitentiam. Sic etiam scriptum est; Si purus & rectus es &c. Ubi dixerunt Veteres nostri; Non dictum est, si purus & rectus fuisti, sed si purus & rectus es, nim. quando egisti pœnitentiam. Quia tum excitabit super te: tum, post pœnitentiam, excitabit super te omnes iustitias, quas fecisti prius: in primis quod fuerit habitaculum tuum apertum erga ventum suum, & plantaveris arboretum hospitibus; quemadmodum scriptum est; Ostium meum viatori aperio. Ante autem pœnitentiam iustitia tuæ non potuerunt protegere te: sed postquam reversus fueris, & recesserit iniquitas tua, excitabit (DEUS) meritum tuum, & retribuet habitaculo iustitiae tuæ. Tum retribuemus juvencos labiorum nostrorum (h. e.) reputabit (DEUS) confessionem nostram sicut sacrificium juvencorum pro peccato, ut sit in expiationem nobis coram ipso. Meminisse autem voluit juvencorum;

quia sacrificium iuvene pro peccato fuit intimum (illatum in intim^o templi, Sanctum Sanctorum) & asperferunt (Sacerdotes magni) de sanguine eius versus propitiatorium, & super altare aureum. Præterea orabit poenitentiam agens ad Dominum, ut deleat sicut nubem prævaricationes ipsius, & sicut nubem peccata ipsius, & ut complacitum suum habeat in ipso, & gratum sibi reddat ipsum: tum enim exorabitur ipsi, quasi nunquam peccasset. Quemadmodum scriptum est in verbis Elie de homine poenitentiam agente; post castigationes deprecabitur DEUM, & acceptum ipsum sibi faciet (DEUS.) Nam fieri potest, ut iniquitas condonetur & remittatur per castigationes, & quodcunque Decretum (generale;) nec tamen Domino beneplacitum sit in ipso, adeo ut etiam munus sacrificiale ex manu ipsius cum beneplacito non acceptetur. Desiderant itaque iusti præ omnibus prosperitatibus, ut beneplacitum à DEO impetrent, utque bene huic in ipsis placeat. Beneplacitum autem eius (DEI) sunt vita æterna & vera, & lux illa magna, quæ in se complectitur omnes amœnitates: iuxta illud, quod dictum est; Vita est in beneplacito eius: Item; Iehova DEUS noster, converte nos, illuminaque facies tuas, & servabimur. Ubi veteres nostri b.m. dixerunt; Non desideramus nobis, nisi illuminationem facierum tuarum, quæ est beneplacitum. Cæterum quia pridem exposuimus hoc alibi: ideo (hic tantum remittimus eò) ut consideres preces Davidis tempore poenitentiae. Postquam hic dixit; Multiplica lavare me ab iniquitate, & à peccato meo munda me: porro oravit super beneplacito, ut Domino beneplaceret in ipso, sicut ante peccatum. Postquam etiam dixit; Ne projicias me à faciebus tuis, & Spiritum Sanctitatis tuæ ne rejicias à me: postea precatus est, & dixit; Restitue mihi gaudium salutis tuæ; ut nim. miracula Domini inveniantur apud ipsum, & superveniat super ipsum Spiritus DEI, sicut ab initio. Postea etiam dixit; Spiritus spontaneus suffulciat me h. e. Ecce diminutus sum propter prævaricationem meam, nec dignus sum miraculis tuis, utque reveletur super me brachium sanctitatis tuæ: & licet remiseris iniquitatem peccati mei, non tamen dignus sum, qui diligar & beneplaceam, sicut antiquis mensibus (temporibus:) ideoque per Spiritum Spontaneum sustenta me: quia non est finis promptitudini tuæ & bonitati tuæ. Nam vox רוח Spiritus (in textu Psalmi) posita est cum אלי אלי Beth, Per, pro רוח per Spiritum tuum: ut (in illo Genes. XXVII.

XXVII. v. 37.) *Frumento & musto*: (ברגן ותירוש pro ברגן ותירוש)
fulcivi ipsum. Et in hunc sensum locutus est Hoseas, super quo sit pax
 (cap. XIV. v. 7.) *Sanabo aversionem eorum, & diligam eos spontaneo*
amore, Ubi significatio τὸ & diligam eos spontaneo amore, eadem est,
qua illius, quod David dixit; sustentabit me (Spiritus Spontaneus)
Tandem orabit homo poenitentiam agens ad Dominum jugiter, ut ad-
juvet ipsum ad poenitentiam (agendam:) quemadmodum dictum est;
Converte me, & convertar, quia tu es Dominus DEUS meus.

§. 14. Quantum ad hoc ultimum. i. attinet, supra jam in-
 dicavimus, quod à Pelagianismo Judæi liberi non sint, vel potius
 Pelagianismo præiverint, quasi ad agendum poenitentiam tantum
 homines habeant virium, ut vel ipsi se convertere, vel saltem con-
 versionis suæ initium facere, eamque cum auxilio divino precibus
 impetrato absolvere queant. Quem Pelagianismum probare
 non possumus: potius, cum homo sine fide promissione divina
 nixa, ne quidem petere ritè divinum auxilium possit, prius DEUS
 in poenitente per propositas suas promissiones efficacia Spiritus
 sui Sancti fidem incipit & generat, in qua cum Patre pueri Lunati-
 ci orare queat; *Credo, Domine, sed adjuva incredulitatem meam.*
 Marc. IX. v. 24. Interim cum Judæi preces has pro impetrando
 divino auxilio à poenitentia excludere nequeant, certe fidem ex-
 cludere, sine quâ preces nullæ sunt, nequeunt: ut malè nullam
 ejus in doctrina poenitentiae mentionem faciant, nec justo eam lo-
 co collocent. Sed 2. magis adhuc ad rem nostram facit, quod
 Rabbi noster apertè fatetur, hominem poenitentem debere roga-
 re Dominum, & quarere misericordias ejus ad expiandum omnes
 iniquitates ipsius. Non itaque nisi ex misericordia Domini, ha-
 bere potest remissionem seu expiationem peccatorum suorum.
 Nec excipi potest, quasi merita hominis peccatoris sive priora
 sive præsentia misericordiam Domini moveant ad expiandum
 peccata. Nam Rabbi ex veteribus suis Doctoribus dicit, quod
 omnia merita hominis mortificentur usq; ad remissionem pecca-
 torum, post vero eam rursus reviviscant: *Et post conversionem tuam,*
& postquam recesserit iniquitas tua excitabit Dominus meritum tuum;
 ut verba illius sonant. Quod si homini poenitenti remittuntur
 peccata à misericordia Dei; oportet eum credere in misericordiam
 divinam,

divinam, inque hanc fiduciam ponere, quod remissura sit, vel remittat. Quando itaque homo contritus est, deque peccatis suis commissis dolet: proximè sequi debet fides, quæ ad misericordiam divinam, à peccatis remittendo liberantem confugiat, & remissionem peccatorum impetret. Misericordia autem divina, ad quam fides confugit, in merito Christi fundata est, sine cujus satisfactione nemini contingit: nisi quod Judæi de satisfactione & merito Christi nihil norunt. Quin 3. hoc quoque notatu dignissimum est, quod licet Judæi communiter statuant, castigationes seu pœnas temporales in hoc seculo expiare peccata, perque has redimi iniquitates, (quod falsissimum est: cum talis expiatio seu redemptio nullis hominum castigationibus & afflictionibus sive temporalibus sive æternis, sed solis Christi passionibus, competat :) fateantur tamen, DEO per easdem pœnitentes non posse placere, sed ex solo ipsius beneplacito misericordiæ divinæ istud fieri, ex quo solo vita æterna & beatitudines ejus obveniant. Cumque beneplacitum istud divinæ misericordiæ precibus obtinendum sit, & exorari, juxta Davidis exemplum, etiam possit: iterum habemus, fidem in pœnitentia adeo necessariam esse, ut nisi hæc adsit, & DEUM exoret, misericordiam quæ ejus apprehendat, homo pœnitens neque DEO placere, neque vitam æternam consequi queat. Convenit hoc cum illo Apostoli Pauli Hebr. XI. v. 6. *Sine fide impossibile est placere DEO.* Existimamus meritò, nos ex hoc concludere, quod Vetus Judaica Ecclesia ante Christum fidem fecerit necessariam & essentialem partem pœnitentiæ, à qua præcipuus ejus Effectus, expiatio & remissio peccatorum, dependeat: nisi quod Judæi Christo facti increduli, satisfactionemque ejus & fidem in hanc, ad impetrandam divinam misericordiam ordinatam, abnegantes, piorum Veterum suorum Doctrinam perdiderunt & corruperunt. Fidem itaque R. Jonas noster Alteram partem pœnitentiæ constitutivam facere debuisse, non derelictionem peccati: quæ ipsa etiam fides pœnitentiæ naturam & essentiam absolvit, ut derelictio peccati, accuratè loquendo, ne quidem tertia pars pœnitentiæ sit, sed consequens ejus ac fructus.

§. 15. *Tertiam* Constitutivam partem Pœnitentiæ R. Jona-
nas noster facit יגון Jagon, *Tristitiam* ex commissis peccatis. Ita
namque pergit fol. 3. col. 4. העיקר השלישי יגון *Pars constitutiva ter-*
tia est Tristitia, quæ exacuit (quasi acuminibus lædit) renes ejus
(pœnitentis,) & cogitat, quanta sit malitia ejus, qui rebellare fecit
figmentum suum. Crescere autem debet facere tristitiam in corde suo,
& procellam dolore conficientem se in cogitationibus suis, & suspirabit
in amaritudine cordis. Equum enim est, ut pœniteat eum, & displiceat
ipsi peccatum suum, quod peccavit. Hoc ipso tamen nondum implevit
de mensum suum. Nam perditio etiam denarij vel assarij difficilis
est hominis in oculis: quanto verò magis, si perierit substantia
ejus tota per aliquod infortunium, ita ut nudus ab opibus suis evadat,
anima ejus super ipso lugebit, & gravis erit gemitus ejus, animaq; ejus
ipsi amaruerit. Sic etiam super afflictionibus malis & multis dolores ipsi
erunt perpetui, & tristitia in corde ipsius toto die. Atqui conveniens
est, ut longè magis, quam super istis, dolore afficiatur, & suspiret is,
qui rebellis factus est contra Dominum benedictum, & corrumpit, &
abominabilem fecit actionem suam coram ipso, nec recordatus est, quod
creaverit ipsum, Ens ex non Ente, & benignitatem cum ipso fecerit,
manusq; ejus duxerit eum in omni tempore, & custodiat animam ipsius
omni momento. Quomodo itaq; ipse impleverit cor suum, ut iram ex-
citaret coram illo? & quomodo peccans adeo obleverit oculos suos, ut
non attendere faceret (ad ista) cor suum? Hæc R. Jona: qui ulterius,
scriptura & similitudine rem declarat.

III.
Tristitia
ex com-
missis pec-
catis.

§. 16. Si tantum hoc Rabbi vellet, quod homo pœnitens
tristitia super peccatis suis, quibus DEO, creatori, conservatori &
benefactori suo, rebellis factus est, affici debeat: recte faceret, &
nos haberet hætenus consentientes. Rationes quoque, tristi-
tiam moventes & incutientes, validæ satis sunt. Et sicut ratio-
nes has scriptura ipsa suggerit: ita res ipsa h.e. tristitia pœniten-
tis, in eadem traditur & exigitur. Hæc ipsa itaque bona sunt,
quæ ex veteri Veteris Ecclesiæ doctrina remanserunt: cui nos in
Christiana Ecclesia Orthodoxa sincerè successimus. Sed quod
Jonas noster distinctam pœnitentiæ partem facit, & tertiam nume-
rat: hoc neque in scriptura fundatum est, nec cum bono ordine
convenit. Non enim peculiarem partem pœnitentiæ constituit:

Examen.

sed ad priorem ejus partem, quæ Contritio est, pertinet, & fidem antecedit. Sive partem Contritionis dixeris, sive effectum ejus immediatum, nostra parum hîc loci refert, qui non omnes subtilitates discutere proposuimus. Pertinere interim ad Contritionem, & fidem antecedere, si naturæ ordinem spectemus, vel ex hoc constare potest, quod in contrito est, antequam fidem habeat, imò, si maximè desperet. Quis enim negaverit, Judam proditorem, qui se ideo, quod sanguinem innocentem prodidisset, suspendit, summâ tristitia affectum, & ab hâc ipsâ ad desperationem & suspendium adactum fuisse? *Mundi* namque *λόγος*, *dolor & tristitia, mortem affert*; juxta Apostolum 2. Corinth. VII. v. 10. Quod porro R. *Jonas* requirit, ut homo pœnitens majorem subinde faciat tristitiam suam: Pelagianismum Judaicum procul dubio sapit; quasi in hominis naturalibus viribus positum sit, tristitiam super peccatis tantam facere, quantam velit. Atqui hæc tristitia non spontanea, & in arbitrio nostro posita est: sedâ lege divina incutitur. Ubi lex quoque naturalis, cordibus hominum inscripta, non sufficit ad contritionem tantam operandam, quanta ad pœnitentiam constituendam salutarem requiritur: sed ex Lege divinâ perfectâ supernaturaliter & in scripturis revelatâ, oriunda est. Hanc qui cum Apostolo meditatur, & quod concupiscentia quoque peccatum sit ex eâdem novit, ille cum eodem Apostolo in vera animi tristitia dicere potest; *Miser ego homo, quis me liberabit à corpore mortis hujus*? Distinctio quoque hîc repetenda est inter pœnitentiam lapsorum & stantium, ac utrorumque tristitiam. Stantes namque ad tristitiam suam augendam cooperari posse, non negamus. Sicut namque caro eorum, quæ in iis superest, tristitiam eorum diminuere, eosque securos reddere in peccatis laborat; ita Spiritus cum carne pugnat, & magis magisque Legis divinæ rigorem inculcat, contritionemque ac tristitiam super peccatis majorem subinde reddit. Ex stantibus Apostolus fuit, quando in summa tristitia exclamavit, *miser ego homo &c.* Scivit nim. jam, quod Lex Spiritualis esset, ipse autem, ob reliquias carnis, carnalis & venundatus sub peccato. Sed quia hoc tristitiæ argumentum *καὶ θεὸς*, secundum DEum est, non hominis propriis & naturalibus viribus, sed DEo & Spiritui ejus adscribenda est eadem tristitia.

§. 17. *Quarta* sequitur *R. fona* pars pœnitentiæ constitu-
tiva: quæ est, *הצער במעשה* *Afflictio in opere*, h.e. afflictio actua-
lis & sponte suscepta. De hac ita Rabbi scribit; *המיקר הבריעי הצער*
(Pars constitutiva) *Quarta est afflictio in opere* (actualis
sponte suscepta:) *quemadmodum dictum est; Et nunc etiam, dictum*
Domini, revertimini usq. ad me, in toto corde vestro, in jejunio, & fle-
tu, & luctu (Joel. II. v. 12.) *Veteres autem Rabbinī nostri b.m. dixe-*
runt; Cor & oculi sunt duo proxeneta peccati. Sic enim scriptum; Non
explorabitis post cor vestrum, & post oculos vestros. Ideo per hoc expia-
tur peccatum proxenetarum (istorum,) si conversio eorum exaquet in-
iquitatem eorum. Nimirum expiatur iniquitas cordis peccatorum per
amaritudinem ejus, & suspirium ejus, & confractionem, quæ confrin-
gunt illud: quemadmodum scriptum est; Quia Spiritus à coram me de-
ficiet. Item; Cor contritum & contusum Deus non despicias (Psalm. LI.
v. 19.) *Declaratur hoc similitudine vasorum immundorum, quæ si*
confringuntur propter immunditiam eorum, munda redduntur.
Quemadmodum scriptum est; Furnus & Chytropus confringantur.
(Levit. XI. v. 35.) Iniquitas autem oculorum expiatur per lachrymas:
quemadmodum dictum est, rivulis aquarum descenderunt oculi mei,
propterea quod non servarunt Legem tuam. (Psalm. CXIX. vers. 136.)
Non dicitur; propterea quod non servavi legem tuam: sed dicitur;
Non servarunt: nim. quia illi in causa peccati fuerunt, ideo descende-
rerivulos aquarum. Hæc Rabbi noster, Res ipsas in se non re-
prehendimus, Jejunii, fletus & luctus: nam in ipsa scripturâ tra-
di & probari, vel unicus, quem Rabbi allegat, locus sufficienter
probat. Sed tamen Judæi non eo, quo debent, loco collocant,
quando de pœnitentiæ doctrinâ accuratè agendum est. Neque
enim ista afflictionis opera partes pœnitentiæ sunt, & quidem
constitutivæ: sed effectus veræ Contritionis immediati sunt, qui
de causæ suæ, Contritionis, veritate testantur, si hypocritica opera
non fuerint. Unde etiam inter signa & iestimonia Contritionis
vel pœnitentiæ collocantur. Quod Rabbi noster operibus istis
expiationem tribuit, probari non debet: neque enim vel meri-
toria vel satisfactotia opera sunt; neque ejusmodi aliquid ex Scri-
ptura sacra, sive Veteris, sive Novi Testamenti probari potest.
Repetendum tamen etiam est, quod supra jam observavimus, Ju-

IV.
Afflictio
in opere.

Examen.

daos verbum כפר *Kapper*, *Expiare*, non in eâ significatione usurpare, qua DEI erga nos beneplacitum mereri, & benevolentiam Ejus nobis conciliare, atque nos ipsi acceptos reddere, denotat; sed quâ pœnæ quædam compensatio sit. Quinimo Rabbini nonnunquam idem esse videtur, quod mereri Patribus Christianis, quâ consequentiam tantum inter se aliquam significat, aut permutationem, inprimis Contrariorum. Quomodo sumi potest, quod Rabbini dicunt, cordis iniquitatem (per nimiam lætitiâ & juba) expiari per ejusdem amaritudinem per suspiria: æquum namque est ista inter se permutari, tanquam contraria. Rabbi porro noster procul dubio opera ista afflictionis spontanea facit, & nostri arbitrii, quod concedere simpliciter non possumus. Quatenus enim opera ista pœnitentiam hætenus ingrediuntur, ut immediati effectus contritionis sint, opera spontanea dici non possunt: sicut enim Contritio ipsa, ita & dolores ejus spontaneæ & liberæ voluntatis non sunt. Certè namque si homo vehementer contritus, & doloribus inprimis animi pressus est, exprimentur ipsi à doloribus tantæ Contritionis suspiria atque lachrymæ, neque cibum potumque appetet, sed vel invitus ejulabit, lachrymabitur & jejunabit. Interim quod supra de tristitia diximus, ubi jam illa cepta est, aut continuanda, qualis inprimis stantium est, hominem non invitum, sed sponte cooperari posse: id etiam de fletu, luctu atque jejuniolibenter concedimus. Nam affectus etiam homo per Spiritum DEI sibi ciere, movere & intendere potest: jejunium autem maximè in testimonium seriæ pœnitentiæ sponte proponi, indici, servari, exempla scripturæ satis probant. Apostolus certe Paulus de Corinthiis suis scribit. 2. Cor. VII. v. 7. *hoc enim istud ipsum, quod secundum DEUM contristati fuistis, quantam in vobis genuit sollicitudinem, imo satisfactionem, imo indignationem, imo timorem, imo desiderium, imo emulationem, imo vindictam.* Quæ certe omnia in Corinthiis non coacta fuerunt: quomodo namque laudem Apostoli meruissent?

V. §. 18. *R. Jonas noster* Quintam pœnitentiæ partem Con-
Solicitude constitutivam facit ודאנה *solicitudinem*. *Quinta*, ait, (pars Constitutiva Pœnitentiæ) est ודאנה *solicitudo*. *Nam sollicitus esse, & timere*

mere sibi debet (homo pœnitens) à pœnâ iniquitatum suarum. Sunt enim iniquitates, quarum expiationem pœnitentia suspendit; castigationes autem expurgant. Sicut dictum est; Iniquitatem meam annuntiabo, sollicitus ero de peccato meo. (Psalm. XXXIIX. v. 19.) Refertur autem תַּגְּרִי Tristitia ad id, quod præterit: sed תַּגְּרִי Sollicitudo ad futurum. Præterea, secundo, sollicitus erit (homo pœnitens) ne forte minus quid præstet in debita pœnitentia, in dolore, & in amaritudine, & in jejunio, & fletu. Quinimò, si maximè plurimum præstiterit quoad dolorem, multiplicaveritq; fletum: nihilominus metuet & timebit sibi, ne forte in proportionem istius multiplicaverit etiam reatum, neq; expleverit aequalitatem sibi incumbentem per omnem afflictionem suam, & licet fleverit in jejunio animæ suæ. Quis enim intellectu assequitur magnitudinem operis DEI erga Creaturas ipsius? Quia itaq; non est finis sciendi rebellionem contra os ejus (DEI h. e. quia ad finem cognitionis adque plenam cognitionem homo pervenire non potest:) nonne omnis, qui etiam addit (plurimum præstat) in opere & in viis pœnitentia, pro exiguo id habere debet, ut adeò nimis parum sit in oculis ipsius? Probat hoc Rabbi ex Salomonis verbis; Sapiens timebit sibi, & recedet à malo. (Proverb. XIV. v. 16.) Quorum hanc ordinationem & explicationem ex vetustis Rabbiniis dat; Sapiens, etiamsi recesserit à malo, tamen sibi timebit. Sed nondum solitudinis sat. Præterea, scribit Rabbi noster, sollicitus erit homo pœnitentiam agens, ne denuo ipsi prævaleat figmentum ipsius: quemadmodum dixerunt Veteres nostri b. m. Ne confidas tibi ipsi, usq; ad horam mortis tuæ: quanto ergo magis is, quem jam semel vicit cor ipsius? Huic certè convenit cavere sibi à figmento insidiante omni tempore, & ad augere in animâ suâ timorem Domini quotidie, ut sit hicce sibi in præsidium, quoties transibunt super ipsum fluctus figmenti sese renovantis in futurum. Quod iterum ex Salomone Prov. XXII. v. 11. sqq. probare satagit. Duplicem hâc facit Jonas noster solitudinem seu timorem. Prior est ex consideratione pœnæ promeritæ, expiationis incertæ, & pœnitentiæ imperfectæ. Fundamentum ejus est, quod 1. pœnitentia, etiamsi sincera & perfecta fuerit, non semper tamen pœnas peccatorum expiet, quominus etiam post actam pœnitentiam pœnæ relinquantur & maneant. 2. quod pœnitentia imperfectæ proportionis ad pec-

cata habitæ, etiam non expiet pœnas, quo minus remaneant. Et quia non scire possit homo, in peccatis, quæ commissa sunt, sint ne quoad pœnas per pœnitentiam expiabilia; vel etiam pœnitentia perfectæ satis sit ad expiandum etiam expiabiles pœnas: concludit inde, quod semper homo pœnitens, etiam post actam pœnitentiam sibi à pœnis divinis timere debeat. Alter timor & sollicitudo est de futuro lapsu, ne qui pœnitentiam egit, denuò à figmento suo vincatur, & denuò peccet, inque peccato pereat.

Examen.

§. 19. Quod priorem timorem seu solitudinem, de pœnis peccatorum non remissis, sed reservatis attinet: impia doctrina est, quam Judæi ex scripturâ etiam Veteris Testamenti nullo modo probare possunt: nisi quod verba ejus quædam e.g. à *R. Jona* ex Proverbiis allegata, obtorto collo torquent. Error itaque Pharisaicus est, qui sequioribus temporibus ante Christum natum, & post eum introductus est, & invaluit. Fundamenta Judæorum duo falsa sunt ambo. Falsum est, quod pœnitentia seria non impetret remissionem quarumcunque pœnarum propriè dictarum. Falsum etiam est, quod peccatorum pœnæ juxta diversos pœnitentiæ gradus vel remittantur, vel non remittantur. Judaici errores sunt, inde oriundi, quod doctrina de verâ in Messiam misericordiamque divinam fide planè expiravit apud Judæos. Ubi namque fides & satisfactio Christi non sunt, & nihilominus divina Justitia & hominum injustitia creditur: ibi necessario consequitur pœnarum retentio, & de propriâ satisfactione dubitatio vel desperatio. Videmus hinc, ubi nata Pontificiorum de Justificatione & salute dubitatio, & pœnitentium satisfactiones. Introducti nimirum sunt in Ecclesiam Christianam errores Judaici, in detrimentam & ignominiam veræ in Christum fidei.

§. 20. Jam alter timor seu sollicitudo de cavendis futuris lapsibus, quam *R. Jona*s habet, non quidem rejicienda illa est, non tamen ad partes pœnitentiæ pertinet. Fructus autem pœnitentiæ potius est, & novæ obedientiæ pars. Pertinet quoque ad pridem conversos, & in fide stantes: juxta illud Apostoli; *cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operemini*. Philipp. II, v. 22. Hæc quoque sollicitudo hoc apud nos præstare debet, ut
affiduis

assiduis precibus auxilium divinum & Spiritus S. ductum quaeramus & solitemus, sine quibus peccata prudenter cavere, carnis tentationes superare, & quod bonum est, præstare non possumus. DEUS namque est, ut idem Apostolus scribit, qui operatur in nobis, & ut velimus, & efficiamus, pro bono animi proposito. Ibid. v. 13.

§. 21. *Sexta* Pœnitentiæ pars constitutiva est בושה Pudor. VI. *Sexta*, inquit, (pars constitutiva pœnitentiæ) est Pudor: juxta illud, quod dictum est; Puduit me, & ignominia etiam affectus sum, quia tuli ignominiam juventutis meæ (Jerem. XXXI. v. 19.) Ecce enim, qui peccat, eum pudet valde transgredi transgressionibus coram filiis hominum, & erubescit, si sentiant & cognoscant transgressionem ejus: quomodo ergo non pudeat eum propter Creatorem benedictum? Certe non fiet hoc, nisi exinde Dominus benedictus longè absit à renibus ejus: inde scil. pudebit eum propter creaturas, non autem pudebit eum propter creatorem benedictum. Distinguit postea in- Examen. vicem בושה Pudorem, & הלימה Ignominiam, quod hæc gravior sit, & amplius quid dicat: de quo non opus est, ut hic disputemus. Duplicem autem etiam Rabbi hunc pudorem facit; de peccato commissio, & de committendo. Prior est, ut hominem, qui peccavit, pudeat propter DEUM, & coram DEO, quoties peccati perpetrati recordatur; quod simili Regis declarat; Nonne eum, qui peccat Regi homini, & perfidus ei sit, sed hic tamen eum sibi reconciliat, pudere debet coram hoc? Alterum facit, quo ex timore DEI hominem deinceps pudet peccatum committere: quem vocant מורא השמים Timorem Cœli h. e. DEI; de quo allegat R. Jona verba R. Jochanan f. Saccæi ad discipulos; Sit beneplacitum (à DEO,) ut Timor Cœli sit super vos, quemadmodum Timor carnis & sanguinis. Verum neuter timor pars pœnitentiæ est: nisi quod Judæi omnia confundunt. Timor de peccato committendo, pœnitentiam sequitur, & pars est novæ obedientiæ: Timor autem de peccato commissio, vel pudor & Erubescencia Contritionis est, & toties in homine redire debet, quoties memoria peccati pœnitentiam apud ipsum renovat: ut semper renovare debet, ut constans sit & perpetua ejus pœnitentia.

VII. §. 22. Septimam partem pœnitentiæ hanc tradit R. Jonas ;
 Incurvatio seu humiliatio in toto corde. *Septima est Incurvatio in toto corde & humiliatio.* Nam, pergit, qui agnoscit Creatorem suum, novit, quantum transgrediens verba ipsius dejectus & humiliatus atq; diminutus ab existimatione ipsius &c. propterea humiliabit se, & erit humilis in oculis eius. Ex scripturis sacris probare conatur postea, quod humiliatio sit pars pœnitentiæ: quo tamen nihil quicquam præstat. Confundit iterum homo, quæ distinguenda sunt. Alia namque est humiliatio pœnitentis, alia humilitas virtuosi hominis. Hæc est, quæ describitur à R. Jonâ his verbis. *Humiliabit se (homo) & serviet (Domino) humiliter, & non desiderabit gloriam propter opera sua laudabilia, neq; quæret honorem hominis, propter opera sua honore digna, sed occultabit potius, quantum poterit, ut nihil de illis sciat (alius homo.)* Quæ verba optima sunt: &, ut videtur, meliora, quam sensus Judeorum est. Humiliatio autem pœnitentis, qua agnoscit, quantum malum sit, hominem, creaturam humilem & contemptam, non dubitasse summi Creatoris præcepta transgredi, ad contritionem, quæ prior pœnitentiæ pars est, referenda venit, nec peculiarem partem constituit. Quod si quis etiam de externis corporis gestibus & habitu humiliantis se cogitet; ad signa & testimonia pœnitentiæ pertinebit. Sed Rabbi noster Humilitatem spiritus potius intelligit, & superbiæ opponit, cujus damna etiam exponit. Humiliationem autem operis pro novâ parte habet.

§. 23. Ita namque porro scribit ; *השמיני והכנעה במעשה* Octava (pars constitutiva pœnitentiæ) est humiliatio in opere: ut utatur sermone suppresso, & voce suppressâ: hoc namq; ex humilitate proficiscitur: neq; utetur pulchris vestibus & ornamentis. Declarat exemplo Achabi, de quo scriptum est; *& incessit tardè, & induit saccum, & ieiunavit.* Sed diximus paulo ante, quod hæc signa & testimonia pœnitentiæ sint, non partes. Et ipse Rabbi noster facit signa humiliationis cordis: *Et signa, inquit, humiliationis (internæ) sunt; nempe sermo submissus, & vox depressa, & depressio oculorum monenteum, ut humiliet cor suum.* Unde etiam sine vera pœnitentia & humiliatione cordis esse possunt: quod ferè etiam de Achab sentiunt.

§. 24. Per-

§. 24. Pergit R. *Jonas*, התשיעי שבירור התאווה הנשמית IX.
Nona (pars constitutiva) est *Infractio concupiscentiae corporalis* (car- Infractio
 nalis.) *Revocabit* (homo pœnitens) *ad cor suum*, quod concupi- concupif-
 scentia in causâ sit animæ suæ peccandi, & trahendi (post se) iniquita- centiæ cor-
 tem funibus vanitatis: ideo faciet sepem, ad observandum viam pœ- poralis.
 nitentiæ; ita ut abstineat se à voluptatibus, nec trahatur post concu-
 piscentiam suam etiam in rebus licitis; sed sectetur potius vias solitu-
 dinis, neq. comedat, nisi ad satietatem animæ suæ, & conservationem
 corporis sui, &c. Multa postea Rabbi disserit de concupiscentia. Exam en.
 Sed πρῶτον λέγεται est, quod Judæi adhuc pharisaizant, multum
 de concupiscentiæ pravitate & affectibus malis garriunt, nec ta-
 men pro peccato eam habent. Cæterum infractio malæ con-
 cupiscentiæ, & pugna cum eâ, necessaria profectò est in homine,
 qui DEO servire debet & cupit: sed nec pars pœnitentiæ con-
 stitutiva est, nec sine Spiritu Dei victoriam homo obtinere potest.
 Ad novam obedientiam hæc pugna pertinet, & per totam vitam
 continuanda est post conversionem & actam pœnitentiam. Nam
 de conversis Apostolus loquens, scribit; *Caro concupiscit adver-*
sus Spiritum, & Spiritus adversus carnem: hæc invicem repugnant,
ut non faciatis, quæ vultis. Confundit insuper Rabbi id, quod
 necessarium est, ut infractio concupiscentiæ, & quod sepem facit,
 ut ille loquitur, & faciliat aut adjuvat viam piæ vitæ, e.g. parcus
 victus, abstinentia à rebus licitis &c. Quæ olim פרושות sepa-
 rationem seu Pharisaismum constituerunt, cum nimium urgeren-
 tur & extollerentur, & apud Christianos Monachatum degene-
 rantem pepererunt. Unde cautè hic loquendum & agendum
 est.

§. 25. העשירי להטיב מעליו כדבר אשר זכרנו עליו Decima X.
 (pars constitutiva Pœnitentiæ) est, ut quis bona opera faciat, in eo Studium
 genere rerum, in quo petulanter prævaricatus est. e.g. si quis peccavit Contrario-
 lingua maledicâ, studeat (contra) in lege. Regulam generalem rum ope-
 hanc ponit; *Quibuscunq. membris* (corporis) *quis peccavit, iis*
studeat implere præcepta (DEI.) Veterum quoque Rabbiorum
 dictis istud confirmat. Regula certè non inepta aut inutilis est. Exam en.
 Modo illud simul etiam observetur; *Stulti dum vitant vitia, in*
contraria currunt. Ut autem regula bona sit: non tamen id
 docet,

docet, quod pars pœnitentiæ sit, sed quo, qui post actam pœnitentiam novæ obedientiæ studet, utiliter instruitur.

XI.
Investiga-
tio viarum
suarum.

Examcn.

§. 26. Sequitur *Undecima* pars pœnitentiæ: Rabbi vocat *יְדַבֵּר בְּדַרְכֵי* *investigationem viarum suarum*. *Undecima*, inquit, pars est *Investigatio viarum suarum*: juxta id, quod dictum est; *Investigemus vias nostras, & perscrutemur, & revertamur ad Dominum* (Thren. III. vers. 40.) *Facere autem hoc debet pœnitens tribus de causis. Prima est, ut recordetur omnium rerum, in quibus peccavit, atq; omnia confiteatur: quia confessio est de mediis expiationis. Altera est, ut sciat, quot habeat iniquitates & peccata, & augeat suam humiliationem. Tertia est, quia, etsi in se receperit derelinquere omne peccatum, necesse tamen habet scire res, in quibus peccavit, ut faciat super iis vota, & valde in iis caveat animæ suæ ab insidiis figmenti (sui.) Quia aliàs anima ipsius abstrahitur per ea, ubi levia visa fuerint in oculis ipsius, & dominabitur in iis figmentum ipsius.* Simili ægrotantis illustrat Rabbi. Hæc investigatio autem viarum pœnitenti statim ab initio conversionis necessaria est. Quomodo enim dolebit & conteretur pœnitens super vis suis malis, si eas nondum investigavit, adeoque ignorat? Ex concione igitur pœnitentiæ, quando auditur, & diligenti meditatione ritminatur, cognitio peccatorum oriunda; aut si quis ipse divinam legem scit aut scrutatur. Et hætenus investigatio viarum ad Contritionem requiritur, ut ex ea oriatur & augeatur humiliatio cordis, ut Rabbi loquitur. Eadem post pœnitentiam prudenter instruit novam obedientiam. Sed Rabbi per priorem hujus investigationis causam *ὑπερόν* *h* prodit. Nam ad confessionem putat requiri enumerationem omnium & singulorum peccatorum saltem coram DEO: quasi peccata non expientur vel remittantur, nisi confitens omnia & singula confiteatur. Hoc est, quod in prima confessionis causa dicit; *ut confiteatur omnia*. Ita Judaismus præivit Papismo, qui ejusmodi examen & discussionem conscientiæ ad Confessionis coram sacerdote perfectionem requirit.

XII.
Investiga-
tio magni-
tudinis pec-
catorum
omnium.

§. 27. *Duodecima* pars est, *Investigatio magnitudinis peccatorum omnium*. Oportet, inquit Rabbi, *investigare & cognoscere & nosse magnitudinem uniuscujusq; de iniquitatibus suis; quod-*

nata

nam mereatur poenam *Malkuth* (40 plagarum,) & quod reos faciat excisionis, & quod reos reddat mortis per *Synedrium*; ut sciat iniquitatem magnitudinis suae, quum confiteri illam debet, & amarum reddat fletum suum, super eo, quo iram *DEI* provocavit amarissimam, & ut adaugeat humiliationem sui; & ut sibi timeat caveatque ab iniquitatibus. Nam transgressionum graviorum expiationem poenitentia suspendit, castigationes autem delent. Haec tenus Rabbi. **Examen.** Sed ejusdem haec pars farinae est cum priori, quatenus ad confessionem notitiam magnitudinis uniuscujusque peccati requirit. Carnificinam hanc Conscientiarum Pontificii à Judæis mutuati sunt: Sicut & falsissimam eorum regulam, quasi quorundam peccatorum poenas poenitentia suspendat, quibus per afflictiones, sive à *DEO* immixtas, sive sponte susceptas satisfaciendum sit. Alias quidem discrimen Mortalium & venialium non inutile est, si quis illo rectè utatur, ut majora peccata diligentius caveantur post poenitentiam: sicut contritioni inservit ante illam.

§. 28. *Tertiam-decimam* poenitentiae partem *Jonas* noster **XIII.** hanc facit, ut homini transgressiones leves videantur graves: idque **Exaggera-** quatuor de causis. *Prima*; quia non respiciendum ipsi est ad exiguitatem transgressionis: Sed ad magnitudinem ejus, qui dehortatus ab illâ est. *Secunda*; Quia quando figmentum dominatur in transgressionibus exiguis, fortè hoc in causa erit continuandi illas: quo casu reputabuntur etiam hæ pro gravibus, dum conjunguntur poenae singulis vicibus &c. *Tertia* est, quia quando continuat ejusmodi transgressionem, fit ipsi quasi res licita, adeò ut diffingat jugum ejus à super se, neque sibi caveat ab illâ, reputeturque cum distracto-ribus jugi & apostatis quadante-nus. *Quarta*; quia si superaverit eum figmentum in re parva, superabit eum etiam mox in re magna. Hæc ille: quæ partim ex *Gen. IV. Nonne si bene feceris &c.* partim ex Veteribus Rabbi- **Examen.** nis probare conatur. Hæc quoque regula utilis est ei, qui poenitentiam agit, ut prudenter se gerat, in præstandâ novâ obedientia: pars autem poenitentiae nullo modo est. Quemadmodum in bello exiguis & infirmus hostis contemnendus non est: sic in pugna cum carne exiguis delictis indulgendum non est. Neque hæ ineptæ sunt rationes *R. Jona.*

XIV. §. 29. Cui porro *decima quarta* pars pœnitentiæ est וידוי
Confessio. *Confessio.* *Decima quarta*, inquit, est *Confessio*. *Sicut dictum est;*
Et confitebitur, quod peccavit. (Levit. V. v. 5.) *Oportet autem ipsum*
confiteri iniquitates suas, & iniquitates patrum suorum; nam etiam
propter has factus est reus pœnæ, dum manu quasi apprehendit opus
Patrum suorum. Et sic scriptum est; Et confitebuntur iniquitatem
Examen. *suam, & iniquitatem patrum suorum* (Levit. XXVI. v. 40.) Bene
traditur confessio peccatorum: sed diligenter etiam distinguen-
da fuisset; non enim una, aut unius generis est confessio hæc. Est
confessio peccatorum coram DEO solo: est coram Ecclesiâ: est
coram Ministro Ecclesiæ: est coram Proximo. Confessio quo-
que omnis illa, vel cum spe veniæ conjuncta est, vel non est.
Quando confessio coram DEO solo, quæ maximè attendenda
est, non est conjuncta cum spe veniæ, ad Contritionem solum re-
ferenda est, tanquam quæ illam extorquet per dolores suos, &
incussos terrores. Unde ejusmodi Confessio etiam in desperan-
tes cadit. Certe Judas, quando proditoris factum Sacerdoti-
bus Judæorum confessus est, etiam coram DEO illud confessus
est: nihilominus se suspendit sine fide & spe veniæ. Quando
autem pœnitens peccata sua confitetur cum spe veniæ: confessio
hæc actus est non tantum contritionis, sed fidei quoque, quæ fi-
ducialiter veniam sperat, & precibus obtinet. Confessio autem
coram Ecclesiâ, coram Ministro Ecclesiæ, coram Proximo,
actus externi sunt, qui veram pœnitentiam consequuntur, qua-
tenus saltem coram iis fit, tanquam quibus peccata nota sunt:
quibus namque peccata peccatoris innotuerunt, iis etiam pœni-
tentia notificanda est, ut abrogetur scandalum: deprecandum
etiam iisdem est, ut pro peccatore apud DEUM deprecantur.
Nonnunquam tamen etiam iis peccata ignota per confessionem
eduntur, ut informant peccatorem, consolentur, confirment:
quod infirmis in privata Confessione coram Ministro Ecclesiæ
fit. Cum autem Confessio salutaris h.e. cum spe veniæ conjun-
cta, præcipuè ex fide proficiscatur, profectò meritoria esse non
potest, cum fides nihil meriti sui DEO offerat, sed pro merito
Christi à DEO veniam accipiat.

§. 30. Decima quinta pars pœnitentiæ juxta R. *Jonam* est XV.
❧ oratio, preces, deprecatio. Orabit, inquit, ad DEUM Oratio.
(pœnitens,) & quæret misericordiam, ut expiet omnes iniquitates
ipsius: quia scriptum est; Accipite vobiscum verba, & revertimini
ad Dominum (Hos. XIV.) &c. de his precibus cum supra dictum Examen.
sit, probatumque, quod fidei sint, misericordiam DEI in Christo
apprehendentis & precibus obtinentis; ut adeò non peculiarem
partem à fide distinctam faciant, sed ad fidem pertineant: hîc
actum agere nolumus. Ad has quidem preces terrores contritio-
nis eò magis conscientiam compellunt, quo majores sunt, ut iis
conscientia liberetur, & per remissionem peccatorum tranquille-
tur; atque sic conscientia ad fidem confugit suo modo, preces-
que ejus sollicitat & urget: reverà tamen preces fidei sunt; per
quas fides veniam impetrat.

§. 31. Decimam sextam Pœnitentiæ partem R. *Jonas* his XVI.
tradit verbis: Decima sexta est ❧ Rectificatio ejus, Rectifica-
quod curvum factum est; quantum quidem poterit rectificari: juxta tio Curvi.
illud quod scriptum est; Et vidit DEUS opera eorum, quod rever-
terentur à viâ suâ malâ, & à violentia, quæ in manibus eorum (Jon.
III. v. 9. 11.) Nam quantum ad negotia, quæ versantur inter hominem
& proximum ipsius, e.g. rapinam & vim illatam, non expiatur ini-
quitas ejus, donec restituerit raptum. Sic quando quis dolore afficit
& angustia proximum suum, aut in pudorem eum dedit, aut calum-
niatus eum est lingua procaci: non obtinet expiationem (apud Deum)
donec veniam ejus impetratus fuerit. Et sic dixerunt (Veteres no-
stri) b.m. quod, si maximè dederit illi pretium compensans pudorem
ejus vel dolorem ex percussione, non tamen dolor pudoris & percussio-
nis ipsi remittatur, donec deprecatus eum fuerit &c. Oportet autem
agentem pœnitentiam ita facere ante Confessionem (ante DEUM,) Examen.
ut placeat ipsi in confessione suâ. Conatur mox ex Psalm. LI. in-
primis comprobare. Optimè profecto hæc dicuntur. Con-
veniunt namque cum dicto Christi; Si obtuleris munus tuum ad
aram, & illic recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adver-
sus te: relinque illinc munus tuum coram altari, & abi, prius reconci-
lieris fratri tuo, & tum veniens offer munus tuum. Matth. V. v. 23. 24.
Convenit cum illo vulgari; Non remittitur peccatum, nisi restitua-

tur ablatum. Non tamen quia verum hoc est, est peculiaris pars pœnitentiæ: sed revocatur ad contritionem, quæ, si sobria est, non amat & retinet, sed odit & projicit, circa quod peccavit. Quia vero contritionis actus est: ideo inveniri potest etiam in desperabundo, qui contritionem sine fide habet. Ita namque etiam Judas proditor fecit, qui pretium proditoris in templum projecit, neque tamen salutarem pœnitentiam habuit. Equidem si deprecatio apud proximum accedit, quæ spem etiam veniæ apud DEUM conjunctam habet, ex fide simul procedit, quæ de remissione apud DEUM non dubitet, si maxime proximus eam neget.

XVII. §. 32. *Decima septima pars pœnitentiæ R. fona est,* רָוַח
Sectatio o- פְּעוּלַת חַסְדִּים וְאֱמֻנָה *Sectari opera misericordiæ & veritatis: juxta*
perum mi- חַסְדִּים וְאֱמֻנָה *id, quod dictum est; Per misericordiam & veritatem expiatur ini-*
fericordiæ חַסְדִּים וְאֱמֻנָה *quitas, & per timorem Domini recedere à malo. (Proverb. XVI. v. 6.)*
& veritatis. חַסְדִּים וְאֱמֻנָה *Sed addit fona noster; Verum enim verò cognosco mysterium scri-*
pturæ hujus. Revera enim, si peccator non reversus sit ad Dominum,
non expiabitur iniquitas ejus per opus misericordiæ: quemadmodum
dictum est, qui non respiciet facies, & non accipiet munus. (Deut. X.
v. 17.) &c. Probè hoc posterius observandum est: ex eo nam-
que apparet, quod non ipsum peccatum tollatur per opera mise-
ricordiæ & veritatis, sed pœna tantum temporalis remittatur illi,
qui per pœnitentiam cum DEO reconciliatus est. Et amplius
hoc constat, quia mox R. fona regulam Judaicam (falsam qui-
dem) huc applicat, quod quasdam transgressiones pœnitentiæ &
dies expiationum suspendant, afflictiones autem eas deleant;
quas tamen afflictiones opera misericordiæ & veritatis contrave-
niant. Ad sanas Nostratum hypotheses reducere possumus, si di-
xerimus; Opera misericordiæ & veritatis avertere à reconcilia-
tis per pœnitentiam castigationes temporales. Interim opera
misericordiæ & veritatis non sunt pars pœnitentiæ, sed novæ ob-
edientiæ, quæ ut fructus, veram pœnitentiam sequitur.

XIIX. §. 33. *Decima octava pars Pœnitentiæ hæc est* חַסְדִּים וְאֱמֻנָה
Perpetua חַסְדִּים וְאֱמֻנָה *ut sit peccatum ejus (pœnitentis) coram ipso semper.*
peccati ob חַסְדִּים וְאֱמֻנָה *Oportet namq, ait, animam peccantem recordari peccatorum suorum*
oculos po- חַסְדִּים וְאֱמֻנָה *semper, & non oblivisci eorum usq, ad finem dierum, ut non eripiantur*
sitio. חַסְדִּים וְאֱמֻנָה *è corde*

è corde ipsius, donec veniat mutatio ipsius (mors.) Quemadmodum dictum est; Quia pravaricationem meam ego agnosco, & peccatum meum coram me est semper (Psalm. LI. v. 4.) Regula hæc utilis est illis, qui pœnitentiam egit, ut memor peccatorum priorum in futurum sibi caveat. Ergo etiam ad novam obedientiam pertinet, nec pars pœnitentiæ constitui debet.

Examen.

§. 34. Verba R. Jona porro, quibus *decimam nonam* partem pœnitentiæ subjungit, hæc sunt: *התשעוה עשר עזבתי חטאי* Decima nona est derelictio peccati ipsius, si iterum ipsum tentaverit, & quidem in summo gradu concupiscentiæ ejus. Dixerunt, addit, (Veteres nostri) b.m. Quis est Verus pœnitens? Cujus pœnitentia pertingit usq; ad thronum Gloria (DEI,) quando probatur, & tamen exit innocens, eodem tempore, eodem loco, circa eandem mulierem. Volunt dicere; Quum iterum tentaverit peccatum, & quidem in summo gradu figmenti ipsius &c. Sicut priori tempore quo peccavit: sed ille subigit figmentum suum, & erigit se (ab iniquitate) per robur timoris Domini, & excellentiam metus ejus. Cui vero non obvenit occasio (tentans) dicto modo: is studeat crescere facere in anima suâ timorem Domini, incremento in singulos dies. Ita faciet omnibus diebus. Quando igitur robore macerabitur timor: sufficiens erit ad subigendum virtute hâc figmentum suum, & satis dominabitur impetui concupiscentiæ. Annon probans corda, ipse intelliget; & qui servat animam ejus cognoscet, quod si in casum tentationes venerit, & hæc irruat in ipsum sicut priori, casu, erepturus sit animam suam è manu figmenti sui. Et ecce hic erit coram Domino in gradu summo pœnitentiæ. Et hoc est, quod dixit Salomo, super quo pax sit; Misericordiâ & veritate expiabitur peccatum, & in timore Domini est recedere à malo. h. e. Et in timore Domini est robur ad recedendum à malo, si ad manum ejus occurrerit, (seu denno eum tentaverit. Prov. XVI. v. 6.) quæ ex Psalm. XXXIV. v. 15. & ex Veteribus Rabbiniis addit, brevitatis causa omittimus. Quæ hîc quoque Rabbi dicit, non partem aut gradum pœnitentiæ faciunt: sed utilis regula est novæ obedientiæ, post actam pœnitentiam. Qui enim pœnitentiam egit, cavere debet, ne recidat in idem, super quo agenda fuit pœnitentia, peccatum. Certe ejusmodi lapsus in idem peccatum periculosior est, quam primus lapsus fuerat.

XIX.

Derelictio peccati tentantis.

Examen.

rat.

rat. Cavendus tamen hîc est Pelagianismus Judaicus, quasi devitatio relapsus in peccatum in hominis potestate sit etiam post conversionem. Etsi namque homo per pœnitentiam ad novam obedientiam cooperari & ad bonum potest, non eòusque tamen perfectionis in hâc vita ascendit, ut sine insigni Spiritus auxilio concupiscentiam malam, in se residuam (quam etiam *R. Jonas* post conversionem in pœnitente agnoscit) diabolique seductionem subigere & superare queat.

XX.
Reductio
multorum
ab iniqui-
tatibus,

Examen.

§. 35. Pervenimus ad *vigesimam & ultimam* Pœnitentiæ Judaicæ partem. De hâc ita *R. Jonas* noster להשיב רבנו מעין *ut reducat multos ab iniquitate, quemadmodum ipse reliquit manum suam: dictum namq, est; Revertimini, והשיבו & reverti facite* (alios) *ab omnibus pravaricationibus vestris* (Ezech. XII. v. 30.) *Discimus hinc, quod si non corripuerit, puniendus sit propter peccata sua. Ceterum David, super quo sit pax, dixit in Psalmo pœnitentia- li* (Psal. LI. v. 15.) *Docebo pravaricatores vias tuas & peccatores ad te revertentur. Ecce, concludit Rabbi, absolvimus explicationem partium constitutarum pœnitentiæ.* Res iterum bona est, & requirit hoc debita DEO gratitudo, ut quem DEUS per pœnitentiam convertit, idem alios etiam convertat ad DEUM, & ad communionem tanti beneficii divini perducatur. Sed male iterum Rabbi id, quod ad novam hominis conversi obedientiam pertinet, inter partes pœnitentiæ collocat. Accedit, quod non omnium est, alios ab iniquitatibus ad pœnitentiam deducere; licet omnibus faciendum sit, quantum possunt. David Rex quod promisit, procul dubio etiam fecit: sed plurimum certe potuit, qui Rex & Propheta fuit.

§. 36. Habemus itaque עקרי התשובה *Partes Pœnitentiæ constitutivas viginti, quas R. Jonas fecit; Vir utique magnæ apud Judæos autoritatis, quem titulus libri vocat, החסיד השלם רבנו יונה Sanctus perfectus Rabbi noster Jonas: ut non immeritò pro communi Judæorum doctrina de pœnitentiâ habeantur, quæ hætenus ab ipso tradita audivimus. Habet in libello plura de viis & motivis ad pœnitentiam; inprimis etiam de discriminibus peccatorum, præceptorum & pœnarum, nec non expiationum diversarum: sed quæ hîc subjicere non licet, & tanti momenti atque*

atque prolixitatis sunt, ut peculiarem considerationem mereantur. Nobis hæc sufficiunt.

§. 37. Itaque subjiciemus hic tantum ea peccata, quibus difficulter concedatur pœnitentia. Ea recenset sub finem primæ portæ seu partis libri sui *R. Jonas*: unde aliquo saltem modo colligerè licebit, quantum de Novatianismo Judæi habeant: quorum ex lacunis & corrupta doctrina omnes prope hæreses veteres & errores Papatus emanarunt. *Nunc*, inquit Rabbi, attende animum tuum, ut intelligas res illas, quæ pœnitentiam difficilem reddunt, remoranturq;: ita quidem, ut quisquis prorumpit ad eas, & impingit in aliquo eorum sæpius pœnitentia illius difficilis sit. Quare si impigisti in aliquo eorum sæpius, corrobora te ad fundendos gemitus, & multiplica preces atq; deprecationem & accinge te viribus, ut impleas omnia puncta partium pœnitentia &c. tum enim demum invenies gratiam, & misericordia tibi obvenient. Recensebo autem tibi ex iis quæ Rabbini nostri Veteres de iis locuti sunt. Ita ergo Rabbini isti nostri b. m. loquuntur: Viginti quatuor res remorantur pœnitentiam, & hæ sunt, detractio & calumnia, & iracundus, & inventor cogitationum malarum, & associans se impio, & qui assuevit epulis quæ non sufficientes adsunt hospiti, & qui incestum perpetrat, & qui dividit cum fure, & qui dicit, Peccabo, & deinde agam pœnitentiam (de quo ita etiam in *Mischna* aliqua loquuntur: si quis dixerit, Peccabo, & deinde agam pœnitentiam, ei non concedunt facultatem ad agendam pœnitentiam: quod si dixerit, Peccabo, & dies expiationum expiabit me, hunc dies expiationum non expiat) & qui gloriam captat ex ignominia proximi sui, & qui se separat à congregatione Ecclesiæ, & qui contemnit patres suos, & qui contemnit magistros suos, & qui maledicit multis, & qui remoratur multos, ut non faciant rem præcepti, & qui abducit proximum suum à viâ bonâ in viam malam, & qui utitur pignore pauperis, & qui accipit munus ea conditione, ut alios deiciat in iudicio, & qui educit (vendit) rem amissam, nec eam restituit Domino ejus, & qui videt filium suum indole mala, nec eum impedit, & qui comedit devastatum pauperum, pupillorum & viduarum, & qui contradicit verbis sapientum, & qui suspectos habet viros bonos, & qui odit correptiones, & qui irridet præcepta (divina)

Observatio
finalis de
Novatia-
nismo Ju-
daico.

Gravia quidem sunt peccata ista; sed pœnitentia committentibus illa clausa non est, nec nimis difficilis facienda, modo indurata malitia eos non abstineat. Cernere est ex his, quàm parum hodieque Judæi à veteri Pharisaismo recesserint, ut eum potius auxerint. Sed hîc nobis subsistendum est. Laborem nostrum hunc non inutilem esse faxit DEUS Optimus

Maximus. Cui sit

*Laus, honor & gloria in sempiterna
secula, Amen.*



(1.)



ⲛⲓ

DISPUTATIO THEOLOGICA
DE
FIDE MIRACULOSA,

ex

Matth. XVII. vers. 20. 21.

§. I.



Um, ut de *Fide Miraculosa*, Proponi-
quæ vocari solet, pro Disputationis Aca-
demicae modo, hoc est, breviter, aliquid
meditemur, petittum sit, elegimus medita-
tationi huic Verba Salvatoris ac Domini
nostri JESU CHRISTI, quibus ad disci-
pulos, de causa quærentes, quare dæmo-
nium ex puero Lunatico, ad ipsos adducto

à patre auxilium implorante, ejicere non potuissent, usus est

Matth. XVII. v. 20. & 21. Ita autem illa habent ; ἀλλ' ὡς λέγω ὑμῖν,

ἐὰν ἔχητε πίσιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει ἴτω, μεταβήθι

ἐπὶ τὸν ὄρει καὶ μεταβήσεται· καὶ ὅθεν ἀδιωκθήσθε ὑμῖν· ἴτε ὃ τὸ

ἴτε ὅσον ἐκπορεύεται, εἰ μὴ ἐν περὶ σευχῇ καὶ νηρείᾳ·

Translatores non insigniter variant : nisi quod quidam interponunt, quæ com-

mentariis conficienda sunt. *Erasinus Roterodamus* ita vertit ; cum Ver-

Amen dico vobis, si habeatis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti

huic, demigra hinc illuc : & demigrabit : neque quicquam impossibile

erit

Proponi-
tur
I.
pro Mate-
ria Dispu-
tationis,

Textus
Matth.
XVII. v 20
21.

Ver-
sionibus,
Erasim. Ro-
terod,

Tt 2

- erit vobis. Sed hoc genus non egreditur, nisi per deprecationem & jejunium. In quâ versione sicut literam ferè exprimit: ita à Vulgato non nisi vocibus dissentit. Sic namque Vulgatus habet; Amen dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Transi hinc illuc, & transibit, & nihil impossibile erit vobis.*
- Vulgati,**
- Hoc autem genus non egreditur, nisi per orationem & jejunium. Syrum Trostius cum Tremellio ita transtulit: Amen dico vobis, quod si esset in vobis fides sicut granum sinapis, diceretis monti huic, Discede hinc, & discederet: & nihil potentius vobis esset. Hoc autem genus non egreditur, nisi per jejunium & per precationem. Sed malim ita verti, & literam magis observari; Amen dicens (sum) ego vobis; Si erit in vobis fides sicut granum sinapis, dicetis monti huic; Transpone te hinc, & transponet se: & quicumque non prevalebit vobis. Hoc autem genus non egrediens (est) nisi per jejunium, & per preces. Arabs verò sic; Certò dico vobis: si fiat, ut sit vobis fides par grano sinapis, & dicatis huic monti, Transporta te hinc illuc, transportabit se: neq; difficilis erit super vobis res. Et hoc genus non exit, nisi per jejunium & per preces. Beza ita reddidit; Amen dico vobis, si habeatis fidem, quantum est granum sinapis, dicetis huic monti, Transgreditor hinc illuc; & demigrabit: & nihil impossibile vobis erit. Hoc verò genus demoniorum non egreditur, nisi per precationem & jejunium. Erasmi Schmidius ferè sequitur, vertens; Certè dico vobis, si habeatis fidem, quantum est granum sinapis, dicetis monti huic, Transi hinc illuc: utiq; transibit: & nihil impossibile erit vobis. Hoc verò genus demoniorum non egreditur, nisi per precationem & jejunium. Con-*
- Syri,**
- Arabis.**
- Beza.**
- Erasmi Schmid.**
- sentit prorsus Deodati Italica Versio: nec dissentit Genevensis Gallica, nisi quod habet, sicut granum sinapis. Nec Piscator: qui quantitatem significantius minuit per additam voculam, vel: vel quantum &c. Interponunt hæ Translationes vocem, demoniorum: & τῶν, sicut, exponunt de quantitate; quantum est granum sinapis. Quo de verò infra agenda erunt plura. B. Lutheri Versio literam benè exprimit: Ich sage euch warlich / so ihr glauben habt / als ein Senfforn / so möget ihr sagen zu diesem Berge / heb dich von hinnen dorthin / so wird er sich heben / und euch wird nichts unmöglich seyn. Aber diese Art fährt nicht auß / dan durch beten und fasten. Cum quâ Belgicâ satis concordat.*
- Deodati,**
- Genev.**
- Piscat.**
- B. Lutheri.**

§. 2. Conferri solent cum hoc loco Matthæi, nec immerito, duo loci scripturæ alii. Quorum unus parallelus Luc. XVII. vers. 6. Ubi Dominus ad discipulos suos dixit; *εἰ εἴχετε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐλέγετε ἂν τῇ συκαμίνῳ ταύτῃ, ἐκείρωθῃ, καὶ φυλάξῃ ἐν τῇ θαλάσσῃ: καὶ ὑπήκουσεν ἂν ὑμῖν.* Hoc est (juxta versionem *Erasmi Roterodami*: plures namque adducere opus non videtur) *si haberetis fidem sicut granum sinapis, dixissetis huic arbori Sycamino: Eradicare & transplantare in mare: & obedisset vobis.* Alter verò extat apud Apostolum Paulum. 1. Corinth. XIII. v. 2. *εἰ ἂν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὅρη μετακίναιν, ἀγάπῃ δὲ μὴ ἔχω, ἔδεν ἐμὶ.* *Si habeam omnem fidem, adeò ut montes loco dimoveam, charitatem autem non habeam, nihil sum.* Addendus, qui Matth. XXI. v. 21. *ἀμὲν λέγω ὑμῖν, εἰ ἂν ἔχητε πίστιν, καὶ μὴ ἀμφικοληθῆτε, ὃ μόνον τὸ τῆς συκῆς ποιήσετε: ἀλλὰ καὶ τῷ ὄρει τέλω εἰπῆτε, ἀρῇ καὶ βλήθῃ εἰς τὴν θαλάσσαν, καὶ γινήσεται.* *Amen dico vobis, si habueritis fidem, & non hesitaveritis, non solum hoc, quod ficui factum, facietis, verum etiam si monti huic dixeritis, Tollere, & projicere in mare, fiet.* Et Marc. XI. v. 22. 23. *ἔχετε πίστιν Θεοῦ. ἀμὲν γὰρ λέγω ὑμῖν, ὅτι ὃς ἂν εἴπῃ τῷ ὄρει τέτω, ἀρῇ καὶ βλήθῃ εἰς τὴν θαλάσσαν, καὶ μὴ ἀμφικοληθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ πιστεύσῃ, ὅτι ὃ λέγει, γίνεται, ἔσται αὐτῷ, ὃ εἰπῇ.* *Habete fidem DEI. Amen enim dico vobis, quod quicumque dixerit monti huic, Tollere & projicere in mare, & non hesitaverit in corde suo, sed crediderit, quæ dixit, fore: erit illi, quicquid dixerit.*

Et
II.Conferuntur
Loci.
Luc. XVII.
v. 6.1. Corinth.
XIII. v. 2.Matth. XXI
v. 21.Marc. XI.
v. 22. 23.

§. 3. Neque tamen vel versiones præstant, vel collatio locorum istorum efficit, quò minùs Commentatoribus locus noster difficilis evadat. Imò collatio ipsa locorum difficultates augeat: & Interpretes multi, ut vidimus, in textum assumunt, quæ adhuc disputantur. Unde Interpretes seu Commentatores adhuc de difficultate loci conqueruntur. Ex quibus est *Sebastianus Barradius*, Jesuita, *Commentar. in Concord. & histor. Evangelic. lib. X. cap. 31. Tom. II. p. 714.* Ubi ita scribit: *His verbis non levis inest difficultas. Si enim sufficit fides, ut granum sinapis, id est, exigua ad efficienda miracula, sequitur eos omnes, qui fidem habent sinapis grano similem, id est, per exiguam, miracula posse edere. Sequitur præterea, Apostolos ne exiguam quidem fidem habuisse. Nam Christus ait; si habueritis fidem sicut granum sinapis: quasi non haberent. Præterea*

Paulus 1. Cor. 13. ad transferendos montes, omnem, id est, maximam fidem exigit. Si (inquit) habuero omnem fidem, id est, perfectissimam & maximam, ita ut montes transferam &c. Quonamigitur modo Christus, fidem sicut granum sinapis, i. exiguam, ad transferendos montes satis esse, ait? Hæc Barradius: in quibus aliquas, non omnes tamen omninò difficultates, quæ passim apud Commentatores augentur & multiplicantur, recenset. Meretur itaque locus adhuc meditationem: quam propterea in nomine Domini & cum invocatione ejus suscipiemus, & prout brevitatis exoptata postulat, instituemus. Etsi namque vel materiam aliam eligere, vel hanc ipsam sic tractare potuissemus, ut occasionem nancisceremur, mentem nostram circa quasdam Voluminis nostri Miscellaneorum disputationes, in quibus Censura nupera nonnulla vel desiderat vel impugnat, uberius exponendi, aut, sicubi commodum, defendendi: cum talia tamen sint, ut, quemadmodum parum nos movent, ita prudentibus putemus non dubium pro nobis factura judicium, abstinere planè maluimus. Si cui, quæ dicturi sumus, non ex assè placuerint, nobis nostra relinquat, ubi analogiam fidei non læserimus: sin meliora habuerit, gaudeat in sinu suo, sibi que gratuletur, sine nostra sanè invidiâ. Interea aliquid conaturos juvet nos JESUS CHRISTUS per Spiritus sui sancti gratiam. Amen.

III.
Considera-
tur Textus
in Quatuor
Quæstio-
nibus.
Estque
Qu. I. Quæ
hic *πίστις*,
Fides?
De quâ
i.
Variæ sen-
tentia.
(1.)
de Fide Mi-
raculosâ.
quam re-
fert Barra-
dius h. l.

§. 4. Textum Loci nostri ante omnia, & ita considerabi-
mus, ut videamus; Quæ *πίστις*, Fides? In quo consistat comparatio
cum grano Sinapis? Quod fidei subjectum? Quis tandem Effectus
ejus? Quæritur itaque 1. Quæ *πίστις*, Fides, hoc loco intelligenda
veniat? De hac quæstione Barradius l. suprâ cit. scribit; *Abu-
lensis Matthæi 17. quæst. 165. Jansenius & P. Salmeron de fide mira-
culorum hic agi putant, quæ donum est gratis datum, ad facienda mi-
racula, juxta illud Pauli. 1. Corinth. 12. Alij datur fides in eodem Spi-
ritu. Præterea D. Chrysostomus, Matthæi 17. Fidem (inquit) hic
Christus miraculorum dicit &c. & 1. Cor. 12. Fidem, ait, non eam
dico, quæ dogmatum est, sed signorum, de quâ Christus: si habueritis
fidem, inquit, sicut granum sinapis, dicetis monti huic &c. Eundem
in modum loquitur Euthymius. Hinc miraculorum fidem videtur
Dominus explicare Marci 11. cum ait: Quicumq; dixerit huic monti,
tollere,*

tollere, & mittere in mare, & non hesitaverit in corde suo, sed crediderit, quia quodcumq; dixerit, fiat, fiet ei &c. Per hanc enim fidem creditur sine hesitatione, quod DEUS miraculum faciet. Juxta hanc sententiam sensus erit: si habueritis fidem, non hesitantem circa miraculorum perpetrationem: quamvis illa sit exigua, sicut granum sinapis, tamen quaelibet miracula perpetrabitis. Est hæc sententia ferè Nostratum: unde D. Franzius de Interpret. script. Catechetis etiam attribuit: qui tamen adeò non improbat, ut potius amplius eam exponat & confirmet. Etsi autem, inquit, non ignoro, quid soleant ad hoc in methodicis suis libellis respondere Catechetae, agi nimirum de fide miraculorum in hoc oraculo Christi, quæ à fide salvifica sit distinguenda, siquidem fidem faciendi miracula habent p̃j & imp̃j quoq;: & ij quidem tandem damnantur Matth. 7, 22. at fidem iustificantem solummodo ij, qui tandem salvantur, tamen quia hæc responsio, si fusius explicetur, legentem satis fundamentaliter erudiet & tranquilabit &c. Non omnes tamen Nostrates in hæc sunt sententiâ; ut postea apparebit.

Sed probat cum Patribus Nostrates plerique D. Franz. de Interpret. scripturae.

§. 5. Alia sententia est, quâ fides hæc statuitur esse fides Christiana vel Theologica, à quâ dicimur fideles, vel, ut Nostrates amant loqui, justificans. Hanc præfert Barradius sine acerbitate tamen, & prioris sententiæ exagitatione. Crediderim, inquit, potius, Christum de fide loqui virtute Theologicâ, fervente, & confidente. Etenim reprehendit incredulitatem discipulorum, id est, fidei imperfectionem, non autem illos reprehendit, quod fidem miraculorum, quæ donum est gratis datum, non haberent. Prætereà illos ad fidei perfectionem exhortatur, cum ait: si habueritis fidem, sicut granum sinapis, ad fidem autem miraculorum, quæ est donum gratis datum, quorsum exhortaretur? Similis locus est Luca. 17. Dixerunt Apostoli Domino: Adauge nobis fidem. Dixit autem Dominus: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro, eradicare, & transplantare in mare: & obediet vobis &c. Petierunt Apostoli à Domino: Adauge nobis, vel in nobis fidem. de fide loquuntur virtute Theologica, eam sibi augeri postulabant: de eadem respondit Dominus: Si habueritis fidem, sicut granum sinapis, id est, ferventem, acrem, confidentem, &c. similiter hoc in loco. Hæc Barradius.

(2.) Secunda Sententia, de Fide Christianâ. quam præfert Barradius in h. l.

& Maldonatus cum stomacho defendit.

§. 6. Sed *Maldonatus* ita huic sententiæ subscribit, ut priorem vehementer exagitet. Etsi enim procul dubio novit, quæ *Jansenius* in h. l. scribit, cum, *Accipitur autem*, ait, hinc fides, non pro ea virtute, à quâ dicimur fideles, quomodo accipitur à *Paulo*, cum tres dicit esse virtutes, fidem, spem & charitatem, inter quas charitas sit maxima, pro firmo scilicet assensu eorum, quæ de *DEO* & *Christo* sunt credenda, quam fidem habent omnes Christiani, & tum habebant omnes Apostoli. Sed accipitur pro fide signorum, quam *Paulus* ponit 1. Cor. 12. inter divisiones gratiarum, quas *Spiritus Sanctus* diversis impertitur variè, prout vult. Huiusmodi autem fides non est aliud, quam fiducia impetrandi vel faciendi miracula, cum opus est, aut utile, invocato nomine *DEI*. Etsi, inquam hæc, & quæ similia alii Pontificii post Patres scripserunt, novit: stomachabundus tamen scribit; *Chrysostomus* & *Euthymius*, fidem miraculorum, non eam, quâ Christiani sumus, intelligunt: itemq; nostri temporis hæretici; quorum errorem miror nonnullos doctos etiam & Catholicos Interpretes, dum parum cautè hæreticorum scripta legunt, imprudenter secutos esse. Nolo in eodem errore *Chrysostomum* & *Theophylactum* ponere, quia scio eos tam bono, quàm hæreticos malo animo idem dixisse; hæreticos, ut multas fides, cum nullam haberent, fabricarentur; *Chrysostomum* verò & *Theophylactum*, ut discipulorum culpam elevarent, ne viderentur illam ipsam fidem, quâ Christiani sumus, non habuisse. Calvinistarum errorem, cap 9. 2. copiosè, & ni fallor, efficaciter refutavimus. Idem quoq; ex huius loci circumstantiis refutari potest. Primum, quia minime dubium est, quin *Christus*, dum hoc dicit, Apostolos reprehendat, & eorum incredulitatem accuset, quemadmodum *Marci* decimo sexto, decimo quarto, eorum incredulitatem dicitur exprobrasse, quia iis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderant. Nemo autem reprehendi potest, quod fidem miraculorum non habeat. Est enim donum *DEI*, non ex humana, sed ex divina solum pendens voluntate: quod non iis, qui volunt, quemadmodum ea fides, quâ Christiani sumus; sed iis, quibus *DEUS* vult, concedi solet; iis etiam aliquando, qui Christianam non habent fidem, quemadmodum prophetia, & aliorum miraculorum dona. quare non magis reprehendi Apostoli potuerunt, quod fidem miraculorum non haberent, ut fingamus aliquam esse distinctam miraculorum fidem, quàm, quod non haberent

berent donum prophetiae. Præterea eodem modo patris adolescentis, quo Apostolorum incredulitatem Christus reprehendit. incredulitas autem ista, quam in patre reprehendebat, non miraculorum, sed Christianæ fidei opponebatur, quia de Christi divinitate potentiaq; dubitabatur; ergo & in Apostolis non fidei miraculorum, sed Christianæ defectum reprehendit. Deinde, quia hoc non solum reprehendendo, sed etiam exhortando Christus dicit, ut statim sequitur, si habueritis fidem, sicut granum sinapis. Nemo autem quengquam exhortatur, ut donum miraculorum habeat, sicut neq; ut habeat prophetiam, aut linguarum donum, quia id non in nostra situm est potestate. Denique manifestum est, de eadem fide Christum loqui, de quâ 1. Corinth. 13, 1. loquitur D. Paulus; ad hunc enim locum alludit, si habuero, inquit, omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. D. autem Paulum non de fide miraculorum (quam de eâ etiam Calvinistæ eum locum interpretantur) sed de Christiana, quæ una ex tribus Theologicis Virtutibus est, loqui, ex v. 13. perspicuum est, nunc, inquit, manet fides, spes, charitas, tria hæc, major autem horum est charitas.

§. 7. Tertia sententia eorum est, qui locum nostrum generalem esse existimant, ut *missis*, Fides, sit omnis fides, quæ suam ^(3.) Tertia sententia. de Fide generaliter sumtâ. D. Brentius in h.l. habet vocationem & promissionem, sive ad edenda miracula, sive ad aliud quid patrandum vel impetrandum. Quæ sententia ferè Nostratum est. Ita enim D. D. Brentius noster: *Expendamus igitur verba. Si habueritis, inquit, fidem. Non dicit, opinionem, somnium, aut humanum rationem, sed fidem, videlicet eam, quæ in nobis est per Spiritum Sanctum. Hæc autem fides non est, nisi per verbum. Quare ubi est in homine Spiritus Sanctus & vocatio ac promissio verbi DEI, ibi est & fides. Ubi autem fides est, ibi certum est, quod efficiantur ea, quæ alioqui sunt impossibilia, propterea quod fides concipiatur ex verbo DEI, quod est potentia DEI, & quod non revertitur vacuum, sed faciet, quodcumq; vult DEUS, & prosperabitur in his, ad quæ DEUS illud miserit. Quod autem de transferendis montibus dicitur, Synecdoche est, species pro genere: intelligendum enim est pro iis operibus, quæ natura sunt impossibilia. Hæc igitur est sententia. Si quis habet vocationem & promissionem DEI, ac adhibet ei vel parvam fidem, efficiet grandiora & maiora, quam naturâ effici possint, in suâ videlicet quisq; vocatione. Hoc enim di-*

&
D. Lyserus
in Harm.

nec non
D. Hunnius,
quodam
saltem mo-
do, in h.l.

*Etum non pertinet ad temerarios hominum conatus, sed ad ordinarias
 & legitimas aut coelestes uniuscujusq; vocationes, siue illas personales,
 siue generales: & in iis sui sunt montes, qui sunt dimovendi ac trans-
 ferendi, ut pergere queas. Subjicit mox Exempla, Moſis, Joſue,
 Davidis, Apoſtolorum. Quibus subjungit: Noſtra autem voca-
 tio, noſtraq; promiſſio habet ſuos montes, & ſua miracula, quæ edamus.
 Paupertas, morbus, mors ſunt montes, qui ſeſe ambulantiſus nobis in
 noſtra vocatione obſciunt, ac ſuper capita noſtra ita nobis incumbunt,
 ut videantur velle nos ad infernum uſq; deprimere. Sunt ergo proſi-
 ciendi à nobis in mare &c. Ita manifeſtè fidem juſtificantem &
 miraculoſam conjungit Dn. D. Lyſerus Harm. Evang. Cap.
 LXXXIX. ubi ſcribit: Hic verò queritur, an Chriſtus loquatur de
 fide juſtificante, quæ communis eſt omnibus verè Chriſtianis: an verò
 de fide miraculoſa? Reſpond. Rectè quidem aliàs hæc duæ ſpecies fidei
 diſtinguuntur: ſicut ipſe Paulus id facit 1. Corinth. 13. v. 2. & 13. Sed
 hic de utraq; conjunctim accipi poteſt. Nam Apoſtoli utraq; fide à
 Chriſto donati fuerant. Verum in hoc certamine cum ſcribis perſun-
 ctorie fide ſuâ uſi videntur. Chriſtus autem vult, quando DEUS
 pluſculum permittit Satana, tum non ſuperſiciali fide, ſed ardente, cum
 ipſo congregiendum eſſe. D. D. Hunnius in h.l. de fide miraculoſa
 quidem locum noſtrum præcipuè interpretatur: monet tamen,
 quod ſimul ad naturam fidei Juſtificantis docendam reſpiciatur.
 Locum communem primum dat de duplici fide. Et ita expo-
 nit: Eſt enim quadam juſtificans (fides,) ſolis verè piis & fidelibus
 competens. Deinde alia quadam eſt fides edendorum ſignorum, de
 quâ ita hoc loco concionatur Dominus, ut nihilominus ad alterius et-
 iam, nempe juſtificantis fidei efficaciam declarandam ſpectet. Unde
 Locum ſecundum, ſaltem in primis de fide juſtificante concepit,
 his verbis: Monemur ſimul, DEUM fidem infirmam non abicere,
 ſi vel granum ſinapis ſuâ quantitate æquet: ſuſcipit enim Chriſtus in-
 firmos in fide, tanquam ſidiſſimus paſtor, qui ſaucias & infirmatas
 oviculas conſolidat, qui laborantes & oneratos ad ſe invitat, & anima-
 rum reſectionem promittit, qui ſalamum conquaſſatum non coſterit,
 & linum ſumigans non extinguit, qui virtutem ſuam in noſtra infir-
 mitate perficit. Et hunc Locum tertium ſubjungit: De ſtupendis
 operibus, quæ facit fides. Quanquam enim in hypotheſi Chriſtus de
 fide miraculoſa tractat, non tamen obſcurè ſimul juſtificantis quoq; fidei
 naturam*

naturam proprietatemq; declarat. Quemadmodum igitur miraculosa fides transfert montes: ita fide prosternimus ipsum diabolum. Fide vincimus mundum. 1. Joh. 5. vincimus ipsas inferorum portas, & fides victoria nostra nominatur, & scutum illud, quo excipiuntur & extinguuntur jacula illius maligni. Atq; hæc sunt majora illa opera, de quibus concionatur Dominus hisce verbis; Amen, Amen, dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, ipse faciet, & majora his faciet. Epistola ad Hebr. 11. recenset prolixum Catalogum mirandorum operum, quæ per fidem designarint olim sancti DEI viri & femine.

§. 8. Habemus itaque tres Interpretum de fide nostri loci sententias. Quarum I. de fide miraculosa gravissimorum sanè Theologorum habet autoritatem, tum Veterum, tum Pontificiorum etiam: quorum autoritas non tam facilè elevatur, ut *Maldonatus* sibi imaginatus est; cum rationibus non careat: ut ab objectis postea amplius patebit. Sed & *Barradius* non tam iniquus est huic Interpretationi, quàm *Maldonatus*. Rationes, quibus eam impugnat *Maldonatus*, & brevius collegit *Barradius*, nullius momenti sunt: ad quas etiam pridem ab aliis responsum est. Confusè namque ab impugnatoribus in re hæc agitur: in quâ tamen non modo inter subjecta seu personas, sed etiam inter donum miraculorum & exercitium actuum diligenter distinguendum est. Subjecta namque seu Personas quod attinet: alia certè subjecta sunt, quibus cum promissione edendorum per ipsa miraculorum vocatio facta est; alia verò, quæ neque promissionem neque vocationem habent. Ex posteriorum numero Apostolos eo tempore, quo Christus eos partim reprehendit, partim exhortatus est, adhuc fuisse, nemo dixerit: cum ex Matth. X. & Luc IX. & X. constet, non tantum vocatos, sed & emissos in totam Judæam, Evangelium prædicasse, & miracula magna perpetrasse, ita ut diaboli etiam in nomine JESU ipsis cesserint. Licet itaque concedatur, quod qui neque vocationem neque promissionem edendorum miraculorum habent, reprehendi nequeant, si fidem miraculosam non habeant, aut miracula perpetrare nequeant: certum tamen est, quod qui tum vocationem tum promissionem habent, justissimè reprehendantur, si non cum fide utantur. Nec reprehendantur tantum merito, sed exhortandi etiam

2.
Prima sententia,
(1.)
Vindicatur
ab objectionibus
Maldonati,
&
Barradii.

ita ut præmissâ distinctione,

sint, ut melius utantur. Prætereà potest habere quis donum patratorum miraculorum : qui tamen in exercitio ipso, fidem, quam habere debet, non habeat, & idè eventu frustretur, vel severè etiam puniatur. Notissimum est exemplum Mosis & Aharonis. Hos namque vocationem, promissionem, donum patratorum miraculorum habuisse, quis negaverit? Atqui iussi etiam à DEO petram in deserto non cum debitâ fide & reverentia DEI coram populo Israëlitico percusserunt. Unde reprehensi sunt, dictumque ipsis est à Domino; *Propterea quod non credidistis in me, ut sanctificaretis me in oculis filiorum Israëlis, non introducetis congregationem hanc in terram, quam dedi illis.* Num. XX.

Num. XX.

v. 12.

Respond.
ad 1.

v. 12. Quomodo facilè ad argumenta Jesuitarum respondetur.

ad. 2.

Nam 1. verum est, quod nemo reprehendi possit, quia fidem miraculorum non habeat, si ve quoad donum, si ve quoad actum, si neque vocationem, neque promissionem, habeat : sed meritò reprehenditur, qui vocationem promissionemque habet, si non cum fide utatur, ubi utendum est. Ita. 2. Non exhortatus est Dominus Apostolos, ut donum miraculorum haberent : sed ut eo, quod habebant, cum fide uterentur. Sicut qui donum prophetiæ habet, rectè admonetur, ut eo fideliter utatur : juxta illud Apostoli ; *ne neglexeris, quod in te est, donum, quod datum est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterij.* 1. Timoth. IV. v. 14.

ad. 3.

Item ; *Quam ob causam commonefacio te, ut suscites donum DEI, quod in te est per impositionem manuum mearum.* 3. Locum 1. Corinth. XIII. de translatione montium per fidem, à Calvinistis de fide miraculorum etiam exponi, probè novit, & falsus est *Maldonatus*. Ergò contrarium non tantùm asserere, sed probare debuisset : quod non fecit. Quod pro confirmatione primi argumenti de incredulitate patris Lunatici attulit Jesuita, nihil ad rem facit. Huic namque cum Christo res erat, de cujus potentia dubitabat ; non tantùm voluntatem ad patrandum miraculum exorabat. Quod si Jesuita putat, Apostolos etiam de potentia DEI dubitasse, duplicem incredulitatem iis impingit ; non solum fidem miraculosam negat.

(2.)

Omnes
sententiæ
concilian-
tur.

§. 9. Quod Interpretationem II. & III. porrò concernit : conciliari invicem & cum primâ possunt. Ita namque locum nostrum de fide miraculosa agere, ut pro fide justificante, vel

vel Christianâ, vel Historicâ etiam, nihil haberi queat, dicendum non est. Equè tamen, & non minus de Justificante, quam miraculosâ, sermonem esse, ipsæ textus circumstantiæ non concedunt. Distinctiùs itaque procedendum est. Fides I. in se considerata, & secundum naturam suam, unum habet communem conceptum; juxta quem est notitia, assensus & fiducia de realiqua ejusque veritate. Hic communis conceptus in omni verâ fide deprehenditur, quæcunque illa fuerit; siue divina siue humana. Nam ne humana quidem fides hîc excludenda est. Ex gr. Fidem si adhibere debeam Tito Livio, Romano, sed profano Historico, oportet me sanè nosse, quid ille habeat, & credendum mihi proponat. Quomodo enim credere possum, quod verum sit, quod ille habeat, si nesciam, quid habeat. Unde necesse est, ut vel ipse legerim historias ejus, vel ex aliis eas audiverim & cognoverim: neque enim res sunt naturâ mihi notæ; licet in natura gestæ sint. Si porrò, quid ille habeat, cognovero seu scivero: nondum tamen prudenter credere possum, nisi rationem vel rationes habuero fidem mihi persuadentes h. e. veritatem historiarum mihi ita probantes, ut prudenter dissentire nequeam. Nascitur inde tandem consensus seu assensus ex fiducia rationum ad assensum me permoventium: unde adeò confidenter assentiar atque credam, veras esse historias. Fiducia, quam dixi, adeò necessaria est, ut sine eâ fides non possit esse fides; sed opinio tantùm vel vana imaginatio. Non potest etiam fides subsistere vel durare sine istâ de veritate rerum fiducia: sed quàm facile sine rationibus concipitur, tam facilè etiam sine ratione evanescit, si in primis in examen & dubium vocetur. Et hætenus omnis fides unum communem conceptum, ut diximus, habet, & una eademque omnis fidei natura est. quicquid namque Pontificii contranitantur & contendunt: res ipsa tamen clarissima est etiam rationi humanæ. Quod verò. II. Fides distinguitur, ut alia sit *humana*, *divina* alia; alia *justificans*, alia *miraculosa*, alia *historica*; alia *firma*, alia *infirmâ*; alia *probabilis*, alia *infallibilis* &c. omne oriundum est, partim à *causa Efficiente*, partim à *Subiecto*, partim ab *Objecto*, & si quid prætereà aliud sit. Prout ex. gr. Fides nititur autoritate vel divina vel humana, fides *divina* aut *humana* appellatur. Sed & *divina* dici potest, quæ virium hu-

Observatis
observan-
dis scil.

1.

2.

manarum non est, sed divinitus conceditur: sicut contra *humana* nominabitur, quæ ex humanis naturæ viribus præstari potest. Ab *Objecto* deinde fides alia est *historica*, alia *justificans*, alia *miraculosa*. Nam *Historica* est illa, cui proponitur historia aliqua ita, ut proponens velit credi, quod ea vera sit, saltem propter autoritatem proponentis. Nam sine omni ratione credi, petatum impudens est & insulsum. Fides *justificans* est, cui proponitur credendum, quod DEUS Pater te peccatorem, ex proprio merito damnandum, propter unius JESU CHRISTI, Filii sui, meritum, in promissionibus oblatum, gratis & ex merâ gratia sua à peccatis & damnatione absolvere velit, & credentem certò absolvetur sit sine omni morâ; vel pridem credentem certò absolvet. Fides *miraculosa* est, cui proponitur credendum, quod DEUS omnipotens, per te, juxta vocationem, promissionem impulsamque suam hoc & nunc certò effecturus sit miraculum, in nominis sui gloriam, & hominum commodum atque salutem. Jam fides *probabilis* & *fallibilis* est, quæ iis nixa est rationibus, quæ fallere possunt, seu quibus subesse potest falsum. Contra *infallibilis* fides est, quæ tam certis nititur fundamentis, ut fallere nunquam possint, nullum unquam subesse illis falsum queat. Omnis itaque. III. fides participat communem fidei naturam, ut constet notitia, assensu & fiducia: non tamen idem omnis fides objectum habet, non easdem assentiendi cum fiducia rationes, non eandem certitudinem & confidentiam. Variare Objecta credenda in fide *historica*, *justificante* & *miraculosa*, ex dictis arbitramur manifestissimum esse. Propter quam objectorum varietatem non eodem modo se habet fides; sed distinguenda est. Discrimen quoque aliquod oritur ex *subjectis*; dum non omnis fides omnibus subjectis æquè aut eodem modo communis est. Fides *Justificans* omnibus vere Christianis communis est: non autem fides *miraculosa*. Quod si etiam contingat, hanc, istam, illam fidem, nosse res credendas ex iisdem cognoscendi principiis, niti & fidere iisdem certitudinis rationibus, & in veritatem assentiri confidenter, ut hîc discrimen non deprehendatur; vel sola tamen objectorum seu credendorum differentia eas discriminat. Quæ jam. IV. fides, *historica* ne, an *justificans*, an *miraculosa* in nostri loci verbis intelligenda veniat; vel ex solo *Objecto* credendo

3.

4.

credendo firmiter concludi potest. Id objectum credendum quodnam fuerit : tùm quæstio discipulorum Christi, tùm responsio Christi promptè subministrat. Discipuli Christi quærunt ex Magistro suo ; *Quare nos non potuimus illud (dæmonium) ejicere ?* Respondet Salvator ; *Propter incredulitatem vestram :* quâ scilicet non credidistis vos posse istud ejicere. Pergit Salvator ; *Amen dico vobis, si fidem habeatis sicut granum sinapis, (quod scilicet ad verbum vestrum mons hic se sublaturus & in mare translaturus sit) dicetis (ex fide ista nimirum) huic monti, Tollere, & transfer te hinc illuc, & transferet se : nec quicquam (quod credetis vos facere posse vel facturos) erit vobis impossibile.* Satis clarè hîc habemus Objectum fidei miraculosæ : quod neque *Maldo-*

natus, neque *Barradius*, vel ullus sanorum Pontificiorum negare poterit. Clariùs tamen adhuc illud extat Marc. XI. vers. 23. Ubi Dominus ad discipulos, *Amen, inquit, dico vobis, quod quicumq;* Marc. XI.
dixerit monti huic, Tollere, & projicete in mare, & non hesitaverit V. 23.
in corde suo, ἀπαρὰ πνεύματος, ὅτι αὐτὸ λέγει, γίνετω, sed crediderit, quod quæ dicit, futura sint : erit illi, quicquid dixerit. Quis namque hîc non perspicuè videat, Objectum fidei constitui hujus ea, quæ quis dicturus est, ut fiant : ut, dum dicit, ut fiant, credat in corde suo certò, fore ut fiant, quæ dicit ? Objectum porrò hoc longe aliud esse, quàm fidei Justificantis, juxta ea, quæ suprâ diximus, manifestum adeò est, ut probatione non egeat. Quare verba nostri loci de fide miraculosa, cujus objectum hîc deprehendimus, accipi immediatè debent : nec eodem modo de fide justificante, de cujus Objecto nulla planè mentio fit, intelligi possunt. Et si fieri potuisset, ut, si tantum incredulitate suâ peccatum, quod mortale esset, commisissent, fidem etiam justificantem amitterent ; tanquam quæ cum peccato mortali non potest consistere. Nihilominùs V. cùm fides miraculosa communem, ratione
 5.
 notitiæ, assensus & fiduciæ, naturam habeat ; cùm insuper idem vocationis & promissionis divinæ infallibile fundamentum habeat ; licet Objecto differat, à fide justificante : relicto eidem fidei miraculosæ, quod ipsius proprium est, reliqua, quæ de ea dicuntur, non minùs ad fidem justificantem, cui communia sunt, pertinebunt. Quemadmodum cùm Apostoli commune Evangelium, & prædicandi illud officium, cum successoribus ipsorum, habue-

habuerint: quæ propria Apostolis sunt, abire in universum mundum, infallibiliter docere, miracula patrare &c. ipsis quidem, tanquam Apostolatui propria, relinquenda sunt, ut nihilominus, quod sit verum Evangelium, quæ veræ Ministrorum verbi partes, ex iis, quæ ad ipsos à Christo dicta sunt, rectè discatur, & ritè concludatur. Eodem modo ex nostro loco rectè discitur & concluditur, quod quemadmodum promissio fidei miraculosa facta in effectum promissum non deducitur, nisi promissioni eidem credatur, ita promissiones Evangelicæ de remissione peccatorum seu justificatione &c. fidei Justificanti factæ in eventum non deducuntur, nisi fide eas apprehendente & applicante credantur. Neque enim hætenus fides miraculosa & justificans differre ostendi poterit. Et sic in aliis quoque res habet partibus. His de Quæstione, qua de fide nostri loci verba loquantur, dictis, patet, falsum esse, quod de fide Christianâ in genere, atque aded de fide Justificante etiam, sermo ita sit, ut nihil, nisi quod omni fidei Christianæ competat, habeatur, aut omne, quod hîc habetur, omni fidei Christianæ, etiam Justificanti, conveniat, eique tribuendum sit, quod *Maldonatus*, *Barradius* & alii Pontificiorum contendunt. Patet insuper, propriè & immediatè de fide miraculosâ agi, de quâ omnia, quæ dicuntur, vera sint; ut tamen communis fidei natura significetur, &, exceptis, quæ fidei miraculosæ propria sunt, ea quoque, quæ fidei quoque justificanti competunt, doceantur. Atque hæc de primo puncto nobis suffi-

Qu. II. In
quo Com-
paratio in-
stituatur?

Vbi Barra-
dius in h. l.
recenset
Sententias
Tres.
quarum
I.
de Quanti-
tate exiguâ
Quam
(1.)
Barradius
impugnat.

§. 10. *Quæstio sequitur secunda; In quo comparatio inter si-
dem, nempe, miraculosam, & inter granum sinapis instituatur, quan-
do dicitur; si habeatis fidem sicut granum sinapis? Barradius in
h. l. tres habet sententias. Prima est, fidem comparari cum grano
sinapis ratione quantitatis exiguæ h. f. si habeatis fidem tam par-
vam, quàm est parvum granum sinapis. Et hanc sententiam
exprimunt, ut suprâ habuimus, multi Translatorum. Sed Bar-
radius ei cum aliis objicit; Si sufficit fides ut granum sinapis, id est,
exigua, ad efficienda miracula, sequitur eos omnes, qui fidem habent
sinapis grano similem, id est, perexiguam, miracula posse edere. Se-
quitur præterea, Apostolos ne exiguam quidem fidem habuisse. Nam
Christus ait: Si habueritis fidem sicut granum sinapis: quasi non
haberent:*

haberent. Præterea Paulus 1. Corinth. 13. ad transferendos montes, omnem, id est, maximam fidem exigit. Si (inquit) habuero omnem fidem, id est, perfectissimam & maximam, ita ut montes transferam &c. Quonam igitur modo Christus fidem sicut granum sinapis, i. exiguam, ad transferendos montes satis esse ait? Verum hanc tamen non Nostrates tantum Expositionem, Brentius, Hunnius & alii sequuntur: sed Maldonatus etiam Jesuita defendit. Cum autem, inquit, non sinapi, sed granum sinapis dictum sit: manifestum est, non vim, & naturam, sed parvitatem significatam fuisse. Præterea non obscura antithesis est inter granum sinapis & montem; illam rem minimam, hanc maximam. Voluit enim Christus dicere vel minimam fidem, quale granum sinapis est, vel maximum montem posse transferre: de fidei igitur magnitudine aut parvitate, non de efficacia agitur. Non quod non etiam efficacia inde colligatur: Sed quod non efficacia, sed exiguitate grano sinapis fides conferatur. Accedit, quod, etsi videri potest exiguum, magnum tamen apud me argumentum est, quia ex Christi ingenio & maiestate sumitur. Si dicere voluisset, si habueritis fidem tam ardentem, quam granum sinapis, dicetis monti huic, transi hinc illuc, & transibit: sensus quidem verus esset, sed vulgaris, humilis, abjectus, inefficax, & magnitudine ingenii Christi minime dignus &c. Hæc Maldonatus.

§. II. Secunda sententia est, comparisonem fieri ratione qualitatis, acrimoniæ scilicet, & ardoris, quo granum sinapis polleat. Respondetur, scribit Barradius Jesuita, fidem sicut granum sinapis, non appellari fidem exiguam, sed potius fidem maximam, ferventem, atque acrem, instar sinapis, in arborem magnam excrescentem. Sic Chrysost. interpretatur homil. 68. in Matth. sinapis, inquit, meminit Christus, cuius maxima est virtus. Nam cum minima sit: magnitudine virtutis vehementior est ceteris omnibus &c. Euthymius quoque ita exponit: si habueritis fidem aded acrem, & vehementem, ac postmodum ferventem, sicut granum sinapis &c. D. Hieron. Magna (inquit) est fides, quæ grano sinapis comparatur &c. Idem sentit Theophylact. D. Thom. Origenes & alij. Atque huic sententiæ ipse Barradius subscribit. De eadem sententia scribit Maldonatus in h. l. Omnes fere, & veteres, & novi Auctores, ut Origenes tractat. in Matth. 4. Hieron. Beda & Strabus, alicubi etiam D. Augustin. fidem hic non magnitudine, sed efficacia & acrimonia comparari putant: quasi

(2.)
Comuni-
ter Inter-
pretes am-
plectuntur:
&
Maldonat⁹
defendit.

2.
de qualita-
te acrimo-
niæ & ar-
doris.
quam
(1.)
Barradius
sequitur

Sed
(2.)
Maldonat⁹
refutat.

dicat Christus; si habueritis fidem tam ardentem, tam vehementem, tam efficacem, quam granum sinapis est, dicetis monti huic, transi hinc illuc, & transibit. Quod (pergit) etsi à multis summisque auctoribus probatum est, difficultate non caret. Primum, quia non solemus res ardentes & efficaces, sed parvas, grano sinapis comparare, ut supra Cap. 13, 31. 32. simile est regnum cœlorum grano sinapis, quod minimum est omnibus seminibus. Res verò ardentes & efficaces igni potius, quam grano sinapis comparari solent: sicut Evangelium comparatur Luc. 12, 29. ignem veni mittere in terram. Deinde, quia si propter acrimoniam & ardorem grano sinapis fides comparetur, non fuit necesse dicere, si habueritis fidem, sicut granum sinapis; sed, si habueritis fidem, sicut sinapi, ut natura & effectus non exiguus significaretur.

3. de utrâque, & qualitatem conjungit. Est hæc Dn. D. Lyseri in harmon. loco sup. cit. In grano sinapis, inquit, utrunq, & quantitas & qualitas est consideranda. Quoad quantitatem, inter omnia semina ipsum est minimum. At quoad qualitatem, habet vehementem acrimoniam & ferventem efficaciam: in terram etiam projectum ex se magnam producit arborem. Sic quoad fidem, DEUS non est adeò morosus, ut quantitate magnam & ingentem fidem requirat. Novit enim, quale figmentum simus Psalm. 103. vers. 14. & quod dum in carne vivimus, imperfectioni sumus obnoxij. Si talem fidem habeant Apostoli, dicit ipsis Christus, tunc dicetis monti huic, demigra hinc illuc, & demigrabit. Pro Quarta tandem sententia esse potest, cujus meminit Barradius; & hæc est, Christum neq, ad magnitudinem neq, ad qualitatem respicere, sed circumscribere fidem, h. s. si habueritis eam fidem, quam ego alias cum grano sinapis comparavi, quando dixi; simile est regnum cœlorum grano sinapis &c.

4. de circum-
scriptione
fidei, apud
Barradium
h. l.
2. Sententia
expendun-
tur.
(1.) Quarta
Sent.
quæ repu-
diatur.

§. 13. Quod jam istas attinet sententias: Quarta non videtur probabilitatem habere, fidemque mereri: cum coactor sit. Coactum enim sanè est; si habueritis fidem sicut granum sinapis, hoc est, si habueritis eam fidem, quam ego alibi comparavi cum grano sinapis. Si verò etiam hic sensus esset: dubitaretur tamen, num de magnitudine, an de qualitate Domino hic sermo esset; & res foret magis dubia. Ut de hoc non dicam, quod nusquam fidem Christus, sed regnum cœlorum cum grano sinapis

pis comparavit. Jam *Tertiam* sententiam quod attinet, per se (2.)
 cadet, si ostensum fuerit, quod secunda locum hîc non obtineat. *Tertia Sct.*
 Si namque locum nullum obtinere potest, non poterit etiam il-
 lum per conjunctionem obtinere. Præterquam, quod quan-
 titas fidei à qualitate non potest commodè distingui : cùm pro-
 priè in prædicamento Quantitatis non sit ; sed quantitas potius
 ejus in Prædicamento Qualitatis consideretur, quatenus vel re-
 missior vel intensior, firmior vel infirmior est. Ubi incongruum
 est dicere, eandem fidem esse magnam & parvam simul ratione
 intensiōis suæ : nisi diversos comparisonis respectus facias, cu-
 jusmodi quidem infrà *Maldonatus* faciet, parùm convenienter.
 Quantum itaque *secundam sententiam* de acrimonia, fervore & ef- (3.)
 ficacitate, attinet : paulò antè habuimus, quæ illi *Maldonatus* ob- *Secunda*
 jiciat. Nimirum 1. non solere nos res ardentes & efficaces, sed *Sent.*
 parvas, cum grano sinapis comparare. Quod probavit ex *cui à Mal-*
 Matth. XIII. v. 31. 32. *Simile est regnum cœlorum cum grano sinapis,* *donato*
quod minimum est seminum &c. Et certè verum est, quod in hoc *objicitur.*
 Matthæi loco regnum cœlorum ratione initii sui cum grano sina- (1.)
 pis comparetur : sicut ibidem ratione progressus sui simile fit ole-
 ri sinapi, inter olera ad maximam altitudinem & amplitudinem
 excrefcenti. Ut hæc *Maldonati* ratio non nullius momenti sit.
 2. Non dicturum fuisse Christum, sicut granum sinapis, sed, sicut (2.)
 sinapis, ideò nimirum, quia cùm granum sinapis notissimæ parvi-
 tatis sit, minùs comodè vis & efficacia per parvitatem significatur.
 Accedit verò 3. quod fides sicut granum sinapis non parvæ aut (3.)
 minùs ardenti, tanq. vehemens efficaxque fides, sed incredulitati
 opponitur. Quærentibus enim discipulis ; *Quare nos non potuimus*
illud (dæmonium) ejicere ? Dominus respondit, *propter increduli-*
tatem vestram. Ac mox subjunxit : *amen enim dico vobis, si ha-*
bueritis fidem sicut granum sinapis &c. Ubi certè vult dicere ; si
 non increduli fueritis, sed aliquam saltem fidem habueritis, si vel
 minima fuerit, sicut granum sinapis minimum est. Adde 4. (4.)
 quod fidei in scriptura non ardor & vehemens fervor adscribi so-
 let : sed charitati potius. Fides autem à magnitudine suâ com-
 mendatur ex.gr. in muliere Cananæâ Matth. XV. vel propter par-
 vitatem reprehenditur, quemadmodum aliquoties in Apostolis.
 Jam, s. planè incongruum est huic loco, si fides cum grano sina- (5.)
 pis

pis ratione efficacitatis conferatur. Quis namque bonus sensus est? si habueritis fidem sicut granum sinapis, hoc est, tam efficacem, ut ad transferendos montes sufficiens sit, poteritis montes transferre. Quis hoc nesciat?

(4.)
Tertia Sēt.
approba-
tur,

&
confirma-
tur.

§. 14. Restat ergo *Prima sententia*, quæ comparisonem instituit inter fidem & granum sinapis ratione quantitatis exiguae h.m. si habueritis fidem tam parvam, quam parvum est granum sinapis &c. Quomodo minima fides significatur; quemadmodum granum sinapis est inter semina minimum; ita explicante ipso Salvatore Matth. XIII. Præterea ea, quæ paulò antè contra sententiam secundam allata sunt, & huc applicanda sunt. Satius etiam est, imò literæ hoc ipsum debetur, ut tam fidem, quam granum sinapis, secundum substantiam suam sumamus & consideremus. Nemo namque negaverit granum sinapis, vel cujuscunque etiam seminis aut frumenti, substantiam prius significare, quam qualitatem substantiæ in vel adhærentem. Ita quando fidem simpliciter dicimus, certè essentiam & naturam ejus primò indicamus. Nec dubitandum videtur, quin, quando quis vel legit, vel audit verba hæc; *si habueritis fidem sicut granum sinapi*, primum ille conceptum habeat de parva substantia grani, non de acrimonia, ardore vehementi vel efficacia. Et hoc quidem magis; quia granum, quod notanter hîc positum est, tam non dicit qualitatem sinapis, quam non denotat qualitatem tritici, quando granum tritici dicimus. Interim hoc observandum venit, quod parvitas fidei hoc loco non sit opponenda veritati fidei; sed veram fidem, parvam tamen, significet. Oppositio quidem enim aliqua facienda est, sed ad incredulitatem seu fidem non veram: ut incredulitati, quæ non est vera fides, opponatur fides vera. Certè hæc oppositio in contextu clara est. Discipuli namque Domino dicunt; *Quare nos non potuimus ejicere istud* (dæmonium?) *propter*, inquit Salvator, *incredulitatem vestram. Amen enim dico vobis; si habueritis fidem sicut granum sinapis &c.* Hoc est; si habueritis, non incredulitatem, sed fidem, licet hæc major grano sinapis non sit, modò vera sit; sicut granum sinapis verum nihilominus semen est, licet omnium sit minimum. De vera etiam

Marc XI.
v. 22. 23.

fide se loqui, Salvator adhuc clarius fecit Marc. XI. vers. 22. & 23. *Habete fidem DEI: amen dico vobis, quod quicumq; dixerit monti huic,*

huic, Tellere, & projice te in mare: καὶ μὴ ἀγνεύσῃ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῇ, ἀλλὰ πιστεύῃ, & non hesitaverit in corde suo, sed crediderit, quod quæ dicit, futura &c. Habemus utique fidem, quæ sit sine hæsitatione; & in ipso quidem corde: ut adeò non sit tantum fides linguæ, sed cordis, quâ non datur verior. Et eadem ratione veram fidem describit Apostolus Jacobus Cap. I. v. 6. Epist. Iacob. I. v. 6. *Petât autem ἐν πίστει μὴ δὲν ἀγνεύοντι, in fide, nihil hesitans.* Equidem sunt ex Interpretibus, quibus fides sine hæsitatione est fides maxima & perfecta: sed falluntur. Etsi namque fidem perfectam oporteat esse sine omni hæsitatione seu dubitatione: illa tamen potius stylo scripturæ fides sine hæsitatione dicitur, quæ hæsitationem atque incredulitatem vincit; nec se superari patitur, etiamsi vehementer impugnetur. *Fides nimirum est, quæ vincit mundum: & hæc est victoria nostra, fides nostra.* 1. Johan. V. v. 4.

1. Ioh. V.
v. 4.

§. 15. Quæ sententiæ huic objiciuntur, magni momenti non sunt. Objicitur 1. à Barradio & aliis; *Si sufficit fides, ut granum sinapis, id est, exigua, ad efficienda miracula, sequitur, eos omnes, qui fidem habent grano sinapis similem, id est, perexiguam, miracula posse edere.* Verum 1. si illatio fit ad omnem fidem, etiam justificantem, vel, ut Pontificii loqui amant, Christianam, à quâ fideles dicimur, falsa est consequentia. Neque enim à fide miraculosa, quantum ad effectum miraculorum, consequentia ad fidem justificantem seu Christianam valet. Quod si 2. de fide miraculosâ sumitur Conclusio, quod omnes, qui fidem exiguam miraculosam habent, possint edere miracula; conceditur totum argumentum, sed limitando ad id genus miraculorum, cujus donum fidesque singulis data est. Non enim omnis, qui aliquod donum miraculorum habet fidemque, propterea omnis generis miracula edere potest; sed tantum miracula sui doni. Siquidem & dona miraculorum diversa diversis olim concessa sunt. Quod evidentissimè testatus est Apostolus Paulus 1. Cor. XII. v. 9. & 10. *Alij* 1. Cor. XII. v. 9. 10. *verò, inquit, fides (data est) per eundem Spiritum: alij verò dona sanationum per eundem spiritum: alij verò operationes virtutum.* Sine dubio fides miraculosa intelligenda est. Nec dubitandum est, quin sanationes, & operationes virtutum, dona miraculosa fuerint. Atqui aliis atque aliis data sunt: ut unum uni subjecto so-

Nec non
defenditur
contra Ob-
jectiones.

ad 1.
Resp. 1.

2.

- lum sine reliquis concessum sit. Ubi non licet argumentari: Quisquis fidem habuit etiam perexiguam in dono sanationum, ille potuit etiam operationes virtutum edere: nisi utrumque donum eidem subiecto à Spiritu donorum autore donatum fuerit.
3. Apostolos 3. quod attinet; donum illi habuerant miraculorum universale, ut sic loquar, nec ullum doni miraculosi genus ipsis negatum fuit. Unde quoad ipsos valuit consequentia Salvatoris sapientissimi; *Si habueritis fidem sicut granum sinapis*, id est, etiam perexiguam, non tantum inferioris generis miracula edere,
- Ad. 2. sed montes etiam transferre poteritis. Obijciunt. I I. *Si sufficit fides ut granum sinapis, id est, exigua, ad efficienda miracula, sequitur præterea, Apostolos ne exiguam quidem fidem habuisse. Nam Christus ait: si habueritis fidem sicut granum sinapis: quasi non haberent.* Hoc autem existimant absurdum esse, quod Apostoli ne exiguam
- Resp. 1. quidem fidem habuerint. Sed 1. distinguimus rursus inter fidem miraculosam & justificantem seu Christianam. Si hoc vult Conclusio, quod Apostoli ne quidem exiguam fidem justificantem habuerint: negatur Consequentia. Nam negatâ fide miraculosâ, non statim negatur fides justificans seu Christiana: alioqui nemo, qui fidem miraculosam non habet, habiturus esset fidem justificantem seu Christianam; id quod absurdum est. Illi verò etiam, qui donum miraculorum juxta fidem justificantem habent, etiamsi ne quidem fidem miraculosam exiguam habeant, non tamen statim fide justificante destituuntur: nisi incredulitatem ejusmodi commiserint, quæ peccatum mortale sit, quo fides etiam justificans excutitur.
2. Distinguendum. 2. est, inter donum miraculorum fidemque ipsam miraculosam, & inter actum fidei miraculosæ in exercitio. Factum est in Apostolis, ut in negotio ejiciendi dæmonii ex puero Lunatico actum fidei de certâ dæmonii ejectione, ne quidem sicut granum sinapis habuerint, sed succubuerint hætenus, ut dæmonium ejicere non potuerint. Unde verò non sequitur; Ergò nullum planè donum miraculosum fidemq; miraculosam habitualiter, ut sic loquamur, & ne quidem, ut granum sinapis, amplius habuerunt. Quemadmodum non sequitur, eum, qui nunc montem hunc non transfert, non habere donum miraculosum transferendi montem ullum. Ubi namque impulsus non est Spiritus Sancti ad patrandum nunc &
- hoc

hoc miraculum: ibi non est actus fidei miraculosæ ad istud miraculum relatus, neque effectus seu opus sequitur; salvo nihilominus & dono & fide miraculosâ. *Objiciunt. III. Præterea* Ad. 3.
Paulus 1. Corinth. 13. ad transferendos montes omnem, id est, maximam fidem exigit. Si (inquit) habuero omnem fidem, id est, perfectissimam & maximam, ita ut montes transferam &c. Quonam igitur modo Christus fidem sicut granum sinapis, i. exiguam, ad transferendos montes satis esse ait? Ad hanc objectionem respondet Resp. 1.
Maldonatus h. l. Respondeo, eandem fidem diverso respectu, & à à Maldonato,
Christo minimam, & à D. Paulo maximam appellari: minimam quidem à Christo ad eam, quam Apostolos tam diu cum ipso versatos habere oportebat; non enim significat, Apostolos ne minimam quidem habere fidem, quippe magnam habebant, qui ipsum paulò ante Filium DEI confessi fuerant; sed reprehendentis more utitur hyperbole & exaggeratione, quasi dicat, si minimam fidem habueritis, id est, tantam, quantam habere deberetis, non maiorem, diceretis monti huic, transi hinc, & tranpret &c. D. autem Paulus eandem fidem comparatione ejus, quam aut ipse, aut alij vulgò habebant, maximam vocat, quia nemo dum eo pervenisse videbatur fidei, ut montes verbo transferre posset. Verùm de hac Maldonati responsione Barradius dicit; Sed non
Non placet interpretatio, etsi acuta & ingeniosa. Neque immeritò: satis con-
quantquam Barradius non satis idoneis argumentis impugnatur. Nos gruè.
malumus dicere, ab Objicientibus supponi, quod elumbe est: 2.
nim. Omnem fidem, Apostolo esse fidem perfectissimam & Nos potius
maximam; quod verò falsum est. Nam Apostolus Cap. XII. aliter,
præced. docuit, non esse unam fidem, sed multiplicem, juxta diversa miraculorum genera; quando, ut paulò ante citavimus, dicit; Alij (data est) fides per eundem spiritum: alij verò dona sanationum: alij verò operationes virtutum vers. 9. 10. Hic itaque omnem fidem miraculosam Cap. XIII. simul sumit, dicitque; si habuero omnem fidem scil. donorum sanationum, donorum operandi virtutes, reliquorumq; omnium, adeò ut montes etiam transferam, dono etiam transferendorum montium non destitutus. Ex quo, si concedatur donum transferendorum montium maximum esse inter reliqua genera donorum, virtutum miraculorumque, non tamen sequitur, quod fides in hoc genere doni transferendorum montium non detur minima & maxima seu perfectissima.

fima. Vult autem Christus Apostolis in nostro loco dicere; Adeò non deest vobis omne donum miraculorum, etià transferendorum montium, & adeò ego vobis in præstandis quibuscunque effectibus miraculosis non desum; ut, si fidem modò actualem vel minimam habueritis, nec per incredulitatem hæsitaveritis, dicere possitis huic monti, Tolle te hinc illuc, demigraturus sit. Quomodo nullo modo Christus & Paulus invicem adversantur. Manet ergò Christum ratione parvitas seu exiguitatis instituere in nostro loco comparisonem inter fidem & granum sinapis.

Qu. III.
Quodnam
subjectum?
Resp. 1.
Apostoli.

2.
In quo statu
confiderati.
nimir.
(1.)
non Christianismi
veri,

(2.)
minus,
mali,

§. 16. Quæritur III. Quodnam *fidei miraculosæ*, comparatæ cum grano sinapis, hoc loco *subjectum* sit? Non prolixam tamen hæc Quæstio desiderabit disputationem. Christum cum discipulis suis seu Apostolis loqui certum facit textus loci nostri. Apostoli namque, exceptis tribus, Petro, Jacobo & Joanne, fuerunt, ad quos puer Lunaticus à Patre suo adductus fuit, qui ab eodem, ut dæmonium ejicerent, rogati fuerunt, nec præstare id potuerunt. Hi iidem Apostoli fuerunt, qui, postquam dæmonium à Domino ejectum est, interrogaverunt; Quare nos non potuimus illud ejicere? Hi iidem itaque etiam sunt, quibus à Domino dictum est; *propter incredulitatem vestram: amen enim dico vobis; si fidem habueritis vel habeatis sicut granum sinapis &c.* Sed cum non tantùm Apostoli, sed Christiani etiam, vel hypocritæ fuerint (fuit enim inter illos adhuc Judas Ischariotes:) quæritur; in quo considerandi statu sint? an, ut Apostoli, an ut Christiani, sive boni sive mali? Ubi dicimus, considerandos esse, tanquam subjectum fidei miraculosæ, non quatenus Christiani sive boni sive mali, sed quatenus Apostoli fuerunt. Non considerari possunt. 1. tanquam boni Christiani: quia inter eos etiam fuit Judas proditor, qui certè bonus Christianus non extitit. Si etiam Apostoli fuissent subjectum miraculosæ fidei, quatenus boni erant Christiani, sequeretur, omnes Christianos posse habere fidem miraculosam, ita ut montes etiam è loco in locum transferre possint; quod falsum esse, non scriptura tantùm, sed & experientia abundè testatur. Minus 2. tanquam mali Christiani considerari possunt. Nam tales non, nisi Judas Ischariotes, extiterunt. Prætereà sequeretur, quod omnes mali Christiani-

Christiani fidem miraculosam habeant ; quod magis absurdum est. Quare 3. considerandi sunt, ut Apostoli, sive ratione Christianismi mali, ut Judas Ischariotes, sive boni, ut reliqui, extiterint. Et in hac opinione ipse pueri Lunatici pater fuit : ideo dicit ; *adduxi eum ad discipulos tuos.* Si putasset, quemvis Christi fidelem posse dæmonia ejicere, & miracula edere, non opus habuisset ad discipulos Domini certos accedere ; sed passim in Judæâ vel Galilæâ invenisset, qui in Christum credidissent. Nemo verò etiam tam audax fuit, ut conaretur dæmonium ejicere, præter solos Apostolos Domini. Christus porrò ipse eos nobis sistit, tanquam eos, qui cum ipso semper fuerunt. Dicit enim ; *ô natio incredula, & distorta, quousq. tandem ero vobiscum ?* Jam verò Apostolos, ut Apostolos, elegit sibi Dominus, ut semper cum ipso essent. Ita namque legimus Marc. III. v. 13. & 14. *Et ascendit in montem, ac vocabat ad se, quos voluit ipse, & venerunt ad eum : & fecit, ut duodecim essent secum, & ut emitteret eos ad prædicandum.* Hi sunt, quos Salvator vocavit, & quibus promissionem dedit, non tantum ut Evangelium prædicarent, sed etiam ut miracula omnis generis perpetrarent. Ita namque extat Matth. X. vers. 1. *Et accersitis duodecim discipulis suis, dedit eis potestatem adversus spiritus immundos, ut ejicerent eos, & sanarent quemvis morbum, & quemvis languorem.* Et Luc. IX. v. 1. *Convocatis autem duodecim discipulis dedit (JESUS) illis potestatem & auctoritatem super omnia dæmonia, & ut morbos sanarent.* Quemadmodum itaque potestatem & auctoritatem dedit illis super omnia dæmonia : ita non dubium est, quin dederit etiam super dæmonium pueri Lunatici, nisi incredulitas eorum obstitisset. Probè sanè hoc observandum est, quod Apostolis, ut fierent subjectum fidei miraculosæ & doni patranda miracula, non suffecerit communis ad Christianismum vocatio, sed peculiaris vocatio & promissio, quibus eadem conferrentur, necessaria fuerit. Negari namque non potest, quin communis ad Christianismum vocatio omnibus Apostolis contingeret à Domino, antequam Apostoli & Thaumaturgi fierent.

Sed
(3.)
Apostola-
tus.
quod pro-
batur.

Marc. III.
v. 13. 14.

v. 1.

Luc. IX. v. 1

§. 17. Observandum tamen præterea est, quod vocatio & promissio ejusmodi donum quidem miraculosum fidemque, vel, ut scripturæ suprâ citatæ loquuntur, potestatem & auctoritatem Apostolis contulerint : sed subjectum tantum remotum operationum

Et declara-
tur.

tionum miraculosarum constituerint ; ita ut DEUS, vel, quod idem, Christus vellet per eos patrare miracula, quando ipsi placeret ; non autem, ut Apostoli ederent miracula, quando ipsis videretur, & luberet. Hinc non omni tempore & ubique locorum, prout lubuit, miracula fecerunt, aut facere potuerunt. Et ingens fuit discrimen inter Christum Dominum & inter Apostolos, discipulos ejus. Christus namque Dominus sicut ex propria virtute edidit miracula : ita etiam edidit, quando voluit, ubi voluit, quibus voluit. Et quanquam de eo scriptum est reverso in patriam suam Nazareth ; *Non edidit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum* Matth. XIII. v. ult. *Et non poterat ibi virtutem ullam edere ; nisi quod paucos infirmos impositis manibus sanavit* Marc. VI. v. 4. Ideò tamen non poterat, quia non volebat, propter incredulitatem eorum, quā offendebar. At Apostoli, discipuli Christi, sicut non ex propria virtute miracula patrarent ; ita non potuerunt patrare, quando, ubi, & quibus voluerunt ; sed ubi Christo placuit virtutem suam per illos exerere. Quæ cum ita se habeant : ut Apostoli fierent subjectum proximum patratorum miraculorum, requirebatur ex parte DEI singularis motus & impulsus ad patratiōem uniuscujusque excitans, & nonnunquam simul vocationem & promissionem supplens ; ex parte autem discipulorum fides divino motui & impulsui confidens sine hæsitatiōe, & ipsum opus aggrediens. Ita de Apostolo Paulo legimus Act. XIII. v. 9. & 10. Elymam magum excæcaturō ; *Saulus autem, qui idem Paulus, repletus Spiritu Sancto, intentis in eum oculis, dixit ; ô plene omni dolo &c.* Sic idem Act. XVI. v. 18. *Agrippinensis, agrè ferens, nim. Spiritu Sancto ad ægritudinem impellente, ejecit Spiritum Pythonis ex ancilla aliqua.* Talia etiam in contextu historiæ nostræ deprehendimus. Nam Apostoli rogati à patre pueri Lunatici conati sunt dæmonium ejicere ex puero : qui conatus utique ab impulsu Spiritus Sancti oriundus fuit. Cum enim fidem non habuerint, quæ animos ipsis addidisset, ausi non fuissent conari quicquam : nisi singulari motu suo Spiritus Sanctus ad conandum instigasset. Sed licet hîc impulsus ipsis necessarius fuerit, nec à DEO negatus : prætereà tamen fides etiam eorum motui seu impulsui DEI juxta vocationis & promissionis pridem factæ vigorem consentiens & confidens requisita

requisita fuit. Quam cum non adhibuerint : dæmonium ejicere non potuerunt. Et quid plura ? De Christo ipso singularem ad edendum miraculum motum deprehendimus Johan. XI. Ioh. XI. v. 38. ubi dicitur ; *IESUS ergo rursus fremens in semetipso venit ad monumentum* (Lazari) &c. Quid ergo miri est, si Apostoli Domini nullum sine singulari & peculiari impulsu divini Spiritus miraculum patrarunt ? Nec in dono miraculorum solo necessarius erat singularis DEI impulsus : sed in donis etiam Spiritus aliis seu charismati ex. gr. Prophetiæ. Certum namque est, quod Prophetæ prædictiones non ediderint semper, & ubique ; nec quando, ubi, & quomodo ipsis lubuit ; sed quando super eos Spiritus DEI venit, & prædictiones prædictionumque verba eis dictavit. Atque hoc est, quod Interpretes dicere solent, eos qui dono miraculorum polluerunt, fecisse miracula, quando vel necessarium vel utile. Quippe hæc de necessitate & utilitate iudicium certum ferre, non hominum, sed solius DEI fuit. Sed hæc etiam de subiecto fidei miraculosæ in loco nostro dicta sunt.

§. 18. Superest, ut de Effectis IV. etiam fidei miraculosæ, quæ sicut granum sinapis est, aliquid dicamus. De his verò locus noster sic habet : *dicetis monti huic ; transfer te hinc illuc, & transferet se : & nihil erit vobis impossibile : hoc autem genus non egreditur, nisi per precationem & per jejunium.* Juxta Interpretes duplices hinc faciendi essent Effectus fidei miraculosæ illius, quæ sicut granum sinapis est : alii affirmativi, hoc est, quos fides ista exigua patrare potuerit ; alii negativi, hoc est, quos eadem fides patrare non potuerit. Illi sunt his verbis comprehensi ; *dicetis monti huic, transfer te hinc illuc, & transferet se : nec quicquam vobis erit impossibile.* Hi verò reliquis ; *Hoc verò genus non exit, nisi per preces & jejunium.* Communis namque Interpretum interpretatio est oppositionem quandam à Christo fieri, ut priora per fidem sicut granum sinapis exiguam patrari possint ; posterior autem dæmoniorum ejectio amplius quid requirat. D. Hunnius in h. l. subjicit, inquit, Dominus ; sed hoc genus non egreditur, nisi per deprecationem & jejunium : facta mentione generis dæmoniorum, discernit inter immundos Spiritus, quorum nonnulli sunt robustiores & nequiores cæteris, ad quorum ejectionem pluribus adminiculis sit opus, fide, precatione ardente, & jejunio insuper. D. Lyserus in Harm. D. Lyseri.

Qu. IV.

de Effectis.

Vbi 1.

disputatur.

An aliquis

hic sit Effectus

Negativus ?

&

(1.)

Pro Affirmativâ

questionis

videtur facere communis Interpretum.

D. Hunnii.

D. Lyseri.

loc.

Barradii.

Maldonati.

loc. cit. Deniq³ quærat quis, cur illa sententia sit adjecta; Hoc autem genus nullâ re potest exire, nisi per deprecationem & jejunium. Posset enim quis existimare, Christum sibi ipsi contradicere, ac proinde obijcere: si fidei omniaabilia: ad quid ergo requiruntur preces & jejunium. Sed si attendamus, cum quibus Christus hîc agat, tum res erit plana. Agit nimirum cum Apostolis, qui non caruerunt omni fide: & tamen demonium ejicere non poterant. Ratio fuit: quia tum fides eorum torpebat. Dicit ergo Christus, hoc genus demoniorum. Quodnam est illud genus? Numne demonia lunatica, ut aliqui opinantur? Aut: an demonia contumaciora & ferociora? ut alij volunt. Equidem alia demonia aliis nequiora & deteriora esse, ipse Christus testatur Luc. 11. v. 26. sed hic intelligit, quando Satanâs invaluit diuturnâ possessione, & ex Dei permissione atrocius grassatur, tum non sufficere perfunctoriam fidem, sed opus esse fide vivâ, ardente, efficace. Hanc verò, ut talis sit, excitandam esse precatione. Oratio flabellum est fidei. Rursus, ne oratio sit frigida, eam excitandam esse jejunio &c. Non abeunt Pontificii: nisi quod ex suis loquuntur principiis. Barradii in h. l. Fuit, ait, incredulitas discipulorum causa, cur demonem non potuerint expellere. Addit Dominus aliam causam. Hoc (inquit) genus non ejicitur, nisi in oratione & jejunio. Discipuli autem non jejunaverant, & forsitan neq³ ad faciendum miraculum oraverant. Dubium est: Quodnam sit hoc demonum genus? D. Chrysostomus, omne demonum genus esse ait. Idem sentit Euthymius, & Divus Thomas. Abulensis Lunaticorum demonum genus esse putat. Cajetanus, eorum, qui reddunt homines surdos ac mutos, quiq³ illos precipitant ab infantia, modò in ignem, modò in aquam, qualis hic erat. Stapletonus in Antidotis adversus hæreticos, eorum qui diu quæmpiam possederunt. Lyranus, eorum, qui ad libidinem provocant &c. Maldonatus in h. l. Athanasius, scribit, in lib. de virginitate, Chrysostom. Euthym. & Divus Thomas in hujus loci commentariis existimant, non unum aliquod certum, sed omne demoniorum genus significari, quod ejusmodi sunt omnes, ut non nisi per orationem & jejunium expelli possint. Verum multa demonia Apostoli, non oratione, & jejunio, sed nominis Christi invocatione pepulerant Luc. 10, 17. Etiam demonia subjiciuntur nobis in nomine tuo. Loquitur ergo Christus de certo aliquo demoniorum genere, in quo expellendo plus sit, quàm in aliis, difficultatis: ita ut orationem atq³ jejunium oporteat adhibere. Quod autem id genus

nus sit, incertum &c. Mihi obstinatissimum & ferocissimum genus dæmonum videtur indicari: loquitur enim Christus de dæmone, tanquam de aliquo hoste arcem custodiente, qui quò ferocior & obstinatiores est, eò difficilius pelli potest. Hæc Maldonatus. Conferantur Interpretes alii.

§. 19. Verum enim verò nondum tamen confectum esse existimamus, quod talis oppositio sit. Nam certum nobis est, quod fides, jejunium & preces sibi invicem non opponantur; sed se invicem includant, ideò quod fides precibus & jejunio utitur. Adeò certum hoc est, ut etiam minima fides oret, vel etiam simul jejundet. Pater Lunatici exiguam profectò fidem habuit, etiam post admonitionem Christi, quando dixit; *credo Domine, succurre incredulitati meæ*: nihilominus ardentissimè & cum lachrymis oravit. Et aliàs quoque experientia probat, quod qui minorem habent fidem, magis orent & jejurent, quàm qui majori fide præditi sunt. Nec obscura ratio est: quò namque quis magis sibi timet, & cum incredulitate luctatur, eò magis orat & jejunat. Contrà; ubi major fides, ibi major etiam confidentia est de DEI gratia & coope- ratione. Unde inverti potest, quod Maldonatus habet, dicique; quod Apostoli sæpè in nomine Christi solo, sine longis precibus & jejunio dæmonia ejecerint, quod promissioni Christi emittentis firmiter confisi fuerint. Nec habent hîc Pontificii, nisi quod ex precibus & jejunio bona opera meritoria faciunt, quæ fidem suo merito adjuvent. Errant, inquit Maldonatus h. l. hæreticorum Interpretes, existimantes, orationem & jejunium non nisi tanquam cotes, quibus fides acuitur, desiderari. solâ enim fide dæmonem pelli, cæteraque fieri miracula. Quod si verum esset, sufficiebat superior illa sententia v. 20. si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, transi hinc, & transibit. Nunc autem manifestum est, Christum fidem, orationem & jejunium, tanquam tria distincta remedia, proposuisse. Fateor, & oratione fidem, & jejunio orationem excitari, sed non propterea neque orationis neque jejunij ulla sunt partes. Similis eorundem error est, jejunium nihil habere meriti, quod jam olim similis ipsorum hæreticos Jovinianus dixerat, quem Hieronymus confutavit. Verùm Maldonatus calumniosè nos hæreticos vocat, & cum Joviniano comparat: nec suas hypothesas probat; quibus propterea refutandis hîc non occupamur. Ad textum nostrum potius redimus: in quo diximus,

Sed

(2.)

Negativa
magis placet.

Marc. IX.

& contra
Pontificios,
inpr.
Maldonatum.

defenditur,

non esse oppositionem inter fidem, orationemque & jejunium; sed inclusionem potiùs. Sed nec oppositionem cogimur inter hoc genus & alia opera miraculosa facere. Nam particula adverbativa *ἔ, verò, autem*, non necessariò oppositionem infert: sed eidem distinctio quædam rerum satisfacit; cujusmodi hîc quidem loci etiam agnoscimus. Christus in genere locutus est, cùm dixit; *si habeatis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic &c.* Et manifestum est, quod non de uno certo monte sermo ipsi sit; sed translationis montium, tanquam insignis generis miraculorum, sub quo alia quæcunque contineantur, meminerit. Sensus est; si habeatis fidem sicut granum sinapis, per quam cum precibus & jejunio etiam rogetis Deum: dicetis huic quoque monti, ut de minoribus miraculorum generibus non dicam &c. Quod egregiè cum illo Apostoli Pauli convenit; *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam &c.* Ubi non videmus, quare ullum etiam genus dæmoniorum excipiendum sit. Neque verò etiam plerique Interpretes omne genus dæmoniorum excipere audent: sed certum tantum quoddam ferocissimorum & obstinatissimorum. At nos dicimus, ne hoc quidem jure excipi posse: cùm certum sit, translationem montium opus esse tam arduum, maximè si non solum montes dejiciantur, sed in mari etiam plantentur, sicut arbores, quarum mentio fit Luc. XVII. v. 6. ut omnes diaboli non possint id præstare, sed creatoriâ virtute opus sit. Qui ergò transferre montes potest, qui non potius quodcunque dæmoniorum genus ejicere possit? Neque verò etiam textus noster certum tantum dicit dæmoniorum genus: sed omne, ut Chrysostomus, & cum eo alii Interpretes observant. Non enim textus noster oppositionem facit inter genera distincta dæmoniorum, sed inter dæmonia atque translationem montium cum aliis miraculorum generibus sumtam: si statuere oppositionem velimus. Quæ cùm ita se habeant, in hoc manemus, quod oppositio hîc nulla sit. Hoc autem dicimus, quod Generi certa subjiciatur species, ad quod particulatim applicetur, quod in genere dictum fuit. Dictum fuit à Salvatore, quod si Apostoli habeant fidem sicut granum sinapis, possint quævis & omnis generis miraculosa opera efficere, adeò ut montes etiam transferre possint: prorsus sicut Paulus (dubio procul ad hoc Christi dictum digitum intendit) inquit: *Si habuero omnem*

omnem fidem, adeò ut montes transferam. Generalissimum itaque dictum est. Quod in primis urgent verba; *Et nihil vobis erit impossibile.* Sub hoc jam Salvator subsumit specialiter id genus miraculi, quo dæmonia ejiciuntur, & ad hoc applicat, quod de fide in genere dixit; nominatim verò de hoc genere miraculi, hoc est, expulsi-
one diabolorum verum esse, quod fides, saltem sicut granum sinapis, cum precibus & jejuniis Deum invocans, ad illud requiratur, adeò ut sine precibus & jejuniis fidei non exeant diaboli. Insuper hoc quoque observandum est, quod ex sensu membrum aliquod in textu subintelligendum & supplendum sit, ut sibi constet co-
hærentia h. m. *Si habeatis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Transferte te hinc illuc, & transferet se: nec quicquam vobis erit impossibile.* Contrà verò si non habueritis fidem precantem & jejunantem: nihil quicquam præstare poteritis. Nominatim verò hoc genus, hoc est, diaboli, non exit, nisi per preces & jejunium fidei. Ita quid sive in coherrentia sive in sensu desideretur, non equidem videmus.

§. 20. Ex his hætenus disputatis apparet, non opus esse, ut ullum Effectum negativum, hoc est, qui fidei sicut granum sinapis exiguae, veræ tamen, denegetur, statuamus. Unde nobis omnes Effectus Affirmativi sunt, qui eidem fidei, tanquam possibiles attribuantur. Ex his I. nominatur expressè translatio montium. *Si habeatis*, inquit Salvator, *fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Transfer te hinc illuc, & transferet se.* *ἐπεὶ τε, dicetis:* ait I. Salvator ad discipulos. Ubi quod *ἢ Dicere*, non sit planè arbitrarium, in hominum arbitrio positum, ut temerè etiam dicere liceat ipsis; sed quod divinum impulsus & ordinem præsupponat, ex iis quæ superiùs jam añotata sunt, constare potest. Et est *dicere*, quod ex fide cum invocatione nominis divini, vel jejuniis etiam, factum est. Estque hoc *dicere* nihil aliud, quàm clarum dicere, audientibus hominibus: propter quos miracula facienda sunt. Vel saltem consistit in ejusmodi ritibus externis, per quos æquè, ac per verba oris, negotium manifestatur. Quemadmodum ipse etiam Salvator ritibus ejusmodi non semel usus est. *Dicetis. 2. τῷ ὄρει τῷ τῷ, Monti huic.* In conspectu tum temporis fuisse Salvatoris montem, eumque insignem & procul à mari dissitum, quem discipulis suis manu monstraverit, indicat pronomen Demonstrativum, *τῷ τῷ, huic.*
Credi-

2.
Effectus
Affirmativi
proponun-
tur.
quorum
(1.)
Translatio
montium.
de quâ
annotan-
tur quædã
(1.)

(2.)

Credibile est, illum ipsum fuisse montem, in quo Dominus transfiguratus est cum gloriâ. Hoc verò etiam Interpretes annotant. Emphasis est, tum magnitudinem tum certitudinem exaggerans; q.d. Dicetis, non tantum rebus levibus ac montibus humilibus, sed vel huic monti insigni altissimoque, vel ejus similibus &c. de quo certissimi esse debetis. Pater hinc etiam, quod Salvator unum quidem montem monstraverit, sed reliquos omnes incluserit. Mirum verò fortè videbitur, quare Apostoli, ad hoc ipsum Christi verbum & demonstrationem, translationem montis non statim tentaverint. Verùm Apostolis non ignotum fuit, quod Dominus de tempore, quo in vocatione suâ impulsus divini spiritus ad susceptionem miraculi sentirent, loqueretur q.d. Si habeatis fidem sicut granum sinapis, fiatque, ut spiritus meus sanctus vel ad translationem hujus montis impellat, dicetis huic eidem monti &c. Jam cum translatio montium inter difficillima & maxima miraculorum opera habenda sit: non malè ad quævis vocationis cujuscunque hominis Christiani opera valet Consequentia. Quò pertinent Dn. D. Brentij verba: *Quod autem de transferendis montibus dicitur, synecdoche est, species pro genere. Intelligendum enim est pro iis operibus, quæ natura sunt impossibilia. Hac igitur est sententia; Si quis habet vocationem & promissionem verbi Dei, ac adhibet ei vel parvam fidem, efficiet grandiora & majora, quàm natura effici possint, in suâ videlicet quisq; vocatione &c.* Quid 3. dicetur monti? *περάσθης, Transi, Transfer te hinc illuc.* Apud alium Evangelistam additum est, *& projice te in mare*: quod mare videtur procul fuisse distitum, ut per distantiam ejus miraculum augeretur. Imperativus est, obedientiam, quam vocant, passivam denotans. Agens est, qui dicit, *Transi*; sed instrumentaliter. Causa principalis verò est, quæ dicere jubet, & ad dicendum impellit q.d. Dicetis monti huic, Transi, & ego faciam, ut transeat. Hic sibi obijciunt Interpretes, quod non legamus, Apostolos ullum unquam montem transtulisse. Respondent partim, non omnia miracula, quæ Apostoli perpetrarunt, scripta legi; partim, alios fideles post Apostolos transtulisse. Sed quicquid istius sit: Salvator non prædixit, quid certò aliquando futurum esset; sed fidem discipulorum confirmavit de hoc, quod nihil ipsi & DEO Patri ipsius impossibile esset præstitum, ad quod patrandum ipsos vocaturi essent aut motu suo impulsuri; ut adeò nulla

D. Brent.

h. l.

(3.)

nulla eos hæsitatio interturbare & superare deberet, si maxime transferendi quoque essent maximi montes, & in mare projiciendi. Observandum namque est, de quo quæstio fuerit. Apostolis ejiciendus fuit diabolus Lunatici pueri: sed non potuerunt. Quæfiverunt itaque; *cur nos non potuimus ejicere?* q. d. quum ejicere potueris per teipsum: quare nos non potuimus? num per nos non potuisti; an non voluisti? utroque modo in te culpa erit. Hoc sc. ingenium hominum est, ut, quando in ipsis culpa est, in Deum eam conjicere conentur. Respondet itaque Christus; Nulla in me, ut vos suspicamini, culpa, sed in vobis est: propter enim incredulitatem vestram ejicere diabolum non potuistis. Me verò quòd attinet: Amen dico vobis, si vel hic insignis altissimusque mons vobis in vocatione vestra & ad impulsu meum transferendus foret, sine omni difficultate transferrem illum, modò vos haberetis fidem sicut granum sinapis. Similes hîc fuerunt Apostoli Patri pueri Lunatici: qui cùm in ipso culpa esset, dubitavit de Christo, dixitque; *Domine, si potes aliquid, succurre nobis.* Cui Dominus; *si tu potes credere,* hoc est, Ego possum facere, nec dubitandi de mea potentia tibi ratio est: si tu modò posses credere, nec in te culpa incredulitatis foret. *Omniaabilia sunt credenti:* si quis crediderit, me omnia posse, ipso mox opere experietur, me omnia posse. Atque hic primus Effectus est.

§. 21. *Alter Effectus* II. indicatur verbis; καὶ ὅτι ἐγὼ εἶμι ἀδυνατήσας, *Et nihil vobis erit impossibile.* Effectus hic Universalis est. Licet namque, ut suo jam diximus loco, Translatio montium alios Effectus simul includat, cùm qui majus potest, possit etiam minus: ut tamen clarius fieret, Dominum non solam translationem montium, sed quarumcunque operationum miraculosarum patratiorem significare voluisse; Universalem locutionem expressè subjunxit; eamq; negativam, ut majori cum emphasi loqueretur; *Et nihil vobis erit impossibile.* Ubi τὸ καὶ ὅτι, *Nihil,* restringunt quidem ad similia & inferiora, quod nihil eorum, quæ translationem montium non superent, ipsis futurum esset impossibile: nimirum, ut vel omne, vel certum saltem demoniorum genus excipiant. Verùm non invenimus ullam rationem, cur locutionem de Universalitate emphaticam restringamus. Potius rem invertimus, dicimusque; cùm Christus dicat; *Et*

(2.)
Operatio
omnium
possibiliū.

nihil vobis erit impossibile, includendam esse dæmoniorum etiam quorumcunque ejectionem; adeoque sequentia verba, *Hoc verò genus non exit* &c. ita exponenda esse, ut ab universali dicto nihil excipiant, sed sub eâ speciale quid subjungant: sicut suprâ jam ostensum est. *Nihil*, inquit, ἀδυνατήσθαι ὑμῖν, *impossibile vobis erit*. Instrumentis seu ministris suis Dominus adscribit, quod suum est. Etsi namque in ministris Domini nihil propriæ virtutis est ad operanda miracula: quia tamen tam bonus est, ut impotentium ministerio ad ostendendam potentiam suam utatur, non invidet illis etiam hunc honorem, ut facere dicantur, quod ipse facit. *Nihil vobis impossibile erit*, hoc est, fient vobis (à me,) quæcunque dixeritis; juxta id, quod habetur Marc. XI. v. 23.

(3.) §. 22. *Tertius III. Effectus est ejectio dæmoniorum. Hoc autem*
Ejectio dæmoniorū, *genus*, inquit Dominus, *non exit, nisi per preces & per jejunium*. Hunc Effectum negant Interpretes de fide sicut sinapi exiguâ; quasi illi soli impossibilis sit, sed vel majorem fidem requirat, vel cum ardenti etiam fide preces & jejunia. Sed suprâ jam confectum putamus, quod non negetur, sed affirmetur hic Effectus de eadem fide sicut granum sinapis parvâ: ita ut prolixiori probatione opus non sit. Nec obscura adeò res est, si, quod itidem monuimus, subintelligatur, quod subintelligendum est; Et nihil erit vobis impossibile; contrâ verò nihil vobis erit possibile, si non habeatis fidem, ne quidem sicut granum sinapis, quâ cum precibus & in jejunio petatis, quod volueritis. Hoc verò nominatum genus nō exit, nisi per preces & jejunium fidei. Ἐπὶ τὸ γένος, *Hoc genus* objectorum fidei miraculosæ, hoc est, diaboli, qualis fuit, cum quo vobis negotium fuit. οὐκ ἐκπορεύεται, *non exit*, id est, non ejicitur, non exit ejectum. Non quod per ipsos diabolos stet, ut exeant, vel non exeant: sed quod à Deo vel Christo non ejiciuntur, nec exire eos jubentibus Deus vel Christus hanc gratiam exhibent, ut diabolos expellant, sicut possunt: nimirum, non credentibus, & in fide orantibus atque jejunantibus. Quando Dominus dicit; εἰ μὴ ἐν προσευχῇ & νηστείᾳ, *in precibus & jejunio*: manifestum est, quod προσευχῇ & νηστείᾳ, *preces & jejunia*, non simpliciter & in se sumi possint. Nam multum precati sunt Pharisei, & sæpiissimè jejunarunt: omnibus tamen suis precibus & jejniis vel unicum diabolum expellere non potuerunt. Quare preces atque jejunia ex verâ fide, si maximè

maximè exiguâ, profecta necessariò intelligenda sunt : in quibus fides respicitur.

§. 23. Cæterùm quando tanti, tam multi, tamque insignes Effectus fidei, quæ sicut granum sinapis exigua est, à Salvatore adscribuntur : non vult idem, quasi majori fidei studendum non sit ; sed ad hoc ipsum studium excitat. Vult namque nos, quod & promtum est, à minori fide ad majorem concludere ; Si qui fidem habet sicut granum sinapis, potest montes transferre, diabolos ejicere, nec quicquam illi impossibile est : multò magis hæc omnia poterit, qui majorem fidem habet : Atqui prius verum est : Ergò & posterius. Suam Dominus promittitudinem laudat : non nostram fovet segnitiam. Ut idem nos in fide magis confirmet : etiam exiguam sibi non displicere affirmat. Ne infirmos terreat : fortiores non commendat. Quod verò de miraculosâ fide effatus est : ad alia fidei discrimina debito modo & cum piâ prudentia vult accommodatum : quod prolixius, de fide in primis Justificante, fieri posset, nisi nos ad fidei miraculosæ ulteriorem considerationem institutum nostrum vocaret, quatenus præcipuè ex loco nostro disci potest.

§. 24. Est itaque i. reverà fides miraculosa aliqua, à Fide Justificante distincta. Pontificiorum ingenium est, ut quando in dogmatis orthodoxis nostris nihil inveniunt soliditatis, quare à nobis dissentiant, de vocabulis litigent, & tricentur ; eum in finem, ne nobis vel cedere aliquid, vel consentire videantur. Exosa illis est fides Justificans : cùm tamen negare nequeant, fidem justificationem ingredi, & saltem ejus aliquod initium facere, unde contendunt, hanc fidem tamen esse communem fidem Catholicam seu Christianam. Et cùm videant, objici illis posse, non omnem fidem esse Catholicam & Christianam, quod vel fides miraculosa probet : audacter affirmant, Fidem etiam miraculosam esse Fidem Christianam seu Catholicam. Sed res in scriptura manifestior est, quàm ut omnes hoc de fide miraculosa dicere audeant. Bellarminus quidem pro sui ingenii impudentia scribere non erubescit lib. i. de Justif. c. 4. Jam verò Catholici agnoscunt quidem vocabulum fidei in divinis literis non semper & eodem modo sumi &c. tamen fidem historicam, & miraculorum, & promissionum unam & eandem esse docent, atq; illam unam non esse propriè notitiam, aut fiduciam, sed assensum certum atq; firmissimum, ob auctoritatem primæ veritatis, &

IV.
De Fide
Miraculosa
agitur
i.
An aliqua
sit?
quod Affir-
matur.

& probatur
contra Bel-
larminum.

hanc unam esse fidem iustificantem. Juraveris propè, omnes Pontificios idem prorsus sentire.

& juvat Iu-
stinianus
in h.l.

§. 25. Sed longè aliter se habet. Producemus præter Jan-
senium & alios suprà nominatos, unum, qui post *Bellarminum*, vi-
vente tamen illo, scripsit, *Justinianum*, & ipsum Jesuitam. Hic in
I. Corinth. XII. v. 9. ad verba; *Alteri fides in eodem spiritu* &c. ita
commentatur: *Mirum, quod inter gratias gratis datas enumeret Apo-*
stolus Fidem, quam constat esse virtutem Theologicam. Sed non desunt,
qui hanc fidem à Theologica ita distinguant, ut theologica quidem, fi-
des dogmatis sit; hæc verò miraculorum. Ita *Chrysostomus*, *Fidem*, in-
quit, non dicens eam, quæ est dogmatum, sed eam, quæ est signorum;
de quâ dicit; *Si habeatis fidem, tanquam granum sinapis, dicetis huic*
monti, Transi hinc, & transibit: de ea quoq; rogabant Apostoli, dicentes,
Adde nobis fidem; hæc enim est mater signorum. Atq; hæc est *Chryso-*
stomi perpetua sententia. *Chrysostomum* sequuntur *Theodoretus* &
Theophylactus: idemq; sentit *Hieronimus*, *Gregorius Nazianzenus*,
Novatianus & alij. Quanquam de ipsâ miraculorum fide non convenit
inter omnes, quidnam illa sit, quaq; ratione à fide Theologicâ distinga-
tur. Et post pauca; Certum est inter Catholicos, præter fidem Theologi-
cam virtutem interdum nominari fidem miraculorum; & fidem, quæ
est gratia gratis data; & deniq; fidem, quæ inter fructus Spiritus Sancti
recensetur. Hæc *Justinianus*. Si itaque certum hoc est inter Catho-
licos, quos *Justinianus* vocat, hoc est, inter Pontificios: procul du-
bio fraudulenta audacia, & audax fraudulentia, quando contra
nos negatur ab iis illa, quam fidem miraculorum & fidem miracu-
losam appellamus.

II.
in defini-
tione ejus
I.
Iudunt
Pontificii:
& ex his
Justinianus
in h.l.

§. 26. Equidem II. in descriptione fidei miraculosa adhuc
Iudunt. Ita namque porrò *Justinianus* scribit: Itaq; cùm ad miracu-
latria videantur necessaria; mentis assensus, quo vel omnia fidei dogma-
tà, vel præcipuè omnipotentia Dei ejusq; fidelitas credatur, & peculiaris
quædam applicatio ad id, quod in præsentia postulatur; deniq; spes & fi-
ducia, quæ oritur ex assensu fidei: satis constat, fiduciam pertinere ad
spem, applicationem verò vel non esse semper necessariam, vel ab assensu
naturâ non differre, ipsum verò assensum ad fidem Catholicam perti-
nere. Itaq; miraculorum fides à fide Theologica non quidem natura ipsa,
sed extrinseca duntaxat conditione differt, hoc est, illâ peculiari appli-
catione, quâ quis judicat miraculum in præsentia futurum; quæ si non

per-

per se ac directè pertinet ad fidem, ad eam certè revocari debet. Et post pauca : Quocirca fieri non rarò potest, ut viri præstanti virtute præditi, prudenter apud se statuunt, nunc quidem adesse omnia, quæ sunt ad impetrandum necessaria, sive quia illa apertè cernantur, sive quia divino impulsu ad hunc assensum eorum mens excitetur, atq; ita miracula impetrent. Verùm quoniam hoc iudicium multis modis variari, intendi ac remitti potest, nec per se (ut dictum est) sed quodam modo indirectè ad fidem Catholicam pertinet, non omnis, qui fide Catholicâ præditus est, fidem habet miraculorum, quæ præterea hunc assensum postulat, & necessario conjungitur cum confidentia, quæ oritur ex assensu fidei. Hæc qui refu-
ille iterum. Ubi observamus 1. Ingenium Pontificiorum, qui ubi tantur
hæret aqua, ad sua sibi sumpta principia decurrunt : quæ nec probant, nec à nobis negari ignorare possunt. Ita Justinianus dicit: Satis autem constat, fiduciam pertinere ad spem. Nimirum, satis constat Justiniano & Justiniani similibus, qui sibi hoc sumunt, ne probare illud cogantur. 2. quod, ubi Pontificii ipsi non satis certi sunt, nihilominus ex incertis tanquam certis disputent. Ita iterum Justinianus hic scribit ; Itaq; cum ad miracula tria videantur necessaria &c. Tria videntur ipsi necessaria: nec certus adeò de iis est, ut simpliciter affirmet. Nihilominus mox per tria ista rem totam vult expedire. 3. Ex tribus istis primum est, mentis assensus, quo vel omnia fidei dogmata, vel præcipuè omnipotentia DEI ejusque fidelitas credatur. Atqui non necessarium esse, ut qui miracula vult perpetrare, assentiatur vel in omnia vel plura fidei dogmata, vel ex eo constat, quod qui veri Christiani non sunt, miracula facere nonnunquam valent. Unde ipse Justinianus fatetur, nonnullam tantum fidem in operante miraculum necessariam esse. Et hinc mox subjungit ; vel præcipuè Omnipotentia Dei ejusq; fidelitas. Præterea ipsa de omnipotentia Dei ejusque fidelitate fides nimis generalis est, & fidem miraculosam non nisi remotè constituere potest. Quod ipse Justinianus probè vidit: ideoque addidit 4. secundum, quod dicit esse applicationem quandam peculiarem omnipotentia DEI fidelitatisque ejus ad id, quod in præsentia postulatur. Quæ applicatio quid sit, Justinianus ipse certus non est: ideo disjunctivè loquitur ; Fieri non rarò potest, ut viri præstanti virtute præditi, prudenter apud se statuunt, nunc quidem adesse omnia, quæ sunt ad impetrandum necessaria, sive quia illa apertè cernantur, sive quia divi-

Idem.

qui refu-
tantur
(1.)

(2.)

(3.)

(4.)

no impulsu ad hunc assensum eorum mens excitetur, atq; ita miracula impetrent. Verumenimverò quomodo apertè ea cernuntur, quæ creduntur? Neque etiam divinus impulsus certus esse potest, nisi vocatione & promissione divinâ nitatur, aut secû habeat. Fiducia, quæ Justiniano tertium. §. necessarium est, agnoscitur in fide miraculosa: non tamen illa, quæ spes tantùm quædam est, sed quæ fidei est, vel ipsa fides: assensus nimirum fiducialis in vocationem promissionemque divinam se resolvens, quibus non possit decipi.

2.
Definitio
D. Hunnii
- §. 27. Noster D. Hunnius Fidem miraculosam ita describit; *Fides miraculosa est eximium & peculiare DEI donum, quo quis facultate operandi instructus, de successu nihil dubitat, sed planè sibi persuasum habet, eventurum esse, quod secundum promissionem Dei miraculosè facere conatur.* In quâ descriptione omnia contineri videntur, quæ ad fidem miraculosam requiruntur: nisi quod ampliùs exponenda videntur. Dicitur. 1. *DEI donum*: nimirum ex i. Cor. XII, ubi Græcâ voce *χαρισματα*, dicuntur, quæ gratis à Deo dantur, prout vult. Ubi non necesse est, ut Charisma ejusmodi sit virtus aut habitus aliquis internè inhærens: sed sufficit vel internus aliquis divinus motus aut peculiaris DEI assistentia moraliter cooperans. Quomodo qui donum miracula perpetrandi habet, habet facultatem operandi, non physicam, sibi que inhærentem, sed moralem; dum ad preces & verba ipsius Deus operatur omnipotenter, quod promisit. Cum namque vera miracula requirant omnipotentiam divinam, profectò nemo illa, qui Deus non est, operari potest. Dicitur 2. *donum miraculorum patratorum donum eximium & peculiare.* *Eximium*, propter opera eximia h. e. miraculosa, quæ perpetrat: *peculiare*, quia non omnibus promiscuè conceditur, sed iis tantùm, quibus Deus pro suâ sapientiâ concedere vult; adeò ut neque à fide Justificante dependeat. Requiritur autem hîc 3. *vocatio & promissio divina.* Ubi namque vocatio & promissio divina non est: ibi non potest esse conjunctio certa Causæ principalis & minùs principalis. Homines namque, qui miracula patrant, cum nulla virtute propria aut qualitate infusa miracula edant, nec physicè, sed moraliter tantùm & ministerialiter se habeant: oportet esse moralem nexum inter eos & Causam principalem; qui non fit nisi per vocationem ad ministerium, & promissionem de effectu ad opus ministerii certò præstando. Vocatio 4. & pro-
- (5.)
- Exponitur
(1.)
- (2.)
- (3.)
- (4.)

& promissio si generalis aut communior est, ad plura miracula, diversis temporibus, locis &c. perficiendis, necesse est, ut ad singula *peculiaris vocatio* vel *impulsus divinus* subsequatur. Exemplum in Mose manifestum est: quippe qui primò in genere ad patranda in Ægypto miracula à Deo vocatus est; cui verò deinde Deus, quoties miraculum aliquod patrandū erat, mandavit, ut baculo aquas vel pulverem percuteret, vel illum cælum versus extenderet &c.

Hic verò 5. impulsus divinus peculiaris *juxta vocationem & promissionem divinam* judicandus est, ut quod reverà divinus sit, judicari possit. (5.)

Quamquam 6. fieri potest, ut motus seu impulsus divinus sit *irresistibilis & ineluctabilis*: ad quem præcedanea aliqua vocatio aut promissio divina non requiritur. (6.)

Quemadmodum prophetæ Jeremiæ venit divinus motus ad prophetandum, quem continere non potuit, etsi à prophetando desistere sibi proposuisset. In hoc 7. impulsu extraordinario & irresistibili fides miraculosa locum non habet. Cū enim ineluctabilis & irresistibilis sit, neque incredulitas eum impedire, neque fides promovere valet. (7.)

In motu autem 8. ordinario & resistibili fides miraculosa locum habet: tanquam quæ ita necessaria est, ut contraria incredulitas effectum miraculosum impediat. (8.)

Cujus rei clarum exemplum textus, quem tractavimus, in Apostolis Domini nobis sistit, qui dæmonium ob incredulitatem suam ejicere non potuerunt, ipso Salvatore asserente. Fides ista miraculosa 9. non tantum credit, quod Deus (9.)

per omnipotentiam suam, cui nihil impossibile est, possit opus miraculi, quod perpetrandum venit, perficere; sed etiam quod nunc & per hoc ministerium, & si quæ concurrunt circumstantiæ, certò velit perpetrare. Id quod. 10. fidei miraculosæ persuadet adeò certò, (10.)

ut nulla dubitet, proposita divina vocatio & promissio cum impulsu divino præsentī conjuncta, cui non tantum qualitercunque assentitur, sed cum fiducia, tanquam fallere nesciæ, innititur, ad usque operis ipsius perpetrationem. Unde Fidem miraculosam

fortè clariùs ita describere possumus: *Fides miraculosa est hominis, non tantum in genere vocationem & promissionem DEI specialem, sed de presenti etiam impulsu divinum ad patrandum certum miraculum aliquod habentis, actus ejusmodi fidei, de certo miraculo edendo, qui eisdē vocationi, promissioni & impulsui resistibili divinis, tanquam infallibilibus, & certum à DEO eventum ad imperium jussuq; ipsius persuas-* 3.
Alia etiam descriptio additur.

persuadentibus, tantâ cum fiduciâ innititur, ut sine ullâ hesitatione vincente promptè assentiatur, ipsumq; opus suscipiat & perpetret. Unde jam constat, quæ ad fidem miraculosam pertineant, & in quibus illa consistat. Neq; enim difficile est, & notitiam, & fiduciam, & assensum deprehendere: Et fiduciam quidem adeò necessariam esse, ut sine eâ assensus prudens, multò magis autem divinus, esse nequeat.

&
4.
declaratur
Exemplis
(1.)
Mosis &
Aharonis
Num. XX.
v. 7. sqq.

§. 28. Fortè res jam satis clara est: declaremus eam tamen, saltem ex abundanti, per exemplum unum alterumve. Unum nobis Moses & Aharon præbent Num. XX. v. 7. & seqq. Ubi hæc leguntur; *Et locutus est Jehovah ad Moysen, dicendo; Sume baculum, & congrega cœtum, tu & Aharon, frater tuus, & loquimini ad petram, in oculis eorum (populi Israëlitiis,) ut det aquas suas: atq; (ita) educes illis aquam è petra, & potabis cœtum & bestiam eorum. Tum sumsit Moses baculum à coram Jehovah, quemadmodum præcepit illi. & congregarunt Moses & Aharon cœtum ante facies petra; dixitq; illis; Audite ergò rebelles, num ex petra hæc educemus vobis aquas? Sustulit verò Moses manum suam, & percussit petram baculo duabus vicibus, exiveruntq; aqua multe, ita ut biberent cœtus, & bestia eorum. Tum verò dixit Jehovah ad Moysen & ad Aharonem, propterea quod non credidistis in me, ad sanctificandum me in oculis filiorum Israël non introducetis cœtum in terram, quam dedi illis. Quod Moses & Aharon. 1. fidem habuerint Ecclesiæ veram, nemo pius negabit fortè: ita quidem, ut retinuerint etiam, dum non crediderunt, aquas exituras è petra, nisi hæc infidelitas tantû fuerit peccatum, ut fidem Ecclesiæ, quam vocare licet, seu justificantem, propter illud amiserint. Quanquam Pontificii dicere coguntur, quod si maximè mortaliter peccaverint, gratiamque Dei amiserint, fidem tamen istam non amiserint. (2.) Habuisse eosdem 2. fidem aliâs miraculosam quoque, testantur tot miraculosa opera, quæ partim in Ægypto, partim in deserto quadraginta annis perpetrarunt. Hoc charisma. 3. sic nihilominus habuerunt, ut non fuerit irresistibile aut ineluctabile, quod fidem actualem, quam illi impedire non possent, produceret; Sed resistibile, quod quoad actum saltem potuerit ab incredulitate superari. Nam clare Dominus eos redarguit, dicitque; *Quia non credidistis in me.* Quæ incredulitas hæc ita abunda prævaluit apud eos contra fidem miraculosam. Nec refert 4. quod event? tamen consecutus est largus, dum ex petra bis percussa multæ aquæ prodierunt.*

circa quod
quædam
annotatur.
(1.)

(2.)

(3.)

(4.)

runt. Hicnamq; non effectus fuit fidei eorum miraculosæ: sed extraordinarius, secutus propter gloriam Dei, ut ipse se coram populo Israëlítico sanctificaret, quem Moses & Aharon coram illis non sanctificarunt: ut verba Domini hoc ipsum significant. Habebant s. Moses & Aharon vocationem & promissionem patratorum miraculorum; per quam Moses baculo quoque, miraculorum patratorum instrumento, instructus fuit. Cujus quoq; vocationis atque promissionis signum atque pignus, quum percutienda esset petra, adhuc secum habuerunt. Nec generalem 6. tantum, sed & specialem vocationem & promissionem ad educendas per baculum aquas ex petra. *Sume*, inquit Dominus ad Moysen, *baculum, & congrega ceterum, Tu & Aharon, & loquimini ad petram, ut det aquas.* In quo jam verò 7. constitit fides miraculosa, quam Moses & Aharon adhibere debebant vocationi divine tum generali tum speciali: Res sanè non obscura est. Notitiam habuit fides rei, quam credere deberet; credendum sibi esse, quod, si baculo semel percuteretur petra, aquæ toti populo & pecudib⁹ ejus sufficientes essent exituræ. Credendum autem ita fuit, ut ante omnia fiducia collocaretur in omnipotentiam Dei, quâ posset educere aquas ex petra, & in veracitatem ejus, quod, sicut promississet se facturum, reverà etiam facturus esset. Ex quâ fiducia, omnipotentia & veracitati Dei firmiter innitente, sine hesitatione assentiri debebat, in ipsum opus perpetrandum. Promptum porrò 8. est intelligere, quid defuerit incredulitati Moysi & Aharonis. Nam cum ex fiducia in omnipotentia & veracitate divina posita assentiri debuissent in hoc, ut loquerentur confidenter ad petram coram universo populo, jubentes aquam emittere: illi dubitarunt de hoc, quod possent aquas è petra educere, nec confidebant omnipotentia & veracitati DEI, quod juxta verbum suum posset Deus aquas per illos è petra educere; idcoque in tantum quidem assenserunt, ut abirent, & percuterent petram, sed cum verbis diffidentia plenius; *Audite rebelles, num ex petra hac educemus vobis aquas?* Habemus hîc sanè assensum ad faciendum, quod fieri debebat; sed destitutum eâ fiducia, quâ nixus non dubitaret de effectu. Quam fiduciam quoniâ assensus iste non habuit, fides miraculosa non fuit: juxta ipsum judicium decisivum Jehovæ, qui ad Moysen & Aharonem dixit; *Quandoquidem לא האמנתם בי non credidistis in me &c.* Patet ex hoc

- (9.) §. etiam, quod quando de fide miraculosa loquimur, fides actualis considerata sit: non habitualis, quæ si utique aliqua statuatur, non tamen ad actum specialem sufficiat, sine singulari Dei impulsu & auxilio. Unde 10. curiosa potius questio est, quam utilis; Num in homine charisma miraculosæ fidei habente sit aliquis habitus fidei, ex quo actus fidei de miraculo nunc, hîc, hoc modo perpetrandoproducatur. Quid enim? nonne si placeat Deo per hominem istum unum tantum actum miraculosum edere, non proderit in omne reliquum tempus habitus iste? Potius quemadmodum charisma prophetandi non consistebat in habitu aliquo infuso, sed in motibus transeuntibus & revelatione supernaturali: ita quoque
- (11.) fides miraculosa ejusmodi charisma extitit. Si quis tamen 11. præsupponat huic fidei actuali miraculosæ habitum aliquem generalem, ex quo homo ad impulsu & auxilium divinum aliquid cooperari possit: ipsa tamen actualis fides miraculosa distinctissima manet ab ea, qua creditur, quod Deus credenti mihi in Christum certò peccata ex gratia remittat. Cum 12. objecta credenda, quæ distinctissima sunt manentq; manifestum discrimen introducant, & ejusmodi, ut qui ad miracula patranda non vocatur, nullam unquam actualem fidem miraculosam habere queat; licet Justificantem ad finem usque retineat: quin nec possit dicere sine audacia, quod fidem miraculosam habitualem habeat.
- (12.) §. 28. Habuimus exemplum Moïsis & Aharonis. Addimus alterum Apostolorum, quod Historia, ex quâ locus ab initio tractatus, exhibet: sed breviter tantum percurrendum, cum prægressa meditatio reliqua supplere queat. Adductus est ad Apostolos puer miser dæmonio Lunatico à pueritia vexatus. Rogabantur illi à patre pueri, ut dæmonio expulso eum sanarent, si possent. Hoc namque addendum est, cum homo postea cum Christo locutus expressè id addiderit. Ut illi possent, non necessarium fuit, ut pater crederet: nam Christus ad quæstionem, cur Apostoli non potuerint ejicere, nihil de patris incredulitate, sed Apostolorum conquestus est. Nec refert, quod Christus postea fidem à patre pueri requisivit, dicens; *si tu possis credere, omnia possibilia credenti.* Neque enim hoc dixit, quasi fides ipsius esset necessaria, ut ipse Dominus aliquid posset: sed quod tum Dominus non vellet facere, quod petebat, nisi crederet q. d. Ego verò volo, ut tu credas, mihi
omnia

omnia possibile esse: quod si feceris, ostendam tibi, quod possim. Hinc tamen etiam patet, quodnam Objectum fidei eorum fuerit? nim. posse ipsos dæmonium jussu suo ejicere. Ut hoc verò crederent: oportuit eos 1. recordari vocationis promissionisq; Domini sui, potestatisque sibi ab eo factæ ejiciendi etiam dæmonia. 2. huic vocationi promissionique tantâ cum fiduciâ in Dominum suum, tanquam omnipotentem & veracem, inniti: ut 3. in impulsu divinum, quem sine dubio habuerunt aliquem, consentirent, juberentq; dæmoniū exire, de eventu ex eadem fiduciâ certissimi. Tria hæc ad actum fidei miraculosæ producendum cum divino auxilio necessaria erant. Verum hîc imprimis fiducia ipsis defuit: ex quo defectu illi increduli facti sunt; ut Dominus eis exprobrat. Recognovisse namque illos potestatem à Domino sibi factam; nec defuisse assensum in peritum patris pueri, hinc satis manifestum est, quia aliquid conati sunt; non temerè & sine recordatione potestatis sibi factæ, nec sine assensu, cum haud inviti conati sint, quod conati sunt. Quare defectus fuit in hoc, quod fiducia in omnipotentiam & veracitatem Christi vacillavit ita, ut hæsitatio prævaluerit. Nam ubi fiducia ista non est, assensus, quantuscunque fuerit, temerarius erit & humanus, non divinus; cum in omnipotentiam & veracitatem Dei non resolvatur, de quâ dubitatur. Reverà itaque divinus assensus & fides non est, sed incredulitas.

circa quod
oberv.
(1.)
(2.)
(3.)

§. 29. Ex his porrò, quæ hætenus de descriptione fidei miraculosæ dicta sunt: non difficile erit, de *Subiecto, Objecto, Causa Efficiente, natura & formaliratione*, tandemque *Fine & Effectibus* ejusdem *Fidei miraculosæ* judicium ferre. Nam quod. III. *Subiectum fidei miraculosæ* attinet: distinguere potest in *remotum & proximum*. *Subiectum remotum*, non tamen *adequatum*, sed *inadequatum*, est Ecclesia Christi vera. Ecclesiam Christi veram intelligo eam, quæ est Christi corpus mysticum. Dico hanc *Subiectum remotum*; quia non omnia membra Ecclesiæ vera statim habent fidem miraculosam, sed quædâ tantum. Unde non sequitur; Hic homo est membrum Ecclesiæ, Ergò habet fidem miraculosam. Voco *Subiectum nonadequatum, sed inadequatum*; quia non necessariò omnes, qui donum miraculorum, unumque & alterum actum habent miraculosum, statim sunt vera veræ Ecclesiæ membra: etsi pro veritate aliquâ divinâ miraculū faciant. Ipsi Pontificii negare non possunt,

III.
Subiectum
exponitur.
(1.)
Remotum
& inadæ-
quatum.

quod aliquis omnem fidem miraculosam habere possit, ut montes transferat, charitatem tamen non habeat, nec in gratia apud Deum sit: juxta id, quod Paulus dicit; *Si habuero omnem fidem &c.*

1. Cor. XIII. v. 2. At Ecclesiam esse subjectum remotum fidei miraculosæ, eò quod in Ecclesia sint membra ejus vera, quæ fidem miraculosam habeant, colligitur ex 1. Cor. XII. v. 18. *Nunc autem Deus posuit membra, unumquodq; singulatim in corpore, quemadmodum voluit. Et v. 27. 28. 29. Vos autem estis corpus Christi, & membra ejus ex parte: & alios quidem posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos &c. Num omnes Apostoli &c.* Cæterum sicut Ecclesia inadæquatum subjectum est ratione personarum; sic etiam ratione temporis.

Non enim omnibus temporibus habet membra fide miraculosa prædita: sed quibusdam, prout Deus vult; quomodo etiam Apostolos habet, sed non semper. Non parùm verò hîc Pontificii errant. *Subjectum proximum fidei miraculosæ* sunt homines, plerunq; de Ecclesia; qui divinam habent vocationem & promissionem, impulsusque, ad miracula perpetranda. Tales fuerunt multi Prophetæ & Sancti in Veteri; Apostoli autem & Apostolici viri in Novo Testamento. Et ad hoc subjectum proximum ferè pertinent ea, quæ suprà passim, in primis in descriptione fidei miraculosæ, de subjecto ejus dicta sunt. Eò minùs de ejusmodi dono fidei miraculosæ hodie gloriari quisquam potest: quò minùs Ecclesia ultimorum temporum de ejusmodi viris miraculorum operatoribus promissiones ostendere potest. Unde magis Pontificiorum gloriatio vana est: nisi pro ea allegare velint, quod 2. Thessal. II. Paulus scripsit; *Cujus est adventus juxta operationem Satanae &c.*

(2.) proximū. §. 30. Pater etiam IV. ex dictis, quodnam sit *Objectum fidei miraculosæ*. Quod quidem ut meliùs intelligamus, distinguere illud possumus in *remotum* etiam, & *proximum*. *Remotum* sunt omnia supernaturaliter possibilia & extraordinaria opera. Dicimus autem *extraordinaria*: ut excipiantur ea opera supernaturalia, quæ Deus per ministeria & media ordinaria in ordine salutis hominum efficit. Hæc namque licet supernaturalia sint, ordinariè tamen fiunt, nec fidei miraculosæ, sed institutioni divinæ attribuuntur; licet in se non minora sint, quam opera fidei miraculosæ. *Supernaturaliter possibilia* etiam dicimus, ut excipiamus opera, quæ juxta ordinem naturæ fiunt, si maximè sint divinæ potentia, & in oculis nostris

2. Thess. II. gloriatio vana est: nisi pro ea allegare velint, quod 2. Thessal. II. Paulus scripsit; *Cujus est adventus juxta operationem Satanae &c.*

IV. **Objectum**
(1.) **Remotum** §. 30. Pater etiam IV. ex dictis, quodnam sit *Objectum fidei miraculosæ*. Quod quidem ut meliùs intelligamus, distinguere illud possumus in *remotum* etiam, & *proximum*. *Remotum* sunt omnia supernaturaliter possibilia & extraordinaria opera. Dicimus autem *extraordinaria*: ut excipiantur ea opera supernaturalia, quæ Deus per ministeria & media ordinaria in ordine salutis hominum efficit. Hæc namque licet supernaturalia sint, ordinariè tamen fiunt, nec fidei miraculosæ, sed institutioni divinæ attribuuntur; licet in se non minora sint, quam opera fidei miraculosæ. *Supernaturaliter possibilia* etiam dicimus, ut excipiamus opera, quæ juxta ordinem naturæ fiunt, si maximè sint divinæ potentia, & in oculis nostris

nostris miræ. De istis itaque omnibus supernaturaliter possibilibus & extraordinariis accipiendum est istud Christi ad patrem Lunatici; *Omniaabilia sunt credenti*. Et alterum Ejusdem ad discipulos; *Et nihil erit vobis impossibile*. Et si verò non omniaabilia, sed paucissima Deus fecerit omni tempore per homines fide miraculosa præditos: hoc tamen Objectum remotum fides miraculosa ita respicit, ut Objectum proximum facilius & firmiter credat. Argumentatur namque; si Deus potest facere per credentem miraculosa fide, quicquid etiam rerum possibilium fuerit: certè potest etiam hoc facere, quod nunc & hinc & hoc modo vult fieri. Hoc Objectum remotum est: quod se etiam ad inversionem ordinis naturæ, ex.gr. translationem montium de loco in locum, transplantationem arborum in mare &c. extendit. At *Objectum fidei miraculosa proximum* est opus supernaturale possibile extraordinarium, proximum, (2.) quod Deus in præsentem proponit, & ad id faciendum impellit hominem. Cujusmodi objecta proxima occurrunt in omnibus operibus miraculosis, quæ scriptura refert: ut exemplis non sit opus. Ejusmodi tamen objectum perspicuum habemus in puero Lunatico ab Apostolis sanando: nisi quod ad id credendum & sanationem peragendam fides Apostolis defuit.

§. 31. Quæ V. sit *Formalis ratio & natura fidei miraculosa*, ex superius tradita ejus descriptione constare potest. Comune quidem hoc habet cum quacunque alia fide, quod constat notitia, fiducia & assensu: cum non sit cæcus assensus & consensus in rem incognitam; nec assensus levis aut temerarius in rem, cujus de certitudine fundamentum nullum, & ex fundamento fiducia sit; sed assensus in rem cognitam, cum fundamento fiduciam gignente, & hæsitacionem excludente. Sed formalem rationem suam sortitur ab Objecto, quod est, peculiaris divina promissio & impulsus ad impetrandum & faciendum opus aliquod miraculosum supernaturale: quippe in quam promissionem & impulsum divinum fiduciali assensu fertur, ita ut petat cum fiducia eadem, impetret & ministerialiter peragat opus. Juxta hanc suam formalem rationem distincta est fides miraculosa non tantum ab aliis fidei generibus, sed etiam ab ipsâ fide justificante; ut pridem diximus. Interim non negatur, quod multum ad eam proficit fides justificans. Nam cum Objecta fidei miraculosa affinia in multis sint, licet non eadem: facilius

V.
Formalis
ratio &
natura.

credit unum, qui credit alterum. Faciliùs certè credit, quod Deus miraculum per ipsum facere velit, is, qui scit se per fidem justificatum, & in gratia Dei esse: ut quodam modo fides justificans miraculosæ mater dici queat. Prætereà Deus propter justificados fide justificante, & per eos facit miraculosa opera, eosque fide etiam miraculosâ exornat: quemadmodum in Ecclesiâ primitivâ à Deo demonstratum est per hoc, quod cum baptismo connecti solebant Spiritus Sancti charismata extraordinaria, & inter illa fides etiam miraculosa, prout tamen voluit, & quibus voluit.

VI. Causa Effi- ciens prin- cipalis. 1. Cor. XII. v. 6. v. 18. v. 28. Ibid v. 5. Matth. X. v. 1. Marc. XVI. v. 18. Act. IV. v. 6	§. 32. <i>Causa Efficiens principalis</i> VI. Fidei miraculosæ Deus est Trinunus, Pater, Filius & Spiritus Sanctus. Nam de <i>Deo Patre</i> testatur Apostolus 1. Cor. XII. v. 6. <i>Et divisiones operationum sunt, sed idem est Deus efficiens omnia in omnibus.</i> Et v. 18. <i>Nunc autem Deus posuit membra, unumquodq, singulatim in corpore, quemadmodum voluit.</i> Item v. 28. <i>Et alios quidem posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos, deinde Prophetas, tertio doctores, deinde potestates, deinde dona sanationum, subsidia, gubernationes, genera linguarum.</i> De Christo Filiq Dei Apostolus ibid. v. 5. dicit; <i>Et divisiones ministeriorum sunt, & idem Dominus.</i> Estque Christus, Filius Dei, Causa Efficiens Fidei miraculosæ, non tantum secundum <i>divinam</i>, sed secundum etiam <i>humanam naturam</i>. De Christo namque DEO & homine dictum est; <i>Et accersitis duodecim discipulis suis, dedit eis potestatem adversus spiritus immundos, ut ejicerent eos, & sanarent quemvis morbum, & quemvis languorem.</i> Matth. X. v. 1. Idem DEUS & homo, est, qui Apostolis suis dixit: <i>signa eos, qui crediderint, hæc subsequenter; Per nomen meum demonia ejicient: linguis loquentur novis: serpentes tollent: & si quid lethale biberint, non nocebit eis, super agrotos manus imponent, & benè habebunt.</i> Marc. XVI. v. 17. 18. Idem est, de quo dicitur Ibid. v. ult. <i>Illi verò egressi prædicaverunt ubiq, Domino cooperante, & sermonem confirmante per signa subsequenter.</i> Idem est, ad quem septuaginta reversi dixerunt cum gaudio; <i>Domine, etiam demonia subjiciuntur nobis in nomine tuo.</i> Hoc namque nomen est nomen Jesu Christi Nazareni. Quo expresso usus est Apostolus Petrus Act. IV. v. 6. ad hominem ex utero matris claudum; <i>In nomine Jesu Christi Nazareni surge, & ambula.</i> Quod imitati sunt, & tentaverunt quidam è circummeuntibus Judæis exorcistis invocare super eos, qui habebant spiritus malos, nomen Domini JESU, dicen-
---	--

dicentes; *adjuramus vos per Iesum, quem Paulus predicat.* Act. XIX. v. 13. Iam notum est, quod, quando in nomine DEI opera suscipiuntur & peraguntur, Deus Causa Efficiens principalis designetur: id quod excludi non poterit, quando in nomine Iesu miracula facta dicuntur. Spiritum Sanctum porro etiam esse Causam Efficientem principalem fidei miraculosa, non tantum inde patet, quia cum Patre & Filio unus Deus est: sed etiam, quia expressè scriptura eidem charismata quaecumq; adeoq; fidem etiam miraculosam, adscribit. Ita namq; iterum Apostolus 1. Cor. XII. v. 4. *Divisiones donorum sunt, sed idem spiritus.* Item v. 7. sqq. *Unicuiq; datur manifestatio spiritus ad id, quod expedit: nam huic quidem per spiritum datur sermo sapientiae; alij vero sermo scientiae per eundem spiritum &c. Sed omnia haec efficit unus ille & idem spiritus, dividens unicuiq;, sicuti vult.* Ex quibus ultimis verbis, *καθὼς βούλει*, sicuti vult, collatis, quae v. 18. extant; *Nunc autem Deus posuit membra, unumquodq; singulatim in corpore, καθὼς ἠθέλησεν, quemadmodum voluit,* consequitur hoc etiam, quod Deus, Pater, Filius & Spiritus Sanctus, sit Causa principalis fidei miraculosa liberrima; non ideò, quod certum aliquem ordinem ejus consequendae instituerit, sicut ordinem salutis instituit; sed quod liberum sibi reservaverit, extra ordinem conferendi fidem miraculosam, cui voluerit: ut ne eos quidem excluderet, qui fidem justificantem non habent. Est porro Deus Causa Efficiens principalis fidei miraculosa, non tantum ratione *initij*, sed etiam ratione *augmenti*. Quò non malè referunt illud, quod Discipuli ad Dominum dicunt; *Domine, adauge nobis fidem* Luc. XVII. v. 5. Nam de fide miraculosa ibidem sermonem esse, testantur verba Christi v. 6.

Act. XIX.
v. 13.

1. Cor. XII.
v. 4.
v. 7. sqq.

v. 18.

§. 33. Quantum VII ad Causam minus principalem fidei miraculosa; siue extra ipsum actum existimaverit quis, esse aliquam fidem miraculosam habitualement, siue consistere eam tantum in vocatione & promissione, potestatem & facultatem dante faciendi suo tempore miracula, quomodo morale potius quid, quam physicum seu inherens, erit, certificans de futuro eventu & effectu, neque initij, neq; augmenti Causa Efficiens minus principalis homo est ita, ut quicquam de suo conferat: sed Deus haftenus Causa non tantum principalis, sed unica quoq; est. Quod ex iis, quae modò dicta sunt, clarum est. Cum namq; Deus fidem miraculosam liberrimè conferat etiam fidelibus, tam ratione initij, quam augmenti, prout ipse vult, solus certè facit, quod facit. Et adeò hoc verum est, ut ne quidem, tanquàm Causa Meritoria, conferat quid homo, si maximè Apostolus fuerit. Hoc namq; est, quod Christus ad Apostolos petentes, *Adauge nobis fidem*, dixit; *si habeatis fidem sicut granum sinapis, dicere poteritis sycamino huic; Eradicare, & transplantare in mare, & obediverit vobis.* Contenti ergò, vult dicere, estote; sat namq; habetis. Nec cogitate de merito aliquo vestro, propter quod augenda fides vobis sit. Quis enim vestrum servum habens arantem aut pascentem, qui egresso ex agro dicat statim; *transi & accumbe &c.* Luc. XVII. v. 5. sqq. Act. III. v. 12. Ibid. v. 3. Quid, inquit Petrus, *intuemini nos quasi nostram virtute aut pietate effecerimus, ut hic ambulet?* Sed, quod fidem miraculosam actualem concernit: initium primò ejus sine dubio liberrimo Dei motui seu impulsui atque praevenienti adscribendum est, cum temere aliquid tentetur, quando divinus impulsus non adfuerit. Cujusmodi temeritas illorum fuit Iudaeorum, qui tentaverunt in vo-

VII.
Causa minus principalis,
an aliqua sit?

Luc. XVII.
3.

Act. III.
v. 12.

- Act. XIX.** v. 13. invocare super eos, qui habebant spiritus malos, nomen Domini Iesu. **Act. XIX.** v. 13. deinde tamen homines saltem fideles, qui idonea per vocationem, promissionem, ipsumq; impulsu divinu subjecta sunt, ad actum fidei miraculose cooperari: partim ex eo discitur, quod scriptum est; *Illi vero egredi si predicaverunt ubiq;* τὸ πανταχοῦ, Domino cooperante, & sermonem confirmante per signa subsequenta **Marc. XVI.** v. ult. partim ex eo, quod Dominus dicit; *Amen dico vobis, quod quicumq; crediderit, fore, quia dixerit, erit illi, quicquid dixerit: quacunque orantes petitis, credite, quod accipietis, & erunt vobis.* **Marc. XI.** v. 23. sq. Vt de hoc non dicamus, quod fidem justificantem Christus, Paulus charitatem vult conjungi. Ille, quando dicit; *Et quum steteritis orantes, remittite, si quid habetis adversus aliquem* (cui inprimis miraculo benefacere debetis) *ut & Pater Vester, qui in caelis est, remittat vobis delicta vestra.* **Marc. XI.** v. 25. **Conf. Act. III.** v. 16. Hic verò, quando scribit; *si habeam omnem fidem, adeò ut montes loco dimoveam, charitatem autem non habeam, nihil sum.* **1. Cor. XIII.** v. 2. Et quare Dominus tam graviter reprehendit discipulos; *O natio incredula & distorta, quousq; tandem ero vobiscum?* si nihil cooperari potuerunt.
- S. 34 Finis II X. Fidei miraculose summus** omnium est gloria Dei, non hominum, ne illorum quidem, qui fidem miraculosam habent. Egre-
giè Apostolus Petrus ad populum Iudaicum concionatus est; *Viri Israëlita, quid miramini super hoc? aut nos quid intuemini, quasi nostrà virtute aut pie-
tate effecerimus, ut hic ambularet? &c Deus suscitavit (Iesum) à mortuis, cu-
jus nos testes sumus: & per fidem nominis ejus, hunc, quem videtis & nostis, consolidavit nomen ipsius: & fides, quae per ipsum est, dedit ei integritatē istam in conspectu omnium vestrum.* **Act. III.** v. 12, 15, 16. Sed de hoc fine omnium summo nemo pius dubitaverit: nisi quod hoc oblivisci non debemus, hunc finem gloriam Christi includere; vi verborum allegatorum. *Finis ex parte hominum in genere, est τὸ συμφέρον, utilitas.* Ita namq; D. Paulus; *Unicuiq; ve-
rò datur manifestatio spiritus prout τὸ συμφέρον, ad id, quod expedit.* **1. Cor. XII.** v. 7. Quod *συμφέρον, utile*, primò quidem concernit Ecclesiam & fideles. Nam *alios quidem posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos &c.* **1. Cor. XII.** v. 28. *Quoties convenitis, unusquisq; vestrum canticum habet &c. omnia ad edifica-
tionem fiant.* **1. Cor. XIV.** v. 26. deinde etiam incredulos: *Linguae in signum sunt, non credentibus, sed incredulis.* **ibid.** v. 22
- S. 35. & ult. Tandem IX. Effectus fidei miraculose** multiplices & varii sunt. Distinguere possis in *possibiles & actuales*. *Possibiles*, sunt omnia opera super-
naturalia, divina & extraordinaria. Quemadmodum hoc probant verba Sal-
vatoris ad discipulos; *Et nihil erit impossibile vobis: de quibus suprà actum est.* Item; *Amen dico vobis; Quicumq; crediderit, quae dixerit, erit illi, quicquid dixerit.* **Marc. XI.** v. 23. Sed *Effectus actuales*, cum non omnes scripti sint, re-
censere etiam non possumus. Varios autem omnisq; generis fuisse, simulq; innumerabiles & maximos, ex iis, quos scriptura inprimis habet, certum
nobis est. *Multaq; prodigia & signa per Apostolos edebantur.* **Act. II.** v. 43. Nec
dubium est, quin impletum in Apostolis sit, ad quod Christus ipsos misit;
*ut ejicerent spiritus immundos, & sanarent quemvis morbum, & quemvis
languorem* **Matth. X.** v. 1. nam & *demonia ipsis se subiciebant in nomine Iesu.*
Luc. X. v. 17. Posset una hinc atque altera quaestio contra Pontificios inprimis
subjici; sed finiendum tandem est; quod facimus dicentes,

SOLI DEO GLORIA.

(1.)



נב

DISPUTATIO THEOLOGICA,
de
CERTITVDINE
PERSEVERANTIÆ
ET SALVTIS

ex

Verbis Apostoli Pauli,

2. Tim. I. v. 12.

Οἶδα ὅτι πεπίσθηκα, καὶ πέπεισμαι, ὅτι δυνατός ἐστι πλὴν πάντων μου Φυλάξαι εἰς ἐκείνῳ πλὴν ἡμέραν.

§. I.



De Perseverantia Sanctorum

Proemiū
à
Sententia
Reforma-
torum de
perseveran-
tia sancto-
rum,
in Synodo
Dordrac.
Cap. V.

seu *Fidelium* quæ statuant, qui se *Refor-*
mados vocant, *Synodus Dordracena* in De-
creto de Cap. V. quod de *Perseverantia*
Sanctorum inscriptum est, num. VI. ita ex-
ponit : *DEUS*, inquit, *qui dives est mise-*
ricordia, *ex immutabili electionis proposito*,
Spiritum Sanctum, etiam in tristibus lapsibus, à suis non prorsus au-
fert; nec eousq; eos prolabi sinit, ut gratia adoptionis, ac justificationis
statu excidant, aut peccatum ad mortem sive in *Spiritum Sanctum*
committant, & ab eo penitus deserti, in exitium aeternum sese precipi-
zent. Hæc nimirum est *certitudo perseverantiæ* in se, ut loquun-
tur. Nihilominus obtinere volunt, hanc certitudinem in se

Bbb

con-

ibid.

consideratam non gignere quoad nos, hoc est, ex parte fidelium securitatem, sed curam potius & sollicitudinem studiumque salutis serium & ardens. Ita namque iterum Dordraceni Patres. *Tantum autem*, inquiunt num. XII. *abest, ut hæc perseverantia certitudo, verè fideles superbos, & carnaliter securos reddat, ut è contrario humilitatis, filialis reverentiæ, veræ pietatis, patientiæ in omni luctu, precum ardentium, constantiæ in cruce & veritatis confessione, solidiq; in DEO gaudiij vera sit radix: & consideratio istius beneficii sit stimulus ad serium & continuum gratitudinis & bonorum operum exercitium; ut ex scripture testimoniis & sanctorum exemplis constat.* Et num. seq. XIII. *Neg; etiam in iis, qui à lapsu instaurantur, lasciviam aut pietatis incuriam procreat rediviva perseverantiæ fiducia; sed multo majorem curam, de viis Domini sollicitè custodiendis, quæ preparata sunt, ut in illis ambulando perseverantiæ suæ certitudinem retineant, ne propter paternæ benignitatis abusum propitiij DEI facies (cujus contemplatio piis vita dulcior, subductio morte acerbior) denuò ab ipsis avertatur, & sic in graviores animi cruciatus incidant.* Hactenus Patres.

quæ expen-
ditur, & se-
curitatem
inde nasci

probatur.

§. 2. Speciem hæc quandam sibi induunt elegantem, ut videri possint ex candida veritate oriunda: quam verò si ipsis detrahas, pudorem suum velare amplius non poterunt. DEUM ajunt, qui dives est misericordia, ex immutabili & absoluto electionis decreto Spiritum Sanctum nunquam prorsus à fidelibus seu sanctis auferre, ipsisque per hunc perseverantiæ donum largiri. Et hoc DEI propositum certitudinemque perseverantiæ in se consideratam radicem esse sollicitudinis curæque majoris in viis Domini ambulandi, veræ pietatis, precum ardentium &c. Ergone, inquam, ex immutabili & absoluto DEI de perseverantia sanctorum proposito sequitur aliqua pro perseverantia eorundem sollicitudo & cura? Ergone ita licebit dicere; Quicumque ex immutabili & absoluto decreto DEI in gratia usque ad finem mansurus est, nec Spiritum Sanctum prorsus amittere potest: illum oportet sollicitum esse curamque sedulam agere, ut in gratia usque ad finem maneat, & Spiritum Sanctum non prorsus amittat? Atqui perseverantia in gratia & Spiritus Sancti inhabitatio ab ista sollicitudine & cura nullo modo pendent; sed ab immu-
tabili

tabili & absoluto DEI eligentis proposito seu decreto. Contra potius sequitur; Quicumque ex immutabili & absoluto DEI decreto in gratia usque ad finem mansurus est, & Spiritum Sanctum non prorsus amittere potest: ille de perseverantia sua in gratia usque ad finem, & de constanti Spiritus Sancti in habitatione securus esse potest, nec opus habet ullâ pro eâ sollicitudine, cura & studio. Ratio est, quia nullo modo ab his perseverantia dependet; quia si maxime sancti sive electi gravissimè peccant, tamen manent in gratia DEI, & Spiritus quoque Sanctus in iis permanet. Verum itaque est, quod Calvinianis & malè reformatis obijcimus, Ex absoluto ipsorum & immutabili decreto securitatem sequi. Si quid verò pro cura & studio in viis Domini ambulandi, & bonis operibus incumbendi sequitur apud illos: profectò non ex absoluto & immutabili DEI de perseverantia sanctorum proposito seu decreto; sed ex alio longè principio sequitur, gratitudinis nimirum obligatione. Ita namque tantum concludere possunt isti; Quicumque ex absoluto & immutabili DEI proposito & decreto in gratia DEI usque ad finem semper mansuri sunt; nec Spiritum Sanctum unquam amittere possunt: Illi pro tanto DEI beneficio grati ita esse debent, ut in viis ipsius ambulent, & bonis operibus studeant &c. Nisi quod hæc ipsa gratitudo & studium eorum nullo modo in illis positum sit, quo minus ingrati fiant, vias DEI & Bona opera deserendo, quandocunque ex immutabili & absoluto suo decreto lapsibus, etiam gravissimis, Deus eos vult permittere. Subodorati sunt hoc Dordraceni Patres: ideo scripserunt; *Et consideratio istius beneficii sit stimulus ad serium & continuum gratitudinis & bonorum operum exercitium.* Quomodo ergo isti se excusare possunt, quo minus de iis jure meritoque dicatur, talia ipsos fovere etiam de perseverantia sanctorum principia, ex quibus apud sanctos quoque securitas sequatur & oriatur, nec verè serii etiam & continui bonorum operum exercitii & gratitudinis stimulus sit: cum ex absoluto & immutabili DEI decreto cum malis operibus & ingratitude gratia DEI & immansio Spiritus Sancti consistere queant? Tam securos non facit homines, etiam fideles & sanctos, orthodoxa doctrina. Certos quidem enim facit illos de perseverantiæ finalis certitudine.

ut merito
hoc ipsis
objiciatur.

nec se excusare possunt.

opponitur
autem iis
orthodoxa
doctrina.

1. Cor. X.
v. 12.
Phil. II, 12.

ne : sed in ordine divino, qui nunquam fallit. Ad quem verò ordinem illud etiam pertinet, quod dictum est; *Qui stat, videat ne cadat.* 1. Cor. X, 12. Et iterum; *Cum timore ac tremore vestras ipsorum salutem operamini.* Philip. II, 12. Ex quo quando ipsi putant incertitudinem perseverantiæ & salutis nostræ sequi, cœcutiunt : ut præsentī disputatione ex loci Paulini in frontispicio ejus positi tractatione diligentiori planum faciemus. Adjuvet verò nos elementissimè, sine quo præstare id non possumus, Optimus maximus DEUS Spiritus sui Sancti lumine & gratiâ, per & propter JESUM CHRISTUM, Filium suum unigenitum, Dominum nostrum unicum, Amen.

Proponi-
tur Locus
2. Tim. I,
v. 12.
cum ali-
quot Ver-
sionibus.

§. 3. Ita verò habet locus D. Apostoli Pauli. 2. Tim. I, 12. Οἶδα ὡς πεπίστευκα, ἡ πέποιθα, ὅτι διωγὸς ἐστὶ τὸ πρὸς θεόν μου φυλάξαι εἰς ἐνέμελιν ἡμέραν. Syrus transtulit, juxta Tremellium & Trostium; *Novi, cui credidi : Ego persuasus sum, quod facultas est in manibus ejus, depositum meum servare in diem illum.* Ille tamen ad verbum habet; *Novi, in quem credidi.* Arabs ita; *Quia ego scio, in quem credidi, Ego novi (certò,) quod ille possit super me, ut custodiat mihi, quod concedidit mihi, ad usq; illum diem.* In reliquis versionibus Lutheri, Vulgati, Genevensium, Deodati, Belgarum, nihil apparet, quod singularem mereatur observationem. Sed Erasmus Roterodamus Trajectionem facit, vertitque; *scio enim certusq; sum, quod is, cui credidi, potens sit depositum meum custodire in illum diem.* Quem Salmeron & Sasbout apud Joh. Crocium h. l. sequuntur. Sed verè ejusmodi Trajectio necessaria non est : quin emphasis potius verborum Apostolicorum non parum imminuitur.

In quo
Dux obser-
vatur Pro-
positiones.

§. 4. Dnas autem Apostolus habet propositiones : quarum prior est, οἶδα ὡς πεπίστευκα, scio, cui credidi, ut Vulgatus habet, vel, ut alii, crediderim : altera, πέποιθα ὅτι διωγὸς ἐστὶ τὸ πρὸς θεόν μου φυλάξαι εἰς ἐνέμελιν ἡμέραν, persuasus sum, vel, ut Beza, Persuasum mihi est, vel, ut alii, certus sum, quod potens sit depositum meum servare in illam diem. Agemus de singulis.

Ex quibus
1.
Prior est;
Scio, cui
crediderim

§. 5. Prior itaque I. proposito est, οἶδα ὡς πεπίστευκα, scio cui crediderim. Quæ propositio I. Ellyptica est ; tanquam in qua pronomen Demonstrativum omissum est, hoc modo supple- dum;

dum ; οἶδα ἐμὲνον, ὃ πεπίσδνα, Novi, vel scio eum, cui credidi. Cujus com
 Ita Justinianus in Paraphrasi ; Novi enim eum, cui credidi. Nec sideratur
 vanum est, hoc observasse, quod interpretes saltem clarè & ex-
 pressè non habent. Non enim nihil discriminis arbitramur esse
 inter has duas propositiones ; οἶδα ὃ πεπίσδνα, scio, cui credide-
 rim, si de Persona, cui crediderit Apostolus, accipiatur, in hunc
 sensum ; Novi, quæ illa persona sit, cui credidi, vel, Novi hoc,
 quis ille sit, cui credidi, nimirum : JESUS CHRISTUS is est :
 Et, οἶδα ἐμὲνον, ὃ πεπίσδνα, Novieum, cui credidi ; cujus sensus
 est, Novi quantus qualisve vir sit ille, cui credidi, h. e. JESUS
 CHRISTUS. Sicut alias non nullum discrimen est inter has
 duas propositiones ; Novi, quod JESUS CHRISTUS sit is,
 cui credidi, vel, quod is, cui credidi, sit JESUS CHRISTUS ;
 Et, Novi JESUM CHRISTUM, cui credidi, qualis ille vir sit.
 Talis locutio est etiam illa virtute suâ, quâ Apostolus utitur
 2. Tim. III, 14. Tu verò mane in iis, quæ didicisti, & tibi concredita
 sunt, εἰδὼς ὅτι τὸ ἐμαρτες, sciens vel quia scis, à quo didiceris.
 Idem namque est ac si dixisset, εἰδὼς παρ' ἐμαρτες, à quo didice-
 ris. Hoc verò idem est, cum hoc ; εἰδὼς ἐμὲνον, παρ' ἐμαρτες,
 quia novisti eum, à quo didicisti, h. e. quis qualisve vir sit ille, à
 quo didicisti, nimirum non homo deceptor & erroneus, sed divi-
 nitus inspiratus, ego Paulus ipse. Hunc sensum esse nostri loci
 interpretes etiam observant. Hoc, inquit Joh. Crocius in h. l. Ioh. Crō-
 notat Apostolus, quod sciat, hoc est, certum & exploratum habeat, cius.
 qualis sit sc. tum in se, tum erga ipsum affectus, cui crediderit. Sic
 Estius in h. l. Novi enim, inquit, cui crediderim ; quàm ille magnus
 sit Dominus, quàm potens, & quam verax in promissis. Sed hic de
 phrasi tantum aliquid monere volumus, dere ipsa postea dicturi.

§. 6. Jam 2. Quid sit εἰδέναι, scire, vel potius, εἰδέναι τινα, 2.
 nosse aliquem, videndum est. Quæ sit Autoris quæstionum ve- Verbum
 teris & Novi Testamenti sententia, quæst. CXIII. & quid sibi εἰδέναι
 de ea videatur, his exponit verbis Justinianus in h. l. Nescio autem, scire, scire
 inquit, utrum probandum sit, quod ex hoc loco colligit Autor quæstio- aliquem.
 num veteris & Novi Testamenti mixtim : ait enim, Igitur hic scit fi. Autor qq.
 dei suarationem, & non dubitat de potentia eius, cum intelligat omnes V. & N. T.
 thesauros sapientia & scientia, in sacramento Nativitatis, & Passionis, apud Iusti-
 nian. h. l.

¶ Resurrectionis Christi esse absconditos. Videtur enim loqui de scientia propriè, eo planè modo, quo Philosophis definitur scientia rei per causas, quæ scientia neq; respectu mercedis, neq; perseverantia in fide, & gratia percepta, haberi potest, quanquam procul dubio fideles adjuvat DEUS, ut intelligant non se temere credere, aut sperare. Quod autem attinet ad scientiam ex causis naturalibus ortam, ea nullo modo videtur in his rebus admittenda. De eodem Autore ita scribit

& Croc. in
h. l.

Crocus in h. l. Apud Augustinum, ait, in questionibus Vet. & Nov. Test. q. 113. de scire, sic explicatur, quod Apostolus non tantum fidem, sed & evidenter per naturalem suæ fidei rationem noverit. Hoc de aliquibus bene dicitur, quæ non tantum per fidem; sed & per naturalem rationem possunt cognosci. Non tamen putem, eo sensu loqui Apostolum. Ita Crocius. Justiniani porro commentatio hæc est; Ceterum quod ait Paulus, scio cui credidi, indicat certitudinem quandam, ac spei Christianæ firmitatem, ut maximè nititur divina potentia. Crocij verò hæc; Hæc scientia erat fidei, ex verbo quippe hausta, & experientiâ: & opponitur inani præsumptioni, quâ multi turgabant, non intelligentes, quæ loquantur, neq; de quibus asseverent.

Clarior
Expositio.

1. Tim. 1, 7. Res videtur clarior fieri, si verbum cum casu suo, quem supra jam supplevimus, jungamus, οἶδα ἐκείνον, novi eum &c. & cogitemus, quid sit εἰδέναι τινα, nosse aliquem. Neque enim hoc obscurum est, sed vulgo etiam notum, quod nihil aliud sit, quàm, certò scire, probè nosse, qualis ille sit, nec falli aut decipi falsâ aut incertâ opinione, ut eventus saltem doceat dicendum esse, Non putaram. Quin ex humanis hoc discere licet. Contingit namque, hominem magnam fiduciam collocare in fidelitatem & integritatem amici. Cui si calumniator suggerat; Certè nimium credis Amico tuo, nec novisti eum adhuc, quam fallax & infidelis sit tempore calamitatis ingruentis; cave ergo, ne nimium illi credas: respondebit illi; Novi hominem, & nisi nossem eum, tantum ipsi non crederem. Ubi certe haud obscurum est, quod hoc velit hæc responsio; Ego verò probè novi hominem, & certò scio, eum illum esse, qui verissimus amicus sit, nec me hæc mea scientia unquam faller. Ita ergo etiam in nostris verbis Apostolus vult dicere; Novi eum, cui credidi, h. e. certò hoc de ipso scio, qualis sit, nec me unquam hæc scientia mea faller

fallet aut pudefaciet, imo nec fallere aut pudefacere potest, quia hoc ipsum de eo scio, quod ille sit infallibilis, nec fieri possit in æternum, ut me decipiat aut frustretur. Unde facile constare potest, quod scientia seu notitia hæc sit notitia divinæ fidei, nitens infallibilitate & fidelitate immutabili DEI. Neque enim ad hanc vel humana fides sufficit, vel tantum ex naturæ lumine haberi potest; sed ex revelatione, & illuminatione divinâ.

§. 7. Quæ verò 3. *πιστις*, Fides est, quando Apostolus dicit; *Novi eum* *ὃν ἐπιστάνα*, cui credidi? *Estius* in h.l. scribit; *Verbum credere tam Grecis quam Latinis ambiguum est. Nam & fidem habere significat, & committere. Utraq; significatio satis huic loco convenit: sed quia mox depositi facit mentionem, videtur illud ipsum hic supplendum, ut sensus sit; Novi eum, cui credidi atq; commisi depositum meum servandum. Justinianus sicut duplicem sententiam de Deposito Apostoli ex Patribus recenset: Ita duplicem juxta illam dat verbo Credere significationem. Utraq; inquit, explanatio Pauli verbis aptari potest, sed in priori quidem credendi verbum, fidem proprie significat, cui merito certitudo annectitur: quæ enim fide creduntur, adeo certa sunt, ut ne ullam quidem vel minimam dubitationem admittant: in posteriori verò credere se, ait Apostolus, hoc est, confidere, certissimeq; sperare sibi salutem cum immortalitate reddendam. Joh. Crocius in h.l. verbum, ait, *πιστεῖν*, aliquibus, nominativum *Ad. Sasbout*, hic est, verbis habere fidem, Commentario Ambrosiano Confidere; aliis, totum se alicui committere. Magaliano probabile est; omnes has significationes hic locum habere. Illi suffragor: non sine causa. Apostolus habuerat fidem Christo cœlitus vocanti. Act. 9. confisus erat: totum se illi commiserat. Et divinitus illuminatus, suavissimisq; edoctus experimentis, exacte sciebat, quæ illius esset natura, quæq; erga se su voluntas. Nisi enim scias voluntatem & affectus eius, cui credis, nondum nosti, cui credideris. Non inelegantia sunt, quæ Calvinus hic annotat de fide. Hinc, inquit, colligendum est, quantum ab opinione distet fides: quia quum dicit Paulus, Novi cui crediderim, significat nequaquam sufficere, si credas, nisi DEUM habeas autorem: atq; eius rei tibi constet certitudo. Fides ergoneq; hominum autoritate nititur, neq; ita in DEUM recumbit, ut hasuet: sed cum scientia conjuncta esse debet. Alioqui parum es-*

3.
Nomen,
πιστις, Fides.
Estius in
h.l.

Justinianus
h.l.

Joh. Crocius
in h.l.

Calvin. in
h.l.

see

set firma adversus innumeros Satanae insuleus. Cui autem cum Paulo constat hac scientia, is experitur, non frustra vocari fidem nostram, victoriam qua mundus vincitur: nec frustra dictum esse à Christo, Porta inferorum non prevalebunt. Is, inquam, inter omnes procel-
las & tempestates tranquillus quiescet, cui hoc erit constitutum, Deum, qui mentiri ac fallere nequit, locutum esse ac indubie prestaturum, quod promisit. Rursum si cui non erit obsignata hac veritas, instar arundinis huc & illuc perpetuo nutabit &c. Non, inquam, inelegantia hæc sunt: sed nobis quidem videtur difficile; quomodo recte ad verba applicari queant.

Nostre sen-
tentia ex-
plicatur
(1.)

(2.)

(3.)

§. 8. Ut nostram exponamus sententiam (1.) dicimus, *Est* sententiam supponere id, quod nondum probatum aut concessum est: quasi nimirum *ἡ πίστις* seu depositum Pauli activè accipiendum sit, pro eo, quod ille apud Dominum deposuit. Sed aliter accipiendum esse, patebit infra. Melius itaque, si utique significationem committendi adhibere voluisset, interpretatus esset reciprocè, committere se ipsum alicui. h. m. scio, cui me ipsum commiserim: quod cum fiducia, quæ in DEUM recumbit, non male conveniret, & Commentario Ambrosiano tribuitur. Credere (2.) esse idem ac certissimè sperare, quod *Iustinianus* habet, plane etiam non placet. Si namque maximè Depositum Apostoli foret vita æterna: non tamen verbum, credere, ad futuram ejus collationem & possessionem respiceret, atq; adeo spem ejus certam, denotaret. In præterito namque Apostolus loquitur, *πιστεύω*, credidi: non autem in futuro, credam. Et quæ, quæso, foret, si Apostolus dixisset; scio, in quem speraverim? Non dicit Apostolus, quid aut in quem speret; sed cui crediderit? Cui si utique crediderit, quod vitam æternam aliquando ipsi daturus esset: non tamen credere esset sperare, sed DEO seu Christo vitam æternam promittenti fidem habere & confidere (3.) Quantum itaque ad sensum, optimè verterunt *Syrus & Arabs*; *Novi ego, in quem crediderim vel credidi.* Ita namque omnis ambiguitas sublata est: cum notum sit, quid sit, *in aliquem credere*, nimirum fiducialiter alicui credere, omnemque suam fiduciam in eo collocare: phrasis namque tam in veteri quam Novo Testamento frequentissima est. Nec raro inter se conveniunt, *Credere*

dere alicui, & credere in aliquem: quorum prius hic Apostolus noster habet, posterius interpretes citati. Videmus namque duo ista in scriptura saepe inter sese permutari in eodem negotio. Quod itaque hic dicitur, *ὃς πεπισθῆνα*, cui credidi, est, cui credidi promittenti, confusus veracitati ejus infallibili.

§. 9. Hæc verò 4. *πιστις* seu *Fides* quomodo h.l. consideretur, videndum est. Ubi existimamus, verbum *οἶδα*, *Novi*, rem nobis suggerere accuratè posse. Duplex *πιστις* seu *Fides* etiam in humanis deprehenditur. Est namque *Fides* temeraria & imprudens, qua temere alicui & sine bonis rationibus creditur, homini etiam levi atque mendaci, pictis atque fictis verbis. Talis *fides* solet esse infantium simplicium & hominum inconstantium. Quae loquitur Apostolus noster Ephes. IV, 14. *Ut non amplius simus pueri, qui fluctuamus & circumferamur quovis vento doctrinae, per versutiam hominum, per astuciam, qua adoruntur nos, ut imponant nobis.* Ab hac temeraria & imprudenti dehortatur nos Apostolus Johannes. 1. Ep. c. IV, 1. *Dilecti, ne cuivis Spiritui credite; sed probate Spiritus, an ex DEO sint: quoniam multi Pseudoprophetae exierunt in mundum.* Ubi etiam indicat, quibus temere credatur: Nimirum, Spiritibus, qui ex DEO non exierunt, qui in Pseudoprophetas in mundum exeunt. Indicat etiam, quæ temeraria *fides* sit; nempe quando creditur sine *δοκιμασία*, seu probatione debitâ. Ita olim quoque Protoplasti nostri temerè & sine debitâ probatione, quæ ipsis tamen facilis, crediderunt serpenti seductori. Gen. III. Est verò etiam *πιστις* seu *fides* prudens & circumspecta, quæ nihil credit sine præviâ & iusta probatione: tum autem credit demum, quando probatione ejusmodi institutâ diligenter, rationes graves sufficientesque credendi habet. Ejusmodi rationes graves & ad humanam fidem sufficientes prudentes viri in humanis negotiis varias, pro natura ipsorum negotiorum & conditione personarum, inveniunt: infallibiles tamen habere nequeunt. At in divinis dantur infallibiles, in quas quoque *fides* divina resolvi debet. Ut hæc verò ad Apostoli nostri verba applicemus: Apostolus noster à se removet fidem temerariam, quæ sufficientes ad credendum rationes non habeat: qualis *fides* temeraria facilè vacillat, & tribulationes in primis susti-

4.
Modus
considerā-
di Fidem.
ubi (1.)
Fides di-
stinguitur.

Eph. IV,
v. 14.

1. Ioh. IV,
v. 1.

Gen. III.

(2.)
Applicatur
distinctio.

2. Tim. I.

nere nequit, nisi in æque malum vitium, pertinaciam, progredia-
tur. Contrà verò Fidem satis rationibus fundatam infallibilibus,
adeoque plane divinam se habere affirmat : per quam omnes tri-
bulationes & passionēs facilè superet, nec ab eo dimoveatur, in
quem semel credidit. Atque hoc est, quod dicit ; *Propter quam
causam etiam hac patior : sed non confundor ; novi enim, cui credidi.*
Vult dicere ; Ego quidem patior propter Evangelium, sed tamen
non confundor, nec fides mea succumbit in omnibus passio-
bus meis : ex hac ratione ; quia novi eum, cui credidi h.e. non
habeo temerariam fidem, quâ temerè, sine ratione & fundamen-
to crediderim ei, cui credidi : sed fides mea firmata est, & immo-
tum habet fundamentum, ex quo novi eum, cui credidi, me falle-
re non posse.

5.
Cui Apo-
stolus cre-
diderit ?

§. 10. Quis autem 5. est, *cui* Apostolus credidit, vel *in*
quem credidit ? Quantum in Interpretibus, quos consulere potui,
videre licuit, DEUM communi consensu intelligunt. Malim
vero CHRISTUM JESUM, Filium DEI, hic intelligere. Et si
namque verissimum est, quod Apostolus DEO Patri etiam cre-
diderit : Illa tamen fides h.l. intelligenda saltem præcipuè, super
qua ille passus est. Atqui non passus est super hoc, quod DEUM,
aut, quod unum DEUM credidit ; sed quod in JESUM CHRI-
STUM, Filium DEI, credidit. Passus namque est à Judæis ; à
quibus contra ipsum gentes concitatae sunt. Judæi verò non
persecuti eum sunt propter fidem & prædicationem unius DEI ;
sed propter JESUM CHRISTUM, quem Apostolus prædica-
vit esse filium DEI & Christum ejus, Salvatorem mundi, quod fi-
de in hunc justificemur, sine operibus Legis ; quæ concio Judæis
demum intolerabilis visa est. Quare is, cui vel in quem Aposto-
lus credidit, merito statuitur esse JESUS CHRISTUS, Filius
DEI.

6.
Unde Apo-
stolus no-
verit ?

§. 11. Unde verò 6. novit Apostolus eum, cui & in quem
credidit, JESUM CHRISTUM Filium DEI ? & quod *fidei*
ejus non temerariae *fundamentum* fuit ? sunt alias Pontificii in eâ
opinio, quasi Apostolus noster ex singulari divina revelatione
de hoc certus fuerit, quod usque ad finem in fide & sancta vita
perseveraturus, & vitam æternam certò consecuturus esset. Hic
tamen

tamen *Estius* agnoscit, Apostolum ex verbo DEI habuisse suam scientiam, & certitudinem. Nam omnino huc pertinet, quod ad verbum *πέπλομαι*, certus sum, annotat; *Hic procul dubio debet accipi persuasio certissima, quæ ex verbo DEI habetur.* Hanc ex scripturis scientiam agnoscit etiam *Joh. Crocius* in h.l. sed addit experientiam. *Hoc potius, inquit, notat Apostolus, quod sciat, id est, certum atq; exploratum habeat, qualis sit sc. tum in se, tum erga ipsum affectus, cui crediderit. Nempe verax, fidelis suiq; amans. Hac scientia erat fidei, ex verbo quippe hausta, & experientia.* Verum enim vero quanquam certissimum est, quod Apostolus Paulus insignem habuerit experientiam: ad quam pertinet, quod cap. IV, 16. 17. 2. Tim. scribit; *In prima defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me deseruerunt; ne illis imputetur: sed Dominus mihi adstitit, & corroboravit me, ut per me præconium expleretur, & audirent omnes gentes: & ereptus fui ex ore leonis.* Et 2. Cor. I, 9. 10. *Ne consideremus in nobis ipsis, sed in DEO, qui ad vitam suscitavit mortuos: qui ex tantâ morte eripuit nos, & eripit: in quo spem fixam habemus, quod etiam posthac erepturus sit.* In nostro tamen loco Experientiæ istius nec mentio fit, nec vestigium extat. Respice-re itaque putamus Apostolum ad Evangelium, cujus meminit v. 10. Bene namque cohærebunt omnia; *Qui (CHRISTUS JESUS) mortem quidem abolevit, vitam autem in lucem produxit ac immortalitatem* *ἡ δὲ & εὐαγγελία, per Evangelium.* *εἰς δὲ (εὐαγγέλιον)* *In quod (Evangelium) positus sum ego præco & Apostolus, ac Doctor gentium.* *διὰ τὸ (εὐαγγελία) αἰτίαν, Propter quam (Evangelii) causam etiam hæc patior; sed non (τὸ εὐαγγέλιον) ἐπαχύνουμαι, prudet me (Evangelii conf. v. 8. ἐπαχυνῶν τὸ μαρτύριον & κρείσσει ἡμῶν, ne pudeat te testimonij Domini nostri;) οἶδα γὰρ novi enim (ἐκ εὐαγγελίας ex Evangelio) eum, cui credidi.* Hac ratione textum ex contextu exponimus. Interea non prohibemus, quò minùs alii etiam textus scripturæ partim de scientia fidei, partim de scientiæ experientiæ, adducantur & conferantur.

§. 12. Diximus autem 7. jam supra, quod Apostolus laudet, nosse se eum, cui crediderit, & in quem crediderit; qualis hic sit: Unde non immeritò quæritur, *Qualem ergo esse sciverit?* Paulò ante audivimus *Joh. Crocium*, scribentem; *Notat Apostolus,*

7.
Qualem
sciverit, cui
credidit?

Ioh. Croc.

Estius in
h. l.
Nostra
sententia.

quod sciat, id est, certum atq; exploratum habeat, qualis sit, sc. tum in se, tum erga ipsum affectus, cui crediderit: nempe, verax, fidelis suiq; amans. Estius ita supra jam exposuit; Novi enim, quam ille magnus sit Dominus, quam potens, & quam verax in promissis. Existimamus, Apostolum nostrum hic loqui in genere, & comprehendere omnem excellentiam atque magnitudinem, quæ in scriptura seu Evangelio de JESU CHRISTO laudatur, tam quoad personam, quam quoad officium, dignitatesque atque excellentias: ex quibus mox nominat potentiam tantam, quâ possit depositum Apostoli custodire usque in illum diem, q. d. scio vel novi eum, cui credidi, JESUM CHRISTUM, quod ea persona sit, quam ego prædico, DEUS & homo; quod id officium gerat, quod de illo laudo, Mediatoris ac Salvatoris, Prophetæ, Sacerdotis & Regis; quod divinâ majestate omnibusque divinis proprietatibus, partim, ut DEUS, per naturam, partim, ut homo, per communicationem, gaudeat; quod sit pretium redemptionis pro omnibus, velitque omnes salvos fieri, & ad agnitionem DEI pervenire, eodemque modo erga me animatus sit &c. nominatim autem scio, & certò persuasus sum, quod non tantum velit, sed etiam potens sit custodire depositum meum in illum diem; & hæc omnia ex verbo Evangelii novi, quod verbum DEI esse certus sum; atque adeo non temere Christo vel in Christum credo, sed fide non fallente.

II.
Posterior
Propositio;
Et persua-
sus sum
&c.
Vbi expen-
ditur i.
Nexus per,
καί, Et.

§. 13. Habuimus hætenus priorem Textus Apostolici propositionem, Jam II. altera sequitur: quæ hæc est; καὶ πέπεισμαι, ὅτι δυνατὸς ἐστὶ τὸ ἐν ᾧ ἔθετο κληρὸς μου φυλάξαι εἰς ἐνὸντιον τὸν ἡμέραν, Et persuasus sum, quod potens sit depositum meum custodire in illum diem. Connectit. i. hanc propositionem Apostolus cum priori per Copulam, καί, & : qui simplicissimus nexus. Quomodo autem & quas res connectat, jam sub finem §. præced. diximus: nimirum postquam Apostolus in genere dixit, se nosse eum, cui vel in quem crediderit, JESUM CHRISTUM, qualis & quantus sit, tam quoad personam & officium, quam quoad voluntatem & opera: nunc in specie & nominatim subjungit potentiam seu omnipotentiam ejus, quod persuasissimus sit, Christum non velle tantum, sicut omnes homines, ita se etiam in illo die salvare & æternum beatum

beatum reddere, sed posse etiam depositum suum custodire in illum usque diem. Quæ quidem potentia quænam sit, infra pluribus dicetur. Neque in scriptura hoc insolens est, ut copula &, &, inprimis, vel & inprimis, vel nominatim significet. Ex. Gr. Abite, dicite discipulis ejus, & τῷ πέτρῳ, & Petro, h. e. & nominatim Petro. Marc. XVI.

Marc. XVI.

§. 14. Verum 2. ante omnia, ut reliquorum verborum expositio felicius & facilius procedat, dicendum erit de τὸν ὡς ἐμὸν ^{2.} ^{Vox παρο-} seu deposito Apostoli, quando dicit; Potens sit τὸν ὡς ἐμὸν ^{ῖνον Depo-} depositum meum custodire. Difficilius hoc fit exponere, quia non tantum vox τὸν ὡς ἐμὸν, Deposui, metaphoricè usurpatur, nec clare, ad quam rem transferatur, explicatum est; sed etiam pronomen ^{μὸν} meum, ambiguitatem gignit, dubitaturque, num active depositum denoter, quod Apostolus ei, cui credidit, deposuerit; an passivè is, cui Apostolus credidit, apud Paulum deposuerit? Hinc variè natæ sunt sententiæ. quas ante omnia ex Interpretibus adferemus.

§. 15. Estius itaque habet hæc in Commentario h. l. Por- Estius in
ro Depositum h. l. varie exponunt interpretes. Quidam pro animâ, h. l.
salute & incolumitate accipiunt; ut cum illa B. Petri sententia congruat. 1. Ep. 4. Qui patiuntur secundum voluntatem DEI, fideli creatori commendent (Græcè, deponant) animas suas in benefactis. Et cum eo, quod dicit sapiens c. 3. Justorum animæ in manu DEI sunt, & non tanget illos tormentum mortis. Alij intelligunt fideles, quos Paulus Christo lucrifecerat, eidemq; (ut ajunt) consignaverat, velut depositum. Unde dicit Act. 20. Et nunc commendo sive appono vos DEO. Sunt qui nomine depositi intelligunt officium Evangelicæ prædicationis, quod Apostolus sibi servari sperat, dum pro eo fideliter & perseveranter administrato mercedem expectat à DEO. Aliis magis placet, in universum intelligi bona opera facta cum spe retributionis æternæ: per hoc enim quasi deponuntur apud DEUM, ut ea recipiamus; quod fit, dum fructum eorum recipimus, scilicet præmium vitæ æternæ. Tale est, quod dicit Ecclesiastes c. 9. sunt justi atq; sapientes; & opera eorum in manu DEI. Alij deniq; depositum interpretantur ipsam mercedem operum; quæ quidem dicitur deponi apud DEUM, quatenus homo non statim accipit mercedem, postquam operatus fuit, sed

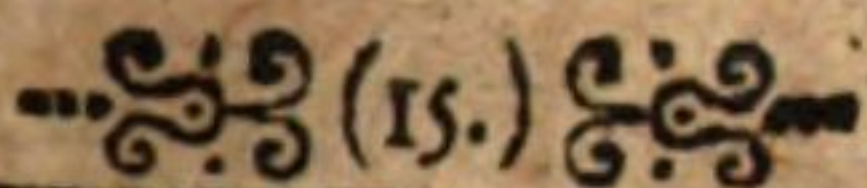
Idem.

patienter expectat tempus retributionis, quæ tandem plena reddetur in die iudicii. Favet huic intellectui, quod infra c. 4. post commemorationem bonorum operum suorum, subiungit Apostolus; in reliquo, reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. Judicium Estij de his expositionibus hoc est; Harum quinque expositionum duæ postremae sunt valde probabiles, & in eundem fere sensum concurrunt, quemadmodum & prima. Nam tertia sub quarta comprehenditur, secunda verò parum accommodata est: nam fideles non sunt instar depositi à Christo velut reposcendi, sed instar lucri Christo debiti: Neque enim eos Paulus sibi, sed Christo lucrabatur, tanquam servus fidelis. Hæc Estius. Sed facile apparet, quod Estius phrasin, τὸ ἐμὸν ἔργον, depositum meum, active acceperit pro deposito, quod Paulus apud DEUM vel Christum deposuerit. Omnes enim istas sententias active interpretatus est.

Justinian.
h.l.

§. 16. Contra Interpretationum, quas Justinianus adducit, quædam etiam passivè, de Deposito, quod apud Paulum à DEO vel Christo depositum fuerit, explicant. Ita namque Justinianus in h.l. Chrysostomus fidem ipsam depositum intelligit. Scit enim Apostolus suam fidem, quâ in Christum crediderat, in tuto esse locatam: videtur autem significare, fidem esse apud DEUM depositam. Paulo aliter accipit Primasius, qui licet fidem intelligat nomine depositi, eam tamen apud Paulum depositam interpretatur. Fidem, inquit, quam apud me ipse deposui, conservabit, quia meis viribus sine illius adiutorio servari non potest. Neque aliter accepisse videtur Theodoretus. Bono, inquit, sum animo, & confido, respiciens ad illius potentiam, quod quantam mihi præbuit Spiritus gratiam, integram servabit, usque ad suum adventum. Recte utroque modo depositum accipi potest, quamquam Ambrosius alio trahit. Spe, inquit, & fiducia magnificentia Salvatoris securus est, quia quod commendat illi, in tuto est. Quid autem illi commendat, nisi salutem suam? ut hic pro illo patiens salutem inveniat penes illum, cum cœperit iudicare, ut puniens infideles, istum dignum æterna vita pronuntiet. Judicium & sententia Justiniani subsequitur his verbis; Utraque sane explanatio Pauli verbis aptari potest, sed in priori quidem credendi verbum fidem proprie significat, cui meritò certitudo annectitur &c. In posteriori verò credere se ait Apostolus, h. e. confidere, certissimeque sperare, sibi

Idem.



sibi salutem cum immortalitate reddendam. Atq; hac posterior Ambrosii sententia ad veritatem pronior videtur: à qua non admodum abest illa, quæ depositi nomine corpus atq; animam intelligit, vel ut alij malunt, bonarum actionum meritum. Addit Chrysostomus, ipsos fideles depositi nomine significari posse, quod apud se DEUS deposuit, aut certè quod ipse apud DEUM. Theophylactus depositum dicie mercedem seu compensationem laborum: qui enim boni quidpiam agit, is veluti apud DEUM istud reponit, ut per ipsum coronetur. Adde, si placet, perceptam gratiam, quæ est veluti Thesaurus, unius DEI munere, ac beneficio conservandus. Hac enim omnia depositi nomine rectè intelliguntur, sumpta metaphora ab iis, qui apud numularios pecunias deponunt, ut integras, aut etiam cum fœnore, suo tempore recipiant &c. Hæc Justinianus.

§. 17. Addamus Johannem Crocium in h.l. qui plura etiam Ioh. Cro-
addit. Depositum, inquit, varie exponunt. Aliquibus apud Sal-
meronem propria operum merita ex gratia DEI prodeuntia vocantur, cius h.l.
quæ tam bene operando, quam mala patienter tolerando colligere soleant iusti, quod illa non pereant, nec transeant cum tempore, sed commendentur in depositum apud DEUM servare valentem. Atqui nulla Sanctus Apostolus agnoscit propria merita: nulla sancti colligunt. Apostolus submovet à salute. v. 9. Chrysostomo fides atq; prædicatio est; vel quod addit, fideles, depositum, quod apud se DEUS ipse deposuit, vel certè quod ipse apud DEUM. Theophylactus repetit more suo, & addit, vel mercedem intelligit: Qui enim boni aliquid agit, veluti apud DEUM istud reponit, ut propter ipsum tempore opportuno coronetur. Theodoretus est collata à DEO Spiritus gratia. Thoma est donum perseverantiæ actualis, quasi de ea revelationem acceperit, sciveritq; se certò in gratiâ perseveraturum, eoq; salvandum esse. Commentarius Ambrosio inscriptus salutem æternam interpretatur apud DEUM depositam. Cum illo facit è Papistis Em. Sà, è nostris Calvinus, Piscator, Gerhardus, alij. Petrus vocat hæreditatem in cælo nobis servatam. 1. Petr. 1, 4. Ab hac sententia non longe recedit, quod Salmero corpus & animam intelligit in depositum DEO tradita, quæ suo tempore restituat. Cornelio à Lapide non placet Chrysostomi, Theodoreti, Thoma sententia. Ratio illi est, quod DEUS ea apud Paulum potius deposuerit, quam Paulus apud DEUM, qui tamen
non

non DEI, sed suum vocat depositum. Ipse igitur exponit, Apostola-
tum & predicationem Evangelij, id est, Thesaurum laborum & pas-
sionum pro Evangelio obitarum. At Justinianus hac omnia per de-
positum intelligi posse non ineptè existimat; quippe quæ inter se cohæ-
rent; si excipias, quod de fidelibus in depositum datis habet Chrysosto-
mus. Nam cui DEUS conservat fidem, eidem conservat gratiam
Spiritus, donum perseverantiæ, corpus & animam, mercedem gra-
tuitam & salutem æternam. Et vicissim, cui vitam seu salutem
æternam in deposito apud se servat, illi conservat fidem, apud se in-
tuto collocatam, gratiam Spiritus, donum finalis perseverantiæ,
& laborem passionumq; omnes pro Evangelio obitas. Inde noster
Hyperius tres expositiones de fide, tota causa seu salute, & mercede
seu premio conjungit. Erat mutua inter Apostolum & DEUM de-
ponendi ratio. DEUS apud Paulum deposuerat fidem, predicationem,
passiones, gratiam Spiritus, donum perseverantiæ, sic ut in sua re-
tineret manu: Rursum Apostolus non apud se, sed apud DEUM de-
posuerat corpus, animam, perseverantiam in fide & salutem. Et de
hoc fortasse immediatè atq; primo loquitur. Nempe: Persuasus est
certa fide, quicquid moliatur Satanas, quicquid se viat mundus, quan-
ta quanta sit virium propriarum infirmitas, DEUM illis omnibus
majorem salutem æternam animæ & corporis, quam apud ipsum bonâ
fide pridem deposuerit, sibi sic posse custodire, ut etiam actu sit custoditu-
rus sub omnibus periculis, tentationibus & in morte ipsa, usq; ad extre-
mum illum diem judicij universalis, quo plenè eam sit traditurus, pro-
inde eousq; in fide & gratia conservaturum esse. Neq; opus erat eum ad
rem speciali revelatione, quâ ei obtigisse opinatur Thomas. Hæc Crocius.

Nostra
sententia
exponitur
(1.)

§. 18. Recensuimus hætenus varias ex Interpretibus sen-
tentias, ita ut simul constet, quæ ipsorum sit mens & judicium.
Nostri instituti non est, singulas interpretationes examinare &
discutere: si, quid nobis videatur de re, paulo distinctius propo-
suerimus; haud difficile erit, nostram cum istis conferre, & diju-
dicare; quemadmodum id ipsam libenter permittimus. Itaque
(1.) Pronomen, *μὲν*, *meum*, non activè, de eo, quod Paulus depo-
suerit apud DEUM vel Christum; sed passivè, de eo, quod apud
Paulum Deus vel Christus deposuit, accipimus & interpretamur.
Ita namque videmus Nominis *ἡ τοῦ Θεοῦ*, depositi, decompositum,
ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ, ejusdem significationis Nomen, usurpari, ab ipso
quidem

quidem Apostolo nostro. Ita namque scribit ad Timotheum suum; *O Timothee τὴν ὁρκατάθήκην φύλαξον, depositum serva.* 1. Tim. VI, v. 20. Quin hoc ipso, ex quo nostra verba desumpta sunt, capite secundo post. Epist. ad Timoth. v. 14. *τὴν καλὴν ὁρκατάθήκην φύλαξον, Egregium depositum serva.* 2. Tim. II, v. 14. Quibus locis cum Timotheo mandet, ut depositum servet seu custodiat: manifestum sane esse putamus, intelligi debere eiusmodi depositum, quod apud Timotheum a DEO depositum fuerit. Cujus namque est, servare depositum; apud illum depositum, eidemque servandum traditum esse oportet. Nec obstat, quod φυλακὴ, asservatio seu custodia depositi DEO seu Christo adscribitur ab Apostolo dicente; *quod potens sit φυλάξαι, ad custodiendum depositum meum.* Distinguendum namque est inter custodem immediatum & mediatum. Immediatus depositi custos est ille, apud quem depositum est depositum, eidemque concreditum, ut servet custodiatque illud. Medius autem custos est, qui immediato custodi, alioqui nimis infirmo, suppetias fert, eundemque ita corroborat & sustentat, ut per robur ipsius depositum custodire possit. De immediato itaque custode verissimum est, quod supra diximus; Cujus est custodire depositum sc. immediate, apud eum depositum esse repositum. Hic namque Custos est depositi ejusmodi, ut in ipso custodia sita sit: adeo ut, si ipse non custodiat, nec DEUS custodiat; sin custodiat, DEUS cum ipso custodiat; cum DEUS non nisi per ipsum, & ita per ipsum custodiat, ut tamen nulla vi irresistibili eum custodire cogat. Quod si Christus vel sine homine, vel irresistibiliter per hominem custodiret; tum demum custos immediatus, & apud quem res depositi esset, existeret. Distinctionem istam custodiæ satis perspicuè nobis subministrat ipse Apostolus noster, quando loco allegato 2. Tim. I, 14. scribit; *Egregium depositum serva Δὲ πνεῦμα ἁγίον ὃ ἐνοικεῖν ἐν ἡμῖν, per Spiritum Sanctum, qui habitat in nobis.* 2. Tim. I, v. 14. Ubi profectò probè notandum putamus, quod Apostolus non dicat, ὃ ἐνοικεῖν ἐν σοὶ, qui habitat in te, sed ἐν ἡμῖν, in nobis; ut eandem operationem Spiritus Sancti in Timotheo & in se habitantis, h.e. eandem depositi custodiam indicet, q. d. Qui ita habitat in nobis, ut nos per ipsum custodiamus quilibet depositum suum. Quæ cum ita

D d d

sc

se habeant, manet nobis, quod supra diximus, Pronomē *μεν*, *meum*, passivè accipiendum, & depositum id esse, quod Christus apud Paulum deposuit; non autem, quod Paulus apud DEUM.

(2.)

2. Tim. I.
v. 14.

v. 13. 14.

1. Tim. VI.
v. 20.

§. 19. Dicimus (2.) *ἡ θησαυρὸς*, *Depositum* Apostoli, quod Christus apud ipsum deposuit, non est aliud, quàm *Evangelium Christi*. Non enim dubitamus, quin hæc *ἡ θησαυρὸς*, hoc Depositum Apostoli aliud non sit, quam *ἡ θησαυρὸς καὶ τῆς θησαυρὸς*, depositum egregium Timothei, de quo Apostolus Timotheo mandatum dat, v. 14. *Egregium depositum custodi*. Cur enim dixerimus jure, aliud Apostolum depositum v. 12. aliud mox in v. 14. intelligere, cum versus adeò invicem vicini sint? Quin quando Apostolus dicit; *τὴν καλὴν ἡ θησαυρὸς καὶ τῆς θησαυρὸς*, *Egregium depositum*, Articulus *τὴν*, quandam relativam vim habet, & illud ipsum depositum, quod v. 12. Apostolus suum vocavit, respicit q. d. istud egregium depositum, de quo modo dixi, tu quoque serva mecum per Spiritum Sanctum, qui habitat in nobis. Jam verò *ἡ θησαυρὸς καὶ τῆς θησαυρὸς*, Depositum Timothei est verbum Evangelii. Quod patet ex contextu Apostoli v. 13. 14. *Formam habeto sanorum sermonum, quos à me audivisti, in fide & caritate, quæ est in CHRISTO JESU: Egregium depositum serva per Spiritum Sanctum, qui inhabitat in nobis*. Ubi iterum notamus argumentum, quo probamus, quod Apostoli & Timothei depositum unum idemque sit. Quam namque *ἡ θησαυρὸς καὶ τῆς θησαυρὸς*, Depositum, Timotheus audiendo ab Apostolo accepit, eam *ἡ θησαυρὸς καὶ τῆς θησαυρὸς*, depositum id, Apostolus prius apud se habuit, & prædicando seu docendo Timotheo commune fecit. Jam clare dicit Apostolus, quod Timotheus *ὑγιαίνοντες λόγους*, *sanos sermones* ex ipso audiverit. Atqui porro haud obscurum est, quod *ὑγιαίνοντες λόγοι*, *sanis sermones* sint *ἡ θησαυρὸς καὶ τῆς θησαυρὸς καλὴ*, *Depositum egregium*, quod ut Timotheus servet, Apostolus illi præcipit. Jam *ὑγιαίνοντες λόγοι*, *sanis sermones*, sunt nihil aliud, si rem consideremus, quam verbum Evangelii. Cumque fateantur præcipui interpretes, *ἡ θησαυρὸς καὶ τῆς θησαυρὸς καλὴ*, *Depositum egregium* esse verbum Evangelii seu doctrinam sanam & fidem: non videmus ullam rationem, cur diversum à deposito Paulino faciant. Eadem est *ἡ θησαυρὸς καὶ τῆς θησαυρὸς*, *depositum*, de quâ Apostolus ad Timotheum scripsit 1. Ep. c. VI, 20. *O Thimothee, τὴν*

τὸν ὡς ἀγαθὸν ἡνὺλιν, depositum serva. Quod depositum esse doctrinam Evangelii sanam puramque, patet ex oppositis, quæ adduntur ab Apostolo, dicente; *de vitans prophanas vocum inanitates, & oppositiones falsò nominata scientiæ.* Hoc depositum quemadmodum Apostolus habuit, & apud Timotheum deposuit: ita Timotheus quoque habuit, ut non solus haberet, sed apud alios etiam communicando deponeret: juxta c. II, 2. *Quæ audisti à me per multos 2. Tim. II, testes, hæc ὡς ἀγαθόν, depone fidelibus hominibus, qui idonei fuerint etiam alios docere.* v. 2.

§. 20. Hæc (3.) ὡς ἀγαθὸν seu ὡς ἀγαθὸν τὸν ἡνὺλιν, h. e. Depositum, deponitur apud hominem duobus modis: uno, & præcipuo, quando verbum Evangelii ei ita revelatur & proponitur, ut fide promissiones ejus teneat, luasque sibi faciat applicando: Altero, quando tam perfectè ei proponitur & revelatur, ut alios etiam docere, & ad fidem vel similem perfectiorem cognitionem perducere valeat. Probatur hoc vel ex unico loco. 2. Tim. II, 2. *2. Tim. II, Ubi Apostolus hoc dat Timotheo mandatum; & quæ audisti à me per multos testes, hæc depone seu commenda (ὡς ἀγαθόν) fidelibus hominibus, qui erunt idonei, ut alios etiam doceant.* v. 2. Duo hic habemus deponentium exempla, Pauli & Timothei. Paulus deposuit verbum Evangelii apud Timotheum: vi verborum, καὶ ὡς ἡκούσας παρ' ἐμοῦ, *Et quæ audivisti à me.* Si enim Timotheus audivit à Paulo, utique Paulus παρέθετο, deposuit apud Timotheum, docens & audire faciens eum. Ita autem sine omni dubio Paulus apud Timotheum deponere voluit, & deposuit, ut Timotheus ante omnia ipse fide amplecteretur. Imo nisi Paulus hoc de eo sperasset, sibi que persuasisset, non deposuisset apud ipsum verbum Evangelii. Et Acta Apostolica. c. XVI, 1. 2. 3. de Timotheo Act. XVI, testantur, quod ἐμαρτυρεῖτο, *testimonium bonum* (hominis fidelis) v. 1. 2. 3. *obtinuerit ab iis, qui in Lystri & Iconio erant, fratribus; ideoque Paulus voluerit, ut secum exiret.* Nimirum, quia jam fidelis erat, & dignum existimavit Apostolus, apud quem plura de verbo Evangelii deponeret, vera ante omnia fide ab ipso amplectenda, voluit eum secum exire ad prædicandum Evangelium. Ergo verbum Evangelii ab Apostolo apud Timotheum ita est depositum, ut ante omnia ipse Timotheus juxta illud in Christum crederet,

Deinde depositum apud eundem est, ut apud alios ille etiam illud deponeret, non tantum ad communem Christianismum & fidem: sed etiam ad perfectiorem cognitionem & prædicandi officium. Quemadmodum allegato loco Apostolus expressè Timotheo mandat, ut faciat, & deponat verbum Evangelii apud *fideles homines, qui idonei sint, ut alios etiam doceant.* Ita deposuit Apostolus apud Timotheum. Eodem plane modo Timotheus apud alios verbum Evangelii deposuit. Neque enim dubium est, quin ita illud Timotheus apud alios deposuerit, sicut Apostolus ipsi mandavit. Mandavit autem Apostolus, *ἵνα ὁ λόγος καταθήνηται ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ἄνθρωποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἐτέρας διδάσκειν, qui idonei erunt, ut alios quoque doceant.* Requirit 1. ut homines, quibus commendaturus seu depositurus est Timotheus, sint homines *πιστοί, fideles.* Certè non aliam ob causam, quam ut ipsi ante omnia credant verbo Evangelii, fidemque suam per perfectiorem ejus cognitionem auctiorem firmioremque reddant. Quos namque quis infideles esse novit, iis commendare verbum Evangelii, ut id doceant, nullo modo debet; memor illius; *ne date sanctum canibus, nec projicite margaritas vestras ante porcos.* Requirit 2. ut deponat etiam seu commendet ad docendum alios. Cum enim depositum hoc verbum Evangelii deponendum sit ad credendum apud omnes: oportet etiam apud aliquos deponi ad docendum. Habemus, quod verbum Evangelii Apostolus apud Timotheum, Timotheus autem apud alios etiam deposuerit. Jam non videmus ullam dubitandi rationem, cur dici nequeat, eodem modo apud Paulum depositum esse. Hoc equidem fatendum est, quod apud Paulum nemo hominum deposuerit; sed nec per hominem DEUS ipse deposuerit: nihilominus certum est, quod JESUS CHRISTUS ipse apud ipsum deposuerit. Discimus hæc ex ipso Apostolo Gal. I, 1. scribente; *Paulus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per JESUM CHRISTUM, & DEUM Patrem, qui suscitavit illum ex mortuis.* Deposuit autem statim ab initio JESUS per revelationem suam ita, ut fide quoque Paulus amplecteretur. Quo de ipse testatus est Apostolus coram Agrippa Rege; *Unde, Rex Agrippa, ἐγὼ ἐγενόμην ἀπίστῳ, non fui incredulus cælesti visioni*

sioni Act. XXVI, 19. Ubi mox de administratione depositi sui erga alios in Apostolatus officio v. 20. subjungit; *sed his qui sunt Damascus primum, & Hierosolymis, & per omnem Regionem Judææ, deinde & gentibus annuntiabam, ut pœnitentiam agerent, & converterentur ad DEUM, opera facientes digna his, qui resipuissent.* Act. XXVI, v. 19. v. 20.

§. 21. Est autem (4.) verbum Evangelii *ἡ ἀγάπη* seu *ἡ ἀγάπη*, depositum, non in abstracto & in se consideratum, quomodo est cœlestis veritas: sed in concreto, ut sic loquar, quatenus non memoria tantum teneretur (quod quidem non nihil est) sed quatenus fide apprehensum est. Certè enim non possumus dicere commode, quod verbum Evangelii apud aliquem deposuerit DEUS, quando in libro tantum scriptum, & cujusmodi sit, nescitur. Quanquam enim hoc ipsum quoque beneficium est, quando in libro verbum Evangelii ad usum concessum est: longè tamen significantior vox est *ἡ ἀγάπη*, depositum, quàm ut istud solum denotet. Majus quid est, si homo memoria teneat, & ejus semper possit reminisci: Neque tamen hoc quoque usum & vim vocis, quam in scripturis habet, exhaurit; sicut ex locis & exemplis superius adductis facile patere potest. Quod si verò verbo Evangelii sive voce sive scripto proposito creditur, nomen *ἡ ἀγάπη*, depositum, meretur: quemadmodum quando terrenus thesaurus apud aliquem deponitur, hic eum custodiendum accipit, & tuto loco asservat. Quo alludit Apostolus noster 2. Cor. IV, 7. *Habemus autem thesaurum hunc in testaceis vasculis, ut virtutis eminentia sit DEI, & non ex nobis.* Neque enim per thesaurum hunc Apostolus aliud quid, quam Verbum Evangelii, & quidem non tantum qualitercunque cognitum, sed fide quoque asservatum in cordibus, intelligit. Quod clarum fecit v. 5. & 6. scribens; *Non enim nos ipsos pradicamus, sed CHRISTUM IESUM Dominum: nos autem servos vestros propter IESUM. Quoniam DEUS, qui jussit è tenebris illucescere, is est, qui illuxit in cordibus nostris ad illuminationem cognitionis gloriæ DEI, in facie IESU CHRISTI.* 1. Cor. IV. v. 7. v. 5. 6.

§. 22. Unde (5.) rectè concludimus; Etsi verbum Evangelii unum est in se, & unus thesaurus: quatenus tamen à singulis fide teneretur & possidetur, singulorum depositum meritò dicitur, (5.)

tur, & in pluribus quodammodo multiplicatur. Unde Paulus Verbum Evangelii à DEO in corde depositum atque fide apprehensum, vocat in loco nostro *suum depositum*. *Et persuasus sum*, inquit, *quod potens sit τὸ ὁθηκέναι μου, depositum meum custodire in illum diem*. Ita similiter scribere Timotheo potuisset; *καλὸν τὸ ὁθαλάτθην σε φύλαξον, Egregium depositum tuum custodi*: quin non immerito subaudire Pronomen possumus. Si namque Spiritus Sanctus cum unus persona sit, nihilominus pro numero septem Ecclesiarum Apocalypticarum & diversitate donorum septem Spiritus vocari potuit: quidni unum idemque verbum Evangelii, in variis cordium vasculis per fidem depositum, juxta hæc & distincta fidei dona multiplicativo numero efferri possit? Non itaque mirum est, quod supra diximus, Apostolum vocare depositum hoc suum depositum: eò minùs, quia per fidem factum ipsi potentia ad salutem, & thesaurus vitæ æternæ. Atque hæc de τὸ ὁθηκέναι, *Deposito* Apostoli. Vult itaque dicere; Verbum Evangelii, verum vitæ thesaurum, quod per fidem apud me Christus ipse deposuit, in quo sto, per quod etiam salutem consequor, & quod aliis quoque docendo communico, potens ille est custodire mihi in illum diem.

3.
φυλάττειν,
custodire.

LUC. IIX,
V. 12.

§. 23. Pridem indicavimus, quod si constiterit in altera Apostoli nostri Propositione, quæ τὸ ὁθηκέναι, quod nam sit *depositum*, haud difficile futurum sit expositu, quod præterea in eadem Propositione habetur. Sic ergo jam 3. facile etiam apparebit, quid sit φυλάττειν *servare, custodire*, hanc τὸ ὁθηκέναι seu hoc depositum. Est nimirum, facere & curare, ut semper maneat depositum possideaturque, nec ullo modo rapiatur, perque raptum hunc homo illo priveretur. Quomodo verò hoc fiat, ex opposito raptu manifestius fieri, & facilius adhuc intelligi potest. De raptu autem Verbi Evangelici, thesauri cœlestis, Christus ita loquitur; *Qui autem juxta viam sunt, sunt, qui audiunt: deinde venit Diabolus, & tollit sermonem à corde eorum, ne credentes salventur*. Luc. IIX, 12. Clarum hic est, quod à cordibus hominum rapiatur verbum Evangelii, & cœlestis ejus thesaurus auferatur, quando non creditur illi. Si namque illi, qui audiunt verbum, credunt, manet illud in cordibus, tanquam thesaurus depositus, tamdiu, donec homo

homo salvetur per illud. Raptor est Satanas, ut Salvator eum vocat: cum quo simul intelligendum esse mundum malum, qui totus in illo jacet, & corruptam peccato carnem, extra dubium ponit ipsa scriptura, si consulatur. Raptus autem iste non ita fit, quasi Diabolus, mundus & caro eam habeant in verbum Evangelii potestatem, ut illud quodam modo ad se rapiant, & captivum teneant (quandoquidem *verbum Dei non est vinctum* 2. Tim. II, 9.) 2. Tim. II, sed ita, ut fides, qua tenetur, in cordibus non gignatur, vel ex corde rursus, ne retineatur, expellitur & extinguatur. Tunc enim thesaurus coelestis rapitur, non ut à raptoribus possideatur, sed ne homo eum habeat retineatve, DEUSque, qui deponit, eum ad se recipiat. Quemadmodum itaque depositus thesaurus Verbi Evangelici rapitur, seu amittitur per incredulitatem: sic idem custoditur, & retinetur per fidem; per quam etiam fit prima depositio apud hominem, & ex parte hominis. Quando Christus verbum Evangelii prædicat, vel per ministros suos; est ὁ ἄγγελος proponens seu deponens verbum ejusque thesaurum Matt. XIII, 24 31. Quando homo verbo prædicato credit; fit depositio, Quando retinetur fides: custoditur depositum. Si custoditur depositum in illum usque diem: salvatur homo, nec in æternum depositus thesaurus rapietur.

§. 24. Habemus quæ sit custodia depositi. Hæc verò custodia 4. cur ab Apostolo Christo injicitur præstanda? Nonne ipsius fuit, eundem thesaurum custodire; cum ipsius fuerit credere, & in fide perseverare? Certè custodiam hanc ipse Apostolus Timotheo imperavit, quando dixit; *O Timothee τὸ πᾶν κατὰθήκην φύλαξον*, depositum custodi. 1. Tim. VI, 20. Et iterum; *τὸ καλὸν καὶ ὁ ἀγαθὸς κατὰθήκην φύλαξον*, egregium depositum custodi seu serva. Sed supra jam indicavimus, quod custos duplex sit, medius & immediatus, Quorum hic homo est: ille verò DEUS vel Christus per Spiritum Sanctum suum. Probatum etiam hoc est ex ipso Apostolico ad Timotheum mandato posteriori, in quo perspicuè dicit; *Egregium depositum custodi per Spiritum Sanctum, qui inhabitat in nobis*. Unde nostri loci hæc habetur expositio; Et persuasus sum, quod potens sit (Christus) custodire depositum meum, per Spiritum Sanctum suum, quem dedit mihi, & qui

v. 9.

Matt. XIII,

v. 24-31.

4.

Quis φύ-
λάτῃων?
sc. Christus
& Cur?

1. Tim. VI,

v. 20.

2. Tim. I,

v. 14.

ibid,

& qui inhabitat in me. Et meritò hoc dicit Apostolus. Cum namque depositum cœlestis thesauri custodiatur per fidem; fides autem in hominis nullius potestate sit, ad credendum vel in fide perseverandum, sed Christus per Spiritum Sanctum suum thesaurum verbi depositurus, fidem in nobis gignat, eandemque conseruet: jure sanè Apostolus custodiam tanti depositi Christo, cuius etiam est dare Spiritum Sanctum, tribuit, & ad ipsum respexit. Sed cur Apostolus non sui ipsius facit mentionem, quod depositum custoditurus sit; sicut Timotheum adhortatus est, ut custodiret?

Resp. (1.) Videtur haud difficilis esse responsio. Nam (1.) Apostolus voluntatem suam faciendi omne id, quod suum, tanquam hominis regenerati, est, orando sc. cooperando Spiritui Sancto, eidemque non resistendo, præsупponit, & verbo, *πειπόμενος*, *persuassus sum*, subindicat. Nisi enim Apostolus optasset, desiderasset & orasset, ut Christus custodiret depositum suum, non fuisset unquam sollicitus de custodia depositi, multoque minùs de divina custodia sibi persuasisset. Ineptissimus sanè verborum nostrorum sensus hic foret; Persuassus sum, quod ille (Christus) potens sit custodire depositum meum in illum diem, si ego velim: at ego non volo, vel futurum est, ut aliquando non velim. (2.) Etiam si Apostolus suam voluntatem præsупposuit, & subindicavit: non potuit tamen piè suæ voluntati confidere, aut perseverantiæ suæ finalis fundamentum in eâ ponere, sed unicum illius fundamentum in hoc ponere debuit, quod DEUS potens esset, idemque vellet, depositum ejus custodire in illum diem. Ratio est; quia velle custodire depositum ad finem usque, & facere, quod homini renato datur, & faciendum est: non est in ullius hominis potestate, nisi Christus tam potenter det, ut à Diabolo, mundo & carne impediri nequeat, sed per fidem & potentiam ejus omnes isti superentur hostes. Temeritatem aliquam sapuisset, si Apostolus dixisset; Ego certus sum, quod depositum meum custoditurus sim. Quid enim hoc abest à gloriatione de seipso: cum in solo Domino gloriandum sit? Hic verò piissimus sensus est; Persuassus sum, quod, licet ego infirmus nimis sim, quam ut per me depositum meum custodiam, Christus, quem scio mihi propitium, & à partibus meis stare, ut in ordine suo ad salutem, velit etiam

etiam præstare, quod non possum, & dare mihi id, quod ex me non habeo, potens sit omnia hæc, quæ vult præstare & dare, facere, atque sic depositum meum custodire in illum diem; atque hoc perseverantiæ meæ finalis fundamentum est, quam desidero, & de qua sollicitus sum. Infirmi-
tatem itaque tantam Apostolus agnoscit suam, ut etiam non habeat in potestate suâ, velle quod nunc velit: non dubitat autem, Christum non tantum velle, sed posse etiam facere, adeoque certò futurum esse, ut velit, sicut nunc velle dederit, atque sic depositum suum per fidem custoditurum esse potentissimè. Sed & (3.) Apostolus ex omni eo, quod de Christo persuasum habet, velle & posse etiam illum depositum suum custodire, docet nos argumentari pro voluntate suâ constanti custodiendi, quantum in se, depositum suum, ex ratione summæ ingrati-
tudinis. Quis enim hoc non intelligat, quod, cum Apostolus de voluntate & potentiâ Christi, dandi & facien-
di omnia, etiam voluntatem custodiendi per fidem, ipsamque fidem custodientem, idem futurus fuisset ingrati-
ssimus & impiissi-
mus, si tantæ gratiæ beneficioque restitisset, & repudiasset? A qua ingrati-
tudine & impietate Apostolum longissimè abfuisse, ipso etiam tacente, nobis credendum est.

(3.)

§. 25. Quænam §. *δυναμὶς* seu *potentia*, quam Apostolus significat, cum dicit; *δυνατὶς ἐστὶ, potens est*: non diu quærendum est. Supra namque diximus, cum de coherentiâ utriusque Propositionis Apostolicæ ageremus, quòd in priori Propositione dictum esset in genere, quod Apostolus Christum noverit secundum omnia, quæ divina revelatio proponit; nunc autem in specie de potentia, quâ quod vult, omne facere possit, loquatur. Sine omni itaq; tropo vox *δυνατὶς, potens*, omnipotentiam DEI significat, relata quidem ad certum effectum; qui est custodia seu servatio depositi. Nam quantum ad omnipotentiam in se considerata attinet: significata illa est in priori propositione; *scio, cui credidi*. Jam verò relativè ad certum effectum, custodiam depositi, eam considerat. Quasi dicat; Scio eum, cui credidi, quod non tantum homo, sed & DEus, misericordissimus & pronissimus, promptissimusque Mediator, omniscius, omnipotens sit; In specie & in primis persuasus sum, quod per omnipotentiam suam, *potens* etiam sit custodire depositum meum in illum diem. At-

§.
Quæ *δυναμὶς*?

E e e

que

que hanc potentiam vel omnipotentiam Apostolus opponit quidem omnibus depositi insidiatoribus & raptoribus: in subsidium autem dat infirmitati suæ. In subsidium, inquam, dat infirmitati suæ: quam Apostolum insinuasse & agnovisse, supra jam indicavimus. Vult namque dicere; persuasus sum, quod, quamvis ego infirmus nimis sim, ipse tamen sit potentissimus, ut infirmitatem meam cupientis & volentis, corroboraret, quantum ad victoriam abunde est, atque adeo hac ratione depositum meum custodiat in illum usque diem. Simul verò Apostolus hanc Christi potentiam opponit, depositi insidiatoribus & raptoribus: qui sunt, ut jam notum est, Satanas cum mundo & carne, suis instrumentis & subditis. His potentia Christi depositum cœlestis thesauri custodientis ita opponitur, ut constituatur longè istorum potentia potentior, & ab iisdem plane insuperabilis. Adeo quidem hostes isti potentes sunt, ut fideles Christi, quoties infirmitatem suam agnoscunt, ejusdemque recordantur, non parum, & meritò quidem, terreantur; Conscii sibi probè, quod ad resistendum eorum potentiæ & viribus longè non sint sufficientes paresque, quò minùs fidem ipsis, & cum fide thesaurum depositum eripiant. Ideo consolatur se Apostolus noster per potentiam Christi longissimè superiorem, per quam infirmum confortaturus, & certam victoriam ipsi daturus sit, ut in fide confirmatus & perseverans teneat retineatque thesaurum, nec portæ inferorum ad eripiendum prævaleant. *Joh. Crocius* conjungit quidem hic cum potentia voluntatem. *Non*, inquit, *absolutam intelligit* (potentiam) *sed actualem atq; cum voluntate conjunctam, quæ agendo se exserit: sicut Act. XX, 32. 2. Cor. IX, 8.* ita ille. Sed hoc nobis opus non est.

Ioh. Croc.
h. l.

6.
Terminus
ad quem.
qui est,
ille dies.

Ioh. Croc.
h. l.

§. 26. Sequitur 6. In Propositione nostra Apostolica posteriori, *Terminus ad Quem* custodiæ thesauri depositi. Hic verò *Terminus ad Quem* est ἐκείνη ἡμέρα, *ille dies*. De quo *Iustinianus* in h. l. scribit; *illum autem diem supremum judicij intelligit, cum sua unicuiq; aut merces aut pœna reddetur*. Et *Joh. Crocius* in h. l. per *diem illum* intelligit *extremum*, qui καὶ ἐξοχλῶ sic appellatur *dies ille*: pro illo alibi nominat πᾶσι, id est, *adventum Christi*. *1. Thess. II. 19. V, 23.* Hæc ille. Nec res obscura est: nisi quod ex textu nostro ita licet progredi; *potens est custodire in illum usq; diem,*

diem, quo non amplius custodia talis, contra Satanam, mundum & carnem necessaria existet, nec ego adhuc tum infirmus futurus sum. Hic verò dies respectu pugnae & periculi in universum concedetur Ecclesiae & fidelibus Christi tempore extremi iudicii: quo omnibus summa quaedam perfectio, aeterna gloria & interminabilis triumphus dabitur. Interea, quia, ut ex modò dictis apparet, dies iudicii extremus hic non tam consideratur, ut dies iudicii, vel retributionis bonorum & malorum, mercedis & poenae, quàm ut terminus pugnae & periculi: planum est, quod ad hunc diem pertineat, eidemque æquipolleat dies beatæ mortis, etiam ante ultimum iudicii diem. Nam cum in hoc die mortis, quocunque etiam veniat tempore, omnis pugna & periculum fidelis hominis desinat, sequitur, quod si depositum cœlestis thesauri ad mortis usque momentum custoditum fuerit, eripi amplius nunquam queat. Atque hinc jam constat clarissime, quod custodia depositi cœlestis in illum usque diem ex parte DEI sit partim donum perseverantiæ in fide, quo homo facere, quod suum est, ad perseverandum in fide potest; partim verò actuale quoque auxilium Spiritus Sancti ad eandem in fide perseverantiam necessarium. Et si jam quæratur, quidnam sit in hac Propositione Apostoli posteriori, de quo ille persuasus sit, uno verbo responderi potest; Est perseverantia in fide Christi, verbum Evangelii & cum eo atque per illud omnem cœlestem thesaurum sibi depositum apprehendente & retinente custodienteque usque ad illud tempus, quo eripi atque amitti amplius non potest, qui in universum respectu Ecclesiae & omnium fidelium dies extremi iudicii; respectu autem eorum, qui ante illius adventum morientur, dies mortis uniuscujusque hominis.

§. 27. Superest 7. videre, quam de hac finali in fide perseverantia & custodia cœlestis thesauri *persuasionem* habeat Apostolus? *πεπεισμεν*, *persuassus sum*: inquit. De hac persuasione ^{7.} *Persuasio Apostoli.* etiam Pontificii habent, quod non plane displicet, & veritas rei quodammodo illis extorquet. In genere *Estius* ad 2. Tim. I. v. 5. *Estius* ad annotat; *Certus sum*, Græcè *πεπεισμεν*, quod alij vertunt *persuassus sum*, aut *persuassum habeo*. Idem verbum habetur infra hoc eodem capite, *Certus sum*, quia potens &c. Unde discimus, vocabulum esse

generale ad significandum persuasionem, qua quid ut certum habetur; sive morali (quam vocant) certitudine, sive eâ, quam divina facit auctoritas, id est, certitudine fidei. Nam fide certus erat Apostolus, DEUM esse potentem servare depositum suum. At hoc modo non noverat fidem non fictam in Timotheo habitare; sed id longâ experientia didicerat &c. Ad nostrum autem locum scribit; hic procul dubio debet accipi persuasio certissima, qua habetur ex verbo DEI. Eandem certitudinem fidei statuere coguntur illi omnes, ex Pontificiis, qui cum *Thoma Aquinate* existimant, Apostolum Paulum de perseverantia sua in fide, & custodia depositi thesauri in illum diem, specialem revelationem divinam habuisse. Talis namque divina specialis revelatio divinam fidem requisivit. *Iustinianus* in h.l. nihil quidem de verbo hoc habet: sed ad Rom. IIX, 38. & 2. Tim. I, 5. de humana tantum certitudine & persuasionem, interpretatur: alios tamen de certitudine fidei accipere, negare non potest. *Ioh. Crocius* verò scribit; jam fiduciam declarat (Apostolus) quam *Theophylactus* non immerito miratur. βαβαι, inquit, & παρρησίας ἡ ἀδυσκλήτης ἐλπίς. Non in se fiduciam collocat, quod possit depositum servare: non in terra: neminem hic invenit, qui securitatem præstet. A terrâ in cælum subvectus uni DEO se applicat: neq; tamen hic nominat. De illo loqui per se patebat, cui crediderat. A quo persuasus sit, non exprimit. Non tamen temeraria fuit persuasio. Certum tamen, persuasum fuisse à Spiritu Sancto, qui testatur una cum Spiritu nostro, nos esse filios DEI. Rom. IIX. Poterat dicere, persuasus sum, quod sit servaturus: maluit potentia mentionem inferre. Haftenus *Crocius*. Nos (1.) statui-
 tentia po-
 nitur (1.)
 mus, rectè observari ab interpretibus, quod h.l. πειπτομαι, persuasus sum, certitudinem fidei denotet. Persuasio namque hæc nihil aliud est, quam fides certa suis rationibus persuadentibus nixa. Noster Apostolus ipse permutat cum verbo οἶδα, novi. Postquam enim dixit; οἶδα, novi eum, cui credidi: nunc dicit verbo Synonymo emphatico, πειπτομαι, persuasus sum. Potuisset sane dicere; Novi eum, cui credidi (qualis quantusve sit,) & inprimis novi, quod potens sit &c. Sed pro eo, quod repetendum fuisset verbum, οἶδα, novi, maluit Synonymum emphaticum usurpare, & dicere, καὶ πειπτομαι, persuasus sum. Quemadmodum jam (2.)
 Fides

Fides alia divina est, alia humana : Ita libenter concedimus, dari etiam aliam persuasionem divinam, aliam humanam. Unde dicere nolumus, Verbum *πέπδσμεν*, *persuafus sum*, semper significare certitudinem fidei. Interea (3.) ineptè etiam quis concludat, quandoquidem idem verbum, *πέπδσμεν*, *persuafus sum*, nonnunquam significet certitudinem fidei humanæ, vel fidem humanam humanis rationibus nixam, ideo nunquam significare fidem divinam, vel certitudinem divinæ fidei. Falsum quoque (4.) dicimus, verbum *πέπδσμεν*, *persuafus sum*, propriè tantum significare certitudinem fidei humanæ; impropriè, certitudinem fidei divinæ. Quemadmodum omnium, nisi fallor, consensu ineptissimè quis dixerit, Fidem propriè significare fidem humanam, impropriè divinam. Contra (5.) dicendum potius, quod, quemadmodum magis propriè (ut sic loquar) vox fides significat fidem divinam; fidem verò humanam non quidem planè impropriè, analogicè tamen; eo quod fides divina sit humanâ longè nobilior, excellentior & certior, adeoque potissima significatio; sic persuasio etiam propriissimè certitudinem fidei divinæ, analogicè verò certitudinem humanæ fidei denotet. In hoc itaque (6.) nostro loco, *πέπδσμεν*, *persuafus sum*, significare certitudinem fidei divinæ, rectè concedit *Estius*, & extra dubium ponit. Ratio in promatu est, quod objectum ejus divinum sit, DEI omnipotentia in custodiendo deposito cœlesti. Hæc potentia seu omnipotentia divina profectò ab Apostolo credita est fide divinâ, & ex persuasionem divinâ; eodemque modo ab omnibus Christianis credenda est. Cumque (7.) probatum sit, significationem verbi *πέπδσμεν*, *persuafus sum*, potissimam hanc esse, quâ persuasionem seu certitudinem fidei divinæ denotat: In hac potissima significatione eò magis nobis inhærendum est, quia de re divina seu fidei sermo est Apostolo. Nullo igitur modo nos Pontificii nonnulli suis nugis & dubitationibus hinc dimovebunt. Quando (8.) quæritur, à quo Apostolus ita persuasus: rectè quidem id à Spiritu Sancto factum esse dicitur, qui testimonium perhibeat una cum spiritu nostro, sicut quòd nos filii DEI, sic etiam quòd DEUS seu Christus sit omnipotens. Non tamen istud Spiritus Sancti cum spiritu nostro testantis testimonium à verbo Evange-

(3.)

(4.)

(5.)

(6.)

(7.)

(8.)

lī & fundamento ejus separandum est ; sed dicendum, quod quemadmodum Apostolus scivit ex verbo DEI (ut supra probatum) cui credidisset ; sic idem etiam persuasus fuerit à Spiritu Sancto per fundamenta verbi divini certa. Hæc de nostro loco, quantum institutum permittit, dicta sunt.

§. 28. Ex loco Apostolico hætenus exposito deducemus quædam de perseverantia sanctorum seu fidelium finali Porisma-
 ta: de hac namque perseverantia aliqua dicere & agere præsentis nostri instituti est ; licet aliàs plures ex eodem loco doctrinæ elici possent. Esto itaque Porisma. I. *Datur aliqua sanctorum seu fidelium de futurâ suâ & finali perseverantiâ certitudo.* Non videtur hoc longâ probatione opus habere. Habemus namque in nostro loco exemplum Divi Apostoli Pauli. Novit hic eum, cui credidit, & persuasus fuit, quod potens esset, servare ipsi depositum ipsius in illum diem. Quæ verba, juxta expositionem præmissam, non tantum laudant divinam potentiam Christi, quod posset depositum Apostoli custodire seu servare in illum diem; sed voluntatem ejus quoque ante omnia significant, quâ facere velit, quod potest. Novit namque omninò Apostolus, quod Christus depositum servare vellet: aliàs nihil ipsi profuisset, etiamsi posset ; nec quicquam solatii inde haurire potuisset. Quid verò etiam Apostolus Christo credidit aliud, quam quod servare vellet depositum ita, ut non erubesceret? Hoc certè est, quod credidit. Sed impugnari potuit fides hæc eo argumento, quasi potens non esset præstare, quod vellet. Cui verò tentationi Apostolus eam opposuit persuasionem, quâ, quod Christus potens esset depositum servare in illum usque diem, certissimus erat. Hæc novit, & de his persuasus erat Apostolus, quantum ad Christum. Inde verò non potuit non certus esse de perseverantia in fide finali. Ipse enim credidit: Christus non tantum facere voluit, sed & facere potuit. Stultum foret profectò Apostolo hanc dubitationem impingere; num ipse etiam facturus esset, quod Christus facere daret. De hoc namque dubitare est facere nolle. Si namque Christus dat homini, ut possit facere, quod faciendum est, modò facere velit: certè homo, qui non facit, non vult facere. Quod si non vult facere, stultus est, si dubi-

tat de futuro. Quod namque non vult, certum est, futurum non esse; cum Christus neminem cogat, ut invitus bonum faciat. Nemo verò etiam, qui non vult facere, quod sibi faciendum, etiamsi Christus dederit, ex animo erit sollicitus. Omnis quoque sollicitudo in hoc acquiescit, si certa redditur de voluntate & potentia Christi.

§. 29. Porism. II. *Certitudo sanctorum seu fidelium de finali Porism. II. in fide perseverantia, non est extraordinaria & quibusdam peculiaris; sed ordinaria, & omnibus in ordine divino Verboq; Evangelij communis.* Hoc Porisma non tantum contra Pontificios, sed & Calvinianos pugnat. Ex Pontificiis namque sunt, ut suo loco jam dictum est, qui per extraordinariam & peculiarem prorsus revelationem Apostolum Paulum putant de suâ ad finem usque perseverantiâ certum factum esse. Verum extraordinaria ista & peculiaris revelatio figmentum est, nec in scriptura ullum fundamentum habet; excogitatum tantum ad tuendam falsam hypothesein, quasi nemo ordinariè de sua perseverantiâ certus esse queat, sed omnes de fine suo & salute dubitare debeant. Apostolus noster, ut in expositione loci nostri annotatum est, non tantum nullius extraordinariæ & sibi peculiaris revelationis meminit; sed ad ipsum quoque Evangelium, cujus præco fuit, nec ob id erubuit, nos revocat, tanquam ex quo noverit eum, cui credidit, & persuasus fuerit, quod depositum suum servare posset in illum usque diem. Ita idem Apostolus Rom. IIX, 38. 39. *per suasus etiam Rom. IIX. fuit, quod nihil quicquam, nullave creatura ipsum posset separare à di-* v. 38. 39. *lectione DEI, quæ est in CHRISTO JESU, Domino nostro.* Sed dilectionem DEI intellexit, quatenus in CHRISTO JESU est, Domino nostro, nimirum, prout nobis in Evangelio prædicatur: & quatenus longè vincimus per eum, qui dilexit nos in Christo. Nec certitudinem persuasionis istius sibi soli adscripsit, tanquam peculiarem; sed communem fecit cum omnibus fidelibus, dicens; *Neq; ulla creatura alia poterit ñµās nos separare à di-* ibid. v. ult. *lectione DEI, quæ est in CHRISTO JESU, τῷ κυρίῳ ñµῶν, Domino nostro.* Calvinianos porrò quod attinet: Certitudinem solis tamen electis, non ex universali salutis ordine, sed absoluto DEI decreto propriam faciunt. Neque etiam, quotquot absolutum de

de salvandis quibusdam tantum hominibus decretum Electionis statuunt, aliter de perseverantia sanctorum seu Electorum sentire possunt. Contra hos itaque omnes dicimus, Certitudinem fidelium de suâ perseverantiâ ordinariam ita esse, ut omnibus in ordine divino verboque Evangelii communis sit. Quanquam enim finalis perseverantia solis ad vitam electis eventualiter propria sit; non tamen per se & ex absoluto quodam DEI decreto talis est. Neque Apostolus noster ullius absoluti decreti aut doni Electis proprii meminit: sed ex communibus omnium fidelium principiis, quod ex Evangelio omnibus gentibus à se doctore gentium, prædicato noverit eum, cui credidit, & de potentia ejus persuasus simul sit, procedit. Sicut & Timotheum de depositi sermonum sanctorum Evangelicorum, non absoluti aliqujus decreti, commonefacit. Ordinem autem divinum inculcat Apostolus. Rom. IIX. 28. 29. 30. Ubi eis, qui καὶ ἀγαπᾷ θεόν, juxta propositum, vocati sunt, DEUMque amant, omnia in bonum (usque ad finem, adeoque in bonum etiam finalis perseverantiæ) cooperari docet. Et rationem ab ordine propositi divini infallibiliter exequendi desumit; *quoniam, quos DEUS præcognovit* (juxta propositum Evangelii vocatos, DEUMque amantes) *prædestinavit etiam conformes fieri imaginis filij sui, ut ille sit primogenitus* (non inter paucos, sed) *inter multos fratres. Quos autem* (ita) *prædestinavit, eos etiam* (ita) *vocavit; & quos* (ita) *vocavit, eos etiam* (ita) *justificavit; & quos* (ita) *justificavit, eos etiam* (ita) *glorificavit.* Quomodo ex præscientia vocationis fidei, & amoris DEI, hoc est, ex præscientia fidei per charitatem DEI operantis, decretum prædestinationis oriundum; reliquorum autem, vocationis, justificationis & glorificationis infallibilis certitudo ex prædestinationis decreto nascuntur.

Porism. III. §. 30. Porism. III. *Certitudo sanctorum seu fidelium de finali in fide perseverantia, ex parte DEI considerata, de fide est; ut impium sit, de ea dubitare.* Hoc est, quod Apostolus dicit; *Novi* (eum,) *cui credidi; & persuasus sum, quod potens sit depositum meum custodire in illum diem.* οἶδα, novi, inquit; & πεπεισμεν, persuasus sum, quæ verba fidei esse, suo jam loco expositum fuit. Novit Apostolus & persuasus fuit, quàm misericors DEUS in Christo, quàm

quàm ardens amore, quàm promptus ad juvandum, quàm cupidus salutis nostræ, quam potens sit: quod in voluntate ejus promptissima & omnipotentia ejus invicta tota nostra salus versetur. Hæc autem omnia omnibus fidelibus credenda sunt, juxta doctrinam Evangelii. Utrique ergo de fide est, DEUM, quantum in se, velle & posse depositum nostrum nobis custodire per finalem in fide perseverantiam, usque in illum diem. Contrà itaque fidem est, ullum de DEO habere dubium, seu propter DEUM de finali in fide perseverantia dubitare.

§. 31. Porism. IV. *Dubitare de finali in fide perseverantia* Porism. IV *contra fidem est; ex infirmitate carnis & tentatione Satanae oriundum.* Ratio hujus Porismatis est, quia fidei est, omnibus fidelibus seu sanctis communis, velle perseverare. Adeo certum hoc est, ut vera fides non sit, quæ non vult perseverare: nec verè fidelis est, qui sibi non proposuit in fide perseverare. Qui namque vult salvus fieri; credere debet, quod DEUS salutem nec promiserit, nec daturus sit iis, qui ad finem non volunt perseverare in fide. Oportet ergo eum ita credere, ut velit ad finem usque in fide perseverare. Objiciat forte quis; non sufficere ad certitudinem de finali in fide perseverantia voluntatem hominis præsentem; sed requiri certitudinem de futuro facto; hanc autem esse non posse, nisi conjecturalem & probabilem; adeoque non divinam, nisi ex absoluto divino decreto eam deduxerimus, quod juxta superius dicta, faciendum non est. Verum enim verò, inquam, omninò requiritur certitudo de futuro facto. Sed ad hanc Apostolo nostro nihil requiritur, præter præsens de perseverando propositum & voluntatem, & potentiam DEI ad custodiendum depositum in futurum usque diem illum. Hæc namque facit, ut volens nunc, in posterum quoque velit, sicut ipse debet in posterum velle. Quæ cum ita se habeant: patet, quod qui fidem veram habet, non possit dubitare de finali suâ perseverantiâ, cum perseverantia in fide sit de naturâ fidei; tanquam quæ est inter ea, quæ manent, si juxta communem naturam suam spectatur. Contrà verò quisquis dubitat de finali suâ perseverantiâ, & quatenus dubitat, carnalis

lis est vel etiam malitiosus, plus tribuens jam & indulgens carnis infirmitati, & Diaboli tentationibus, quam fidei suæ & DEO. Victoria namque nostra, quâ mundum cum carne & Diabolo vincimus, fides est. Fidei autem, quæ victoria nostra, si dubitando victoria demitur; quomodo vera fides manere potest? Et qui non hypocrita erit, qui fidem suam facit non vincentem.

Porism. V. §. 32. *Porism. V. Falsum dicunt, quicunque dicunt, ad Certitudinem sanctorum seu fidelium de finali sua perseverantia requiri, absolutum DEI decretum, juxta quod irresistibiliter fidem det, & constanter atque inamissibiliter conservet.* Hoc iterum concludimus, contra absoluti divini decreti ejusmodi patronos. Confundunt ejusmodi homines status hominis diversos, & diversos certitudinis gradus destruunt. Alius status hominum in Ecclesia militante est: alius in Ecclesia triumphante. sic alius gradus est certitudinis in Ecclesia militante: alius in triumphante. Ut ergo status Ecclesiæ triumphantis non tollit statum Ecclesiæ militantis: ita certitudo status Ecclesiæ triumphantis, non tollit certitudinem status Ecclesiæ militantis. Certitudo autem status Ecclesiæ triumphantis hæc est, quâ beati certi sunt, se in æternum amplius excidere non posse: at certitudo Ecclesiæ militanti hæc sufficit, quâ certâ est, se posse non excidere, & vult non excidere cum auxilio divino infallibili. Qui ergo sibi certitudinem Ecclesiæ triumphantis tribuunt, ex statu Ecclesiæ militantis in statum Ecclesiæ triumphantis superbè se extollunt. Et qui ad certitudinem finalis perseverantiæ requirunt certitudinem irresistibilis divinæ, non tantum potentiæ, sed voluntatis etiam absolutæ: quid nos docebunt de Protoplastorum parentum, Adami & Evæ, certitudine? Dicant nobis, annon hi habuerint perfectam naturam, cujus viribus perfectè DEUM amare, & præcepta ejus servare potuerint? si non habuerunt, quid mirum est, si non finaliter perseverarunt. Sin habuerunt: certè non habuerunt, ut labi non possent; lapsi siquidem sunt. Quare datur aliqua potentia sufficiens, ad actum ipsum producendum, licet eum non producat. Num verò iidem de per-

perseverantia sua finali certitudinem habuerunt, & de eâdem certi esse debuerunt? si habere potuerunt certitudinem: sequitur, quod aliqua detur certitudo de re quapiam, licet eventus alius esse possit; nimirum, certitudo in certo ordine, quam volumus. Quod si certitudinem nec habere potuerunt, nec debuerunt; quid ergo mali perpetrarunt, quando non fecerunt, quod facere nunquam potuerunt vel debuerunt? Absurdi sane hi homines sunt. Quid namque culpæ in eo est, qui nunquam facere potuit, nec debuit, propter quod tamen condemnatur? sed debuit tamen, voluitque, sicut ex præcepto divino notum est; in quod sane consensit.

Porism. VI

§. 33. Porism. VI. *Certitudo sanctorum seu fidelium de finali in fide perseverantia non oritur ex solo interno Spiritus Sancti, cum spiritu nostro, testimonio: sed illo, quod per verbum Evangelij fit.* Fallunt & falluntur, quotquot Spiritus Sancti testimonium, de quo Apostolus dicit; *Spiritus testatur una cum spiritu nostro, quod filij DEI sumus*, de immediato, quod internum vocant, Spiritus Sancti testimonio accipiunt. Mediatum namque illud est per verbum promissionis Evangelicæ. Spiritus namque noster testatur de fide, quam habemus, ita ut evidenter sciamus, & sentiamus nos credere: quando verò fidem hanc nostram ad verbum Evangelij examinamus, per id Spiritus Sanctus contestatur fidem nostram veram esse, cum talis sit, qualem Evangelium describit.

Porism. VII.

§. 34. Porism. VII. *Qui vult de sua in fide perseverantia certus & persuasus esse, imitetur exemplum Apostoli; proponendo sibi voluntatem & potentiam DEI, depositum fidei commissum custodituri in illum diem; & dicendo, Quam ob causam patior, neque tamen erubesco.* Ita namque videmus Apostolum certum & persuasum fuisse. Novit ille eum, cui credidit, & de potentia ejus fuit persuasus; quo fundamento nixus passus est patienter, nec erubuit, sed perseverare apud se constituit. Quisquis ergo de sua in fide perseverantia sollicitus redditus est; Christum sibi proponat volentem & potentem: eoque nixus dicat; perseverabo, nec erubescam, quicquid etiam patiar.

Porism.
II X.

§. 35. Porism. II X. *Iis, qui de finali sua in fide perseve-
rantia nimium solliciti sunt, aut hesitant graviter, dicendum est,
quod hesitanti de potentia Christi patri lunatici pueri dictum est;
si tu potes credere, omnia enim possibilia sunt credenti: Ubi se-
curus redditur, qui respondet; Credo, Domine, adjuva incre-
dulitatem meam. Non enim major difficultas est, imò minor
est, in fide perseverare, quàm fidem primò concipere. Novi-
eum, inquit Apostolus noster, cui credidi: Quasi dicat; qua-
lem cognovi, cùm credidi, talem adhuc esse novi; ideoque in
posterum quoque credam, nec erubescam. Atque hæc
hactenus de certitudine perseverantiæ,
cum bono DEO, dicta
sunto,*

CUI SOLI LAUS SIT, HONOR ET GLORIA.

A M E N.

FINIS.



... (1.) ...



DISPUTATIO THEOLOGICA,
DE
ASCENSIONE CHRISTI,

ex
Verbis Christi,

Joh. VI. vers. 61. & 62.

Τὸ ποῦ ὑμεῖς σκανδαλίζεσθε; εἰάν τις θεωρῇτε τὸ υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου
ἀναβαίνοντα, ὅπως ἐγὼ τὸ δεύτερον;

§. I.



E verbis tractandis admo- Proœmiũ.

nuit nos non tantũ id, quod nuperã de
Spirituali corporis Christi manducatio-
ne, & sanguinis ejus bibitione ex contextu
Johannæo meditari sumus, & disputavi-
mus. sed instans quoque Christianæ Ec-
clesiæ super Salvatoris gloriosã in cœlos
ascensione festivitas.

Quammodum
enim præmissa hîc ex vers. 61. & 62. Cap. VI. Johannis Evangeli-
stæ, vel Christi potius apud Evangelistam verba confirmant id,
quod Salvator ad Judæos & discipulos de Spirituali corporis &
sanguinis sui manducatione & bibitione concionatus fuerat (sicut
infra videbimus:) ita Ascensum ejusdem Salvatoris, dicentis;
Si ergo videritis Filium hominis Ascendentem (eò,) ubi erat prius,

Ggg

mani-

manifestè prædicunt. Considerabimus itaque cum bono DEO verba; cuius æternum Numen devotè imploramus, ut Spiritus sui sancti auxilio, propter Jesum Christum, Filium suum, præstò nobis esse clementissimè, & veritatem cœlestem edocere velit?

Textus,
cum versi-
onibus.

Vulgar.
Eras. Ro-
terod.

Bez.

Eras.
Schmid.

Syr.

Arab.

Deodat.

B. Luth.

Confide-
ratio Tex-
tus.

In quâ
Duo.

§. 2. Textus itaque sic habet: Τὸ τοῦ υἱοῦ σκανδαλίζει; (inquit Salvator ad murmurantes) εἰ ἂν εἶδεω ἡμεῖς τὸ υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα, ὅπως ἦν τὸ πρότερον; In cuius Versionibus non esse insignem variationem, si nude modò eas allegemus, apparere potest. *Vulgatus* itaque transtulit: *Hoc vos scandalizat? si ergò videritis Filium hominis ascendentem, ubi erat prius.* *Erasmus* verò *Roterodamus* ita: *Hoc vos offendit? Quid igitur, si videritis Filium hominis ascendentem eò, ubi erat prius?* *Beza* post eum vertit: *Hoc vos offendit? Quid, si igitur spectaveritis Filium hominis ascendentem eò, ubi erat prius.* *Erasmus Schmidius* amplius quid supplet: *Hoc vos offendit? Quid ergò fiet vobis, quando videritis Filium hominis ascendentem eò, ubi erat prius?* *Syrus* apud *Tremellium & Trostium*: *Hoc offendit vos? (Quid) si spectaveritis igitur Filium hominis ascendentem in locum, ubi erat ab initio?* *Arabis* Versio ita redditur: *Hoc dubitare facit vos? Quomodo verò, si videritis Filium hominis, (quando) ascendet ad ubi erat prius?* *Deodati Italica* ita habebit latine: *Hoc vos offendit? Quid erit (fiet) igitur, quando videritis Filium hominis ascendere, ubi ille erat primò?* Quomodo etiam *Genevensium Gallica*. *B. Lutherus noster*: *Ärgert euch das? wie wann ihr dann sehen werdet des Menschen Sohn auffahren / dahin da er vor war.* Variationem in verbis aliquam videmus: sensui verò nihil importabit diversitatis. Quare posuisse sufficiat: nec nullo examine opus fuerit. Hoc verò in Expositione verborum clarius fiet, quod quorundam Translationum supplementis vel opus non sit, vel illi hic in eum sensum abutantur.

§. 3. Quantum jam ad verborum Explicationem attinet: duo nobis agenda erunt; *unum*, ut simplicem verborum sensum investigemus; *alterum*, ut, quodnam Christi, in his verbis comprehensum, sit argumentum videamus. Extra namque dubium Salvator murmurantibus discipulis, & dicentibus, *Durus est hic sermo: quis potest eum audire?* verba sua opponit, & aliquo eos argumento refutat, incredulitatemque eorum retundit.

§. 4. A'

§. 4. A' verbis I. quorum simplex sensus inquirendus est, initium faciendum est. Dicit itaque Salvator. 1. Τὸ τοῦ ὑμῶν σκανδαλίζει; *Hoc vos offendit?* Relativum Neutrum (1.) refertur sine dubio ad λόγον, sermonem seu concionem Christi, de quo in præcedentibus vers. 61. verbis discipuli murmurantes dixerunt: σκληρόν ἐστιν ἡ τοῦ λόγου, *durus est hic sermo, quis potest eum audire?* Nisi quod hoc ipsum Neutrum, Τὸ τοῦ, *Hoc*, ad rem refertur, non ad vocem λόγου, *Sermo, Concio* q.d. num hæc res, quam locutus sum vobis, vos offendit? Quæ autem res ista sit, ex concionis ipsius argumento constare haud difficulter potest. In his namque verbis summa comprehensa est; *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi: si quis ederit ex hoc pane, vivet in æternum: Ego panis, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vitâ.* vers. 51. *Qui edit carnem meam, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: Ego suscitabo eum in novissimo die. Caro enim mea verè est cibus, et sanguis meus verè est potus. Qui edit meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo.* vers. 54. 55. 56. Verùm cum in his verbis distincta dici animadvertant Interpretes: quodnam eorum significetur, non consentiunt. Auctores, inquit Maldonatus in h. l. inter se dissentiunt, quod alij hoc referant ad id, quod dixerat se de cælo descendisse vers. 41. Nam eam etiam ob causam Judæi murmuraverant. Quasi dicat, cum videbitis filium hominis ascendentem, ubi erat prius, tunc nimirum scandalizari desinetis, intelligetisq., me de cælo descendisse, cum nemo è cælo ascendere possit, nisi qui descendit de cælo, filius hominis, qui est in cælo. Sic Chrysostomus, Theodorus Heracleensis, Theophylact. et Euthym. Alij referunt ad id, quod dixerat versu 54. *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* Quasi probet modo carnem suam vitam æternam dare posse, quia caro DEI: quod ex eo probat, quod in cælum sit ascensurus. Sic Cyrillus et Leontius. Alij ad id, quod offensi discipuli illi fuerant versu 52. *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Quasi modum doceat, quo carnem suam illis ad manducandum daturus sit, nimirum non concisam, ut illi putabant, in frustra, cum eam integram atq. incorruptam in cælum esset illaturus, sed sub Sacramento. Sic Augustinus, Beda et Rupertus. Quæ interpretatio (pergit Jesuita suum

I.
Expositio
simplicis
sensus.

Et quidem

I.
Verborū;
τὸ τοῦ ὑμῶν
σκανδαλί-
ζει?

ubi (1.)
Quò refe-
rendum Re-
lativum,
τὸ τοῦ, *Hoc?*

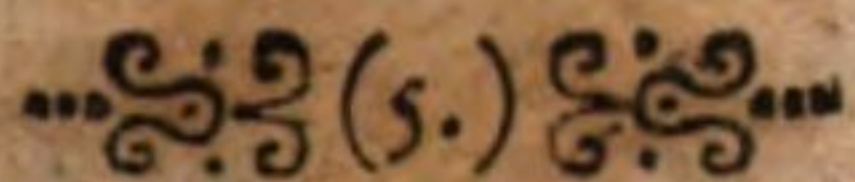
circa quod
non con-
sentiunt
Interpre-
tes.

Maldonat,

Idem.

Janfen.

interponens iudicium) in eo ceteris praeſtat, quod ſententiam referat ad id, quod diſcipuli dixerant; Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum? Id enim hand dubiè probabilius. Sed ego non libenter, ut ſapè dicere ſoleo, ſcriptura ſacra reſtringo ſententiam. Itaq; malim ad totam Chriſti ſuperiorem diſputationem referre. Generaliter enim diſcipuli illi dixerant, Durus eſt hic ſermo, ubi ſermonem, ut diximus, totam ſuperiorem Chriſti de carne & ſanguine doctrinam appellaverant. Illud mihi difficile perſuadere poſſum, intelligendum eſſe, tunc ſcandalizari deſinetis, aut tunc intelligetis, tunc credetis, quemadmodum omnes, quos memini legere, auctores interpretantur &c. Hæc Maldonatus. Janſenius in Concord. Evangelic. Cap. 59. Notat etiam aliquem Interpretum diſſenſum: probat autem Auguſtinum. Itaq;, inquit, DEUM ſe eſſe declarans, & ſe verè, quemadmodum dixit, è cœlo deſcendiſſe, reſpondet ad ea, quæ humanâ ratione non audivit inter ipſos tractari. Hoc, inquit, vos ſcandalizat, hoc eſt, offendit, quod dixi me è cœlo deſcendiſſe, & manducandam carnem meam, ut quis vivat in æternum? Si ergò videritis filium hominis aſcendentem, ubi erat prius (Eſt autem oratio in-
absoluta, perficienda hoc modo; Quid tum dicetis?) An etiam tunc videbor vobis plura mihi, quàm par eſt, arrogaffe? annon potiùs tunc reipſa vel inviti agnoſcetis, verum eſſe, quod è cœlo deſcenderim? Hæc enim intentione intelligit Divus Chryſoſtomus iſtud dictum à Domino, ut per aſcenſum ſuum confirmet, verè ſe dixiſſe, quod è cœlo deſcenderit juxta illud Joannis, Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo. Unde Cajetanus annotavit, quod dum duo fuerint, quæ in ſermone prædicto offenderint auditores, nempe, quod dixiſſet, ſe è cœlo deſcendiſſe. Undè primò dixerunt: Nonne hic eſt filius Joſeph, quomodo ergò dicit, quia è cœlo deſcendi? Et quod dixiſſet, manducandam carnem ſuam: unde ſecundò dixerunt; Quomodo poteſt hic nobis dare carnem ſuam ad manducandum? Dominus utrumq; ſcandalum ſuo ordine tollere voluerit. Primò quidem declarans ſe è cœlo veniſſe: deinde ibi, ſpiritus eſt &c. oſtendens, quomodo intelligendum ſit, quod dixit de carne ſua edendâ. Auguſtinus verò rectiùs etiam hæc verba; Si ergò videritis, dicta intelligit ad tollendum ſcandalum de edenda carne ortum. Nam cùm ſtatim præceſſerit de illo ſcandalo, ad illud referendum videtur, quod ſequitur: Hoc vos offendit. Itaq; hunc indicat



indicat sensum: *Hoc vos offendit, quod dixi edendam carnem meam, & ideo offendit, quia putatis eam particulatim edendam? Si ergo videritis filium hominis ascendentem, ubi erat prius, certè vel tunc videbitis, quia non eo modo, quo putatis, erogandum est corpus eius, nec carnali more manducandum, cum integrum fuerit in cœlum receptum.* Haftenus ille. Dn. D. Brentius in h.l. existimat, duo Christum in concione suâ dixisse; unum, quod è cœlo descenderit; alterum, quod caro ipsius manducanda, & sanguis ipsius bibendus sit: & utrumque hîc ab eodem probari. Quomodo etiam Relativum ad utrumque referendum erit: quod quomodo faciat, infrâ dicendum erit. Idem facit D. Polyc. Lyserus Harmon. D. Polyc. Evangel. Cap. 78. his verbis; *Dixit ergo illis IESUS; Hoc vos offendit, quod dixi me è cœlo descendisse, & carnem meam manducandam esse, ut quis vivat in æternum?* D. Hunnius tamen in h.l. ad doctrinam de manducanda carne Christi refert. Calvinus in h.l. putat, significari causam incredulitatis murmurantium: quæ hæc fuerit, quod Christus contemptibili forma sine honore in terris versaretur. Quomodo sensus hic erit: *Num offendit vos hoc, quod sine honore in terris versor, ideoq; me & mea verba contemnitis? atqui mox in cœlum & gloriam ascensurus sum.* Plura ex pluribus Interpretibus adferre, quemadmodum non necessarium putamus, ita chartæ libenter parcimus. Benè quidem se habet, quod Maldonatus suprâ dixit, scripturæ sententiam non esse restringendam, nisi scilicet se ipsa restringat: sed clariùs tamen dicendum fuisset, quid nam in tota superiore Christi de carne & sanguine ejus disputatione actum sit, & quomodo sub uno Relativo omnia comprehendi & huc referri queant. Nos suprâ jam aliquot Textus versus attulimus, in quibus quædam totius concionis summa continetur, quæ huc redit, quod Christus sit ille panis, verus cibus & verus potus, qui de cœlo descenderit, ut det vitam æternam, sit maneatque in omnibus, qui carnem ipsius manducant, & sanguinem ipsius bibant, nec qui hoc non faciant, vitam habere queant. Hoc itaque est, ad quod Relativum rēto, *Hoc*, refertur q.d. Num offendit vos hoc, quod de me dixi, esse me panem verum, qui de cœlo descenderim, & manducandus sim ab omnibus, si vitam æternam habere velint? Huc enim redeunt

D. Brent.
h.l.

D. Polyc.
Lyserus.

D. Hunn.
h.l.
Calvin.
h.l.

Nost.
Sent.

(2.)
Quos fig-
nificet,
ὑμᾶς, Vos?
Joh. VI.
v. 60.
v. 61.

v. 43. 44.

(3.)
Quid
σκανδα-
λίζει?

(4.)
Quæ vis
Interroga-
tionis?

omnia, quæ Christus in concione & disputatione suâ cum Judæis egit: quorum summa hîc tantum per Relativum repetitur, ut non opus sit, totam superiorem disputationem reassumere. Atque hoc unum est. Altera (2.) vocula est Pronomen ὑμᾶς, Vos: *Hoc ὑμᾶς, Vos offendit?* Per quam immediatè intelliguntur discipuli Christi murmurantes: de quibus vers. 60. dicitur; *Multi ergo, qui audiverunt, ex discipulis ejus, dixerunt; Durus est hic sermo: quis potest eum audire?* & de quibus versus 61. pergit; *sciens verò JESUS in semetipso, quod murmurarent super hoc οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, discipuli sui, dixit eis.* Unde quidem colligere omninò licebit, quòd si de discipulis Salvatoris multis hoc verum sit, offensos fuisse sermone, & murmurasse super hoc adhuc, multò magis hoc verum sit de illis Judæis, de quibus vers. 41. jam dictum est; *Murmurabant ergò Judæi de illo, quod dixisset: Ego sum panis ille, qui descendi è cœlo &c.* Certè enim hi Judæi mitiores facti non sunt, postquam Christus eos redarguit dicens; *Nolite murmurare inter vos: nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* vers. 43. 44. Sicut post hanc redargutionem magis inter se decertarunt, dicentes; *Quomodo poterit hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Quin hi ipsi Judæi murmurantes pessimo suo exemplo illos ex discipulis, qui mox etiam murmurarunt, in communionem tantæ incredulitatis abripuisse videntur. Quare de Judæis istis suo modo etiam verum, quod hîc Salvator dicit; *Hoc vos offendit?* Manet tamen, quod ad discipulos murmurantes dictum istud; maximè propter posteriorem concionis Christi partem. Verbum (3.) σκανδαλίζει, scandalizat, offendit, notæ apud Græcos originis, notique in scripturis usus. Usurpatur autem tam de scandalo, quod vocant, dato, quàm de accepto. Hic quidem scandalum acceptum denotat: & quidem incredulitatis culpabilis: quemadmodum Salvator dicit; *sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt*, hinc scilicet est, quod hoc vos offendit seu scandalizat. Unde etiam Salvator non dixit; *Egone vos scandalizo?* sed; *hoc vos scandalizat?* Idèd quod in Christo nulla esset scandali causa vel culpa: sed discipuli ex re, de quâ ille concionatus est, scandalum acceperant. Hoc (4.) etiam vult Interrogatio; *Hoc vos offendit?* qua non nudè tantum affirmatur, quod

quod reverà sermo Christi discipulos offenderit: (q.d. Hoc vos offendit? ita sanè est, scilicet) sed removeretur à Salvatore omnis causa & culpa scandali, inque discipulos murmurantes conjicitur q.d. Hoc ne vos jure meritoque scandalizat seu offendit? nullo profectò modo: neque enim ullam justam causam habetis, sive ex me sive ex sermone meo. Id quod postea probabitur.

§. 5. Sequuntur 2. verba ἐὰν ὅτι θεωρῆτε, si ergo videritis. Ubi (1.) cùm particula, ὅτι, igitur, nexum cum præcedentibus faciat, præcipuè videndum est, quis verus nexus sit. Qui verba præcedentis interrogationis; *Hoc vos offendit?* pro nuda, vehementi tamen, affirmatione accipiunt, existimant ex istoc affirmato jam significari consequentiam seu illationem, vi particulæ conclusivæ ὅτι, Igitur. q.d. Hoc vos offendit? ita sanè est. Hoc itaque cùm ita se habeat, & reverà hic sermo meus vos offendar: concludo recte & merito, si hoc vos offendit: quanto ergò magis offendemini, si videritis Filium hominis ascendentem &c. In hunc sensum vertit *Erasm. Schmidius*, suprà citatus; *Hoc vos offendit? quid ergò fiet, quando videritis &c.* Conferantur *Deodatus* & alii. Verum enim verò paulò antè diximus, quod interrogatio præcedens, *Hoc vos offendit?* non sit nuda, licet vehemens, interrogatio: sed è contrario potius vehemens negatio; num jure hoc vos offendit? nullo profectò modo jure: sed ex merà & malitiosâ incredulitate vestrà hoc fit. Ubi commodè non infertur, quod autores isti inferendum esse existimant. Quæ enim consequentia? si immeritò hoc vos offendit: sequitur, quod, si videritis Filium hominis ascendentem, ubi erat prius, longè majorem passuri sitis offensionem. Quare videtur dicendum esse, quod particula ὅτι, Igitur, conclusiva, occupet & refutet falsam Judæorum opinionem & objectionem; contrà verò Christi negationem probet. Quomodo Salvator argumentetur, infra suo loco disputandum erit: hîc tantum sensum coherentiam exponimus. Sensus itaque ejus hic est: num hoc, quod de me pane cœlesti dixi, vos jure meritoque offendit? nullo profectò modo vos jure offendit. Atqui, inquitis, jure meritoque nos hoc offendit? quomodo enim tu potes esse panis, qui de cœlo descendit, & manducatus dat mundo vitam? Oppono ergò vobis ascensum meum in cœlum: si enim videritis filium homi-

2.
Verborū;
ἐὰν ὅτι θεωρῆτε.
ubi (1.)
Quid sibi
velit,
ὅτι, Igitur?

nis ascendentem, ubi prius erat: nullo jure negare poteritis, me esse panem, qui de cœlo descendit, & manducandus sit ad dandum vitam æternam. Hæc de cohærentia hîc sufficiant: de ipso Christi argumento, ut dictum est, infrâ plura. Opposita itaque hæc sunt opinioni falsæ, imò impiæ discipulorum murmurantium, quasi justa foret eorum offensio: ita ut simul Christus suam contradictionem contra eos probet. Concisa quidem est locutio: non tamen existimandum, quasi tam multa supplenda, ut ex iis, quæ modò diximus, videri possit. Pluribus enim verbis sensus, ut clarior esset, exponendus fuit. Ad integrandum autem sermonem sufficiet; num jure hoc vos offendit? Si ergò videritis Filium hominis ascendentem, ubi erat prius, num adhuc jure offendet? (2.) Particula, *ἐὰν* Si, quæ aliàs conditionalis est, hoc loco, non tam conditionem ponit, quam rem ipsam supponit, tanquam certam, & inde infert seu concludit. q. d. Si ergò videritis, quemadmodum suo tempore reverà videbitis, Filium hominis ascendentem &c. Hinc confirmatur, quod modò diximus, concisam esse locutionem, in quâ aliquid supplendum sit: sicut & Interpretes agnoscunt. Verùm cum illi suppleant, quæ in contextu non sunt: nos malumus in contextu manere. Cumque particula *ἐὰν*, Si, propositionem hypotheticam significet, in quâ tamen Consequens expressum non est, sed per Conclusivam, *ἔν, igitur*, quæ consequentiam fieri requirit, nudè indicatur: necessariò Consequens supplendum ex contextu erit. Ita ergò supplemus, ut suprâ indicatum; Si ergò videritis Filium hominis ascendentem, ubi prius erat, num adhuc jure hoc vos offendet? Ubi interrogatio iterùm vehementissimè negat q. d. num adhuc jure hoc vos offendet? Non sanè. Id verò est, quod probandum erat, & præcedens interrogatio, *Hoc vos offendit?* negaverat contra murmurantes, contrarium affirmantes apud se. Jam (3.) Verbum, *θεωρήτε*, videritis, de quâ visione accipiendum erit? Duplex namque in scriptura datur visio: mentis una; altera oculorum corporis. Sive verò visionem mentis, sive oculorum corporis intelligamus: quomodo dici poterit, de his discipulis murmurantibus, quod illi viderint, Filium hominis ascendentem, ubi erat prius? Nam, juxta vers. 66. *Ex hoc (tempore) multi discipulo-*

(2.)
Particula,
ἐὰν, Si.

(3.)
Verbum.
θεωρήτε,
videritis.

lorum ejus, desciverunt, eorelieto: nec amplius cum illo ambulabant. Jam verò nemo vidit unquam Filium hominis ascendentem sive oculis mentis sive corporis, præter discipulos credentes: cum omnes, qui illum ascendentem oculis corporis viderunt, fuerint credentes; sine autem fide oculis mentis videri nequeat. Quid ergò dicendum erit? num putabimus hos discipulos murmurantes & apostatas postea ad fidem vel antè Christi ascensionem, vel post hanc, rediisse? Ubi verò rei fundamentum aut vestigium? Objicit hoc sibi etiam D. Hunnius in h.l. & solvit his verbis: *Sed mirabitur quis, cur dicat Judæos visuros Filium hominis ascendentem in cælos. Ubi enim Judæi unquam hoc viderunt? Tenendum ergò ratione effectuum hæc dici, quibus illam exaltationem & majestatem missione Spiritus Sancti, miraculis per manus Apostolorum editis, & divulgatione Evangelij in totum terrarum orbem manifestavit, iisq; ceteris splendidissimo fulgetro gloria regnantis Christi Judæorum oculis irradiabat, ut, vellent nollent, deprehendere cogerentur, Christum illum à se crucifixum, jam ad dextram DEI exaltatum esse, utpote cujus majestas totum orbem illustraret ac impleret. Ubi de oculis mentis, ut satis apparet, exponit tñ Videre. Non vanum verò fuerit videre, num de oculis corporis etiam? Quare notamus (1.) Ubi not. non Judæos, & ne omnes quidem discipulos Christi murmurasse; sed quosdam tantum. Ita namque expressè textus dicit (1.) v. 60. *Multi ergò, qui audiverunt, ex discipulis ejus, dixerunt; Durus est hic sermo; quis potest eum audire?* Hos tamen discipulos murmurantes (2.) nondum vel à Christo vel à discipulis reliquis se separasse, sed cum Christo adhuc fuisse, & reliquis discipulis mixtos. Nani non tantum adhuc dicuntur ex discipulis Christi fuisse vers. 60. sed vers. 66. etiam dicuntur demum descivisse, nec cum Domino amplius ambulasse, postquam Dominus sermonem suum absolvit. Eosdem murmurantes discipulos Christus novit quidem singulos, quemadmodum dicitur; *Sciens verò JESUS, quod murmurarent super hoc discipuli ejus* vers. 61. non tamen eos manifestos fecit, aut nominavit, aut seorsim cum eis locutus est: sed cum discipulis in universum & in genere locutus est, ut ii, ad quos quippiam pertinebat in specie, ad se applicarent. In ejusmodi autem (3.) dicendi genere atque docendi, omnibus quidem*

Ubi not. (1.)

v. 60.

(2.)

v. 60. & 66.

v. 61.

(3.)

(4.)

(5.)

Marc.
XVI.v.14.

Matth.
XXVI.
v. 64.

verboru :
τὸ ὅπου τῶ
ἀνθρώπου
&c.
Ubi (r.)
Supple-
mentum.

seu universæ turbæ dicitur, quod de quibusdam intelligendum est. Sic (4.) in genere existimamus ad turbam discipulorum dictum hîc esse à Christo; *Si ergo videritis &c.* idè quod quidam ex iis visuri essent suo tempore Filium hominis ascendentem, ubi erat prius; tum oculis mentis seu fidei, tum oculis corporis: sicut Christus cognovit, quod discipuli sui murmurarent, cum quosdam murmurasse probè sciret. Unde (5.) sensus est: Sciens autem JESUS apud semetipsum, quod murmurarent super hoc discipuli sui h.e. multi ex discipulis suis, dixit eis: Hoc vos offendit? Si ergo videritis, hoc est, viderint quidam ex vobis &c. Sed quomodo hoc, inquis, videre pertinebat ad eos, quos Dominus hîc redarguit, cum hi nunquam viderint, nec visuri essent? Ita, inquam, ad eos pertinebat, quemadmodum, quando quidam viderunt Christum ex mortuis resuscitatum, hoc ad omnes pertinebat, ut crederent, vel, si non crederent, reprehenderentur. Juxta id, quod scriptum est; *Postea discumbentibus ipsis Undecim apparuit, & exprobravit incredulitatem eorum, & cordis duritiem, quod his, qui ipsum vidissent resuscitatum, non credidissent.* Marc. XVI.verf.14. Ita ad eos pertinebat: quemadmodum hodieque ad nos pertinet. Ita etiam ex eo, quod certò futurum erat, argumentari Dominus potuit: quemadmodum contra Caipham ejusque Synedrium argumentari potuit pro divinitate & innocentia suâ, dicens; *Veruntamen dico vobis; à modo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis, & venientem in nubibus cæli.* Matth.XXVI.verf.64. Quod argumentum tanti momenti princeps sacerdotum esse deprehendit, ut nihil haberet, quod responderet, nisi quod conclusio blasphema esset; cum ipse stultus blasphemus esset.

capitunt verba 3. τὸ ὅπου τῶ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου τῶ ἀνθρώπου, *Filium hominis ascendentem, ubi erat prius.* In quibus verbis (1.) aliquid suppleunt, ad quod referatur τὸ ὅπου, *Ubi.* Et Syrus quidem Interpres, quemadmodum ex superiùs allegata ejus Versione apparet, posuit τὸ ὅπου in locum. Ubi verò existimamus, vocem latè usurpari, ut non locum aliquem physicum denoter, sed terminum ad quem quemcunque, sive locus physicus sit, sive non sit, significet. Aliàs temerarium fuisset scriptu-

scripturam, quæ nullius loci physici meminit, ad locum physicum restringere: quod imputare Interpreti nolumus. Sic aliàs ipsa scriptura DEUM in cælo esse dicit: qui tamen in nullo loco physico est: ut cælum de existentia & præsentia, non de modo existentia aut præsentia; imò de gloria DEI accipiendum sit. Alii communiter supplent Adverbium loci, *Eò; ascendentem eò, ubi* &c. sicut ex Latinis aliquot Translationibus apparet. Indefinitum hoc est: quod per subsequencia verba, *ὅπου ἦν τὸ πρὶν ἄνθρωπος*, ubi erat prius, definitur; ut paulò post videbimus. (2.) *ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου*, *Filius hominis*, qui subjectum ascensionis, vel persona ascendens est, sine dubio Christus est, denominans seipsum ab humana suâ naturâ; de quâ quidem, h.e. carne & sanguine ejus, disputatio etiam potissima fuit. Notum autem est, quod in Concionibus suis Christus se ipse Filium hominis vocare in more habuerit: ubi tamen frequenter non Pronomen Tertiæ, sed primæ personæ subintelligendum venit. Quod ex verbis ipsius Salvatoris Matth. XVI. vers. 13. discimus, quibus dicit; *Quem me dicunt homines esse, Filium hominis?* Hic h.e. in nostro loco num Pronomen primæ personæ suppleatur; an verò sermo in tertiâ personâ sumatur, non multum referre videtur. Nam & Verbum Substantivum, *ἦν*, tam in primâ personâ, *ubi eram prius*, quàm in tertiâ persona, *Ubi erat prius*, vertere possumus. Salvator quoque in suâ concione modò in primâ, modò in tertiâ persona loquitur: *Amen, Amen, dico vobis, nisi ederitis carnem Filij hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis* vers. 53. *Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: & ego suscitabo eum in novissimo die.* vers. 54. *Qui ederit me, vivet ipse quoque propter me* vers. 57. *Hic est panis ille, qui de cælo descendit.* vers. 58. Nihil tamen in Versionibus mutamus: certum modò maneat, quod Filius hominis Christus sit. Cæterùm tota persona, quæ divina & humana naturâ personaliter unitis constat, intelligenda venit, à natura humana denominata: quandoquidem, ut mox videbimus, de Filio hominis prædicatur non tantùm, quod humanæ naturæ est, scil. τὸ ascendere, sed etiam, quod divi-
næ competit, τὸ prius ibi fuisse, quò ascensum est.

(2.)
ὁ υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου.
*Filius ho-
minis.*

Matth.
XVI. v. 13.

v. 53.

v. 54.

v. 57.

v. 58.

(3.)
Ascensus
sc. in cœ-
lum.

Theophyl

Cyrill.
Alex.

§. 7. Prædicatur ita (3.) de hoc Filio hominis Ascensus: Si igitur videritis Filium hominis ἀναβαίνοντα, *ascendentem* (eò,) *ubi erat prius*. De Ascensu suo in Cælum loqui Christum, communis est sententia & interpretatio. Unde nomen Cæli Theophyl *phylactus* expresse addit. Et ascensum quidem in Cælum visibilem post resurrectionem ex mortuis intelligendum esse, clarè tradit Cyrillus in Iohann. libr. IV. Cap. 22. *Quòd si, inquit, credere non vultis, vitam vobis à meo corpore dari: quid facietis, quando in cælum me volare conspicietis? Non enim ascensurum me solummodò in cælum profiteor, ne rursus, quomodo id fieri possit, quæritis; sed oculis etiam id fieri vestris cernetis. Quid igitur hoc videntes, dicetis? Annon erit hoc magnum dementiæ vestræ argumentum? Si enim putatis carnem meam vitam vobis asferre non posse, quomodo tanquam volucris in cælum ascendet? quomodo per aëra volabit? hoc enim similiter generi humano impossibile est. Quod si præter naturam caro mea in cælum conscendet: quid prohibet, ne similiter præter naturam vivificet? Nam qui terrestre hoc corpus cœleste confecit, is etiam vivificum reddidit, quamvis natura sui corruptibile fuerit. Hæc Cyrillus. Neque verò etiam de ullo alio ascensu Christi in Scripturis quicquam legimus: nisi quod Socinianorum pessima secta alium è cerebro suo fingit. Cæterùm quomodo discipulis suis significaverit, visuros ipsum ascendentem, ubi erat prius; & quinam viderint, suprâ jam diximus.*

(4.)
ὅπως ὡς τὸ
πρῶτον,
Ubi erat
prius.

Marc.
XVI. v. 19.
Act. I. v. 9.
10.

ubi not. 1.

§. 8. Cùm verò (4.) aliàs hic Ascensus Chhristi in scriptura dicatur *ascensus in cælum* vel *cælos*; describaturque à Marco Cap. XVI vers. 19. his verbis; *Itaq; Dominus quidem, postquam locutus fuisset eis, ἀνελήφθη eis ἡ εἰς ἑαυτὸν, receptus* (seu sublatus) *est in cælum, & consedit à dextris DEI*; à Luca verò Act. I. vers. 9. 10. *Atq; hæc locutus, videntibus iisdem (discipulis) ἐπήρθη, in altum sublatus est, & nubes subduxit illum ab oculis eorum: quumq; essent defixis oculis in cælum, προέβλεψεν αὐτῶν, eunte illo &c.* Dominus hoc loco dicit, ἀναβαίνοντα ὅπως ὡς τὸ πρῶτον, *ascendentem* (eò) *ubi erat prius*. In quibus verbis, primò, quod τὸ πρῶτον, *prius*, aliquam oppositionem faciat ad Correlatum Temporis suum aliquod non dubitandum est. Hoc verò Correlatum aliud esse non potest, quàm τὸ νῦν, *Nunc*: Ubi erat prius, quàm ubi nunc est, cùm non-
dum

dum ascendit. Sicut etiam *ὁ ὤν*, *Ubi erat prius*, infert aliud *ὁ ὤν, ubi h. m.* Ubi erat prius, & non eò, ubi nunc est. Nunc autem in terris erat: unde oportet eum prius alibi quàm in terris, hoc est, supra terras fuisse. Infra enim terras esse non potuit: cum ibi fuerit, quò datur è terris ascensus, non autem descensus: sicut dicitur, *ἀναβαίνοντα, ascendentem (eò,) ubi erat prius.* Unde, *secundò*, necessariò sequitur, quod Filius hominis, qui ascendit, prius etiam descenderit. Nam si prius, quàm in terris esset, & ascendisset, è terris, fuit alicubi supra terras: oportet profectò ipsum inde, ubi fuit prius suprà terras, descendisse in terras, ut in terris esset, & è terris rursus eò, ubi prius erat, ascendere posset. Sed quid jam, *tertiò*, hoc sibi vult? Filius hominis, qui, antequam ascendisset è terris, in terris fuit, fuit etiam prius, quam in terris esset, è quibus ascendit, alicubi supra terras. Num Filius hominis, antequam in terris esset, fuit etiam, aut potuit esse alicubi suprà terras? Hoc ipsum est, quod admirati sunt Judæi, & offendit etiam quosdam discipulos Domini. Quemadmodum ab Evangelista scriptum est: *Murmurabant ergò Judæi de illo, quod dixisset: Ego sum panis ille, qui de cœlo descendi. Et dicebant: Nonne hic est IESUS, filius Ioseph, cuius nos novimus patrem & matrem? Quomodo ergo dicit hic, è cœlo descendi?* *vers. 41. 42.* Et certe de hu-
mana Filii hominis natura hoc verum esse non potest: ut nonnulli quidem sectariorum fingunt, nugantes, Carnem Christi de cœlo sumtam, & per uterum Matris virginis tantum, quasi per canalem, transivisse. Nam Filius hominis secundum humanam suam naturam *factus est ex muliere*, juxta Apostolum Galat. IV. *vers. 4. genitus est ex semine Davidis secundum carnem* Rom. I. *vers. 3. est ex patribus, quantum attinet ad carnem.* Rom. IX. *vers. 5.* Ut plura taceamus. Rectè itaque hætenus judicarunt Judæi, Christum secundum naturam eam, secundum quam vulgo Filius Iosephi dicebatur, & pater materque noti erant, non descendisse de cœlo: licet partim in hoc erraverint, quod Iosephum non dici tantum, sed esse patrem putârunt; partim in eo increduli fuerint, quod præter humanam naturam, quæ ex Maria fuit, nec è cœlo descendit, aliam habere Filium hominis, juxta quam supra terras fuit, antequam in terris esset, non didicerunt. Hoc enim, *quartò*,

not. 1.

not. 3.

v. 41. 42.

Gal. IV.

v. 4.

Rom. I.

v. 3.

Cap. IX.

v. 4.

not. 4.

ex his verbis Salvatoris, ὅπως ἦν τὸ πρῶτον, *Ubi erat prius*, omnino discendum est,. Nam cum humana natura Christi, quemadmodum jam dictum est, non fuerit prius, quam in terris esset, nec unquam supra terras fuerit, antequam è terris ascendisset; jam verò Christus ipse asserat, se prius, quam in terris esset, & è terris sursum ascendisset, fuisse suprà terras: oportet profectò eum aliam, quam humanam naturam habere, juxta quam prius fuerit, quam humana natura in terris esset, & è terris sursum ascenderet.

not. 5. Hæc, *quintò*, natura altera, & ab humana diversa, non potest esse alia, quam divina natura: idque ob ea, quæ Christus sibi tribuit ipsi. Dixit enim Jesus, sicut vers. 35. scribit Evangelista, *Ego sum panis ille vitæ; qui venit ad me, non esuriet, & qui credit in me, non sitiet unquam.* Et vers. 39. *Hæc est autem voluntas ejus, qui misit me, Patris, ne quid perdam ex omnibus, quæ dedit mihi, sed resuscitem illa in novissimo die.* Conf. vers. 40. 44. Et vers. 51. *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi: si quis ederit ex hoc pane, vivet in æternum.* vers. 54. *Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: & ego suscitabo eum in novissima die.* Vers. 56. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo.* Et quæ alia sunt. Hæc sanè quemadmodum de humana natura sola & per se dici non possunt: ita nulli alii creaturæ attribui queunt, sed soli DEO competunt. Quare, ut suprà diximus, Christum oportet esse verum DEUM. Optimè itaque se habet Confessio Apostolica: *Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes: & nos credimus, & cognovimus, quod tu es Christus, filius DEI vivi.* vers. 68. 69. Hinc, *sextò*, haud difficulter intelligi potest, ubinam prius Christus, Filius DEI, fuerit, antequam in terris esse incepisset. Supra terras eum fuisse, suprà probatum est; non autem infrà terras: cum postea è terris ascenderit eò; non autem descenderit. Quod ergò supra terras fuit, scriptura alibi dicit, fuisse in cælo: quemadmodum etiam Salvator ipse de se dicit, quod sit, *panis ille, qui de cælo descendit.* Verum enim verò ita Filius DEI in cælo fuit, ut fuerit etiam, antequam Cælum esset: ita fuit in cælo, ut cælo opus non haberet, nec cælum ipsi locus esset, ipsumque caperet. Quare ita fuit in cælo, ut maiestate suâ cælum impleret, & supra cælum in seipso esset. Unde, *septimò*,

Septimò, dicendum de ascensu Filii hominis est, quod ita ascenderit in cœlos secundum humanam naturam, ut eò tamen pervenerit, ubi fuit secundum divinam naturam, antequam cœli essent: ut supra omnes cœlos ascenderit, & in DEO sit, ultra quem non datur sursum quicquam: ut in cœlo sit ita, ut maiestate suâ divinâ omnes cœlos impleat. Atque hoc etiam est, quod in tertium usque cœlum raptus didicit & scripsit Apostolus; *Qui descendit, idem ille est, qui etiam ascendit* ὁ κατέβη πάντων τῶν ἑρηνῶν, ἵνα ἀληθώσῃ τὰ πάντα, *supra omnes cœlos, ut impleret omnia.* Ephes. IV. vers. 10. Quanquam enim è terris ascendit Filius hominis, de loco localiter, & ascendit in cœlum, in locum localiter: non tamen in cœlum ascendit, ut cœlum eum caperet localiter, sed ut penetraret omnium cœlorum loca, & supra cœlos omnes esset in Deo divinaque maiestate illocaliter, impleretque cœlos & omnia illocaliter; nisi ubi, quibus & quoties se vult manifestare localiter pro natura glorificati sui corporis. Atque hoc jam est, quod dicit Salvator, Filium hominis ascensurum eò, ubi erat prius.

not. 7.

Ephes. IV.
v. 10.

§. 9. Hic verò objiciat quis 1. *Si Filius DEI descendit inde, ubi erat prius: quomodo descendit, qui ibi fuit, ubi locus nullus fuit, & implens cœlum & terram, iam in terra etiam fuit?* 2. *Si Filius DEI de cœlo descendit: cur non idem Filius DEI, sed Filius hominis, ascendit: cum tamen, ut Apostolus ait, is qui descendit, idem etiam sit, qui ascendit?* 3. *Si Filius DEI descendit: cur de se ipse Filius hominis dicit, quod de cœlo descenderit?* Ut his objectionibus satisfaciamus, notamus I. quædam ex Doctoribus Ecclesiæ Veteribus & recentioribus, in genere huc pertinentia. *Cyrillus Alexandrinus* loc. sup. cit. lib. IV. in Joh. cap. 22. hæc habet: *Animadvertetur rursus, unum esse Christum, non duos, ut nonnulli temere asserunt. Animadvertite, inquam, quia ubiq; post incarnationem, indivisibilem se esse ostendit. Filium enim hominis, inquit, eò ascendere videbitis, ubi prius erat. Et certè corpus Christi prius in cœlo non fuit, quod ne fuit quidem ante incarnationem. Verbum autem DEI æternaliter cum patre est. Probè igitur Paulus, Unus, inquit, Dominus JESUS CHRISTUS: unus enim & ante incarnationem, & post incarnationem filius est: non est ergo alienum à Verbo corpus suum: idcirco Filium hominis appellat Verbum DEI, quod de cœlo descendit,* quodq;

Obj. tres

Solvuntur
I.
generaliter
ex Inrer-
pretibus.I.
Cyrill.
Alex.

2.
Theophyl

Eod.

3.
Augustin.

quodq³ secundum Evangelistam caro factum est, non in carnem mutatum: immutabilis enim natura est. Sed quia revera homo factus, in templo, quod à virgine assumpsit, habitare voluit. Dicit autem se ascensurum illò, ubi prius erat: ut audientes intelligant, de cœlo quoq³ ipsum descendisse: & sic non ut homini, sed ut DEO attendentes, vivificam carnem suam esse, facilius credatur. Sic Cyrillus. Theophylactus hæc annotat: Ipse ascendit, ut homo, ubi erat prius ut DEUS. Hoc autem dixit, ut abducatur eos ab opinione, quâ putabant, eum filium esse Joseph. Nam qui credit, quod in cœlo erat prius, omnino credet, eum neq³ Joseph esse filium, sed DEI, & fidem habebit iis, quæ ab eo dicuntur. Quum autem audieris, quod Filius hominis erat in cœlo prius, ne putes, quod ex cœlo descenderit corpus, ut Marcellus & Apollinarius heresiarchæ delirarunt: sed quia unus & idem erat Filius hominis, & DEUS Verbum, dicitur, sicut diximus, ascendere ut homo, ubi erat prius ut DEUS. Et paulò antè scribit: Ubi est Nestorius hoc loco, qui dicit, quod post resurrectionem deificatus sit Christus? Non audis miser, quòd de cœlo descendit? Jam qui de cœlo descendit, non utiq³ nuduserat homo, sed Deus. Nudus enim homo non descendit, sed si quidem ascendit in cœlum, hoc illi concedit propter virtutem DEI. Solius Domini descensus prævenit ascensum. Ipse igitur & descendit de cœlo sicut DEUS, quandoquidem incarnari dignatus est: & ascendit in cœlum cum carne, ut homo scilicet, ubi erat prius ut DEUS. Non igitur nudus homo erat Christus postea deificatus, sicut delirabat Nestorius, sed DEUS ante secula, incarnatus novissimis temporibus. Hæc ille. B. Augustinus tractat 27. in Johann. Ut Dominus, inquit, donat, illud non negligenter prætereundum est, quod ait, si ergo videritis Filium hominis ascendentem, ubi erat prius: Filius enim hominis Christus ex virgine Maria. Ergo Filius hominis hic cœpit esse in terra, ubi carnem assumpsit ex terra. Unde propheticè dictum erat: Veritas de terra orta est. Quid sibi ergo vult, quod ait: Cum videritis Filium hominis ascendentem, ubi erat prius. Nulla enim esset quæstio, si ita dixisset: si videritis Filium DEI ascendentem, ubi erat prius. Cum vero Filium hominis dixit ascendentem, ubi erat prius, nunquid Filius hominis in cœlo erat prius? Hic quidem dixit, ubi erat prius, quasitunc non ibi esset, quando hæc loquebatur. Alio autem loco ait: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit,

ait, Filius hominis, qui est in cœlo: non dixit, erat, sed filius, inquit, hominis, qui est in cœlo. In terra loquebatur, & in cœlo se esse dicebat, & non ita dixit: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis, qui est in cœlo, quo pertinet, nisi ut intelligamus, quod etiam pristino sermone commendavi charitati vestræ, unam personam esse Christum, DEUM & hominem, non duas: Unus Christus Filius DEI & Filius hominis: unus Christus Filius DEI semper, Filius hominis ex tempore: tamen unus Christus secundum unitatem personæ in cœlo erat, quando in terra loquebatur. Sic erat Filius hominis in cœlo, quemadmodum Filius DEI erat in terra: Filius DEI in terra suscepta carne, Filius hominis in cœlo in unitate personæ. Hactenus Augustinus. D. Brentius in Cap. VI. Joann. de descensu & ascensu Christi hæc commentatur: Sed ut rectè intelligamus, quod de descensu è cœlo, & ascensu in cœlum dicitur, observandum est, quod in hac concione descendere è cœlo sit, natura suâ cœlestem & divinam habere originem, hoc est, verum esse DEUM. Nisi enim hac esset sententia descensus è cœlo, quomodo Judæi fuissent offensi? Non essent offensi: si intellexissent, Jesum ita è cœlo descendisse, ut haberet cœlestem vocationem, qualis fuit vocatio Moysis, aut Eliæ, aut aliorum Prophetarum. Cum autem hac locutione tantopere offendantur, ut etiam deficient à JESU, dubium non est, quin intellexerint, JESUM his verbis tribuere sibi divinitatem. Quod cum judicent esse impium ac blasphemum, putant nihil salutis suæ consultius esse, quàm ut JESUM una cum sua doctrina deferant. Ascendere vero in cœlum hoc loco, non est de tali ascensu intelligendum, quali Elias in cœlum ascendit: nec de eo tantum ascensu Christi, qui factus est in monte oliveti, quadragesimo die post resurrectionem ejus, sed hic ascensus, de quo in præsentia sermo est, comprehendit omnia, quibus Christus divinitatem suam comprobavit, videlicet quod resurrexerit tertia die à mortuis, quod ascenderit quadragesimo die post resurrectionem in cœlum, quod miserit Spiritum Sanctum, quod ediderit nomine suo magna & multa miracula per Apostolos, quod vulgaverit ministerio Apostolorum Evangelium suum in totum orbem terrarum, & defenderit illud in medio persecutorum, tam Judæorum, quàm gentium, adeoq; quod sedeat, à dextris DEI, ac dominetur in medio inimicorum suorum, & iustificet, vivificetq; omnes credentes in ipsum. Hac enim certa sunt &

4.
D. Brent.
h. l.

firma argumenta, quibus revelata & comprobata est divina majestas Christi. Cum ergo dicit: Si videritis Filium hominis ascendentem eò, ubi prius erat, hanc habet sententiam: Dixi, me descendisse e cœlo. Nolite ergo hoc verbo ita offendi, ut à me deficiatis. Nam quod dixi verbo, probabo re ipsa. Ascendam iterum eò, ubi prius eram, & revelabo cœlestem ac divinam meam majestatem, ut perspicue cognoscatis, meam doctrinam veram esse, ac me verè de cœlo descendisse, hoc est, hominem quidem assumpsisse, verum autem esse DEUM. Huc pertinet etiam, quod JESUS alias, cum coram concilio à Cajapha interrogaretur, num esset Christus, Filius DEI, respondit: A modò, inquiens, videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis, & venientem in nubibus cœli, hoc est, videor quidem nunc esse in oculis vestris abjectus homo & captivus, ab hoc autem tempore majestatem meam ita revelabo, ut manifestè comprobaturus sim, me non solum esse verum Messiam seu Christum, sed etiam verum DEUM, ejusdem cum DEO patre essentia atq; potentia. Atq; de eo quidem, quod JESUS dixit, se de cœlo descendisse hactenus. Hucusque verba D. Brentij. D. Hunnius in Cap. VI. Johann. Hic panis, inquit, de cœlo venisse scribitur: non quod carnem suam Filius DEI de cœlo detulerit: sicut Valentiniani opinabantur. Sed quia caro illa per admirandam unionem hypostaticam facta est unum personale cum Filio DEI, qui est ipse Dominus de cœlo. Et deinde quia cœlestem ac divinam habet vim, homines mortis potestati obnoxios ad vitam cœlestem suæ vivificationis evēgyeīa reducendi. Post quæ huc repetenda sunt, quæ suprà citavimus, quod ascensio denotet effectus, quibus Christus suam exaltationem & majestatem missione Spiritus Sancti, miraculis per manus Apostolorum editis, & divulgatione Evangelij in totum terrarum orbem manifestavit &c.

6.
D. Polyc.
Lyc. D. Polycarpus Lyserus. Harm. Evang. cap. 78. ita exponit: Notandus autem est modus loquendi; Filius hominis ascendet eò, ubi erat prius. Hinc Apollinaris & alij voluerunt evincere, carnem Christi cœlitus esse deductam, quod pugnat cum articulo Symboli Apostolici, quo fatemur, Christum ex Maria natum, & cum verbis Angeli, qui Luc. 2. vers. 35. Maria dicit, sanctum, quod ex te nascetur: & simul aufert nobis omnem consolationem, quam inde habemus, quod Caro Christi nostræ est ὁμοότιος & consubstantialis. Patres igitur aliter hoc sunt interpretati: August. Ut DEUS in cœlo prius fuit, non ut homo. Cyrillus: prius ut DEUS illic fuit. Theophylactus: eò ascendit homo, ubi prius erat ut DEUS. Propter unita-

5.
D. Hunn.
h. l.

6.
D. Polyc.
Lyc.

unitatem tamen personæ, in quam humana & divina natura coierunt, de filio hominis hoc pronuntiat Christus per communicationem idiomatum. In primo enim genere communicationis idiomatum, hæc est ratio propositionum, quod proprietas unius naturæ tribuitur personæ in concreto, licet personæ conveniat tantum secundum alteram naturam. Sic ab aeterno in cælo esse apud patrem convenit Christo secundum divinam naturam. Hæc proprietas divinæ naturæ personæ, quæ tota incarnata est, tribuitur in concreto vocabulo filij hominis. Et hæc est communicatio idiomatum proprie sic dicta. Alia autem est ratio illarum propositionum vel prædicationum, quando ad ὑποκείμενα personalia, in actionibus officij Christi, utraq; natura agit cum communicatione alterius, quod cujusq; proprium est &c. Maldonatus ad v. 32. Cap. VI. Joh. scribit: Videntum nunc est, quid sit parem esse, vel non esse de cælo, & panem esse, vel non esse verum. De cælo propriè esse, est de cælo ipso vero descendisse, quemadmodum Christus solus descenderat, ideoq; verè cælestis panis erat. Manna verò illud non de cælo, sed de aëre pluerat: dicebaturq; impropriè panis de cælo, quemadmodum volucres cæli appellantur, sive quia aër ipse per catachresin cælum dicitur; sive quia quod altè de aëre cadit, de cælo cadere videtur, ut Chrysost. Leontius, Theophylactus, & Euthymius interpretantur. Qui idem in Cap. III. vers. 13. Joh. hæc habet: Hinc explicari potest, quomodo dicatur de cælo Christus descendisse, cum nec DEUS, qui ubiq; est, neq; homo, qui ante in cælo non fuerat, de cælo descendere potuisse videtur. Probabat hoc loco Apollinarius, ut Theophylactus indicat, Christum de cælo traxisse corpus, & per virginis uterum, quasi per canalem, permeasse. Quod facile refutatur. Sunt, qui putent, ideo hominem dici de cælo descendisse, quia de cælo quodammodo, id est, de Spiritu Sancto conceptus fuit. Quod, ut lenissimè loquar, parùm propriè dictum judico. Fingamus enim Christum DEUM non fuisse, & tamen de Spiritu Sancto fuisse conceptum, profecto non diceretur de cælo descendisse. Et enervatur ista ratione magnum illud argumentum, quo Cyrillus hoc loco, & Severus Antiochenus in Epistola ad Eusesios, ut in Græca Catena citatum lego, Theophylactus & Rupertus in Commentariis ad hunc locum, probant adversus Nestorianos, in Christo duas quidem naturas, unam tamen esse personam; & propter hypostaticam unionem communicationem idiomatum fieri, & quæ propria unius naturæ sunt, alteri tribui. Descendisse igitur de cælo dicitur, quia qui prius in cælo erat, in terrâ vero et si

7.
Maldonat.
h. l.

8.
Jansen.

erat, non videbatur, sumpta humana natura, ceptus est repente in terris videri, perinde ac si de cœlo descendisset. Hæc ille. Jansenius Concord. Evangel. cap. 59. ita scribit : Notandum autem hic rursum contra Nestorianos, sicut & in illo Joann. 3. cum dicitur, Filius hominis qui est in cœlo, dictum hic esse, Filium hominis fuisse prius in cœlo. Hoc enim astruitur unitas personæ in Christo, propter quam quæ Filio DEI competunt, etiam de Filio hominis prædicantur. Quod autem dicitur Filius hominis fuisse prius in cœlo, dupliciter potest intelligi, nempe quia erat prius in cœlo, quàm ex cœlo descenderet, sic tamen, ut non intelligatur cœlum reliquisse, vel potius quia erat prius in cœlo, quàm in cœlum ascenderet, juxta illud: Filius hominis, qui est in cœlo. Ascendit enim eò secundum humanitatem, ubi ante ascensum erat secundum divinitatem. Porro conditionaliter Dominus loquutus est, dicens: si ergò videritis, & non, Cum ergò videritis, ascensionem suam in cœlum indicans veriùs, quàm explicans: tum quia nondum advenisset tempus palàm profitendi gloriam suam, tum quod non omnes discipuli illi visuri essent ejus ascensionem. Addemus etiam Calvinum in cap. VI. Joann. cujus hæc sunt: In Christi resurrectione talis apparuit Spiritus Sancti potentia, quæ Christum esse Filium DEI palàm faceret: sicut etiam docet Paulus ad Romanos. Et quum dicitur in Psal. Filius meus es tu, ego hodiè genuite: resurrectio quasi specimen statuitur, unde ista Christi gloria agnosci debuit: ascensus verò in cœlum, gloriæ istius complementum fuit. Quod dicit, se prius fuisse in cœlo, humanitati propriè non quadrat, & tamen de Filio hominis loquitur. Sed hæc loquendi forma insolens non est, quando duæ naturæ in Christo personam unam constituunt, quod unius proprium est, ad alteram transferre. Hæc etiam Calvinus in h. l. Plura adducere opus non est. Hæc adferre volumus, ut quæ Interpretes sentiant, appareat.

II.
Specialiter
Obj. I.

ad quam
Resp. I.

§. 10. Jam in specie II. ad singulas objectiones quæ nobis respondenda videantur, subjiciemus. Prima itaque obiectio est: Si Filius DEI descendit inde, ubi erat prius: quomodo descendit, qui ibi fuit, ubi nullus locus fuit, & implens cœlum & terram, iam in terra etiam fuit. Ad hanc respondemus. 1. Filium DEI esse, qui descendit inde, ubi erat prius, seu Christum secundum divinam naturam spectatum, suprà diximus & ostendimus: voluntque idem Cyril-
lus,

Ius, Theophylactus, Augustinus, aliique Doctores communiter, sicut
ex allegatis eorum verbis constat: ut ulteriori probatione meritò
supersedeamus. Hic Filius DEI. 2. ante incarnationem omninò
fuit etiam ibi, ubi nullus locus est: cœlum autem & terram ita im-
plevit, ut tamen in loco non esset. Unde sive in cœlo sive in terra
fuisse dicitur; hoc vult, quòd non in otio absens, sine tamen loco
operosè præsens fuerit. De hoc itidem dubitandum non est.
Quando itaque 3. Filius Dei dicitur de cœlo descendisse, vel inde,
ubi priùs fuit: hoc de ipsa natura Filii DEI divina accipi non pot-
est, quasi illa sive locum sive gloriam mutaverit, & in terris esse
ita ceperit, ut ibi, ubi priùs erat, non manserit. Absit hoc per
omnem modum! Neque enim divina natura usquam aut un-
quam aut quicquam mutatur, aut mutari potest. Descendit ita-
que 4. quidem Filius DEI de cœlo seu inde, ubi erat priùs, qui &
quando homo factus seu incarnatus est: non tamen simpliciter,
quia incarnatus est, & in unitate personæ homo est. Postquam
enim Christus in cœlos ascendit, homo verus adhuc esse dicendus
est: dici tamen non potest, quod adhuc non sit, ubi priùs fuit.
Contrà verò potius dicendum est, quod jam rursus ibi sit, ubi
priùs fuerat. Imò, jam etiam ut homo ibi est, ubi ut DEUS
priùs, etiam ante incarnationem, fuerat. Nam frustra aliàs dice-
retur Filius Dei ascendisse eò, ubi priùs erat. Quanquam etiam in
extremo die Filius Dei ad iudicium venturus est visibiliter in nubi-
bus cœli: num dici poterit tum, Filium DEI descendere inde,
ubi erat priùs secundum divinitatem suam? Non opinor. Quòd
si verò etiam Filius DEI in incarnatione, quæ in momento perfe-
ctè sine dubio fieri potuisset, humanitatem suam statim eò, ubi
ipse erat, & in gloriam majestatis transtulisset: num dici potuis-
set de cœlo descendisse? Nec hoc videtur. Quare, ut diximus,
descensus Filii DEI inde, ubi erat priùs, non solam simpliciter in-
arnationem dicit: licet eam includat, tanquam in quâ & per
quam descensus iste factus est. Addendus ergò 5. incarnationi
est status, in quem Filius DEI per incarnationem in carne assumptâ
seu humanitate se demisit. Secundum hunc statum Filius DEI
non tantum homo factus est, sed homo humilis, cum potuisset
esse homo in gloria. Ita namque Verbum caro factum est, ut ha-
bitaverit

2.

3.

4.

5.

Joh. I,
v. 14.
6.

Phil II,
v. 5.

7.

8.

v. 33.

v. 51.

bitaverit in nobis. Joh. I. vers. 14. Quod simul sumendum est, quando de descensu Filii DEI sermo est. In hunc 6. statum humilem Filius DEI se demisit per incarnationem, non ut divinam suam naturam in hunc detruderet, quod fieri non potuit: sed ut humanitatem suam in eum reverâ posuerit, quam potuisset in gloriâ æqualem sibi facere. Unde quia demissio ista seu humiliatio in humanâ naturâ facta est, Christo homini etiam tribuitur ab Apostolo Philipp. II. vers. 5. seqq. scribente: *Is affectus sit in vobis, qui & in CHRISTO JESU.* Qui quum esset in forma DEI, non rapinam arbitratus est, ut esset æqualis DEO. Sed semetipsum exinanivit forma servi sumpta, in similitudine hominum constitutus, & figurâ repertus ut homo. Humilem præbuit semetipsum, factus obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis. Quanquam autem 7. non divina, sed humana Christi natura hanc humiliationem & exinanitionem passa in se est; ut non esset ibi homo, ubi DEUS prius seu ante incarnationem fuit: rectissimè tamen de Filio DEI dicitur, quod se demiserit, quod inde descenderit, ubi prius erat, quod de cœlo descenderit. Ratio est: quia licet divina Filii DEI natura sive ante sive post incarnationem nunquam non fuit, ubi erat prius: tamen quum per incarnationem humana natura humiliata in terris, sicut alii homines, fuerit, nec ibi esse dici potuerit, ubi jam prius divina fuerat, Filius DEI hanc humanitatis humilitatem, non tantum per unitatem personæ, sed per *ἰδιοποίησιν* seu appropriationem in unitate personæ ita sibi propriam fecit, ut quemadmodum in divinâ naturâ nunquam desit esse ibi, ubi prius fuerat; donec per ascensionem humanitatis in cœlos in hanc quoque esse cepit ibi, ubi in divinitate jam erat prius. Hic tandem 8. descensus Filii hominis de cœlo, vel inde, ubi prius erat, ut DEUS, est ille, de quo Christus in concione suâ Joh. VI. aliquoties locutus est, eundemque in nostris etiam verbis significat. Factum enim eum esse non tantum in carnem, eam assumendo, sed etiam in carne, eandem humiliando, ipse Salvator haud obscure significavit. *Panis DEI*, inquit v. 33. *est, qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo.* vers. 51. *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi: si quis ederit ex hoc pane, vivet in æternum: & panis, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vitâ.* Qui ergo de Cœlo

Cœlo descendit, est panis vivus: ubi Christus sanè descendit, ut DEUS, juxta superius dicta. Et tamen caro Christi est panis vivus, qui è cœlo descendit. Oportet itaque Filium DEI, ut DEUM, descendisse in carne & per carnem: in quâ etiam & cum quâ panis vivus est. Caro etiam Christi, quæ pro mundi vita data est, est panis vivus, qui de cœlo descendit. Oportet itaque Filium DEI in carne pro mundi vita datum esse, ut DEUS in carne passus sit. Atque hæc ad objectionem primam responsa sunt.

§. II. *Altera porrò obiectio est; Si Filius DEI de Cœlo descendit: Cur non idem Filius DEI, sed Filius hominis ascendit: cum tamen, ut Apostolus ait, is qui descendit, idem etiam sit, qui ascendit?* Ad hanc respondemus. 1. Non est absurdum dicere, Filium DEI seu DEUM ascendisse in cœlum, ascendisse eò, ubi erat prius. Recordandum namque est ejus, quod Psalm. XLVII. v. 6. dicitur; *Ascendit DEUS cum clangore* (seu jubilo,) *יהוה* *Yehovah cum voce buccina: cantate DEO; cantate, cantate Regi nostro, cantate.* Non exiguum tamen. 2. discrimen esse videtur inter duas has propositiones, *Filius DEI descendit de cœlo vel inde, ubi erat prius; & Filius DEI ascendit in cœlum, vel eò, ubi prius erat.* Nam ad hanc posteriorem sufficit unitas personæ, in quâ Filio DEI tribuitur, quod humanitatis proprium est: & in quâ Filius idem DEI suam communicet majestatem humanitati ascendenti: nec requiritur peculiaris *ιδιοποίησις* seu appropriatio. Sed in priori propositione non sufficit, ut paulò antè dictum, unitas personæ, vi cujus uni naturæ tribuitur, quod alterius est: sed requiritur *ιδιοποίησις* seu appropriatio eorum, quæ humilia sunt, ut pondus & momentum in redemptione generis humani connotetur. Non itaque ascensio in cœlos seu exaltatio humanæ naturæ, divinæ potest naturæ imputari, quasi opus, in quo divina natura meriti pondus addiderit: sed in quo ipsam humanam naturam ad competentem ipsi propter hypostaticam unionem majestatem evexerit, & Filium DEI se demonstraverit. Si ex nostro textu loqui velimus, ascensio in cœlos opus est, in quo divina natura humanam naturam eò evexit, ubi ipsa prius erat, & quò humana natura exaltari debuisset statim ab initio.

Obj. II.

ad quam
Resp. 1.Ps. XLVII
v. 6.

2.

§. 12. Ter-

Obj. III.
ad quam
Resp. I.

§. 12. *Tertia Objection* superest: quæ hæc erat; *Si Filius DEI descendit: cur de se ipso Filius hominis dicit, quod de Cælo descenderit, vel inde ubi erat prius?* Hanc Objectionem 1. suprà Doctores citati perspicuis verbis ita solvunt, ut dicant, fieri hoc per communicationem idiomatum: & primi quidem, quod vocamus, generis, in quo de personâ ab una natura denominata prædicatur, quod alterius naturæ proprium est, vel eidem competit. Nimirum nomen $\delta\ \upsilon\acute{o}s\ \&\ \alpha\acute{\nu}\theta\rho\acute{\omega}\pi\acute{\omega}\varsigma$, *Filius hominis*, personam Christi denominat, à natura humana sumtum: de quâ persona verò, propter divinam naturam, rectissimè dicitur, quod de cælo vel inde, ubi erat prius, descenderit. Quare 2. utrumque rectè dicimus; *Filius hominis descendit inde, ubi erat prius*, & *Filius DEI descendit inde, ubi erat prius*. Sicut rectè etiam dicimus, *Filius hominis ascendit eò, ubi erat prius*, & *Filius DEI ascendit eò, ubi erat prius*. Nam si personam spectamus; sicut DEUS & Homo una persona sunt, ita nomina, *Filius DEI*, *Filius hominis*, de una illa persona rectè usurpantur, eandemque significant. Insuper 3. cum suprà ostensum sit, quod Filius DEI non nisi in humana suâ natura descenderit è cælo: suo modo etiam de Filio hominis dici potest, quod è cælo descenderit; sicut scriptura de eodem dicit, quod seipsum humiliaverit & exinaniverit. Atque hæc de explanatione Verborum, quoad eorum sensum.

II.
Argumen-
tum Salva-
toris.
Maldonat.
h. l.

§. 13. Jam itaque II. de *Argumento Salvatoris*, in verbis expositis contento, dispiciamus: neque enim unum omnes faciunt. Audiemus hîc iterum Interpretes. *Maldonatus* itaque in h. l. ita scribit; *Difficilem locum & oratio concisa, & interrogatio facit. Cum enim ad explendam orationem atq; sententiam aliquid necessariò subintelligendum sit, incertum, quid debeat intelligi. Unum è duobus intelligatur, necesse est; aut, tunc non scandalizabimini, cum videritis filium hominis ascendentem, ubi erat prius; aut contra, tunc magis scandalizabimini. Priorem sensum pleriq; sequuntur, Chrysostomus, Augustinus, Cyrillus, Theophylactus, Beda, Rupertus, Euthymius, & Theodorus Heracleensis in Catena Græca, & Leontius in commentariis. Et paulò pòst; Nec enim ita loqui videtur Christus, quasi doceat & probet, sed quasi reprehendat, Hoc vos scandalizat? cum adhuc vobiscum sim? cum facile intelligi potest posse me vobis*

vobis carnem meam dare ad manducandum, praesentem praesentibus? Quid facietis, cum videritis me in caelum ascendentem? quanto magis scandalizabimini? quanto minus credetis? cum videatis me in caelo, vos in terra esse? solet enim Christus auditores, qui non credunt ea, quae facilia creditu sunt, sic objurgare quod cum ea non credant, multo minus quae maiora difficiliora quoque sunt, sint credituri. Si terrena, inquit, dixi vobis, et non creditis, quomodo si dixero vobis caelestia, credetis? c. 3. vers. 12. Eventus ipse hanc interpretationem probat. Nam Calvinista, qui falsis illis et incredulis Christi discipulis successerunt, hoc potissimum argumento non credunt, Christum verè nobis carnem suam dare ad manducandum, quod in caelo sit, quod cum caelum continere oporteat usque ad diem resolutionis omnium, non ergo in Eucharistia esse posse. Ego contra, propterea in Eucharistia esse posse, quia in caelo est. Ex eo enim, quod propria in caelum ascendit auctoritate, sequitur DEUM esse: ex eo, quod DEUS est, sequitur corpus suum, ubicunque velit, posse ponere, sic adeo ut ab eo loco, in quo est, non discedat &c. Hæc Maldonatus. Jansenius autem in Harmonia ita procedit. I. proponit Chrysostomi sententiam, quæ est, quod Christus suum de caelo descensum probet. Ut vis argumenti hæc sit: Hoc vos, offendit, quod dixi, me è caelo descendisse et manducandam carnem meam, ut quis vivat in æternum? si ergo videritis filium hominis ascendentem, ubi erat prius, an etiam tunc videbor vobis plura mihi, quam par est, arrogasse? annon potius tunc reipsa vel invitati agnoscetis, verum esse, quod è caelo descenderim? Hac enim, inquit, intentione intelligit Divus Chrysostomus istud dictum à Domino, ut per ascensum suum confirmet, verè se dixisse, quod è caelo descenderit, juxta illud Joannis: Nemo ascendit in Caelum, nisi qui descendit de Cælo. II. Chrysostomo addit Cajetanum: qui quantum ad nostra verba Chrysostomum sequitur. Pergit enim: Unde Cajetanus annotavit, quod cum duo fuerint, quæ in sermone prædicto offenderint auditores, nempe quod dixisset, se è caelo descendisse: unde primò dixerunt; Nonne hic est filius Josephi, quomodo ergò dicit, quia è caelo descendi? et quod dixisset, manducandam carnem suam: unde secundò dixerunt, quomodo potest hic nobis dare carnem suam ad manducandum? Dominus utrumque scandalum suo ordine tollere voluerit. Primò quidem declarans, se è caelo venisse: deinde ibi, Spiritus est &c.

ostendens, quomodo intelligendum sit, quod dixit de carne suâ edenda. Producit III. Augustini sententiam, occurrere Dominum scandalo de edendâ carne sua orto. Quam etiam magis approbat his verbis: *Augustinus verò rectius etiam hæc verba; si ergò videritis, dicta intelligit, ad tollendum scandalum de edenda carne suâ ortum. Nam cum statim præcesserit de illo scandalo, ad illud referendum videtur, quod sequitur; Hoc vos offendit? Itaq; hunc indicat sensum. Hoc vos offendit, quod dixi edendam carnem meam, & ided offendit, quia putatis eam particulatim edendam? si ergò videritis filium hominis ascendentem, ubi erat prius, certè vel tunc videbitis, quia non eo modo, quo putatis, erogandum est corpus ejus, nec carnali more manducandum, cum integrum fuerit in cælum receptum.* Addit IV. Euthymium Augustino consentientem, aliter tamen procedentem. *Euthymius, ait, similiter intelligit, Dominum hic significare, ascensionem ejus in cælos, confirmaturam sermonem ejus de edenda carne suâ, ut sit sensus: Quid tum dicetis? An & tunc dubitabitis de veritate verborum meorum, cum majora his videbitis? Qui enim potest carnem suam cœlestem facere contra carnis naturam, potest & eam cibum hominum efficere.* Calvinus, cujus quædam suprâ allegavimus, argumentum Christi plenius ita exponit: *Videtur hic Christus non tam eximere scandalum, quàm augere: si quis tamen propius expendat scandali causam, erat in hac sententia, quod eorum animos placare deberet. Humilis & abjecta Christi conditio, quam oculis cernebant, quum carne indutus nihil ab hominum vulgo differret, illis obstaculo erat, ne divinæ ejus virtuti locum darent: nunc quasi subducto velo ad cœlestis suæ gloriæ conspectum eos revocat: ac si diceret, Quia inter homines sine honore versor, vobis sum contemptui, nec quicquam in me divinum agnoscitis: atqui paulo post fiet, ut DEUS magnificâ virtute me ornatum, ab hoc contemptibili mortalis vitæ statu supra cælos extollat.* Nam in Christi resurrectione talis apparuit Spiritus Sancti potentia, quæ Christum esse Filium DEI palâm faceret. Gualtherus homil. 55. in Johann. ita exponit argumentationem Christi. *Quasi, inquit, diceret; offendit vos, quod me cœlitus venisse dixi, & carnem meam verè cibum esse, quem necessariò manducare eos oporteat, qui volunt vitam consequi. Ut enim nihil homine majus in me agnoscitis, ita barbaram & immanem carnis humana lanienam ani-*

mo concipitis, qualem in Anthropophagis omnes merito execrantur. At longè aliter rem habere, ipsi aliquando intelligetis. Ubi enim me relictis terris in cœlum ascendere, & inde per Spiritus Sancti missionem & infinita alia divinam potentiam declarare videbitis, tunc simul meam originem cœlestem, & me verum DEUM esse sentietis, neque quicquam carnale de mea carnis esu cogitari, sed omnia illa sensu altiori & mystico accipi debere &c. Hæc Gualtherus: qui hunc simplicissimum sensum esse existimat. Bened. Aretius in h.l. Majus, Bened. Aret. inquit, jam subicit, in quo major etiam sit futura offendiculi causa. Argumentatur autem, non debere illis videri absurdum, quod carnem suam cibum dixit, quia magis absurdum & contra naturam erit ascendere hominem Christum omnibus videntibus ad cœlos. Præter naturam ascendam ad cœlos. Ergò non mirum videatur, carnem meam aliquo modo cibum & esse & dici à me. Deodatus his argumentum Christi comprehendit: Propterea ne abripiamini per sensus vestros ad incredulitatem, mittite omnes has cogitationes carnales, & judicate ac sentite de hac causa (comedendæ carnis) spiritualiter I. Cor. 2. v. 14. atq; sic omnis absurditas erit sublata.

§. 14. Sed videamus etiam Nostrates: Patrum enim sententias verbis Maldonati & Jansenij præcipuè suprà retulimus. D. Brentius putat, probari à Christo, non tantum quod de cœlo D. Brent. descendisset, & DEUS verus esset, sed etiam id, quod de manducanda suâ carne, & bibendo sanguine dixit. Significat, inquit, Christus, se concionis suæ veritatem re ipsa comprobaturum. Dixit, se de cœlo descendisse. Hocine ergò, inquit, vos tantopere offendit, ut velitis à me deficere? sed æquo animo sitis. Quod verbis dixi, rebus probabo. Nemo enim ascendit in cœlum, nisi qui è cœlo descendit. Ego autem ascendam in cœlum. Quare, si videritis me ascendentem in cœlum, tunc re ipsa comperietis, me descendisse de cœlo. Et postea: Nunc audiamus etiam de illo, quod dixit, carnem suam manducandam, & sanguinem bibendum esse. Hoc, inquit, vos offendit, quòd iussi vos edere meam carnem, & bibere meum sanguinem? Existimatis fortasse me hac doctrina vel anthropophagiam seu humanæ carnis dilanationem instituerè, vel mutuam conjurationem ad invadenda imperia hujus mundi exigere. Itaq; metuitis, ne excitata seditione conjiciam vos mea do-

Idem.

D. Hun-
nius.

D. Polyc.
Lyserus.

etrina in extrema vite pericula. Sed bono sitis animo. Si videritis me
ascendentem, eò, ubi prius eram, reipsa comperietis meam doctrinam
nullum afferre exitium. Declarabo enim ascensu meo in cœlum, quod
regnum meum non sit mundanum. Quare non est vobis metuenda
sedutio, quâ invadam mundana regna. Nec metuendum est, ne mea
doctrina afferat vobis aliquam perniciem. State tantum, & perma-
nete: sentietis reipsâ, vos ex mea doctrina vitam & salutem acceptu-
ros. Ita D. Brentius. Sed D. Hunnius in h.l. ita scribit: refellit eo-
rum cogitationes argumento à minori ad majus ducto: si hoc vos offen-
dit: quid igitur, si videritis Filium hominis ascendentem eò, ubi erat
prius? quasi diceret: si quod minus est, vos offendit: quantò magis
offendimini mysteriis regni cœlestis sublimioribus, nempe quod Filius
hominis eò ascensurus est, ubi jam antè erat, atq; sic nihilominus vel è
cœlo hâc suâ carne in dextra virtutis sedente cibaturus & vivificaturus
credentes? D. Polyc. Lyseri in Harm. Evang. cap. 78. hæc est expositio.
Dicit ergò, inquit, illis **IESUS**, Hoc vos offendit? quod dixi, me è cœlo
descendisse, & carnem meam manducandam esse, ut quis vivat in
eternum. Si ergò videritis filium hominis ascendentem eò, ubi erat
prius, quid tum dicetis? An tum etiam, videbòr mihi plus, quàm
par est, arrogasse? annon tunc reipsâ vel invitè agnoscetis, me de cœlo
descendisse? Non ergo Christus hæc dicens carnis suæ usum in sacra-
mento negare, & omnia saltem spiritualia atq; mystica post ascensionem
in cœlos futura dicere voluit (sicut Sacramentarij hunc locum interpre-
tantur) sed veritatem suorum dictorum hoc modo vult asserere, sicut
etiam aliàs solitus est hostes suos, dictis suis fidem subtrahentes, ad resur-
rectionem, ascensionem, & glorificationem remittere, quibus veritatem
dictorum sit comprobaturus. Joann. 2. vers. 19. Solvite templum hoc, &
in tribus diebus excitabo illud. Joann. 3. vers. 13. Nemo ascendit in
cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo.
Joann. 8. vers. 28. Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis,
quia ego sum, & à me ipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, hæc
loquor. Mat. 26. vers. 64. Dico vobis, amodo videbitis Filium homi-
nis sedentem à dextris virtutis **DEI**, & venientem in nubibus cœli.
Hoc modo solet **DEUS** per eventum subsequantium comprobare veri-
tatem præmissorum. Verbi gratia. Exod. 3. vers. 12. cum Moysen in
Ægyptum mitteret, ad educendos Israëlitas ex domo servitutis, ipse

vero

vero de perficiendo hoc opere hesitaret, ipsi hoc signum, quo fidem ejus confirmavit, dedit: Cum eduxeris populum meum de Aegypto, immolabis DEO super montem istum. Sic hoc loco vult Christus dicere, se reditu in caelum velle demonstrare, & se verum esse DEUM ex caelo, & quæ de efficacia carnis suæ dixerit, vera esse. Qui enim potest suam carnem, contra carnis naturam, coelestem facere: idem etiam eam cibum hominum vivificum efficere potest. Haftenus D. Lyseri verba. Conferri possunt Flacius & alii in h.l.

§. 15. Prolixum foret omnes Interpretum sententias & verba examinare: sed nec nostri instituti. Eum potius in finem adduximus, ut dissensus non exiguus appareat, & cum nostra jam proponenda sententia collatio institui queat. Repetimus autem 1. ex superioribus, quod, quando Salvator dixit, *Hoc vos offendit?* per Pronomen, τὸ, *Hoc*, respiciatur ad summam concionis Christi, quâ dixit, se esse panem, qui de caelo descenderit, & det mundo vitam, ita ut quisquis comederit carnem ipsius, & bibiturus sanguinem ipsius, mansurus sit in ipso, & ipse in illo, victurusque ille sit in æternum. Non itaque existimamus dividenda esse, quasi vel solum descensum suum è caelo, vel solum manducationem carnis & bibitionem sanguinis sui Salvator probare velit; sed omnia conjungenda, quemadmodum in pane, quem se Dominus dixit, coelesti omnia concurrunt. 2. Quando Dominus dixit discipulis murmurantibus, *Hoc vos offendit?* non tantum ex suâ omniscientiâ manifestare voluit (quod simul tamen manifestavit) se nosse corda & cogitationes murmurantium, quod per sermonem ipsius scandalizentur: sed exprobrat illis, atque redarguit emphatica suâ interrogatione, quod nullâ justâ de causa, sed impiè potius scandalizentur per acceptum male scandalum. Ut sensus sit, sicut suo loco jam prolixius exposuimus; Num hoc, quod dixi vobis, jure & non potius sine ullâ causa offendit? Vos quidem putatis, jure fieri: ego autem dico, injustissimè, & probo, atque oppono vobis; *Si ergò videritis &c.* Unde patet jam, quid Domino probandum sit: hoc scilicet, quod sine ulla justâ causa discipuli Salvatoris offensi sint sermone de pane coelesti: omninò autem credere debeant, verissima esse omnia, quæ de illo concionatus est. Hoc itaque jam 3. Domi-

Nostra
Sent.

1.

2.

3.

- nus probat his verbis; *Si ergò videritis Filium hominis ascendere eò, ubi erat priùs.* In quibus verbis notandum putamus præcipuè, quod Christus dicit, *ὅπου ἦν πρὶν τοῦ ἐξέρχου, Ubi erat priùs.* Sensus autem hujus particulæ, sicut superius exposuimus pluribus, hic est, quod priùs seu ante incarnationem fuerit supra omnem locum in pleno Majestatis divinæ usu, creans, conservans & gubernans omnipotenter & omnipræsenter omnia: unde licet in carne suâ descenderit, & seipsum humiliaverit, mox tamen eò ascensurus sit in carne suâ, ut hæc quoque Majestatis istius à dextris Dei patris sedens futura sit particeps. Unde 4. hoc nascitur argumentum:
4. *Quicumq; ascensurus est secundum carnem suam eò majestatis, ubi priùs fuit, tanquam DEUS, creans, conservans & gubernans omnipotenter & omnipræsenter omnia: ejus sermone, quod sit panis ille vivus, qui de cælo descendit, & vitam mundo det, ita ut quisquis manducat carnem ipsius, & bibit sanguinem ipsius, maneat in ipso, & ipse in illo, æternumq; vivat, vos sine ulla iusta causa offendimini seu scandalizamini, contra autem potius sermoni ejus credere debetis.* Atqui Filius hominis ascensurus est secundum carnem suam eò majestatis, ubi priùs fuit, tanquam DEUS, creans, conservans & gubernans omnipotenter & omnipræsenter omnia. Ergò vos sermone ejus, quod sit panis ille vivus, qui de cælo descendit, & vitam mundo dat, ita ut quisquis manducat carnem ipsius, & bibit sanguinem ipsius, maneat in ipso, & ipse in illo, æternumq; vivat, sine omni iusta causa offendimini, contra autem potius sermoni ejus credere debetis. Major propositio. 5. per se clara est: qui enim in eâ mox futurus est potestate, ut creare, conservare, gubernare possit omnia omnipotenter & omnipræsenter cum divinitate: is profectò est panis ille vivus, qui de cælo descendit, adeoque ipse DEUS, & eâ potentia præditus, ut mundo vitam dare possit, ita ut qui carnem ipsius manducat, & sanguinem ipsius bibit, in ipso præsentissimè inhabitante maneat, & ipse præsentissimus in illo. Illud enim majus est, quàm hoc: qui autem potest majus, potest etiam minus. Majus certè est, per se in majestatem divinam ascendere, & omnipotenter atque omnipræsenter gubernare omnia, quàm & paucos carne suâ cibare, & sanguine suo potare, inque iis cum carne & sanguine manere.
6. *Minorem 6. propositionem* Christus probat partim à futura disci-
- pulo-

pulorum inspectione, quâ Filium hominis ascendentem visuri sint; partim sanctâ suâ asseveratione, quod certò istud futurum sit. Diximus enim jam suo loco, quod particula, *ἐάν*, Si, non tam conditionem ponat, quàm consequentiæ inserviat. Unde argumentum pro Minore, Atqui Filius hominis ascensurus &c. hoc est: *Quicumq; ita ascensurus est eò, ubi erat prius, ut vos etiam oculis vestris visuri sitis ascendentem: de ejus ascensu isto non est vobis ulla dubitandi ratio. Atqui sanctè vobis affirmo, quod Filius hominis eò ascensurus sit, ubi prius erat, ut vos etiam oculis vestris visuri sitis ascendentem. Ergò de hoc ascensu Filij hominis nulla vobis dubitandi ratio.* Non malè 7. Interpretes similem argumentandi rationem à Christo usurpatam ex aliis etiam scripturæ dictis aucupantur. Nobis huc simul pertinere videtur, quantum ad modum argumentandi attinet, disputatio Christi Matth. IX. vers. 2. *Nam Christus paralytico dixit; Confide fili, remissa sunt tibi peccata tua.* Pharisei scandalizantur hoc dicto, ut dicant; *Hic blasphemat* vers. 3. nimirum, quasi Christus non habeat potestatem remittendi peccata, sed eam blasphemè sibi arroget. Sed sine omni iusta causa eos scandalizari, Christus illis objicit, severâ interrogatione; *Quare vos cogitatis malum in cordibus vestris, & sine omni causâ offendimini?* vers. 4. Probat: *Utrum enim est facilius dicere, Remittuntur tibi peccata tua: an dicere, surge & ambula? ut autem sciatis, quod potestatem habeat Filius hominis in terra remittendi peccata: (tunc dicit paralytico) surge, tolle tuum lectum, & abi domum tuam.* vers. 5. 6. Quasi etiam in nostro loco dicat: utrum est facilius, Filium hominis ascendere eò, ubi erat prius, ad universale, omnipotens & omnipræsens omnium rerum dominium: an verò esse panem, qui de cœlo descendit, & mundo dat vitam, ita ut quisquis manducat carnem ipsius, & bibit sanguinem ipsius, in ipso maneat, & ipse in illo? ut sciatis ergò, quod de istoc pane dixi, verum esse, affirmo vobis, quod brevi futurum sit, ut videatis Filium hominis ascendentem eò, ubi erat prius &c. Rem autem 8. à quâ argumentum deducitur, quod attinet, omninò Christus non semel argumenta à rebus futuris desumfit. Et clarum est exemplum Johann. II. vers. 18. 19. Ubi Judæis petentibus, *Quod signum ostendis nobis, quod ista facias?* respondit Salvator; *Destruite*

7.

Matth. IX.

v. 2.

v. 3.

v. 4.

v. 5. 6.

8.

v. 18. 19.

Matth. XII. v. 39. *Destruite templum hoc, & in tribus diebus erigam illud. Et alterum Matth. XII. vers. 39. Generatio prava & adultera signum querit, & signum non dabitur illi, nisi signum fons Propheta &c.*

§. 16. Atque hæc de Argumento Salvatoris nostra est sententia. In quâ 1. continentur & probantur omnia, quæ Interpretes Scripturæ & fidei analogæ habent. Nam cum Christus hac ratione probet totam concionis suæ summam; *Hic est panis, qui de cælo descendit &c.* utique probat etiam descensum suum de cælo: probat, manducandam esse carnem suam, & bibendum sanguinem: & si quæ alia sunt. Quâ. 2. facilè retunditur sacramentarium detorsio, quasi Christus à præsentia carnis suæ manducandæ, & sanguinis sui bibendi avocet. Si namque utique nos avocare vellet à carnali, naturali, crassoque modo manducandi & bibendi: num statim ab omni præsentia carnis & sanguinis? Esto, Christum velle dicere; Videbitis me ascendentem eò, ubi eram priùs, Ergò non debetis carnaliter & naturaliter, sed spiritualiter manducare carnem meam, & sanguinem meum bibere. num sequitur; spiritualiter manducanda est caro, & spiritualiter bibendus est sanguis, Ergò non præsentia, sed absentia? Non sanè sequitur, quasi enim non detur spiritualis manducatio & bibitio præsentium!

§. 17. Quæ etiam 3. cum consequentibus, quibus Christus dicit; *Spiritus est, qui vivificat, caro non prodest quicquam: verba, quæ ego loquor vobis, spiritus sunt, & vita sunt:* quæ, inquam, cum his sit cohærentia, haud difficile est invenire; eaque optima deprehenditur. Nam postquam Christus probavit, discipulos nulla justa de causa sermone suo scandalizatos esse: Mox ostendit originem scandali veram, quæ in ipsis murmurantibus. Et hæc quidem ex carne eorum est, cujus incredulitati indulgebant; nec spiritum, quam deberent, sequebantur. Spiritus, inquit, quem accepistis credentes, ut credatis, (nam cum discipulis, qui credere ceperant, & pergere debebant, loquitur Dominus) ille est, qui vivificat, docetque vera esse, quæ dixi, non scandalosa, ideoque eum sequi & credere deberetis, non offendi: caro autem vestra nihil quicquam prodest in spiritualibus, sed scandalizatur illis; quam vos potiùs, quam spiritum sequentes per eam impulsî scandalizati-

dalizamini etiam, nec creditis verbis; sicut etiam carnales non potestis, cum verba mea spiritus sint, à spiritu profecta, & vita sint, quam efficaciter conferunt. Atque hæc est verissima scandali vestri origo & causa; caro vestra, quæ vos carnales facit: non autem verba mea, quæ spiritus & vita sunt, & frustra à vobis accusantur.

§. 18. Expositioni verborum, pro modo Disputationis Academicæ, ea, quæ hæctenus dicta sunt, sufficiant. Nunc de *Ascensione Christi Salvatoris* ex dicto nostro πορισμόν nonnulla subjiciemus. Esto itaque Porism. I. *Ascensio Christi in Cælos, non minus quam incarnatio, passio, mors, resurrectio ejus, divini & æterni decreti est.* Hinc est, quod Christus, divinorum æternorumque decretorum conscius, eam in nostro dicto prædixit. Si ergo, inquiens, *videritis Filium hominis ascendentem, ubi erat prius.* Pertinet huc, quod ad discipulos Salvator alibi dixit; *Hæc locutus vobis, ut, quum venerit tempus, reminiscamini eorum, quod ego dixerim vobis.* Johann. XVI. vers. 14. Et iterum; *Nunc dico vobis, prius quam fiat, ut quum factum fuerit, credatis, quod ego sum.* Joh. XIII. vers. 19. Potuisset illis etiam ab initio statim prædicere, si consultum putasset: non enim ex defectu scientiæ, sed ex ratione sapientiæ, aliquandiu revelationem distulit. Si enim ab initio statim novit JESUS, qui essent non credentes, & quis proditurus esset ipsum, sicut Evangelista de ipso testatur Joh. VI. vers. 64. multo magis de seipso novit, quod & quando in cælum ascensurus esset. Cæterum omnia divina decreta æterna sunt, licet non sine ordine sapienti justoque: unde & hoc merito æternum dicitur, quo in divino consilio in æternitate conclusum est, ut quadraginta post resurrectionem diebus videntibus discipulis suis Christus in cælum ascenderet. Hanc verò Ascensionem suam Salvator præscivit & prædixit, tanquam is, qui divini æternique decreti non tantum aliquam revelationem habuit, sed qui eidem etiam, tanquam DEUS, interfuit. Quare magnum inter Christum & Eliam Prophetam discrimen est. Præscivit etiam Elias, quod in cælum vivus ascensurus esset. Imò Elisa quoque & Prophetarum filii præsciverunt & prædixerunt: juxta illud; *Et accesserunt filij prophetarum, qui in Jericho erant, ad Elisam, & dixerunt ad eum; Num novisti, quod hodie Jehovah ablaturus sit Dominum tuum de-*

De
Ascensione
Christi in
cælos
Porism. I.

Joh. XVI.
v. 4.
Joh. XIII.
v. 19.

Joh. VI.
v. 64.

1. Reg. II. *supra caput tuum ? & dixit ; Etiam ego novi : tacete.* 2. Reg. II. v. 5.
v. 5. Sed Christus ita præscivit & prædixit, ut discipuli ipsius, quibus prædixit, post prædictionis complementum reminisci possent, & deberent, quod ipse esset. Ita enim dixit ad eos loco allegato : *ut quando fuerit factum, credatis, ὅτι ἐγώ εἰμι, quod ego sum.* Quid est ; ὅτι ἐγώ εἰμι, quod ego sum ? Discere possumus ex eo, quod scriptum est : *Et dixit DEUS ad Moysen ; sum, qui sum : & dixit ; Sic dices filiis Israël ; Ehjeh, (qui) sum, misit me ad vos.*
- Exod. III. Exod. III. Idem enim angelus Jehovæ, qui ad Moysen dixit ; *Sum, Qui sum, Item, sum misit me ad vos,* est is (incarnatus quidem) qui hîc dixit discipulis ; ut credatis, quod ἐγώ εἰμι, *Ego sum.* Et cùm is, qui dixit, *Ehjeh sum, sit Jehovah, DEUS Abrahami, Isaaci & Jacobi :* Christum quoque, qui dixit ; *Quia ἐγώ εἰμι, Ego sum,* Jehovam DEUM Patrem esse oportet. Ergò æterno consilio interfuit.
- Porif. II. §. 19. Porism. II. *Is qui in cœlos ascendit, est quidem Filius hominis : idem tamen etiam Filius DEI, & æternus DEUS : unus Christus.* Christum 1. esse, qui ascensionem suam in cœlos in dicto nostro prædixit, certum est ; nec probatione eget. Nos credidimus & cognovimus, quod tu es ὁ Χριστός, Christus : inquit suo & condiscipulorum suorum nomine Petrus. v. 69. Hic verò. 2. Christus prædicit τὸ ὑὸν τοῦ ἀνθρώπου, *Filium hominis* ascendurum : *Si ergo, ait, videritis τὸ ὑὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα, Filium hominis ascendentem, ubi prius erat.* Nec dubium est, quin de seipso hoc dixerit. Notissimum namque est in Evangelis, quod seipsum Filium hominis appellaverit, & exposuerit ; τίνα με, *Quem me dicunt homines esse, τὸ ὑὸν τοῦ ἀνθρώπου, Filium hominis ?* Matth. XVI. XVI. v. 13. Sed in concione quoque sua id satis clarum fecit. Dico vobis, inquit vers. 53. *nisi manducaveritis carnem & ὑῖς τοῦ ἀνθρώπου, Filij hominis, & biberitis sanguinem eius, non habetis vitam in vobis.* Si quæris, quis hic Filius hominis sit : respondet Dominus ; ὁ τρώγων με τὴν σάρκα, *Qui manducat meam carnem, καὶ πίνων με τὸ αἷμα, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam : καὶ ἐγώ, Et ego suscitabo eum in novissimo die.* vers. 54. Et verus homo est : sicut verus est ascensus, quem de se prædicit ; *Si ergo videritis Filium hominis ascendentem.* Verus autem est ascensus, quia videntibus

tibus discipulis factus est; *ὅταν δὲ θεωρῆτε, Si ergo videritis Filium hominis ascendentem.* Ubi non solam oculorum mentis, sed corporis visionem significari, suo jam loco diximus. Eundem tamen. 3. Christum, qui verus Filius hominis est, verum etiam esse DEUM, DEI scilicet Filium, verba Textus nostri probant. Filius namque hominis ascendit eò, ubi prius, antequam scilicet Filius hominis esset, jam fuit: & tanquam Filius hominis ascendit eò majestatis, ubi jam prius erat, antequam ascenderet: ascendit autem ad maiestatem divinam; in quâ cum prius fuerit, DEUM prius fuisse oportet. Sed de hoc in Explicatione Verborum, quæ sufficere possunt, dicta sunt. DEUS ergo etiam Christus est: Filius scilicet DEI Patris. Juxta id, quod ipse dixit; *Sicut misit me Pater, & ego vivo propter Patrem: etiam qui me manducat, idem vivet propter me.* v. 57. Et Petrus iterum confessus est: *nos credidimus, & cognovimus, quod tu es Christus, ὁ υἱὸς τοῦ ζῶντος Θεοῦ, Filius DEI vivi.*

v. 57.

§. 20. Porism. III. *Ascendit itaq; DEUS, & ascendit Homo: sed DEUS in persona: Homo in natura.* Ascendit DEUS cum iubilo, juxta prædictionem jubilantis Psalmistæ, *Jehovah cum voce buccina.* Sed ille Jehovah DEUS, qui cum Filio hominis ascendente una persona erat; & quia cum eo una persona erat. In suâ naturâ non poterat ascendere Jehovah DEUS, in quâ nec ascendere, nec descendere potest. Ascendit verò Filius hominis, non in personâ tantum, sed in natura sua: in qua prius super terris versatus est; in qua passus & supra terram in signo crucis erectus; in qua tres dies & tres noctes in ventre terræ jacuit; in qua resuscitatus è sepulcro, dicere tamen potuit, *Nondum ascendi ad Patrem meum* Johann. XX. vers. 17. Ascendit DEUS, non ut Joh. XX. exaltaretur, qui exaltari non potuit; sed ut Filium hominis exaltaret in seipso, & eidem virtutem ascendendi in altitudinem communicaret. Ascendit verò Filius hominis, ut non tantum in cœlos moveretur; sed suprâ etiam omnes cœlos virtute sibi communicata ascenderet, & omnia impleret. Ephes. IV. vers. 10. Eph. IV. *Qui ascendit itaq;, idem ille est, qui etiam ascendit.* ibid. nimirum, v. 10. si personam spectaveris, non naturam. Descendit, ut DEUS, quando una cum carne humili persona factus. Ascendit, ut

homo supra omnes cœlos, quando postquam una cum DEO persona olim factus, eò sublatus est, ubi ut DEUS prius h. e. ab æterno fuerat.

Porif. IV.
Exp. &
prob.

1.

§. 21. Porism. IV. *Ascensio Christi sicut visibilis fuit: ita & localis fuit: quamdiu quidem ascensio fuit.* Visibilem. 1. fuisse ascensionem Christi, dictum nostrum clare asserit. *ἐὰν ἔν θεωρήτε, Si ergò videritis Filium hominis ascendentem.* Cur non ascensionem veram prædixerit? cur non visionem corporeorum oculorum veram significaverit? Localem. 2. fuisse eandem probat, quod vera & visibilis fuit. Si namque ascensio corporis veri vera ascensio fuerit: dicendum utique est, localem fuisse. Si visibilis in loco fuit: quomodo non localis fuisset? Idem verò etiam probat complementum prædictionis. *ἀνελήφθη, sublatus est in cœlum.* Marc. XVI.

Marc. XVI. vers. 19. *ἀπέστη ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸ ἕρπονόν, sustulit se ab*
v. 19. *ab illis (discipulis,) & sublatus est in cœlum.* Luc. XXIV. vers. 51.

Luc. XXIV. *Videntibus illis (discipulis) ἐπήρθη, in altum sublatus est, καὶ νεφέλῃ*
v. 51. *ὑπέλαβεν αὐτόν, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Quumq; essent defixis in cœlum oculis, προσδομήσας αὐτοῖς, eunte illo ἔσθ.* Act. I.

Act. I. v. 9, vers. 9. 10. Quid clarius? Neque verò etiam 3. impossibile
10. Christo fuit, ut visibiliter & localiter ascenderet in cœlos: cum
3. verus Filius hominis manserit, ita ut tanquam verus Filius hominis in extremo die rursus de cœlo venturus sit, & appariturus: ut adeò natura ipsius humana in nullam aliam mutata, sed glorificata tantùm sit. Quì ergò qui verus homo est, qui veram humanam naturam retinuit, licet eam glorificaverit gloria ineffabili: qui, inquam, non verè visibilem & localiter alicubi præsentem se sistere potuerit, & videntibus discipulis è terra in cœlum moveri? Unde summam nobis injuriam faciunt, quotquot nobis impingunt, quasi ascensionis Christi in cœlum veritatem negemus, aut nescio quid ex illa faciamus. Mos est hominum, qui veras & justas consequentias contra se factas solvere non possunt, nisi vanâ protestatione, ut suis ineptis consequentiis innocentes onerent. Addidimus autem. 4. *Quamdiu quidem ascensio fuit.* Ascendit namque Christus videntibus discipulis suis: unde quamdiu vident eum, sine dubio ascendit, nec oculis illorum illusum est phantasmate.

4.

tasmate. Propterea namque Christus videntibus discipulis in cœlum ascendere voluit, ut de veritate ascensionis etiam per visionem oculorum corporeorum certi essent. Decepti verò fuissent, si Dominus non verâ & visibili ascensione ascendisset, sed phantasmate potius aliquo oculis eorum illusisset: quod absit per omnem modum. Quomodo verò Christus, postquam ex oculis discipulorum sublatus est, eisque ab Angelis adstantibus dictum, *Viri Galilai, quid statis intuentes in cœlum?* Act.I.vers.II. in Aet.I.v.II cœlum porrò perrexerit, scriptura nusquam revelavit; nisi quod Apostolus Dominum ait *ascendisse supra omnes cœlos, ut omnia impleret.* Ephel.IV.vers.10. Supra autem omnes cœlos locus nullus est, in quo localis motus locum habeat.

§. 22. Porism. V. Nimirum, *Ascensio Christi in cœlum motum* Poris. V. *notat intra duos terminos: quorum unus, terminus à Quo, alter terminus ad Quem: ille terra est, verus locus, ex quo sublatus ascendit; hic verò supra omnes cœlos, ubi, ut DEUS, prius fuit, quàm, ut homo, in terris esset, atq; adeò locus esse non potest.* Non itaque de ascensione Christi motuque intra duos istos terminos quæstio nobis est, aut controversia, sed vera manet ascensio; si utique, postquam discipuli in terris videre quicquam non amplius potuerunt, usque ad supremi cœli terminum facta sit; quod tamen incertum est. Nec de termino à quo quæstio, nisi vana & temeraria, esse potest. *Eduxit enim Dominus discipulos suos in Bethaniam usq; ex Hierosolymis: ibiq; sublati in altum manibus benedixit eis, sublatusq; est ab eis, inq; cœlum subductus,* Luc.XXIV.v.50.51. Sed Luc.XXIV: de Terminò ad quem, quem ita vocare licebit, in quem desuit V.50,51 ascensio localis, omnis quæstio est & controversia; non à nobis, sed ab iis, qui suis conceptibus & imaginationibus de loco simpliciter necessario indulgent, temerè mota. Nos namque Terminum hunc ad quem, non ex rationis nostræ conceptibus, sed ex divinâ scripturarum revelatione describimus, quod sit, *esse supra omnes cœlos, implere omnia, esse ibi, ubi DEUS ab aeterno, cùm locus nondum ullus esset, fuit, sessio in dextris DEI &c.* Quibus locutionibus quicumque certum circumscriptumque locum significari volunt, DEUM ipsum loco certo circumscribant, necesse est: quod facere nobis piaculum est. Quare verè ascendit Christus

in cœlum, ascendit visibiliter, ascendit localiter: sed ascendit verè, visibiliter, localiter, ut supra omnes cœlos ascenderit, & suum esse, moveri, ascendere, in loco, de loco, per locum finiverit, utque loco nullo opus habeat, donec in extremo judicio rursus apparuerit, quemadmodum abire visus est, & si quando aliàs visibilem se sistere voluerit.

Porif. VI.

§. 26. Porism. VI. *Ascensio Christi ad cœlos si terminativè*

seu ratione termini ad quem consideretur, tantum abest, ut manducationem carnis ejus & bibitionem sanguinis ejus spirituales illam, per quam cum carne & sanguine suo in nobis præsens est manetq̃, & nos in ipso, impediatur & destruat, ut contra potius confirmet & roboret. Lo-

Expon.

1.

quimur 1. non de ficta illa, quam Calviniani in Novo Testamento fingunt, carnis Christi manducatione, & sanguinis bibitione spirituali, quâ de absentibus aliquid creditur: (quo de figmento recenti si Capernaitis Christus locutus fuisset, nullo modo illos, nedum discipulos suos offensurus fuisset? quis enim nesciat, carnem absentem manducari, sanguinemque absentem bibi, h.e. in ea absentia vel de eis absentibus aliquid credi posse, nisi in verbis ludere velit?) sed de verâ illâ, & Christi verbis traditâ spirituali carnis ejus manducatione & sanguinis ejus bibitione, quâ præsentium participes reddimur, ita ut in nobis sint maneatque, & nos in ipsis. Hæc namque est, quam Christus ipse docuit, dicens;

Joh. VI.

v. 56.

2.

Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in ipso. Joh. VI. v. 56. de quibus verbis alibi jam actum est. DEI esse. 2. hoc ipsum esse & manere in hominibus, si Capernaitani Judæi non scivissent; sciverunt saltem discipuli Christi: unde natum ipsis scandalum. Christum namque pro ratione naturæ & mundi hujus particulatim carnem suam manducandam & sanguinem suum bibendum, dentibus laceranda aut in ventrem deglutienda, dare nec posse nec velle, ut in æternum omnes manducantes & bibentes vivant, facile intelligebant: divino autem isto modo, quo DEUS in nobis est manetque credentibus, carnem & sanguinem Christi in manducantibus & bibentibus ea esse & manere posse, imaginari sibi non poterant: ideò dicebant, *durus est hic sermo, quis potest eum audire?* Quid ergò? juvatne homines istos ascensio Christi in cœlos? aut num illam, quam

Quam sibi fingeant, impossibilitatem Christus juvare voluit, dicens; *Si ergo videritis Filium hominis ascendentem eò, ubi erat prius?* Num hoc ipsis argumentum subministravit? Quicumque corpore suo ascensurus est eò, ubi erat prius: ille divino modo, quo DEUS nobis præsens, in nobis est manetque, non potest carne & sanguine suo nobis esse præsens, perque manducationem spirituales carnis suæ, & bibitionem spirituales sanguinis sui in nobis esse & manere: atqui ego Filius hominis ascensurus mox sum eò, ubi eram prius: Ergo &c. Num hoc argumentum subministrare ipsis voluit? Absit per omnem modum. Ad istud namque probandum, quid, quæso, opus fuit ad ascensionem Salvatoris in cælum remittere? cum per naturam certius longè sit, corpus humanum non glorificatum non posse hominibus divino modo adesse, in ipsis esse aut manere; quàm glorificatum, cujusmodi Christi corpus, cum in cælum ascenderet, extitit, id non posse, certum est. Neque enim naturæ status glorificatorum corporum, maximè Christi, notus est. Quomodo ergo Christus discipulos suos à certo ad incertum revocasset? Nugæ itaque sunt, si talia proferantur. Deerat hominibus istis, quos sermo Christi offendit, fides illa, quam cum arctiori condiscipulorum Collegio professus est Petrus, dicens; *Domine, ad quem ibimus? verba vite æternæ habes: & nos cognovimus & credidimus, quod tu es Christus, Filius Dei vivi.* Ad hanc fidem Salvator discipulos scandalizatos revocat, *Si ergo, inquiens, videritis Filium hominis ascendentem eò, ubi erat prius?* Quando ascensus iste Filii hominis vobis probabit, quod supra omnes cælos in thronum divinæ Majestatis sublatus divino modo implere possit omnia: num adhuc justam, quam putatis, offendiculi causam habebitis, quasi divino modo non possim paucis vobis præsens esse & manere per spirituales carnis meæ manducationem, & spirituales sanguinis mei bibitionem? nullam profectò justam causam habebitis. Quod si tunc non habebitis, nec nunc habetis: nisi quod increduli estis. Sed hæc cum suprà prolixius exposita sit argumentandi ratio: hîc plura addere non volumus, neque etiam necesse est.

§. 27. Porism. VII. & ult. *Quemadmodum ascensio Christi* Porism. VII. & ult.
in cælos veram spirituales carnis ipsius manducationem, veramq; spi-
rituales

*ritualem sanguinis ipsius bibitionem nec impedit, nec destruit, sed juvat
potius & adstruit: sic veram eorundem in Sacramento S. Cœnæ præsen-
tiam, sacramentalemq; cum pane & vino manducationem & bibitio-
nem tantum abest, ut destruat, ut reverà eam juvet & confirmet.*

Ratio ejus. Ratio in promptu est: Si enim ascensio Christi in cœlos dum pro-
bat, Christum posse implere omnia, posse divino & incompre-
hensibili modo ubique esse, cum post ascensionem actu etiam
omnia implere, & ubique esse ceperit, spiritualem manducatio-
nem & bibitionem carnis & sanguinis ejus veram, quâ fit, ut in
nobis sit maneatque præsentissimus, possibilem ipsi semper fuisse,
& adhuc esse, fortissimè confirmet: simili prorsus modo ea-
dem Christi in cœlos ascensio sacramentalem in S. Cœnâ corpo-
ris & sanguinis Christi præsentiam in his terris cum Sacramenta-
libus elementis, pane & vino, fortissimè confirmat. Et eò qui-
dem magis, quia Sacramentalis manducatio & bibitio veræ spi-
rituali, ut medium, inservit: nec vi Sacramentalis præsentiae, man-
ducationis & bibitionis, sed veræ spiritualis, Christus in nobis sit
maneatque salutariter, & nos in ipso. Disputatio itaque igno-
rantium & incredulorum est, quando contenditur, quasi Chri-
stus ideò, quod aliquando in cœlos ascensurus esset, non potue-
rit discipulis suis in Institutione Sacramenti S. Cœnæ, corpus &
sanguinem suum cum pane & vino tradere ad manducandum &
bibendum; nec, postquam in cœlos ascendit, in eodem Sacra-
mento corpore & sanguine suo in his terris & apud nos præsens
esse. Dicant isti, si resipiscere nolint, cum murmurantibus; *Du-
rus est hic sermo: quis potest eum audire?* Nos cum confitentibus
dicimus; *Domine, Verba vitæ æternæ habes: & nos cognovimus, &
credidimus, quod tu es Christus, Filius DEI vivi.* In

hac nos fide serva, optime Christe,
A M E N!

SOLI DEO GLORIA.

Schmidt, Sebastian,

Tredecim dissertationes theol. in universitate Argentinensi habitae

Argentoratum 1682

4 Diss. 629#Beibd.1

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10659972-6

VD17 12:142709N